

Eli Raanes

Å gripe inntrykk og uttrykk

Interaksjon og meningsdanning i døvblindes samtaler

En studie av et utvalg dialoger på taktilt norsk tegnspråk

Doktoravhandling
for graden doctor artium

Trondheim, august 2006

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det historisk-filosofiske fakultet
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling
for graden doctor artium

Det historisk-filosofiske fakultet
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier

© Eli Raanes

ISBN 82-471-8050-2 (trykt utg.)
ISBN 82-471-8049-9 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU 2006:143

Trykt av NTNU-trykk

FORORD

Dagen vi kom hjem med vår nyfødte, vakre Kristin, var en av de første telefonene som ringte fra HF-fakultetet ved NTNU. Kjell Gunnar hadde fotoapparat i hendene og tok et bilde av meg da jeg litt blek, men med et stort smil og med ”tommelen i været” fikk melding om at opptak til doktorgradsprosjektet Døvblindes Kommunikasjon var klart. Det er sju år siden, og nå er avhandlingen endelig levert. Det har vært en fin og arbeidsom tid. Det har vært intenst og spennende å leve med Kristin, supre lillebror Oskar, familieliv og jobbliv. Det har vært en periode som har lært meg mye.

Jeg har ikke opplevd doktorgradsarbeidet som ensomt eller som ”en forsker sittende alene på sitt kontor med sine papirer”. Opplevelsen av diskusjon, samarbeid, hjelp og støtte sitter igjen som en sterk følelse av arbeidsperioden. Helt fra før arbeidet kom ordentlig i gang har jeg hatt hjelp fra veileder, nå prorektor, Julie Feilberg ved NTNU og fra fagmiljøet ved Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier ved NTNU.

Arbeidet ville ikke vært mulig uten døvblinde informanter. Samarbeidet med dem har jeg opplevd som udelt positivt og trivelig. Det har vært inspirerende for meg at de så sjenerøst har latt meg få filme og bruke glimt fra deres samtaler og hverdagsliv i dette arbeidet. Samarbeidet har gått lengre den det; med stor interesse og innsikt har de tatt del i diskusjoner rundt hypoteser og betraktninger ved mitt arbeid. Økonomisk støtte fra Borlaugs legat gjorde det mulig å involvere informantene også til en viktig fase med gruppediskusjon og videre datainnsamling. Informantenes innspill utgjør en viktig del av det arbeidet jeg legger fram. Jeg ser fram til å kunne arbeide videre med problemstillinger knyttet til dette fagområdet sammen med døvblinde språkbrukere.

Jeg har en god arbeidsplass ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Med støtte fra sentralt hold og fra kollegaer ved Enhet for tegnspråk og tolkeutdanning har jeg fått inspirasjon til å arbeide meg igjennom prosjektperioden. Jeg har mange gode personer rundt meg som har gitt meg mye og avgjørende praktisk hjelp til å kunne gjennomføre avhandlingen. Dette gjelder både fra enhetens lærere, av tolkestudenter, IT-ansvarlige og biblioteket ved HIST-ALT. Ferdigstillingen av arbeidet ble en egen arbeidsperiode. Jeg vet ikke hvordan jeg skulle klart oppgaven uten god hjelp fra mange. HIST-ALT la med stor velvilje til rette for at arbeidet kunne ferdigstilles. Jeg har virkelig støttende kollegaer, gode venner og hjelpere fra fagmiljøet innen tegnspråksområdet og samtaleforskning. Takk til alle som har hjulpet meg gjennom denne siste fasen!

Ferdigstilling av avhandlingen er utført med gode innspill fra Arnfinn Muruvik Vonen, Anne Charlotte Torvatn, Janne Olden, Gøril Tomassen, Aase Lyngvær Hansen, Gunnar Vassdal, Bjørnar Wangsholm, Kari-Anne Selvik, Grete Espeland, Kjell Gunnar Vassdal og Julie Feilberg. Takk for alle bidrag til skriveprosessen. Alle eventuelle uklarheter i framstillingen er selvsagt mitt eget ansvar.

Et avhandlingsarbeid er en læreprosess. Det er en periode for å søke ut til ulike fagmiljø og ta til seg kunnskap og diskutere. Dette har jeg fått anledning til, og det har gitt meg mye glede. Skolering i samtaleanalyse innen nordiske nettverk, samarbeid med nordiske stipendiater som arbeider med tegnspråksforskning, møtepunkter innen nordisk personalutdanning for døvblindepersonale, konferanser innen diskurs- og sjangertilnærming til språkanalyse, vitenskapsteoretiske fora og diskusjoner og møtesteder innenfor tegnspråk- og tolkeområdet – alt har gitt påfyll til min egen læringsprosess. Møter med dyktige fagpersoner med kapasitet og interesse til å se inn i mitt arbeid også i faser der problemstillinger og hypoteser var uferdige og halvferdige arbeid, står for meg som gyldne øyeblikk som ga viktige innspill til egen læringsprosess. Jeg vil her nevne Thomas Luckmann, som jeg har hatt gleden av å møte i løpet av denne arbeidsprosessen, Sarah Taub, Per Linell, Arnfinn Muruvik Vonen, Deborah Schiffrin og Sonja Erlenkamp. Sjenerøst har de delt av sin tid og gitt mange innspill til mitt arbeid. Likeså har møter med Michael Halliday, Colwyn Trevarthen og Gustav Karlsaune gitt meg innsikt og inspirasjon og glede over å få ta del i og se akademias evne til å håndtere problemstillinger med innspill fra flere faglige ståsted. Også flere andre fagpersoner har bidratt og hjulpet meg igjennom alle de fasene som et avhandlingsarbeid er.

Nettverk og møtesteder med andre stipendiater og språkvitere har også gitt meg mye og vært med å gjøre hverdagen fin. Anne Charlotte Torvatn, Aase Lyngvær Hansen, Sonja Erlenkamp og Kari-Anne Selvik har i perioder vært mine daglige diskusjonspartnere. Det har vært flott.

Å gjennomføre et semesters gjesteforskeropphold ved Gallaudet University i Washington DC ga meg et faglig løft. Der ble alt lagt til rette for at jeg kunne få møte og diskutert mitt arbeid med erfarne tegnspråksforskere som Sarah Taub, Scott Liddell, Ceil Lucas og Steven Collins. Det å få dele arbeidsdager med engasjerte fagfolk og studenter i det vakre, lille bygget til Department of Linguistics har gitt meg både mange minner og et viktig faglig nettverk. Det var en arbeideperiode å bryne seg på og å vokse på. Å gjennomføre et slikt

opplegg var i forhold til familiesituasjonen en logistikkmessig utfordring. Takk til Kjell Gunnar, mor Edit, far Ludvik og søster Ingrid for sponsorstøtte og praktisk bistand til at dette lot seg gjennomføre.

Avhandlingen omhandler språk brukt blant voksne døvblinde tegnspråksbrukere. Samtidig fokuserer den på enkelte trekk ved kommunikasjon generelt. I løpet av arbeidsperioden har jeg fått være med å starte et nytt studietilbud ved HIST: Meningsdanning og taktilt tegnspråk, som er et studie spesifikt rettet mot døvblindfødte barns kommunikative og språklige utvikling. Sammen med nestor og fagansvarlige Anne Nafstad og studenter ved dette studiet har jeg med utgangspunkt i kommunikasjonsuttrykk hos døvblindfødtes samhandling med sine nærpersoner fått utvidet min forståelse av de helt basale og grunnleggende elementene i kommunikasjon. Takk for spennende diskusjoner og eksempler. Å se grunnelementene i dialogiske prosesser i kommunikasjon med døvblindfødte gir både ny innsikt og samtidig stor grad av gjenkjenning i forhold til all interaksjon og til samspillsituasjoner generelt.

Utvalget av informanter og samtalesekvenser til dette arbeidet er lite. Min forståelse av området døvblindes kommunikasjon er imidlertid påvirket av mange møter med mange døvblinde i løpet av mine 25 års arbeiderfaring innen dette området. Jeg har møtt personer som har opplevd både medgang og motgang, og som kan formidle sine inntrykk av kvaliteter i liv og samspill. Min venn Reinholdt Robertsen som i 25 år var leder for Foreningen Norges døvblinde, lærte meg mye om viktigheten av å arbeid for et inkluderende samfunn der alle har en funksjon i forhold til å bidra. Ut fra sitt perspektiv som døvblind var Reinholdt tydelig på det menneskelige ved å møte utfordringer og gjennom dem vokse og bli sterk. Samtidig beskrev han dette kombinert med en følelse av avmakt og hjelpeløshet. Han beskrev hvordan følelsen av avmakt kunne komme så sterkt at den ble som en følelse av panikk. Det er menneskelig å føle på opplevelser av både styrke og ensomhet.

Vi lever ikke alene i verden. Vi vokser og ivaretas av muligheten til samspill, kommunikasjon, møter og dialoger med andre. Gjennom kommunikasjon og dialoger ligger mange muligheter åpne. Jeg vil tilegne denne avhandlingen til norske døvblinde personer og til arbeidet for å gi et samfunn som ivaretar alles mulighet til en likeverdig og deltagende posisjon.

Trondheim, mars 2006
Eli Raanes

1	<i>Innledning</i>	1
1.1	Å bli løftet inn i et språkfelleskap	2
1.2	Kort beskrivelse av tegnspråk og døvblindes bruk av tegnspråk.....	3
1.3	Problemstilling	5
1.4	Problemstillingenes relevans.....	6
1.5	Avgrensning av informantgruppe	7
1.6	Avhandlingens struktur.....	8
2	<i>Taktilt tegnspråk status</i>	11
2.1	Døvblindhet	12
2.1.1	Å være født eller å bli døvblind	13
2.1.2	Omfanget av døvblindhet.....	19
2.1.3	Døvblindblittes, kommunikasjonsmetoder og kulturelltilhørighet	22
2.1.5	Viktigheten av økt fokus på inkludering og deltagelse	24
2.2	Tegnspråk og taktilt tegnspråk	25
2.2.1	Historisk framstilling av norsk tegnspråk	25
2.2.2	Rettigheter basert på tegnspråk som et minoritetsspråk	32
2.2.3	Taktilt tegnspråk	37
2.2.4	Videre arbeid med taktilt tegnspråk	40
2.3	Forskningsstatus	42
2.3.1	Tidligere forskning på området.....	42
2.3.2	Forskning på alternative taktile kommunikasjonsmetoder for døvblinde	45
2.3.3	Instruksjons- og rehabiliteringsrettede utviklingsarbeid	48
2.3.4	Den første døvblinde personen man kjenner til i Norge	50
2.3.5	Kunnskap fra biografier og livshistorier	51
2.3.6	Arbeid med døvblindfødte personers kommunikasjonsutvikling	54
2.3.7	Forsknings- og utviklingsarbeid innen feltet tolking for døvblinde.....	55
2.3.8	Andre fagområders bidrag til studiet av taktilt tegnspråk	55
2.3.9	Poetiske uttrykk for døvblindes kommunikasjonssituasjon	56
3	<i>Teoretisk og analytisk forankring</i>	59
3.1	Teoretisk og analytisk forankring	61
3.2	Interaksjon, kommunikasjon og språk	64
3.2.1	Interaksjon	64
3.2.2	Interaksjon og kommunikativ utvikling	66
3.2.3	Noen termer for å beskrive dialogsekvenser	68
3.2.4	Multimodalitet	69
3.2.5	Analysen av samtaler på et språk som ennå ikke er beskrevet	72
3.2.6	Kommunikative uttrykk på TNTS	75
3.2.7	Gestuelle uttrykk og leksikalske uttrykk.....	76
3.2.8	Konvensjonalitet ved bruk av TNTS	79
3.2.9	Flerspråklige møter	81
3.3	Sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk forståelse	84
3.3.1	Å forstå noe innenfor en sammenheng	86
3.3.2	Den andres perspektiv.....	89
3.3.3	Forhandlinger og sosialkonstruksjonistisk forståelse.....	91
3.3.4	Livsverden	93
3.4	Samtaleanalyse	98
3.4.1	Turveksling og turvekslingssignaler	102
3.4.2	Tilbakemeldingssignaler	105
3.4.3	Samtaleposisjon og kontakt	107
3.4.4	Narrativstruktur på mikro- og makronivå	107
3.4.5	Temaintroduksjon	110

3.4.6	Der samtaleanalyse kommer til kort	112
3.5	Analyse av meningsdanning.....	113
3.5.1	Meningsdanning i kommunikasjonsprosessen.....	116
3.5.2	Meningsdanning ut fra gester og konvensjonelle leksikalske uttrykk.....	117
3.5.3	Mentale rom.....	121
3.5.4	Referanse og rettethet	123
3.5.5	Trajector og landmark.....	124
3.5.6	Blending.....	127
4	Materiale og metode	137
4.1	Forskningsarbeid på en liten språkgruppe.....	138
4.2	Innsamling av materiale	141
4.2.1	Oversikt over innsamlet materiale	141
4.2.2	Samtalene.....	142
4.2.3	Intervju.....	148
4.2.4	Informantsamling.....	151
4.2.5	Gruppesamtale som metode.....	154
4.2.6	Eksperimenter	161
4.3	Taktilt tegnspråks egenart	163
4.3.1	Markering av dialogposisjoner i taktilt tegnspråk.....	163
4.3.2	Taktile signaler regulerer turtaking og tilbakemelding	165
4.3.3	Tydeliggjøring av tegn med lik manuell utførelse	166
4.3.4	Ansiktsuttrykk.....	167
4.4	Transkripsjon av talespråk, tegnspråk og taktilt tegn-språklig materiale.....	168
4.4.1	Talt språk	169
4.4.2	Tegnspråk	170
4.4.3	Taktilt tegnspråk	173
4.4.4	Alternative registreringsformer for taktil kommunikasjon	176
4.4.5	Programvare for samtaleanalyse av taktilt tegnspråklige tekster	177
4.4.6	Egen transkripsjonsnøkkel.....	181
4.5	Transkripsjon av TNTS, et eksempel.....	183
4.5.1	Først en oversikt av materialet.....	183
4.5.2	Første notasjonsnivå – innholdsoversikt	186
4.5.3	Andre notasjonsnivå – observasjon av kommunikasjonssituasjon.....	187
4.5.4	Tredje notasjonsnivå – tegntranskripsjon med tekstkommentarer	189
4.5.5	Fjerde notasjonsnivå – framstilling i resyméform.....	192
4.5.6	Femte notasjonsnivå – oversettelse av dialogen	194
4.5.7	Sjette nivå – bruk av bilder	195
4.5.8	Oppsummering av notasjonsmetoder for TNTS	198
4.6	Validitet og reliabilitet ved metodevalg	200
5	Analyse og drøfting Problemstilling I.....	203
5.1	Problemstilling I: Hva er de fysiske grensene for utførelse av taktilt tegnspråk?	204
5.2	Hvilke samtaleposisjoner kan benyttes i TNTS?	204
5.2.1	Variant av samtaleposisjon	209
5.2.2	Bruk av en hånd og to hender i taktile samtaler.....	211
5.2.3	Samtaleposisjon mellom døvblinde og seende tegnspråkbrukere.....	212
5.2.4	Oppsummering.....	212
5.3	Hva er ytre grenser for tegnrommet i taktilt tegnspråk?.....	213
5.3.1	Det teoretiske begrepet tegnrom	213
5.3.2	Nøytralt felt – det mest sentrale tegnrommet	218
5.3.3	Et tredimensjonalt tegnrom.....	219
5.3.4	Eksempler fra eget datamateriale:.....	221
5.3.5	Taktilt tegnspråk i det nøytrale tegnrommet	223

5.3.6	Taktilt tegnspråk med kontakt med egen kropp.....	225
5.3.7	Taktilt tegnspråk med kontakt med den annens kropp.....	226
5.3.8	Taktilt tegnspråk nær egen kropp.....	227
5.3.9	Taktilt tegnspråk nær den andres kropp.....	228
5.3.10	Taktilt tegnspråk til siden for nøytralt felt.....	228
5.3.11	Taktilt tegnspråk høyt og lavt i tegnrommet	229
5.3.12	Justering av plassering i tegnrom	233
5.3.13	Alternative kontaktpunkter i et taktilt tegnrom.....	234
5.3.14	Analyse av tegnrommet i TNTS	238
5.3.15	Tegnrom og ytre rammer for samtalsituasjonen	241
5.3.16	Oppsummering.....	241
5.4	Hvilke artikulasjonssteder benyttes i taktilt tegnspråk.....	243
5.4.1	Artikulasjonssted på egen kropp og på samtalepartners kropp	244
5.4.2	Den andres kropp som artikulasjonssted.....	249
5.4.3	Betydningsvariasjon med ulike artikulasjonssted	251
5.4.4	Oppsummering.....	254
5.5	Hvilke former for tilbakemeldingssignal benyttes i TNTS?	255
5.5.1	Gruppering av tilbakemeldingssignalene i en utvalgt samtalesekvens	256
5.5.2	Eksempel på visuelt og auditivt tilbakemeldingssignal	260
5.5.3	Visuelt tilbakemeldingssignal.....	260
5.5.4	Ro eller mangel på tilbakemelding som tilbakemeldingssignal.....	260
5.5.5	Klassifisering ut fra responsens omfang	261
5.5.6	Oppsummering.....	263
5.6	Er taktilt tegnspråk avgrenset til dyader?.....	264
5.6.1	Andre gruppesamtaler mellom døvblinde.....	267
5.6.2	Konsekvenser av avgrensing til dyadiske kommunikasjonssituasjoner	268
5.6.3	Oppsummering.....	269
6	Analyse og drøfting Problemstilling II.....	271
6.1	Problemstilling II: Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?.....	272
6.2	Delanalyse 1: Konstruksjon av tur- og turtakingsaspekter ved samtaleoppstart. Initiativer og responser knyttet til en hilseprosedyre	277
6.2.1	Utvelgelse av samtale	277
6.2.2	Transkripsjon av samtalen	278
6.2.3	Introduksjon av tema – en hilseprosedyre.....	282
6.2.4	Interaksjonsmessig forhandlinger	283
6.2.5	Kampen om tegnet	284
6.2.6	Avbrytelser	285
6.2.7	Hindring av samtalepartners ytring.....	287
6.2.8	Grep som muliggjør raske turtaksskiftninger.....	289
6.2.9	Tilbakemeldinger som gir bekreftelse på eget utsagn.....	290
6.2.10	Markering med bruk av setningsmarkør "FERDIG" og "STEMMER"	291
6.2.11	Markering med bruk av setningsmarkør VENT	294
6.2.12	Form og tilpasning av hilsenen	295
6.2.13	Konstruksjon og semiotisk tolkning av en replikk 04 til 06.....	299
6.2.14	Oppsummering.....	302
6.3	Delanalyse 2: Forhandlinger knyttet til interrogative sekvenser	305
6.3.1	Interrogative strukturer	305
6.3.2	Utvalg av samtalesekvenser.....	306
6.3.3	Samtalen Din kone.....	306
6.3.4	Hvilken arm?	318
6.3.5	Hvor lenge?.....	321
6.3.6	Første klasse?.....	329
6.3.7	Er din kone her?.....	336
6.3.8	Ny kontaktperson.....	339
6.3.9	Stjerne?	341

6.3.10	Oppsummering delanalyse 2	349
6.3.11	Drøfting av trekk ved interrogative strukturer i TNTS.....	350
6.4	Delanalyse 3: Forhandling om språklig funksjon	355
6.4.1	Utvelgelse av samtale	355
6.4.2	Å tydeliggjøre det første tema i samtalen	360
6.4.3	Å presentere en språklig handling og et poeng	371
6.4.4	Å bygge opp samspill og relasjon i en samtalesekvens	380
6.4.5	Et tema, en språklig funksjon og en samspillsituasjon.....	388
6.4.6	Psykolingvistisk tilnærming til å forstå gester og tegn	401
6.4.7	Oppsummering.....	403
6.5	Delanalyse 4: Meningsdanning med utgangspunkt i gestuelle uttrykk.....	407
6.5.1	Transkripsjon av samtalen Din kone, replikk 01 til 04	408
6.5.2	OVER-HAUG.....	412
6.5.3	GÅ - USTØDIG - PÅ - GLATTA	423
6.5.4	GÅ-OVER	433
6.5.5	En mulig tilnærming til meningsdanningsprosesser på grunnlag av gestuelle uttrykk i taktilt tegnspråk.....	440
6.5.6	Oppsummering av delanalyse 4	445
6.6	Delanalyse 5: Elementer i en blend	451
6.6.1	Ledsaging som en aktivitet forankret i døvblinde personers livsverden	452
6.6.2	Å dele en gest opp i fire delementer.....	459
6.6.3	Første del av gesten – LEDSAĞE.....	461
6.6.4	Andre del av gesten: STØTTE.....	475
6.6.5	Tredje del av gesten: STABILISERE	481
6.6.6	Siste del av gesten: LEDE-OPPOVER	483
6.6.7	Flere informasjonselementer i uttrykket <i>å ledsage noen på vinterføre</i>	488
6.6.8	Uttrykket fra Nils' perspektiv	489
6.6.9	Meta-kommunikasjon om oppmerksomhet.....	491
6.6.10	Uttrykket <i>å ledsage på vinterføre</i> fra Ingers perspektiv	492
6.6.11	Prosessen fram mot meningsdanning	500
6.6.12	Å sette sammen informasjon til en helhet	503
6.6.13	Oppsummering	508
6.6.14	Videre utprøving – noen avsluttende kommentarer.....	512
7	Oppsummering og konklusjon	515
7.1	Arbeidsform tilpasset problemstillingene.....	516
7.2	Teoretisk bakgrunn for analysene.....	518
7.3	Oppsummering i forhold til problemstilling I.....	519
7.4	Oppsummering i forhold til problemstilling II	521
7.5	Språkbruk i taktil modalitet	523
7.6	Å finne ny viten	524
7.7	Avhandlingens relevans.....	526
7.8	TNTS som et språk	528
7.9	Fra næranalyse og ut i virkeligheten igjen	528

Innledning

Kapittel 1 innledes med en fortelling om det å bli løftet inn i et språkfelleskap. Deretter vil avhandlingens problemstillinger og noen aspekter knyttet til dem bli presenteret. Kapitlet avsluttes med en gjennomgang av avhandlingens struktur og oppbygging.

1.1 Å bli løftet inn i et språkfelleskap

Jeg husker det godt. Det var avgjørende for det yrkesvalget jeg siden tok. Jeg var 19 år og elev på Ål folkehøyskole for døve som ligger høyt oppe i dalsiden i Hallingdal. Jeg var tatt opp som elev på kommunikasjonslinjen for å lære tegnspråk. Plutselig var jeg i en situasjon der jeg ikke kunne gjøre meg forstått eller forstå mine døve medelever og mine døve lærere. Jeg forsto ikke dagligdagse vennlige kommentarer. Og selv enkle ting klarte jeg ikke å få formidlet. Jeg var så uforberedt på denne situasjonen, jeg hadde aldri før måtte reflektere over hva språklig kompetanse har å si for min oppfattelse av meg selv og for min rolle og posisjon i en gruppe.

Dette ga meg en sterk forståelse av hvor viktig felles språk er for å kunne føle seg inkludert og reelt deltagende. Det er en viktig del av ens identitet og av ens trykghetsfølelse som består i å kunne argumentere for seg og takle situasjoner som oppstår. For meg ble løsningen å gå hardt inn for å lære språkkoden og slik gripe tilbake følelsen av å være seg selv, å kunne vise hvem jeg var og få en mer ordentlig kontakt med dem jeg levde sammen med.

I en av de siste ukene på folkehøgskoleoppholdet fikk vi elevene en oppgave. Vi skulle være assistenter på et kurs for døvblinde. Nå hadde vi lært å gjøre oss rimelig forstått på tegnspråk og vi hadde lært et håndalfabet som brukes blant døvblinde.

De døvblinde kursdeltagerne kom. Jeg hadde fått tildelt ansvar for å følge med en av dem. Personen ble pekt ut i stua og jeg gikk bort for å presentere meg og hilse. Men han satt i ivrig samtale med en annen av de døvblinde kursdeltagerne. Jeg gikk bort til dem. De så meg ikke. Jeg ventet. Jeg var kjempefascinert. De var ivrige, de var glade, de holdt hendene til hverandre mens tegn og håndalfabetbokstaver hurtig ble utvekslet. De lo høyt, de bøyde seg mot hverandre og fysisk sett nesten delte latteren. Det var ikke slik jeg hadde sett for meg at døvblinde skulle være. Jeg så på hvordan de snakket. Det var ikke slik vi hadde lært det på folkehøyskolen. De snakket raskt. Jeg forsto ikke hva de sa. Det var en egen rytme i måten hendene beveget seg på. Det var raske skifter mellom når den ene og den andre snakket. Det så nesten ikke ut som om de snakket ferdig før den andre grep ordet – eller mer presist: grep hendene. Det gikk så raskt at jeg ikke helt så hva som var tegn eller hva som var håndalfabetets bokstaver. Dette lignet ikke på noe av det som jeg hadde lært.

Men ingen av de to som samtalte enset meg eller visste at jeg var der. Ektefellen til den ene døvblinde kom meg til unnsetning. Hun grep fysisk

inn i samtalen mellom de to, grep hendene til mannen sin og sa at her står det en som vil si god dag. Den døvblinde tok min hånd og hilste og sa med tegn at jeg kunne sitte ned på armlenet på stolen hans.

Der satt jeg med hendene i hans hender og skulle prøve å huske håndalfabetets bokstaver. "J-E-G" klarte jeg å bokstavere med pause mellom hver bokstav. Så fortsatte jeg:

"H-E-T- ...", men så ble jeg plutselig usikker på om håndformen jeg brukte egentlig var for bokstaven "E" eller "S" eller... Jeg tenkte og ble svett i hendene. Men så rakk jeg ikke å si noe mer. Den døvblinde flyttet grepet om hendene mine, tok tak i meg og vippet meg ned i fanget sitt. Han lo. Lett kjente han over håret og ansiktet mitt. Så sa han: "Hvem er du?"

Jeg var løftet inn i et språkfelleskap mellom døvblinde.

1.2 Kort beskrivelse av tegnspråk og døvblindes bruk av tegnspråk

Mitt doktorgradsarbeid er en analyse av språk i bruk, der jeg har forsket på hvordan personer som er blitt døvblinde benytter tegnspråk i samtale med hverandre. Døve avkoder tegnspråk visuelt. Døvblinde som snakker sammen holder om hverandres hender, og den som "lytter" gjør det ved å kjenne den andres tegn med hendene. De bruker det som kalles taktilt tegnspråk. De døvblinde informantene jeg har samarbeidet med i forbindelse med denne avhandlingen, har alle brukt norsk tegnspråk (NTS) før de ble blinde. Nå er de brukere av taktilt norsk tegnspråk (TNTS).

Fokus for min avhandling er noen trekk ved TNTS. Anerkjennelsen av tegnspråk som egne selvstendige språk er relativt ny. I Norge finner vi den første grammatiske beskrivelse av tegnspråk i 50-årsberetning for *Thronhjems Døvstumme-Institut*, skrevet av Sigvald Skavlan i 1875. Skavlan gir en beskrivelse av det naturlige språket som døve har utviklet, og beskriver det som et språkssystem. Først fra 1950-tallet ble de første elementer i grammatikken i nederlandsk og amerikansk tegnspråk nedtegnet og beskrevet som et språkssystem av språkforskere (Tervoort 1953, Stokoe 1960).

Det har skjedd en endring i synet på tegnspråk. Flere lands tegnspråk er nå anerkjent og gitt en offisiell status. Først ute var Sverige, der man allerede på 1970-tallet ga minoritetsspråket tegnspråk forvaltningsmessige rettigheter som en svensk språkform (Hyltenstam 1999). I Norge er rett til opplæring i tegnspråk hjemlet i Opplæringsloven, paragraf 2-6. Læreplanverket for grunnskolen (1997) er utformet slik at døve barn har rett til opplæring

på og i tegnspråk. Døve og døvblinde i Norge har en lovmessig hjemlet rettighet til å bruke tolk i *Lov om folketrygd*. Den gir rett til tolkehjelp ved skolegang, i arbeidslivet og ved andre nødvendige gjøremål som krever oversettelse mellom tegnspråk og norsk.

Gjennom formalisering av språklige rettigheter og hjelpeordninger har døve fått styrket sin språklige og kulturelle posisjon gjennom de siste tiår. Tegnspråk er blitt gjenstand for beskrivelse og forskning. I dag er tegnspråk et eget fag ved norske universiteter og høgskoler.

Gruppen døvblinde er langt mindre enn gruppen døve. Den bevisstgjøring om egen språklig situasjon og status som man har opplevd innen døvemiljøet, har ennå ikke utviklet seg innen døvblindes område. På en måte kan man se gruppen døvblinde som ”en minoritet i minoriteten”. Døvblindes språk og kultur er i liten grad beskrevet, og det har foreløpig ikke vært diskutert i faglitteraturen om døvblinde kan sies å ha en egen kultur, eller om den måten de kommuniserer på, er et eget språk. Døvblindes kommunikasjon er et tema som angår flere enn de ca. 500 personene i Norge som er døvblinde. Døvblindes kommunikasjon er et eget fagområde i en 3-årig *bachelorutdanning i tegnspråk og tolking*, som er etablert ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, Universitetet i Oslo og Høgskolen i Bergen. I tolkeutdanningen er omfanget av undervisning fordelt mellom emnene *tolking for døve, døvblinde og døvblitte*.

Emnet døvblindes kommunikasjon er også sentralt for rehabiliterings- og utdanningstjenestene ved det statlige spesialpedagogiske støttesystem (tidligere kompetansesentrene eller spesialskolene for hørselshemmende, for døvblinde og for blinde). Der tilbyr fagfolk veiledning direkte til døvblinde eller til nettverk som arbeider med døvblinde. Høgskolen i Sør-Trøndelag har også tilbudt fordypningsemnet *Meningsdanning og taktilt tegnspråk*, som knytter grunnleggende kommunikasjonsteori opp mot tegnspråkbruk i begrepsbygging hos døvblindfødte. Døvblindes kommunikasjon er derfor et område der det er behov for mer kunnskap, både i forhold til personer med døvblindhet, deres nærpå personer og i forhold til faggrupperinger som trenger kunnskap om døvblindes kommunikasjon generelt og taktil tegnspråklig kommunikasjon spesielt.

Taktilt tegnspråk er en helt spesiell kommunikasjonsform og kunnskap om den har i seg selv en egenverdi. Feltet vil kunne ha interesse for den språkgruppen som selv er bruker av språket, og for alle som er interesserte i språk som fenomen. Forskningsbasert kunnskap om taktilt tegnspråk kan kaste lys over språk og språks funksjoner generelt og slik bidra til økt kunnskapsmengde både innenfor anvendt språkvitenskap og innenfor lingvistikk, persepsjon og kognisjon.

1.3 Problemstilling

Avhandlingen har to hovedproblemstillinger:

Problemstilling I: Hva er de fysiske grensene for utførelse av taktilt norsk tegnspråk?

Problemstilling II: Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?

De to problemstillingene representerer en bred tilnærming til taktilt tegnspråk. Det at problemstillingene er vidtfaende, gjør det mulig å etablere en viss oversikt over et nytt forskningsområde. Men bredden impliserer også at det blir mindre rom for fordypning i den enkelte problemstilling. Dette er spesielt framtreende for problemstilling I. Problemstilling I trekker imidlertid opp noen sentrale trekk ved bruk av TNTS som det er viktig å få avklart, og den gir bakgrunn for analysene i problemstilling II. Jeg vil presisere at jeg spesielt for den første problemstillingen ser svakheter ved bruk av et begrenset datamateriale. Resultatene av min forskning må derfor betraktes som et innledende og tentativt arbeid med hensyn til å beskrive TNTS.

Problemstillingene er fokusert om sentrale funksjoner ved dialog og samtale.

I forhold til problemstilling I har jeg følgende delspørsmål:

- Hva er de fysiske rammene for tegnrommet i taktilt tegnspråk?
- Hvilke artikulasjonssteder benyttes i taktilt tegnspråk?
- Hvilke samtaleposisjoner benyttes i TNTS?
- Er taktilt tegnspråk avgrenset til dyader?
- Hvordan benyttes tilbakemeldingssignal i TNTS?

I forhold til **problemstilling II** vil jeg spesielt fokusere på følgende:

- Hvordan avklares kontakt og oppmerksomhet?
- Hvordan forhandles og avklares turtaking?
- Hvordan forhandles og avklares tema?
- Hvordan forhandles og avklares hensikt og poeng?
- Hvordan blir forhandling om mening påvirket av den taktile modaliteten?

1.4 Problemstillingenes relevans

Jeg vil kort begrunne hvorfor jeg har valgt disse problemstillingene: Taktilt tegnspråk er utviklet og brukes mellom døvblinde personer som er avhengige av berøring og fysisk nærhet for å kunne kommunisere. Det sier seg selv at bruk av taktilt tegnspråk stiller noen spesifikke krav til fysisk utførelse, og at utførelsen begrenses av fysiske forutsetninger. Dette er bakgrunnen for problemstilling I. I forhold til denne problemstillingen bruker jeg beskrivelser av tegnrom og artikulasjonssteder i norsk tegnspråk og andre tegnspråk som utgangspunkt og referanseramme. I forhold til problemstilling II baserer jeg meg på samtaleanalyse og kognitiv grammatikk som analytiske verktøy. Arbeidet som helhet er forankret i en sosiokulturell og konstruktivistisk forståelse av språk i bruk.

Begge problemstillingene tar utgangspunkt i noen sentrale aspekter av språkbruk med TNTS og i noen grunnleggende trekk ved dialoger og generell dialogkompetanse. Erfaring med blant annet personalopplæring og tolkeutdanning har overbevist meg om at problemstillingene berører betydningsfulle deler av den kompetansen man trenger for å kunne fungere i en dialogsituasjon med taktilt tegnspråk. Problemstillingene er knyttet til områder som er vesentlige både når det gjelder teoretisk kunnskap og praktiske ferdigheter.

Når man ser døvblinde kommunisere med hverandre med taktilt tegnspråk, kan man bli slått av flyten, kontakten og intersubjektiviteten i samtaler mellom dem. Det både ser ut som og er samtaler som fungerer som en samtale på et hvilket som helst språk. Signalene for god flyt i muntlige samtaler er beskrevet, men er ofte implisitte i forhold til tegnspråk og taktilt tegnspråk.

I opplæring av personell som skal møte døvblinde, er det en stor utfordring å etablere ferdigheter i taktilt tegnspråk som gjør at deres samtaler med døvblinde preges av en tilsvarende kontakt og flyt som den man ser i samtaler mellom personer som bruker taktilt tegnspråk som sin primære kommunikasjonsform. Det er ikke gitt at samtaler med døvblinde er preget av kommunikasjon uten problemer. Interaksjon og avklaringer av grunnleggende samtaleprinsipper i en taktil samtale kan være vanskelig, i tillegg til at forhandling om mening kan gi store utfordringer. Jeg ønsker derfor med problemstillingene å gå inn i komplekse men sentrale områder knyttet til samtalsituasjoner med TNTS.

Via problemstilling II studerer jeg *interaksjon* og *meningsdanning*. Jeg analyserer et utvalg samtalesekvenser ved hjelp av analytiske verktøy og forståelse hentet fra flere teoretiske retninger. Min teoretiske og metodiske tilnærming kan betraktes som utprøvende og eklektiske i forhold til flere mulige perspektiv. Bidrag fra ulike teoretiske regninger og metodiske verktøy vil slik til sammen bidra med å belyse problemstillingene. Dette er svært komplekse sammenhenger jeg analyserer gjennom til dels svært detaljerte analyseeksempler.

I tillegg til å belyse det området mine problemstillinger reiser i forhold til TNTS, vil studien og analysene også kunne bidra til å øke kunnskapen om samtalen som fenomen i videre forstand. Min studie tar opp forhold som gir kunnskap som kan være viktig i studier av asymmetriske samtalsituasjoner spesielt og dialogsituasjoner generelt..

Jeg har valgt å presentere analysene materialnært og å dokumentere dem med utstrakt bruk av bilder for å gi innsyn i prosessen fra analyse til funn og konklusjoner. Framstillingsformen mener jeg slik sett er med å styrke avhandlingens reliabilitet. Muligheten for å kunne generalisere funn til hele gruppen av brukere av taktilt tegnspråk vil imidlertid være begrenset.

1.5 Avgrensning av informantgruppe

Gruppen døvblinde er sammensatt av personer med ulik bakgrunn og ståsted. Det innebærer for eksempel en meget stor forskjell i livssituasjon og språklig situasjon om man er født døvblind eller er blitt døvblind i voksen alder. Ikke alle døvblinde personer har tegnspråk som sitt primærspråk. I denne avhandlingen er fokus avgrenset til en gruppe norske døvblinde som *primært er døve (tegnspråklige) og som har mistet synet i løpet av voksenlivet*, døvblindblitte brukere av taktilt tegnspråk.

Kommunikasjonsformen jeg studerer er tegnspråklig, eller mer presist: bruk av taktilt norsk tegnspråk.

Jeg har bevisst valgt et materiale som består av samtaler mellom deltagere som begge er døvblinde, og samtaler mellom personer som har samme språkform. Jeg har slik valgt bort å bruke et materiale av samtaler mellom døvblinde og døve eller mellom døvblinde og seende/hørende. Samtalene er tatt opp i situasjoner der det er forsøkt lagt optimalt til rette for at personene skal kunne forstå hverandre og for at de lett skal kunne etablere kontakt og språklig forståelse. Samtalematerialet er hentet fra situasjoner som er preget av naturlig og dagligdags samtale. Dette for å legge til rette for et empirisk materiale med mest mulige autentisitet og flyt.

1.6 Avhandlingens struktur

Strukturen i avhandlingen er som følger:

Kapittel 2 Taktilt tegnspråk – status er tredelt. Først gis en gjennomgang av informasjon knyttet til døvblindhet. Innholdet i begreper *tegnspråk* og *taktilt tegnspråk* behandles i den andre delen av kapittel 2. Der blir også noen av de begreper som er knyttet til mine problemstillinger, presentert. I tredje del av kapittel 2 presenteres *Tidligere forskning* og litteratur på området.

Kapittel 3 Teoretiske perspektiver. Mine analyser fokuserer på forhold ved interaksjon og meningsdanningsprosesser, forhold som er kompliserte og som i liten grad har vært studert tidligere. Dette innebærer at både teori- og metodetilnærmingen er blitt relativt omfattende. Innledningsvis er fokus rettet mot de samtaleteoretiske perspektivene jeg anvender ved analysene av taktilt tegnspråk.

Kunnskap om spesifikke funksjoner ved språket tas opp både på generelt nivå og ses i forhold til tegnspråk og forskning om tegnspråk og taktilt tegnspråk. Jeg har valgt å bruke flere innfallsvinkler til analysene. Utgangspunktet er interaksjon, multimodalitet og aspekter ved kommunikasjon i et sosiokulturelt og sosialkonstruksjonistisk perspektiv. I tillegg til samtaleanalyse trekker jeg i siste del av kapitlet inn noen sentrale begreper fra kognitiv lingvistik og semiotikk. Teorikapitlet er forsøkt begrenset til de forhold som problemstillingene reiser.

Jeg vil spesielt gjøre oppmerksom på at noe teori vil bli utdypet i analyse- og drøftingskapitlet, i de sammenhenger der jeg vurderer at det er nødvendig eller klargjørende.

Kapittel 4: Materiale og metode er et viktig kapittel. En stor del av mitt arbeid har gått ut på å vurdere og utarbeide en metodikk for å studere taktilt tegnspråk for å gjøre en valid analyse av de problemstillingene jeg arbeider med. Jeg har benyttet ulike tilnærminger og forskjellige metoder. Hvordan jeg skulle registrere, analysere og beskrive informasjonen jeg søker i analysene, har vært grunnlag for mange overveielser og utprøvinger. Taktilt tegnspråk er et minoritetsspråk som brukes av få personer, noe som kan påvirke mulighetene for å få gode opptak av taktile samtaler og den måten informantene omtaler sitt eget språk på. Metodekapitlet er derfor både detaljert og omfattende, og jeg betrakter utprøving og utvikling av metodikk for studiet av taktilt tegnspråk som en viktig del av arbeidet mitt.

Å studere en taktil kommunikasjonsform ved hjelp av visuelle observasjonsmetoder, betrakter jeg som metodisk utilstrekkelig. Jeg har derfor prøvd ut og til dels utviklet metoder som ikke tidligere har vært anvendt i studiet av taktilt tegnspråk. Gjennom hele arbeidsprosessen har jeg opplevd stor imøtekommenhet fra de døvblinde informantene som jeg har samarbeidet med. Dette samarbeidet har gitt tilgang til språklige data og viktige fortolkningsbidrag. Erfaringer fra arbeidet med innsamling av materiale og arbeid med å utvikle analyseformer tilpasset mine forskningsdata vil forhåpentligvis kunne være av interesse for kommende forskere på taktilt tegnspråk.

Analyse og drøfting av resultat vil jeg presenterer i to kapitler.

I kapittel 5 analyseres og drøftes **problemstilling I: Hva er de fysiske grensene for utførelse av taktilt tegnspråk?**

I kapittel 6 analyseres og drøftes **Problemstilling II: Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?**

Både i kapittel 5 og 6 blir analysene og drøftingene i relativt stor utstrekning illustrert med bilder fra datamaterialet mitt. Da mange er ukjente med denne kommunikasjonsformen, har jeg valgt å gå detaljert inn i beskrivelse og dokumentasjon av taktilt tegnspråk i framstillingen.

Jeg har blant annet valgt å bruke relativt mange illustrasjoner for å få fram og underbygge resultatene i disse kapitlene.

De to hovedproblemstillingene i arbeidet mitt er av forskjellig karakter. Trekk ved selve utførelsen av taktilt tegnspråk står i fokus i problemstilling I. Når det gjelder problemstilling II, går arbeidet mer i dybden med en til dels svært stor grad av næranalyse. Jeg trekker inn semiotisk og kognitiv fortolking for å nærme meg en forståelse for hvordan enkelttegn og samtaletema uttrykkes og forstås. Resultatene drøftes i sammenheng med analysene.

De ulike analysemetodene i mitt arbeid har gitt resultater som alle – og på ulike nivå – representerer **deler** av en forståelse. Framstillingen i analysekapitlene har som mål å få fram denne utprøvende og mangefasetterte tilnærmingen.

Kapittel 7: Oppsummering og konklusjon presenterer en oppsummering av arbeidet og en kort vurdering av hva dette arbeidet kan bidra med i forhold til døvblinde selv, til fagpersoner som arbeider med døvblinde og i forhold til hvilke mulige implikasjoner det kan ha, når det gjelder innsikt i språk generelt. Det å arbeide på et relativt nytt forskningsområde gir mange utfordringer, men også mange privilegier. Noe av dette vil kort bli omtalt her.

Taktilt tegnspråk -status

Kapittel 2 Taktilt tegnspråk – status gir en statusbeskrivelse av området taktill tegnspråkbruk i tre punkt: 2.1 Døvblindhet, 2.2 Tegnspråk og taktill tegnspråk og 2.3 Tidligere forskning og litteratur på området.

2.1 Døvblindhet

I dette delkapitlet vil jeg gi en kortfattet oversikt over områder knyttet til dövblindhet i Norge, både ut fra en historisk beskrivelse og i forhold til tilrettelegging av tilbud. Døvblindhet kan beskrives ut fra ulike ståsted. Mine problemstillinger er rettet inn mot noen språklige og interaksjonsmessige spørsmål. For at døvblinde som gruppe kan sees fra dette perspektivet er man avhengig av en del forutsetninger i forhold til rehabilitering, tiltak og tjenester. Dette innebærer at en grunnpremiss for at taktill tegnspråk skal utvikles, er at døvblinde må kunne møtes og få mulighet for utvikling og utfoldelse i vanlige samfunnsaktiviteter. Tilbud og utvikling innen dette området vil derfor kort bli presentert.

Det er ikke mange personer med diagnosen ”døvblindhet” i en befolkning. Som diagnose er døvblinde karakterisert som en ”smågruppe”. Totalt er knapt 500 personer i Norge døvblinde, noe som utgjør ca 0,1 promille av befolkningen.

Siden 1980 har dövblindhet vært anerkjent som en egen funksjonshemming ut fra denne nordiske definisjonen i rapport fra *Nordiska Nämnden för Handikappfrågor*:

En person er dövblind når han/hun har en alvorlig grad av kombinert syns- og hørselshemming. Noen døvblinde er helt døde og blinde, andre har både syns- og hørselsrester. Kombinasjonen av hemningene reduserer gjensidig mulighetene for å utnytte eventuelle syns- og hørselsrester. Dette medfører at døvblinde ikke uten videre kan nyttegjøre seg tiltak for synshemmede eller hørselshemmede.

Døvblindhet medfører derfor ekstreme vanskeligheter med hensyn til utdanning, opplæring, arbeidsliv, sosialt liv, kulturelle aktiviteter og informasjon.

For de som er født døvblinde, eller som er blitt døvblinde i tidlig alder, kompliseres situasjonen av at de ofte har tilleggsvanskeligheter av personlighets- og atferdsmessig art. Slike komplikasjoner reduserer ytterligere mulighetene for å utnytte eventuelle syns- og hørselsrester og vanskeliggjør utviklingen av andre funksjoner.

Døvblindhet må således betraktes som en egen funksjonshemming som krever spesielle metoder for å kommunisere og mestre dagliglivets funksjoner. (Petrén 1980:78-79)¹

¹ Her gjengis i norsk versjon det omtales som ”gemensam nordisk definition av dövblindhet” (Petrén 1980:78). Denne definisjonen benyttes gjennomgående i nordiske arbeider om døvblindes situasjon fra 1980 og fram til i dag.

Ordlyden i definisjonen innebærer at grad av sansetap hos døvblinde varierer, fra tap av både syn og hørsel til rester av syn og hørsel. Definisjon er funksjonell – det er en samlet vurdering av funksjon som avgjør diagnosen. Personer blir definert som døvblinde når et alvorlig kombinert sansetap gjør at de fungerer som døvblinde i situasjoner som ikke er tilrettelagt for deres syns- og hørselstap.

Den nordiske definisjonen på døvblindhet inneholder ingen fast angitte grenser for hvor stort hørselstap eller hvor stort synstap som skal til for å være definert som døvblind. Det benyttes ikke tallgrenser med gitt grad av hørselstap i desibel eller bestemt synstap målt i visus.

Det er satt i gang en prosess for å revidere den nordiske definisjonen (Nordisk lederforum døvblindfødte 2004, Johansen 2005). Arbeidet er ikke avsluttet. Som dette kapitlet vil vise, er det mange hensyn å ta om en skal beskrive noe som favner en så sammensatt gruppering som døvblinde personer (Andreassen & Nicolas 2004).

2.1.1 Å være født eller å bli døvblind

I den nordiske definisjonen på døvblindhet skilles det mellom to hovedkategorier:

- De som er *født døvblinde* eller som blir døvblinde i tidlig alder (før språk er utviklet)
- Og de som *blir døvblinde* (døvblindblitte)

Døvblindblitte personer utgjør den største undergruppen. Denne undergruppen kan igjen oppdeles på ulike måter, for eksempel ut fra et medisinsk, et språklig eller et sosiokulturelt perspektiv.

Både nordisk og internasjonalt benyttes en inndeling ut fra primært sansetap. Om en person er primært seende og hørende og så mister syn og hørsel, eller om en person er primært hørselshemmet og så mister den andre fjernsansen, vil dette ha betydning for kommunikasjonsform og det førstespråk personen her. Personer som er primært døve, vil som oftest ha tegnspråk som sitt førstespråk.

I svensk offisiell språkbruk har begrepene ”teckenspråkiga dövblinda” og ”svenskspråkiga dövblinda” vært brukt om dette skillet i inndeling ut fra en primærspråklig eller førstespråkbakgrunn (SOU 1991:91, Sibbe 1986). Denne begrepsbruken og inndelingen kan en også finne igjen i andre nordiske utredninger, blant annet i Hansen (1984).

Følgende inndeling av døvblindegruppen viser til hovedskillet mellom døvblindfødte og døvblindblitte, og gir samtidig en inndeling av gruppen døvblindblitte ut fra utviklingsgrad av sansetap og primær kommunikasjonsform. Denne inndelingen er benyttet i Norge og flere andre land (jamfør Sosialdepartementet 1977, Statlig spesialpedagogisk støttesystem 2003, Videnscentret for Døvblindblevne 1999, Sence 2003):

DØVBLINDFØDTE	
	Døvblindfødte Personer som er født døvblinde eller som er blitt døvblinde i tidlig alder (før språk er utviklet).
DØVBLINDBLITTE	
	Primært døve Personer med tegnspråk som førstespråk og personer med bakgrunn fra å tilpasse sin kommunikasjon svekket hørsel eller døvhet. Har bygd opp strategier for kommunikasjon og orientering der visuell sans er sentral.
	Primært blinde Personer som har dannet seg et språk og en omverdensforståelse på bakgrunn av manglende syn. Har bygd opp strategier for kommunikasjon og orientering der auditiv sans er sentral.
	Primært seende og hørende Både syn og hørsel svekkes i løpet av livet. Orienteringsevne og kommunikasjon må tilpasses et dobbelt sansetap. De fleste innen denne delgruppen er eldre personer.

Et overordnet ansvar for rehabilitering og tjenester for døvblinde, er ivaretatt av *Statlig kompetansesystem for døvblinde*, som er en del av Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped). Igjennom deres arbeid registreres opplysninger om antall døvblinde personer man kjenner til i Norge i dag.

Følgende statistikk er hentet fra *Statlig kompetansesentersystem for døvblinde*, årsrapport for 2003:

<i>Aldersfordeling</i>	<i>Døvblindblitte</i>	<i>Døvblindfødte</i>
0-18 år	9	22
19-66 år	144	74
67 år og over	238	1
SUM	391	97

Aldersmessig er det en ulik fordeling innen gruppene døvblindfødte og døvblindblitte. I gruppen døvblindblitte er det flest i de eldste årsklassene. Dette kan forklares ut fra det at mange av årsakene til døvblindhet skyldes progredierende lidelser som utvikles i løpet av voksenlivet.

Når det gjelder kommunikasjon, er det stor forskjell på gruppene døvblindfødte og døvblindblitte. For den første gruppen – døvblindfødte – blir utfordringen å etablere en kommunikasjons- og situasjonsforståelse på tross av svekket eller helt fraværende syns- og hørselssans. Arbeidet er ressurskrevende, og det er i Norge bygd opp egne spesialpedagogiske sentre for å veilede og gi opplæring til døvblindfødte barn og unge og deres nettverk. Utgangspunktet for opplæringstiltak er omfattende og grunnleggende tilnærming til en sosial- og kommunikativ utvikling. På nordisk nivå har tiltak for denne gruppen blitt utviklet blant annet gjennom personalutdanning ved *Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale* (NUD) som Nordisk Ministerråd har finansiert siden 1981. Med et tverrfaglig arbeid og med sterk involvering fra foreldreorganisasjoner har man arbeidet for å få etablert gode tilbud for døvblindfødte innenfor det statlige spesialpedagogiske støttesystemet, og i samarbeid med lokale skoletilbud (Johansen 1999).

Opplæring av døvblindfødte er komplisert. Det er behov for en tett og tilpasset tilnærming til det enkelte barnets forutsetninger for å kunne utvikle samspill, kommunikasjon og språklig utvikling. En spesialisert videreutdanning for denne type opplæring ble utviklet ved Høgskolen i Sør-Trøndelag med studiet *Meningsdanning og taktilt tegnspråk. Fagplan*. (2003). Det arbeides for å utvikle studietilbud som på tilsvarende måte knytter teori om grunnlag for utvikling av meningsfulle gester inn mot en tilnærming til tegnspråklig uttrykk på europeisk nivå gjennom døvblindes organisasjoner.

For personer som i løpet av livet blir døvblinde, de døvblindblitte, er utgangspunktet et helt annet enn for døvblindfødte. De som i løpet av voksenlivet eller i ungdomsårene blir døvblinde, har allerede bygd opp en kommunikasjon og en tilværelse i familie- og yrkessammenheng. Å tilpasse seg et kombinert sansetap gir store rehabiliteringsutfordringer. Sansetap kan utvikles gradvis på grunn av progredierende øyelidelser. Tidspunktet for når døvblindhet inntreffer kan være avgjørende for hvilke områder som blir mest sentrale for rehabilitering og opplæring. Tilpasningene må gjøres ut fra den enkeltes situasjon og forutsetninger. Det kan være aktuelt å måtte tilpasse eller endre kommunikasjonsform når syn og hørsel svekkes vesentlig eller blir borte.

Det har dessverre vært slik at personer som opplever døvblindhet – og deres nærpåsoner – har opplevd lite bistand og oppfølging tilpasset sin situasjon. Det er generelt liten kunnskap om døvblindhet innen primærhelsetjenesten og kommunale og fylkeskommunale opplæringsinstanser. Mulighetene vil være gode for at døvblindblitte kan fortsette å fungere i forhold til sine vanlige aktiviteter om nødvendige rehabiliterings- og servicetjenester er tilgjengelige.

Gruppen døvblindblitte er som sagt svært sammensatt. Det kan være personer som er talespråklige eller tegnspråklige. Primærspråk og førstespråk varierer. Kulturell og identitetsmessig bakgrunn varierer. Likevel kan man oppleve at døvblinde seg imellom kan fungere som en gruppering med sterke relasjoner. Dette vil jeg knytte til en egenopplevd situasjonsbeskrivelse: Jeg har opplevd det som sterkt å se en så sammensatt gruppe som døvblinde fungere i interessepolitiske eller sosiale sammenhenger med en oppfatning av at de er en gruppe. Selv har jeg hatt gleden av å delta på nasjonale, nordiske, europeiske og internasjonale treff for døvblinde. utfordringer ved å måtte forholde seg til kommunikasjon, dagligliv, arbeidsliv, og samfunnsliv som døvblinde skaper en rekke felleskapsbånd og identitetsmessige utfordringer der døvblinde som personer og gruppe kan få inspirasjon og støtte av "likemenn". Jeg har sett mange eksempler på et sterkt samhold på tvers av språklig, kulturelt og aldersmessig ulikheter. Gjennom organisasjonsarbeid og sosiale kontakter kan det dannes et felles fokus på viktige samfunnmessige tilpasninger for likestilling og deltagelse for døvblinde.

Døvblindhet stiller store krav til en persons evne til tilpassning. En blir nødt til å forholde seg til alle de konsekvenser som et alvorlig tap av syn og hørsel medfører. En konsekvens av et dobbelt sansetap er det å måtte forholde seg til at en på visse praktiske områder blir avhengig av hjelpe. Dette er noe en må bearbeide og aktivt forholde seg til. Som ellers i livet når kritiske ting hender en, varierer det hvordan en møter dette. Hvordan personen tilpasser seg det å bli døvblind, kan variere fra personlig vekst og utvikling, til isolasjon og tap av mer enn sansefunksjon. For en som er døvblind og som har en god tilpassning og en god livskvalitet, kan døvblindheten i seg selv ikke være til hinder for seg å gjøre det man ønsker. Uten rehabiliteringsmulighet vil konsekvensene av døvblindhet kunne bli alvorlige. Jeg har selv møtt døvblindblitte personer som kun fungerer innenfor svært avgrensede rammer, med en kommunikasjonsform som er svært redusert.

Det er mulig å gi en sosialpolitisk dimensjon til begrensinger ved alvorlig syns- og hørselstap. Ved å tenke helhetlig i forhold til å kompensere for manglende informasjon og tilgang til samfunnsaktiviteter, vil konsekvensene av døvblindhet ikke være til hinder for god livskvalitet og utfordrende livsdeltagelse.

Den største delen av gruppen norske døvblinde består av personer som er primært norskspråklige og som i løpet av livet mister eller får redusert syn og hørsel i så vesentlig grad at de betegnes som døvblinde. De fleste i denne gruppen har en syns- og hørselsrest som til en viss grad kan nyttiggjøres med tekniske hjelpemidler. Kartleggingsarbeid i både Norge og andre land har vist at mange døvblinde tilhører de eldste årsklassene. Dette gir ekstra utfordringer i forhold til rehabiliteringsprosesser (Kristiansen & Kristiansen 1995, Videncentret for døvblindblevne 1997, Svingen 1998, Smith 2002).

Hovedkommunikasjonsmetoder for personer som primært har vært seende og hørende har vært tale. Lesing og skriving har vært en selvfølgelig del av hverdagen. Med ulike hjelpemidler er tale, vanlig svartskrift og lesing fortsatt metoder de kan bruke til kommunikasjon og orientering. I en viss grad blir taktile støttesystem innført for de med de alvorligste sansetapene, men dette blir kun benyttet av et mindretall av gruppen *primært seende og hørende døvblindblitte*. Mange av de eldste døvblindblitte identifiserer ikke seg selv som døvblinde, men som personer med et alvorlig kombinert syns- og hørselstap som blir forklart med "alderen". Omgivelsene forklarer ofte funksjons-nedsettelsen med aldersbetingede forhold, og nødvendige hjelpetiltak som kunne bedret livssituasjonen er det liten generell kunnskap om. Ofte er gruppen døvblinde ukjent for fagpersonell og andre som sjelden møter hørselshemmede, døve eller døvblinde. Det nordiske arbeidet innen personalopplæring har derfor vært svært viktig, men ennå gjenstår mye nødvendig informasjonsarbeid.²

² Et Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale (NUD) er etablert i Danmark. Med midler fra Nordisk Råd gis her omfattende personalopplæring for ulike grupper. Nordisk samarbeid har bidratt til å styrke kompetanse og kvalitet i arbeidet for døvblinde i Norden.

Døvblindhet kan beskrives i forhold til ulike ståsted og perspektiv. Det er på den ene siden en alvorlig medisinsk tilstand som kan beskrives i forhold til et kombinert sansetap som gir konsekvenser på språklige og sosiale forhold. Samtidig er dövblindhet uten tvil en diagnose som kan gi alvorlige konsekvenser for en rekke funksjoner språklig og sosialt, om ikke nødvendige tiltak settes inn. En vanlig situasjon for døvblinde er som sagt at deres sansetap er progredierende. Når man praktisk, mentalt og psykisk har forholdt seg til og akseptert sansetapet, kan situasjonen forverres igjen, og igjen. Dette medfører en livssituasjon som periodevis oppleves psykisk tappende.

I dag kan også døvblinde beskrives som en tett og aktiv minoritetsgruppe, der man kan se mange regionale, nasjonale, nordiske og etter hvert også europeiske og internasjonale nettverk av organisasjonsarbeid og personlige kontakter. Fra 1980 da det ble en felles funksjonell definisjon på dövblindhet i Norden, har det skjedd en utvikling fra å se dövblindhet som en isolert medisinsk beskrivelse, til å se det som en sansemessig begrensning som gir en gruppe spesielle behov og rettigheter i forhold til å kunne opprettholde sin funksjon. Døvblindhet vil naturlig medføre konsekvenser som reiser krav om tilpasning. Døvblinde vil rettmessig ha krav på tilrettelegging om de skal fungere likestilte og deltagende i samfunnslivet. Ved å profilere dövblindhet ut fra en sosiokulturell forståelse vil døvblinde kunne kreve rettmessig tilrettelegging på grunn av sin situasjon og slik få tilgang til tjenester som gjør deltagelse i samfunnet mulig. Det er viktig å fokusere samfunnsmessig så vel som individuelt ansvar for deltagelse og medbestemmelse.

Med nødvendige tiltak på plass er det fint å se døvblinde personer som naturlige deltagere i det som sosialantropologen Jan-Kåre Breivik i forhold til døve har betegnet som deltagere ” (...) i det senmoderne multikulturelle samfunn”:

Det viktigste ved å framheve døves identitet og kultur, er å løfte døve ut av diskusjonen om normalitet og avvik, og inn i debatten om en plass i det senmoderne multikulturelle samfunn.
Breivik (2001b)

Denne type virkelighet kan også sees i forhold til dövblindhet.

Konsekvensene av dövblindhet påvirker mange forhold. Det kan være mange vanskelige faser av aksept og tilpasning den enkelte må gjennomleve før en eventuelt kan tilpasse seg en sosiokulturell positiv oppfatning av seg selv som dövblind.

2.1.2 Omfanget av døvblindhet

Arbeid med å få et samordnet offentlig tilbud for døvblinde i Norge kom i gang fra 1975-76. Helsedirektoratet startet da et kartleggingsarbeid av døvblindhet i befolkningen (Statens sentrale team for døvblinde 1977) ut fra at "[d]et forelå minimale kunnskaper om denne gruppen, samt at lite eller intet var gjort direkte fra Statens side" (Friele og Nafstad 1982:5). Kartleggingen var omfattende og førte til at 202 personer ble diagnostisert som døvblinde. I tillegg ble en delgruppe registrert for videre utredning på grunn av alvorlig eller progredierende kombinert sansetap. Foruten å gi demografiske data, munnet arbeidet ut i en rekke tilrådinger om tiltak innenfor medisinsk screening, tekniske hjelpemidler, hjelpetiltak innenfor daglig livsførsel, sosial kontakt, tolking, trygdeytelser og opplæring. Kartleggingen ga dokumentasjon om en gruppe man i liten grad kjente til. En kort oversikt ble gitt av Werner (1973); han omtaler oversikten over de døvblinde personer en kjente til i Norge i 1956, til å være 17 personer. Derfor utgjør registreringen av 202 personer i 1977 en betydelig økt dokumentasjon.

Når man i dag leser oppsummeringen av *Helsedirektoratets engangskartlegging av Norges Døvblinde 1976/77* (Statens sentralteam for døvblinde 1977), er det forstemmende å lese beskrivelsen av døvblindes livssituasjon i en relativt nær historisk tid. Mange døvblinde levde ekstremt isolert, med en hverdag som for 28 % av den diagnostiserte gruppen ble betegnet som "passiv". Rapporten sier:

Kontakt, samtale med andre

Ca. 10 prosent har kontakt bare en gang pr. uke eller sjeldnere. Dette må sies å være sosialt isolert i alvorlig grad. 2/3 har kontakt 2 eller flere ganger pr dag. Det er en viss tendens til noe lavere kontaktfrekvens for den eldste gruppen.

(Statens sentralteam for døvblinde 1977: 45-46)

Kartleggingen grupperer kommunikasjonsmetodene for Norges døvblinde i syv kategorier
Døvblinde kommuniserer med bruk av:

1. Håndalfabet
2. Tegnspråk
3. Skrift i hånd
4. Braille (punktskrift)
5. Skrift
6. Oppfatning av tale ved høreapparat/forsterkning
7. Ingen kontaktform (Statens Sentralteam for døvblinde 1977:44)

I 1977 ble *Statens Sentralteam for døvblinde* etablert som et team underlagt Helsedirektoratet. De skulle arbeide med registrerings- og diagnostiseringsarbeid for døvblinde i tillegg til å ha ansvar for igangsetting av populasjonstiltak for å bedre døvblinde sine rettigheter og tilbud.

Som et samarbeidsprosjekt iverksatt av *Nordisk Ministerråd*, ble det gjort en utredning som skulle bidra til å forbedre tiltak innen det nordiske handikapp- og hjelpemiddelområdet. Prosjektrapporten *Dövblinda i Norden* (Nordiska arbetsgruppen för dövblinda 1978) beskriver opplysninger om døvblinde og tjenestetilbud i de ulike nordiske land. Rapporten konkluderer med at døvblindes kontaktmulighet med andre og deres kommunikasjonssituasjon ikke er optimal på grunn av manglende tjenester. Spesielt nevnes mangel på en tolk- og ledsagertjeneste, som gjorde at døvblinde i stor grad var avhengige av familie og venner til å bistå seg i hverdagen. Det var da ingen tilpasningskurs eller rehabiliteringsopplegg spesielt tilrettelagt for døvblinde i Norge. Det blir understreket i rapporten at det er viktig å gi opplæring i kommunikasjon. Det tilrådes at personer som blir døvblinde, må få opplæring i håndalfabet og tegnspråk til døvblinde (ibid s. 33).

Det ble utført flere nordiske utredninger i regi av Nordisk ministerråd på området døvblindhet. I 1980 kom rapporten *Bättre livsvillkor för dövblinda i Norden* (Petrén 1980). I oversendingsskrivet til sosialministrene i de nordiske land, konkluderer arbeidsgruppen bak rapporten med at døvblinde i Norden lever under ”utomordentligt svåra förhållanden” (ibid s 1).

En rekke anbefalinger for forslag som skal sørge for bedre livsvilkår legges fram. Rapporten belyste kommunikasjonsmåter for døvblinde og identifiserte døvblindes kommunikasjonsvanskeligheter i tre momenter:

Kommunikation kan delas in i tre moment:

- a ta emot impulsar
- b registrera, bearbeta och dra slutsatser
- c ge ifrån sig impulsar

Dövblindas direkta svårigheter i kommunikationssituationen berör främst a och c ovan. Men dövblindheten kan också resultera i svårigheter rörande b.

(Petrén 1980:18)

Når rapporten beskriver at døvblinde på grunn av sine sansetap risikerer å utvikle deprivasjonsskader som kan resultere i vansker i forhold til å ”registrera, bearbeta och dra slutsatser” som nevnt ovenfor, er dette en alvorlig beskrivelse. Dette vil kunne resultere i at personer som blir døvblinde vil kunne få et funksjonsnivå som er svakere enn deres opprinnelige forutsetninger.

En *Helse- og levekårsundersøkelse for døvblinde* utført i Norge i 1990 viste til både passivitet og utbredelse av fysiske og psykiske belastningslidelser (Jacobsen, Johansen, Robertsen & Simensen 1990). Allerede i 1949 brukte den britiske døvblinde forfatteren Frieda Le Pla begrepet av-personalisering (”de-personalisation”) om det å leve som døvblind med manglende hjelpetiltak rundt seg (Le Ple 1949). Det at døvblinde personer ikke hadde mulighet til å fungere ut fra sine potensielle muligheter var noe som flere av de nasjonale og nordiske utredningene tidlig på 1980-tallet pekte på.

Helsedirektoratets engangskartlegging av Norges Døvblinde og de nordiske utredningene munnet ut i en rekke tilrådinger. De fleste av disse er i dag gjennomført. En rekke tjenestetilbud og rettigheter er utviklet innenfor kommunalt, statlig og organisasjonsmessig ansvarsområde. Endringene i forhold til utvikling av tjenestetilbud måtte skje både på holdningsmessig og praktisk plan. Men fortsatt opplever mange døvblinde det problematisk å få den bistand som trengs for å kunne fungere. Dette gjelder kanskje spesielt i utdannings- og arbeidssituasjoner (Lundström 1986, 1988, Palmgren 1993a, 1993b, Möller 1999, Jansbøl 2004, Jensbøl & Olesen 2005c, 2005f).

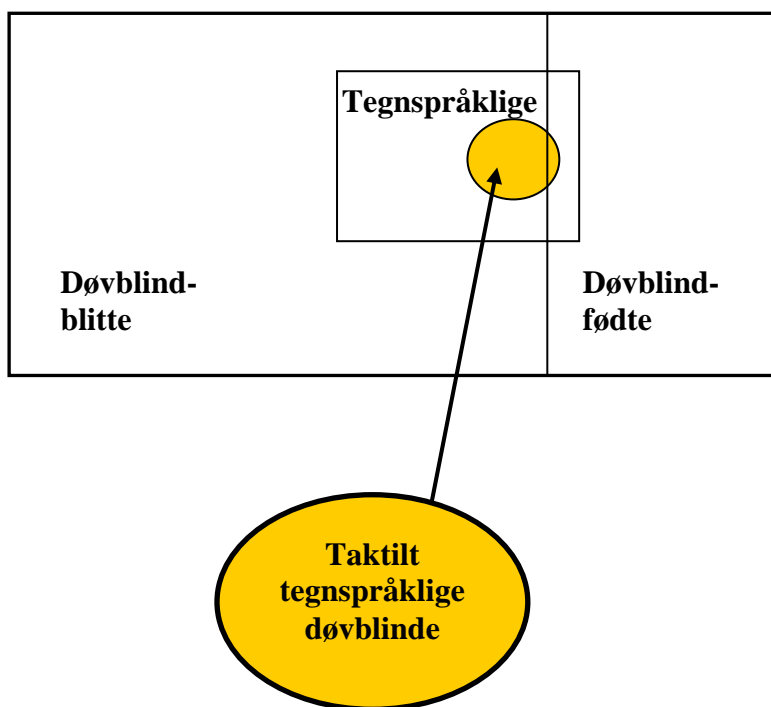
2.1.3 Døvblindblittes, kommunikasjonsmetoder og kulturelltilhørighet

Døvblindes kommunikasjonsmetoder vil være avhengig av eventuelt tilgang på syns- og/eller hørselsinntrykk. Mange døvblinde kan når det er enten gunstige lysforhold eller gode lytteforhold, benytte sin syns- eller hørselsrest til for eksempel kommunikasjon, lesing og skrivning. Andre blir avhengige av å benytte følesans (taktil sans) og bevegelsessans (kinestetisk sans) for å kommunisere. Blant norske døvblinde, er en rekke kommunikasjonsformer i bruk, som visuelt tegnspråk, taktilt tegnspråk, tydelig tale, håndalfabet, kombinasjon av håndalfabet og tegn, skrift, punktskrift, skrift i hånd, kommunikasjon med støtte i konkreter og gjenstander, m.m. (Raanes 1993, 1998, 2001b).

Min avhandling skal belyse tegnspråk som benyttes med taktil berøring. Dette er en kommunikasjonsmetode for gruppen mennesker som ikke kan bruke syns- eller hørselsinntrykk og som er avhengige av taktile signaler for kommunikasjon. Her vil det være forskjell på om personene har tegnspråk eller et talespråk som sitt førstespråk. Jeg har avgrenset utvalget til *personer med tegnspråk som førstespråk og som så på grunn av synstap benytter en taktil utførelse av norsk tegnspråk*.

Slik er min informantgruppe – taktilt tegnspråklige døvblinde – bare en delgruppe innenfor tegnspråklige døvblinde og en mindre andel av gruppen døvblinde. Dette kan illustreres slik:

DØVBLINDE:

Illustrasjon 2.1a: Taktile tegnspråkbrukere

Modellen viser i den ytre rammen alle døvblinde, både døvblindblitte og døvblindfødte. Som kjent er det bare en viss andel døvblinde som er brukere av tegnspråk. Det illustreres i modellen ved en ramme som omfatter i hovedsak døvblindblitte men også døvblindfødte personer. Av alle tegnspråksbrukerne er det en mindre andel som bruker tegnspråk taktilt. Det finnes ikke tilgjengelig tallmateriale av fordeling av norske døvblindes kommunikasjonsform per i dag. Illustrasjonene er likevel ment å gi et bilde av hvordan gruppen taktilt tegnspråklige døvblinde kan plasseres inne gruppen døvblinde. På tross av manglende tallmateriale på brukere av de enkelte kommunikasjonsmetoder, kan man i denne illustrasjonen se taktile tegnspråksbrukere som en mindre språklig gruppering innen gruppen døvblinde.

Mange tegnspråklige døvblinde har i utgangspunktet en sterk forankring i gruppen døve. Andre døvblinde kan være forankret i en oppfatning av seg selv som døvblinde. Overgangen til å bli taktilt tegnspråklig kan for mange være en lang prosess på grunn av progredierende og stadig svekket synsevne. Man ser i illustrasjon 2.1a at også enkelte døvblindfødte når en språklig funksjon som gjør at man kan regne dem inn under gruppen tegnspråklige døvblinde – ut fra deres nivå i språklig utvikling. Det er mange individuelle forståelser av identitet sett i forhold til døvblindhet.

Videre vil jeg drøfte hvordan man kan se taktile tegnspråksbrukere som en språklig minoritetsgruppe innen en minoritetsgruppe. Dette perspektivet er kort introduserte også i illustrasjon 2.1a.

Innen gruppen døvblinde har det i mer enn 10 år vært hevdet ”..vi er ikke i tvil, selvfølgelig kan vi tale om en døvblindkultur” (Gundersen 1994:91). Degsell (1994) har forsket på identitetsutvikling og selvbilde hos yngre tegnspråklige som blir døvblinde. Han viser til utfordringene ved at personer gradvis utvikler en dobbel identitet – delvis som døve og delvis som døvblinde. Det er ikke selvsagt at denne prosessen fungerer positivt, og i faser vil det være behov for mye støtte for å få et positivt selvbilde ut av en endret kommunikasjonssituasjon (Degsell 1994: 88-89).

Det er ikke sikre tall på hvor stor andel av døvepopulasjonen som har progredierende synstap som kan gi døvblindhet. En relativt utbredt medfødt synslidelse, retinitis pigmentosa (RP), kan opptre kombinert med medfødt døvhet eller med alvorlig grad av medfødt hørselshemming.

Kombinasjonen medfødt hørselstap og RP har benevnelsen Usher syndrom. Svenske beregninger antar at ca. 5 % av døvebefolkningen har Usher syndrom (Lundström 1993). Hoveddelen av norske døvblinde tegnspråkbrukere og døvblinde brukere av taktilt norsk tegnspråk har trolig Usher syndrom.

Gjennom aktiv politisk påvirkning, blant annet fra døvblindes egne organisasjoner, fikk man gjennom en viktig prinsippavgjørelse innen EU i 2004 – da døvblindhet i ”erklæring” ble anerkjent som en egen gruppering og funksjonshemming i Europaparlamentet. I europeisk sammenheng antar man at det er ca. 150 000 personer som er døvblinde. Det er store forhåpninger til at EU’s erklæring av 2004 vil kunne utløse rettigheter for døvblinde som gruppe i forhold til tjenester og tiltak som kan sikre samfunnsmessig inkludering og tilrettelegging (Howitt, Mantovani, Lynne, McKenna & Figueiredo 2004).

2.1.5 Viktigheten av økt fokus på inkludering og deltagelse

Døvblindhet defineres klart som en egen funksjonshemming. Fram til i dag har ulike forhold gjort det vanskelig for mange døvblinde å fungere i utdannings- og arbeidsliv. Dette er en situasjon som er under endring. Mulighetene for å fungere godt avhenger av personlige ressurser, rehabiliteringstilbud, tilgang til tolk- og ledsagertjeneste og andre nødvendige støtteordninger. Et rehabiliterings- og opplæringstilbud som blir tilpasset den enkelte persons muligheter og interesseområder vil også kunne bidra til bedret funksjon – om det er i et hjemmemiljø eller et arbeidsmiljø. Mulighet til deltagelse og inkludering for døvblinde er i dag fortsatt en viktig sosialpolitisk visjon. Den vil ikke kunne bli realisert uten aktivt sosialpolitisk press og gjennom arbeid fra døvblindes interesseorganisasjoner.

I takt med anerkjennelse og økt status for norsk tegnspråk har også kravet om bedre tegnspråkferdigheter for personell som arbeider med døvblinde kommet. Det er nå en større respekt for språklig ulikhet, og det reises krav om bedret personalopplæring. Helt fram til i dag har det ofte vært slik at det er den døvblinde som har måttet strekke seg langt for å forstå andre.

Nå legges det mer til rette for at personale som skal arbeide med døvblinde, må lære tegnspråk. Kravene og bevisstheten om språklige rettigheter øker. Ennå er det langt fram, men man kan se en klarere forståelse av at gruppens situasjon og språklige status utvikler seg både innen fagmiljø rundt døvblinde og blant døvblinde selv.

2.2 Tegnspråk og taktilt tegnspråk

Det er en tett sammenheng mellom NTS og TNTS. Som beskrevet i kapitel 2.1, har de fleste døvblinde brukerne av TNTS norsk tegnspråk som førstespråk. Alle de døvblinde informantene i mitt materiale har hatt sin grunnskoleopplæring fra norske døveskoler, og i sin oppvekst har de lært NTS og brukt det som sitt første språk. I dette delkapitlet, vil jeg starte med å gi en kort oversikt over NTS før jeg går over til å belyse TNTS.

En beskrivelse av det norske tegnspråket kan gjøres fra mange vinkler. Jeg vil starte med å gi en kort historisk innledning til norsk tegnspråk, så vil jeg vise til noen av de rettighetene som er blitt utarbeidet for brukerne av språket tegnspråk, før statusen til norsk tegnspråk og taktilt tegnspråk drøftes. Gjennomgangen vil være kortfattet.

Den første omtale av at tegnspråk også kan avleses ved bruke av berøring, finner man helt tilbake fra oppstarten av skolegang for døve på 1700-tallet. Abbé Roch-Ambroise Sicard som var en av forstanderne som etterfulgte den første døveskolens grunnlegger Abbé de l'Épée. Han viste til at med døve elever som brukte tegn og håndalfabet kunne man ved behov også konversere når det var mørkt. Da brukte de bokstavering inn i hverandres håndflater (Sacks 1989, Enerstvedt 1999, Freeberg 2001). Slik har en form for taktilt tegnspråk har vært en del av bruk av tegnspråk, helt tilbake til den første opplæringen av døve med en manuell tegnmetode. Taktilt tegnspråk i en eller annen form har slik trolig sin historie tilbake helt til de første brukerne av tegnspråk.

2.2.1 Historisk framstilling av norsk tegnspråk

Jeg vil forankre beskrivelsen av norsk tegnspråk til den første framstilling av dette språket. Den ble utarbeidet i Trondheim i 1875. Foranledningen var følgende: Landets første skole for døve, Throndhjems Døvstumme-Institutt, var opprettet i Trondheim allerede i 1825. Ved skolens 50-års markering, skrev daværende forstander Sigvald Skavlan en beretning hvor han beskrev *tegnsproget*. Han skildret norsk **tegnspråk som et eget språk**, "Hvert Sprog har sin Syntax. Ogsaa Tegnsproget har sin" skrev Skavlan i 1875 (1875:41).

Døveskolen i Trondheims første førstelærer, Andreas Christian Møller, var selv døv. Fra Trondheim ble han sendt den lange veien til København for skolegang ved døveskolen der. Han var en dyktig elev som tilegnet seg skolefagene godt, han lærte tegnspråk og han fikk også erfaring med å undervise (Skjølberg 1989,1992). Norges første døveskole hadde med Møller som forstander et godt grunnlag for at det helt fra oppstarten i 1824 kunne bli brukt tegnspråk i undervisningen og i sosialt liv mellom voksne, barn og unge ved skolen. Det norske tegnspråket har derfor sin opprinnelse tilbake til begynnelsen av 1800-tallet da mange døde ble samlet (Sander 1993). Skavlan beskriver den naturlige språkutviklingen som skjer ved at mange døde barn og unge var samlet ved skolegang:

Af de Miner og Gebærder, det døvstumme Barn saaledes ser hos Andre, selv efterligner og udvikler, danner det sig sit Tegnsprog – netop paa samme Maade som det hørende og talende Barn kommer til sit Talesprog. (Skavlan 1875: 25)

Skavlan omtaler tegnspråket på en måte som anerkjenner at tegnspråket er en selvstendig og egenartet uttrykksform:

Under hele denne Udvikling bede vi stedse fastholdt, at Tegnet er et direkte Udtryk for Tanken, ikke en Oversættelse af Talesproget. Vilde man følge dette sidstes Ordstilling, skulde man handle ligesaa urimelig, som om man vilde oversætte Ord for Ord i ligefrem Følge fra det ene fremmede Sprog til det andet. (Skavlan 1875:41)

Helt fra 1800-tallet, har dødeundervisningen vært gjenstand for en sterk faglig diskusjon om hvilket språk som skulle være det primære i opplæringen av elevene. Denne såkalte ”metodediskusjonen” har i perioder svingt mellom en talespråklig og en tegnspråklig tilnærming. I en stor del av det forrige århundre var en talespråkstilnærming dominerende også for undervisning av døde i Norge. På 1970-tallet ble en samtidig bruk av tegn og tale (tegnspråknorsk eller ”tegn-til-tale”) den sentrale tilnærming i døveskoler i Norge. En tilsvarende tilnærming var også i bruk i mange av døveskolene internasjonalt. En anerkjennelse av tegnspråk som et eget språk ga etter hvert en ny orientering i forhold til opplæring for døde barn, med tegnspråk som førstespråk og en basis for videre tospråklig målsetning for opplæring i norsk tale- og skriftspråk som et andrespråk. Dette har vært en utvikling i mang land. Utviklingen fram mot denne forståelsen er interessant og relevant i forhold til en beskrivelse av NTS og TNTS.

Seg imellom, har døve alltid hatt tegnspråk som sin kommunikasjonsform, ”døves eget språk”, ”de døves tegnspråk” har vært døvekulturens egne beskrivelser av sitt språk. Tegnspråkbrukere har ofte tilpasset sitt språk ut fra situasjon og andres kjennskap til tegnspråk. Avhengig av samtalsituasjon og samtalepartner har enten rent norsk tegnspråk, norsk, tegn-til-tale, eller andre blandingsformer mellom språkene fungert i praktiske språkmøter mellom døve og hørende (Vogt-Svendsen 1983, 1987a, 1987b).

Helt fra døve organiserte seg i Norske Døves Landsforbund i 1918, har det vært arbeidet med å sikre likestilte rettigheter ved samfunnsdeltagelse (Sander 1993). Synet på at tegnspråk var nødvendig har hele tiden vært naturlig forankret i døves organisasjon og døvekulturens bevissthet. Opplæringsspørsmål og språklige rettigheter har stått sentralt i organisasjonens arbeid. Forståelsen og anerkjennelse av tegnspråket som et *eget språk* og en *kulturell forståelse av tegnspråkets status*, ble imidlertid sent innarbeidet både fra døvegruppen selv og fra storsamfunnets side.

Norske døves landsforbund (senere Norges Døveforbund), arbeidet aktivt for å sikre og bedre undervisning av døve og hørselshemmede barn. For å vise til tegnspråkets stilling og til forståelsen av tegnspråk på 1960-70 tallet vil jeg referere til to resolusjoner som landsmøtet i Norske døves landsforbund i 1966 sendte til Kirke- og undervisningsdepartementet:

Den ene resolusjonen krevde at landsforbundet skulle være høringsinstans for saker som angikk undervisning og utbygging av skolene for døve og sterkt tunghørte.

Den andre resolusjonen var ønsket om:

(...) å nedsette et utvalg som skal utrede spørsmålet om en begrenset bruk av tegnspråk som et hjelpemiddel i undervisningen av døve og sterkt tunghørte barn. (Sander 1993:129)

Formulering til dette siste kravet, ”*om en begrenset bruk av tegnspråk som et hjelpemiddel*”, viser at tegnspråkets stilling ikke sto sterkt i offisielle sammenhenger. Dette kravet er formulert ut fra en situasjon der norsk tegnspråk ikke er sett som et eget språk. Sett i forhold til sitatene fra Skavlan fra 1875, kan denne type uttalelse fra 1966 sees som en tilbakegang for tegnspråkets status og anerkjennelse.

Resolusjonene viser at norsk tegnspråk i 1966 anses som viktig, men at anerkjennelsen av NTS som et selvstendig språk ennå ikke var innarbeidet. Dette var oppfatninger som preget forståelsen av NTS til langt ut på 1980-tallet.

Døveorganisasjonen og de lokale døveforeningene påtok seg et betydelig arbeid med å styrke og utbre tegnspråkkunnskap. De utviklet materiell for tegnspråkkurs, ga kurs til tegnspråkinstruktører og organiserte og gjennomførte tegnspråkkurs. I 1971 ble det første kursmateriell med bilder av enkelttegn utviklet for norsk tegnspråk. Materialet ble fortløpende trykt som en serie i Døves Tidsskrift og resulterte etter hvert i et komplett opplegg for fem kurstrinn med tegnspråkopplæring, med en serie hefter med vokabular, setningseksempler og bilder av enkelttegn (Sander 1993: 171). Arbeidet ga en økt språklig bevissthet og debatt.

I 1978 var ca. 140 tegnspråklærere godkjente av Norges Døveforbund. Tegnspråkkursene var viktige for utbredelse av ferdigheter i tegnspråk eller nærmere bestemt opplæring i enkelttegn. Kursene var viktige og svært etterspurt blant familier, omgangskrets og nettverk rundt døve barn og voksne.

På 1970-80 tallet var mye av tegnspråkarbeidet rettet inn mot et ønske om å få en mer ensartet og normert bruk av tegnspråk, nasjonalt og gjerne også på nordisk plan (Sander 1978:83-92). I arbeidet med å få et mer normert tegnspråk, ble det både i Norge og i nordisk sammenheng konstruert tegn og tegnuttrykk som skulle bidra til en mer ens bruk av tegnspråk. Nordisk hefter med vedtatte ”nye” tegn ble utarbeidet. Dette var en tid for mange språklige diskusjoner. Hva var egentlig ”de riktige” tegnene? Hvilket vokabular besto norsk tegnspråk av, hvordan var norsk og tegnspråksyntaks annerledes? Mange språkdiskusjoner fulgte og tegnspråkspørsmål var en viktig sak for døveorganisasjonene, både i nasjonale og nordiske drøftinger. Norges Døveforbund hadde et eget tegnspråkutvalg (TSU) som deltok aktivt både i norsk og nordisk utviklingsarbeid. Døveorganisasjonens eget syn på tegnspråk var ikke tydelig på at tegnspråk var et språk, men beskrev mer bruk av tegn som et hjelpemiddel. Man prøvde å tilpasse tegnspråk slik at enkelttegn kunne utføres samtidig med talespråk og med bruk av strukturen i norsk talespråk.

I Norges Døveforbunds jubileumsskrift *Døv i dagens norske samfunn*, skriver Sander i 1978:

I arbeidet med normeringen av tegnspråket har utvalget [TSU] lagt vekt på at tegnspråk skal fungere som et hjelpemiddel i undervisningen av hørselshemmede barn. Talespråket skal være det primære. Tegnspråket er til støtte for talespråket. Ved at en bruker riktige tegn til hvert enkelt ord, vil det være mulig for den hørselshemmede å oppfatte hvert enkelt ord klart – og uten større anstrengelse. Samtidig gir tegnene informasjon av overordentlig betydning for en gruppe som tross alt mangler den viktigste sansen i kommunikasjonssammenheng og er avhengige av visuelle hjelpemidler for å utvikle vanlig språkforståelse. (Sander 1978:90)

Var norsk tegnspråk et eget språk, eller var det et hjelpemiddel til å oppfatte norsk? I ettertid kan en kanskje forklare noe av den språklige forvirringen som preget diskusjonene om tegnspråk med ønsket om å styrke tegnspråk i forhold til døve barns opplæring. Situasjonen i døveskolene var slik at døve barn ble gitt opplæring på talespråksgrunnlag, noe som ga en vanskelig situasjon for en helhetlig opplæring. Som en minoritetsgruppe var også tegnspråkbrukere sterkt presset av majoritetsgruppens språksyn. Integrering i en norsk språkkultur var en overordnet samfunnsmessig målsetting.

Etter hvert kom stadig flere arbeid med lingvistiske studier som beskrev tegnspråkets oppbygging som et eget språkssystem – fra forskningsmiljø i USA, Sverige og Danmark. En gryende stolthet over eget språk og sterkere ”døv bevissthet” vokste fram i løpet av 1970-80-tallet.

Selv lærte jeg tegnspråk i 1978, som elev ved Norges Døveforbunds skole og kurscenter på Ål i Hallingdal. Dette var i brytningstiden mellom det å se på tegnspråk bare som et hjelpemiddel til å oppfatte det norske språket, og overgangen til å se norsk tegnspråk som et eget språk. Min egen opplæring i tegnspråk var preget av kontraster – mellom å lære enkelttegn og tegnspråk utført med en norskspråklig struktur – og det å leve i en internathverdag der døves tegnspråk NTS ble brukt. Undervisningen vi fikk ble beskrevet som å lære ”nye” tegn. Ved å bo på et internat ved en døveskole lærte jeg samtidig å bruke norsk tegnspråk og å bruke ”en annen setningsstruktur” i møte med døve medelever, lærere og kursdeltagere. Det jeg lærte i undervisningen fungerte bare i begrenset grad i møte med døve. Den språklige forvirringen ble stor. Noe av det som ble innlært som ”riktig” og ”nytt”, var veldig annerledes enn språket som ble forstått og brukt i det tegnspråklige miljøet som var på skolen og mellom døve.

Innen døvegrupperingen kunne også uttalelser som ”feil tegn” bli brukt for bruk av ”gamle tegn” som ikke var i bruk i materiale som viste ”nye” tegn. Det var språkstrid og en språklig debatt. Forståelsen av at tegnspråk er et annet språk enn norsk var ennå ikke uttalt i Norges Døveforbunds undervisningsopplegg av 1978.

Forskning på arbeid med døves tegnspråk bidro til å løse noe av forvirringen omkring tegnspråkets egenart. Viktige tegnspråkteoretiske arbeid ble utført allerede i 1953 og 1960, med to viktige arbeid som beskrev tegnspråk som egne språk. I Nederland studerte døvelæreren Bernhard T. Tervoort sine døve elevers tegnspråk og publiserte arbeidet: ”Structurele Analyse van Visueel Taalgebruik binnen een Groep Dove Kinderen” (Tervoort 1953). I USA ga William C. Stokoe ut den første systematiske kartleggingen og teori om oppbyggingen av amerikansk tegnspråk: “Sign Language Structure ” (Stokoe 1960).

Noen sentrale trekk i NTS ble beskrevet av Vogt-Svendsen (1983). I 1985 kom den første samlingen som bredt presenterte ny tegnspråkteori på norsk (Martinsen, Nordeng, Tetzchner 1985). De omtalte tegnspråk som et rikt språk som har vært undertrykt og de ga en gjennomgang av tegnspråkets oppbygging ut fra nordisk og internasjonal forskning.

Den første avhandlingen om norsk tegnspråk ble levert ved Universitet i Trondheim i 1990. Marit Vogt-Svendsen (1990) leverte da en studie av interrogative strukturer i norsk tegnspråk. Flere arbeid innenfor tegnspråkopplæring og tegnspråkforskning ble utviklet både i Danmark, i Sverige og internasjonalt.

Norges Døveforbund opprettet et eget utviklingsarbeid for tegnspråk, med stiftelsen ”Institutt for tegnspråk”, med to døve tegnspråkforskere tilsatt i perioden 1990-91. Dette bidro til videre økt anerkjennelse av norsk tegnspråk. Både i denne perioden og i tiden for og etter har Odd-Inge Schröder og Irene Greftegreff leverte viktige bidrag til å beskrive norsk tegnspråk (Greftegreff 1991, Schröder 1983a 1983b, 1986, 1993, 1995a, 1995b). I Norges Døveforbunds informasjonsmateriell fra 1990 ser man et mer avklart syn på hva tegnspråk er. Det signaliserer nye retninger for opplæring i tegnspråk og for forståelse av norsk tegnspråk som språk:

Undervisningen ved tegnspråkkursene i Norge bygger hovedsakelig på tegn i tilknytning til talespråket, også kalt ”tegn og tale”, men det gis nå flere muligheter til å lære tegnspråk som et eget språk. (Norges døveforbund 1990:19)

Nytt materiell for tegnspråkundervisning ble utviklet og den første læreboken i Norsk tegnspråk: *Se mitt språk*, ble utviklet med bok og videomateriell i 1996 (Malmquist & Mosand 1996). Flere fjernsynsproduksjoner, både barneprogram, nyhetsprogram og fjernundervisingsopplegg, fokuserte nå på norsk tegnspråk.

Tegnspråkteoretiske arbeid var viktige bidrag til at man "fikk øye på" tegnspråket. Vonen (1997) skildrer tegnspråk generelt slik:

Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk, basert på produksjon av synlige bevegelser i hender, munn, øyne, bryn, hode og overkropp. Tegnspråk er uavhengig av hørselen og derfor tilgjengelig for døve på en måte som talespråket ikke er. (Vonen 1997:4)

Først fra 1990-tallet kan man si at tegnspråk ble bredt anerkjent i Norge, språket ble nå sett og beskrevet ut fra sine egne premisser. Gjennom forskningsarbeid blir kunnskap om strukturen i de enkelte lands tegnspråk etablert. Konsekvensene var at man interessepolitisk så klarere både tegnspråk og døves kultur. Man fikk ny kunnskap om tegnspråk som selvstendige språk og et annet fokus på døvekulturen.

I forhold til opplæringsspørsmål og samfunnmessig tilrettelegging førte anerkjennelsen av tegnspråk som egne språk til ny tilnærming til døve og tegnspråklige personer. Tegnspråkbrukere og døve fikk en språklig og kulturell status som *språklige minoriteter*. Dette ga nye perspektiv på utfordringer knyttet til det å leve i tospråklige miljø.

Et endret syn på språket tegnspråk førte til at man kunne oppfatte seg selv identitetsmessig i forhold til en språklig og kulturell gruppering. Døve var tidligere definert som en gruppe ut fra et "funksjonshemmet-perspektiv". Oppfatningen av seg selv som *kulturelt døv*, ga tegnspråkbrukere en styrket identitet. Aktiviteter og diskusjoner både internasjonalt og nordisk styrket tegnspråkgruppens kultur og identitet. Jeg vil i denne sammenhengen utdype diskusjonen knyttet til begrepet *døv* i engelsk litteratur – *Deaf* med stor eller liten *D* (Tannant & Brown 1998, Branson & Miller 2002):

American Sign Language is the shared language that units Deaf people in what is known as the Deaf community. *Deaf* with a capital *D* is used in publications to recognize the cultural and linguistic affiliation of Deaf people who are members of the Deaf community, whereas *deaf* with a lowercase *d* is used to refer to deaf people who do not embrace ASL or involve themselves with the values, organizations, events that are heralded by signing Deaf people. The *Deaf* community is not bound by geographic borders, but rather comprises those people who elect to become members by using ASL as their preferred mode of communication and by accepting the cultural identity of Deaf people. (Tannant & Brown 1998: 9)

Denne skrivemåten med "Døve" i forhold til "døve" er ikke gjennomført på norsk. Men holdningene til at døve tegnspråksbrukere utgjør en kulturell identitet er innarbeidet og i tegnspråksmiljø brukes ofte benevnelser som "døve med stor D" for å vise til denne forståelsen, og skillet finnes også i NTS (med tegnvarianter der DØV blir understreket i utførelse som DØV-1 og DØV-2).

Som kapittel 2.1 Døvblindhet viste, kan en bare delvis se at en tilsvarende utvikling og bevissthetsprosess er i gang innenfor gruppen døvblinde som den som har skjedd blant døve tegnspråksbrukere. Men også for gruppen døvblinde vokser gruppetilhørigheten og identitetsfølelsen styrkes. I det norske språksamfunnet inngår i dag bruk av norsk og norsk tegnspråk naturlig innenfor vanlige samfunnsmessige og medborgerlige aktiviteter. Den som er hørende og talende, har sjelden behov for å betegne seg selv som tilhørende en gruppe av "hørende". Innenfor døvegrupperinger er det imidlertid et vesentlig skille mellom "de døve" og "de hørende", sett ut fra språk, kultur og identitetsperspektiv. I en slik forståelse er kulturelt døve og tilhørighet i en tegnspråklig kultur et skille mellom de en kan dele språk og kultur med, og "de andre", jamfør Haualand 2000, Ohna 2001, Breivik 2001a og Bergwitz 2003. Blinde personer har ikke som gruppe hatt et tilsvarende fokus og oppfatning på eventuelt egen kulturell tilhørighet.

Europeiske og internasjonale fora for døvblinde og interessepolitisk samarbeid som arbeider internasjonalt er her viktig. Døvblindhet i seg selv gir ikke det samme grunnlag for et språklig fellesskap, da språk og språklig uttrykksform ikke er ensartet innen gruppen døvblinde. Men gruppetilhørighet og identitetsfølelsen kan likevel være til stede gjennom organisasjonsmessige, kulturelle og relasjonsmessige bånd.

2.2.2 Rettigheter basert på tegnspråk som et minoritetsspråk

Ved å se tegnspråk som et eget språk, løftet man gruppen døve ut av en entydig betegnelse som en gruppe funksjonshemmede og over til å se på gruppen døve fra en språklig og kulturell posisjon (Vonen 1997, Haualand 2002, Breivik 2000a, 2000b, 2001). Jeg vil knytte en beskrivelse av tegnspråkets stilling i Norge til en gjennomgang av noen sentrale rettigheter som baserer seg på tegnspråkets økte status. Å se tegnspråk som et minoritetsspråk var et perspektiv som ga tyngde i forhold til å sikre døve tegnspråksbrukere likestilling og deltagelse i et større samfunnsperspektiv.

Tolkehjelp

Fra 1980 ble Lov om folketrygd utvidet til også å dekke tjenesten ”Tolkehjelp for døve” som ga døve rett til tolk for å kunne fungere likestilte og deltagende i samfunnet og i dagligdags aktiviteter. En offentlig kursing og godkjenning av døvetoalker var da igangsatt via Kirke- og utdanningsdepartementet. Rettigheten til tolkehjelp ble raskt en viktig tjeneste, som stadig ble utbygd. Dette førte til bedret utdanning av tolker og etter hvert til en stadig utbygging av den offentlige tolketjenesten med stadig flere stillinger (Raanes 1994a).

Døvblindes rett til tolketjeneste kom først seks år etter at døve fikk sine rettigheter hjemlet. Fra 1986 ble Lov om folketrygd utvidet med forskriften ”Lov om Tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde.” Da var det allerede satt i gang en offentlig kursutdanning og en godkjenningsordning for tolk- og ledsager for døvblinde. Kirke- og utdanningsdepartementet (KUF) startet i 1982 *Utdanningskurs og offentlig godkjenning av døvblindetolker* (Utdanningsprogram for døvblindetolker: Fagplan 1983). Etter å ha blitt tatt opp ved en opptaksprøve i blant annet tegnspråk, ble personer som hadde relativt gode tegnspråkferdigheter undervist i syv ukers kurs og praksisperioder som blant annet inkluderte trening i taktilt tegnspråk (Woll 1999, Sande 1999). Jeg var selv deltager ved det første utdanningskurset for døvblindetolker i Norge i 1982-83. Til emnet taktilt tegnspråk hadde man verken materiell eller skrevet informasjon. Man inviterte voksne døvblinde, erfarne miljøarbeidere, sosialarbeidere og personer med erfaring fra diakonalt arbeid med døvblinde inn i undervisningen. Det var her kompetanse fantes (Werner 1973, Davidsen 1987, Enestad 2001). Undervisningen og kunnskapen gikk bokstavelig talt fra hånd til hånd. Det neste utdanningskurset var jeg engasjert som kursleder for. Det ble etter hvert foretatt en del videoopptak som bidro til opplæring i hvordan taktilt tegnspråk ble utført (*Treningsprogram for døvblindetolker* 1986). KUF’s Utdanningskurs for tolker og ledsagere for døvblinde, var starten til samling og dokumentasjon av kunnskap om døvblindes kommunikasjon og om taktilt norsk tegnspråk. Fra korte kurs ble tolkestudiet utvidet i varighet og fast etablert fra 1990. I dag er *tolking for døve, døvblitte og døvblinde* en tre årig utdanning etablert som et universitets- og høgskolestudium i Oslo (Universitetet i Oslo), Trondheim (Høgskolen i Sør-Trøndelag) og Bergen (Høgskolen i Bergen).

Fra midten av 1990-tallet ble tolketjeneste for døve og døvblinde etablert med utbygging av tolketjeneste i alle landets fylker. Rettigheten til tolkehjelp har bidratt til å sikre døve og døvblinde tilgang på informasjon, bidratt til medbestemmelse og deltagelse på en lang rekke områder.

Tolketjenesten har også ført til at det i det norske storsamfunnet er blitt langt flere møtepunkter der hørende, døve og døvblinde deltar sammen og der tegnspråk og taktilt tegnspråk blir brukt og sett.

I dag dekkes tolkehjelp ut fra behov for døve og døvblinde brukere (Rikstrygdeverket 2004).

Opplæring på tegnspråk

Opplæring i døveskolene ble fra 1980-tallet fokusert på tilpasning og utvikling der undervisning i skolemiljø med flere døve ble sett som viktig for å styrke språklig og sosial utvikling (St.prp nr 1 1987-88). Selv i en tid preget av sterkt ønske om organisatorisk integrering for alle elever, var det bred diskusjon om å opprettholde egne skoler for døve. Diskusjonene løftet fram viktigheten av at døve måtte ha en forankring i et tegnspråklig miljø. (Innst. S.nr 160 1990-1, St.meld. nr 35 1990-91).

1990-tallets skolelovgivning kan sees som en sentral milepæl for norsk tegnspråk. Da ble døve og tegnspråkbrukeres rettigheter hjemlet innenfor Opplæringsloven. Da grunnskoleopplæringen ble revidert i 1996, i Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1996), ble det slått fast at døve og hørselshemmede barn skulle ha rett til opplæring i og på sitt eget språk. Dette er den første allmenne offentlige læreplanen for grunnskolen i Norge som inkluderer læreplaner for døve og hørende barn. Når man åpner det offisielle dokumentet som styrer innholdet i den norske grunnskolen, er det fra tegnspråkgruppens posisjon sterkt å se læreplanen i *tegnspråk som førstespråk* følge rett etter beskrivelsen av faget *norsk*. En offisiell anerkjennelse som språklig minoritetsgruppe var med dette nådd langt for tegnspråklige og for tegnspråk som språk.

En rekke fagplaner tilpasset døve elever i grunnskolen var allerede utarbeidet i 1997, og videre utviklingsarbeid av læremidler fulgte.

Spesielt viste det seg at video og digitaliserte læremidler som kunne gjengi og behandle tegnspråk, var egnet til læremiddelproduksjon og til litteraturformidling.³

Døves mulighet til deltagelse ble bedret gjennom utvidede rettigheter og ved utvikling av en rekke offentlige tjenester. I dag er tegnspråk et språk som er viktig og synlig både for døve personer og de som møter døve og deres kultur i ulike sammenhenger.

En stor utvikling har skjedd. Som nyutdannet døvetolk i 1980 opplevde jeg å møte eldre døve som vegret seg for å bruke tegnspråk i offentlig sammenheng – som ute på gaten eller på venterom på offentlige kontorer. Siden har mye skjedd som har påvirket og styrket tegnspråkbrukeres situasjon. Rettigheter og stolthet knyttet til bruk av norsk tegnspråk er i dag innarbeidet og selvfølgelig for tegnspråkbrukere. Bevissthet om og status for norsk tegnspråk har økt fra 1980-tallet og fram til i dag.

Lovmessige rettigheter setter tegnspråkbrukere inn i en større samfunnsmessig sammenheng. Tegnspråk blir i Norge slik noe som angår flere enn de ca. 4000 personer som i tidlig alder har ervervet døvhet. Det angår også flere enn de ytterligere vel 5000 døvblitte personene som har mistet hørselen i løpet av livet og flere enn tegnspråkbrukerne innenfor gruppen døvblinde. Barn av døve har tegnspråk som sitt morsmål eller førstespråk. Tegnspråkbruk er en del av den naturlige språklige situasjonen i familie-, venne-, og omgangskretsen til døve. Språklig og kulturelt har tegnspråk fått en sterk stilling innenfor sine grupperinger og anerkjennes av storsamfunnet som et minoritetsspråk. Dette innarbeides i offentlig språkbruk, som når en overordnet arbeider for ”et tilgjengelig samfunn” (Stortingsmelding 8:1998-99). Tegnspråk har fått en naturlig plass i arbeid med en offentlig strategi for et tilgjengelig samfunn for alle.

Lovgivning og språkbruk i offisiell sammenheng er endret. Når for eksempel tiltak for videreutdanningstilbud nå utarbeides, skal denne rettigheten sikres basert på *individuell tilpasning*. Denne type formulering – individuell tilpasning, sikrer *alle* barns, unges og voksnes opplæringsbehov, ut fra rett til tilrettelagt opplæring ut fra egne behov

³ En rekke DVD og videotilpassede læremidler basert på Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen og også for videregående skole er produsert. Dataprogram for analyse av digitale videoopptak av tegnspråk er blant annet utviklet. Bruk av programmene ”TegnSmed” og ”TegnSpiller” (1999) beskrives i kapittel 4: Materiale og metode.

(Opplæringslova paragraf 2-4, KUF 1998, NOU 2001). Døve, så vel som andre, er inkludert i denne type formuleringer.

Faget tegnspråk er i dag et fag det undervises i og på. Tegnspråk er et eget fag i norsk grunnskole, ved høyskoler og universitet. En egen lærerutdanningsmodell for døve er etablert ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, og tegnspråk som fag inngår både i høyskole- og universitetsstudier både for personer med tegnspråk som førstespråk, personer med tegnspråk som andrespråk og det undervises i faget tegnspråk ut fra en didaktisk tilnærming til tegnspråkundervisning på ulike nivå.

Utbredelse av tegnspråk har økt i takt med at utdanningsnivået blant norske døve er økt og yrkesmulighetene er utvidet og forbedret. Gjennom dette utvides også NTS's bruksområde og vokabular. Økt tolketjeneste gir tegnspråkbrukere mulighet for sosial deltagelse i flere miljø enn det som tidligere var tilgjengelig. Kulturelt ser man tegnspråk ved egne kulturelle arrangement, ved Teater Manu – det norske tegnspråkteaterets virksomhet, ved nyhets- og TV-sendinger på tegnspråk, og ved andre kulturelle arrangement. Det arbeides med tegnspråkoversetting av alt fra barnelitteratur til Ibsen og Bibelen. Teaterforestillinger og andre kulturarrangement tolkes. Liturgi utvikles på norsk tegnspråk. Foreldre til døve barn tilbys en omfattende skoleringspakke i tegnspråk – et 40-ukers kursopplegg som følger barnet og familien i løpet av barne- og ungdomsårene. Det stilles krav om tegnspråkkompetanse for lærere som skal undervise døve barn. Nettsted tilbyr grunnkunnskap og grunnleggende innføring i tegnspråk (Erlenkamp 2004).⁴ Tegnspråk er i dag et språk det forskes på og litt om litt utvides den grammatikalske beskrivelsen og kunnskapen om NTS. Tegnspråk og emner innen døves språk og kultur, er nå tema innen ulike fagområder: innen sosialantropologiske arbeid (Breivik 2001, Hauland 2000, 2002, Hauland, Grønningsæter & Hansen 2003), innen statsvitenskap (Peterson 2001), pedagogikk og spesialpedagogikk (Simonsen 2000, Ohna 2001, Berge 2003), filmvitenskap, drama og teater (Hansen 1994, Herheim 2004, Gürgens 2004), anvendt språkvitenskap (Holm 2001, Hansen 2005, Skedsmo 2006), sosiologi (Skaten 2005), sosialt arbeid (Woll 1998), lingvistikk (Selvik 2006, Liddell & Vogt-Svendsen 2005⁵) og lingvistikk og metodefagemner (Roald 1993, Vonen 2003, Erlenkamp 2003). Dette er ikke en fullstendig

⁴ Blant annet HIST sitt nettsted LURT (<http://lurt.alt.hist.no> . Dato: 05.01.06)

⁵ Arbeidet er antatt og under publisering, per høsten 2005

liste, og det er blant annet utgitt en lang rekke hovedoppgaver i spesialpedagogikk fra Universitet i Oslo som omhandler døves situasjon og språk.

Å se tegnspråk i bruk er blitt vanlig i det norske samfunnet. Kultur- og Kirkedepartementet utredet i 2004 spørsmålet om norske tegnspråk som et offisielt språk i Norge (Bergh 2004). Tilsvarende utredningsarbeid er i gang i Sverige og diskuteres også i europeisk sammenheng.

Anbefalingene er sterke:

Vi ser at utviklingen innefor Europa-rådet, Nordisk råd og i flere andre land går i retning av anerkjennelse av døde som en språklig minoritet og anerkjennelse av tegnspråk som offisielt språk. Det synes derfor mer å være et spørsmål om når norsk tegnspråk skal lovfestes som offisielt språk i Norge, enn om dette skal skje. (Bergh 2004:57)

2.2.3 Taktilt tegnspråk

Ved å gi et kort historisk tilbakeblikk på døves rett til å bruke eget språk, har jeg vist at det har vært en lang prosess å komme fram til en forståelse av tegnspråk som egne språk. Jeg vil nå knytte noen kommentarer til hvordan man kan betrakte taktilt tegnspråk og TNTS i denne sammenheng. Utviklingen er ikke kommet så langt innenfor døvblindes kommunikasjon som for døves kommunikasjon.

Meier, Cormier og Quinto-Pozoz (2002) har i sin bok *Modality and structure in signed and spoken languages* prøvd å studere effekten av modalitet på lingvistisk struktur i tegnspråk og talespråk. De påpeker at det nesten er vanskelig å forklare hvordan språkvitere som Sapir (1921) og Bloomfield (1933) klarte å overse strukturen i døves tegnspråk og den betydningen gester har i kommunikative uttrykk. Bloomfield formulerte i 1933:

Some communities have a gesture language which upon occasion they use instead of speech. Such gesture languages have been observed among the lower-class Neapolitans, among Trappist monks (who have made a vow of silence), among the Indians of our western plains (where tribes of different language met in commerce and war), and among groups of deaf-mutes.

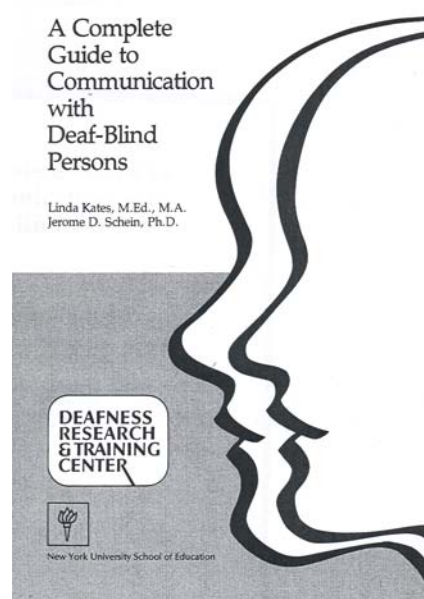
It seems certain that these gesture language are merely developments of ordinary gestures and that any and all complicated or not immediately intelligible gesture are based on the conventions of ordinary speech. (Bloomfield 1933:39)

Meier (2002) argumenterer mot dette språksynet på følgende måte:

However, the last 40 years of research – research that was started by William Stokoe (1960; Stokoe, Casterline, and Croneberg 1965) and that was thrown into high gear by Ursula Bellugi and Edward Klima (most notably, Klima and Bellugi 1979) – has demonstrated that there are two modalities in which human language may be produced. We now know that signed and spoken languages share many properties. (Meier 2002:2)

Meiers sitat ovenfor viser til at ”there are two modalities in which human language may be produced”. Ut fra døvblindes perspektiv må dette sies å være for en begrenset beskrivelse. Studiet av taktilt tegnspråk åpner for å kunne dokumentere en tredje modalitet for språkbruk – talespråk, tegnspråk og taktile tegnspråk.

Taktilt tegnspråk er ennå et lite forskningsområde. Kates og Schein (1980) sin publikasjon: *A Complete Guide to Communication with Deaf-Blind Persons*, på vel 100 sider er en presentasjon av ulike kommunikasjonsmetoder og tekniske hjelpemidler for å kunne kommunisere via kommunikasjonskanalene syn, hørsel eller følesans:

Illustrasjon 2.2a: A complete Guide to Communication with Deaf-Blind Persons

I denne beskrivelsen av taktilt tegnspråk, trekker Kates og Schein inn begrepet *Pidgin Sign Language*, og beskriver døvblindes tegnspråk som en mellomform mellom bruk av Engelsk og ASL (Kates & Schein 1980:26). Visuelt og taktilt ASL beskrives i forhold til en skala som går fra rent engelsk til rent tegnspråk: ”(...)the variety of sign language used today can

be placed along a language continuum which has English at one extreme and American Sign Language (ASL) at the other .” (Kates & Schein 1980:26-27)

Taktilt tegnspråk beskriver de videre svært kortfattet:

Name: Sign Language (Touch)

Description: The speaker uses both hands to form signs while the deaf-blind receiver holds on with his or her hands. (Kates & Schein 1980:67)

I dag vet man noe mer om taktilt tegnspråk, men forskningslitteraturen på feltet er fortsatt begrenset til få arbeid. Det er langt fram til å kunne skrive en lingvistisk ”komplett guide til døvblindes kommunikasjon” – som var den optimistiske tittel på Kates og Schein sin publikasjon fra 1980. Det gjenstår å studere mange trekk ved taktilt tegnspråk ut fra språkets egne premisser.

Interessepolitisk arbeid i døvblindes organisasjoner og arbeid innen det statlige pedagogiske støttesystemet, bidrar til å bedre rettighetene for døvblinde. Dette vil trolig gi økt fokus også på taktil tegnspråkbruk. Det gjenstår å se om mer interessepolitisk og organisatorisk arbeid, sterkere rettighetsmessig forankring og mer kunnskap om døvblindes kommunikasjonsformer, vil bidra til å styrke døvblinde som språkgruppe og taktilt tegnspråks status slik det gjorde for døve. En internasjonal anerkjennelse vil kunne øke interessen for modaliteten taktilt tegnspråk. Ut fra min erfaring med møter med døvblindegruppen, er det all grunn til å anta at man vil se ulike taktile tegnspråk, som for eksempel *norsk taktilt tegnspråk*, med sin egenart i tegnføring og bokstavering, og *svensk taktilt tegnspråk*, med sitt tegnspråk, sin syntaks og sitt håndalfabet, etc.

Som vist i delkapittel 2.1, var det fra 1980-tallet flere nordiske utredninger om døvblindes situasjonen. Blant annet ble det i en nordisk utredning anbefalt at de enkelte land burde erstatte de forskjellige nordiske lands håndalfabet og enes om et felles håndalfabet (Petrén 1980). Det ble tilrådd at man heller burde enes om å gå over til å bruke det internasjonale enhåndalfabetet, og at det kunne bli et felles håndalfabet for døvblinde i Norden:

Vi rekommenderar (...) interesseorganisationer och berörda myndigheter att gemensamt verka för att de nationella handalfabetena successivt ersätts med det internationella handalfabetet och att detta lärs ut till alle dövblindna i Norden. (Petrén 1980:80)

Dette var en tilråding i tråd med tidens språksyn, ut i fra en visjon om at dette skulle bidra til å lette samkvem mellom døvblinde og også bidra til integrering av døvblinde i den større gruppen av døde (Snow, Källgren & Östman 1983).

Det er ikke skjedd en slik samordning av bruk av håndalfabet i Norden. Også arbeid med å konstruere tegn som skulle bidra til å forenkle bruk av tegnspråk, viste seg å få dårlig gjennomslagskraft. Gjennom et tettere nordisk samarbeid er imidlertid møtepunkter mellom døvblinde i Norden utviklet. Samarbeid skaper grunnlag for relasjonsbygging og møter som blant annet gir økt språklig kunnskap om hverandres språk og ferdigheter i å forstå andres språk. Der språkbarrierene blir for store, kan tolketjeneste og kontaktpersonordninger bidra på en slik måte at døvblinde får mulighet til å møtes og får hjelp til å løse kommunikative utfordringer. Kontakten er styrket mellom de ulike lands døvblinde og mellom døvblinde og døde.

At forsøk på å standardisere og vedta språkendringer ikke uten videre lyktes, sier også noe om at språkbruk vanskelig kan konstrueres eller endres ved anbefalinger. En kan vanskelig konstruere konvensjonalitet og bestemme språkbruk. Språk styrkes og utvikles ut fra sin egenart og utvikles ut fra språklige møter. Språk utvikles ut fra språkgruppers naturlig prosesser som gir basis for felles forståelse og et språkfellesskaps oppfatning av konvensjonalitet.

2.2.4 Videre arbeid med taktilt tegnspråk

Mye arbeid gjenstår for å kunne si mer om taktilt tegnspråk generelt og TNTS spesielt. Men det er en klar forbindelse mellom NTS og TNTS, ut fra at de fleste brukerne av TNTS opprinnelig er brukere av NTS. De fleste døvblinde som bruker TNTS har hatt NTS som sin primære kommunikasjon. Tegnspråk er allerede vist til som "(...) et gestuelt-visuelt språk, basert på produksjon av synlige bevegelser i hender, munn, øyne, bryn, hode og overkropp." (Vonen 1997:4). Uten syn vil sentrale deler av NTS ikke være tilgjengelig og TNTS må derfor baseres på andre signaler. Døvblinde, som ikke kan se dette språket, er avhengig av berøring, taktil og kinestetisk sans, for å oppfatte TNTS, og derfor selvsagt avhengig av at språket delvis må utformes på en annen måte. Når sentrale deler av et gestuelt-visuelt språk ikke kan nyttes av døvblinde språkbrukere, vil de måtte trekke inn andre språklige uttrykksformer.

Utfordringer vil etter min mening spesielt knyttes til trekk ved tegnspråk som ikke kan oppfattes via hendene, for eksempel:

- uttrykk som utføres med bevegelser i ansikt
- uttrykk som utføres ved munnbevegelser
- uttrykk som utføres med signaler med øyne, blick og blikkretning
- ulike tegn som utføres med lik manuell komponent
- tegn som er kombinert med fast oral komponent
- visuelle signaler for samtaleregulering

Bare noe av dette er per i dag beskrevet for TNTS (Raanes 1998, 2001b). Deler av noen andre lands taktile tegnspråk er beskrevet. Mesch (1998a) har forsket på taktilt svensk tegnspråk, Smith (2002) og Collins (2003) på taktilt amerikansk tegnspråk, i tillegg til noen mindre arbeid på noen europeiske lands taktile tegnspråk. Det gjenstår mye å beskrive for utførelse av de enkelte lands tegnspråk i en taktil utførelse og taktil modalitet.

2.3 Forskningsstatus

Døvblindes kommunikasjon er som nevnt et område som ikke har noen stor forskningstradisjon. Fra bibliografibasen om tegnspråk som administreres av Universitet i Hamburg, fikk jeg opp kun 23 treff på søk ”tactual communication”.⁶

I beskrivelsen av tidligere forskning på området taktil tegnspråklig kommunikasjon, velger jeg å trekke inn forskningsarbeid, utviklingsarbeid og biografier og livshistorier. Dette gjør jeg fordi den samlede kunnskapen på området er relativt liten.

Det finnes forskningsarbeid på emnet fra Norden, England og USA. I tillegg er det en rekke utviklingsarbeid og ulike pedagogiske og rehabiliteringsrettede arbeid som også til dels beskriver og fokuserer døvblindes kommunikasjon. Jeg har valgt å supplere gjennomgangen av forskningsarbeid på taktilt tegnspråk med opplysninger om noen sentrale utviklingsarbeid og noen arbeid som har karakter av å være instruksjonsanvisninger om døvblindes kommunikasjon. Også et utvalg biografier og antologier der døvblinde personers kommunikasjon beskrives, vil bli trukket inn. Dette vil samlet gi en beskrivelse av kunnskap om taktil tegnspråklig kommunikasjon.

2.3.1 Tidligere forskning på området

Johanna Mesch ved Universitet i Stockholm har utført det så langt eneste nordiske doktorgradsarbeidet med døvblindes språk som tema, *Teckenspråk i taktil form* (Mesch 1998a). Noe av hennes forskningsdesign har vært utgangspunkt for arbeidet med min avhandling.

Mesch sin avhandling baserer seg på et utvalg av ni døvblinde personer. Informantene ble videofilmet i situasjoner der de blir bedt om å samtale fritt sammen. Mesch studerte spesielt spørsmål og turtakingssignaler i døvblindes tegnspråk. Hennes arbeid har blant annet innført flere begrep knyttet til kommunikasjonsformen taktilt tegnspråk. Begrepene ”talarhand” og ”lyssnarhand” innførte hun som termer om de håndformene som i svensk taktilt tegnspråk signaliserer hvilken hånd som er aktiv til samtale (den hånden som er mest aktiv i ekspressiv kommunikasjon) og hvilken hånd som er aktiv i ”lytteprosess” (den hånden som er mest aktiv ved persepsjon og oppfattelse) (Mesch 1998b:75).

⁶ Søk per 07.02.05: <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/bibweb>. Andre alternative søkeord som ”tactile”, ”tactile communication”, ”deaf blind sign language” og ”haptic” finnes ikke i denne databasen.

Også begrepet ”tankepausenivå” innfører hun om posisjonen der en samtalepartner i sin ytring markerer en pause uten å gi tegnet (”ordet”) fra seg, men holder sine hender i øvre del av samtalerommet mellom samtalepartnerne før personen fortsetter sin ”tur” i en samtale. Å holde hendene oppe på et ”tankepausenivå” er et signal på at ytringen ikke er avsluttet og at noe mer vil følge (Mesch 1998a: 82). Mesch arbeider med samtaleeksempler fra svensk taktilt tegnspråk.

Gjennom å identifisere og benevne disse og andre sentrale trekk ved tegnspråk i taktil bruk, har Mesch gitt viktige bidrag til fagområdet. Hun har utgitt flere publikasjoner knyttet til emnet (1994, 1998a, 1998b, 2000, 2001, 2002a, 2002b). Flere av hennes begrep er nå innarbeidet og brukes både i Norden og internasjonalt innen fagfeltet døvblindes kommunikasjon (Quinto-Pozos 2003, Collins 2003). Hennes bidrag til metodisk tilnærming og språkvitenskapelig arbeid vil jeg utdype videre i kapitlene om metode og teori.

I USA er det et forskningsmiljø knyttet til taktilt tegnspråk, der blant annet Collins (1993, 2003), Collins og Petronio (1998), Collins, Metzger og Fleetwood (2004), Petronio, Dively og Stevens (2002) og Dively og Petronio (2003) alle arbeider med taktilt tegnspråk. Tema som er studert er blant annet analyser av ”ja” og ”nei”-uttrykk og adverbialfunksjon. Et større forskningsarbeid om sosiolingvistiske varianter er i gang. I dette arbeidet blir noen trekk ved taktilt tegnspråk studert og sammenholdt med visuelt tegnspråk (Lucas, Bayley & Valli 2001).

Quinto-Pozos (2000, 2002) har arbeidet med en komparativ studie der han har sammenholdt bruk av peking ved visuelt og taktilt tegnspråk. I sitt arbeid *Deictic points in the visual/gestural and tactile modalities*, viser han blant annet til at peking i visuelt amerikansk tegnspråk er mer hyppig og kan ha flere språklige funksjoner enn det han observerer brukt i samtaler mellom døvblinde.

Ved Center for Deaf Studies ved Universitetet i Bristol er det gjennomført et forprosjekt om taktilt tegnspråk (Hassinen & Woll 1990). Med utgangspunkt i et materiale bestående av samtaler mellom døvblinde som bruker tegnspråk, blir det identifisert en lang rekke sentrale spørsmål og noen sentrale forskningsspørsmål avgrenses. De tar blant annet opp bruk av rom og plassering ”space and location” i taktilt tegnspråk og signaler om grammatisk struktur.

I England pågikk det fra 1996-1998 et prosjekt med navnet *Communication through Touch*, ledet av Sarah Reed og Jannice Floyd. De skisserte en rekke interessante funn på bakgrunn av kartlegging av døve tegnspråkbrukeres beskrivelser av de prosesser de opplever knyttet til det å bli avhengige av taktilt tegnspråk. Utgangspunktet for dette prosjektet var å etablere grunnlag for en britisk nasjonal rehabiliteringsstrategi rettet inn mot personer som var i ferd med å bli døvblinde. Med et utvalg på 24 døvblinde personer (alle primært døve eller med alvorlig/moderat hørselstap) innhentet de informasjon og fulgte personenes egne beskrivelser av hvordan de oppfattet sin kommunikasjonsevne i ulike stadier av utviklingen av et tiltagende synstap. Rapporten konkluderer med en presis beskrivelse av utfordringer personer som blir døvblinde møter. Arbeidet gir imidlertid ingen beskrivelse av konkrete språklige løsninger eller utfordringer. Men de konkluderer med at i overgangsprosessen fra bruk av visuelt til taktilt tegnspråk må taktilt tegnspråk introduseres og trenes. Rehabilitering blir viktig og må være individuelt tilpasset. Det gjøres et hovedpoeng av at dette er et område der mer utviklings- og forskningsarbeid trengs:

Resarch is needed on how best to teach BSL [British Sign Language] and other forms of communication to deaf people with visual impairments. (Reeds & Floyd 1998:40)

I Tyskland er det utført en innledende beskrivelse av taktilt tegnspråk, blant annet av Hepp (1998) og Pittroff (1998, 2000). Døvblindhet omtales som et dobbelt handikap, og det vises til språklig tilpasning som er nødvendig for at døvblinde kan bruke tysk tegnspråk. Utvikling av egne alfabetsystem som en del av tysk taktilt tegnspråk drøftes. Utførelse av tysk taktilt tegnspråk beskrives kortfattet, men refererer ikke til analytisk basert arbeid.

I Nederland er det innledet et forskningssamarbeid mellom *The Netherland Institute for Care and Welfare* i samarbeid med *The Netherland Knowledge Center for Deaf-Blindness*, som blant annet arbeider med å gi en "state of the art in tactile sign language", en statusbeskrivelse av taktilt tegnspråk i Nederland. Prosjektet har ennå bare publisert korte brosjyrer som viser til prosjektene.⁷

⁷ fra http://deafblindinternational.org/standard/publications_nizw.html, 7.november 2005
<http://www.doofblind.nl/files/LED-Folder.pdf> 7.november 2005

2.3.2 Forskning på alternative taktile kommunikasjonsmetoder for døvblinde

Døvblindes kommunikasjon består av ulike kommunikasjonsformer som ikke alle uten videre forstås eller er tilgjengelige for hele den gruppen som diagnostiseres som døvblinde. Innad i gruppen er det en rekke ulike kommunikasjonsmetoder og ulike språk brukt i ulike modaliteter. Når personer blir døvblinde og ikke lenger kan oppfatte talespråk eller se tegnspråk, oppstår det behov for ulike alternative kommunikasjonsformer. Taktilt tegnspråk blir slik bare en av flere aktuelle metoder som brukes innen døvblindes kommunikasjon. Valg av kommunikasjonsform avhenger som vist i kapittel 2.1 av blant annet grad av syns- og hørselsrest og av tidspunktet sansetapene inntraff på.

Noen av de taktile kommunikasjonsmetodene som brukes blant døvblinde er kun i bruk blant få personer. Dette gjelder for eksempel spesielle håndalfabetsystem eller metoder som Tadoma (en teknikk der tale blir avlest ved en spesiell berøringsteknikk med et grep over munn, kjeve og strupehode), bruk av punktskriftssignal avlest taktilt, eller metoder utviklet som egne individuelle metoder mellom døvblinde personer og deres nettverk som løsninger på den kommunikasjonsmessige utfordringen døvblindhet gir (Stenquist 1974, Fuglesang & Mortensen 1997, Raanes 1998, Andersen & Mortensen 1998, Fukushima 2001, Alvarez 2001, Ohlsson 2001). Noe av dette er også omtalt i kapittel 2.2 om døvblindhet.

I Finland arbeider Riitta Lahtinen og Russ Palmer med et prosjekt for utprøving av bruk av berøring i kombinasjon med informasjon via hørsel og syn for døvblinde. De arbeider med utprøving av formidlingsformer som de gir samlebetegnelsen *haptisk responssystem*.⁸ En første dokumentasjon av denne utprøvingen er publisert i Lahtinen & Palmer (2000) og Lahtinen (2002). Innen det samme området arbeider Trine Næss (2004). I tett samarbeid med både interesseforeninger for døvblinde i Norge og sammen med tolker prøver Næss ut muligheter for å gi taktile og haptiske signaler som kan støtte døvblinde i deres kommunikasjonssituasjon.

Strategier for å trene taktil sans hos døvblinde barn (uavhengig av språk- og symbolsystem) har vært målet for et større amerikansk prosjekt ved California State University, *SALUTE - Successful Adaptions for Learning to Use Touch Effectively* (Chen 1999, Chen, Downing & Roderiguez-Gil 2001).

⁸ haptisk – som gjelder berøringssansen (<http://www.ordnett.no>, 15.august 2005)

Med hensyn til noen av de kommunikasjonsmetodene som døvblinde benytter, er det utført forskningsarbeid. På metoden Tadoma er det blant annet utført amerikanske forskningsarbeid (Norton, Schultz, Reed, Braida, Durlach, Rabinowitz & Chomsky 1977) og også på kombinasjon av Tadoma og bokstavert kommunikasjon (Reed, Durlach, Braida & Schultz 1989, Reed, Rabinowitz, Durlach, Delhorne, Braida, Pemberton, Mulcahey & Washington 1992). Bruk av håndalfabet er spesielt studert med fokus på overgangen fra å bruke håndalfabet visuelt til å måtte bruke det i taktilt form (Reed, Delhorne, Durlach & Fischer 1990, Strömquist 1994, 1996, 1998 og Reeds & Floyd 1998).

I Norge har Live Fuglesang utført arbeid knyttet til bruk av det norske tohåndsalphabetet (1987, 1988, 1995, 1998). Hun beskriver bruk av taktilt håndalfabet som en metode som hun påviser er i en mellomsituasjon mellom en muntlig og skriftlig kommunikasjonsform, og som må brukes tildels på talespråkets premisser og tildels tilpasset skriftspråk. I sitt arbeid har Fuglesang også sett på hvordan det er mulig å framstille muntlige språktrekk når man skal formidle disse via en bokstavert form, der norsk tohåndsalphabet brukes taktilt.

Reed, Delhorne, Durlach og Fischer (1995) har utført en studie der de ser på et avgrenset utvalg av tegn som ble presentert både ett og ett eller i en sammenheng. Forskerne ønsker å måle og registrere avlesbarheten i et visst utvalg av tegn. De døvblinde som deltok i utprøvingen, var både brukere av ASL og brukere som brukte tegn til talemeter der tegn fulgte den engelske talespråksstrukturen – Pidgin Sign English.⁹ Studien peker mot at det kan finnes tegn som har en relativt lik bevegelseskomponent, og at det kan bli vanskelig å avlese dem og å skille dem fra hverandre, når tegnene avleses via berøring. Dette gjelder spesielt når tegnene presenteres enkeltvis uten en kontekst til å støtte fortolkningen. Reed har bidratt med studier som har sett på flere kommunikasjonsmetoder enn bokstavert kommunikasjon – både på taktilt tegnspråk, munnnavlesningsteknikker og Tadoma.

Det er også gjennomført forskningsprosjekt der teknologi og data er prøvd ut for å utvikle kommunikasjonshjelpemidler. Ett slikt utviklingsprosjekt er RALPH (**R**obotic **al**phabet **h**and), en kunstig hånd som kan forme håndformene til det internasjonale enhåndsalphabetet. Hånden er basert på elektroniske signaler sendt fra et ordinært touchtastatur eller alternativt

⁹ Pidgin Sign English er det begrepet som brukes av denne forskergruppen om denne måten å ta i bruk enkelttegn tilpasset talespråkets struktur for å bruke enkelttegn i en talespråklig tilpasset rekkefølge.

fra et blindeskrifts brailletastatur. Selve den mekaniske hånden er hanskekledd med stoff og har størrelse som en litt stor barnehånd.

Meningen er at en skal kunne kjenne over hånden og avlese det som bokstaveres, ut fra inntastede bokstaver. Prosjektet er gjennomført ved *Rehabilitation Research and Developmentcenter* i California. Jeg har selv hatt gleden av å få "hilse" på en prototype av RALPH ved et møte for døvblinde i San Francisco sommeren 1989. Teknikerne var svært fornøyde med den stadig forbedrede protomodellen som ble utviklet, men utbredelsen av dette som et hjelpemiddel til kommunikasjon har ikke slått igjennom. Min første tanke da jeg kjente vibrasjonene og bevegelsen til hanskehånden som mekanisk utførte en tydelig bokstavering, var at det var stor forskjell på å holde over en slik teknisk innretning og å kjenne på en menneskelig hånd. Og jeg tenkte på Reinholdt Robertsen, mangeårig leder i Foreningen Norges Døvblinde, som så mange ganger hadde grepet godt rundt hendene mine og sagt: "Det beste hjelpemidlet for oss døvblinde er en levende person." Formålet med forskningsarbeidet var å utvikle en mekanisk bokstaverende hånd som et bidrag til en forbedring av døvblindes kommunikasjonsmuligheter via telefon eller i direkte kontakt. Utviklingen av tekniske hjelpemidler er viktig for døvblindes hverdag. Muligheten for å ha direkte kontakt med andre personer er også helt sentral.

En oversikt over europeiske forsknings- og utviklingsarbeid innen døvblindes kommunikasjon ble framlagt på den 4. europeiske konferansen om døvblindhet i Madrid 1997 (Fuglesang & Mortensen 1997) og ved et internasjonalt symposium, *International Symposium on Development and Innovation in Interpreting for Deafblind People*, i Nederland, juni 1999 (Mortensen 1999). Mortensen og Fuglesang konkluderte med at det bare var spredte arbeid i gang internasjonalt innen døvblindes kommunikasjon og at mye var ugjort på området.

I 1997 bevilget NorFA, Nordisk Forskerutdanningsakademi, midler til et Nordisk forprosjekt for å se på forskningstemaet det var ønskelig å få belyst innen feltet døvblindes kommunikasjon. Prosjektet samlet fagfolk og fagmiljø fra hele Norden og overgangen fra visuelt til taktilt tegnspråk ble utpekt som et område der det var ønskelig med mere forskningsbasert kunnskap. Mangel på midler til videre arbeid gjorde at prosjektet innen kommunikasjonsområdet strandet etter forprosjektet. Men arbeidet initierte til diagnostiserings- og populasjonsmessige kartlegginger.

Det nordiske prosjektet *Døvblindblittes personlige erfaringer om konsekvensene av å ha en progredierende hørsels- og synsnedsettelse* er nettopp avsluttet. Prosjektet var en større intervjuundersøkelse med et utvalg døvblinde i de nordiske landene. Også kommunikasjonsaspektet var med i denne longitudinelle undersøkelsen. Prosjektledelsen var ved Videnscentret for Døvblindblevne i Danmark. Første del av dette arbeidet ble presentert sommeren 2004 (Jansbøl 2004), og en publikasjonsserie *Erfaringer fra mennesker med døvblindhet* ble utgitt høsten 2005 (Jansbøl & Olesen 2005 a-f).

2.3.3 Instruksjons- og rehabiliteringsrettede utviklingsarbeid

Døvblindes kommunikasjon er et tema i lærebøker og brosjyrer til personell som arbeider med døvblinde (jamfør Raanes 1993, Videnscentret for døvblindblevne 1999). I serien Nordisk Veileder, utgitt av Nordisk Utdanningscenter for døvblindepersonale, ble det i 1998 utgitt en bok med tittelen *Kommunikation med døvblindblevne – Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (Bäckman, Mortensen, Raanes & Østli 1998).

Center for tegnsprog og tegnstøttet kommunikation (KC) i Danmark har gjennomført et prosjekt der dansk taktilt tegnspråk ble utredet og beskrevet for å kunne inngå som eget emne i den danske tegnspråktolkutdannelsen. Et av resultatene av prosjektet ble læreboken Taktil tegnsprogskommunikation (Dalum, Jeppesen, Myrup & Pedersen 1997).

I USA har Theresa Smith utgitt en lang rekke med reviderte publikasjoner i løpet av et langt yrkesliv med døvblinde. Hun har bidratt aktivt med personalopplæring, produsert videosamlinger og lærebøker om taktilt tegnspråk. Disse er publisert i en rekke nye opplag (Smith 1977, 2002). Også i den siste utgivelsen, *Guidelines. Practical Tips for Working and Socializing with Deaf-Blind People*, blir episoder og situasjoner med døvblinde brukt som basis for å gi råd om kommunikasjon, ledsaging og beskrivelse (Smith 2002). Sauerberger (1993), Sneider et al (1994) og Morgan (1998) tar også opp kommunikasjon og andre tema i rehabiliteringsperspektiv.

Som en kuriositet kan man da se publikasjonen som er nevnt også i kapittel 2.2. Da jeg høsten 2003 søkte i tegnspråkforskerens William Stokoes arkiv som er oppbevart ved Lingvistisk avdeling ved Gallaudet University, fant jeg *The complete guide to communication with deaf-blind persons* (Kates & Schein 1980). I denne publikasjonen er

emnet bruk av tegnspråk med døvblinde beskrevet på tre små sider. Det er nok mer å si om emnet enn som så.

Det finnes en del dokumentasjon av døvblindes kommunikasjon. Selv har jeg hatt mulighet til å sitte på biblioteket på Gallaudet University i den store samlinga av tegnspråklitteratur som er der. Jeg har fått bruke tid i Gallaudets historiske arkiv og utstyrt med hvite tynne stoffhansker hatt tilgang til brev, bilder og utklipp og annet materiale som handler om døvblinde og taktilt tegnspråk. Jeg har hatt spennende dager og kvelder med tilgang til tegnspråksforsker Stokoes omfattende og nitidig arkiverte dokumenter og materiale samlet i løpet av et langt forskerliv. I Danmark har jeg har hatt studieuker i biblioteksamlingen til *Nordisk utdanningscenter for døvblindepersonale*. Jeg har fulgt dette fagområdet gjennom mer enn 25 år, og ut fra dette vil jeg konkludere med at det er få beskrivelser av taktilt tegnspråk. Det er mange spørsmål og mange perspektiv knyttet til taktilt tegnspråk, både nordisk og internasjonalt, som ennå ikke er løftet fram.

Arbeid med eldre arkivmateriale har gitt meg refleksjoner om syn på taktilt tegnspråk som et språkssystem. Siden 1970-tallet har det skjedd en generell endring i synet på tegnspråk som egne språk. Denne utviklingen kan en også se i lærebøker og instruksjonsbøker. I tidlige arbeid betraktes ikke tegnspråk eller taktilt tegnspråk som språk basert på selvstendige språklige uttrykksformer. Det skilles ikke alltid mellom tegnspråk som et språk og det å se på tegnspråk og taktilt tegnspråk som bare en støtte til å oppfatte og følge en talespråklig oppbygging. Dette avhenger av forfatteren eller forskerens faglige ståsted. Det er et helt annet perspektiv på de beskrivelsene som kommer fra fagområdet synshemmede og blinde – fra det som litt upresist kan kalles ”syns-siden” av organisasjoner, rehabiliterings- og tiltakstjenester, enn de beskrivelsene som fra 1980-tallet kommer fra ”hørselssiden” – fra audiopedagogisk del av rehabiliterings- og tiltaksområde. En synspedagogisk tilnærming impliserte at taktilt tegnspråk og tegnspråk bare var en teknisk hjelpemiddeltilpasset tilnærming. Fra audiopedagogisk side har tegnspråk etter hvert blitt anerkjent og fra slutten av 1980-tallet uttrykkes en tydeligere holdning til at det er et egentlig språk som beskrives og at tegnspråksferdigheter er viktige i arbeidet med døvblinde. I pedagogiske eller spesialpedagogiske publikasjoner er tilnærmingen til døvblindes kommunikasjonssituasjon preget av tiltak av teknisk eller organisatorisk karakter (jamfør Sletmo 1991, Lundström 1993).

I publikasjoner, brosjyrer og informasjonshefter helt fram til 90-tallet kan man se at den primære sansetapsorienteringen tjenesten som publiserer er orientert i forhold til, har stor innvirkning på hva en ser og hvordan beskrivelsen av døvblindes språk blir.

Ennå er det relativt nytt å skille ut arbeid for døvblinde som et eget område når det gjelder rehabilitering. Det er derfor ingen lang tradisjon på å beskrive og studere døvblindes kommunikasjonssituasjon og døvblindes tegnspråk som et eget område. Innen Norden er det klart at Nordisk Råds satsning og finansiering av Nordisk Uddanningscenter for Døvblindepersonale, har hatt stor betydning for kvalitet og bevissthet på fagområdene døvblindhet og døvblindes kommunikasjon. Etablering av serviceenheter med modeller som det tidligere *Sentralteam for døvblinde* under Helsedirektoratet, de danske *Videnscentrene for døvblinde*, det svenske *Dövblindteamet* med sin virksomhet inn under Handikapp & Rehabilitering og andre måter å organisere spesialiserte statlige tilbud for døvblinde på, har bidratt til utvikling av tilbud og kompetanse. Slik har man i Norden fått utviklet tiltak for gruppen døvblinde og initiert informasjonsarbeid om gruppen. Men døvblinde er små grupperinger innen sine respektive land, og kjennskap til døvblindhet er ikke blitt til kunnskap som er spredt som en allmenn viten.

2.3.4 Den første døvblinde personen man kjenner til i Norge

I Norge har vi en første beskrivelse av opplæringa til en døvblind jente helt tilbake fra 1880-tallet. Bare fire år gammel ble Ragnhild Kåta døvblind. Hun fikk skolegang, og hennes utvikling var svært god. Hun fikk opplæring av døvelærer og bestyrer Elias Hofgaard ved *Hamar offentlige skole for døve*. Ved å holde sine hender over sin lærers munn og kjeve lærte hun å forstå tale. Hun lærte å snakke og å munnavlese det andre sa. Hennes utvikling var oppsiktsvekkende, og artikler om henne med beskrivelse av utviklingen hennes ble trykt blant annet i amerikanske tidsskrift og aviser (Hammer 1982).

Lærere fra *Perkins Institute for the Blind* i Boston, USA, kom til Norge for å studere opplæringen Ragnhild fikk. Metodene Helen Keller ble undervist med i USA, er slik preget av blant annet erfaringer og metoder utviklet på Hamar. Denne metoden for å munnavlese tale gjennom berøring ble utviklet videre og kalles TADOMA. Metoden har i en viss utstrekning vært benyttet av døvblinde i USA. Se kapitlet om tidligere forskning, der flere arbeid beskriver denne metoden sett i forhold til bokstavering og bruk av tegnspråk.

2.3.5 Kunnskap fra biografier og livshistorier

Det finnes flere interessante beskrivelser av enkeltpersoner som er født eller blitt døvblinde, og som skildrer livshistorier eller undervisnings- og rehabiliteringsprogram og deler av kommunikasjonsutvikling. Mange av biografiene og publikasjonene om pionertiden i døvblindes opplæring på slutten av 1800 tallet og framover belyser på ulike måter den undring og fascinasjon for språktilegnelse og læringspotensiale som opplæringsprosesser av døvblinde kan gi innsikt i. Diskusjoner om opprinnelsen for språk og diskusjoner knyttet til menneskelig læringspotensialet blir drøftet med utgangspunkt i personer som Ragnhild Kåta, Laura Bridgman og Helen Keller (Lamson 1881/1978, Howe & Howe 1903, Larsen 1938, Hammer 1982, Enerstvedt 1996).

Helen Keller er nok den mest kjente døvblinde personen som har levd. Hun fikk sin skolegang ved Perkins blindeskole i Boston, der Laura Bridgman allerede var tatt opp som den første døvblinde elev. Det er beskrevet i en rekke biografier og bøker om begge disse to kvinnene og det publiseres stadig nye biografier om deres liv (Keller 1965, Johnson-Thompson 2000, Freeberg 2001, Gitter 2001).

Biografier og livshistorier gir også innspill til arbeid og kunnskap om døvblindes taktil kommunikasjon. Slike arbeid sier noe om holdninger til og muligheter for døvblinde språkbrukere og gruppen døvblinde. Historisk sett er de interessante i forhold til enkeltpersoners liv, oppfatning og syn på deres kommunikasjon, beskrivelser av tiltak og tilnæringsmåter.

Fra Danmark kjenner man beretningen om Lilly Marie Jenssen (Larsen 1938). Både hennes undervisningstilbud fra 1920-tallet og beskrivelsen av hennes kommunikasjonsutvikling er interessant.

Olga Ivanovna Skorohodova var en russisk døvblind kvinne som levde i perioden 1914-1982, og som fikk en utdanning ved hjelp av å avlese tale taktilt, ved å bruke håndalfabet og punktskrift (Levitin 1976). Hun nådde langt når det gjaldt utdanning og arbeidet som forfatter og aktiv deltager i samfunnsdebatter (Enerstvedt 1996).

Interessante beskrivelser av historien om utvikling av opplæringstilbud for døvblindfødte i Norge er også dokumentert i Johansen (1999).

Bo Andersson (1981) har utgitt en antologi der åtte svenske døvblinde intervjues. Han tar også opp intervjuteknikk og kommunikasjonsmetoder for døvblinde som egne punkt. Det er interessant å se den betegnelsen som han i 1981 bruker om taktilt tegnspråk: ”Taktilt teckenspråk. När man umgås med personer, som är primärt döva och saknar synrester, brukar man använda s k kontakt-tecken.” (Andersson 1981:186). Begrepet ”kontakt-tecken” er ikke terminologi som benyttes i dag.

I *Jubileumsskrift til Foreningen for døvblindes 30-års jubileum i 1987* blir 20 norske døvblinde intervjuet (Davidsen 1987). En omfattende framstilling av døvhet, blindhet og døvblindhet i undervisningshistorisk perspektiv ble utgitt av Enerstvedt (1996). Selv har jeg som hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk beskrevet språklig utvikling hos en døvblind person som har vært utsatt for langvaring deprivasjon (Raanes 1991). Fra USA er publikasjonen ”Living with Deaf-Blindness, nine profiles” et eksempel på intervju med enkeltpersoner som bringer inn en bred beskrivelse av deres hverdagssituasjon (Yoken 1979). Andre arbeid som tettere følger enkeltpersoner finnes også, ett eksempel er Carroll og Fischer (2001). Selv om kommunikasjonssituasjoner og til dels kommunikasjonsmetoder blir beskrevet i disse publikasjonene, er beskrivelsene ofte knapt utformet og inneholder kortfattede beskrivelser.

På tross av flere personbeskrivelser og biografier som omhandler døvblinde, er det påfallende å se hvor lite døvblinde tegnspråkbrukere er synlig når gruppen døves historie presenteres. Når for eksempel tekstsamlinger til faget *Deaf Studies* lages i USA, som i *Deaf World A historical Reader and Primary Sourcebook* (Bragg 2001) og antologien *Deaf heritage: A narrative history of deaf America* (Gannon 1981), er døvblindes situasjon eller historie ikke nevnt. Dette synes jeg er påfallende mangelfullt sett ut fra døvblindes innsats på mange områder.

I skandinavisk litteratur, for eksempel boken *Hverdag for døve*, utgitt ved 125-års markeringen av *Institutionen for døve i Danmark* er imidlertid døvblinde kommet med i flere av artiklene (Vestberg 1994). Også i den svenske samlingen *Nästan allt om döva*, som *Tolk- och översättarinstitutet* ved Stockholms universitet utga i 1995, omtales døvblinde tegnspråkbrukere (Göransson & Westholm 1995).

De aller fleste døvblinde tegnspråkbrukere er primært døve og har en bakgrunn og opprinnelig tilhørighet som en del av det som sosialt og kulturelt kan beskrives som døvesamfunnet. Likevel har døvblinde som gruppe i liten grad vært synlige og er i liten fokusert i døves kultur og historie. Som en minoritet i en minoritet har de ofte vært glemt og stengt ute. Aktiviteter både innenfor døveforeninger og ved andre tilbud og tiltak for døve har ikke hatt spesiell fokus på tilrettelegging for døvblindes behov. Jeg mener det derfor er grunn til å beskrive gruppen døvblinde tegnspråkbrukere som en ”minoritet i minoriteten”. Som døvblinde er taktile tegnspråkbrukere en del av gruppen døve, men har samtidig en egen tilhørighet i gruppen døvblinde. Det er viktig og nødvendig med arbeid som fokuserer døvblindegruppen som en egen gruppe. Det er nødvendig å vektlegge, fremme og løfte døvblindes situasjon og tilrettelegger for deltagelse og tilhørighet i både egen gruppe og i større sammenheng. Her gjør de nasjonale, nordiske, europeiske og internasjonale organisasjoner for døvblinde viktige arbeid for å fokusere på sine grupperinger.

Fokus på døvblindes identitet og tilhørighet finnes blant annet i døvblindes egne organisasjoner. Å ta del i internasjonale møter for døvblinde gir sterke bilder av kommunikative muligheter. I 2002 ble den 7. internasjonale Helen Keller- konferansen holdt på New Zealand. Van Deventer (2001), Fukushima (2001), Alvarez (2001) og Ohlsson (2001) holdt der innledende foredrag og fokuserte på utvikling av nasjonal og internasjonal døvblindekultur og på betydningen av videre utvikling av tilpassede kommunikasjonsmetoder for døvblinde.

Som vist i definisjonen på døvblindhet (kapittel 2.1) er gruppen døvblinde å betrakte som en egen gruppe: ”Døvblindhet må således betraktes som en egen funksjonshemming (...)”. I min avhandling vil jeg vise til at døvblindes språk har mange egne trekk som skiller taktile bruk av tegnspråk fra visuelt bruk av tegnspråk. Felles kulturspråk kan være grunnlag for en tilhørighet i en gruppe, men også andre forhold kan gi en felles gruppetilhørighet. Dette berører forhold som gjør at felleskap og identitet opplevelses og dannes, og peker mot forhold som går ut over problemstillingene for denne avhandlingen som er rettet mot språkbruk i samtaler.

2.3.6 Arbeid med døvblindfødte personers kommunikasjonsutvikling

Arbeid med kommunikasjons- og språkutvikling for døvblindfødte barn og unge representerer en grunnleggende annen problemstilling enn det å arbeide med voksne døvblindblitte. Døvblindfødtes utgangspunkt er at de verken har etablert et talespråk eller et tegnspråk. utfordringer er slik på et annet plan enn det å ha et språk og så måtte gå over fra en kommunikasjonsform til en annen. For den som er født døvblind vil hovedutfordringen være å etablere et kommunikasjons- og språkssystem. Via Nordisk utdanningscenter for døvblindepersonale i Danmark er mye kunnskap om døvblindfødte generert og utviklet.

I forhold til døvblindfødtes kommunikative utvikling kan man imidlertid se noen sentrale prinsipper for kommunikasjon bli eksemplifisert. Tverrfaglige møter mellom og faglig samarbeid innen lingvistiske, psykologiske, semiotiske og andre forskningsretninger gir ny innsikt på området. Det ligger et potensiale for videre utviklingsarbeid i å se på tvers av kunnskapsfeltene døvblindfødte og døvblindblitte.

Ahlgren (1996), Daelman, et al (1997, 1999), Nafstad (1999), Nafstad og Vonen (1999), Rødbroe og Souriau (2002a, 2002b), Ask Larsen (2003), Nyling (2003) og Nafstad og Ask Larsen (2003), er noen av de som har bidratt med kunnskapsutvikling innen feltet døvblindfødtes kommunikasjon.

Deafblind Internationals europeiske arbeidsgruppe for kommunikasjon med døvblindfødte har blant annet produsert videosamlinger der et utvalg eksempler med døvblindes kommunikasjon blir analysert. Dette er arbeid som har løftet og utviklet teoretisk kompetanse på området kommunikasjon med døvblindfødte. Det ligger også et potensial ved at det kyttes kontakter mellom kunnskapsområdene tegnspråk, døvblindblitte og døvblindfødte. Bidrag til økt forståelse av grunnelementer i kommunikasjonsprosesser er viktig for dette fagområdet. Utviklingsarbeid peker også mot at grunnleggende kommunikasjonsutfordringene døvblindes kommunikasjonssituasjon gir, kan belyse og identifisere også allmenne kommunikasjonsprinsipp. Teori fra arbeidet med døvblindfødtes kommunikasjon peker mot basale kommunikative prinsipper, og noe av dette vil jeg trekke inn i drøftinger i enkelte av analysene i kapittel 6.

2.3.7 Forsknings- og utviklingsarbeid innen feltet tolking for døvblinde

Utdanning innen tolking for døvblinde er etablert i Norden og til dels i Europa og i USA. Faget baseres på god språklig ferdighet i formidling mellom de språk og de kommunikasjonsmetoder døvblinde benytter og et majoritetsspråk. Fagområdet tolking for døvblinde bidrar både til å dokumentere og til å utrede hvordan døvblindes kommunikasjon skjer. Gjennom ulike arbeid til bruk i tolkeutdanning utvides etter hvert blant annet beskrivelsene og kunnskapsbasen i ulike lands taktile tegnspråk. I Finland har Leena Hassinen (1999) studert roller og funksjoner ved døvblindetolking. Til den norske tolkeutdanningen er grunnleggende prinsipper ved kommunikasjonsformer og tolkemetoder drøftet av Raanes (1997, 2001a, 2001b).

I USA har Metzger, Fleetwood og Collins (2004) gitt en beskrivelse av de utfordringer ulike kommunikasjonssituasjoner gir når det skal tolkes for døve versus døvblinde personer. Frankel (2002) har studert tolkers bruk av negasjon i tolkesituasjoner der taktilt ASL brukes. O'Brien og Candace (1996) har studert hvordan taktilt ASL benyttes av et utvalg døvblinde personer.

2.3.8 Andre fagområders bidrag til studiet av taktilt tegnspråk

Bruk av taktilt tegnspråk kan studeres fra ulike faglige ståsted. For eksempel kan det å studere persepsjonsprosesser fra taktile input gi en type kunnskap som klart kan være nyttig. Dette tilføre viktige perspektiv til området. Andre eksempel kan være kilder fra synshemmede og blindes kroppsorientering, nevrologiske og nevrofysiologiske tilnærminger, persepsjon og fysisk oppfattelse av bevegelse, motorikk og romoppfatning, psykologisk, biologisk, medisinsk tilnærming – som alle er fagområder som kan gi forståelse til deler av området taktilt tegnspråk.

Jeg vil med dette vise til at basen for aktuell kunnskap som kan belyse og være relevant for området taktilt tegnspråk, er større enn den vinklingen jeg har valgt for mitt arbeid. For dypere innsikt i problemstillinger av språklige analyser av taktilt tegnspråk vil tverrfaglige tilnærminger på det å oppfatte og bruke et taktilt, gestuelt språk tilføre flere dimensjoner til kunnskap på området.

Et bredt forskningsarbeid som også bør nevnes, er Regi Theodor Enerstvedt omfattende framstilling i et fem binds stort leksikon *THEODOR – Lexicon of Impairments with Emphasis on Hearing, Visual and Multi-Sensory Impairments* (Enerstvedt 1999).

Ut fra denne presentasjonen av tidligere forsknings- og utviklingsarbeid innen området døvblindes kommunikasjon med vekt på taktilt tegnspråk, er min konklusjon som følger: Det trengs mer forskning.

2.3.9 Poetiske uttrykk for døvblindes kommunikasjonssituasjon

ODE TIL TEGNSPRÅKET

Tegnspråket er mitt språk.

Det sier hva jeg tenker,

hva jeg føler,

hva jeg vil og kan.

Nå ser jeg ikke lenger

språket mitt,

men jeg kan fremdeles

se tegnspråket

gjennom hendene mine, og

gjennom hendene

til andre mennesker.

Døve og hørende.

Når hørende bruker

taktilt tegnspråk til meg,

så kommuniserer vi, og

Verden blir igjen

synlig for meg.

Dette diktet er skrevet av Inge Albrigtsen (2004). Han er bosatt i Oslo og har gjennom flere dikt uttrykt erfaringer om døvblindhet og taktil kommunikasjon. Jeg vil avslutte dette kapitlet med å bruke noen kilder som viser til døvblindes egen beskrivelse av sin livssituasjon. Når Inge Albrigtsen i *Ode til tegnspråk* uttrykker seg om sin opplevelse og sin erfaring av bruk av taktilt tegnspråk, er det et innspill som sier noe viktig. Både med å presentere døvblindes biografiske og poetiske arbeid vil jeg vise at dette også er kilder som belyser døvblindes kommunikasjonssituasjon. Denne type kildemateriale trekker jeg inn som referanser fordi det sier noe om at i døvblinde personers kommunikasjonsutfordringer ligger det verdifulle erfaringer som kan være med å belyse hva kommunikasjon dreier seg om og belyse kommunikasjonsbegrepet generelt.

Døvblindes egne perspektiv kan identifisere elementene i språklige funksjoner og fra sitt perspektiv betrakte elementer i generell mellommenneskelig og relasjonsmessig kompetanse. Døvblindhet gir på grunn av tap av fjernsansene syn og hørsel en annen orientering og situasjon for oppfattelse av omgivelser, personer og språklige uttrykk. Denne situasjonen gir andre erfaringer og bevisstgjør prosesser som man ellers ikke må forholde seg så aktivt til. Poetisk kan det uttrykkes på en annen måte enn i forskningsmessig rapportsjanger. Døvblinde personers kommunikasjons erfaringer med blant annet taktile kommunikasjons situasjoner vil være nyttig og viktig å arbeide videre med.

Noen perspektiv på dette kan gis via poetiske uttrykk om taktil kommunikasjon og taktil orientering i forhold til omgivelsene. Det at syn og hørsel i språkbruk benyttes som metaforer på oppmerksomhet, kontakt og forståelse er nok ikke tilfeldig. Evnen til metaforiske ”å se” og ”å høre” er som Helen Keller her uttrykker det, uavhengig av syn og hørsel. Helen Keller har uttalt i en av sine publiserte taler *A Message from the Hand, or from Darkness to Light* (1928):¹⁰

”Every one of us is blind and deaf
until our eyes are opened to our fellowmen,
until our ears hear the voice of humanity.”

Robert J. Smithdas arbeidet ved *Helen Keller National Center for Deaf-Blind Youths and Adults* ved New York. I tillegg til å arbeide med rehabiliterings spørsmål var han forfatter. I diktet *Touch* (Smithdas 1982) formidler han noe om å oppfatte omgivelsene via andre sanser enn syn og hørsel:

Touch

*There is no need to speak: I understand
Each quick impulsive movement of your hand
By some strange magic of the heart I guess
The meaning of each gesture, each caress.
Your fingers can be gentle, firm, or kind;
Or fierce when anger surges through your mind
Or they can trace, with such exquisite grace,
The tenderness love mirrors in your face.*

¹⁰ Hentet fra Johnson-Thompson (2000:76)

*Oh, when I reach to take you by the hand,
It is because I need to understand
Than I am not alone in this broad land.*

I diktsamlingen *Stilhedens Sange* (Turunen 1992) er finske døvblindes dikt oversatt til dansk. Tema for mange av diktene er det å veksle mellom å oppleve seg som sterk og som sårbar og hjelpeløs. Satu Muhonen, sier i diktet *Jeg vil røre*:¹¹

JEG VIL RØRE

*Jeg strækker min hånd frem,
Jeg rører ved dig
I næste øjeblik er du borte.*

*Jeg strækker min hånd frem,
Du er der
Men det er et stykke imellem os.
Jeg når dig ikke.*

*Jeg strækker min hånd frem.
Jeg når tomheden.*

Jeg vil avslutte denne poetiske tilnærmingen til opplevelsen av verden gjennom taktil kommunikasjon med et sitat fra et brev Helen Keller skrev i 1923:¹²

”People often express surprise that I can enjoy nature when I cannot see its beauties or hear its harmonies. But really it is they who are blind. For they have no idea how fair the flower is to touch, nor do they appreciate its fragrance, which is the soul of the flower.“

¹¹ Her presenteres tre av versene i det i alt ti vers lange diktet

¹² Sitat fra brev av 10. desember 1923, gjengitt i Johnson-Thompson (2000:51)

Teoretisk og analytisk forankring

Kapittel 3 *Teoretisk og analytisk forankring* presenterer grunnlaget for teoretiske behandlinger av mine to problemstillinger. Kapitlet er delt i fire hovedbolker:

3.2. Interaksjon, kommunikasjon og språk

3.3. Sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk forståelse

3.4. Samtaleanalyse

3.5. Analyse av meningsskaping

Teorien som presenteres i kapittel 3, gir bakgrunn for analysene i kapittel 5 og 6.

Ytterligere noe teori som er spesielt aktuell for enkeltanalyser blir utdypet og presentert også i de enkelte delanalysene. Ved å gjøre dette ønsker jeg å skape en tettere sammenheng mellom analyser og teori og å trekke det teoretiske grunnlaget direkte inn i delanalysene og drøftingene.

3.1 Teoretisk og analytisk forankring

Problemstillingene som skal belyses i denne avhandlingen, er altså:

- I Hva er de fysiske grensene for utførelse av taktilt norsk tegnspråk?**
- II Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?**

Problemstillingene er ”brede” og rettet mot ulike aspekt ved bruk av TNTS. Bredde i problemstillingene impliserer at flere teoretiske perspektiv er aktuelle. I dette kapitlet vil jeg komme nærmere inn på relevante teorier og hvorfor akkurat disse teoriene er valgt. Å ha et bredt teorigrunnlag gir utfordringer for teoriframstillingen, og betyr at jeg vil omtale sentrale teoretiske retninger på mer kortfattet måte enn om jeg hadde hatt en mer avgrenset teoretisk tilnærming.

Hovedutfordringen i forhold til valg av teoretisk forankring er at mine to problemstillinger forutsetter analyser som bygger på ulike beskrivelser av hva som er språk. For den første problemstillingen er utfordringen og poenget å favne bredt nok for å se hele den multimodale og kroppslige uttrykkformen som kan ha betydning for å beskrive de fysiske grensene for utførelse av TNTS. For å kunne beskrive språkbruken er det viktig å ha et så bredt og inkluderende syn på språklige uttrykk som mulig, for på den måten å fange de fysiske grensene for alle variablene av uttrykk som har betydning for samtaler på TNTS. Multimodalitet er i mine analyser et nødvendig perspektiv, og setter en vid ramme for forståelse av språklig kommunikasjon. Det multimodale perspektivet er nødvendig for å fange de kommunikative uttrykkene i materialet og er en forutsetning for å analysere dialogene ut fra mine problemstillinger. I kapittel 3 vil jeg argumentere for et syn på språklige uttrykk som inkluderer et bredt repertoar av det som tas i bruk i språklige interaksjonssituasjoner, og jeg vil argumentere for hvorfor dette er en nødvendig tilnærming.

Den tilnærmingen til språklige uttrykk jeg har skissert for problemstilling I, blir ikke presis nok eller tilstrekkelig for problemstilling II. Her skal jeg analysere mulighetene for interaksjon og meningsdanning i et utvalg samtalsituasjoner. For å gjøre det må jeg ha en teoretisk forankring i teori om språkbruk som tar hensyn til at språkbrukere er påvirket av

språklige konvensjoner, men også av mange forhold knyttet til hvilken type samtalsituasjon og forhold som berører de involverte samtaledeltagerne.

Analysene bygger på transkripsjoner basert på den vide beskrivelsen av multimodalitet som anvendes for problemstilling I, men vil også trekke inn flere teoretiske retninger som belyser språkbruk og forståelse av språk. Det er selvsagt ikke vilkårlig for interaksjon og meningsdanning hvilke språklige uttrykk som deltagerne velger å bruke. Analysene til problemstilling II krever derfor innsikt i teorier om språkbruk, stil, sjanger, kontekst, relasjoner og språklig kompetanse.

I min studie er det en grunnforutsetning at jeg ser og aksepterer at mine informanter samtaler – de har og bruker et språk som de uttrykker seg på, som blir respondert på språklig, og som de deler med hverandre. Så selv om jeg registrerer og trekker inn multimodale uttrykk i vid forstand i analysene, har jeg som utgangspunkt at det finnes konvensjoner i språkbruk.

For problemstillingene er både *tegnspråk*, *døvblinde* og *taktilt tegnspråk* sentrale begrep. Dette er områder jeg allerede har behandlet i kapittel 2, og som jeg da var inne på, er det mange sider ved TNTS som ennå ikke er beskrevet. Mine analyser viser også til at TNTS tar i bruk mange uttrykksformer som ikke er kartlagt ennå, og også uttrykk som ikke enkelt kan avklares som konvensjonaliserte. Selv om TNTS og språklige konvensjoner i TNTS ennå ikke er beskrevet, så forutsetter jeg at konvensjonene finnes. Jeg antar at dialoger med TNTS er regulert som språklige uttrykk. I teorikapittel 3 vil jeg derfor kort drøfte utfordringene med å analysere samtaler på et språk som ennå ikke er beskrevet. For språk som er grammatisk beskrevet, kan for eksempel skillet mellom gestuelle og leksikalske uttrykk være sentralt. I mine analyser er skillet mellom det som kan betegnes som gestuelle og leksikalske uttrykk ikke et skille som klart kan avgrenses. Jeg går inn på de enkelte uttrykk slik jeg registrerer dem, og ser hvilken betydning de kan ha i mine analyser av dialogiske språklige samhandlingssituasjoner. Innledningsvis presenterer jeg her utfordringen ved analysene av språklige uttrykk ut fra mine problemstillinger og hvordan dette påvirker og styrer min teoretiske og analytiske forankring.

Jeg vil presisere: Det er viktig å ta hensyn til multimodalitet i min studie. Dette bidrar til å inkludere flere kommunikative uttrykk enn de som er avgrenset til leksikalske tegnspråklige

uttrykk. I de samtalesituasjonene jeg studerer, velger jeg bevisst en bred definisjon av hva som kan forstås som språklige kommunikasjon i samtalesekvenser. Dette betyr likevel ikke at jeg mener at alle uttrykk er språklige. Selvsagt er språkbruk avgrenset av konvensjoner. Selv om jeg velger en ramme omkring hva som kan bli forstått som språklige uttrykk innen en samtalesituasjon som svært vid, er rammene for konvensjonalitet innen en språkgruppe snevrere.

Problemstilling II krever en kompleks tilnærming, og jeg velger å benytte samtaleanalyse som en hovedtilnærming. En kritikk mange har reist mot samtaleanalyse, er at den i for liten grad trekker inn konteksten for samtalen. Særlig for et språk som er så lite beskrevet som TNTS, er det avgjørende å trekke inn kontekst for å gi en adekvat beskrivelse av samtalen, og derfor kommer jeg også til å supplere samtaleanalysen med sosiokulturell teori. I den forbindelse vil jeg bruke teori som belyser hvordan samtaler utvikles innen en sosialkonstruksjonistisk ramme. Innenfor en slik ramme skjer forhandling i samtaleforløpet på både et interaksjonsmessig og et kognitivt plan.

Også andre forhold ved samtaleanalysen gjør at den må suppleres for å kunne brukes til mitt formål. Samtaleanalyse avdekker mange forhold ved samtalesituasjoner. Den fungerer godt til å beskrive samtaleforløp, men sier lite om hvordan samtaleforløpet bidrar til forståelse og er derfor ikke tilstrekkelig som en analysemetode som kan konkretisere de meningsdanningsprosesser jeg har som min problemstilling II. Jeg velger derfor også å supplere samtaleanalysen med teorier fra kognitiv lingvistikk som kan behandle dette på en mer spesifikk måte. Teorigjennomgangen i kapittel 3 skal belyse ulike forhold ved språksituasjoner og språkfunksjoner. Jeg vil videre ha fokus på allmenne forhold ved språkbruk der noen delspørsmål knyttet til interaksjon og multimodalitet ses spesifikt i forhold til døvblindes samtaler. Jeg vil poengtere at det jeg studerer, er grunnleggende aspekt ved kommunikasjon i alle språk. Kontakt med andre innebærer oppmerksomhet, rettethet (eller henvendthet i retning samtalepartner eller andre), gjensidighet og turtaking. Alt dette er grunnleggende forutsetninger for at kommunikasjon og samtaler kan oppstå. Et datamateriale med TNTS skiller seg ut med hensyn til form, men vil med hensyn til funksjon i stor grad illustrere allmenne og generelle aspekter av språklig samhandling.

Å gjennomføre en studie med de problemstillingene jeg har valgt – på tross av manglende dokumentasjon av TNTS som språk – skaper et behov for mange avklaringer. Gjennom dette teorikapitlet velger jeg å ”skrive inn” mitt forskningsprosjekt mot mange forståelsesmodeller for språk i bruk. Jeg vil trekke inn eksempler fra døvblindes erfaringsverden i tillegg til teorier om allmenn språkutvikling for å avklare teoretiske grunnbegreper sett i forhold til bruk av TNTS.

Teoriframstillingen er preget av at mellommenneskelig samvær består av mange og overlappende prosesser. Den teoretiske tilnærmingen som jeg velger, er utfordrende i forhold til at mange tråder til sammen skal utgjøre en forankring for å forstå meningsdanning i samtalsituasjoner med TNTS.

Teoriene jeg presenterer, vil jeg så bruke i analyser der jeg beskriver og prøver å forstå noen sekvenser hentet fra hverdagslige samtalsituasjoner. Jeg vil anvende en sammensatt teoretisk ramme for å plassere den språklige kommunikasjonen i forhold til mine problemstillinger. Dette vil jeg utdype videre i dette kapitlet.

3.2 Interaksjon, kommunikasjon og språk

3.2.1 Interaksjon

Interaksjon dreier seg om gjensidighet. Samtaler innebærer at man aktivt forholder seg til andre i en interaksjonsprosess. Vi prøver å nå hverandre og forstå hverandre gjennom kontakt, felles oppmerksomhet og interaksjon. *Interaksjon* er en av termene i mine problemstillinger og er et sentralt begrep for analysene av mitt samtalemateriale.

Samtaler med bruk av TNTS skjer ved direkte fysisk kontakt mellom språkbrukerne. Slik kan man si at et kjennetegnet ved taktile tegnspråklige samtaler er *en fysisk interaksjon* mellom samtalepartnerne, fordi samtalene bokstavelig talt involverer samhandling og forutsetter et fysisk møte mellom samtalepartnerne.

Men i interaksjon legger jeg også mer enn den rent fysiske interaksjonen man ser i døvblindes samtaler. Interaksjon berører en gjensidighet på flere nivå, noe som gjør at jeg finner det vanskelig å gi en entydig utformet definisjon av hva interaksjon er i forhold til samtaler. Interaksjon innebærer alt fra både rent fysiske forhold ved samtalen, til det

psykologiske nivå i forhold til en selv og andre, til de personlige relasjonene mellom personene i en dialog og kan også sees i forhold til et større diskursnivå der forståelse av samhandling mellom individ og mellom grupper av individer i en større samfunnssammenheng kan trekkes inn.

Det er enklere å beskrive viktigheten av interaksjon og hva resultatet av prosessen fører til. På et overordnet nivå kan man si at interaksjon, kommunikasjon og språkbruk er inngangsporten til sosial og kognitiv utvikling og til utvikling av kunnskap. Gjennom interaksjon skapes situasjoner som gir grunnlag for danning av mening.

Det er en sammenheng mellom meningsdanning og interaksjon i samtalsituasjoner. Mine studier av samtalsituasjoner er studier av "talk-in-interaction". Samtaler er interaksjon der partene i et språklig møte må forholde seg til det som skjer, og fortløpende å tolke det man oppfatter som innholdet av situasjonen og de språkhandlinger som utspilles. Linell (2003:2) sier: "Communication and cognition always involves interaction with others (other persons, other systems, other dimensions of one's self etc)."

Gjennom samtaleanalyse kan man blant annet studere hvordan interaksjon i samtaler skjer via forhandling knyttet til turtaking og signaler for hvor i samtaleforløpet turveksling kan skje. Dette er en aspekt jeg trekker inn i min analyse av interaksjonen i samtalene i mitt materiale. Disse og andre aspekter ved samtaler beskrives nærmere i punkt 3.4.

Men interaksjon er også noe mer, blant annet opplevelse av kontakt og gjensidighet på et psykologisk plan. Dette er et aspekt med interaksjon som gjerne betegnes som primær intersubjektivitet (Bateson 1975). Etablering av kontakt og utvikling av primær intersubjektivitet er beskrevet blant annet innen utviklingspsykologi og når det gjelder barns språklige utvikling. Jeg vil videre i dette kapitlet trekke inn teori om barns språkutvikling for å belyse grunnleggende forutsetninger for språkbruk.

Gjensidighet mellom samtalepartene er også beskrevet i forhold til språkbruk generelt. Jeg vil her vise til blant annet Clark (1996). I samtalsituasjoner vektlegger han interaksjon som et av punktene som bidrar det han omtaler som *joint action*. Clark (1996:23-24) har systematisert sin tilnærming til forståelse av språkbruk i seks teser, der interaksjon er sentralt i forhold til språkbruk. Når Clark beskriver språkbruk i følgende punkter, kan man

se interaksjon og en gjensidig oppmerksomhet mellom samtalepartene som grunnleggende for det å bruke språk:

- 1 Language fundamentally is used for social purposes.
- 2 Language use is a species of joint action.
- 3 Language use always involves speaker's meaning and addressee's understanding.
- 4 The basic setting for language use is face-to-face conversation.
- 5 Language use often has more than one layer of activity.
- 6 The study of language use is both a cognitive and a social science.

(Clark 1996:23-24)

Slik jeg forstår Clark, ser jeg hans teser som en beskrivelse av språkbruk i forhold til et ønske om å utvikle en felles handling – joint action. Begrepet ”joint action” er dekkende for det dialogiske perspektivet jeg har på de samtalesituasjoner jeg analyserer. Språkbruk forutsetter en involvering og en kognitiv og sosial prosess. Dette er i tråd med den språkforståelsen jeg prøver ut gjennom mine analyser av interaksjon og meningsdanning i delanalysene i kapittel 5 og 6.

Clarks tilnærming til språklig analyse fokuserer både på kognitive og sosiale forhold ved språkbruk. Språk i samtaler er først og fremst brukt av sosiale grunner og involverer alltid talerens intensjon og mottakerens forståelse. Dette vil jeg utdype videre i forhold til de data jeg har fra språk brukt i naturlige samtalesituasjoner.

3.2.2 Interaksjon og kommunikativ utvikling

Interaksjon og dialogprosess er begreper som refererer til forhold som representerer basale ferdigheter i det å anvende språk i samtale. Dialogevnen og kommunikativ ferdighet er av våre mest grunnleggende menneskelige egenskaper. Viljen og motivasjonen til å kommunisere er sterkt forankret i mennesket. I en nordisk artikkelsamling om døvblindes kommunikasjon (Bäckman et al 1998:29) står det optimistisk spissformulert:

Skulle alle muligheter tas fra meg med én unntagelse
da ville jeg beholde evnen til å kommunisere,
for med den ville jeg snart overvinne resten.

Det å kunne gå inn i et samspill med oppmerksomhet, registrering, lyttende faser og aktive faser, er en samspillferdighet som ligger i mennesket. Spedbarnsforskning har vist at

interaksjon med en grunnleggende turveksling – turtakingsstruktur – kan påvises i samspill med nyfødte barn (Bullock 1979, Collis 1979, Trevarthen 1979, Stern 1982, 1991). Dialogferdighet kan påvises som predisponerte strukturer i spedbarns adferd. Strukturen i dialogen springer ut av medfødte kognitive og perseptuelle preferanser hos mennesket, der visse stimuli vekker spesiell oppmerksomhet hos selv nyfødte barn. Helt fra disse tidlige proto-dialogmønstrene i tidlige dialoger ser man i barns kommunikative utvikling en prosess fram mot mer sammensatte språklige ferdigheter (Bateson 1975).

Selv om noe av grunnlaget for språklige og kommunikative ferdigheter er medfødt, må språk læres. Språk utvikles ikke og læres ikke som en isolert ferdighet, men gjennom bruk i en sammenheng og i samspill med andre.

Som barn utvikler vi språkferdighet i interaksjon og gjennom aktiv intervensjon der vi deltar i samspill med det som innen utviklingspsykologi omtales som ”signifikante andre” (Mead 1934, Bråten 1998, 2004). Samspill med andre forutsetter at vi deler felles oppmerksomhet og opplever ”primær intersubjektivitet” (oppmerksomhet mot en annen).

Både primær intersubjektivitet og det etter hvert å kunne dele oppmerksomhet med en annen om noe (sekundær intersubjektivitet), er grunnleggende ferdigheter (Bateson 1975, Trevarthen & Hubley 1978). Med primær og sekundær intersubjektivitet kan vi fokusere og oppfatte våre omgivelser og inngå i en interaksjon med andre om verden rundt oss.

For barn som er født døvblinde, og ikke har naturlig tilgang til verken auditive eller visuelle input, kan man se store språklige dysfunksjoner om barna ikke gis tilgang til interaksjon og samspill. En språklig og sosial utvikling skjer ikke uten tilstrekkelig stimuli, sosial kontakt og tilrettelegging (Nafstad 1989, Lorentsen 2001, Janssen 2003).

Selv med utviklede dialogferdigheter i samspill og kommunikasjon er det dessverre eksempler på at personer som har hatt et språk, og til og med en bred sosial erfaring og et godt funksjonsnivå, har mistet disse ferdighetene. Dette kan for eksempel skje når døvblindhet har inntruffet og ikke nødvendig oppfølging og rehabilitering er gitt. Selv medfødte ferdigheter i turtaking og interaksjon kan gå tapt gjennom langvaring deprivasjon (Larsen 1938, Raanes 1991, Smith 2002).

3.2.3 Noen termer for å beskrive dialogsekvenser

Termene samtale og dialog blir i denne avhandlingen brukt som synonyme betegnelser om aktiviteter der personer gjennom direkte interaksjon og språklig kommunikasjon prøver å nå hverandre og forstå hverandre. En dialog er prototypen på en samtale direkte til et annet menneske, ansikt til ansikt. Linell (1998) viser til Luckmann når han benytter en definisjon av dialog som jeg synes dekker kommunikasjonssituasjonene i de dialogene jeg analyserer:

(...) any interaction through language (or other symbolic means) between two or several individuals who are mutually co-present (Linell 1998:13)

Luckmanns definisjon impliserer at dialogen rommer interaksjon gjennom språk, men utvider det til å gjelde også andre symbolske uttrykksformer. Dette er en tilnærming som åpner for å inkludere multimodale uttrykk i analyser av direkte møter ansikt til ansikt.

Taktile tegnspråklige samtaler er naturlig avgrenset til samtaler mellom to som er i direkte fysisk kontakt med hverandre. Et par av personer utgjør en dyade, og mitt samtalemateriale består av dyadiske samtaler. Hvorvidt taktilt tegnspråklige samtaler bare kan forekomme i dyader, problematiseres og prøves som en delanalyse i kapittel 5.

En samtale er både kommunikasjon og interaksjon. Det som i språklig og kommunikativ interaksjon utveksles og deles i samtaler, er kommunikative *uttrykk* og *ytringer* som er termer som en bruker om det sagte, det talte, det tegnede, det skrevne, det gestuelle uttrykket (Rommetveit 1972, Hansen 1979). Videre i denne avhandlingen vil jeg benytte *uttrykk* om alle kommunikative bidrag fra samtalepartnere i turveksling i samtaler med TNTS. Med denne termen vil jeg peke mot multimodale aspekt ved språkbruken i mitt datamateriale. Jeg vil avgrense og drøfte denne termen videre i kapittel 3.2.5. Med *ytring* vil jeg vise til det eller de uttrykk som en person uttrykker i løpet av dennes tur i en samtale.

Mellommenneskelig kommunikasjon og samtale utvikles og formes ut fra en forståelse av det som skjer i kommunikasjonsprosessen. I punkt 3.5 vil meningsdanning diskuteres nærmere. Men jeg vil allerede her vise til termene *mening* og *betydning* som i dagligtale benyttes synonymt. I mine analyser vil jeg jamfør Leontjev (1983) og Bråten (2004) skille mellom disse begrepene. De definerer *mening* som en individuell forståelse ut fra en bestemt situasjon, og *betydning* ut fra et allment og konvensjonelt syn på tegnet, ordet eller uttrykket. Ifølge Bråten er *mening* ”det aktuelle innholdet som kommer til uttrykk i en

samspillsituasjon, det vil si meningen med ytringen i den bestemte situasjonen”. *Betydning* er ”den leksikalske betydningen som de ord som anvendes i ytringen ellers har” (Bråten 2004:312).

Kommunikasjon er avhengig av tilgang til kontakt og en kontekst, og kommunikasjon (som skal deles) forutsetter derfor at en benytter en modalitet som er tilgjengelig for å formidle det man ønsker å ”gjøre felles”. Det er slik at ”et vennlig smil til noen som ikke kan se” ikke vil fungere kommunikativt i forhold til for eksempel å vise initiativ til ønsket kontakt. Kommunikasjon med og mellom døvblinde personer forutsetter en tilgjengelig kommunikasjonskanal. *Kanal* defineres av Øyslebø som det organ som formidler tegnene eller teksten som kommuniseres og han eksemplifiserer det med å vise til mottakersans – auditiv, visuell, hudfølelse, lukt og smak (Øyslebø 1988:7). *Kommunikasjonsform* viser til ytringens utforming. Ytringene kan for eksempel være visuelle, auditive, taktile eller manuelle.

En bestemt kommunikasjonskanal benyttes for å utføre eller oppfatte kommunikasjonssignalene, som å registrere uttrykkene ved sansene syn, hørsel, berøringssans eller lukte- og smakssans (Øyslebø 1988, 1992). Mennesker kan kommunisere via flere kanaler og med sansene sine fange det mangfoldige i kommunikative uttrykk.

3.2.4 Multimodalitet

Mine samtaletekster kjennetegnes som sagt av multimodalitet. Dette innebærer at flere tilgjengelige sanser og kommunikasjonskanaler tas i bruk i en kommunikasjonssituasjon. En *multimodal tilnærming* innebærer å inkludere og se etter kommunikative uttrykk uavhengig av kanal.

Multimodalitet som begrep er utviklet og brukt innenfor en semiotisk tradisjon der man ser hvordan kommunikative uttrykk både kan inneholde konstruksjoner som kan sees som statiske og som dynamiske (Kress & van Leeuwen 1996). Kommunikative signal og uttrykk kan forstås som et ”stillbilde” forstått ut fra en her og nå situasjon, men kan også samtidig forstås som et uttrykk som bærer med seg betydning og meningspotensiale som kan settes inn som en del av en større sammenheng. Som for begrepet interaksjon, kan en se

multimodalitet også innenfor denne større diskursrammen. Jeg velger imidlertid ikke å trekke inn kritisk diskursanalyse men forholder meg i hovedsak tett inn til de konkrete sekvenser av samtalemateriale og samtalsituasjoner.

Simultanitet i kommunikasjon og meningsdanning skjer samtidig og på flere nivå. Jeg vil trekke fram et eksempel på multimodalitet i forhold til dette: I et skriftspråklig uttrykk vil de samme bokstavene gi et ulikt inntrykk om de er skrevet i en svart trykt font, skrevet med ekstra store røde bokstaver i en e-mail, eller om de for eksempel er håndskrevet med en småjentes sirlig skrå bokstaver. Samtidig og med flere nivå av fortolkning kan man registrere og oppfatter både formen på det skriftlige uttrykket og oppfatte innholdet. I muntlig og gestuell kommunikasjon vil de multimodale variantene være svært mange. Gjennom analysene av de utvalgte samtalesekvensene vil jeg søke å få fram alle de multimodale uttrykkene som utformes via ulike tilgjengelige kommunikasjonskanaler.

Døvblinde kommuniserer naturlig gjennom flere modaliteter. En kartlegging av norske døvblindblittes kommunikasjonsform (Statens sentralteam for døvblinde 1977) viste at kommunikasjon via både syn, hørsel, og berøring så vel som via tydelig tale, tegn, bokstavering med håndalfabet, skrift, lysblink og punktskrift, var vanlig.

¹³ På midten av 1990-tallet ble det første arbeid gjort med innsamling og sammenfatning av de kommunikasjonsmetodene som døvblindblitte i Europa benyttet. Dette arbeidet ble oppsummert med spissformuleringen: ”Alle knep gjelder” (Fuglesang & Mortensen 1997, referert til i kapittel 2). For personer som blir døvblinde, og for de som skal kommunisere med døvblinde, er det en betydelig utfordring å finne kommunikasjonskanaler og metoder som fungerer hensiktsmessig. I denne prosessen er multimodalitet en fruktbar tilnærming (Andersen & Mortensen 1998, Mortensen 1999).

Når jeg opererer med begrepet ”multimodale uttrykk” i samtaler, mener jeg fysisk formidling ved bruk av kropp (ansikt, øyne, mimikk, grep om hender, etc.) og kroppslige posisjoner, aktiv bruk av fysiske artefakter og bruk av både gestuelle og konvensjonelle språklige uttrykk. Uttrykkene kan være ytringer produsert ved bruk av konvensjonelle

¹³ Som vist i kapittel 2 er det også døvblinde som kan nyttegjøre seg en syns- og/eller hørselsrest.

språk tegn (ord/tegnspråklige tegn) alene, og/eller det kan være gestuelle uttrykk eller andre multimodale presentasjonsformer.

Multimodalitet i kommunikasjonssituasjoner er sentralt både i betraktningen av barns kommunikative utvikling og voksne språkbrukeres kommunikative interaksjon. Barnespråksforskning har vist at for å fange barns kommunikasjonsevne, må man se på hele barnets uttrykk – med stemme, kropp, muskelspenning, oppmerksomhet og bevegelser (Kendon, Harris & Key 1975, Kendon 1981, Bruner 1983, Duranti & Goodwin 1992, Schegloff 2003). Ved termen multimodalitet vil jeg vise til hvordan samtalepartnere deltar med hele seg i samtaler ansikt til ansikt. En oppfatter og sanser hverandres uttrykk med hele kroppen og med alle sanser. En stimuleres, uttrykker seg, påvirkes og utfolder seg i en multimodal sosial interaksjon. Multimodale uttrykk er med og former menneskelig kommunikasjon og samspill. For eksempel kan flere samtidige måter å uttrykke seg på – med alt fra tonefall til kroppslige uttrykk være med på å forme vår kommunikasjon (Goodwin 2002, Lillo-Martin 2002, Kita 2003). Jeg vektlegger multimodalitet ved døvblindes kommunikasjon da dette åpner for å se hele repertoaret ved uttrykk (output), men samtidig å se begrensningene som ligger i den enkeltes tilgang til input.

Hansen (1980) og Vinterhøj (1985) arbeidet på 1980-tallet med multimodalitet som tilnærming til utvikling av døve og døvblindfødte barns kommunikative og språklige utvikling. Både Hansen og Vinterhøj benyttet termen ”strukturert totalkommunikasjon” for å beskrive en didaktisk tilnærming der verdien av også andre uttrykk enn de som var avgrenset til talespråklige og talespråksbaserte metoder ble løftet fram.

På 1980 tallet ble det i deres arbeid presisert at det å fokusere på totalkommunikasjon også innebærer en holdning der kommunikasjon blir verdsatt aktivt, og et ønske om å ta i bruk en større bredde i kommunikative uttrykk enn bare talespråklige uttrykksformer. Jeg forsøker på tilsvarende måte å inkludere det ”totale” av det språklige repertoar, men som kapittel 4 vil vise er uttrykkene i dialoger i taktil kommunikasjonskanal utfordrende å registrere. Jeg er meg bevisst at jeg fokuserer på multimodale uttrykk ved døvblindes taktile kommunikasjon og på at jeg så langt jeg kan ønsker å observere og kunne inkludere alle de uttrykk jeg kan registrere i analysene. Dette fordi jeg antar at de har potensiale for meningsdanningsprosessene i samtalesituasjoner.

For å ta høyde for det multimodale ved en samtale har jeg utformet min transkripsjonsnøkkel så den inkluderer det multimodale ved samtaletekster på TNTS (se videre i kapittel 4).

3.2.5 Analyser av samtaler på et språk som ennå ikke er beskrevet

For analyser av samtaler på et språk som ikke er beskrevet eller kartlagt, er det selvsagt vanskelig å avgrense forholdet mellom de uttrykk som tilhører og utføres som en del av akkurat dette språkets repertoar og andre uttrykk. Dette er realiteten for analysene i min studie av samtaler med bruk av TNTS.

Jeg trenger derfor en definisjon på språklige uttrykk som gir rom for at alt som ytres, kan utgjøre ”teksten” som blir analysert. Dette er en teoretisk tilnærming til mitt materiale som impliserer en åpen holdning til hva språklige uttrykk er. Jeg er bevisst på at de samtalene jeg studerer, er eksempler på språklige kommunikasjon og at samtalesituasjonene jeg analyserer, er sekvenser som mine informanter utfører og responderer på som språklig kommunikasjonssituasjoner. Clarks teser om språkbruk er allerede trukket inn for å ramme inn min forståelse av språk i bruk.

Ulike retninger innen lingvistikken vektlegger ulike deler av språks form og språks funksjon. I tråd med den multimodale innfallsvinkelen jeg har til samtalesituasjoner, vil jeg også velge en bred definisjon av begrepet språk. For å avgrense hva som er språklige uttrykk vil jeg ta utgangspunkt i en definisjon utarbeidet av Taylor (2002).

Fra Taylors lærebok *Cognitive Grammar* har jeg hentet denne definisjonen:

Cognitive Grammar offers a distinctive answer to the question, what a language actually is. A language, namely, is understood as a set of resources that are available to language users for the symbolization of thought, and for the communication of these symbolizations. Acquiring a language consists in building up this repertoire of resources, through actual encounters with usage events. Using a language consists in selectively activating these resources, in accordance with the task in hand. (Taylor 2002:30)

Dette er en tilnærming til språklig kommunikasjon jeg finner hensiktsmessig for mine analyser og drøftinger. For mine problemstillinger er det relevant å studere hva rammene for hva som er språklige uttrykk er og hvordan meningsdanning skjer. Ved å forstå språk som en samling ressurser som er tilgjengelig for språkbrukere for å symbolisere tanker og for å kommunisere ved hjelp av konvensjonelle og situasjonstilpassede symboler, inkluderes bredden i uttrykksrepertoar. Det å lære seg språklig kommunikasjon består i å bygge opp et

repertoar av kommunikative uttrykk ved å delta i språklig samhandling. Det å bruke et språk innebærer å kunne aktivisere disse ressursene selektivt i forhold til aktuelle gjøremål. Så selv om ikke samtalsituasjonene jeg analyserer kan beskrives i forhold til en beskrevet grammatisk struktur, er det mulig å se på mine samtaledata og gå inn på analyser av interaksjon og meningsdanningsaspekt ut fra at uttrykkene kan betraktes som språklige.

Som nevnt innledningsvis, vil jeg bruke egne erfaringer med TNTS og døvblindes kommunikasjon for å belyse teoretiske begrep og språkvitenskapelig forståelse. Selv om døvblindes kommunikasjon er svært lite beskrevet i vitenskapelig sammenheng, eksisterer området både som et fagfelt og et praksisfelt som konstituerer en kunnskapsbase det er relevant å trekke inn i analysene.

Eksemplet jeg vil bruke, er hentet fra en kurssituasjon med døvblinde deltagere der man skulle lære en ny aktivitet. Jeg vil med eksemplet se hvordan Cognitive Grammar (CG) språkdefinisjon kan forstås ut fra et konkret eksempel fra en formidlingssituasjon.

Døvblinde anvender som kjent mange ulike kommunikasjonsformer. For å få felles oppmerksomhet og fokus eller for å forklare presist, kan noen ganger ord, tegn eller bokstavering være best egnet. Andre ganger kan en egnet måte å kommunisere på ved ”å vise” med kroppen være mer presis. Ved instruksjon av både blinde og døvblinde personer kan håndledning brukes som en teknikk og formidlingsform.

Til døvblinde kan man ikke vise og si: ”Se på dette ...” eller: ”Gjør bare sånn ...”. Da kan det ”å vise rent fysisk” være en måte å formidle informasjon på. Gjennom fysisk å håndlede kan man tilføre ny og sentral informasjon.

Ved konkret å utføre med kroppen kan man slik vise hva en mener. Denne måten å ”vise” på kan forstås som et kommunikativt output med samme funksjon som ord eller tegn. Håndledning eller uttrykk gjennom kroppsbevegelser kan brukes i tillegg til eller i stedet for tegn eller bokstavering. Dette vil jeg illustrere ved det såkalte Danseeksemplet:¹⁴

¹⁴ Danseeksemplet er hentet fra et kurs på *Eikholt senter for døvblinde*, der utprøving har vist at denne type teknikk i mange sammenhenger er mer effektiv enn bare å skulle bruke formidling via tegn og bokstavering.

Danseeksemplet:

På hvilken måte kan man forklare hvordan "reinlender" skal danses? Jeg har observert hvordan dette effektivt gjøres ved at instruktøren på et dansekurs for døvblinde hoppet opp på et bord slik at den døvblinde kunne kjenne rundt anklene på bevegelsene og bevegelsesmønstrene i dansen. Vedkommende tok dermed i bruk en presis form for instruksjon og informasjonsformidling. Gjennom å kjenne på instruktørens ankler og føtter fikk den døvblinde informasjon som kunne settes i sammenheng med hvordan han/hun selv skulle bevege seg i dansen. Jeg vil presisere at det som ble gjort var å formidle. Instruktøren "danset" ikke, instruktøren uttrykte seg og formidlet informasjon med måten hun brukte bena og kroppen sin på. I samspill med personen som holdt om anklene hennes, viste hun rytme og bevegelse i klare og tydelige bevegelsesuttrykk. Føttene uttrykte en bestemt tanke om et bestemt bevegelsesmønster. Når den ene står på bordet og den andre kjenner rundt anklene er dette en formidling av informasjon som oppfattes som instruksjon og informasjonsformidling av begge parter. Rytmen og bevegelsen ble utført tilpasset og tydeliggjort som informasjon som viste til en bestemt bevegelsessekvens – uten å være selve dansen.

Dette eksemplet velger jeg å forstå i lys av Taylor sitt perspektiv på språklig kommunikasjon, det vil si "(...) a set of resources that are available to language users for the symbolization of thought, and for the communication of these symbolizations" (Taylor 2002:30).

Det som eksemplet viser er hvordan den døvblinde og instruktøren kan sies å forholde seg til en situasjon med et felles fokus gjennom uttrykk som kan bli forstått som språklige. Med hendene på instruktørens ankler formidles presis informasjon, i en situasjon som gir rom for og involverer begge partene ved mulighet til påvirkning av turtaking og tilbakemelding. Clark sine punkter om språkbruk (jamfør 3.2.1) og Taylors språkdefinisjon velger jeg for å beskrive og forstå denne interaksjonen som en kommunikativ aktivitet.

Tilsvarende eksempler kan være ved håndledelse mot gjenstander eller aktiviteter som i mange situasjoner kan være en effektiv formidling av informasjon. Slik kan både det som er fysisk til stede i situasjonen og handlinger som skal forklares, formidles ved å gjøre informasjonen fysisk tilgjengelig. Dette skjer ved at personen følger bevegelser via andres kropp eller via å bli ledet eller håndledet (Andersen, Brandsborg & Vik 1999, Vik 2000). Om en skal presentere en skulptur eller med ord/tegn forklare forskjellen på to verktøy eller

to sorter materiale, kan dette gjøres med talespråk eller med tegnspråk. I mange sammenhenger vil det være mulig å veksle mellom det å benytte språklige symbol og det å formidle ved å presentere en bevisst håndledning mot struktur og form som den andre kan kjenne.

I nordisk sammenheng har det i de siste år vært et arbeid i gang for å utvikle kroppslige eller haptiske signaler og tegn for å støtte opp under det å beskrive omgivelser og responser fra andre i en kommunikasjonssituasjon (*Taktile signaler: Eksempler på døvblindes bruk af taktile signaler* 2000, Lahtinen 2002, Næss 2004). Dette er arbeid som har vakt engasjement blant døvblinde, og flere utviklingsarbeid og kurstilbud er i gang i regi av interesseorganisasjoner for døvblinde, tolker og andre. Det arbeides med å utvikle signaler der hele kroppen kan tas i bruk som formidler av informasjon og signaler om omgivelser og samtalepartner. Slik prøver en seg fram til hvordan en får fram flere aspekt samtidig, som for eksempel formidling av faktainformasjon og emosjonelle uttrykk samtidig. Å innarbeide nye uttrykksformer i et naturlig forekommende språk er en omfattende prosess. Jeg ser i mitt samtalemateriale ingen spontan bruk av denne type nyutviklede uttrykksformer blant mine informanter i de videoopptak av samtaler jeg gjorde i 2000 og 2002.

Men som mine analyser vil vise er det en aktiv bruk av både egen og den andres kropp som artikulasjonssted og ved selve utførelsen av TNTS.

3.2.6 Kommunikative uttrykk på TNTS

Gjennom drøfting av begrepet multimodalitet har jeg påpekt mangfoldet og simultaniteten når flere kommunikasjonsskanaler tas i bruk samtidig. Man må være åpen for at kommunikasjon og intensjon i språk man ikke kjenner kan uttrykkes gjennom ulike former og modaliteter.

Hva er det kritisk å fokusere på i samtalesituasjonene jeg analyserer? Jeg ønsker å se åpent på uttrykkene i ytringene ved å se på hele uttrykksformen som personene tar i bruk. Dette omfatter en rekke signaler fra de mest grunnleggende oppmerksomhetssignaler til gestuelle uttrykk og leksikalske uttrykk og sekvenser med stor grad av presisjon når det gjelder så vel form som sjanger. I dialogene med TNTS ser jeg etter uttrykk for kontakt, oppmerksomhet og primær intersubjektivitet. Jeg vil også se etter kroppslige og visuelle uttrykk selv om jeg ikke umiddelbart ser at de inneholder en sosial rettethet. Videre vil jeg se på uttrykk som har en sosial og kommunikativ rettethet. I tillegg vil jeg se etter kroppslige og gestuelle uttrykk som kan tolkes som uttrykk for en kommunikativ funksjon og en intendert

budskapsfunksjon. Uttrykk for initiativ og respons og alle faste leksikalske uttrykk fra NTS og norsk vil selvsagt være inkludert. Dessuten vil jeg fokusere på språkbruk som kan sies å være påvirket av en bestemt sosiokulturell kontekst – såkalt sjangertilpassede uttrykk.

Til sammen utgjør alle disse ovennevnte punktene det jeg ser etter som kommunikative uttrykk i dialoger med TNTS. I analysene blir *uttrykk* en sentral kategori, tilpasset mine problemstillinger og utviklet på bakgrunn av den språkteoretiske forankringen presentert i punkt 3.

Denne vide avgrensningen av hva jeg legger i kommunikative uttrykk er utgangspunktet for det jeg ser som et analyserbart datagrunnlag for mine analyser. Jeg vil dokumentere de multimodale aspekt ved uttrykkene så langt jeg klarer uavhengig av om jeg innledningsvis ser en entydig kommunikativ funksjon ved uttrykksformen eller ei. Mine analyser viser at TNTS er så lite beskrevet at selv sentrale språklige uttrykksmåter ennå ikke er kartlagt. Gjennom arbeidet har jeg oppdaget mange aspekter ved språket som jeg ikke visste om. Når ikke grammatiske strukturer er kjent og en ennå ikke vet hvordan uttrykkene varieres og tilpasses, er det krevende å fange uttrykkene i samtalepartnerens ytringer.

Når nettopp så mange sentrale forhold vedrørende utnyttelse av den taktile kommunikasjonsmodaliteten fortsatt er ukjente, mener jeg at det er viktig med metodiske tilnærminger som har fokus på interaksjon og multimodale trekk ved språket.

I en slik tidlig fase av beskrivelse og forskning på TNTS velger jeg å arbeide i forhold til brede og deskriptive analyser. Dette vil gi et grunnlag for en første innføring i rammer for bruk av TNTS.

3.2.7 Gestuelle uttrykk og leksikalske uttrykk

Den definisjon av språk jeg benytter (jamfør Taylors definisjon i 3.2.5) innbefatter både uttrykk som også kan beskrives som gester og uttrykk som kan beskrives som leksikalske tegn. I mine analyser vil jeg se på alle de uttrykk som tas i bruk i samtalsituasjonen som i utgangspunkt kommunikative og vurdere dem ut fra utførelse og potensialet for meningsdanning. Jeg vil likevel selvsagt ikke underslå at det er et skille mellom konvensjonelle leksikalske uttrykk og gestuelle uttrykk innen alle språklige felleskap. Derfor vil jeg gi en kortfattet drøfting av spørsmål knyttet til gestuelle og leksikalske uttrykk i TNTS. Det er grunnlag for å skille mellom gestuelle og leksikalske uttrykk, selv om det ikke kan fastsettes hvor disse skillene går for TNTS på det nåværende tidspunkt.

Men man kan anta at gestuelle og leksikalske uttrykk gir potensielt ulike utfordringer i en meningsdanningsprosess.

Flere av delanalysene i kapittel 6 (knyttet til problemstilling II) omhandler meningsdanning i sekvenser der både konvensjonelle leksikalske uttrykk og gester benyttes. Hvordan er det mulig å skille mellom disse uttrykkene i samtaler mellom brukere av et språk som ikke er beskrevet? Selv om det er vanskelig å skille og klart avgrense grensene mellom gestuelle og leksikalske uttrykk i TNTS per i dag, betyr det ikke at det ikke eksisterer et skille.

Jeg ser på *konvensjonelle leksikalske uttrykk* som de symbolske språklige enhetene som brukes innenfor en språkgruppe. I mine samtaler vil det som er de konvensjonelle leksikalske uttrykkene, i stor grad være tegn fra NTS. I delanalyser vil jeg omtale de konvensjonelle leksikalske uttrykkene i TNTS som *tegn*, og de vil i transkripsjonene glosses ut fra konvensjonene for NTS. I analysene vil jeg gå detaljert inn på tilpasninger som taktil modalitet medfører for utførelsen av tegnføringen. Som jeg vil vise i kapittel 3.2.8, vil også norske ord inngå som leksikalske uttrykk i ytringer med TNTS, enten uttalt med stemme, med munnbevegelser eller bokstavert med håndalfabet.

Gestuelle uttrykk (gester) ser jeg som kroppslige uttrykk som ytres simultant med konvensjonelle leksikalske tegn eller som ytres som selvstendige uttrykk. Gester er uttrykk som i hovedsak har en tett kontekstilknytning. Betydningen av gestene kan være knyttet til emosjonelle forhold som refererer til samtalepartneren, eller betydningen kan referere til budskapsinnhold i samtalen.

For problemstilling II er det nødvendig å analysere ut fra at det i alle språk er et skille mellom gestuelle og situasjonsbestemte spontane uttrykk på den ene siden og leksikalske uttrykk som allerede finnes som en ressurs i det språklige fellesskapet (i et felles språk) på den andre siden. Det er dette som blant annet gjør sjangerkonvensjoner og andre språklige konstruksjoner mulige.

I alle samtalesituasjoner brukes mange multimodale gestuelle uttrykk naturlig. I alle muntlige språk tas gester i bruk som en del av det språklige repertoar. Gester ytres simultant med de konvensjonelle leksikalske uttrykkene eller gester kan uttrykkes som selvstendige uttrykk (Enerstvedt 1999). Hvor skillet går i forhold til leksikalske og gestuelle uttrykk, er områder som er vanskelig å definere klart. I TNTS blir det ikke enklere ved at, som de

videre analysene også vil vise, de gestuelle uttrykk kan bygge på konvensjoner i forhold til utforming og betydning.

Bruk av gester er en lite kartlagt del av tegnspråk generelt. I den grad det har vært drøftet, har gester vært betraktet på ulike måter, fra å bli fokusert og vektlagt som en del av de enkelte tegnspråk, til å ikke bli medregnet i de enkelte tegnspråklige uttrykkene. Mange av definisjonene av gester ut fra talespråklige beskrivelser mener jeg er lite fruktbare for studiet av gester i tegnspråk og taktilt tegnspråk. Å eksempelvis se på gester som "visible action as Utterance" (Kendon 2004) er ikke tilpasset tegnspråklig realitet. McNeill (1992) har en noe annen tilnærming. I sine arbeider trekker han i større grad inn kognitive forståelsesmåter for å beskrive og forstå gester. Han ser gester som visuelle uttrykk som bygger på og baseres på kognitive strukturer.

McNeill sier på sin nettside for gestforskning:¹⁵

In other words, because gesture is a visual manifestation of the imagistic aspects of cognition it can inform our understanding of the structure underlying the linguistic aspects of cognition.

McNeill sin tilnærming åpner for å se meningspotensiale i gestuelle uttrykk innen all språklig kommunikasjon. Gestuelle uttrykk og kontekstavhengige gester er etter hvert blitt anerkjent også som en del av tegnspråk (Taub 2001b, Cormier 2002, Taub, Pilar & Galvan 2002, Quinto-Pozos 2002).

De gestuelle delene av tegnspråk inkluderes som en analyserbar og motivert del av kommunikasjonen (Parrill & Sweetser 2002, McClave 2002, Liddell 2002). Gestuelle deler av språket representerer et viktig aspekt ved vår kommunikasjon. Studier av gester fra tegnspråklig og taktilt tegnspråklig materiale mener jeg vil ha potensiale til å belyse generelle forhold ved språk og forholdet mellom konvensjonelle leksikalske uttrykk og gestuelle uttrykk.

¹⁵ <http://mcneilllab.uchicago.edu/topics/topics.html> McNeill lab Center for Gesturer and Speech Research, lastet ned 22.januar 06

Med et multimodalt perspektiv på språkbruk og med meningsdanningsanalyser som inkluderer alle kommunikative uttrykk, mener jeg det likevel er mulig å utføre analysene til mine problemstillinger selv om en ikke klart kan skille mellom ytringenes gestuelle og leksikalske uttrykk. Med ”leksikalske uttrykk” mener jeg uttrykk som er beskrevet eller der det finnes en konsensus om språklig betydning innenfor en gruppe. Jeg holder fast ved de uttrykkene jeg ser utført i mitt utvalg av samtaledata, og betrakter alle uttrykksformene der som potensielt språklig kommunikasjon. Uavhengig av form ser jeg på uttrykkene som potensielle bidrag til interaksjon og meningsdanningsprosesser. Jeg velger også som en metodisk tilnærming å spørre de som bruker språket (mine informanter) hvordan de oppfatter det som uttrykkes. I en av delanalysene ser jeg også spesifikt på muligheten for å kunne skille mellom hva som informantene mener kan registreres som språklig og ikke-språklig input i taktil kommunikasjonskanal.

3.2.8 Konvensjonalitet ved bruk av TNTS

Konvensjonalitet trekkes inn som en term som beskriver at det som innen et språklig felleskap kan sies å være en delt kompetanse når det gjelder språkbruk og uttrykks betydning. En følge av at TNTS i så liten grad er beskrevet, er at det er vanskelig å referere til og benytte begrepene ”konvensjonelle uttrykk” og ”leksikalske uttrykk”. Selv for NTS, som er et betydelig større språk, kan ”leksikalske uttrykk” være et problematisk begrep. NTS er et av mange språk som ennå mangler en ”ordbok”-dokumentasjon. Jeg velger å anvende termen *leksikalsk uttrykk* for tegn som blir brukt i henhold til det jeg oppfatter som en eksisterende konsensus blant språkbrukerne av NTS og TNTS innenfor gruppene døve og døvblinde i Norge. Konvensjonalitet i språkbruk innen et språkfelleskap eksisterer selvsagt uavhengig av om fenomenet er lingvistisk beskrevet eller ei.

I TNTS blir et konvensjonelt leksikalsk tegn et uttrykk som en gruppe oppfatter som et fast uttrykk med en betydning. Taktilt tegnspråk har oppstått blant døvblinde personer som har NTS som sitt første språk. Språkbrukere må møtes for å utvikle en språklig konvensjon. Gruppen døvblinde tegnspråksbrukere har, som vist i kapitlet om døvblindhet, sine kulturelle, sosiale, opplæringsmessige og organisasjonsmessige møtepunkt. Det er blant annet ved møter og kontakt innenfor disse at språklig og kulturell utvikling og konvensjonalisering av uttrykk skjer. For at konvensjonalitet i taktilt tegnspråk skal kunne oppstå er det en forutsetning at disse språkbrukerne har kontakt med hverandre. Et eksempel kan illustrere veien fram til dette:

I 1980 ble Eikholt senter for døvblinde, et kurs-, rekreasjons- og rehabiliteringssenter, bygd i Drammen. Som tolk opplevde jeg ved de første kursoppholdene der å tolke mellom tegnspråklige døvblinde som ikke var vant til å omgås andre som var døvblinde. Mange døvblinde levde i en situasjon med stor grad av isolasjon. Dette førte til at man kunne finne tegnspråklige døvblinde som ikke forstod andre tegnspråklige døvblinde i samtaler utover høflighetsfraser. Jeg opplevde da å måtte tolke mellom personer som hadde hatt tett kontakt i ungdomsårene, og som nå ikke forsto hverandres kommunikasjonsform.

Helt opp på 1980-tallet hadde de fleste døvblinde liten kontakt med hverandre. Mellom mange døvblinde er det nå blitt mye hyppigere kontakt. Organisasjonsaktiviteten er stor og det finnes flere tilbud om møtearenaer både regionalt og nasjonalt for døvblinde som ønsker det.

Som vist i kapittel 2 kjente man i 1957 bare til 17 døvblinde på landsbasis, mens det i dag er et organisert tilbud for en gruppe på ca. 500 personer. Det er etablert både rehabiliteringsopplegg og en landsdekkende tolketjeneste som tilbyr tilgang til samfunnsmessige aktiviteter på en helt annen måte enn tidligere.¹⁶ Ved å tilby møtepunkter mellom døvblinde og opplæring i kommunikasjonsmetoder for døvblinde, er det skapt grunnlag for en styrking av sosiale relasjoner og interessepolitisk arbeid. Dette gir mulighet for at brukere av TNTS kan danne et språklig felleskap.

Gjennom dette avhandlingsarbeidet forsøker jeg å bidra til å etablere mer kunnskap om konvensjonalitet i TNTS. Dette arbeidet har blant annet omfattet en gjennomføring av en samling med døvblinde informanter der vi diskuterte og prøvde ut problemstillinger knyttet til språkbruk. Jeg redegjør nærmere for dette i kapittel 4.

¹⁶ Den offentlige tolketjenesten på 1980-tallet ble innført med en timebegrensning: 30 timer per år for døve og 300 timer per år for døvblinde. Dette ga mange uheldige konsekvenser. For mange aktive døvblinde var dette en begrensning for en reell deltagelse og inkludering i aktiviteter og kontakt. Situasjonen i dag er langt bedre. Det er ikke lenger en timebegrensning på retten til tolkehjelp til daglige gjøremål. Men ennå er det ressursmessige og organisatoriske begrensninger på tolketjeneste for døvblinde.

3.2.9 Flerspråklige møter

Gjennom språket kan vi nå andre brukere av samme språk. Når personer med ulike språk møtes, oppstår det språkmøter, og disse møtene gir utfordringer. Kommunikasjonsbarrieren kan oppleves som så vanskelig at kontakten brytes, eller en kan prøve å tilpasse seg hverandre ved å bruke situasjonstilpassede og persontilpassede måter å kommunisere på eller lære av hverandres språk. Globalt sett lever de fleste i samfunn der det er vanlig å være flerspråklig, og der man ofte møter andre som ikke har full kompetanse i de språk en selv bruker. For mange språkbrukere er det å operere i en flerspråklig sammenheng en dagligdags utfordring og en kompetanse man har måttet lære seg. Dette gir både utfordringer og muligheter (Eriksen 1997, Hyltenstam 1999, Aarsæther 2004).

I lang tid var ikke tegnspråk betraktet som selvstendige språk. Som vist i statusbeskrivelsen av taktilt tegnspråk, kapittel 2, er ikke tegnspråk bare en egen språkform, men det er mange ulike språk innenfor avgrensede grupperinger av språkbrukere. Døvblinde tegnspråkbrukere er små grupper blant de enkelte lands tegnspråkbrukere, noe som aktualiserer et flerspråklig perspektiv.

Brukere av TNTS er avhengige av å forholde seg til både det døve tegnspråkmiljøet, til hørende tegnspråkbrukere og til personer uten kunnskap om døves eller døvblindes kommunikasjonssituasjon. Dette gjør at døvblinde tegnspråksbrukere har kompetanse og erfaring i det å møte andre former for kommunikasjon og i å tilpasse sin kommunikasjonsform til personer som ikke kjenner til kommunikasjonsmetoder døvblinde benytter. Dette er en viktig sosial og kulturell kontekst for forståelsen av døvblindes kommunikasjon. Språkmøter med døvblinde brukere av taktilt tegnspråk må tilpasses en kommunikasjonskanal som den døvblinde kan oppfatte. Språkmøter er en viktig del av døvblindes erfaringsverden og kommunikative kompetanse – det vil si ”evne til å forstå og på en hensiktsmessig måte bruke et kommunikasjonssystem som består av språkets form, språkfunksjoner, kroppsspråk, kommunikasjonsstrategier og sosiokulturelle aspekt” (Helleland & Manne 1991:313).

Døvblinde benytter en annen kommunikasjonskanal enn det majoriteten av språksamfunnet rundt dem gjør. De er en språklig minoritetsgruppe. Språkmøter som skal fungere mellom døvblinde brukere av TNTS og andre, kan ikke baseres på tydeligere tale eller tydeligere visuelle signaler, da dette ikke vil avhjelpe kommunikasjonsbarrieren. Forhold ved det å være i en minoritetssituasjon kan påvirke kommunikasjonssituasjoner. Jeg vil derfor utdype noe av situasjonen til døvblindes språklige møter.

I sammenhenger der minoritetsspråket ikke har en sosialt verdsatt rolle, kan tilpasninger skje på bekostning av minoritetsspråket. Et eksempel på det kommer fram i en evaluering av den offentlige tolketjenesten utført i 1994, der både døve og døvblinde tolkebrukere opplevde at de ofte ikke ble forstått av tolker om de brukte NTS og at de derfor måtte bruke en norskpåvirket språkform (Raanes 1994). De døvblinde brukerne svarte samtidig at de ikke opplevde dette som problematisk. Fra yngre døve tegnspråksbrukere ga evalueringen andre svar. De var misfornøyde og kritiske til kvaliteten på tolketjenesten i situasjoner der de opplevde at tolkene ikke forstod dem når de brukte NTS. Disse ulike svarene kan tolkes som ulike holdninger til å forvente å bli forstått på eget språk. Dette kan nok settes i sammenheng med variasjon i språklig bevissthet hos gruppene unge døve og voksne døve og døvblinde per 1994. Med språklig bevissthet om eget språk vokser også kravene om å bli forstått på dette språket. Å betrakte mitt samtalemateriale som et minoritetsspråk vil påvirke analysen av språkbruk. Jeg ser på mitt samtalemateriale som naturlig språkbruk innen en liten språkgruppe, og dette er en forståelsesramme for hvordan jeg forstår mine samtaledata.

På grunn av at så få personer tilknyttet offentlige hjelpetjenester og ellers i samfunnet behersker døvblindes kommunikasjonsformer, kan taktile tegnspråksbrukere ha opplevd det som viktig å tilpasse sitt språk i møte med andre. Et eksempel som belyser denne type språkmøter:

Personer som aktivt prøver å lære døvblindes kommunikasjonsmetoder, kan oppleve å bli svært godt tatt imot og møtt med åpen nysgjerrighet i døvblindemiljøet. Jeg har gjennom mange års arbeid med døvblinde sett den positive holdningen dette miljøet viser nye personer som kommer inn og vil prøve å lære noe om døvblindes kommunikasjon. Jeg har tallrike eksempler på den varme og positive mottagelsen nye personer blir møtt med i for eksempel kontaktklubber og sosiale miljø blant døvblinde: en forsiktig bokstavering av eget navn med tohåndsalfabet kan bli tatt imot med applaus.

For den som kommer ”utenfra” og skal møte døvblinde kan det oppleves som en stor utfordring å ta kontakt og gå inn i en kommunikasjonssituasjon. Å ta fysisk kontakt med en døvblind for å vise at man er til stede vil være første steg mot et møte med en døvblind person. Å gå inn i en kommunikasjonssituasjon med døvblinde personer kan i seg selv være en stor barriere for den som ikke har erfaring, eller som ikke har etablert en sosiokulturell ferdighet i å ta i bruk berøring og fysisk kontakt som kanal for kommunikasjon. Sett utenfra kan terskelen for et språklig møte med døvblinde, være høyere enn for å møte andre

språklige minoritetsgrupper. Når den andre ikke kan se at du smiler eller høre at du med lyd og stemme henvender deg, må du selv ta initiativ til fysisk kontakt. Dette gjør at språklig kontakt med døvblinde i seg selv er en kommunikasjonsmessig utfordring.

For den som er døvblind og er i den situasjon at en ikke har vært vant med å bli kommet i møte, har kravene og forventningene til andres kompetanse vært lav, uten at det har blitt reist krav og betingelser fra brukergruppene om viktigheten av å bruke taktilt tegnspråk på et godt nivå. Sett fra et tolkeutdanningsperspektiv har det derfor vært viktig å bidra til kvalitetssikring av tolketjenester og økt fokus på døvblindes kommunikasjonsformer. Å bli forstått på eget språk er viktig. Større aktivitet blant yngre døvblinde og økt kunnskap om kommunikasjonsformer har økt bevisstheten om egen språkbruk også blant døvblinde.

Døve brukere av NTS er i større eller mindre grad tospråklige: De bruker NTS og norsk. Som vist i kapittel 2, er brukere av TNTS primært personer som har NTS som førstespråk. Utfordringer som språkmøter gir en minoritetsgruppe (som tegnspråkbrukere innen et norsk språksamfun), gjør at norsk tegnspråk blir påvirket av norsk språk, jamfør Vogt-Svendsen (1987b), Peterson (1995) og Grønlie (2005). Malmquist & Mosand (1996) og Schrøder (2005) har beskrevet påvirkningen fra norsk i NTS. Dette sees ved blant annet bruk av norske ordbilder (munnbevegelser utført som en del av tegn), bokstavering av ord med håndalfabet og bruk av initialtegn der den første bokstaven i et norsk ord brukes som grunnlag for utforming av tegn. Også døvblinde språkbrukere vil påvirkes av sin situasjon som en språklig minoritetsgruppe omgitt av et majoritetsspråk, med den konsekvens at en vil se mange norske element i TNTS. Bruk av bokstavering med håndalfabet er en slik påvirkning. Også bruk av norske ordbilder (munnbevegelser) og tildels også stemmebruk kan observeres i døvblindes samtaler på TNTS. Norsk brukes til lesing og skriving og ved utnyttelse av ulike tekniske hjelpemidler. Gjennom flerspråklige møter og tospråklig kompetanse utnyttes og påvirkes samtalepartenes språkføring. I datamaterialet ser jeg derfor naturlig nok påvirkning fra både norsk og NTS i bruken av TNTS.

Selv om jeg har argumentert for et vidt perspektiv på språk, må det fremheves at hvert enkelt språk selvfølgelig har sin egen struktur som skiller det fra andre språk. Språklig ferdighet hos samtalepartnerne er viktig for blant annet å kunne uttrykke seg nyansert om ulike tema. Manglende felles språk eller manglende samtaleferdighet er til hinder for å nå hverandre i en informasjonsutveksling og vil hemme presisjonsnivå og hindre samtaleflyt. I situasjoner der en kan velge blant tilgjengelige konvensjonelle leksikalske uttrykk på taktilt tegnspråk, vil man påvirke og tilføre kommunikasjons situasjonen noe hvis man velger å ta i

bruk gestuelle uttrykk. Så selv om jeg så langt har vektlagt multimodalitet og en vid avgrensning av språklige uttrykk, vil jeg nå videre se på hvilke føringer det å sette uttrykk inn i ulike sosiokulturelle sammenhenger har for meningsdanning.

3.3 Sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk forståelse

I mitt arbeid analyser jeg hvordan noen få språkbrukere bruker og forstår ytringer innen et lite utvalg av kommunikasjonssituasjoner. Dialogene i mitt materiale viser ”glimt av en virkelighet”. For å forstå denne virkeligheten velger jeg å trekke inn sosiokulturell og sosialkonstruktivistisk teori. Det er relevant å bruke teori hvor relasjoner, kultur og virkelighet ses som størrelser som skapes innen en gruppe. Teoriene er utviklet av mange bidragsytere. Jeg har allerede nevnt kontekst som betydningsfull for å forstå samtalesituasjoner. Her vil jeg gå nærmere inn på flere modeller av sosiokulturell teori som er aktuell, og som kan belyse hvordan kultur og kontekst virker inn på språklig samspill (som Bruner 1990, Bourdieu 1984, Bakhtin 1986). Innen en sosiokulturell sammenheng kan menneskelig aktivitet og språklige møter beskrives på en annen måte enn med en mer avgrenset kommunikasjonsteori. Å se språk som utviklet og brukt innen en sosialkonstruksjonistisk og sosiokulturell tilnærming, er å ta i bruk en tverrfaglig tilnærming.

I konkrete samtalesituasjoner utspilles en sosial virkelighet. Dette skjer blant annet når aktørene forholder seg og bidrar felles til en prosess. Schutz (1973),¹⁷ Berger og Luckmann (1966) er representanter for en sosiologisk teoretisk tilnærming som på bakgrunn av en sosialkonstruksjonistisk forståelse beskriver hvordan individers og gruppers sosiale forankring i en livsverden utvikles. Sosiokulturelle og sosialkonstruksjonistiske tilnærminger inngår som bakgrunn for mine analyser. For å forstå meningsdanningsprosesser i naturlige samtalesituasjoner er det nødvendig å involvere kontekst, sosialkulturell og sosialkonstruksjonistisk forståelse.

Å ha tilgang til en kontekst og et fellesskap er en forutsetning for å inngå i en sosiokulturell ramme og for å kunne danne (eller konstruere) en felles forståelse. Å få tilgang til kontekst

¹⁷ Alfred Schutz står i litteraturlisten som Schutz, men samme person har også publisert og blir referert til med skrivemåten Schütz.

utgjør en spesiell utfordring for døvblinde personer. Jeg vil her vise til noen av de forutsetninger som må være til stede for at en person skal komme i dialog med andre. Følgende eksempel viser hvordan dette kan fungere praktisk, og det illustrerer en av de virkelig store vanskene forbundet med døvblindhet: mangel på tilgang til omgivelsene gjennom syn og hørsel.

Å være fysisk nær uten å møtes

Det var på det årlige stevne for Foreningen Norges Døvblinde. Vel 50 døvblinde personer var samlet til fem dager med foreningsaktivitet, årsmøte, kulturelt og sosialt program. Jeg kom dit på stevnets andre dag. Jeg så min døvblinde venn sitte på en stol i resepsjonen og vente. Like ved ham, mindre enn to meter unna, satt to andre døvblinde personer og ventet. Det var hans venner som han ikke hadde truffet på lang tid, og jeg gjorde han oppmerksom på at de var der. De hadde vært på samme arrangement i mer enn en dag, og hadde nå sittet like ved hverandre uten å ha "møttes". Min venn kunne ikke vite at de var der når han ikke så og hørte de som var rundt seg. Hans døvblinde venner kunne heller ikke vite det om de ikke aktivt hadde fått informasjon om det.

Døvblindhet er en funksjonshemming som gjør at personer på grunn av manglende fjernsanser har redusert tilgang til sine omgivelser. Dersom informasjon om omgivelsene ikke gjøres aktivt tilgjengelig for personene, vil de stå i fare for å miste mye som er nødvendig å vite. Tilgang til informasjon om omgivelsene, eksempelvis om det er personer i nærheten, er første ledd i prosessen med å etablere kontakt og få et møte med andre. Oppmerksomhet om andre er den første og viktige delen av å kunne inngå i en intersubjektiv relasjon. For døvblinde personer kan introduksjon til kontakt for eksempel skje ved at en får opplysning om hvem det er som er rundt en, ved at den andre parten tar kontakt eller ved at den som er døvblind, selv rent fysisk søker seg fram i omgivelsene.

Døvblindhet gir en spesiell utfordring ved kontaktetablering. I en samtale er tilgang til informasjon om andre i omgivelsene en forutsetning for bevisstheten om at en annen er til stede. Dette er en helt basal og grunnleggende forutsetning for utvikling av en samtale.

Med eksemplet over der de tre vennene satt plassert like ved hverandre ser man klart en situasjon der det ikke var mangel på evne til kommunikasjon som var problematisk og som hindret kontakt og kommunikasjon. Her var mangel på informasjon og tilgang til omgivelsene det største hinderet, og det kan det svært ofte være for døvblindblittes mulighet til kommunikasjon. Å ikke se samtalepartneren vil påvirke måten dialoger starter opp på. Døvblindes utfordring ved kontaktetablering mener jeg er et eksempel som fokuserer på denne fasen spesielt og prosessene som skjer ved samtaleetablering generelt.

3.3.1 Å forstå noe innenfor en sammenheng

I studier av meningsdanningsprosesser i samtalsituasjoner vil konteksten alltid være sentral. Interaksjon og meningsdanning i samtaler skjer innen en gitt sammenheng eller kontekst. Konsekvensene av kombinert sansetap vil klart påvirke tilgang til og informasjon om en kontekst.

Som en grunnleggende tilnærming til analysene av dialoger med TNTS velger jeg å studere interaksjon og meningsdanning i en sammenheng, som en *samkonstruksjon* i en *sosiokulturell sammenheng*. En dialog er en prosess som involverer to parter i et kommunikativt samspill. Konteksten rundt samtalsituasjonen blir sentral som fortolkningsgrunnlag for samtalen. Konteksten er situasjonen der samtalen skjer og det som samtalen referer til.

Luckmann beskriver samtalen innen en sammenheng på denne måten:

Communicative interaction is *social* not only because it is addressed from one person to another. It is social because actors are socially defined and because the interaction, even if not in every case institutionally determined, is institutionally defined, either directly or indirectly. (Luckmann 2002:323)

Samtalsituasjon og kontekst påvirker på mange måter vår tolkning av ytringer. Både relasjoner mellom deltagerne, rammen for samtalsituasjonen og konteksten kan ha betydning for hvordan kommunikasjonsuttrykk forstås.

Dette vil jeg utdype med et eksempel:

Det var en situasjon preget av en noe konfliktfylt og fastlåst diskusjon. En døvblind person gikk gjennom et dokument som var gjort tilgjengelig for henne ved at informasjon var skrevet i punktskrift. (Med en manuell punktskriftsmaskin (en Perkins braille-maskin) er det relativt raskt å skrive, men en må trykke ned de seks tastene på en bestemt måte for å forme braille-bokstaver. Det må skrives på en jevn og rytmisk måte med et samtidig og bestemt trykk med flere taster samtidig. Gjøres dette ikke jevnt nok og fast nok, blir bokstavene utydelige og vanskelig å lese.) Den døvblinde personen leste dokumentet og reagerte umiddelbart med irritasjon og amperhet. "Dette er uleselig, så mange skrivefeil og slurvete skrevet med et ujevnt trykk på bokstavene, helt umulig å lese" var hennes reaksjon. Da det ble opplyst hvem som hadde skrevet ned informasjonen, endret situasjonen seg plutselig. "Er det Per!" lyste den døvblinde opp, "har han tatt seg tid til å skrive dette nå når han har så mye å gjøre med alt – så har han skrevet dette bare til meg ..." Informasjonen ble likevel (med noe møyne) lesbar informasjon.

Situasjonen sier noe om at alle uttrykk er innspill til en dynamisk kommunikasjonsprosess. Selv "nøytrale" opphøyde punkter på et stykke papir er kommunikasjon om noe til noen og kan oppleves rettet, henvendt og som uttrykk for en relasjon. Er viljen til å forstå til stede, er mye mulig – og motsatt. Når relasjon og holdninger kan oppfattes og påvirkes via punkter på et papir, så vil en ansikt-til-ansikt-relasjon og en samtale med fysisk kontakt mellom personers hender ha rom for enda flere input og varianter til fortolkning.

Språkbruk varierer. Innen en gitt gruppe og kommunikasjonssituasjon brukes språket på innlærte måter. Når man lærer et språk, lærer man mer enn språkets begrepsapparat. Å vite hva som er språklige trekk, og å kjenne trekk ved sjanger og tilpasninger til sjangerbruk er en del av vår språklige kompetanse. Bakhtin beskriver denne kompetansen i forhold til sitt sjangerbegrep: "Kvar einskild ytring er sjølvsagt individuell, men kvar språkbruksfære utarbeider sine relativt stabile typar av slike ytringar, som vi kallar talegenrar." (Bakhtin, 1998:1 gjengitt i Dysthe 2001:197). Språket er et sosialt skapt fenomen som er oppstått mennesker imellom. Språk og kommunikasjon har en sentral posisjon i menneskers liv, og det å kunne kommunisere er en viktig ferdighet. Kommunikasjon utvikles ikke i et tomrom, men i interaksjon og kontakt mellom mennesker (Bernth 1976, Curtiss 1977, Nöth 1990, 1994).

De språklige kodene, reglene og sjangerbestemte trekk ved språkbruk er kunnskap som må tilpasses situasjonens og kontekstens rammer. Med språklig kompetanse vil hvert individ ha en rekke ulike varianter av sjangerkunnskap og formkunnskap tilgjengelig for språklig tilpasning. Når vi lærer sjangere for ritualer, fraser, faste mønstre for kontakt etc, lærer vi også kulturelle signaler som sier noe om rammene ved kommunikasjonssituasjonen, og om hvordan signaler kan fortolkes for at situasjoner kan forstås på bestemte måter.

Sosiokulturell teori har flere bidragsytere og er utarbeidet av teoretikere med bakgrunn i ulike fagtradisjoner. Jeg benytter teori fra Bourdieu, Bruner og Lévinas som jeg anser særlig relevante for mine problemstillinger. De løfter alle fram måten samfunn og individ samvirker på i forhold til forståelse av menneskets kommunikative adferd innenfor det samfunn man er en del av. De viser til noen av de mange mekanismer der man kan se hvordan samfunn og kontekst danner rammer for forståelse av språklig aktivitet. En kan også trekke inn og inkludere et langt større samfunnsperspektiv innenfor sosiokulturell tilnærming. Trekket kontekst- og diskurssyn inn på et overordnet samfunnsnivå, omtales det som ”kritisk diskursanalyse” (Jørgensen & Phillips 1999). Dette er et analysenivå jeg har prøvd ut for mitt materiale (Raanes 2001c, 2001d). Jeg velger imidlertid ikke å trekke dette nivået direkte inn i denne teorigjennomgangen og i analysene, da jeg har prioritert å arbeide tettere og mer direkte i forhold til en samtaleanalytisk tilnærming.

Det kan være mulig å opprettholde og utvikle kommunikasjon selv der ytre faktorer vanskeliggjør prosessene. Og motsatt – selv om forutsetningene synes å være til stede, kan det å klare å oppnå kontakt eller et møte med en annen være svært vanskelig. Forståelse og forventninger knyttet til sammenheng, kontekst, samtalepartnernes roller i samtalsituasjonen påvirker hvordan vi møter hverandre. Motivasjon og vilje til å gå inn i en kommunikasjonssituasjon påvirker også forløpet av samtalen.

Ulike ”ansiktsbevarende” trekk ved kommunikasjonen kan også forme utformingen av en dialog (Goffman 1963, 1967, 1974). Taleren kan utforme kommunikasjonen på bestemte måter for ikke å fremstå uhøflig overfor den andre eller ut fra et ønske å dekke over noe som for eksempel kunne ha blitt oppfattet som ubehaglig eller pinlig. Mening og relevans knyttes til en opplevelse av situasjonen innen en gitt kulturell og sosial ramme (Gee 2001).

3.3.2 Den andres perspektiv

Before we can have a real conversation with a person who is deafblind, we must be truly interested in her experiences. (Miles & Reggio 1999:57)

Dette sitatet står innledningsvis i boken "Remarkable Conversations. A guide to developing meaningful communication with children and young adults who are deafblind" (Miles & Reggio 1999). I samtale må vi være oppmerksomme og til stede i interaksjonen for å bygge denne ut og kunne respondere på en meningsfull måte. Dette gjelder generelt for alle samtaler og møter mellom mennesker.

Religionsfilosofen Emmanuel Lévinas har en etisk fundamentert tilnærming til samtalen (Lévinas 1987, 1996). Jeg mener hans perspektiv er viktig i forhold til materiale fra hverdagssamtaler og møter mellom personer som prøver å nå hverandre. Lévinas har fra slutten av 1990-tallet blitt trukket inn i studiet av samtaler i profesjonelle kontekster innen blant annet helse- og sosialfaglige utdanninger. Hans drøftinger av begrepene "seg selv" og "den andre" har mange nivå. Lévinas utfordrer synet på at kommunikasjon kan sees som noe som skjer mellom to parter som begge ytrer hver sin selvstendige og isolerte del av en samtale. Lévinas ser samtaler innenfor en humanistisk forståelse der han drøfter hvordan en kan se tilpasningen til "den andre" i uttrykkene – hvordan min forestilling om "den andre" påvirker min måte å uttrykke meg på.

Lévinas sitt arbeid representerer en tilnærming til samtalen der en drøfter hvordan det som kan sies å være "spor av den andre", er noe som både bevisst, og ikke-intensjonalisert kommer til uttrykk i vår kommunikasjon. Perspektivet hos Lévinas er at i et møte og en kontakt ligger det et element som også går ut over en selv. Dette utvides til et ansvar for andre og blir tolket som en forpliktende forståelse. Det er ikke slik at dette vil komme til uttrykk i alle samtaler og alle situasjoner, men det peker mot at i et kommunikativt møte ligger et potensial til å møte og se den andre, og til at ens egen adferd, uttrykk og fortolkning påvirkes av det. Lévinas sitt fokus på den andre og samtalepartneres ansvar for hverandre kan bidra med et teoretisk perspektiv på hvordan dette ansvaret påvirker kommunikasjonsprosessen. Samtaler og tema introduseres slik at vi kan forholde oss til å møte den andres forutsetninger. En slik tilnærming til dialogen innebærer et fokus på kontakt og nærhet ved samtalen som gir en etisk dimensjon på tilstedeværelse i et kommunikativt møte (Lévinas 1987, Aarnes 1996, Askedal 1996, Kolstad 1996).

Der religionsforskeren og filosofen Lévinas har en etisk dimensjon på dialogen som prosess, har andre fra andre fagområder beskrevet dialogen som et møte i andre termer. Ved å bruke ulike teoretiske retninger som ser samspillsituasjoner innen rammer som gir aktørene i samspillet et potensielt uttryksrom, kan en vektlegge ulike deler av de kontekstavhengige, samkonstruerte, dialogiske, felles kulturavhengige eller identitetsmessige aspekt ved samtalesituasjoner.

Bourdieu (1977, 1984, 1996) har i sine arbeid blant annet fokusert på mellommenneskelige og kontekstavhengige forhold ved samtaler. Her tar jeg ikke stilling til Bourdieus arbeid generelt, men vil trekke hans teori inn for å belyse aspektene makt og posisjon i kommunikasjonssituasjoner. Hos ham blir kommunikativ kompetanse bredt forstått, ikke bare ut fra lingvistisk bruk, men også ut fra en sosiologisk og filosofisk bakgrunn som gjør at han ser aktører i kommunikasjonen ut fra situasjon og deriblant også klasseforståelse. Makt og posisjon blir element som han trekker inn for å forstå språkbruk. Vi forholder oss til personer når vi samtaler. Den situasjonen man står i der og da, påvirker samtalen. Ved kommunikasjon som forutsetter fysisk kontakt er hans teoretiske begreper interessante. Hvilke relasjoner vi har til hverandre, om vi har et likeverdig forhold, forskjell i kjønn, alder, sosial rolle og posisjon, hvilken situasjon det er – alt dette er noe som kan gi utslag i en samtales utforming og forløp. Språklig interaksjon omhandler mange aspekt ved oss som personer og de posisjoner vi har i forhold til hverandre.

Det vi ønsker å formidle eller oppnå i en samtalesituasjon, kan være svært mangfoldig. Situasjonen vi er i, og det som utspiller seg mellom oss i en samtale, kan innebære et vidt spekter av funksjoner, hensikter og mål. Å vurdere funksjon og mål ved en persons ytringer kan bare gjøres i forhold til en kontekst. Ut fra mine problemstillinger vil det være naturlig å trekke inn både informasjon om sosial sammenheng, kontekst sett både i forhold til samtalepartnerens kjennskap til situasjonen, men også forhold som samtalepartnerens gruppe- og kulturtilhørighet. En kan også velge tilnærminger som trekker inn større sammenhenger rundt kommunikasjonssituasjon og kommunikasjonspartnere på samfunnsnivå og på gruppenivå.

3.3.3 Forhandlinger og sosialkonstruksjonistisk forståelse

En samtale forutsetter deltagelse fra to eller flere parter, og det kreves også en viss innsats for å utvikle samtalen. Gumperz sier:

Communication is a social activity requiring the coordinated efforts of two or more individuals. (Gumperz 1982:1)

En kommunikasjonssituasjon er en prosess. Selv om langt fra alle samtaler er slik at de oppleves som kreative og nyskapende, har kommunikative møter et potensiale til å bringe inn og skape noe som ikke var til stede tidligere.

I samtalsituasjoner møtes personer, og deler av samtaler kan forstås som handlinger som er vurderinger av hvordan personene ivaretar og signaliserer oppfatninger om hverandre. Slike signaler kan gis både bevisst eller ubevisst av samtalepartnerne. Om man for eksempel bevisst ønsker å signalisere oppfatninger om hverandre som likeverdige og kompetente, vil denne intensjonen kunne synes i kommunikasjonen. Hvordan signalene vil bli oppfattet, er imidlertid avhengig av den som mottar dem. Interaksjon og samspill er prosesser som kan være så sammensatte, at i en gitt kontekst kan for eksempel en rosende ytring som er tenkt og utformet i en positiv valør, likevel bli oppfattet som negativ.

Samtalsituasjonen er en arena for forhandling. Samtalepartene har behov for å sette den språklige interaksjonen inn i en sammenheng og for å stadig rekontekstualisere situasjonen. Gumperz (1982) beskriver gjensidigheten i kommunikativ aktivitet slik:

Once involved in a conversation, both speaker and hearer must actively respond to what transpires by signalling involvement, either directly through words or indirectly through gestures or similar nonverbal signals. (Gumperz 1982:1)

I en samtale er det rom både for å uttrykke seg og for å respondere. Det man selv skal uttrykke i en kommunikativ interaksjon, en dialog eller en samtale, må gies en form. Det er ikke nok at man tenker eller har en fornemmelse av noe, om man ikke i interaksjon klarer å uttrykke noe om det. Gumperz fortsetter om det å gi respons i samtalen:

The response, moreover, should relate to what we think the speaker intends, rather than to the literal meanings of the words used. (Gumperz 1982:1)

Dette betyr ikke at en skal se bort fra ordene eller tegnene i en persons ytring, men at lytteren aktivt må trekke inn forhold beskrevet innen sosiokulturell og

sosialkonstruktivistiske teori i sin måte å vurdere ytringen i forhold til kommunikasjonssammenhengen. Ifølge Gumperz' utsagn ovenfor kan det i noen sammenhenger være viktigere å respondere på det vi fortolker som personens intensjon ut fra situasjonen. Det kan være mer hensiktsmessig enn å respondere konkret på den isolerte betydning av det som sies.

Ut fra egen erfaring vil jeg følge opp dette med et eksempel og en diskusjon knyttet til en situasjon der jeg tolket for en døvblind person som skulle svare på et spørreskjema. Det som skjedde i situasjonen, var dette:

Spørreskjema-eksemplet

Ola skulle fylle inn opplysninger i et skjema han ikke kunne se. Jeg tolket det som var skrevet der. Rubrikken Navn ble oversatt som "Hva heter du?" og presentert med taktilt tegnspråk: DU HETE DU HVA, etterfulgt av markering av spørsmål som ble vist med "spillende fingre" mot Olas håndflate. Ola svarte med en gang og jeg skrev inn det han sa på skjemaet. Neste rubrikk "Fødselsår" ble formidlet på tilsvarende måte, men fikk et noe uventet svar. Ola svarte med adressen sin. Det som skjedde her, kan forklares på mange måter: med manglende konsentrasjon hos partene, eller at jeg hadde en utydelig formidling av oppstarten av spørsmålet når jeg tolket det som sto på skjemaet. En plausibel forklaring er så enkel som at personen kjente igjen situasjonen, og hentet fram en forståelse, et "skjema", for denne type aktivitet i sin bevissthet. Situasjonen minnet om lignende situasjoner med innhenting av informasjon fra en offentlig tjeneste. Ola hadde erfaring og kunnskap om denne type situasjon, og forventet en rekkefølge som "først spør de om navn, så om adresse og så etter hvert kommer de ordentlige spørsmålene". Han hadde med andre ord muligens innarbeidet et minne, en forståelse eller et mentalt script for en slik situasjon.

Her oppstod det altså noe som kunne blitt en kommunikasjonsmessig hindring. Ola svarte på et spørsmål som ennå ikke var stilt. Jeg fylte ut de opplysningene som han så presist kom med til bruk litt lengre ned på spørreskjemaet. Så stilte jeg spørsmålet om fødselsår på nytt med en litt annen formulering. Svaret kom da uten nøling, og situasjonen, eller noe som kunne være et potensielt problem, ble løst.

Dette er et eksempel på en slik strategi som Gumperz beskriver ovenfor. Det kan være hensiktsmessig å forholde seg til det man ut fra helheten i samtalsituasjonen oppfatter at personen vil uttrykke. I en kommunikasjonssituasjon er alt som skjer i situasjonen, utsatt for en kontinuerlig vurdering av personene som er involvert. Løsningen på eksemplet med spørreskjemaet kunne selvsagt vært mange andre – en kunne ha vist til misforståelsen og knyttet en humoristisk kommentar til det, en kunne gjentatt spørsmålet tydeligere uten å kommentere det ytterligere, en kunne ha knyttet en kommenter til at ”nå misforsto du hva jeg sa”, eller kommentert at ”nå spurte jeg litt feil”, eller valgt mange andre løsninger. I dette eksemplet valgte jeg å forholde meg til den forståelsen av situasjonen som jeg trodde personen hadde.

Forståelse av intensjon i situasjon og uttrykk er ofte styrende for hvordan vi oppfatter og svarer på utsagn. En kan se at personer forholder seg ”riktig” i sine svar til det spørsmålet de har tror de har oppfattet. Sosiologen Thomas formulerte på 1920-tallet noe som siden referes til som Thomas-teoremet: ”Hvis mennesker oppfatter en situasjon som virkelig, blir den også virkelig i sine konsekvenser”.¹⁸ En tolkning basert på forståelse av antatt intensjon og ikke bare ut fra bokstavelighet kan også følges innen et samtaleanalytisk perspektiv på språkbruk og samhandling. Slike vurderinger rundt samtalen gjør at man kan se en samtalsituasjon som en åpen situasjon der man forhandler seg fram til forståelse av hva man snakker om. En samtalerespons kommer direkte tilbake til samtalepartneren som for alle ledd i en samtale har et valg mellom flere mulige strategier for sin konstruksjon av neste ytring.

3.3.4 Livsverden

Begrepet *livsverden* er allerede kort introdusert i sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk forståelse. Begrepet livsverden har basis i fenomenologi. Filosofen Husserl (1936), sosiologen Schutz og hans elever Berger og Luckmann har blant annet arbeidet med å avdekke sider av kulturen som vi tar for gitt. Luckmann har med sin samling av Schutz-tekster (Shutz & Luckmann 1973) og blant annet med sitt arbeid *Lebenswelt: Modebegriff oder Forschungsprogramm?* (Luckmann 1990¹⁹) videreutviklet et fundament for hvordan

¹⁸ ”If men define situations as real, they are real in their consequences” (Thomas 1928).

¹⁹ Finnes oversatt av Gustav Erik Gullikstad Karlsaune: Livsverden: motebegrep eller forskningsprogram. Kompendium. NTNU.

man kan se samhandling og mening kan forstås. Begrepet livsverden kan defineres som implisitt meningshorisont for kommunikasjonsdeltagernes virkelighetsforståelse og sosiale virkelighetskonstruksjon (Bråten 2004:312). Vår forståelse av den ”virkelighet” vi lever i og er en del av, er innrammet av mange forståelsesstrukturer som vi ikke alltid overskuer.

Vår livsverden og vår oppfatning av virkeligheten er preget av den oppfatningen vi har av oss selv og andre, den påvirker vår persepsjon av omgivelsene og våre språklige uttrykk. Den enkeltes livsverden vil variere og er kulturelt og sosialt betinget. Livsverden er altså det som danner de kulturelle rammer for det mellommenneskelige kommunikasjonsfellesskapet vi er en del av.

I et sosiokulturelt perspektiv sees samtalen og menneskelig kommunikasjon som noe som spilles ut innenfor en gitt livsverden. Schutz beskriver den slik:

All interpretation of this world [the intersubjective world] is based upon a stock of previous experiences of it, our own experiences and those handed down to us by our parents and teachers, which in the form of ”knowledge at hand” function as a scheme of reference.
(Schutz 1973:208)

Livsverden-begrepet indikerer en dialogisk prosess mellom en individuell og aktiv mental prosess og det som kulturmessig tas for gitt. Det som skjer i en kommunikasjonsituasjon, er tett knyttet opp til konteksten, som er med og former og gjør uttrykket tolkbart eller forståelig. Når vi møter andre i samtaler, har vi med oss – og støttes av – en forforståelse som ligger i vår språklige kompetanse, kulturelle oppfatning og vår generelle situasjonsforståelse.

Det som skjer i en samtale, er mer enn det som ytres med ord eller tegn. Luckmann påpeker de mulighetene til meningsdanning som oppstår i kommunikativ interaksjon ved kombinasjon av kodete symbol, felles oppmerksomhet og opplevd involvering i situasjonen i en intersubjektiv prosess:

Dialogue however, presuppose both sign-bound communication – which rests upon a sign-system, a code – and the synchronization of two streams of consciousness. (Luckmann 1990:53)

Berger og Luckmann (1966) sier følgende om språkets rolle når det gjelder å få dannet et sosialt konstruert ”her og nå” i en samtale:

Fordi sproget er i stand til at overskride det gitte ”her og nu”, kan det bygge bro mellom forskjellige zoner indenfor hverdagens virkelighed og integrere dem i en meningsfuld

helhed. Overskridelserne har rumlige, tidsmessige og sociale dimensioner. ... Som resultat af disse overskridelser bliver det mulig for sproget at gøre et udvalg af objekter "nærværende", selv om de i øvrig er rumligt, tidsmessigt og socialt "fraværende" det givne "her og nu". *Ipsa facto* kan enorme akkumuleringer af erfaringer og betydninger objektiviseres i dette "her og nu". (Berger & Luckmann 1990:55)²⁰

Gjennom språket kan man altså gjøre noe "nærværende". Senere i kapitlet vil jeg trekke inn teori om meningsdanning og teori om hvordan samtalepartene i en mental forstand kan konstruere en felles forståelse, i et midlertidig delt forståelsesrom.

Studier av språklige uttrykk kan på ulike måter vektlegge forhold som involverer uttrykkets interaksjon og kontekst. Marková (1990) uttrykker det slik:

Dialogues, like any other kind of social interaction, are always embedded in particular socio-historical contexts that are themselves highly dynamic, be they cultures, institutions or the relationships of power that obtain between the participants. These dynamic contexts are, perforce, also part of the study of dialogue. (Marková 1990:1)

Både *omverdensforståelse*, *livsverden* og *livsrom* er termer brukt til å forklare rammene for døvblindes begreps- og erfaringsforståelse (Nafstad 1989, Jacobsen et al 1992). Døvblindes konkrete livsverden står i fare for å bli liten når fjernsansene syn og hørsel er tapt. Døvblindes livsverden og døvblindes omgivelser må aktivt påvirkes og utfordres for at personer skal kunne følge med og delta.

I forhold til personer som er født uten syn og hørsel, og som ikke har fått etablert språklige symboler, kan en se en livsverden som i utgangspunktet er svært begrenset. Så begrenset at startpunktet er avgrenset til oppfatningen av hva som er egen kropp og hva det er som er utover egen kropp. Å forsøke å danne seg en oversikt over døvblindfødtes oppfatning av egen livsverden og å intervenere på hensiktsmessige måter for å utvide den, er en omfattende og ressurskrevende prosess.

Jeg vil trekke noen arbeid med døvblindes kommunikasjon inn i den teoretiske framstillingen da det har relevans også som bakgrunn for mine analyser.

²⁰ Dansk utgave av "The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge". Først utgitt i 1966.

Å etablere felles oppmerksomhet i en samfunnskapt virkelighet med døvblindfødte

For døvblindfødte vil omgivelsene erfares og oppleves uten bruk av fjernsansene syn og hørsel. I forhold til døvblindfødte personers språklige og sosiale utvikling får vi en tydelig aktualisering av hvordan livsverdenen aktivt må formes og utvides via taktile input eller input via kroppslige erfaringer (Nafstad 1989, 1990, 1993 Nafstad & Rødbroe 1992, 1999, Nafstad & Vonen 2003). Døvblindfødtes tidlige kommunikasjonsuttrykk er ofte helt avhengig av en fortolkningsramme som må sees bredt. Forståelse basert på kroppslige uttrykk og erfaringer er en interessant tilnærming i forhold til mine problemstillinger og analyser. Husserl har gitt følgende definisjon av ytring som gjenspeiler kompleksiteten i forståelse:

(...) expressions (...) whose sense cannot be decided by an author without his necessarily knowing something about the biography and purposes of the use of the expression, the circumstances of the utterance, the previous course of discourse or the particular relationship that exists between the user and the auditor. (Husserl gjengitt i Garfinkel & Sacks 1970:14)

Husserls beskrivelse av ”the biography and purposes of the use of the expression ” opplever jeg som spesielt interessant i forhold til døvblindes uttrykk. Med *et uttrykks biografi* mener jeg her kunnskap om når og hvordan en gest eller et tegn er oppstått, hvilke kroppslige erfaringer en bestemt opplevd situasjon kan ha gitt av fysiske inntrykk (fysiske ”spor”), hvordan uttrykket har fått respons, hvordan uttrykket har utviklet seg i eventuelt nye og andre situasjoner etc. Et døvblindfødts barns tidlige uttrykk kan bare forstås med hjelp av kjennskap til relevant informasjon om uttrykkenes biografiske bakgrunn og sett opp mot erfaringer og forhold som kan peke direkte eller indirekte mot personens livsverden.

På samme måte som gester og bevegelser kan ha en biografi, kan også ord bære med seg assosiasjoner om erfaringer og om hvordan de er brukt. Språk og språkbruk har slik med seg en historie som ikke er knyttet bare til den konkrete samtalsituasjonen (Bahktin 1968, Lachmann 2004). Analyser av døvblinde og spesielt døvblindfødtes språksituasjon kan illustrere viktige kjernepunkter i en sosiokulturelle og sosialkonstruksjonstiske forståelse.

Livsverden i relasjon til døvblindfødte

Goode (1994) har arbeidet med døvblindfødtes språkutvikling ut fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Selv for barn som er oppfattet som språkløse, har han sett hvordan foreldre og nærpå personer kan tilegne seg og leve seg inn i en forståelse av kroppslige uttrykk som fortolkes innen en sosial kontekst. Goode sier:” (...) it is possible to understand the body’s activities as expressions of human consciousness and intentionality

(that is, as communication) and (...) that the body itself carries with it certain forms of mute common understanding of or relations with the human world (1994:107).” Disse forholdene ved kroppens uttrykk er basis for forståelse, og Goode fortsetter:”(...) it is important to acknowledge how this expression and relations are socially constructed and given meaning by men in the everyday world (1994:107)”. Døvblindfødte barn og unges tidlige språklige uttrykk kan beskrives som uttrykk der barnet og omgivelsene har utviklet en forståelse av individuelle gester. Barnet blir forstått av sine nærpåersoner ut fra en felles kjennskap og en felles biografi for hvordan uttrykkene er dannet og hva de betyr.

Ved å se livsverden-begrepet i forhold til døvblindfødte, vil jeg belyse noen sentrale deler av samtaler som også har relevans for å forstå språklige samhandlingssituasjoner for de som blir døvblinde i løpet av livet (døvblindblitte) og andre. For døvblindblitte vil begrepet livsverden inkludere en allmenn ramme med forståelse av språk, generell kunnskap, tid og rom og omgivelser. Startpunktet for døvblindblitte er som kjent et helt annet enn for døvblindfødte personer. Døvblindblitte personer har språk og erfaringer med seg. Personer som blir døvblinde, må tilpasse seg en endret kommunikasjonskanal (fra visuell til taktil, fra auditiv og visuell til taktil eller fra auditiv til taktil), men de har allerede erfaringer som nye inntrykk kan videreutvikles på basis av. Døvblindblittes erfaringsverden innbefatter språk og en kulturell forståelse. Men også for døvblindblitte vil det kreves en aktiv innsats fra dem selv, fra deres omgivelser og fra samfunnsmessige servicefunksjoner tilrettelagt for døvblindes behov for å få tilgang til omgivelsene og få tilgang til en kontekst. Å holde kontakt med samfunnsmessig, sosial og kulturell utvikling skjer ikke bare med aktiv deltagelse. Å få tilgang til sosial interaksjon og å delta i en kontekst krever aktiv tilnærming på døvblindes premisser.

Når opplevelse av omgivelser og erfaringer for døvblindblitte taktile tegnspråksbrukere ikke er tilgjengelig via en visuell eller en auditiv kanal, kreves noen andre måter å få informasjon, opplevelser og erfaringer på. Det gir en noe annen tilgang til opplevelser i ens livsverden, som allerede påpekt i kapittel 2.1 Døvblindhet.

Det er mange døvblinde som oppfatter at de tilhører en egen døvblindkultur. Blant annet på grunn av en berøringmessig orientering i omgivelsene (taktilt, kinestetisk), og fordi omgivelser og hendelser oppleves via andre sansekanaler, gir det å være døvblind noen egne utfordringer. Gjennom opplevelsen av tilgjengelige sanseintrykk og ved å måtte forholde seg til praktiske vansker og løsninger i hverdagen får døvblinde noen felles erfaringer. Disse opplevelsene deles av andre som delvis opplever noen av de samme utfordringer i sin livssituasjon. Noen av de erfaringer som døvblinde deler, gir et erfaringsgrunnlag som kan

betraktes som kulturspesifikt. Mulighetene som ligger i taktil kommunikasjon kan i seg selv gi et annet og også et utviklende erfaringsgrunnlag. Noe av dette kommer til syne i utformingen av språklige uttrykk.

Den betydning som erfaringer innenfor bestemte kulturelle rammer får, legger også visse føringer på fortolkning og kategorisering av hendelser og situasjoner. Det å trekke inn kulturelle og sosiale prosesser som tolkningsramme for dialoger bidrar til et sosialkonstruktivistisk ståsted – kommunikasjon og språkbruk formes innen en samfunnsskapt virkelighet.

Bråten (2004) trekker inn deltagelse og det å forholde seg til en ”meningshorisont” i sin bruk av begrepet livsverden. Han sier: ” Vi må ta del og bli inneforstående deltagere innenfra. Hvis vi ikke kan innforlive oss i den meningsverden som utgjør horisonten for samhandling og kommunikasjon, blir vi bokstavelig talt stående som u(ten)forstående”. (Bråten 2004:177)

3.4 Samtaleanalyse

Min grunnleggende tilnærming til materialet tar utgangspunkt i samtaleanalyse, og en dialogisk forståelse av samtaleprosessen slik den er beskrevet av Linell (1998, 2003, 2005).

Samtaleanalyse har vist seg godt egnet til å avdekke aspekter ved ulike former for asymmetri i samtalesituasjoner. Asymetriske strukturer kan skyldes uttalte eller ubevisste former for maktstrukturer eller dominans hos partene i dialogen, språklige misforståelser eller problem på grunn av konflikter i en samtalesituasjon, at partene har ulik kommunikasjonsstil, kommunikasjonssevne, eller andre forhold (Goodwin 1981,2003b, Schegloff 2003, Anward 2003). Samtaleanalyse har sin styrke i å kunne avdekke underliggende strukturer i en samtale. Den enkelte parts bidrag til dialogen kan variere mye.

En dialog kan være en ”god ” eller en ”fullverdig” selv om den ene parten er mer aktiv og den andre mest lyttende. Partenes bidrag kan være ulike, men likevel likeverdige i forhold til utvikling og framdrift i dialogen (Linell 1982, Bruner 1983, Feilberg 1991).

I punkt 3.2 har jeg påpekt hvordan TNTS er basert på multimodale uttrykk og hvordan TNTS kan sees som en kommunikasjonsform som er påvirket av en minoritetsspråklig status. Disse forholdene påvirker de språkdata jeg skal analysere og aktørenes forståelse av samtalesituasjonen. I samtalepartners møte oppstår en samhandlingssituasjon der

intersubjektive forhold, turtakingsavklaringer og innholdsmessige fortolkninger må forhandles fram. Samtaleanalyse er en teoretisk tilnærming som har rom for en multimodal betraktningssmåte, og som tar utgangspunkt i det gjensidige samspillet mellom samtalepartene. "Conversation analysis" (CA) har i mange år vært viktig innenfor fagområder der man studerer hvordan språk bidrar i mellommenneskelig interaksjon. Det som i dag omtales som "talk-in-interaction" eller CA, har sin opprinnelse i et fagmiljø innenfor sosiologi, der blant annet Sacks og hans kollegaer Schegloff og Jefferson fra tidlig på 1960-tallet etablerte noen grunnleggende prinsipp for hvordan samtale kunne studeres som fenomen. De betraktet samtaler som en måte å organisere menneskelig interaksjon på. Vitenskapsteoretisk har CA en forankring i etnometodologi. Dette er teori som springer ut av studiet av hvordan medlemmer i en kulturspesifikk sammenheng resonnerer og bygger opp sin virkelighet ut fra hverdagskunnskap om sin egen kultur (Norrby 1996:30, Barr 2003, Erickson 2004).

CA og samtaleanalyse er utviklet for å studere sekvenser av menneskelig interaksjon i hverdagsliv. Helt fra Sacks sine mange praktiske analyser og teoridannende presentasjoner av samtalesekvenser, har metoden utviklet seg gjennom analyser basert på reelle samtaler i ulike hverdagslige, formelle og uformelle samtaler i hjem, rundt middagsbord, i arbeidsliv, i organisasjoner, i ulike institusjonelle sammenhenger, i juridiske eller medisinske sammenhenger og så videre. Samtaletekster kan studeres både med et makro- og et mikroperspektiv, man kan studere samtaler med ulike språklige funksjoner der man fokuserer på hva man "egentlig sier" til hverandre, osv. Uansett materialetype, er basis for samtaleanalyser som er inspirert av CA empirisk materiale fra naturlig forekommende samtaler.

CA-inspirert samtaleanalyse kan baseres på forskjellige materialtyper – som lydopptak, samtalenotater eller videoopptak. Presise videosekvenser er spesielt egnet som materiale da helheten ved samtalen er av betydning. Samtaleanalyse har en lang og bred tradisjon med blant annet følgende viktige bidragyttere: Schegloff & Jefferson (1974), Sacks (1992), Goffman (1974), Goodwin (1981, 2003c), Gumperz (1982, 1992), Linell & Gustavsson (1978), Linell (1983, 1998), Schiffrin (1987), Schiffrin et al (2001).

Mine problemstillinger er av interaksjonell karakter, og min tilnærming til samtalesituasjonene og den interaksjon og samtale som finner sted der, er som sagt sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk. Konteksten av stor betydning for mine problemstillinger, og jeg trekker den inn som ressurs i analysene. Interaksjon og

meningsdanningsprosesser krever en forståelse av sammenheng og kontekst, og forutsetter en "samtaleanalyse i vid betydning" som teoretisk forankring.. Jeg velger å basere min forståelse av en samtaleanalyse i vid forstand på Linell (1998, 2005):

Somliga menar med 'samtalsanalys' på svenska det som i den anglosaxiska världen kallas Conversation Analysis (CA). Jag menar att samtalsanalys är bredare än så och omfattar olika typer av analys av samtalsdata, nota bene: analyserade *som samtal*, d.v.s. som *interaktion* genom språk i kontext. (Linell 2005:7)

Samtaleanalytisk teori har påvirket både innsamlingen, utvelgelsen og analysen av mine data.

Tegnspråksforskning er ennå er en relativt ung disiplin, og det er ikke gjort så mange samtaleanalytiske arbeid på feltet foreløpig. Hjulstad et al (2002) og Hjulstad og Kristoffersen (2004) har prøvd ut denne tilnærmingen. Også Holm, Kermit og Mjøen (2005) har utført et innledende arbeid med analyser av dialoger mellom døve og sterkt hørselshemmede barn der samtaleanalyse inngår. Sociolingvistiske tilnærminger er derimot ikke uvanlig i studier av tegnspråk, men da ofte i sammenhenger der forskningsobjektet er språklig variasjon (Lucas 1995, 1996, 2001, Herreweghe & Vermeerbergen 2004).

Å studere TNTS gjennom en analyse av samtaler

Er det uproblematisk å gjøre analyser av samtaler på TNTS? I mine analyser og observasjoner er jeg bevisst på at innen språkvitenskapen er det en kort tradisjon for å betrakte døvblindes tegnspråk på bakgrunn av en sosial og kulturell situasjon. For NTS er det etter hvert utviklet en forståelse av at tegnspråk er et minoritetsspråk i det norske storsamfunnet. Innad i en gruppe har felles språkbruk en sterk identitetsmessig betydning. Språket kan forme en kulturell og gruppemessig enhet, og språkbruk kan gi viktige identitetsmessige aspekt til gruppen som bidrar til å danne en opplevelse av felleskap (Vonen 1998). Språklige uttrykk i TNTS kan ha en struktur og form som er konsekvent og avklart innen denne språkgruppen selv om forholdene ikke er beskrevet i forskning. Som et minoritetsspråk vil TNTS også være påvirket av det større språksamfunnet språkbrukerne er en del av. Jeg er oppmerksom på at manglende analyseverktøy og kunnskap om språkets egenart kan gjøre det vanskelig å fange språkets karakter og selvstendige kategoriseringsmuligheter. Bullowa (1979) skriver i sitt banebrytende arbeid om en endring av syn på barns språklige kompetanse: "Until recently most scientifically minded people in our culture considers infants incapable of communication since they don't talk." (1979:1) (min understrekning). En parallell til dette kan nok sees i forhold til både døves tegnspråk

og til døvblindes kommunikasjon. Om det språklige uttrykket ikke stemmer overens med en konvensjonell språklig form, men er en annen konvensjon, et annet språk, er annerledes i språklig form, da må hver språkform vurderes etter sine forutsetninger og konvensjoner. De mest utbredte og de mest "dominerende" språkformer kan bli nær enerådende som tolkningsramme i forhold til andre språklige uttrykk. Majoritetsspråk kan dominere fagtradisjonen og synet på språklig standard, og dette kan skje på bekostning av minoritetsspråk og små språkområder.

Teorier om språk og språkbruk som ikke åpner for taktile og tegnspråklige perspektiv, kan benytte termer som ekskluderer relevante prosesser og trekk fra gestuell og manuell språklig interaksjon. Dette er selvsagt ikke tilsiktet. En av utfordringene ved studier av tegnspråk og av taktile tegnspråk er å beskrive og kategorisere de sentrale uttrykksformene disse språkene har. I dialoger med TNTS kan selv sentrale samtalebegrep som "tur", "sender"/"taler" og "mottaker" være vanskelig å avgrense klart i visse dialogsekvenser fordi kommunikasjonsformens karakter, der samtalepartnerne har kontakt og grep om hverandres hender i kommunikasjonssituasjonen, gir en konstant og potensielt tilgjengelig aktiv kommunikasjonskanal. Dette gjør at mange avgrensinger i forhold til samtaleprosess ikke kan tas for gitt, men må drøftes og avgrenses i forhold til uttrykksformer som jeg konkret ser benyttet i mitt materiale. At forholdene ikke er beskrevet, innebærer selvsagt ikke at de ikke finnes.

Gjennom kommunikasjon kan vi forsøke å oppnå noe bestemt. Vi kan velge mellom ulike strategier for å forsøke på dette. På hvilken måte vi velger å gjøre det, avhenger av språklig kompetanse og strategier, og det er blant annet slike forhold en samtaleanalyse kan avdekke.

Med utgangspunkt i problemstillingene mine, har jeg valgt å avgrense analysene av interaksjon i samtalene med TNTS til følgende aspekter:

- turveksling og turvekslingssignaler
- tilbakemeldingssignaler
- samtaleposisjon og kontakt
- narrativstruktur på mikro- og makronivå
- temaintroduksjon

I det følgende vil jeg kort presentere disse aspektene ved interaksjon i forhold til dialoger generelt og i forhold til tegnspråklige og taktilt tegnspråklige dialoger. For å kunne utdype beskrivelsen av noen av disse grunnbegrepene i kommunikasjonsprosessen vil jeg beskrive

dem i forhold til teori om barns språkutvikling innenfor en ramme av dialogistisk språkforståelse og med eksempler fra døvblindes situasjon.

3.4.1 Turveksling og turvekslingssignaler

I samtaler veksler samtalepartnerne på å ha tur. En samtale er likevel ikke en aktivitet med en jevn strøm av uttrykk, men snarere en vekslende dynamisk prosess med ulike faser og varierende tempo og intensitet. Det å kunne respondere på den andres uttrykk på en språklig nyansert måte krever at samtalepartneren behersker turtakningsmekanismer og bruk av ulike tilbakemeldingssignaler. Å kunne gå inn i grunnleggende dialogstrukturer er som nevnt en ”medfødt” menneskelig egenskap. Kommunikasjon med spedbarn er en aktivitet som utvikles på grunnlag av stimuli som hittil i hovedsak har vært beskrevet som visuelle eller auditive.

I samtaler vil det være flere punkter eller faser der det er mulig for den andre å overta og det vil være steder der det signaliseres at turen kan gripes eller overleveres. Dette kalles et potensielt turvekslingspunkt eller på engelsk ”transition relevance place” (TRP) (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). TRP defineres som "(...) det sted der det i en samtale er relevant at en overgang fra den ene til den andre kan finne sted" (oversettelse fra Nofsinger 1991:81). Linell og Gustavsson (1987) bruker begrepet *responspunkt* om denne funksjonen i samtaleprosessen. I tegnspråksteori har strategier rundt slike TRP blitt beskrevet med blant annet bruk av blikk og bruk av pauser (Baker 1977, Lucas & Valli 1992, Malmquist & Mosand 1996, Roy 2000, Herreweghe 2002).

Skiftregulatorer brukes som begrep om disse språklige virkemidlene. Turveksling og turvekslingspunkt er sentrale analysekategorier innen samtaleanalyse.

I forhold til norsk tegnspråk beskrives utførelsen og forhandlingen om et turskifte eller skiftregulator slik:

Mot slutten av setningen fester senderen blikket på mottakeren og senker tegntempoet (farten) litt. Når senderen er ferdig med det han vil si

- senkes hendene til hvileposisjon
- holdes det siste tegnet fast (fryses), eller
- peker sender på mottaker, eller
- holdes hånden fram mot mottakeren med håndflaten opp.

Alt dette signaliserer at mottakeren kan ta ordet.

Ved signal fra senderen om skifte tar mottakeren ordet ved å

- øke antall nikk eller pekinger, eller

- bevege hendene ut av hvileposisjon (Malmquist & Mosand 1996:42)

Malmquist og Mosand beskriver turskiftet med de uttrykk både sender og mottaker tar i bruk i samarbeidet om å regulere turveksling i samtale. Baker (1977) beskriver de manuelle samtaleregulerende signaler som endret hastighet i tegnutførelse og bruk av pauser, som signaler på samtaleregulering i amerikansk tegnspråk (ASL). For norsk tegnspråk, i ASL, BSL (British Sign Language) og andre beskrevne tegnspråk, er *blikk* og *blikkontakt* en viktig funksjon for å regulere samtalene i forhold til turtakning. I en taktilt tegnspråklig samtale må nødvendigvis turskiftingsprosessen skje med andre signaler og på en annen måte. Mesch beskriver dette slik:

På grund av synsbegränsningen utnyttjar dövblinda inte blicken för att reglera turbytet. Däremot utnyttjar de effektivt handflyttning (och rörelsetempo) på olika nivåer, inklusive turbytesnivån. (Mesch 1998a: 86)

Mesch beskriver altså hvordan døvblinde regulerer turskifte ved å utnytte hendenes bevegelse og plassering. Når en person ”lytter” til den andres ytring, legger den lyttende hendene over den andres hender for å kjenne hva som sies. I sine analyser av svensk taktilt tegnspråk gir Mesch disse posisjonene navn: ”monologposisjon” og ”dialogposisjon” (Mesch 1998a). Hun viser da til den måten hendene holdes oppe på, og grepene som benyttes for å avlese eller forme tegn i det vanlige tegnrommet mellom samtalepartene.

Mesch sier:

(...) handflyttningen spelar roll när ögonkontakten och andra ickemanuella signaler inte är tillgängliga för dövblinda samtalsdeltagare. (Mesch 1998a: 82)

Enheten ”en tur” er i samtaleanalyse ikke definert ved semantiske eller syntaktiske egenskaper, og hvordan en bytter tur og hva som er potensielle turbyttepunktet i samtalen, kan variere.

(...) what basically defines the 'units' of the turn-taking system, the TCUs²¹, is not some objectively describable set of structural, such as grammatical, prosodic or whatever, properties, but its *action potential for participants*. (Have 1999:112)

I termen *potensielt turvekslingssignal* ligger det også at det er et valg eller en mulighet for at turen i samtalen kan gripes eller overleveres. Om ikke den andre tar over, kan taleren fortsette. Mange av signalene på tilbakemelding til den andre (jevnfør pkt 3.4.2) blir gitt ved

²¹ Turn-Constructional Unit

de punktene i samtalen som er slike potensielle turvekslingspunkt. Forhandlingsdelen ved dialoger kommer også fram her – det kan være mye i en situasjon som er med på å påvirke hvordan det blir reagert på TRP-signaler. Både samtalsituasjonen (kontekst) og relasjonen og forholdet mellom personene der og da (eksempelvis makt, jamfør Bourdieu 1984) legger føringer på forløp og løsninger i en dialog. Når en kommuniserer taktilt og med fysisk grep om en annens hender, kan selve grepet og kontakten bli utført og opplevd innenfor flere nivå av fortolkningsmuligheter. Relasjonsmessig ligger det også utfordringer i dette. Det er mange forhold knyttet til opplevelse av nærhet og kanskje også konkret fysisk dominans i forhold til den andres kropp som må være avklart, for at den andres nærhet ikke skal oppleves som krenkende eller ubehagelig (Virtanen 1998, Miles 1998, Andersen, Brandsborg & Vik 1999, Smith 2002). Dette er et område som er lite beskrevet, men som like fullt er viktig for blinde og døvblinde som har fysisk kontakt og håndledning som en del av sin livsverden og erfaringsverden.

3.4.2 Tilbakemeldingssignaler

Den enkelte samtalepartner tar tur i en dialog og uttrykker seg. Å kunne svare på den andres ytringer på en språklig nyansert måte krever blant annet bruk av ulike tilbakemeldingssignaler plassert på riktig tid og sted i interaksjonen.²²

Slike turvekslings- og tilbakemeldingssignaler vil bli vektlagt i mange av mine delanalyser. Tilbakemelding innebærer å gi en respons tilbake til den andre, og den tar utgangspunkt i det den som ikke har ordet har oppfattet av den (eller de) foregående ytringen(e). Gjennom tilbakemelding og gjennom respons dannes slik den kommunikative interaksjonen og forhandlingen mellom kommunikasjonspartene.

Tilbakemeldingssignaler er en del av en samtales mikrostruktur eller lokalstruktur. Den som lytter, har en egen aktiv rolle i samtalen ved å gi signaler tilbake til den andre og slik opprettholde dynamikken i samtaleprosessen. Uttrykk for tilbakemelding kan ha ulik form og funksjon, og strukturelt kan tilbakemeldingssignaler opptre samtidig med at den som har ordet ytrer seg, eller bli gitt i pauser mellom ytringer (Norrby 1996:131). Funksjonen kan for eksempel være å gi støtte til den som har ordet – man kommenterer, signaliserer enighet eller ønske om videre informasjon, etc. Tilbakemeldingssignalene kan gis med variert form, det kan være språklige uttrykk (som ”ja”, ”jasså”, ”nei, det kan ikke være sant!”, ”ja, det har du da”) eller signaler uttrykt ved stillhet, ved ansiktsuttrykk, hode- eller kroppsbevegelser, gester, eller ved lyder: ”mmm”, ”å” etc.

Mesch (1998a) bruker termen ”uppsbackning” på det som holder samtalen i gang, i sin avhandling om taktilt tegnspråk. Hun skiller mellom tre typer ”taktil uppsbackning”: ”ickespråklig uppsbackning, språklig uppsbackning och upprepningar” (Mesch 1998a:103).

Disse formene for tilbakemelding beskriver hun slik: ”Ickespråklig uppsbackning är en slags beröring på den tecknandes hand, t.ex. klappning eller lätt tryck på handen (och även axel eller knä)” (Mesch 1998a:104).

²² Jeg vil videre benytte termen tilbakemeldingssignal. I svensk litteratur benyttes termen feedbacksignal.

Denne formen for ikke-språklig tilbakemelding illustreres slik:

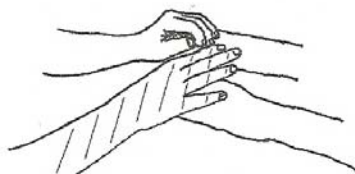

Bild 5.14 Klappning. B (till vänster på bilden) klappar med handflatan på A:s handrygg (till höger på bilden) i monologpositionen.

Bild 5.15 JA-klappning eller tumklappning. B (till vänster på bilden) håller i A:s hand och klappar med alla fingrar eller endast tumme på A:s hand i dialogpositionen.

Illustrasjon 3a: Illustrasjoner av ickespråklig oppbackning

Med illustrasjonene over viser Mesch (1998a:104-105) hvordan samtalepartneren med en hånd (her skravert) gir signal med å klappe mot den andres hånd. Denne bevegelsen kan enten gjøres med alle fingre (presisert i Bild 5.14) eller med bare tommelen (Bild 5.15).

Ifølge Mesch vil det å signalisere JA med å klappe med en hånd, bli kategorisert innenfor kategorien ”ickespråklig oppbackning” som vist over i illustrasjon 3a. I mine analyser vurderer jeg dette på en noe annen måte. Jeg vil også komme tilbake til bruken av ”monologpositionen” som term, da jeg i mitt materiale ser en stor grad av interaksjon og påvirkning fra *begge* samtalepartnerne ved det Mesch refererer til som *monologposition*.

Mesch eksemplifiserer ”språklig oppbackning” med bruk av bokstaverte ord som for eksempel J-A, eller korte replikker eller tegn som STÄMMA, JASÅ, FINT, ALDRIG, V-A (Mesch 1998a:106-7) Tilbakemeldingens funksjon kan være et signal om at den andres uttrykk er oppfattet og registrert.

Bruk av gjentakelser eller repetisjoner er vanlig i samtalematerialet til Mesch: ”Dövblinda tycks använda mycket upprepningar för att samtalet ska fungera problemfritt, dvs samtalsdeltagarna har kontroll på varandra genom dessa upprepningar” (1998a:107). Hun fortsetter: ”B upprepar A:s yttrande eller sista tecken. Upprepningen är en slags upprepningenshet som definieras utifrån den närmaste kontexten” (1998a:107).

I analysene av ytre fysiske rammer (min problemstilling I) vil jeg se på ulike måter å uttrykke tilbakemelding på i TNTS, og jeg vil der vise en lang rekke varianter av uttrykk for tilbakemelding. Etter å ha beskrevet former for tilbakemelding, vil jeg i problemstilling II gå videre og se hvordan tilbakemeldingssignal bidrar i interaksjon og samkonstruksjon mellom samtalepartnerne.

Når jeg studerer meningsdanning i mine delanalyser, betrakter jeg ikke skillet mellom språklig og ikke-språklig tilbakemelding som et vesentlig skille: I mine analyser er funksjon og mening ved tilbakemelding et vel så sentralt element som formen på tilbakemeldingen. Hvordan tilbakemelding uttrykkes og kan tolkes og tillegges mening, er mitt fokus i denne sammenheng.

3.4.3 Samtaleposisjon og kontakt

Å trekke inn perspektiv knyttet til både interaksjon og meningsdanning i analyser, gir utfordringer. En av utfordringene er å benytte analysekategorier som ikke klart kan plasseres innenfor bare et samtaleanalytisk perspektiv eller bare et kognitivt lingvistisk perspektiv. Et eksempel på dette er noe så tilsynelatende ytre og konkret som spørsmålet om hvilken plassering samtalepartnerne har i dyader med TNTS – samtaleposisjoner. Analysene mine vil vise at trekk ved den fysiske posisjonen også kan si noe om rammene for kontakten i samtalesituasjonen, og for opplevelse av intersubjektivitet mellom samtalepartene. Dette vil bli presentert i analyse- og drøftingskapittel 5. Slike forhold vil påvirke konstruksjon og flyt i samtaleprosessen med TNTS, og kan også påvirke forståelse av narrativstrukturen i samtaler både på mikro- og makronivå.

3.4.4 Narrativstruktur på mikro- og makronivå

En narrativ konstruksjon baserer seg på en framstillingsform – det å følge en dramaturgisk oppbygging av for eksempel en hendelse eller en episode. Konstruksjonen støtter opp om den globale innholdsstrukturen og bidrar til forståelse av enkeltdelene i den. Narrativstruktur benyttes når man i tekster og fortellinger skal organisere informasjon. *Narrativ konstruksjon* er også en term som benyttes innen litterær analyse: ”Refererende (narrativ) framstilling finner vi især i episke tekster som gjengir et forløp, oftest for-tidig, i konsentrat” (Svensen 1985:200).

Fortellingsstruktur er ofte fokusert i studier hvor man er ute etter å belyse aktørenes livsverden.²³ Jeg vil benytte narrativbegrepet når jeg skal se hvordan mine informanter i korte samtalesekvenser bygger opp deler av samtalen og ordner den informasjonsmengden de gir.

En narrativ konstruksjon, en oppbygging med en innledning, en hoveddel og en avslutning, kan være en enkel ramme om formidling og fortolkning av mening. Gjennom den narrative strukturen får man en grunnstruktur som informasjonsbiter kan knyttes til (Bruner 1990, Berge 1996, Brandt 2002).

Den narrative grunnkonstruksjonen med en innledning, gjerne et dramatisk høydepunkt og en avslutning er en form vi lærer å kjenne fra tidlig alder. Oppbyggingen av en fortelling er en lært egenskap. Trevarthen viser til termen "flow" i samtalekonstruksjon, og gir paralleller til det å "kjøre en film" eller at barn uttrykker seg ved uttrykk utformet "to express them in the making" (Trevarthen 1994, 2002b). Det å selv bygge opp en dramatik i narrativ konstruksjon, beskrives som en ferdighet som erverves tidlig hos barn. Trevarthen (2002b) påpeker at utgangspunktet for meningsdanning og språk utvikles i en personlig relasjon basert på delt glede og tillit, og viser til Nadel (1993), som dokumenterer hvordan små barn og voksne lett går inn i samspill og interaksjon som inneholder en dramatisk eller narrativ struktur.

Meaning and language continue to grow in personal relationships of shared pleasure and trust (...) Children and adults alike are easily caught in dramatic make-believe, identifying the roles of "characters". (Trevarthen 2002b:7)

Narrativ konstruksjon er med på å strukturere hendingsforløpet i en fortelling. Ved å bruke ulike sjangere og også ved muligheten til å bryte sjanger og struktur, kan man bygge opp samtaler på et utall måter.

Stern, en av pionerene innen forskning på spedbarn i interaksjon med voksne, omtaler gjensidigheten i interaksjon som en dynamisk "intermodal fluency" (Stern 2000).

²³ Hjulstad (1999) beskriver i sitt arbeid døves identitetsforhandling i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv der døve voksnes egne fortellinger trekkes inn i hans studie.

I monologsekvenser av en samtale kan en se bruk av narrativstruktur. Også i den framforhandlede dialogen kan det være sekvenser der en, basert på en felles forståelse av narrativ form, kan få oppmerksomhet fra den andre ut fra en felles forståelse av sjanger eller fortellerstil. Ved å ta i bruk en narrativ struktur innen en avklart sjanger kan en gjennom strukturen ta i bruk blant annet virkemidler som pauser, variasjon av tempo og kraft i uttrykkene, utnytte komposisjon og struktur og slik kan en få fram for eksempel en oppfordring om tilbakemelding, spørsmål eller som signal om videre framdrift ved formidling, eller annet. Jeg vil trekke fortellingsstruktur inn som en fortolkningsramme for sekvenser av dialogtekster. I en av delanalysene der den ene samtalepartneren vil fortelle den andre om en overraskelse, vil jeg vise noe av dette (se kapittel 6.4).

Forståelsen av fortellingsstruktur vil jeg anvende helt ned til mikronivå, til innholdsfortolkning av enkeltgester, og på gestnivå vil jeg snakke om dette som ”narrativ konstruksjon på mikronivå”. I enkeltanalyser vil jeg beskrive hvordan en ut fra en gest eller et bevegelsesmønster kan konstruere en handlingsrekkefølge eller referere til en bestemt hendelses- eller bevegelsessekvens. Gesten bidrar da til en oppbygging med en klar rekkefølge på sekvensene, en bevisst bruk av rom og retning ut fra en fortellers henvisning til et bestemt handlingsforløp. Dette perspektivet vil jeg anvende i analyser som benytter en semiotisk inspirert fortolkning av gester, og som er prøvd ut i analyser av døvblindfødtes gester og uttrykk, i arbeid av blant annet Nafstad & Vonen (2003), Nafstad & Ask Larsen (2003), Ask Larsen (2003, 2004) og Vege (2003-4). Ved å referere til beskrivelser som følger samme rekkefølge som et hendelsesforløp – ”først gjorde vi slik, så... og så...” – vil strukturen i narrativen kunne følges og gjenkjennes i forhold til den situasjonen eller episoden man referer til. Denne type strukturering av informasjon i kommunikative uttrykk vil senere i analysen bli behandlet i et semiotisk inspirert perspektiv, med en *som-om tolkning* der en hendelse eller opplevelse kan ”spores” i uttrykket. Gestuelle og berøringmessige input gir en tilpasning til måten hendelsen er opplevd på og som kan ha satt fysiske spor eller avtrykk ved personens konkrete opplevelser i den opprinnelige episoden. Det er i forhold til et slikt analysenivå anvendt på enkeltuttrykk jeg vil beskrive dette som en ”narrativkonstruksjon på mikronivå”. Erfaringer med fysiske hendelser vil trekkes inn som et bidrag til forståelsesprosesser basert på gestuelle uttrykk. Dette vil utdypes noe mer i kapittel 6.5.

3.4.5 Temainroduksjon

Begrepet *tema* er sentralt i forhold til samtaler. Termen tema kan for eksempel brukes i betydningen ”det man snakker om” eller i betydningen emnet i en samtalesekvens. Et tema defineres gjennom at man fører inn nytt innhold i en sekvens. Ifølge *Longman Dictionary of language teaching & applied linguistics* (1992) kan ”topic”, som jeg her vil behandle som synonymt med de norske ordene ”tema” og ”emne”, defineres som enten “*what is talked about or written about*” eller “*describing the INFORMATION STRUCTURE of sentences, a term for that part of a sentence which names the person, thing, or idea about which something is said*” (Richards, Platt & Platt 1992:384). Jeg vil i mine analyser av tema trenge begge disse definisjonene fra Richards et al (1992), både i forhold til å kunne finne fram til emnet det samtales om og i forhold til å studere hvordan emnet konstrueres.

Tema kan studeres både på setningsnivå og på ytringsnivå og i lengre sekvenser av en samtale eller en tekst. I en samtale kan ”topic” beskrives som noe som kommer igjen eller gjentas – som når termen blir brukt om et musikalsk tema. Jeg vil se på sekvenser der noe nytt introduseres og på måten dette gjøres på.

For å holde en samtale i gang er det viktig både å kunne uttrykke og oppfatte initiativ til nye samtaleemner. Jeg vil ha fokus både på form og hensikt eller poeng med et tema. Formen ved kommunikasjonsuttrykket er det første nivået i analysen. Men jeg vil så prøve å se hvordan en bestemt utførelse gir en bestemt funksjon ved å fokusere på interaksjonelle konsekvenser og på hvilke funksjoner språket faktisk fyller. Å se på tema vil omfatte det å se på hva taleren ønsker å formidle. Også forhold som relasjonsdanning, sosial interaksjon og kontakt som uttrykkes i forbindelse med introduksjon til noe nytt i en samtale, vil bli inkludert.

Temaet kan tas ut fra den situasjon man er i, eller referere til noe fortidig eller framtidig og være noe som angår den ene eller den andre av samtalepartnerne. Mangfoldet i tema er uendelig. Et tema må introduseres eller forankres slik at man får en felles forståelse, eller mer presist: En delvis overlappende forståelse for hva temaet blir. Temaet kan være forankret i et konkret her og nå, være et lokalt forankret emne, men tema kan også bringes inn utenfra som abstrakte emner som angår noe utenfor situasjoner man er eller har vært i. God mottakerbevissthet gjør kommunikasjonssituasjonen lettere og vil bidra til smidigere forståelse av temainroduksjoner (Saari 1992, Mehlum 1994).

Emner kan ha glidende overganger, gradvis overgang fra et emne til et annet eller ha en markert overgang fra et emne til et annet ("stepwise vs boundaried", jamfør Sacks 1992:291).

Emneskift kan også signaliseres ved en eksplisitt markør tilsvarende utsagn som "ja, det var det!", "og så over til noe helt annet", "nok om det", eller på norsk tegnspråk (NTS) "FERDIG" eller "RYDDE-BORT/TILSIDE". Denne funksjonen, å markere et skifte i tema, beskrives for engelsk av Schiffrin (1987) og for amerikansk tegnspråk av Mather (1991).

Et emne må introduseres når en samtale starter opp, men underveis i en samtale introduseres også nye emner. Norrby (1996:145) grupperer følgende punkter i samtalen der et nytt emne vil kunne føres inn:

1. Straks etter at samtalen er påbegynt.
2. Etter at et emne tydelig er avsluttet.
3. Etter at det har vært en digresjon og man igjen kommer tilbake til emnet.
4. Når samtalen holder på å gå mot slutten.

For å analysere temaintroduksjoner må jeg analysere meningsdanning i samtaleprosessene. Til det trengs et begrepsapparat for å si noe om de ulike prosessene det er å tenke, uttrykke seg og vise til et gitt tema. Dette krever en teoretisk tilnærming til språk og tenkning, forestilling og representasjon av prosesser som involverer både mentale, uttrykksmessige, kommunikative og sosiale forhold. Ulike fagtradisjoner bruker ulike termer om forståelses- og begrepsdanning. Kognitiv lingvistikk, samtaleanalyse og sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk teori er noen av de ulike retninger som belyser og gir økt forståelse for både temaintroduksjon og meningsdanning.

Gjennom et språk har man et mangfold av uttrykk for både det som omgir oss her og nå, og for ulike utenforliggende forhold. For å forstå betydningen av et tema må en basere seg på en forståelse av at språk og uttrykk peker mot noe, at det kan vise til sammenhenger som går utover en her og nå situasjon. Jeg vil vise til hvordan ytre rammer rundt en kommunikasjonssituasjon og hvordan bruk av artefakter også kan bidra til prosesser som kan introdusere tema. Et eksempel på en multimodal tolkning av samtalesituasjoners kommunikative potensiale er Goodwin (2002) sin analyse der han viser til det å se et oppriss av et rutenett, et paradis, tegnet på fortauet. Dette er i seg selv en fysisk struktur som kan fylles med mening. Tilsvarende vil interaksjon med personer, personens uttrykk, ytre

artefakter og fysiske rammer formidle input som kan fungere som en introduksjon til tema og gi grunnlag for meningsdanning. Tema kan introduseres gjennom å kombinere språklige uttrykk med konkrete gjenstander og direkte fysisk manipulering av noe i samtalesituasjonen. Dette kan utnyttes i døvblindes kommunikasjonssituasjon.

3.4.6 Der samtaleanalyse kommer til kort

Mine analyser er påvirket av at problemstillingene gjør det nødvendig å trekke inn og til dels pendle mellom teori om *interaksjon og samtaleregulering* og teori om *meningsdanning og forståelse*. Dette er til dels samtidige prosesser. I beskrivelsen av analysekategoriene for tekstregulering og interaksjon er det relevant å trekke inn elementer av de kognitive prosesser som er knyttet til semiotiske aspekt ved språkbruk. Det er mulig å anvende teori om samtaleregulering i dialoger, sett fra et interaksjonelt ståsted med samtaleanalytisk tilnærming i et vidt perspektiv.

Ved at jeg har valgt ut samtalesekvenser der det har skjedd et brudd i kommunikasjonssituasjonen (se mer om utvelgelse av samtalematerialet i kapittel 4: Materiale og metode), vil den tette sammenhengen mellom interaksjon og semiotiske ressurser i analyseeksemplene bli tydeliggjort. Utvelgelse av sekvenser der det skjer brudd i en samtalesituasjon, gir en spesiell utfordring både i forhold til samspill, forhandling, avklaring og prosesser knyttet til tolkning og meningsdanning. Når det skjer et brudd i kommunikasjon fører det til en endring i en samtalesekvens. I slike situasjoner vil innspill fra både språklig, sosiokulturell og semiotisk teori være nyttige analytiske tilnæringsmåter. Selv om alle samtaler og all meningsdanning skjer innenfor en gitt sammenheng, kan nettopp situasjoner med samtalebrudd sees som spesielt kritisk og sentralt i forhold til å avklare hvilken sammenheng og kontekst samtalepartnerne må forholde seg til.

I forhold til analyse av intensjonalitet mener jeg at de samtaleanalytiske innfallsvinklene som jeg har skissert tidligere, har noen metodiske begrensninger. Samtaleanalyse sier noe om organisering av tema og tursekvenser, men ikke nok om hvordan dette danner mening. Særlig i forbindelse med problemstilling II ser jeg at samtaleanalyse alene ikke fører meg langt nok inn i forståelsen av meningsdanningsprosesser.

Derfor vil jeg trekke inn annen teori, og jeg har valgt å bruke kognitiv lingvistikk (og spesielt cognitive grammar, CG) fordi denne type lingvistisk teori tar utgangspunkt i at språk er en integrert del av menneskelig kognisjon og at språklig mening er

konseptualisering. Språkbruk handler om uttrykk for mentale forestillinger og forståelse (Taylor 2002). De teoretiske modeller jeg kombinerer og benytter, har jeg ikke sett brukt på tilsvarende måte i andre studier. Gjennom en utprøvende metodisk tilnærming ser jeg at perspektivene både fra samtaleanalyse og kognitiv lingvistikk tilfører kompletterende og verdifull forståelse av samtaleprosessene jeg studerer. De teoretiske retningene jeg benytter, får fram ulike forhold ved språk som er relevante for mine problemstillinger. Jeg vil hevde at de beskriver og avdekker ulike aspekter ved språkbruk.

At samtaleanalyse som metode kommer til kort i forhold til mine problemstillinger (selv om jeg går ut over en ”ren” CA-tradisjon), betyr ikke at jeg avviser en utvidet samtaleanalyse som metodisk tilnærming. Men for å favne interaksjons- og meningsdanningsprosesser er ikke samtaleanalyse tilstrekkelig. Mine analyser vil være basert på flere tilnærminger til kunnskap om språk i bruk. Jeg vil spesielt fremheve nytten av å trekke inn avgrensede språkteoretiske tilnærminger fra kognitiv lingvistikk og semiotikk. En teoretisk forankring som åpner for en å trekke inn flere teoretiske perspektiv, er grunnlaget for mine problemstillinger og analyser. Med samtaleanalyse som metodisk utgangspunkt og ved også å trekke inn dialogiske og kognitive aspekt ved språkbruk søker jeg å komme fram til en videre forståelse av dialogkonstruksjon og samkonstruksjon i mitt utvalg av samtaledata.

3.5 Analyse av meningsdanning

Gjennom analysene til problemstilling II ønsker jeg å vise hvordan vi gjennom språk kan lykkes med å nå hverandre og med å etablere (i alle fall periodevis og delvis) felles midlertidig(e) forståelsesrom.²⁴ Hvordan kan man være sikker på at man egentlig forstår hverandre? Når jeg gjennomfører analyser av meningsdanning i samtalesekvenser, kan jeg bare gjøre det ved å vise til at jeg er kjent med at en rekke forbehold må tas i forhold til at nødvendig bakgrunnskjenning kan mangle og at dette kan medføre vansker med å forstå de enkelte kommunikasjonssituasjoners forløp.

Jeg vil nå gå nærmere inn på forutsetninger for analyser av meningsdanning. Her vil jeg støtte meg til kognitiv lingvistikk som teoretisk tilnærming for å belyse kommunikasjonsprosessene. Målet er å avdekke hvordan ytringer konstrueres i interaksjonen mellom samtalepartnerne og hvordan konstruksjonen kan tenkes å bidra til

²⁴Her viser jeg til Rommetveit term “ temporarily shared social reality”, se videre i 3.5.3.

meningsdanning og forståelse. Jeg vil trekke inn ulike retninger innen kognitiv lingvistikk slik de er presentert i Taylor (2002), Langacker (1987, 1990) og Fauconnier og Turner (1996, 1998, 2002).

Grunnlaget for teoriene er imidlertid ikke ”nytt”. Både Brown (1958), Rommetveit (1972, 1974) og andre samtaleforskere uttrykker i sine arbeid mye av den samme grunnforståelsen av prosesser knyttet til meningsdanning gjennom bruk av språk. De analysene jeg benytter til problemstillingen om meningsdanning, må avspeile mange av de faktorene som inngår i å tenke, forstå og bruke språk. Jeg har valgt å trekke inn teori om kognitive prosesser som fokuserer på hvordan tegn og symboler kan tenkes å ha betydning. For å få fram de kognitive prosessene ved kommunikasjon vil jeg benytte kognitiv lingvistikk og semiotisk analyse som verktøy. Det å gjennomføre analyser av meningsdanning i samtalsituasjoner, impliserer analyser som ligger i skjæringspunktet mellom språkbruk og språkforståelse.

Forhandling om mening er en kompleks prosess som involverer kompliserte mentale funksjoner. Kognitiv grammatikk, semiotisk forståelse, teori om ”mental spaces” og Rommetveits teori om midlertidig delte forståelsesrom er sentrale teorier for analyser jeg foretar av et utvalg av eksempler på meningsdanningsprosesser. Min intensjon er å forklare hva det er som skjer mellom samtalepartnerne når de gjennom interaksjon og språk prøver å forstå og danne mening av nye informasjonsdeler i en samtale. Kort oppsummert vil dette baseres på følgende teorigrunnlag i forhold til dannelse av mening: forståelse av å tenke i *mental space* og kople skjema til større nettverk, og menneskelig evne og kapasitet til å sette sammen ulike deler av informasjon som raskt kan peke mot nye nettverk og andre områder – domener – forstått som mentale strukturer. Mening dannes når den menneskelige hjerne skiller ut forgrunn og bakgrunn i språklig informasjon (jamfør Langacker 1991, Taylor 1995, 2002), og denne profileringen av informasjon kan betegnes ved en prosess som omtales med termer som profil, base, landmark og trajector inngår. Av disse vil jeg i hovedsak benytte Langackers termer med ”trajector” og ”landmark” i mine delanalyser i kapittel 6.

Meningsdanning og språklig ferdighet

Arbeid med depriverte døvblinde personer har vist meg at det kan være mulig å forholde seg til mening og kunnskap om tidligere innlærte ferdigheter på et handlingsnivå selv om språket er borte. Vår språklige evne krever delaktighet og involvering i et felleskap. Språklig evne baserer seg også på hukommelsesprosesser. Hukommelse gjelder både semantisk informasjon og inntrykk vi har erfart kroppslig – semantisk versus episodisk hukommelse. Mennesker oppfatter, forstår og husker gjennom input formidlet via flere kanaler. Kunnskap lagres, huskes og uttrykkes gjennom ulike mentale minnesystem og uttrykkskanaler.

Døvblinde depriverte personer kan demonstrere ferdigheter på delområder som de har behersket for 40 år siden, selv som deres uttrykksevne er redusert i så stor grad at de ikke lenger kan forstå andres ytringer. Selv om personer for en stor del har mistet selvhjelpenhet og ikke lenger har språk og begrep å uttrykke seg med, kan de med egnet tilrettelegging likevel igjen få vist forståelse gjennom handlinger. Gjennom kroppslig utførte handlinger kan man vise forståelse og uttrykksevne også uten et ”språk” (Raanes 1991, 1993). Dette peker mot en nevrofysiologisk forståelse av hvordan erfaringer lagres og aktiviseres ved ulike input som for eksempel lukt, bevegelse eller fysiske og gestuelle uttrykk. Input fra omgivelsene oppfattes via kroppens ulike sanseorganer og kan bidra til meningsdanning via ulike kognitive gjenkjennings- og kategoriseringsmekanismer (Langer 1969, Engen 1983, 1991, Rimestad & Stahn 1998, Hansen 2003). Ulike inntrykk kan lagres i ulike hukommelsessystem, eksempelvis den leksikalske hukommelse og den episodiske hukommelsen, og disse behandler informasjon fra indirekte erfaringer (via språk) og fra direkte erfaringer (Hansen 2003:211). Informasjon lagret i episodisk hukommelse kan komme til syne i kroppslige uttrykk i en kommunikatív sammenheng.

Gjennom samspill og kontakt, gjennom deltagelse og opplevelser som er tilrettelagt for ens utviklingsnivå utvikles menneskelige ferdigheter. En delaktighet med ”hele seg” gir erfaringer og inntrykk som kan bearbeides i minner og i kommunikative uttrykk. Spor av erfaringer og opplevelser kan finnes igjen som strukturer som speiler rekkefølgen eller opplevelsen i aktiviteten, som ikoniske eller deiktiske element i gester eller andre uttrykk. Inntrykk kan fanges opp med hele kroppen. De inntrykk som er sentrale – inntrykk i forgrunnen – fremheves som kritisk informasjon, altså det viktigste. Disse inntrykkene kan som være påvirket av erfaringer innen ens sosiokulturelle sammenheng eller av egne opplevelser.

3.5.1 Meningsdanning i kommunikasjonsprosessen

Den menneskelige evnen til tenkning og forestilling og meningsdanning vokser fram i sosiale relasjoner og kommunikasjon. Man kan betrakte kommunikativ kompetanse som lært, og ikke noe som biologisk vokser fram. Jeg vil knytte teori om kognisjon inn i analysene i en søken etter måter å forklare meningsdanningsprosesser i samtalesekvenser på. Mening skapes og utvikles innen en kommunikasjonsammenheng mellom samtalepartnere.

Mange av de aspekter som knyttes til kommunikasjon ut fra en interaksjonsmessig synsvinkel, vil være sentrale også innenfor en meningsdanningsramme. Meningsdanning må sees i sammenheng med en rekke forhold. For å kunne gå inn i et språklig samspill må man ha etablert visse sosialt delte ressurser, og man må beherske visse kommunikative strukturer som man kan anvende i ulike situasjoner. I tillegg må man ha etablert grunnleggende kommunikativ kompetanse og dialogkompetanse og kunne beherske det å kommunisere i nye situasjoner. Videre må man kunne utvikle den kommunikative kompetansen videre i samspill med samtalepartneren.

Informasjon en får, erfaringer en gjør, symboler og språk en bruker, er ikke enkeltstående brokker av kunnskap eller isolerte enkeltepisoder. De er knyttet sammen i nettverk av kunnskap og strukturer av begrep og informasjonsdeler. Vår forståelse av betydninger og assosiasjoner koples sammen i vide nettverk av kunnskap – både gjennom språk og også gjennom annen kroppslig kunnskap og erfaring. Hendelser og erfaringer gir kunnskap som kan sees som sammenhenger som sammenholdes i prosesser der det dannes begreper og kategorier. Informasjon settes sammen til større nettverk av kategorier og sette sammen med andre nettverk av videre informasjon. Innen CG forklares dette med menneskets mentale evne til å gruppere og danne nettverk av informasjon. Ulike typer kunnskap – både språklig og annen type kunnskap – lagres i store nettverk. Denne strukturering og kognitiv evnen fungerer for hukommelse og for danning av symboler som erfaringer og kunnskap kan knyttes opp til. Forståelsesprosessene jeg her viser til, er beskrevet fra ulike faglige ståsted og med ulike termer. Jeg vil utdype dette videre i kapittel 3.5.6 Blending.

Kognitiv lingvistisk teori er en teoretisk ramme som beskriver "the way we think". Teorier herfra har blitt benyttet i forhold til enkelte studier av tegnspråklige tekster, blant annet i arbeid av Taub (2000, 2001b, 2004), Liddell (2003) og Selvik (2006). Jeg vil utarbeide flere av mine delanalyser med utgangspunkt i denne tradisjonen.

Jeg har avgrenset mine analyser av meningsdanning til å se på noen semiotiske ressurser. I analysene tilknyttet min problemstilling II vil jeg benytte følgende teoretiske begrep som innfallsvinkel til å analysere hvordan mening dannes i en samtale:

- meningsdanning ut fra gester og konvensjonelle leksikalske uttrykk
- mentale rom
- referanse og rettethet
- trajector og landmarks
- blending

3.5.2 Meningsdanning ut fra gester og konvensjonelle leksikalske uttrykk

Hvordan gester og konvensjonelle uttrykk brukes og forstås blant personer innen et språkfelleskap, er allerede drøftet. Gester og leksikalske uttrykk utgjør en sentral del av det repertoaret en har til rådighet i en kommunikasjonssituasjon. Fra å ha sett på forhold ved utforming og bruk av gestuelle og leksikalske uttrykk vil jeg nå se på hvordan mening kan dannes på basis av uttrykkene. Når jeg drøfter bruk av gestuelle og leksikalske uttrykk fra et semiotisk perspektiv vil jeg trekke inn betydning på ulike nivå. Semiotikk – læren om tegn og symboler – er en pluralistisk tilnærming til menneskelige ytringer. Både språklige tegn og andre symbolformer kan betraktes som semiotisk elementer. Semiotikk tar utgangspunkt i tegnet og knytter det til et meningspotensiale.

Det semiotiske perspektivet kan beskrives slik:

The semiotic point of view is the perspective that results from the sustained attempt to live reflectively with and follow out the consequences of one simple realization: the whole of our experience, from its most primitive origins in sensation to its most refined achievements of understanding, is a network or web of sign relations. (Deely 1990:13)

Forholdet mellom tegn (symbol), det som tegnet referer til (objektet) og til den som fortolker tegnet (interpretant), står sentralt innenfor semiotikken. Innen de enkelte grupperinger av språkbrukere er det leksikalske, grammatiske og kommunikative konvensjoner (regelmessigheter) som styrer språkbruken. Når vi har ferdigheter i samme språk kan vi bruke leksikalske uttrykk for å referere til en tilnærmet felles betydning.

Hva vi legger i et leksikalsk tegn varierer fra person til person i et språklig felleskap siden de verdier eller den følelsesmessige betydning et tegn vekker, kan være svært individuelle.

Om en i Trondheim for eksempel sier ”RØDBYGGET”, vil tegnet ha ulike følelsemessig betydning, for ulike personer. Tegnet har ulike konnotasjoner for en som har gått på den gamle døveskolen, en som har bodd i internatet i det gamle røde bygget til Trondheim offentlige skole for døve, en som har vært på besøk i kafeen eller for en som har besøkt museumssamlingen der. Likeså vil tegnet HEIS ha ulike konnotasjoner, slik at det samme uttrykket gir en andre konnotasjoner for en person med heisfobi enn for en person som ikke er redd for å ta heis.

Språk endres over tid og varierer i forhold til generasjoner, kjønn, sosial gruppe etc. Men selv om enkeltmedlemmer innen et språkfelleskap kan legge noe ulikt i de enkelte tegn, ord og uttrykk, kan vi likevel snakke om en relativt fast konvensjon for språklige uttrykk og om et språks leksikalske base. Det må presiseres at det bare dreier seg om en *relativt fast konvensjon* da man ikke skal underkjenne problemer med å definere konvensjon i bruken av språklige uttrykk. Ut fra dagens situasjon vet vi at det er grunnlag for å anta at det finnes en stor grad av konvensjonalitet i bruk av TNS (jamfør kapittel 2). En språkgruppes oppfatning av konvensjonalitet er selvsagt ikke avhengig av at det eksisterer en utarbeidet dokumentasjon av språket. Ved å presisere og gjenta dette vil jeg igjen understreke grunnlaget for at jeg benytter en vid språkdefinisjon i mine analyser for å fange alle de multimodale uttrykk som kan være sentrale i TNS. Dette er nødvendig da TNS ennå ikke er beskrevet som et språk. Men en vid språkdefinisjon står ikke i motsetning til å anta at det innen språkfelleskapet er både faste konvensjonelle leksikalske uttrykk i tillegg til gestuelle uttrykk.

Gester er en del av direkte språklige møter

Å ikke regne med de gestuelle delene av våre uttrykk ved analyse av kommunikativ interaksjon, vil ut fra mine problemstillinger være å utelate viktige elementer som har betydning i situasjonen. Gester opptrer både i talespråklig og tegnspråklig kommunikasjon. Francis Bacon uttalte allerede i 1605: ”As the tongue speaketh to the ear, so the gesture speaketh to the eye”, noe som indikerer en verdsetting av både språklige og gestuelle uttrykk.²⁵

²⁵ <http://gutenberg.kk.dk/etext04/adlr10.txt>, lastet ned 20.02.2006

Leksikalske uttrykk peker mot en betydning, tilsvarende antyder også de gestuelle uttrykkene hvordan de kan fortolkes. Det er ikke de leksikalske ordene/tegnene og gestene i seg selv som er en ”mening”, men de konvensjonelle leksikalske og gestuelle uttrykk som assosieres med noe som kan fortolkes som en mening i den konkrete situasjonen. En forståelse er en kognitiv prosess som en mental forståelse på et overordnet plan.

Kroppslige uttrykk kan være kulturelt påvirket. Observerer vi personer som står og snakker i telefon, kan vi observere uttrykk med så vel ansiktsmimikk som andre fysiske gester. Selv om de språklige uttrykkene skal formidles via telefonmediet, vil de fleste av oss også uttrykke oss med visuelle uttrykk og gester selv om mottageren ikke kan se disse uttrykkene. Visuelle gester og mimikk har trolig også en funksjon selv i en telefonsamtale, om ikke annet så fordi de kan være til hjelp for taleren – i utviklingen av hans eller hennes ekspressive eller tankemessige prosess. Et språklig uttrykk er ikke ferdig formet idet en ytring starter, men utvikles i selve samtaleprosessen. Kulturpåvirkning kan også trekkes inn som forklaring på en del bruk av gester og bruk av kroppen i samtaler. Både kultur og personlighetstrekk påvirker nok den gestuelle uttrykksformen man kan se hos enkeltpersoner. Empiriske undersøkelser av frekvens og type av kroppskontakt i offentlige rom viser kulturelle forskjeller (Harper et al 1978).

Nöth (1995:407-409) betrakter taktil kommunikasjon som en av de mest grunnleggende former for kommunikasjon, basert på kroppskontakt og nærhet. Ved bruk av den taktile kanalen kan en utvikle ferdigheter i å bruke språklige alternativer, som for eksempel punktskrift, enten direkte gjennom hendene fra papir eller via elektronisk framtilte signaler. Nöth drøfter ikke forhold ved taktilt tegnspråk eller utfordringer ved taktile språklige signaler, annet enn at han påviser kulturelle variasjoner ved utveksling av uttrykk som for eksempel ved måten man håndhilser på.

Bruk av gester eller kroppslige bevegelser kan være uttrykt samtidig (simultant) med at vi bruker tegn- eller talespråk. Men kroppslige bevegelser og gester kan også være selvstendige uttrykk. Tanken kan gis et gestuelt uttrykk der det brukes elementer fra ikoniske trekk ved gjenstand, person eller handling i framstillingen – kun gestuelt eller i tillegg til andre uttrykk. Både ikoniske og metaforiske trekk kan utformes ved språk i bruk, og vil også komme fram i gester, som for eksempel når man plasserer visse gester høyere oppe i rommet foran taleren for å indikere myndighet eller makt, mens fenomener som har en svakere posisjon, plasseres lavere i rommet foran taleren.

Birdwhistell (1952, 1955) er en av de som har utviklet teorier om gester, og han betraktes som grunnleggeren av "kinesics", som Birdwhistell definerer som det systematiske studiet av hvordan mennesker kommuniserer gjennom kroppsbevegelser og gester (Nöth 1995:393).

Gestforskning har i de senere år blitt viet mer oppmerksomhet og har bidratt med viktig kunnskap om menneskelig ytringer. I dag er gestforskning en egen retning innenfor studier av språkbruk. Videoteknikk har åpnet for å fange denne delen av vår kommunikasjon. Jürgen Streek, en av de ledende gestforskerne, sier det så sterkt:

We came into a situation that is very much like that of biology after the invention of the microscope. First we had to learn how to look and what to look for, then the discoveries began, and soon an amazingly organized microcosm revealed itself that we would have never found with our unaided eyes. (Streek 2004)²⁶

Streek (2004) viser hvordan gester kan fungere ved å bidra til både tenkningen og uttrykksflyten. Gester kan også være til hjelp for samtalepartneren ved å signalisere noe om det kommuniserte budskapet og om mulige fortolkninger av hvordan taleren forholder seg til det som han eller hun ytrer. Andre fokuserer på en utvidet mulighet til å se mangfold i uttrykk. Goodwin (2002:1) sier: "(...) gesture occupies an interstitial position within a larger ecology of sign systems that build meaning and action by mutually elaborating on each other."

William Stokoe har en helt sentral posisjon i framveksten av tegnspråklingvistikk. Han hadde også stor interesse for gester og spørsmål omkring språks opprinnelse. I introduksjonen til Eastman (1989) sin bok om mimiske element i tegnspråk skriver Stokoe om å gjøre tanker og emosjoner synlige med bruk av kropp, hender og ansikt:

This is how sign language begins. It is not just another language with rules and vocabulary to memorize. Sign language is a way of expressing with your body, instead of your voice, what you have to say along with the appropriate feelings. (Stokoe i Eastman 1989:iv)

Stokoe beskriver videre de fire dimensjoner som bevegelser kan plasseres i forhold til – rommets tre dimensjoner, pluss en fjerde dimensjon som er *tid*. (Stokoe i Eastman 1989:iv). Mulighetene til å variere et gestuelt uttrykk er derfor store.

²⁶ <http://communication.utexas.edu/news/archives/features/gesture.html>, lastet ned 3.januar 2006

Også for gester kan en finne konvensjoner for betydning. Her er et eksempel fra norsk språkbruk på hvordan gester blir forstått: I undervisning i visuell kommunikasjon for grupper av helsefagstudenter har jeg funnet det svært interessant å be dem liste opp hvor mange gester de kan være enige om betydningen av. Jeg har i mange grupper gitt oppgaven: ”Hvor mange uttrykk kan du vise som andre kan forstå: med ansiktet ditt; med peking; med en hånd; begge hender; med hodet; med kroppen?”. Resultatene har vært interessante. Raskt har jeg fått demonstrert lister på 150 til 200 gester som studentene noenlunde kan enes om, og som i hovedsak blir forstått av deres medstudenter. Antall gester som blir forstått, er ofte langt flere enn studentene på forhånd ville antatt. Gestuell kommunikasjon og kulturell konvensjonalitet er trolig en større del av vårt språklige repertoar enn det man til daglig er klar over.

Litteratur om gester viser at de forstås ulikt innen ulike kulturer. Forståelse og bruk av gester kan regnes som en del av de enkelte språks kommunikative repertoar. Den betydningen en legger i gester, er lært og kulturelt betinget (Birdwhistell 1955, Øyslebø 1988, Axtell 1992, Munari 1994).

I tillegg til tegn eller ord, bruker vi også kroppen vår og tar i bruk ulike kroppsbevegelser i en samtale. Langt fra alle disse bevegelsene eller gestene har en intendert kommunikativ betydning. Ikke alle kroppsbevegelser eller uttrykk under en samtale er ment eller oppfattet som kommunikasjon rettet mot en kommunikasjonspartner. Vi kan snu oss etter kaffekoppen, vi kan flytte på oss for å sitte bedre, klø oss på leggen, eller tilsvarende. Denne type uttrykk kan i en svært utvidet forståelse av kommunikasjon også inngå i analyse av en samtalediskurs der denne type kroppslige uttrykk og aktivitet kan tillegges mening. For mine problemstillinger og ut fra mitt samtalemateriale ser jeg ikke på denne type bevegelser som kommunikative uttrykk. Bevegelser og aktiviteter som ikke er innenfor det som kan betraktes som intenderte språklige uttrykk, velger jeg å ikke trekke inn ved mine analyser av kommunikasjonssituasjonene.

3.5.3 Mentale rom

Gjennom språket kan vi fokusere på noe som er til stede i en kommunikasjonssituasjon eller peke mot noe som er abstrakt, som gjelder noen andre, som gjelder et annet sted eller en annen tid. For mennesker flest er det uproblematisk å tenke på, omtale og forholde seg til både konkrete og abstrakte størrelser i virkelige eller tenkte situasjoner.

Språket gir oss mulighet til å veksle mellom tema, til å bringe inn tidligere erfaringer og hendelser eller å tenke framover. Vi kan med språk og forestillinger gå inn i konkrete eller potensielt mulige forhold, vi kan forholde oss til abstrakte informasjonsbiter og vi kan fabulere om forestillinger basert på fantasi eller kreativitet. Gjennom språklig evne, forestillingsevne og evne til hukommelse har vi mulighet til å behandle informasjon uten at det er konkret til stede, og vi kan forholde oss til skiftende tema i samspill med andre med hjelp av språk og kognisjon.

Når vi gjennom språk gir nok informasjon til at andre kan se vårt tema eller del av vår forestilling, har vi i Rommetveits terminologi bygge opp et midlertidig delt forståelsesrom. Rommetveit (1974) har innført termen ”temporarily shared social reality” (TSSR). Den fortolkningsprosess som gjøres gjeldende på ethvert tidspunkt i en samtale, kan beskrives som det å utvikle en serie med midlertidig delte forståelsesrom – der det foregående TSSR utvikles til et etterfølgende TSSR gjennom den dynamiske interaksjonen mellom deltagerne. Rommetveits term TSSR forutsetter en teori om mentale rom – ”mental spaces”. Fauconnier og Turner (2002:40) omtaler mental spaces slik: ”Mental spaces are small conceptual packets constructed as we think and talk, for purposes of local understanding and action.” Teori om mentale rom er dermed en måte å se referanser til virkeligheten på. Språk og kommunikasjon relaterer ikke direkte til den ytre verden, men til kognitive strukturer som kan relateres til den ytre verden. De mentale prosessene blir sentrale ved språkbruk og gir en tett sammenheng mellom språk og tanke.

Fauconnier og Turner kopler mental spaces til hukommelse og kunnskap ved termen *frames*: ”Mental spaces are connected to long-term schematic knowledge called ”frames”...” (Fauconnier & Turner 2002:40). De kognitive eller mentale strukturene sees da som en måte å organisere tanke- og forståelsesprosesser på. Med ”frames” og ”schema” kan vår begrep eller forestillinger settes inn i en sammenheng av mental forståelse. Våre erfaringer og kunnskap lagres som mentale skjematiske kategorier og grupperinger av hendelser. Enkeltepisoder bygger etter hvert opp minnestrukturer og skjema, som er en abstrakt generalisering over flere tilsvarende episoder. Enkle skjema settes etter hvert inn i større sammenhenger, og slik dannes omfattende nettverk av informasjon av kunnskap som forbindelser mellom mentale forståelsesrom. ”Frames” defineres av Fillmore som en type idealisert kognitiv modell (Fillmore 1985). Dette dreier seg om ”cognitive frames” i motsetning til ”activity frames” (Greenall Klungervik 1995, 2002), jamfør det som tidligere er sagt om strukturer for ulike typer hukommelse.

I kommunikasjonssituasjoner aktiveres tidligere erfaring og bakgrunnskunnskap slik at ny kunnskap kan dannes og referer til det vi har med oss av tidligere erfaringer.

Skjema og utviklingen av et skjema omtales av Taylor (2002:591) slik:

A schema is an "abstract", or "coarse-grained" representation *vis-a-vis* its more fully specified instances. The instances elaborate the schema in contrasting ways. The phonological unit [VOWEL] is schematic for [LONG VOWEL] and [SHORT VOWEL]. In turn, [SHORT VOWEL] is schematic for [æ],[ɛ], etc (...)"

Austad (1992) oppsummerer skjemateori slik:

Skjemateoriene sier noe om hvordan kunnskapen vår er lagret og hvordan den kan hentes fram:

1. Kunnskap er lagret i nettverk, ikke som isolerte brokker.
2. Vi har lagret kunnskap om helheter, slik som situasjoner, forløp, handlingssekvenser.
3. Kunnskap kan være lagret i abstrakt og generalisert form.
4. Skjemata kan oppfattes som teorier om hvordan verden er innrettet. (Austad 1992: 238)

Det denne gjennomgangen har vist, er at forståelse av mentale forhold er sentrale i flere teoretiske retninger som med ulike begrep fokuserer på viktige trekk ved det komplekse området *meningsdanning og språklig forståelse*. En videre drøfting av disse forholdene vil bli knyttet til konkrete samtaleeksempler i analyse- og drøftingskapittel 6.

3.5.4 Referanse og rettethet

Som et visuelt-gestuelt språk har tegnspråk muligheter til å ta i bruk det fysiske rom – tegnrommet, som en del av sin grammatiske struktur. I tegnspråk kan forbindelsen mellom gjenstander rent fysisk vises gjennom bevisst bruk av tegnrommet som man har til rådighet (Engberg-Pedersen 1991,1993).

Gjenstander som er til stede for oss rent fysisk, kan vi peke mot eller ta på. Mentalt kan man gjøre en tilsvarende prosess; vi kan referere til noe gjennom språket. På alle språk kan vi med språklige symboler peke mot gjenstander eller mer presist mot mentale forestillinger i mentale rom. Når vi sier "ballen under bordet" eller "bildet over sofaen", referer vi til og plasserer vi ulike konsept i relasjon til hverandre. Slik gir vi en ramme og en plassering for noe som kan være konkret til stede her og nå, eller til noe som eksisterer i en annen situasjon eller et annet sted. Gjennom språket blir det mulig å forholde seg til noe som er "mentalt til stede" i et relasjonsmessig rom som vi med språksymbol peker mot.

Språk kan vise tilbake til ting en har snakket om tidligere, og språk kan referere til nye tema og forestillinger som kan bringes inn i samtalen. Slik kan vi forholde oss språklig til gjenstander og personer som ikke er til stede, og i språktekster referere til referanser fra flere mulige felles forståelsesrom. Denne språklige muligheten er en del av den forestillingsevnen som teori om mentale rom baserer seg på.

Tegnspråklig lokalisasjon utnyttes blant annet i forhold til å lokalisere tegn i tegnrommet mellom tegnspråksbrukerne og fysisk på språkbrukerne. Gjenstander kan omtales og plasseres i tegnrommet og så refereres til. I en her og nå-situasjon kan en referere til "noe" som en har snakket om tidligere. Språklige tegn vil inngå i en semantisk struktur eller i en komposisjon av visse forhold. Når vi sier "fotballen ligger under bordet", er vi ikke i tvil om hvordan gjenstandene er plassert i forhold til hverandre. Selv om vi ikke vet detaljer om hvilken ball eller hvilken type bord det snakkes om, vil relasjonen være klar – vi må lete under bordet for å finne ballen. Det alle språk "gjør", er å utnytte muligheten til å "peke" gjennom å referere til visse sammenhenger.

3.5.5 Trajector og landmark

Kommunikasjon og dialoger består av en vedvarende strøm av informasjonsdeler. Trevarthen sin beskrivelse av elementer i en kommunikasjonsprosess som "flow", er allerede introdusert. Å registrere og skille ut inntrykkene krever at vi kan fokusere på noen av dem og klare å sette dem i en relasjon til andre. Da må noen inntrykk trekkes fram (profileres), mens andre inntrykk må settes mer i bakgrunnen. Denne prosessen skjer i forhold til et stort utvalg av samtidige inntrykk.

Taylor (2002) trekker inn Langackers termer "trajector" og "landmark" når han vil forklare konstruksjonen av mening og sammenheng mellom informasjonsbiter. Prinsippet er en strukturering av noe i forhold til noe annet. Han benytter et eksempel fra idrettsbanen der en spydkaster kaster et spyd. Fra spydet kastes kan en følge spydets bane fram til det treffer bakken. Spydet og dets bevegelse blir det fokuserte – trajector – mot en bakgrunn som er gressmatten og avstanden fra stedet spydet ble kastet fra, og til punktet hvor det lander – landmark. Både *trajector* og *landmark* er en del av området som fokuseres, men trajector er i forgrunn for oppmerksomheten. Informasjonsdelen landmark er til stede, men som en mindre profilert del av episoden.

Ifølge Langackers teori er også informasjonsdeler i språk og tenkning organisert – som biter av informasjon eller som informasjonsdeler som samvirker og som bidrar til å virke

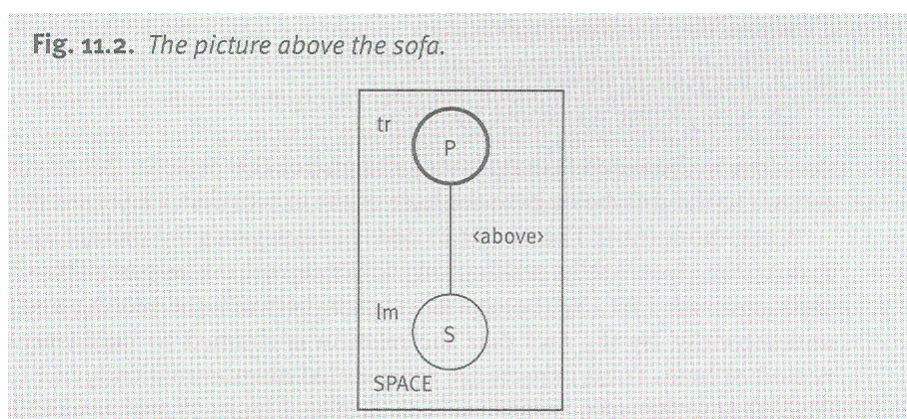
profilerende i forhold til hverandre. Informasjonsdelene bidrar til å danne et større bilde (Langacker 1990, Taylor 2002).

Taylor (2002:205-209) bruker eksemplene:

- A) bildet over sofaen
- B) sofaen under bildet,

og viser hvordan innholdet i disse ytringene kan sees som relasjoner mellom gjenstander.

I eksemplet A er helheten å forstå som en relasjon mellom to gjenstander – et bilde og en sofa. Relasjonen er innenfor et oppfattet område, et domene, som inneholder disse gjenstandene. Avstanden mellom gjenstandene er ikke spesifisert. Men forholdet mellom dem er angitt, og plasseringen (forholdet mellom dem) er angitt ved uttrykket ”bildet over sofaen”. I denne rammen, eller i denne forståelsen av et ”space”, er bildet det mest profilerte, altså trajector. Dette sett i forhold til sofaen som blir landmark, det som blir i bakgrunn for det man fokuserer mot, her ”bildet over sofaen”, se illustrasjon 3b:

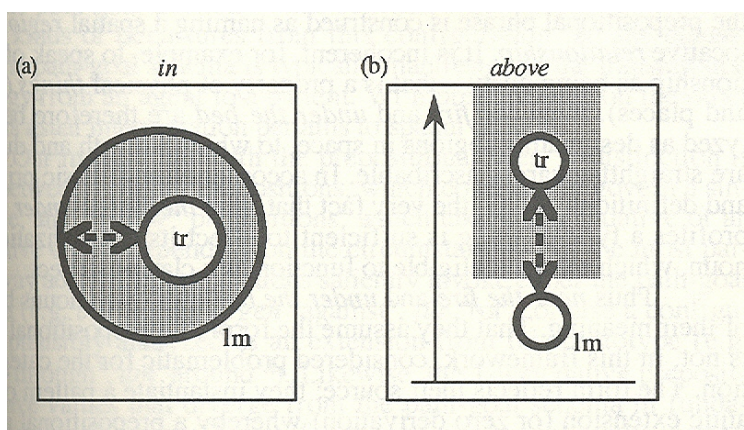
Illustrasjon 3b: The picture above the sofa, illustrasjon fra Taylor 2002:209

I Taylors skisse viser han denne relasjonen slik: P står for bildet (picture) som er i forgrunnen (tr – trajector) i en relasjon til S (sofaen) som er landmark (lm). De to enhetene av informasjon er knyttet sammen i et område (space i illustrasjonen) i forhold til en gitt plassering (”above”) som indikeres av en linje og ved at delene av informasjon er plassert i forhold til hverandre.

Langacker bruker de samme gjenstandene i det andre eksempelet: ”Sofaen under bildet”. Her vil sofaen være det fokuserte og ha fokus som trajector i forhold til bildet, som stilles mer i bakgrunnen som landmark. Situasjonen og forbindelseslinjene mellom enhetene vil

bestå av de samme enhetene – men det vil nå være et annet fokus. Sofaen (S) vil være trajector (tr), og bildet (P) vil være landmark (lm).

Tilsvarende modell som uttrykker en forgrunn og en bakgrunn, kan også brukes på enkeltbegrep. Langackers sine illustrasjoner viser innholdskomponentene i begrepene *inni/i* og *over* ("in" og "above") (Langacker 2000: 53):

Illustrasjon 3c: Modell av begrepene "in" og "above"

I begrepet "in" viser Langacker at trajector kan markeres som "noe" (en abstrakt avgrenset mengede) som er avgrenset "innenfor noe", – som dets bakgrunn eller landmark (lm). Tilsvarende i illustrasjonen "above" der relasjonen står for en retning og plassering i forhold til en romlighet eller retningsangivelse (som er vist i Langackers illustrasjon med en vertikal pil i retning oppover). I forbindelse med denne akse er trajector plassert i forhold til landmark – "noe" er plassert "over" "noe annet".

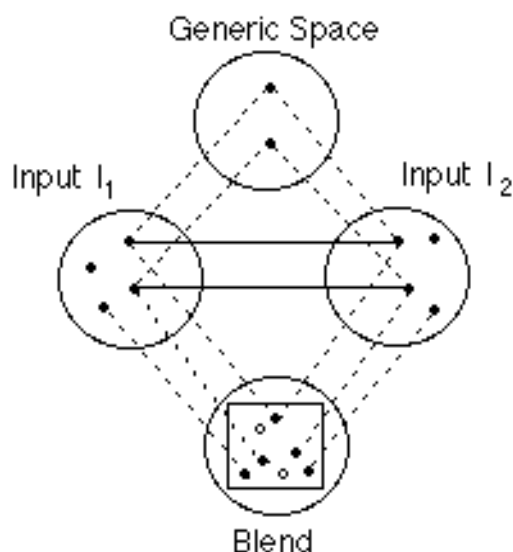
Jeg vil bruke termer fra Langacker og Taylor i flere av delanalysene, der jeg også vil presentere mer av den teoretiske forståelsen for disse begrepene. CG bidrar med teori om hvordan man i språkbruk kan oppfatte deler av informasjon og hvordan informasjonsbiter sammen konstruerer og inngår i meningsdanningsprosesser.

3.5.6 Blending

Teori om mentale rom (*mental spaces*) og *blending* er utviklet av blant andre Fauconnier og Turner (1998, 2002), Sweetser (1999) og Fauconnier (2004). Teoriene er videreutviklet av blant andre Brandt innen en europeisk semiotisk tradisjon (Brandt 1999, 2000, 2001b) og utviklet innenfor tegnspråksgrammatikk av Taub (2000, 2001b, 2004), Liddell (2003) og Selvik (2006). Teoriene er anvendt og videreutviklet med eksempler fra døvblindfødtes kommunikasjon, av blant annet Nafstad og Ask Larsen (2003, 2004) og Nafstad og Vonen (2003). Fauconnier og Turner definerer *blending* slik: "In *blending*, structures from two input mental spaces is projected to a new space, the *blend*" (2002:47).

Innledningsvis vil jeg nevne en dansk semiotisk tradisjon, før jeg beskriver den modellen jeg selv vil følge: Center for Semiotik ved Aarhus Universitet er det eneste semiotiske fagmiljøet i Norden som har prøvd ut analyser av språklige uttrykk hos døvblindfødte. Brandt (1999, 2000), Brandt og Brandt (2002) og Ask Larsen (2003, 2004) har utviklet sine modeller for å knytte uttrykk og meningsdanning sammen. Med utgangspunkt i en 5-faset modell for meningsdanning (Brandt sin 5-space modell) eller en 6-faset modell (Ask Larsen sin 6-space modell) ser de forbindelseslinjer mellom presentasjon av tegn (uttrykk) i en aktuell situasjon (omtalt som et base space). Dette blir fortolket ut fra en situasjons referanse og den relevans presentasjonen kan ha. Dette er utgangspunktet for at det dannes en forståelse eller mening. Tidligere erfaringer og kunnskap (input fra andre nettverk enn de som er til stede i situasjonen) kan også trekkes inn som grunnlag for meningsdanning. Modellene Brandt og Ask Larsen har utviklet trekker inn ulike former for forbindelseslinjer (mapping) mellom delene i en fortolkningsprosess fram mot en meningsdanning eller en betydningsdanning for uttrykket (jamfør begrepsbruk fra Leonjev og Bråten). Brandt og Ask Larsen tilhører en retning innen semiotikk som legger større vekt på *situasjon* og *relevans* i meningsdanning enn det jeg oppfatter at for eksempel Turner og Fauconnier gjør. Det dialogiske aspektet blir sentralt når samtaler analyseres. Samtaleuttrykkenes relevans presiseres av Brandt som avgjørende for at det skal skje integrerte prosesser som leder fram til meningsdanning eller forståelse (Brandt & Brandt 2002). Denne teoretiske modellen har potensiale til å få fram prosessene i betydningsdanning når døvblindfødte etablerer en gestuell kommunikasjon. Å trekke inn kommunikasjonssituasjoners kontekst og sammenheng er selvsagt alltid relevant for å danne mening i samspills- og samtalesituasjoner.

Ut fra Fauconnier og Turners modell beskrives blendingsprosessen slik:

Illustrasjon 3d: Basisdiagram for elementene i en blendingsprosess

Illustrasjonen over er basisdiagrammet for blending fra Fauconnier og Turner (2002:46). Det er denne modellen for blendingsprosessen jeg vil ta utgangspunkt i for min forståelse av blending. Denne modellen kan forstås som en skisse av forståelsesprosessen for å danne mening av språklige uttrykk.

Et kommunikativt uttrykk oppfattes og forstås med utgangspunkt i flere kilder til input. Det ene er ytringen eller uttrykket i seg selv (input I_2), men informasjon om konkret kommunikasjonssituasjon, ideen eller hendelsen som gir ytringen, (input I_1), kan være like sentralt i meningsdanningsprosessen. Kunnskap og erfaringer fra en større livsverden virker inn i forhold til relevansvurdering som er et av nivåene mot en forståelse (generic space). Til sammen medvirker denne prosessen og samvirkningen mellom de ulike input og de ulike mentale forestillinger til at det kan danne en blend eller en forståelse. Dette skjer ut fra en konkret kommunikasjonssituasjon og ut fra ens opplevde erfaringsverden. Gjennom en samtale ligger muligheten for at det vil skje meningsdanning mellom samtalepartnere. I denne prosessen vil forforståelse knyttet til situasjon gjennom allmenne erfaringer og kunnskap representert ved et "generic space" alltid være til stede. Om man skal samtale om noe (enten om noe som er direkte til stede eller om noe som ikke er til stede), vil meningsdanning skje på bakgrunn av de input og samvirkningen mellom disse nivåene av input som modellen presenterer.

Denne modellen og anvendelser av Fauconnier og Turnes modell- og teoriforståelse ved Eweetser (1999), Coulson og Fauconnier (1999) og Taub (2004) er grunnlaget for min forståelse og bruk av ”mental space” og ”blending” som en teoretisk tilnærming til å belyse meningsdanning.

Jeg vil belyse denne modellen med et eksempel fra gestuelle uttrykk. Eksemplet er hentet fra Taub (2004), og elementene i blendingsprosessen beskrives i forhold til et eksempel der en person gjenforteller en tegnefilm. Historien dreier seg om en tegneseriefigur, katten Sylvester (en tegnefilm som er brukt i flere lingvistiske studier). Historien lar seg nesten ikke gjenfortelle bare med ord, så en vil lett komme til å ta i bruk gester for å uttrykke fortellingen. Hovedpunktene går som følger: Katten Sylvester er igjen kommet opp i trøbbel. Nå står han oppe i et vindu og skal prøve å flykte fra et hus. Sylvester griper om et tau og bruker det som en slengdisse. Han står høyt oppe, holder fast i tauet med begge hender og svinger seg framover. Men uheldige Sylvester treffer ikke det åpne vinduet han hadde planlagt, men svinger rett inn i en vegg. I gjenfortellingen kan hendelsen uttrykkes til dels gestuelt – enten i tillegg til ord eller tegn eller delvis i stedet for å bruke ord og tegn.

Utgangspunktet for kommunikasjonssituasjonen er at fortelleren ser informasjonen for seg som en idé eller en forestilling. Det vil si at først må historien og tanken dannes eller finnes som fortellerens mentale bilde (mental image). Dette utgjør input I_1 i modellen til Fauconnier og Turner, vist i *Illustrasjon 3d: Basisdiagram for elementene i en blendingsprosess*, som nå del for del vil diskuteres ut fra gjenfortellingen av Sylvester-historien.

Med fortellerens mental image som grunnlag, dannes så den konkrete ytringen i form av et talt eller tegnet uttrykk, i tillegg til gestuelle uttrykk (som i Taub sitt analyseeksempel). I dette eksemplet gjøres dette med en gest i tillegg til ord. Forteller løfter begge hendene, holder og griper rundt et imaginært tau som føres framover i en bue (fortellerens hender føres framover). Tegn/ord pluss gestens utforming og bevegelse utgjør ytringen, som fungerer som input I_2 . Det den sansemessige oppfattelse av ytringen som blir input I_2 . Dette inputområdet kan omtales i ulike termer som ytring i episoden eller situasjonen, ytringen i den virkelige hendelsen, ”real world”. På bakgrunn av input I_1 og input I_2 , kan det skje en meningsdanning – det dannes en blend. Det som da skjer, er at ytringen blir meningsfull, den gir mening. Da skjer en samordning mellom input fra fortellerens forestilling om det som skjedde (input I_1) og input fra ytringen (input I_2).

Fra situasjonen kommer også flere informasjonselementer inn, som for eksempel sammenheng mellom hva som er tema og situasjon, hva som har skjedd før eller skal skje senere i situasjonen, kunnskap om samtalepartnerne etc. Dette er informasjon som bidrar til en blend – til at en kognitiv forståelsesprosess skjer.

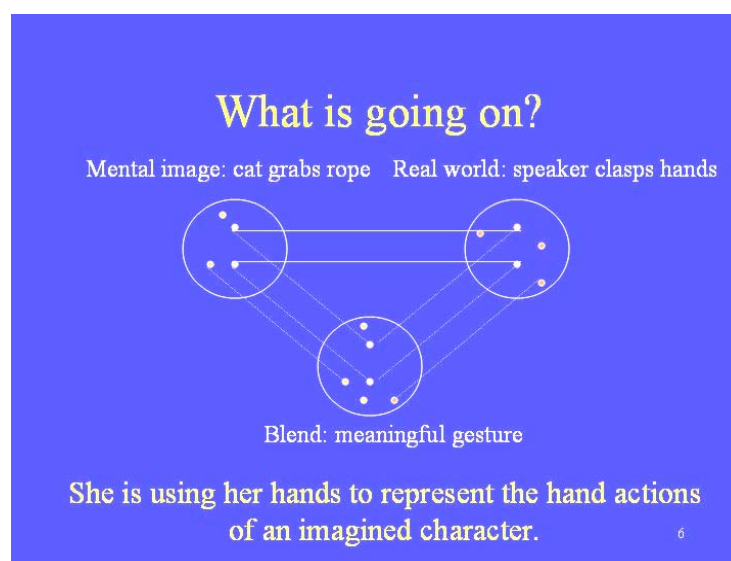
Utover det som kan knyttes direkte til situasjonen en står i, vil en også hjelpes av en forforståelse omtalt av Fauconnier og Turner som *generic space*. Dette begrepet viser til hukommelse, kunnskap og erfaringer og er den enkeltes generelle kunnskap, erfaring, viten og opplevelse som han eller hun har med seg, og som kan hjelpe oss til å forstå. ”Generic space” er et mentalt ”space” og et mentalt input til blendingsprosessen, som virker inn ved å gi en forforståelse til å tolke hva som skjer i en kommunikasjonssituasjon der en ytring formes eller blir presentert. Input fra input I_1 og input I_2 og generic space medvirker i en forståelsesprosess i danningen av en blend. Samlet gir dette ut fra situasjonen et potensiale for forståelse hos mottakeren.

Ut fra blendingsmodellen kan man fra eksemplet forstå det som at det skjer en konseptualisering hos fortelleren av at Sylvester svinger seg i tauet (input I_1) og at elementer i denne konseptualiseringen mappes på elementer i uttrykket (input I_2). Input I_2 består av en konseptualisering av fortellerens kropp og fysiske omgivelser. Det dannes en blend der fortellernes hender representerer Sylvesters forlabber som griper rundt tauet. I Taubs eksempel med tegneseriefiguren Sylvester oppstår det en blend hos mottakeren dersom gesten (”svinger seg fram i et tau”) blir oppfattet som meningsfull. Fortelleren bruker sine hender til å representere en del av en tenkt figur (Sylvester) og en tenkt gjenstand (et tau). Taub analyserer først gesten ”grepet om tauet” som uttrykkes med ”å føre hendene sammen” (forståelsen av gesten ”clasps hands” som Taub viser i illustrasjon 3e nedenfor). Når gesten oppfattes som meningsfull, har det oppstått en blend. En blend er slik ikke en ytring eller et input som gis, men viser til en *mental meningsdanningsprosess* og er avhengig av en viss struktur i situasjonsmessig input for å dannes *kognitivt i mottakerens bevissthet*. Ut fra situasjonens input vil det å føre hendene sammen danne en blend - gi en forståelse av det å gripe om et tau. Dette er avhengig av mapping mellom strukturer i to (eller flere) inputs spaces.

Modellen for danningen av blends er utviklet videre av Taub i forhold til gestuelle og tegnspråklige uttrykk. For gestuelle og tegnspråklige uttrykk benytter Taub (2004) en inndeling i ulike typer input og forhold ved meningsdanning.

Jeg vil fortsette med samme eksempel fra Taub for å introdusere denne inndelingen. Blenden som oppstår i svingtau-eksemplet (når fortelleren – som Sylvester griper med sine hender om et imaginært ”tau” med begge sine hender) kategoriserer Taub som en ”full-size blend”, fordi det er hele kroppen til fortelleren som involveres i denne gesten – begge hendene klappes sammen og så føres hendene/kroppen fram. Dette peker mot en konstruksjon av en mening hvor ideen eller forestillingen er et individ som med sine hender griper og en person som med hele seg beveges framover (input I₁). Dette uttrykkes med referanse til informasjon som gestuelt viser til hele kroppens bevegelse. Med det gestuelle uttrykket viser en til at hele kroppen følger med i ”tauets svinging fram i rommet” (input I₂). Forbindelseslinjene mellom disse to ulike mentale space og muligheten for å se forbindelseslinjer mellom informasjonenheter i tanken om eller ideen om bevegelsen og utførelsen av ytringen eller gesten, kan uttrykkes som en *mapping*. Denne forbindelsen bidrar til å gjøre input i kommunikasjonssituasjoner meningsfull. Gjennom uttrykket har man pekt mot Sylvesters handling som en konseptualisering av (deler av) fortellernes kropp *i naturlig størrelse* som involveres i blenden (fortellerens hender representeres Sylvesters poter etc).

Konstruksjonen av forbindelse mellom disse input bidrar til at det skapes en blend – eller mer presist: input fra gest og situasjon bidrar sammen til å gi en blending der prosessen har potensiale til å bli forstått, her som en ”full-size blend”. Taub (2004:6) illustrerer utviklingen av denne blenden slik: Den første del av gesten, det ”å ta om” et ”tau” ved å føre hendene sammen, kan illustreres slik i forhold til en meningsdanningsprosess der ytringen bidrar til en blend ut fra følgende innspill:

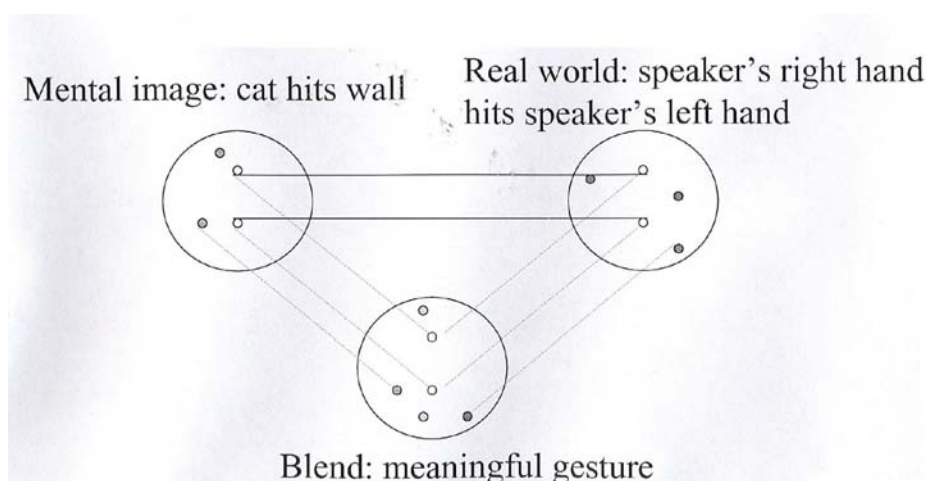
Illustrasjon 3e: Hvordan en blend dannes av en gest, eksempel fra Taub 2004:6

I denne illustrasjonen kan man kjenne igjen tre av sirklene i Fauconnier og Turners grunnmodell fra illustrasjon 3d *Basis diagram for elementene i en blendingsprosess*. Situasjonen det refereres til (fortellingen om Sylvester som står oppe i vinduet og griper etter tauet) omtaler Taub her som et "mental image". Selve gesten uttrykkes av fortelleren, og omtales av Taub her som "real world". Det er disse to input (ide og gest) som utgjør Input I₁ og Input I₂ i Fauconnier og Turners modell. Det som Fauconnier og Turner omtaler som "Blend", står i Taubs illustrasjon for det å oppfatte gesten som meningsfull.

Det å danne forståelse kan være raske prosesser, og ulike blends kan skapes og skiftes raskt. Taub viser videre i sitt eksempel at når denne gesten er uttrykt, kan en ut fra dette samme eksemplet danne nye forestillinger. En kan for eksempel danne en videre forestilling (gå videre med et nytt Input I₁) med et annet uttrykk i situasjonen (input I₂) for det "å svinge med i en slengdisse". I Taubs eksempel fører dette til at en ny gest produseres der bare én hånd brukes. Endringen kan gjøres raskt. I Taubs eksempel viser hun at først bruker fortelleren det gestuelle uttrykket med et grep med begge hender om "tauet", før fortelleren utfører et nytt gestuelt uttrykk: Med en løftet hånd holdes pekefingeren opp i været, og så blir hånden ført i en bevegelse fram i rommet. Dette gir grunnlag for danning av en ny blend som i Taubs terminologi er en "hand-size blend": en del av fortellerens hånd (pekefingeren) representerer nå hele figuren Sylvester som beveges framover.

I historien med Syvester er katten uheldig og kommer ikke dit han hadde planlagt med sin slengdissemanøver, men treffer uheldigvis rett i veggen. "Veggen" kan vises gestuelt med at fortelleren holder opp sin andre hånds håndflate vendt mot hånden som viser Sylvesters bevegelse i en "hand-size blend" og lar hendene treffe hverandre.

Dette blir analysert slik av Taub:

She is using her hands to represent an imagined character and an imagined obstacle.

Illustrasjon 3f: Hvordan en blend dannes av en gest, eksempel fra Taub 2004:8

Situasjonen fortelleren refererer til, er her noe endret i forhold til illustrasjon 3e. Input I_2 i ytringen er nå basert på noe endrete input av ide eller forestilling (input I_1), noe som gir en endret blend eller betydning. Vi "ser" nå *hele* Sylvester idet han treffer veggen, mens vi i det forrige eksemplet bare "så" en del av ham; potene som grep om et tau mens han svingte seg i det.

Hovedprinsippet med blends er at det skjer en mapping mellom input-space (I_1 og I_2) (og generic space) som skaper blends. Det er fascinerende å se hvor raskt slike prosesser kan skapes og endres. Med små endringer i input dannes nye blendingsprosesser. Gestuelle og tegnspråklige uttrykk kan med justeringer av blick og kropp med små nyanser i retning og med bruk av hender etablere mange raske skift i perspektiv og roller i en framstilling. Tegnspråk og gestbruk har mulighet til å utnytte slike perspektivskift spesielt sofistikert, som vist i Taub (2001, 2004) og Liddell (2003).

Taub (2004) beskriver ulike blends i forhold til hvordan manuelt gestuelt input er med på å danne blenden:

Types of blends:

There are some very common types of blends that make the advantage of the properties of our faces, bodies, hands, and arms.

These include full-size, hand-size, point size, tracing, and contour blends. (Taub 2004: 34)

De overnevnte typene av gestuelle blends beskriver hun som de vanligste, og omtaler dem slik:

- Full-size: communiator's body represents an entity
- Hand-size: hand represents an entity
- Point-size: small region represents an entity
- Countour: hands represents outline of entity
- Tracing: hands trace outline of entity (Taub 2004:22)

Dette er analysekategorier som vil komme igjen i noen av mine delanalyser. Teori om blending tilfører mine analyser av språkbruk en viktig dimensjon. Med en utvidet forståelse av språkbruk, kan for eksempel "danseeksemplet" med instruksjon i dansing av reinlender fra del 3.2, ut fra denne teorien forstås som et uttrykk basert på dannelsen av en full-size blending. Denne type blendingsmodeller er teori som knytter sanseintrykk, bruk av språk og symboler sammen med forståelsesprosessen.

Blending som en allmenn forståelsesmodell

Dyktige skuespillere utnytter noe av de samme prosessene som her er vist med analyse av blending i gestuelle uttrykk i sin scenekunst. Med små justeringer i input kan skuespilleren vise til ulike space og referere til ulike rolleskift med ulike personer, tider, reaksjoner og gjøremål. Vekslinger i uttrykk danner grunnlaget for meningsdanningsprosesser. Selv en enkelt skuespiller kan slik få fram og spille skiftninger mellom mange personer og roller, bygge ulike rollefigurer, steder og gjenstander. Bevisst bruk av språk og kroppslige uttrykk rommer uendelige muligheter for formidling. Med input og sammenheng fra situasjonen, relasjonen mellom samtalepartnerne og fra vår generelle erfaringsbaser i generic space og med informasjon knyttet sammen i større skjema og nettverk, er dette omfattende, men raske kognitive prosesser.

Å raskt kunne etablere blendes er en sentral forutsetning for at meningsdanning kan skje. Forståelse er et utfordrende analysenivå å forholde seg til. Jeg søker å nå meningsdanningsaspektet ved dialoger gjennom mine analyser med en tilnærming som beskrevet i 3.5. Jeg vil spesielt legge vekt på grunnlaget for forståelse ved fokusering av informasjon ut fra trajector og landmark og på blendingstilnærming. Blendmodellen er i mine analyser et nyttig bidrag til å forstå kommunikative uttrykk.

Coulson og Fauconnier beskriver modellens potensiale til forståelse av språklige uttrykk slik:

In mental space theory, (...), the primary purpose of language-input is to help speakers integrate linguistic information with background and contextual knowledge in order to formulate an overall understanding of the discourse situation. (Coulson & Fauconnier 1999:1)

Jeg vil komme tilbake til en utdyping av disse termene og kategoriene i delanalysene i kapittel 6. Etter mine vurderinger er teori basert på kognitiv lingvistikk og blendingsanalyser interessante, fordi de tilfører viktige perspektiv som kan nå lengre analytisk enn det jeg mener jeg oppnår bare med å benytte samtaleanalytiske grep.

Materiale og metode

I **Kapittel 4 *Materiale og metode***, vil jeg presentere og drøfte metodiske utfordringer ved utformingen av forskningsdesign for mitt avhandlingsarbeid.

4.1 Forskningsarbeid på en liten språkgruppe

Metodene jeg vil benytte er vitenskapelig forankret. De bygger på samtaleanalytiske og lingvistiske arbeidsmetoder benyttet på dialoger og andre teksttyper innen muntlig språkbruk, bruk av tegnspråk og bruk av taktilt tegnspråk. Som presentert i teorikapitlet er min språkforståelse bredt forankret og plassert inn i en sosiokulturell og sosialkonstruktivistisk ramme. Dette perspektivet gjør det aktuelt å trekke inn moment fra konteksten rundt samtalesituasjonen.

Så langt i denne oppgaven, er presentasjonen av området døvblindes kommunikasjon beskrevet med to fokus:

- TNTS er et lite forskningsområde som er minimalt beskrevet
- TNTS er et eksisterende språkområde innen ett språkfelleskap

De arbeidsmetodene jeg har valgt, er vurdert i forhold til krav om validitet og reliabilitet – for så langt som mulig å legge til rette for at de data jeg legger fram, kan følges, etterprøves og senere utvikles videre. Arbeidet har en kvalitativ forankring med analyser av et lite utvalg samtaler fra en begrenset gruppe brukere av TNTS. Mine samtaledata er eksempler på bruk av TNTS valgt fra et utvalg av noen få personers språkbruk. Analysene vil kombinere et deskriptivt perspektiv med en søken etter overordnede prinsipp og situasjonsmessige tilpassninger. Mine analyser tar utgangspunkt i en induktiv tilnærming, der materialet er styrende for de analysene og de analysemetodene som trekkes inn. Materialet jeg analyserer består av en rekke med enkelttilfeller som jeg beskriver, og som danner grunnlag for å se fellestrekk som igjen kan peke mot et mønster eller noen prinsipper for språkbruk generelt og bruk av TNTS spesielt.

I arbeidet med å se hverdagslige kommunikasjonssituasjoner som et forskningsområde vil jeg vise til noe Arthur Schopenhauer (1788-1860) skal ha sagt:²⁶

Thus, the task is, not so much to see what no one yet has seen;
but to think what nobody yet has thought, about that which everybody sees.

Dette er ord jeg ser som trøst når det gjelder min forskning på glimt fra dagligdagse episoder fra virkeligheten. Det er samtaler innen en dagligdags ramme som er mitt materiale, selv om språkformen er knyttet til en lite beskrevet minoritetsgruppe. Det er en utfordring å se og beskrive prinsipper og mønstre i hverdagslig kommunikasjon mellom døvblinde.

Ved å beskrive noen trekk ved språket til en gruppe som i liten grad er beskrevet, kan jeg komme i den situasjon at jeg omstendelig arbeider fram beskrivelser og analyser av noe som er allment kjent og selvfølgelig for språkbrukerne. Døvblinde tegnspråksbrukere vil overbærende kunne smile over noen av mine nitidig utarbeidede konklusjoner over forhold som de allerede kjenner, og som de alltid har visst om. Spesielt for deler av analysene til problemstilling I ser jeg at dette kan være tilfelle. Samtidig gir arbeidet med grunnleggende forskningsarbeid på et nytt område også mange muligheter til å kunne få arbeide med forhold som ikke er belyst vitenskapelig tidligere.

Jeg har som mål å få noe "kjent" kunnskap om døvblindes kommunikasjon dokumentert med en vitenskapelig tilnærming. Jeg vil løfte fram noe av den kunnskapen som er såkalt "taus" og etablere ny kunnskap. Jeg vil gå inn i dette feltet med flere metodiske innfallsvinkler. Metoder for å trekke inn språkbrukernes erfaringer og vurderinger har vært en viktig tilnærming for meg i studiet av taktilt norsk tegnspråk. I dette kapitlet vil jeg spesielt drøfte metoder for å trekke inn informantenes egne kompetanse. Som vist i teorikapitlet er taktilt tegnspråk et språk som er i bruk i et aktivt og levende språkfelleskap, selv om det er et lite beskrevet område i språkvitenskapelig sammenheng. Jeg har bevisst valgt metodiske tilnærminger som gjør at jeg kan nærme meg og få tilgang til både språkvitenskapens resultat og metoder ved kunnskapsutvikling, og språkbrukeres egen språklige kompetanse og kunnskap (Polanyi 1967, 2000, Molander 1990, 1996).

²⁶ Dette er et sitat som jeg har sett med flere ulike referanser. Både filosofen A. Schopenhauer, matematikeren Erwin Schrödinger (1887-1961) og filosofen Isaac Newton (1642-1727) er med ulike kilder kreditert for uttrykket.

Noe av det jeg studerer i mine problemstillinger, eksisterer som såkalt "taus kunnskap" innen fagområdet. Med erfaringsbasert stoff både fra egen praksis og erfaringsbasert stoff fra biografier, intervju og poetiske uttrykk med døvblinde personer har jeg hentet viktig kunnskap om bruk av taktilt tegnspråk.

"En språklig informant er en kompetent språkbruker som lingvisten samarbeider med for å nå sine forskningsmål" sier Vonen (2003:34). Informantenes bidrag har vært avgjørende for gjennomføringen av dette arbeidet, og for å nå språkbrukerens kunnskap om bruk av TSTS.

Det å arbeide med en minoritetsgruppe og selv ha en tilknytning til denne minoritetskulturen, innebærer også et etisk og verdimessig dilemma som må løses på best mulig måte. Hensynet går i første omgang til det å ivareta informantene. Regelverk for personvernopplysninger er utarbeidet for å ivareta informanters interesser. Men jeg har også måttet gjøre vurderinger som har gått på å ivareta og ikke skade de relasjoner jeg har personlig til dette miljøet, som fagperson og som forsker. Etske vurderinger blir sentrale når informantene tilhører en liten gruppe og er en minoritetsgruppe i et storsamfunn. Dette gjør forholdene gjennomsiktelige og den enkelte sårbar. Å ivareta informantenes interesser er noe som har stått sentralt ved utarbeidelse av design for dette avhandlingsarbeidet.

Både i analysearbeidet og i presentasjon av avhandlingen står bruk av bilder sentralt. Å få tillatelse til bruk av billedmateriale har i tillegg til den formelle godkjenningen også en etisk side. Utvalg av bilder og situasjon er vurdert og basert på respekt for informantenes bidrag.

Når et område er lite beskrevet, kan det medføre at det som finnes av teori og vitenskapelige arbeid, bare dekker deler av feltet. Av og til kan disse delene også synes som svært perifere eller atypiske for helheten. Enkeltarbeid vil gi sine bidrag uten at området er presentert på en dekkende måte. Med bakgrunn i kapittel 2 er det grunnlag for å si at området taktilt tegnspråk ennå er i en fase der sentrale områder ikke er kartlagt. Fordi det er et nytt forskningsområde er metodiske modeller og tilnærminger i liten grad utviklet for studier av taktilt tegnspråk. En viktig del av arbeidet med denne avhandlingen har derfor vært knyttet til valg av metoder og utredning av metodiske spørsmål og arbeidsmåter.

Det å arbeide med taktilt tegnspråk er i seg selv en metodisk utfordring, da det er få andre arbeid innen denne språkgruppen å støtte seg til. Språkformen taktilt tegnspråk er per definisjon knyttet til studiet av dyader, samtaler mellom to personer.

Det vil si at en studie av TNTS automatisk må bli en studie av dyader. Det er også metodisk utfordrende og forutsetter kompliserte metodiske og analysetekniske avveininger. Erlenkamp (2003:116-7), viser til at monologer til nå er nærmest enerådende som datakilde i norsk tegnspråksforskning. Dialoger er teknologisk og transkripsjonsmessig krevende materiale å forholde seg til. Erlenkamp viser til hvordan digital programvare gir muligheter som åpner for å kunne gjøre denne type analyse: ”Dermed skulle det i framtida være åpnet for bruk av dialoger som datakilde, noe som muligens vil gi oss ny innsikt i tegnspråksstrukturen” (Erlenkamp 2003:117).

Jeg vil presentere overveielser ved materialinnsamling og metodisk tilnærming i følgende punkt:

- 4.2 Innsamling av materiale
- 4.3 Taktilt tegnspråks egenart
- 4.4 Transkripsjon av talespråk, tegnspråk og taktilt tegnspråklig materiale
- 4.5 Transkripsjon av TNTS, et eksempel
- 4.6 Validitet og reliabilitet ved metodevalg

Det overordnede målet er hele tiden å argumentere for og vurdere mulige arbeidsmåter som kan kaste lys over de problemstillingene jeg har, med utgangspunkt i en samtaleanalytisk språkvitenskapelig analysetradisjon.

4.2 Innsamling av materiale

4.2.1 Oversikt over innsamlet materiale

Følgende materiale er benyttet som grunnlag for å belyse avhandlingens problemstillinger:

- videoopptak av språkbruk mellom fire døvblinde informanter, innsamlet i løpet av fire dager
- prøveopptak med to av de samme informantene og tolker i løpet av en dag
- intervju med informantene enkeltvis
- gruppeintervju
- gruppesamtaler og diskusjon omkring språkbruk knyttet opp til noen avgrensede problemstillinger
- eksperimentsituasjoner som belyser visse avgrensede problemstillinger
- litteraturstudier

Utvalg av informanter og samtaledata er lite – fire døvblinde brukere av TNTS og korte glimt av et begrenset utvalg samtaler ligger til grunn for analysene. Et annet utvalg av informanter og opptak fra andre kommunikasjonssituasjoner ville selvsagt gitt et annet materiale for analyse og mulighet for andre type funn.

Det er en stor mengde av innsamlet materiale jeg ikke har hatt tid og mulighet til å bearbeide. Spesielt i intervjumaterialet ligger det mange historier og erfaringer om verdifulle og interessante områder som dreier seg om språklige forhold utover mine valgte problemstillinger.

Når korte utsnitt av virkeligheten fanges gjennom et videokamera og siden skal analyseres oppstår det behov for mange metodiske vurderinger. Noe av dette gjelder generelt for videoinnsamling av forskningsmateriale og berører både tekniske, etiske og utvalgsmessige spørsmål (Karbo 2004).

Metodekapitlet vil presentere valg av metoder. Slik vil jeg vise til hvordan metodene er utviklet og gjennomtenkt for å kunne dokumentere validitet og reliabilitet i dette kvalitative forskningsarbeidet.

4.2.2 Samtalene

Tidlig i doktorgradsarbeidet foretok jeg en materialinnsamling av dialoger mellom døvblinde som brukte taktilt tegnspråk. Videoopptak fra vinteren 2000 utgjør hoveddelen av mitt materiale. Med på opptakene er samtaler mellom fire døvblinde informanter som alle er døve fra barndommen, og som har tegnspråk som førstespråk. I voksen alder har de blitt blinde på grunn av tiltagende synsvansker. De har alle i mange år vært avhengige av taktil kommunikasjon. Informantene er tre menn og en kvinne, som ved tidspunkt for første datainnsamlingsrunde var 56, 57, 57 og 69 år. De er i transkripsjonssammenheng anonymisert og har fått navnene Arne, Inger, Ivar og Nils.

Dialogene i materialet utgjør totalt vel syv timers videoopptak. Gruppen var samlet for å gjennomføre et arbeidsoppdrag over fire dager. Samtaler i ulike hverdagslige sammenhenger i løpet av disse dagene er filmet. Informantene ble også intervjuet individuelt i løpet av opptaksperioden. Også disse intervjuene ble filmet.

Da språkbruken i situasjonene skulle registreres ved videoopptak, måtte dette være avklart med informantene og formelt godkjent etter søknad fra Datatilsynet.²⁷ Godkjenningsavtaler for videoopptak var trykket i punktskrift og innholdet ble gjennomgått med hver enkelt informant. Å anonymisere personer på et videoopptak er ikke helt enkelt.

Saksbehandlerne ved Datafaglig sekretariat, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, anbefalte i første omgang å bruke videoopptak og bilder der ansiktene til samtalepartene ble sladdet. Dette er selvsagt ikke forenlig med tegnspråklig analyse. Jeg fikk en godkjenning for å lagre og benytte opptakene i den form som de er tatt opp, og informantene har godkjent bruk av bilder og video til analyse og formidling av dette avhandlingsarbeidet. Under punkt 4.2.4 Informantsamling, vil jeg komme nærmere inn på noen av de etiske forholdene som er knyttet til billedbruk.

Før jeg startet datainnsamlingen hadde jeg foretatt en gjennomgang av tidligere forskning på området døvblindes kommunikasjon og vurdert de metodiske tilnærmingene i tidligere forskningsarbeid. Jeg hadde også fortatt et prøveopptak mellom to døvblinde tegnspråksbrukere og gjort en første utprøving med notasjon og analyse ut fra noen sekvenser av opptaket fra proto-situasjonen. Ved denne utprøvingen deltok to døvblinde taktile tegnspråksbrukere i samtale, men også glimt av når disse to hadde kontakt med sine ektefeller, sine profesjonelle døvblindetolker og tolkestudenter, ble videofilmet. Deler av dette materialet inngår også i mine data. Gjennom denne utprøvingen hadde jeg sett at det er ulike varianter av språkbruk man kan finne i ulike situasjoner og i forhold til ulike personkonstellasjoner og språkbruksgrupper. Tilsvarende funn er også dokumentert hos Mesch (1990). Døvblinde (som alle andre) endrer sin kommunikasjon ut fra den mottaker de har og ut fra den kommunikasjonsmessige kompetanse man vurderer at samtalepartneren har. Dette gjorde meg bevisst på at jeg ønsket å legge til rette for mest mulig ”naturlig” språkbruk ved min materialinnsamling. Jeg ville filme situasjoner som var møter mellom personer med samme språkform (personer med samme primærkommunikasjon, samme kommunikasjonsform). Språkbruken skulle være spontan og rettet til personer som en visste at en kunne forstå og kommunisere lett med.

²⁷ Godkjenning av konsesjon for opprettelse av personregister per januar 2000.

Jeg filmet for eksempel ikke kontakt mellom erfarne døvblindetolker i taktil tegnspråklig samtale med døvblinde, ikke døve ektefeller/partnere i samspill med døvblinde og heller ikke studenter/konsulenters (med varierende grad av tegnspråksferdighet) i samspill med døvblinde.

I møte mellom ”likemenn” – i møte mellom døvblinde – ville jeg få en ramme der kommunikasjonen var basert på en taktilt utførelse av NTS, noe som ville gi en mest mulig ”flytende” bruk av taktilt tegnspråk.

I en dialog mellom personer med forskjellig språk vil partene tilpasse sin språkbruk for å bli forstått. Det man observerer, kan da til dels være andre språkvarianter enn språkbruk mellom personer med samme språk. Å beherske en kommunikasjonsform godt er en forutsetning for å kunne utnytte de muligheter og nyanser som ligger i språket. Ved å filme *døvblinde som kommuniserte med døvblinde* håpet jeg å filme den naturlige språkbruken – naturlig kommunikasjon med TNTS.

En kommentar til utvalg av informanter: Å bruke taktil tegnspråklig kommunikasjon er ikke noe en person velger, men er en kommunikasjonsform som benyttes av nødvendighet. Døve personer som nylig er kommet i den situasjonen der de ikke lenger kan se tegnspråk – som nylig er blitt *døvblinde* – kan være preget av at taktilt tegnspråk ennå ikke er en kommunikasjonsform personene selv har akseptert eller er blitt fortrolig med. Dette kan gi usikkerhet og identifikasjonsmessige vansker som kan påvirke dialogen og språkformen. Den berøringmessige modaliteten i en samtalesituasjon er da nødvendig, men kan oppleves som både uønsket og ubehagelig av personen. Jeg har bevisst valgt informanter blant personer som ikke er i en tilpassningsfase som taktile tegnspråksbrukere.

Blant de språkbrukerne som viser smidigst og enklest språkbruk i taktil form, vil en derfor finne personer som har etablert taktilt tegnspråk som sin kommunikasjonsform. Alle mine informanter har levd som døvblinde i mange år, og har i mange år benyttet taktilt tegnspråk som sin kommunikasjonsform i familiesammenheng og i sitt daglige liv (20-30 år). Gjennom mer enn 25 år har jeg hatt mange kontakter i døvblindemiljøet, og jeg kjente derfor alle disse informantene fra tidligere. Jeg kjente dem som aktive personer med et avklart forhold til det å være døvblind. Dette var grunnen til at jeg spurte disse informantene om å være med. Jeg hadde et ønske om fire informanter, med både menn og kvinner representert i utvalget.

Ut fra kjennskap til døvblindemiljøet i Norge hadde jeg satt opp en liste over personer jeg vurderte som aktuelle informanter. De første fire på listen min sa ja til deltagelse, så da ble det dem.

De fire voksne døvblinde informantene kjente hverandre fra tidligere. De var informert om formålet ved situasjonen og hadde altså frivillig valgt å delta. Situasjonen var honorert og regnet som et arbeidsoppdrag. De var i situasjoner der det var lagt vekt på at de skulle føle seg kompetente. Det skulle være situasjoner der de møtte utfordringer der de kunne bidra positivt.

Det skulle i størst mulig grad være hyggelige og aktive situasjoner det var lagt vekt på at de skulle føle seg i en verdsatt rolle. Situasjonen skulle så langt som råd være utfordrende og positiv. Dette håpet jeg skulle kunne være et grunnlag for å fremme en situasjon som også kunne fremme spontan og autentisk språkbruk. En trenger ingen vitenskapelige referanser for å påstå det motsatte. Situasjoner der samtalepartnere er utrygge og utilpassede med hverandre eller situasjonen, og situasjoner som er uavklarte i forhold til forventninger og roller, gir en ramme som vil påvirke kommunikasjonsprosessen negativt. Samtaleflyt, interaksjon og engasjement i samtalesituasjon vil påvirkes negativt i utrygge situasjoner. Jeg ønsket å legge til rette for situasjoner der informantene kunne involvere seg og glede seg over oppdraget. Slik ønsket jeg å påvirke innsamlingen av et samtalemateriale som jeg håpet skulle gi gode eksempler på bruk av TNTS.

Som grunnlag for datainnsamling ønsket jeg bevisst å unngå situasjoner arrangert som studioopptak av personer som ble bedt om å snakke "fritt" sammen. Jeg ønsket en mest mulig "naturlig" språksituasjon med mest mulig "naturlig" språkbruk. Senere i metodekapitlet vil jeg drøfte at jeg underveis i dette arbeidet har endret min forståelse for hva som er "naturlig" språkbruk, og hva som er rammene for det.

Informantene var ikke bosatt i samme del av landet – to var fra Trøndelag, to fra Østlandsområdet. Alle var som sagt godt kjent fra tidligere og møttes ved arrangement og ved organisasjonsvirksomhet for døvblinde. Ved tidspunktet for datainnsamlingen var det mer enn seks måneder siden tre av dem sist hadde møtt hverandre. Med teknisk tilpassede løsninger for døvblinde, med tilrettelagt skrive- og avlesningsordninger, er det i dag mulig for døvblinde å ha kontakt med hverandre gjennom telefon og e-mail.

Denne muligheten utnyttet alle informantene – alle hadde teksttelefon med tilpassning til lesing ved braille-leselist eller skjerm, tre hadde tatt i bruk e-mail med braille-leselist eller spesialskjerm.

Ved det arrangementet der videoopptakene ble tatt opp, var personene engasjert som veiledere for førsteårs tolkestudenter som skulle ha *kommunikasjon og ledsaging med døvblinde* på sin timeplan. I løpet av arrangementet arbeidet de fire døvblinde informantene med veiledningsoppgaver og aktiviteter sammen med en relativt stor studentgruppe på 16 tolkestudenter.²⁸ Informantene hadde travle dager med variert program.

De hadde i oppgave å gjennomgå praksis-situasjoner som skulle gi studentene innføring og mulighet til å få kommunisert med døvblinde og øve tolking, beskrivelse og ledsaging. Dette er sentrale emner i tolkeutdanningen ved HiST, Avdeling for lærer- og tolkeutdanning. Studentene hadde så langt i studiet bare fått en kort innføring i tolkeprosessen, yrkesrolle og ferdighetstrening. De skulle nå gjennom en praksisuke for å få prøvd ut kommunikasjonsmetoder, tolking og ledsaging sammen med døvblinde veiledere.

I løpet av disse dagene var det også hyppig kontakt mellom de døvblinde veilederne. Det var disse kontaktene som var spesielt interessante ut fra mitt ståsted, for her var det episoder av spontan naturlig kommunikasjon mellom døvblinde. Dette var mange sekvenser med korte og lengre samtaler og møter i løpet av dagene. Noen eksempler er da alle informantene møttes på hotellet første dag ved oppstart av arrangementet, i pausesituasjoner, ved måltidssituasjoner, mens man ventet på buss og trikk mellom ulike gjøremål i arrangementet, ved korte møter i og mellom aktiviteter, samtaler i lunsjpausen, på kveldstid, etc., etc. Det var sekvenser der informantene selv tok initiativ til å møtes og ta uformell kontakt, det var episoder der de seg imellom diskuterte arbeidsoppgaver og erfaringene de hadde i forhold til studentene. De utvekslet hilsener og hverdagskommentarer, de utvekslet nyheter og diskuterte aktuelle saker og hendelser. Dagene var fylt av korte og lengre samtaler, og det er videofilming av disse episodene som utgjør hoveddelen av mitt datamateriale. Disse samtalene skjedde naturlig innimellom informantenes arbeidsoppdrag med studentene.

²⁸ Studenter ved Utdanning for tolk for døve, døvblinde og døvblitte ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for lærer- og tolkeutdanning, studenter fra kullet DT-99: *Takk for god hjelp!*

Selve filmingen ble gjort med små digitale videokamera som var lett tilgjengelige under arrangementet. Kameraene kunne benyttes også der lysforholdene ikke var optimale – både innendørs og utendørs. Filmingen ble foretatt med god hjelp av tolkestudenter. I tre dager var en teknisk assistent med erfaring fra opptak av tegnspråk med, og i tillegg filmet jeg selv noe. I materialet inngår det samtaler der alle de fire informantene snakket med hverandre. Jeg fikk opptak av samtaler utendørs, innendørs, i sittende posisjon, i stående posisjon, korte samtaler, lange samtaler, samtaler der både begynnelsen og slutten av samtalen er med og noen samtaler der samtalen så vidt er kommet i gang, før kamera blir slått på.

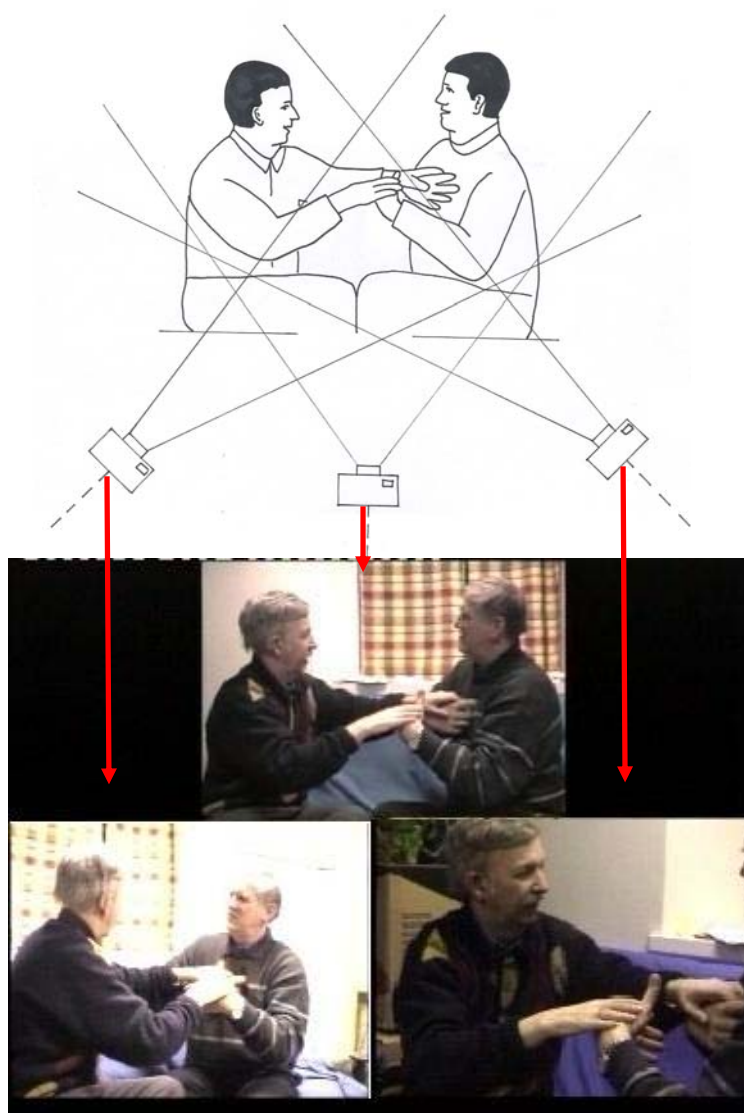
De fleste episodene ble filmet med ett kamera. Noen sekvenser ble filmet med to og tre kamera for å mer presist kunne fange opp dialogen. Der tre kamera ble benyttet, var det episoder av noe lengre varighet innendørs. Det ble da benyttet stativ og ordnet slik at ett kamera var rettet inn mot ansiktet og hendene til den ene av samtalepartnerne, ett kamera fanget den andre, og det tredje kameraet registrerte begge samtalepartnerne samtidig i bildet. Denne typen opptak gjør det mulig å registrere variasjon i tegnrommet mellom de som snakket sammen – se om deltagerne beveget seg mot hverandre/fra hverandre, hevet/senket hendene, hvordan personene førte hendene til eller fra egen kropp, den andres kropp etc. (Se illustrasjon 4a.)²⁹

En tilsvarende metode er også benyttet hos Collins (2003) på taktilt ASL.³⁰ Det er teknisk utfordrende å fange taktilt tegnspråklig kommunikasjon videoteknisk på en presis måte, fordi hendene til samtalepartnerne lett kan skjule noe av bevegelsen og utformingen av uttrykkene.

²⁹ Takk til Møller kompetansesenter og Olle Eriksen for bistand til samredigering.

³⁰ Collins' materiale har jeg selv hatt mulighet til å se og drøfte med ham. Det ligger muligens et potensial i å benytte også en fjerde kameravinkel. Utprøvinger av Collins gjort i 2003, indikerer at en teknisk løsning for presise opptak av taktilt tegnspråk kan tilføres mer informasjon ved et fjerde kameravinkel i posisjon fra golvnivå og rett opp mot hendene på samtalepartnerne (personlig opplysning fra Collins, november 2003). Så vidt jeg vet er ikke data fra denne type materiale ennå presentert.

Opptakssituasjon og videobilledutsnitt for mitt materiale kan illustreres slik:

Illustrasjon 4a: Kameraposisjon for opptak med tre videokamera og eksempel på samredigert bilde

4.2.3 Intervju

I løpet av arrangementet ble alle informantene intervjuet. Alle ble intervjuet i en avtalt ramme. Siktemålet med intervjuene var å gi noen basiskunnskaper om den enkeltes bakgrunn i forhold til skolegang, sansetap, erfaringer med kommunikasjonsbruk, opplevelse av språklig situasjon mm. Disse intervjuene fulgte en kortfattet intervjuguide. I løpet av dagene ble det også gjort noen kortere intervjusekvenser. Disse hadde sin basis i samtaler som skjedde i løpet av arrangementet. Dette var mer uformelle intervju med spørsmål knyttet til avklaring av tema og forståelse i aktuelle samtalesituasjoner.

Enkeltintervju ble foretatt direkte på taktilt tegnspråk. Ett videokamera på stativ ble benyttet, med mulighet for fjernkontroll for å slå det av og på. Jeg var den som gjennomførte intervjuene. Jeg benyttet taktilt norsk tegnspråk til informantene, som her:

Illustrasjon 4b: Intervjuer benytter taktilt norsk tegnspråk

Når den døvblinde svarte, endret imidlertid kommunikasjonssituasjonen seg. Svaret fra informantene ble stort sett gitt som en respons med bruk av NTS – uten taktil kontakt med hendene. Som vist i illustrasjon:

Illustrasjon 4c: Informanten svarer i intervjuet med bruk av NTS

Vekslingen mellom bruk av TSTS og NTS er den vanligste måten det samtales på mellom døvblinde og personer som den døvblinde vet kan se. Da tas initiativ til å bryte den taktile kontakten mellom hendene ved turvekslingene.

Det må imidlertid bemerkes at det hele tiden under intervjuet var etablert en kontakt ved en lett berøring mellom føtter, kne og delvis med hendene mellom intervjuer og informant. Min tilbakemelding som intervjuer ble gitt ved at jeg ga tilbakemelding med et lett klapp mot yttersiden av informantens kne eller arm eller ved å overta turen med å føre mine hender mot informantens. For korte sekvenser kunne informanten bruke taktil tegnspråk også til meg som intervjuer – spesielt om spørsmålene jeg stilte, var knyttet til taktilt tegnspråk som tema. Da var taktil kontakt nødvendig for å formidle presise svar.

Initiativet til å bryte og til å etablere taktil kontakt i samtalen kom både fra meg som intervjuer og fra informanten. Vekslingen mellom det å bruke visuelt NTS og TNTS, vil jeg illustrere med noen bilder av turvekslingssekvenser. Først vises hvordan den direkte kontakten etableres når det er et skifte i turtagning. Den døvblinde informanten er i illustrasjon 4d ferdig med sin ytring og strekker sine hender mot meg. Jeg løfter mine hender mot ham for å gi respons med TNTS:

Illustrasjon 4d: Turveksling i overgangen fra NTS til TNTS

Informanten signaliserer her at han gir turen over til meg, han strekker hendene sine mot seende samtalepartner som løfter hendene for å overta turen. Som seende responderer jeg på dette initiativet med å løfte hendene mine for å overta turen med taktilt NTS. Måten informantens hender er vendt på signaliserer også et turskifte, han er klar til å ”lytte”.

Også den neste illustrasjonen viser turveksling. Her er jeg som intervjuer i ferd med å avslutte et spørsmål, og former med ”spillende” fingre et signal for spørsmål – HVA. Informanten har holdt sine hender over mine for å oppfatte min ytring. Nå vil han ta over turen. Han løfter sine hender for å overta med en respons med visuelt NTS, men jeg senker mine hender. Kontakten mellom hendene brytes:

Illustrasjon 4e: Turskifte med overgang fra TNTS til visuelt NTS

En slik måte å føre turskifte på skjer i en tilnærmet samkonstruksjon for å få flyt i overgangen mellom turene og overgangen mellom bruk av NTS og TNTS. Illustrasjon 4e viser at jeg som intervjuer avslutter turen og senker mine hender, mens informanten løfter sine hender for å overta turen med å benytte visuelt NTS. Slike overganger er vanlige når døvblinde brukere av TNTS kommuniserer med personer som de vet kan se.

Alle intervjuene ble videofilmet. Som intervjuer hadde jeg ingen mulighet til å ta notater under intervjuene, men jeg kunne følge en intervjuguide som lå tilgjengelig, slik at jeg kunne lese den – plassert på golvet ved min stol. Ved to av intervjuene fikk jeg hjelp av en av de offentlig godkjente tolkene for døvblinde, som var engasjert under oppdraget. Hun satt da ved videokameraet med direkte blikk mot informantene og stemmetolket deres ytringer så en norsk oversettelse ble talt inn på videobåndet – nær simultant oversatt. Dette ble gjort for om mulig å lette senere transkripsjon av intervjuene, spesielt om det hadde oppstått sekvenser som hadde vært vanskelig avlesbare, og der denne støtten kunne vært til hjelp for videre analyse av intervjudata. I ettertid ser jeg at videoopptaket av samtalen vil være tilstrekkelig for å fange og registrere intervjuet. Et godt videoopptak er tilstrekkelig for å kunne anvende materialet videre. En eventuelt bedre løsning kunne være å benytte to kamera og så direkte samredigere opptakene inn med et opptak med såkalt split-screen – der ett kamera er rettet mot intervjuer og et annet rettet mot informant som så kommer inn på samme videobilde. Dette er en metode beskrevet for intervjusituasjoner med tegnspråk ved Hansen (2003, 2005).

4.2.4 Informantsamling

Jeg hadde helt fra den første skisse av mitt doktorgradsprosjekt en plan om et metodisk design der jeg etter en første analysefase skulle foreta en hypoteseutprøving og drøfting med døvblinde språkbrukere. Med økonomisk støtte fra legatmidler fikk jeg anledning til å arrangere en slik informantsamling vel to år etter første datainnsamling.³¹ Denne informantsamlingen ble gjennomført over to dager vinteren 2002.

³¹ Takk til *Borlaugs legat for døvblinde* for midler til å gjennomføre informantsamling i Trondheim i mars 2002. Legatet ble opprettet med siktemål å stimulere til økt skoloring og bidra til trivselstiltak for døvblinde. Da de bevilget midler til dette tiltaket, var det første gang legatet bevilget midler til forskningsformål.

Da informantsamlingen ble gjennomført, hadde det innledende analysearbeidet gitt meg flere hypoteser og mange spørsmål. Disse ønsket jeg å drøfte med informantene. Alle informantene var interesserte i å delta også ved denne samlingen, og alle fire sa seg villig til igjen å bli filmet og til å delta i både samtaler, noen språklige utprøvnings situasjoner og tester. Programmet for informantsamlingen ble forberedt med en rekke forbehold og alternative planer fordi jeg var usikker på hva som kunne være mulig å gjennomføre. Jeg ønsket å prøve ut en gruppesamtale med de samme informantene som hadde deltatt i den første datainnsamlingen. Et gruppeintervju med døvblinde var ut fra det jeg kjenner til, ikke tidligere gjennomført som språkvitenskapelig metode. I tillegg til gruppeintervju ville jeg også prøve ut det å bruke noen språklige eksperimenter og tester i samarbeid med informantene. Både testsituasjonene og gruppeintervjuet ble videofilmet. Informantsamlingen ble en stor opplevelse! Mange metoder og tilnærminger lot seg gjennomføre. Disse tilnærmingene vil i hovedsak bli presentert her i metodekapitlet, og noe vil også tas opp i analyse- og drøftingskapitlet.

Praktisk sett var det mange avklaringer som var nødvendige for å arrangere en slik informantsamling. Å finne en tid som passer for alle involverte parter, viste seg å være en av de vanskeligste avklaringene. Å finne et egnet møtetidspunkt med fire aktive døvblinde som er opptatt og engasjert på forskjellig hold er ikke bare enkelt. "Den datoen kolliderer med deltagelse i Boston maraton", "Den datoen kolliderer med IT-kurs, "...med årsmøtet i foreningen jeg leder", "...med bestilt fritidsreise", etc. etc. Når er det mulig å skaffe tolker? Når kan tolkestudenter delta i opplegget ut fra sin timeplan? Omsider kom vi fram til datoer som kunne fungere for informantene, tolkene og også var tilpasset til en periode der HiST's avgangskull av tolkestudenter kunne bidra med en praksisrettet oppgave, hjelpe til med videofilming og få observert tolking.

Denne type erfaring deles med mange språkforskere. Kasper beskriver i "Data collection in Pragmatics Research":

Perhaps the most difficult part in gathering extended authentic data is to gain access to the research site. (Kasper 1999:73)

På informantsamlingen trengte jeg mange tolker og dyktige tolker. Kvalitet på formidlingen og tolkingen ville være helt avgjørende for gjennomføringen av en slik gruppesamtale. Jeg spurte derfor den enkelte døvblinde deltager om hvilke tolker de selv vurderte at de oppfattet og forsto lettest – hvem de vurderte å være de beste tolkene for seg.³²

Disse tolkene ble bestilt til oppdraget. Tolkene fikk i forkant av oppdraget informasjon om innhold og rammer for arrangementet. De hadde på forhånd godkjent at tolkingen ble videofilmet. Dette var viktig å få klarert for å ha mulighet til å registrere formidlingen og drøftingene. Alle tolkene deltok i et forberedningsmøte like i forkant av oppdraget. Der ble noe av innholdet og hensikten ved samtalene og øvelsene gjennomgått. Noen sentrale begrep og interesseområdene for mine problemstillinger ble tatt opp, og øvelsene og eksperimentsituasjonene ble presentert. Jeg fikk konstruktive forslag på forbedringer av plassering og samarbeid i gruppesamtalen som tolkesituasjon, og også på forbedringsforslag til introduksjonen av noen av mine språklige eksperimenter.

Det er knapphet på tolker i Norge og dette oppdraget måtte tilpasses i forhold til annen virksomhet for å la seg gjennomføre. Etter mange runder med avtaler, fleksible deltagere og mange tilpasninger var ni offentlig godkjente tolker- og ledsagere på plass.³³

Det å framskaffe forskningsdata ved et gruppeintervju var både kostnads- og tidkrevende. Jeg ville ikke fått mine språkdata uten tilgang på velvillige informanter, legatmidler og finansiell støtte, hjelp fra tolker, studenter og andre støttepersoner til å gjennomføre gruppeintervjuene og selve arrangementet.

³² Dette var i og for seg en interessant situasjon: To av de døvblinde deltagerne svarte raskt: – de og de tolkene bruker jeg ofte, de opplever jeg det behagelig og sikkert å oppfatte. Fra en av deltagerne kom et ønske med noen navn. Da jeg spurte: "Er det disse tolkene du forstår best?" svarte han: Nei, det var kanskje ikke slik at det var de tolkene han her foreslo som var de enklest å forstå – men siden det var vanskelig å få tak i tolker som kunne tolke over to hele dager så var dette kanskje tolker som kunne ha tid og anledning til et såpass langt oppdrag. Vi snakket så en del fram og tilbake om det å ha tolker som var behagelig å forstå, som kunne tolke presist, som var lett å oppfatte selv om det var my og rask informasjon som ble presentert etc. Så kom personen med nye forslag på tolker. Da han skulle si noe om disse tolkene, skrev han på sin punkttekst-telefon: "NN (tolkens navn) – jeg smiler!". Det var den riktige tolken for han, og dette var den som ble bestilt. Den siste av deltagerne hadde ikke noe bestemte ønske eller preferanse om tolk. Vedkommende hadde erfaring med å bruke mange tolker tilknyttet tolketjenesten. Med god hjelp fra tolketjenesten, HMS-Sør-Trøndelag ble tolketjeneste til samlingen dekket. Alle de ønskede tolkene kunne stille. Med blant annet midler fra Borlaugs legat kunne reiseutgifter og lønn også for tolker utenom Midt-Norge regionen benyttes. Til ledsagerbehov på kveldstid og ved reise ble tolkestudenter og to av de døvblindes ektefeller/partnere engasjert.

³³ Takk til Tolketjenesten i Sør-Trøndelag, Hjelpemiddelsentralen, for koordinering av tolketjenesten til informantsamlingen. Arrangementet ville ikke vært gjennomførbart uten god tolkehjelp.

4.2.5 Gruppesamtale som metode

En gruppesamtale er en metode som kan være egnet for å drøfte problemstillinger med informanter. Metoden er en utfordring å gjennomføre med døvblinde personer. Døvblinde som benytter taktilt tegnspråk har en kommunikasjonsform som er knyttet opp til dyader. Ved taktil kontakt er en persons hender i kontakt med den andres hender. Den taktile dyaden åpner for kontakt mellom to personer og stenger samtidig andre ute. I utgangspunktet er gruppesamtale med bruk av taktilt tegnspråk med flere enn to personer en umulighet. En døvblind person kan ikke overhøre andres kommunikasjon eller få med endringer i situasjonen rundt seg, så lenge han eller hun samtaler med en annen person.

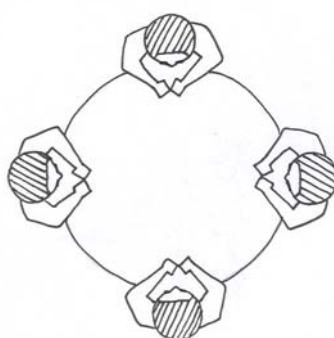
Jeg håpet gruppesamtale skulle være den bærende delen av informasjonsinnhentingene ved informantsamlingen. Men da jeg ikke hadde prøvd formen før, var jeg usikker på om det i hele tatt lot seg gjøre. Jeg ønsket likevel å prøve ut gruppesamtale om språk som metode, ut fra de muligheter det kunne ha til å få fram data om TNTS som ikke er dokumentert eller uttalt kunnskap. Det ville kreve følgende tilpassning: Jeg ønsket en gruppesamtale mellom fire døvblinde personer og meg selv som forsker og delvis deltaker i gruppesamtalen. Ved å bruke tolkehjelp kunne man simultant få formidlet det som ble sagt mellom deltagerne i en gruppe med døvblinde. Det måtte da være to tolker for hver døvblind – en tolk som taktilt tolket alt som ble sagt til den døvblinde, og en tolk som kunne se hva de andre døvblinde gjorde og eventuelt demonstrerte (for å supplere tolken på dette), og som kunne tolke det den døvblinde sa ut til de andre tolkene, så de igjen kunne tolke til de andre døvblinde deltagerne.

Ytringer og gruppediskusjon ble formidlet i en kjede av tolkninger. Hver døvblind person hadde to tolker, som tolket i såkalt to-tolksystem, og som jeg vil omtale som tolk-1 (T1.) og tolk-2 (T2.) – der de samarbeider slik at tolk-1 var ”hovedtolk” og tolk-2 ”støttetolk” (se illustrasjon 4h).

Spørsmål fra meg og eventuell fysisk demonstrasjon ble oppfattet av tolkene, oversatt og beskrevet av tolk-1 til den døvblinde. Dette var slik det ble gjort av fire tolker – en til hver informant. Respons tilbake til meg og de andre ble ytret av den døvblinde, oppfattet og stemmetolket til norsk av tolk-2. Responsen ble så tolket til hver enkelt av de døvblinde av deres tolker. Eventuell respons tilbake fra den døvblinde ble oppfattet og tolket av dennes tolk-2, og deretter tolket videre til hver enkelt av deres tolk-1.

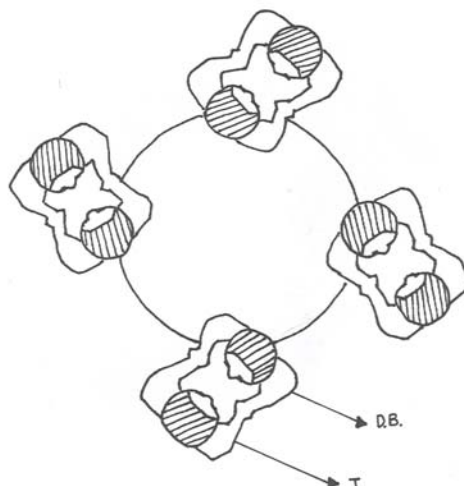
Og slik gikk prosessen fram og tilbake. Tolkingen skjedde av og til ryddig og velregulert, andre ganger med flere overlappende responser. Med en slikt to-tolksystem var det lagt til rette for at alle kunne følge med i alt det som ble sagt. Dette ga en gruppeintervju-situasjon med fire døvblinde, åtte tolker og meg som forsker.

Med de fire døvblinde deltagere prøvde vi ut en plassering som gjorde at de fysisk kunne ta direkte kontakt med hverandre (Eggen, Haug & Raanes 2002). Plasseringen skulle ivareta at informantene visste at om de slapp den fysiske kontakten med sine tolker, kunne de strekke hendene ut og nå de andre døvblinde deltakerne. En ordinær gruppesamtale kan se slik ut:

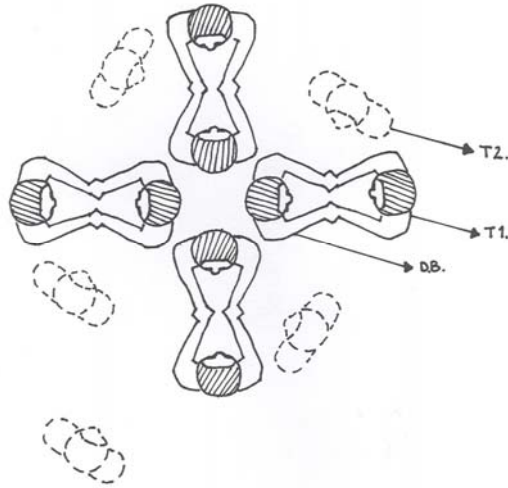
Illustrasjon 4f: Gruppesamtale rundt et bord

En samtale med fire døvblinde (D.B.) og fire tolker (T) kunne vært slik:

Illustrasjon 4g: En mulig plassering samtale mellom fire døvblinde og fire tolker

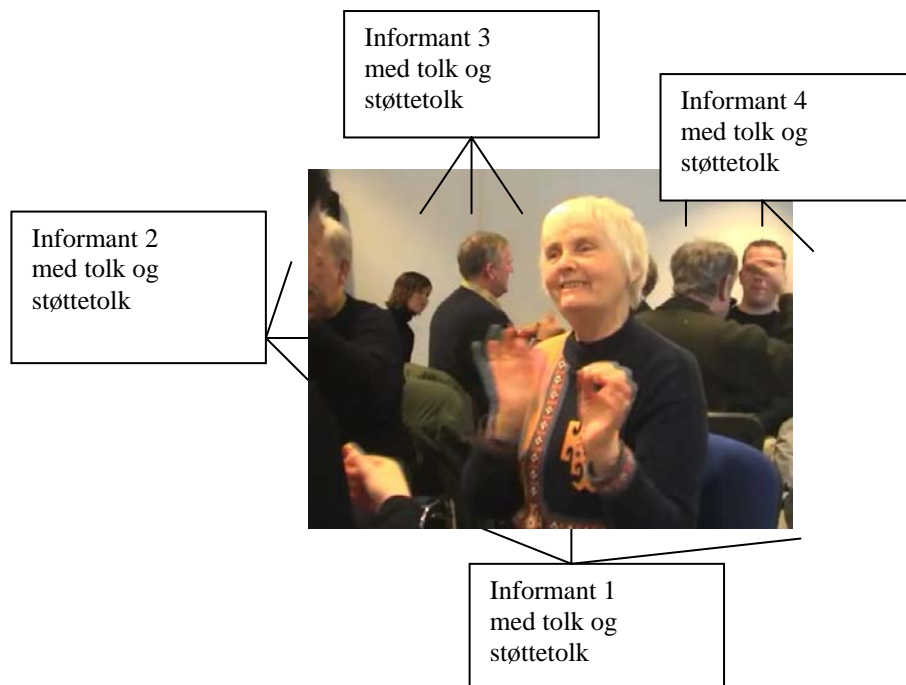
Jeg ønsket å finne en annen løsning på plassering som skulle bidra til at deltagerne opplevde kontakt med de andre mer direkte. Derfor ble en alternativ plassering av de fire døvblinde valgt. Informantene ble plassert i en sirkel, "skulder mot skulder".

Illustrasjon 4h: Plassering for en gruppesamtale med fire døvblinde, tolker, støttetolk, forsker

Hovedtolkene (T1.) er plassert rett foran den enkelte døvblinde og støttetolkene (T2.) like til siden for hovedtolkene. Som deltager i samtalen var jeg plassert like i ytterkanten av sirkelen. Når jeg sto, kunne jeg selv se flere av de døvblinde informantene direkte når de ytret seg. Plasseringen var som illustrasjon 4h viser at alle satt relativt tett. Denne plasseringen ble benyttet i store deler av informantsamlingen. Dette fungerte ut fra intensjonene om lett å kunne henvende seg direkte til de andre deltagerne.

Ut fra et bilde av situasjonen kan dette illustreres slik:

Illustrasjon 4 i: Plassering av informanter, hovedtolker og støttetolk

For å få denne situasjonen videofilmet krevdes enda flere inn i rommet. I alt ble ni kamera benyttet for å filme hele gruppesamtalen i enkelte opptakssekvenser.

For å fange kommunikasjonen til den enkelte deltager ble da et kamera i hovedsak rettet mot den ene døvblinde og et kamera mot dennes samtalepartner/tolk-1. Slik kunne jeg følge diskusjon og eksperimentsituasjoner for hver person. Med fire personer involvert i samtalen ble dette organisert i egne "team" rundt hver gruppedeltager. For eksempel bestod "Team-Inger" av:

- Inger
- hennes hovedtolk (T1.)
- hennes støttetolk (T2.)
- kamerafører 1, som filmet med hovedfokus på Inger
- kamerafører 2, som hadde kamerafokus på Ingers samtalepartner eller tolk.

Tilsvarende var to kamera i bruk for hver av de fire døvblinde deltagerne. Et kamera ble satt slik at det fikk med et oversiktsbilde over situasjonen, plassert nær meg som forsker. Jeg kunne ved behov kommentere inn direkte på videobåndet, eller bruke kameraet for å fokusere på næropptak eller overblikksbilder. Ved sekvenser av informantsamlingen var alle kamera i bruk, ved sekvenser med mer åpne spørsmål og samtale var bare fire kamera i bruk. Kun i kortere sekvenser det ble filmet med alt tilgjengelig teknisk utstyr. I perioder var svært mange personer involvert. Jeg fikk som sagt god hjelp til videofilming av tolkestudenter i tillegg til tekniker, og av alle deltagerne som bidro til smidig samarbeidsformer. Det gikk bra. Det ble en god og glad tone i arrangementet.

I noen eksperimentsekvenser var det nødvendig med bord eller med en plassering der to eller tre samarbeidet i grupper.

Hvert team fikk en egen notatbok, og oppfordret til å notere ned eventuelle spørsmål og refleksjoner i forbindelse med gjennomføringene av situasjonen. Alle ble oppfordret til å bruke notatboken, da mye i situasjonen var nytt for alle involverte. Det var tolkene som skrev ned både sine kommentarer og også kommentarer de nedtegnet fra informantene. De refleksjonene som ble gitt var interessante både for metodisk og faglig utvikling og tenkning – både forhold ved tilrettelegging av tolkesituasjon og for problemstillingene som ble drøftet, ble det skrevet refleksjoner og kommentarer til. Informantsamlingen var intensiv. Også i pausesituasjoner, under måltid og sosiale deler av arrangementet fortsatte diskusjonene. Da var som oftest ikke kamera tilgjengelig, men moment fra diskusjonene kunne bli notert ned.

Noen enkelbilder kan eksemplifisere situasjonene:

Illustrasjon 4j: Direkte kontakt mellom to av informantene

Her vises en sekvens der to av informantene (i forgrunnen av bildet) diskuterer direkte med hverandre. Det de sier, blir tolket videre til resten av gruppen. Formidlingen kommer ikke simultant til resten av gruppen, men med en viss forsinkelse på grunn av tolking som må gå via flere ledd. Den plasseringen som var valgt for gruppediskusjonen gjorde det mulig å nå de andre samtalepartnerne og kommunisere direkte om det var ønskelig. Valg av plassering viste seg å fungere godt.

Illustrasjon 4k: Overgang fra tolket til direkte kontakt

Tolken (til venstre) tolker et spørsmål ferdig til Nils (til høyre) og formidler så kontakten videre til Arne. Arne har snudd seg mot Nils og vil drøfte noe direkte henvendt til ham.

Plasseringen gjør at Nils og Arne kan "finne hverandre" og selv ta initiativ til direkte kontakt.

Å ha en samtale om å bruke språk – en samtale om metakommunikasjon, er i seg selv en situasjon som krever språkbevissthet. Det krever også at man kan operere på et abstrakt nivå med begreper som kan løfte opp språkbruk og språkfunksjoner. Dette er i seg selv en utfordring. For voksne døvblinde personer er det ytterligere en utfordring at opplæring i eget språk ikke har vært en del av den skoleringen voksne døve og voksne døvblinde har fått. Som vist i kapittel 2.2 var det første fra innføring av *Læreplanverket for den norske 10-årige grunnskolen* (1996) at opplæring om og på eget språk for døve ble innarbeidet. Det å legge til rette for språklige drøftinger og resonnement til en gruppe godt voksne døvblinde kunne dermed ikke forutsette noen formell skolering i egen språkbruk. Alle mine informanter har fått sin skolegang før denne språklige bevisstheten var implementert i opplæringslover for grunnopplæring. Jeg prøvde å løse dette ved å innlede og eksemplifisere spørsmål og drøftinger med konkrete eksempler. Jeg startet med en kort teoriinnføring og ga så informantene rom for egne refleksjoner. Noen ganger var det nok å presentere mine problemstillinger og spørsmål, andre ganger ble øvelser og tester brukt for å introdusere til diskusjon og spørsmål om tema jeg ønsket å fokusere på.

Gruppeintervjuet ga en stor mengde data og nyttige erfaringer. Jeg fikk endret min oppfatning av hva språkbruk er, og hvilke situasjoner som gir gode dialogsekvenser for analyse. Samlingen ga stort utbytte i forhold til datainnhenting og generell metodevurdering for studier av taktilt tegnspråk.³²

Jeg vil her spesielt kommentere noe jeg lærte av samlingen knyttet til hva som kan betraktes som ”naturlig kommunikasjon i naturlige sammenhenger”:

Midt i ivrig diskusjon og gruppesamtale, midt i en setting med døvblinde deltagere, åtte tolker, ni videokamera på, ekstra belysning montert og med studenter og tekniske assistenter tilstede, oppstod det sekvenser der for eksempel to av de døvblinde deltagerne ivrig snudde seg mot hverandre for å kunne diskutere noe direkte med hverandre. Den kommunikasjonen som da skjedde, var like ”naturlig” språkbruk som det som var mitt opprinnelige samtalemateriale tatt opp to år tidligere, der jeg hadde tenkt mye igjennom hvordan situasjonen skulle være naturlig og samtalematerialet skulle være tatt opp i en dagligdags ramme.

³² Siden 2002 er forskriftene om tolkehjelp endret og utvidet. Nå vil en finansiering av tolkehjelp til et slikt arrangement kunne bli dekket gjennom Lov om folketrygd (Rikstrygdeverket 2004). Dette forenkler det økonomiske med å gjennomføre et praktisk arrangement med datainnsamling og intervju med døvblinde.

Selv om gruppeintervjuet var en arrangert situasjon, var det der sekvenser med like gode eksempler på ”naturlig og fri språkføring” som det jeg hadde innsamlet tidligere ved opprinnelig datainnsamling. Dette var for meg en nyttig erkjennelse.

All dialog er eksempler fra språkbruk, og er utsnitt av situasjoner som utgjør ”et glimt av en virkelighet”. Om en har situasjoner som engasjerer de som deltar, vil det kunne være rom for ”ekte” språkbruk uansett hvor tilrettelagt selve situasjonen er. Situasjonen vil ”leve” og utvikles ut fra deltagerens mulighet til å påvirke den med sitt innhold og med sin interaksjon, samspill og kommunikasjon. Dette endret mitt syn på hva som er rammene for ”naturlig språkbruk” og ”situasjon egnet for materialinnsamling til samtaleforskning”. Samtidig ser jeg en sammenheng i den prosessen som skjedde fra første materialinnsamling, forberedelsesfasen ved begynnende analysearbeid og til informantsamlingen og gruppeintervjuet. Informantenes egen kompetanse og anerkjennelse av deres forhold til sitt eget språk ble hele tiden løftet fram, og det ble signalisert at man verdsatte og respekterte deltagerens kompetanse. Hvis man skal få fram hvor mange fasetter et språk har, mener jeg at bevissthet om verdsetting er viktig.

Jeg vil sammenfatte noe av det som skjedde ved informantsamlingen, punktvis:

Målsetting for informantsamlingen:

1. Hypoteseutprøving
2. Metodeutprøving – prøve ut metoder for å kunne få opplysninger til problemstillingene
3. Ny datainnsamling
4. Å gi informasjon om bruk av innsamlet samtalemateriale³³

³³ Å samle informantene ga også en mulighet for å gjennomgå hvordan videomaterialet samlet inn to år tidligere så ut, og hvordan det ble brukt. Informantene kan ikke se bildene eller videofilm, men jeg kunne i detalj gå igjennom med dem hvilken type utvalg av samtaler som er mitt datamateriale. Dette ble gjort i en form der bildene ble beskrevet og der jeg prøvde å gi informasjon i en samtalepreget form. Som for eksempel: ”Husker du, Inger, hva du hadde på deg for to år siden? Det kan man se på bildet her. Da du kom til hotellet i byen, den dagen det snødde slik. Da hadde du på den grå flotte ullhatten med sølvnål på. Den kler deg så godt! Da du kom inn dit, møtte du Nils. Han hadde nettopp kommet og hadde ytterjakken på. Du, Nils, er litt grå i håret da også. Du ser likedan ut nå. Dere to snakket bl.a. om hvor mye det hadde snødd og hvor vanskelig det var å ta seg fram ute. Det var en skikkelig vinterdag. Det opptaket har jeg sett mye på. Jeg ser mye på hvordan dere sier god dag, og takk for sist, og snakker om været og etter hvert om flere og flere ting. Dere står i hotellresepsjonen, det hotellet som heter.... Det er mange studenter der også. En av dem hadde skadet foten sin og gikk med krykker. Når jeg skriver ned noe fra samtalen, da bruker jeg ikke navnene deres, men har valgt andre navn”. På denne måten ble informasjon om hvordan informantene fremsto i billedmaterialet, gitt. Jeg ville gi opplysninger så personene skulle få hjelp til å huske og ”se situasjonen for seg”. Denne runden med ”å gi et bilde av opptakene” var viktig for at informantene kunne få vite hvordan billedmaterialet fra samtalene der de deltok, og språkeksempler i mitt analysearbeid, faktisk ser ut. Beskrivelsene ble gitt på en måte som jeg ønsket skulle gi dem et ”indre bilde” og en oppfatning av situasjonen og seg selv, og som aktiviserte deres hukommelse om situasjonene. Igjen ga informantene tillatelse til videoopptak og videre bruk av materiale.

Dette ble prøvd ut ved:

1. Gruppeintervju (fire døvblinde og bistand av åtte tolker³⁴)
Varianter av intervju spørsmål knyttet til språkbruk:
 - Det å gi åpne spørsmål
 - Starte diskusjon ut fra påstander om hypoteser
 - Spørsmål knyttet til opplevelser og hendelser
2. Semistrukturert samtale i gruppe (fire døvblinde med tolker, forsker som innleder)
 - Å starte diskusjon etter kort teoriinnføring/begrepspresentasjon
 - Først gi et konkret spørsmål, så kombinere "summing" / diskusjon to og to sammen med en etterfølgende felles drøfting
3. Starte diskusjon etter demonstrasjon av teknikker eller å vise eksempler på utførelse
 - Samtalene kunne være både delvis strukturert og delvis ustrukturert.

I noen sekvenser deltok jeg selv aktivt i samtalen og diskusjonen.
4. Eksperimentsituasjoner

4.2.6 Eksperimenter

I tillegg til å få drøfte noen av de hypotesene jeg så langt i analysearbeidet hadde kommet fram til, ville jeg i gruppeintervjuet prøve ut en del situasjoner innenfor rammen av et eksperiment. Jeg ønsket å se om det var metoder som kunne gi mer informasjon om akkurat de problemstillinger jeg fokuserte på. Siden dette er et nytt forskningsområde ønsket jeg å prøve ut og utvikle noen av de metodiske grep innen språkvitenskap i forholdt til taktilt tegnspråk (Menn & Ratner 2000). Jeg har ikke tatt utgangspunkt i noen standardisert test, men ut fra egne problemstillinger har jeg utviklet noen situasjoner/eksperiment jeg håpet ville gi et materiale som kunne bidra med opplysninger til mine analyser. Ut fra mine problemstillinger utviklet jeg "oppgaver" eller *eksperiment* som jeg ba informantene og tolkene delta i. Eksperimentene ble presentert ut fra at: "Dette lurer jeg på. Dette trenger jeg hjelp av deltagerne på samlingen til å prøve å finne ut av. Hva skjer nå hvis..."

³⁴ Ni tolker var involvert. På grunn av et annet oppdrag måtte en informant bytte tolk i løpet av informantsamlingen.

De hypoteser vi testet ut var:

- Kan tre døvblinde kommunisere sammen på TNTS?
- Kan en i samtale skille mellom bevegelser som er språklige og andre bevegelser i taktil modalitet?
- Hvor lett kjenner man igjen andre personer bare ved å gripe om en annens hender?
- Variasjon av samtaleposisjoner
- Hvilke varianter av tilbakemelding med klapp mot den andres hånd kan benyttes, hvordan og når?

Både ved å instruere til oppgavene, ved selve utprøvingene og diskusjonen i etterkant, ga eksperimentene verdifulle innspill til informantsamlingens diskusjon, og de fungerte også som datainnsamling. Ikke alt ble utført med like stor entusiasme. Som eksempel vil jeg vise til eksperimentet der jeg ønsket utprøving av: ”Kan tre personer kommunisere sammen med TNTS?” Jeg ville ha informantene med til å prøve ut dette, noe de i utgangspunktet vegret seg for. De argumenterte med at både de og jeg visste jo at dette ikke gikk an.

Jeg oppfordret informantene om å likevel forsøke; bare for at vi først da kunne vite at det var riktig, når jeg skulle skrive at TNTS bare kan brukes, når to og to snakket sammen. Først etter forhandling ble informantgruppen noe motvillig med på å gjennomføre eksperimentet. Det førte til både mye munterhet, men også til kreative utprøvinger og noe som ble en god diskusjon om hvilke begrensninger og muligheter som ligger i taktil tegnspråklig kommunikasjon. Mer om dette i analysekapittel 5.

For noen av disse eksperimentene var selve utprøvingen i seg selv en datainnsamling, for andre fungerte eksperimentene som en innledning til videre gruppediskusjon. Sett i forhold til det som er sagt i 4.1 om at informantgruppen ikke har formell opplæring i sitt eget språk, og at språklig bevissthet om eget språk ikke har vært et sentralt tema innen norsk døvblindemiljø, mener jeg at eksperimentene var viktige innspill til gjennomføringen av gruppesamtalen. Det bidro til å fokusere diskusjonen mot de problemstillingene jeg ønsket å ta opp, og ga både meg og deltagerne mange nye innspill. Eksperimentene bidro til en felles referanse, og de ga en dynamikk til i diskusjonsforløpet i gruppesamtalen.

Jeg vil komme tilbake til resultatene i analysekapitlene, og vil også der presentere gjennomføringen av de enkelte eksperimentene noe mer.

4.3 Taktilt tegnspråks egenart

4.3.1 Markering av dialogposisjoner i taktilt tegnspråk

Ved taktilt tegnspråkbruk er den fysiske nærheten mellom samtalepartnerne tett. Samtaler med taktilt norsk tegnspråk skjer ved at en person forholder seg til en annen person som er så nær at de berører hverandre og er plassert så de kan kjenne over hverandres hender. Fysisk sett er samtalen så tett at en vil kjenne den andres pust, merke den andres varme og fysiske tilstedeværelse. Om man sitter og snakker sammen, vil det ofte være en fysisk kontakt ikke bare mellom den andres hender, men også en lett fysisk kontakt mellom samtalepartnernes føtter. Står samtalepartnere og snakker sammen, kan en se en periodevis fysisk kontakt ikke bare mellom hendene, men også mellom personenes overarm eller kropp. Om all kontakt er fysisk brutt, vet man ikke om personen man snakker med, fortsatt er til stede. Kontakten har derfor i seg selv en kommunikatív funksjon. Den signaliserer tilstedeværelse og mulighet for å ta ny kontakt med kommunikasjonspartneren også når det oppstår korte naturlige pauser i dialogen. En kjenner da at den andre er der, samtalen er ikke avsluttet, og en vet i hvilken retning en skal henvende seg for å kunne fortsette samtalen eller avslutte den.

Den fysiske rammen for kommunikasjonen blir kommunikasjonspartnerens kropp og det rommet som oppstår, blir mellom samtalepartnerne. Innen dette fysiske rommet formes kommunikasjonen. I beskrivelsen av NTS benyttes begrepet *tegnrom* for å beskrive det rommet der de manuelle komponentene av tegnspråk blir utført. Når en annen person skal følge ens manuelle uttrykk taktilt og tett over den andres bevegelser, blir tegnrommet noe begrenset – man kan ikke taktilt gjøre bevegelsene så store eller så raske at den andre ikke klarer å følge med på bevegelsen. Når man bruker taktilt tegnspråk, vil derfor det tilgjengelige taktile tegnrom være helt fysisk avgrenset.³⁵

Fysisk nærhet versus avstand er en viktig dimensjon i bruk av taktilt tegnspråk. Samtaleposisjon kan variere – begge samtalepartnerne kan stå, begge kan sitte, en kan stå og en kan sitte etc. Det er mulig at samtaleforløpet kan påvirkes i utforming og gjennomføring ved valg av disse posisjonene. Jeg har derfor markert opplysninger om samtaleposisjon og

³⁵ Dette vil bli tatt opp i analysekapittel 5.

eventuell endring i denne i mitt transkripsjonsarbeid. Dette vil trolig bli moment for drøftinger og videre analysearbeid.

Utprøving av varianter av samtaleposisjon og konsekvenser i forhold til samtaleinnhold var en av testsituasjonene på informantsamlingen våren 2002.

Det er som tidligere nevnt utviklet begrep og transkripsjonstegn for endring i håndgrep (lytteposisjon med egne hender over den som snakker, jamfør Mesch 1998a). Det er imidlertid ikke utviklet transkripsjonsmarkeringer for øvrige posisjonsmuligheter, så som fysisk kontakt mellom hender, kropp, ulike former for markering av tilbakemelding i en samtale, med mer. Dette er trekk ved taktil tegnspråklig kommunikasjon som det ennå ikke er fokusert på. For enkeltepisoder har jeg marker dette med egne symboler – se transkripsjonsnøkkel.

Når man transkriberer taktilt tegnspråk – transkriberer man tegnspråk eller et annet språk da? For å svare på dette spørsmålet må man ha en formening om oppbyggingen i taktilt tegnspråk er den samme som i tegnspråk. Fokus for min analyse av taktilt tegnspråk er ikke en komparativ studie av visuelle tegnspråksuttrykk versus taktile tegnspråklige uttrykk. Gjennom transkripsjonsarbeid har jeg imidlertid sett moment der taktile tegnspråklige uttrykk er annerledes enn visuelle tegnspråklige uttrykk, og der en tegnspråklig transkripsjon ikke er tilstrekkelig for å fange taktil tegnspråklig uttrykksmåte.

Her skal noen moment kort drøftes, som eksempel på at taktilt tegnspråk har andre uttrykk enn tegnspråk:

- taktile signaler regulerer turtaking
- taktile signaler regulerer tilbakemelding
- tegn med lik manuell utførelse suppleres/erstattes med bokstavering, eller annen tydeliggjøring
- ansiktsuttrykk, blick og mimikk kan ikke tillegges en meningsbærende rolle
- egen kommunikatív utførelse må samordnes i forhold til samtalepartneres plassering og posisjon

Alle disse skillene er knyttet til at viktige visuelle signaler som inngår i tegnspråk ikke kan avleses av døvblinde. Kommunikasjonsformen må derfor tillempes og tilpasses berøringmessig oppfattelse. Analysen av problemstillingene vil ytterligere bringe inn

moment som viser at deler ved det språklige repertoaret til TNTS er annerledes enn for visuelt tegnspråk.

4.3.2 Taktile signaler regulerer turtaking og tilbakemelding

En samtale med taktilt tegnspråk kan veksle raskt, med hyppige turtakinger og skifte i hvem som har ordet. Blikkbruk og nikking er sentrale markering for turtakingsskifte i tegnspråk, mens markering i grep og klapp mot den andres hånd benyttes som tilbakemeldingssignal og markering av turtaking i taktilt tegnspråk.

Det å bekrefte at man oppfatter med klapp mot den andres hånd, kan både være et bekreftende tilbakemeldingssignal, og inngå i en prosedyre for å overta ordet. Det kombineres da med posisjon på hendene, det å skifte grep fra lytterhåndposisjon til talerhåndposisjon, og eventuelt også ved å skyve hendene noe over mot den andre, eller selv å holde hendene noe nærmere egen kropp.

Når to døvblinde personer snakker sammen med tegnspråk, holder de i hverandres hender. Den som snakker, bruker selv sine egne hender for å forme tegnene mens samtalepartneren holder sine hender om hendene/håndleddene til den som snakker, for gjennom berøringen å kjenne hva som sies. Som analysene videre vil drøfte er det flere måter å holde i hverandres hender på. Grepet i hendene veksler mellom hvem som snakker og hvem som "lytter". Dette er beskrevet av Mesch (1998a), der hun omtaler vekslingen i berøringsmåte med begrepene monologposisjon og dialogposisjon. For å markere håndføringer mot turbyttene og hvileposisjon med hender senket har hun også utviklet egne transkripsjonssymbol (Mesch 1998a: 233-234) for blant annet disse posisjonene.

Kontakt med samtalepartner er selvsagt et viktig trekk ved bruk av taktilt tegnspråk. I mitt samtalemateriale er det imidlertid korte sekvenser der taktilt kontakt er brutt utover det som naturlig vil skje ved turskift der grepet endres mellom samtalepartnerne. Slike sekvenser med brudd i kontakt markerer jeg i mine transkripsjoner med signalet "t-", for "taktilt kontakt brutt" Om dette gjelder en lengre sekvens, anmerkes det med en egen linje over glosetranskripsjonene. Bruk av linje over glosetranskripsjon og notasjonsmåte er basert på en tilsvarende måte å avmerke blikk-kontakt med bruk av visuelt tegnspråk.

t+ _____ t- _____

Der en linje føres over transkripsjonen av ytringen, markerer man taktil kontakt med t+ og ingen fysisk kontakt mellom hendene med t-.

For egen transkripsjon har jeg også prøvd ut tilsvarende markering for klapp som har sentral betydning for tilbakemeldingssignal og turvekslingssignal:

_____v_____ v _____ vvv

v markerer her et klapp, vvv markerer tre klapp mot den andres hånd.

På denne måten kan man markere i ytringen hvor signalene kommer, og man kan markere antall klapp som gis som signal om tilbakemelding. Linjen kan da følge over transkripsjon av en ytring eller utvalgt sekvens.

Klapp på den andres hånd er signal som kan være en del av eget uttrykk, eller komme samtidig med den andres ytring. Der signalene kommer samtidig med den andres uttrykk, vil dette kunne markeres med en dobbel linje over transkripsjonen. Plassering og intensitet/antall på klappingen vil også da markeres over den andres ytring med v:

===== v ===== vvv =====vvvv

Et eksempel på denne type transkripsjon vil jeg vise med en kort ytring: En person gir en hilsen, mens den andre gir respons:³⁶

vvv===

pek-c (x2) HILSE FRA M-A-G-N-H

Jeg skal hilse fra Magnh(ild)

Jeg presenterer dette for å vise til egen transkripsjonsform, og også for å vise muligheter for videre utvikling av transkripsjonsformer for taktilt tegnspråksbruk. På dette området trengs betydelig mer arbeid for å kunne utvikle noe som kan bli et godt transkripsjonssystem for TNTS og for taktile tegnspråk generelt.

4.3.3 Tydeliggjøring av tegn med lik manuell utførelse

Munnbevegelser og ansiktsuttrykk er eksempel på to viktige meningsbærende deler av tegnspråket. Den informasjon som ligger i disse trekkene, må presenteres i en annen form for å være oppfattbar i taktilt tegnspråk. Måter å løse dette på er for eksempel bruk av

³⁶ Utføres slik: Peker to ganger mot egen brystkasse ”jeg”, utfører tegnene HILSE og FRA og bokstaverer deler av fornavn med 2håndselfabet. Samtidig tilbakemelding med klapp som anmerket.

bokstavering med håndalfabet. Bynavnet *Oslo*, som i NTS uttrykkes med et initialtegn, der den ene hånden utfører bokstaven *O* med en bestemt håndstilling i en bestemt posisjon, samtidig som man former ordet *O-s-l-o* med munnbevegelser.

Et annet begrep – *onsdag* – kan i NTS utføres med samme manuelle komponent – *O* – men da med munnbevegelser som former ordet *o-n-s-d-a-g*. I taktilt norsk tegnspråk vil bruk av de to tegnene *OSLO* eller *ONSDAG*, ikke enkelt kunne skilles fra hverandre. Dette fordi tegnene har lik manuell komponent og som blind kan man ikke avlese de munnbevegelsene den andre bruker i utformingen av tegnet. Dette problemet løses ved taktilt tegnspråk ved for eksempel i større grad enn for visuelle tegnspråk å bokstavere ordene med håndalfabet. I en samtale vil det variere om ordene blir bokstavert helt ut, eller om samtalepartnerne med taktil tilbakemelding (bekreftende klapp på talerens hånd) markerer at en har oppfattet og at en kan gå videre i samtalen. Som i eksemplet på foregående side der det blir markert at navnet ”Magnhild” er oppfattet etter at bare deler av ordet er bokstavert.

Å sikre at ytringer oppfattes kan gjøres med flere former for tydeliggjøring, som det å bygge opp et tema og et temaskifte mer omstendelig enn om en kunne bruke visuelle markeringer. For eksempel kan man tydeliggjøre ved å markere overganger og sammenhenger samt å tydeliggjøre måten å konstruere ytringer og budskap på.

4.3.4 Ansiktsuttrykk

Ansiktsuttrykk, blick og mimikk er en viktig del av visuelle tegnspråk generelt. Om man for eksempel skal uttrykke at en person kommer rett mot oss, og at denne personen er mektig irritert, vil den manuelle komponenten (hånden) vise at det er en person, personen kommer rett mot oss. Samtidig vil ansiktsuttrykket og blikket vise ansiktsuttrykket og holdningen til personen. Her vil den manuelle komponenten kunne oppfattes taktilt, mens den delen av ytringen som uttrykkes ved ansiktsmimikk, ikke er tilgjengelig for en bruker av taktilt tegnspråk. En må da trekke inn andre måter å få fram informasjonen – som for eksempel å eksplisitt føye til mer informasjon og beskrivelse. Transkripsjon og illustrasjoner vil vise at selv om døvblinde tegnspråkbrukere ikke ser vil de også i stor grad benytte seg av signaler uttrykt med ansikt, mimikk og munnbevegelser.

Avslutningsvis i punkt 4.3.1 har jeg gitt noen eksempler der taktilt tegnspråk uttrykkes i en egen uttrykksform eller i en form tilpasset taktil modalitet. Som døvblind ser man ikke og

kan ikke oppfatte en rekke av de visuelle signalene ved tegnspråk. En må ta i bruk noen andre grep når man må benytte taktile uttrykk ved informasjonsformidling.

Når utsagn og tilbakemeldinger må formes så nær samtalepartneren at alle signal må ha direkte kontakt med den andres hender eller kropp eller være plassert helt inn mot den andres kropp, vil det påvirke uttrykksformen. Derfor må mange av de viktige visuelle signalene som er en del av norsk tegnspråk, formidles på en annen måte. Samtalepartneres mulighet til å registrere og oppfatte det som skjer i ytringer og i kommunikasjonssituasjoner, er til en viss grad avhengig av en annen utførelse enn ved kommunikasjon basert på synet. Analysene vil komme inn på flere av de forhold som gjør at man kan se trekk ved taktilt tegnspråk som skiller taktilt norsk tegnspråk fra visuelt norsk tegnspråk.

4.4 Transkripsjon av talespråk, tegnspråk og taktilt tegnspråklig materiale

Transkripsjon er nedtegning av språk i bruk ved overføring fra en modus til en annen – fra muntlig til skriftlig, fra taktilt til skriftlig. Det formålet man har med transkripsjonen, avgjør valg med henhold til den måten man utfører transkripsjonen på og på det detaljnivået den utføres med. En forutsetning for å arbeide med analyse av språk i bruk er at man kan fange interaktive kommunikative prosesser, uttrykksmåte og dynamikk i språkbruken. Språklig analyse forutsetter at språkbruk blir registrert og kan nedtegnes. Transkripsjon av materiale fra talespråk, tegnspråk og taktile tegnspråk har både felles trekk og til dels ulike utfordringer. Før jeg videre problematiserer valg, muligheter og begrensninger ved språkanalyse av taktil kommunikasjon, vil jeg først poengtere to forhold ved transkripsjonsarbeid:

1. Transkripsjonen er ikke målet for samtaleanalysen.
2. Å lese en transkripsjon er ikke det samme som å se samtalen eller høre samtalen – en transkripsjon vil være en bearbeiding. Samtalen vil inneholde flere elementer enn det transkripsjonen får fram.

Språkforskning og samtaleforskning har utviklet visse felles prinsipper for transkripsjon. Det finnes konvensjoner for presis nedtegning av uttalen av talte språk, såkalt lydskrift eller fonetisk transkripsjon.

Et system som er anerkjent og vidt utbredt, er IPA-lydskrift (konvensjonene til *The International Phonetic Association*, IPA). Dette er et fonetisk transkripsjonssystem som har vært i bruk siden 1884 (Sivertsen 1967, Slethei 1996).

I samtaleforskning er fokuset ofte på tekstnivå. Det er utviklet felles utbredte notasjonsprinsipp for blant annet markering og inndeling ut fra turtaking, samtidighetsmarkering når personer i samtalen overlapper hverandres tale, markering av pauser, notasjon for nonverbale uttrykk etc. Valg av transkripsjonsform avhenger av de trekk ved samtalen som skal analyseres – om det for eksempel er fonologiske fenomener eller tematiske trekk ved samtalen som er i fokus. I det siste tilfellet kan det være nok å gjengi talen med tilnærmet skriftspråklig framstilling. Om fokus for samtaleanalysen er aspekter som fokuserer på spesielle trekk ved språkbruken, kan dette måtte markeres i transkripsjonen ved ulike transkripsjonssystem. Transkripsjonssystem, som for eksempel Norrby (1996), Linell og Gustavsson (1987) og Edwards (2001) er tilpasset ulike funksjonelle forhold ved analyse av samtaler.

Mange av de grunnleggende trekkene ved samtaler finner man igjen i alle samtaler – uansett språk og språkform. Notasjonsprinsipp utviklet for samtaleanalyse vil kunne benyttes både for talt språk, tegnspråk og taktilt tegnspråk – som for eksempel mange av de overordnede trekk ved tekstregulering i samtaler som er beskrevet i teorikapitlet punkt 3.3. De språklige uttrykkenes form varierer imidlertid fra språk til språk. Taktilt tegnspråk er spesielt ved at det er en gestuell og kinestetisk kommunikasjonsform.

Ved studiet av taktilt tegnspråk er det en utfordring å utarbeide måter å fange dialogen på, registrere den og få den bearbeidet i transkripsjon og analyse. Her er det mange avveininger som må gjøres. Det vil være grunn til å fokusere på skiller og ulikheter i registreringsform og transkripsjonsform av verbalt språk og tegnspråk, og mellom tegnspråk og taktilt tegnspråk. Jeg vil problematisere noen av de metodiske problemstillingene ved analyse av dialoger med taktilt tegnspråk. Dette reiser noen problem, som slik jeg oppfatter det, ikke er godt nok løst per i dag.

4.4.1 Talt språk

I *talt kommunikasjon* er materialet auditivt, det registreres i et auditivt medium og avspilles i en auditiv form der man kan høre det som sies. For å fange en talt dialog kan man ta opp samtalen på bånd. Etterpå kan den avspilles og transkriberes til ordene i det skriftspråket

som brukes for det aktuelle språket. Det kan også gi mening å gi en dialektbasert transkripsjon om det er ønskelig. Mange dialekter har fått sine egne skriftvarianter for mange uttrykk. En kan også velge å transkribere sekvenser av materialet til konvensjonelle fonetiske språktegn, som IPA-transkripsjon.

Om studieobjektet ikke er tale, men for eksempel bårsuller og vuggesanger, kan også disse vokale uttrykkene (sangen) tas opp og transkriberes til lydskrift. Om det i materialet skulle forekomme lyder eller stemmebruksformer som er sjeldne eller spesielle (som ikke fanges opp av skriftord eller av konvensjonelle, fonetiske transkripsjonsmåter), vil lydene kunne tas opp og avspille på lydbåndet slik som de er uttrykt. Tonen i sangen kan også nedtegnes gjennom å nedtegne melodien i uttrykket i et konvensjonelt notesystem.

Når talt språk transkriberes, nedtegner man ord for ord det som sies. Men også pauser i samtalen, prosodi, tonefall, overlappende tale, og nonverbale-uttrykk kan bli markert. Om målet for eksempel er å se på skarre-*r* og utbredelsen av den i norsk talemål, vil en transkripsjon spesielt markere fonetisk *r*-uttale med lydskrift – fonemisk nedtegning – av de samtaleprøvene en velger å transkribere. Skal man studere arbeidslivstilpasninger og for eksempel bruker opptak av medarbeidersamtaler som materiale, vil transkripsjonen ikke bli utført på samme måte. I et slikt materiale vil det også kunne være variasjoner i bruk av *r*-uttale, men uten at dette trekket blir markert. Transkripsjonen trenger ikke være så finmasket, og en nedtegning med vanlig skrift av det som blir sagt, kan være tilstrekkelig som grunnlag for videre analyse.

Avhengig av forskningsfokus kan man benytte flere utviklede notasjonssystemer for transkripsjon av talt språk på ulike presisjonsnivå – fra fonetisk transkripsjon til en mer ortografisk nedtegning av det som sies. I forhold til talespråklig transkripsjon er det mange fagpersoner som har utviklet kompetanse på nedtegning/lesing av transkripsjonssystem, og dette forenkler faglig utveksling av arbeider. Det gir også mulighet for å få bistand til transkripsjonsarbeid, som er tidkrevende arbeid.

Også for talespråksmateriale er det blitt mer vanlig å benytte videoopptak til innsamling. Dette gir mulighet til å til å kunne fokusere på flere deler av det kommunikative uttrykket og på det som skjer i situasjonen utover den vokale delen av språkbruken.

4.4.2 Tegnspråk

For å studere tegnspråklige uttrykk er videoopptak det vanligste utgangspunktet. Opptak av levende bilder er teknisk sett enkelt, og nytt utstyr gir god billedmessig kvalitet selv med relativt sparsom belysning innendørs. Videoopptak gir en enkel registrering av tegnspråklige samtaler og tekster. Det materialet som produseres manuelt/gestuet, og som skal oppfattes visuelt, kan enkelt fanges opp og avspilles visuelt med video.

Transkripsjonsformen for tegnspråklig kommunikasjon vil variere ut fra det detaljnivå en ønsker å fange ved kommunikasjonen. Modaliteten til tegnspråk som en gestuell/manuell kommunikasjonsform involverer språkuttrykk med mange variabler. Det tegnspråklige uttrykket er komplekst med samtidig bruk av hender (variasjon i hånden og hendenes håndform, hendenes plassering, bevegelse, retning), bevegelse og posisjoner i kropp, hode, ansikt, øyne, blikk, mimikk, munnbeveger etc. En finmasket transkripsjon som fanger alle disse variantene og deres forhold til hverandre, vil bli svært detaljert. Simultaniteten i alle disse elementene i den tegnspråklige produksjonsprosessen er årsaken til at presise transkripsjonsformer for tegnspråk blir svært omfattende og tidkrevende å bruke, både for de som skal utarbeide dem og de som skal lese dem. Å få en god oversettelse mellom ulike språk er alltid en utfordring. I tegnspråk kan man for eksempel gi en svært presis beskrivelse av gjenstander, personer og deres bevegelsesmåte. Dette kan være komplekst å få framstilt all den informasjon som finnes i den formmessige måten som er i tegnspråklige uttrykk. Ved transkripsjon og ved oversettelse står man i fare for å miste deler av budskapet.

Å transkribere det som uttrykkes på tegnspråk, er ikke så enkelt som for talte språk. Som disiplin er tegnspråkforskningen ennå for ung til å ha fått utviklet ferdig standardiserte transkripsjonssystem som har nådd bred anvendelse. Tegnspråk har ikke eget skriftspråk, selv om det finnes utviklingsarbeid som prøver å utvikle det som *Sutton Sign Writing* (Sutton 1976, 1984). Systemet er tatt i bruk for norsk tegnspråkmateriale av Roald (1993). Det er ikke enighet om et standardisert transkripsjonssystem for tegnspråk, men det er utviklet flere utkast og modeller, som det tyske *HamNoSys*, det amerikanske *Berkeley Transcription System (BTS) for sign language research* og transkripsjonssystem av Bergman og Björkstrand (1993). Selv for de mest utbredte systemene er det ikke en ens standard: "Selv om (...) system blir brukt av en rekke forskere og språkbrukere, har nesten hver forsker sitt eget system for å transkribere data som hun bruker i tillegg, og som er tilpasset det individuelle behovet." sier Erlenkamp (2003:122).

Erlenkamp deler inn transkripsjonssystemer for tegnspråk i tre kategorier:

1. Partiturtranskripsjon
2. Glosetranskripsjon
3. Transkripsjoner med egne symboler for nedtegning av tegn (språk)
(Erlenkamp 2003:122)

Med **partiturtranskripsjoner** blir ytringene gjengitt på forskjellige nivå i forhold til et tidsforløp. Med egne linjer eller kolonner gjengis det som gjøres med hver enkelt hånd, med ansikt, munn, blick, øyenbryn, kropp etc.

Fordelen er at en kan se hvilke deler av uttrykket som skjer simultant. Selve notasjonen er imidlertid tidkrevende, og det kan være vanskelig å lese all informasjon ut av partiturtranskripsjonen.

Glosetranskripsjoner er den vanligste måten å transkribere på innen tegnspråkforskning. Prinsippet er å nedtegne tegn for tegn det som ytres i en linje, og i en annen linje gi en oversettelse av ytringen. Det å gjøre en notasjon av enkelttegn til skriftspråklige ord vil være ”å glosse”. Ut fra glossing er det ikke alltid mulig å vite hvordan det enkelte tegn er utført, og det er ikke alltid innlysende hvilket tegn det henvises til.

Transkripsjon med egne symboler for nedtegning av tegn, kan ut fra Erlenkamp’s inndeling (2003:125) enten være:

- lineærproduktive transkripsjonssystemer
- ikonisk-produktive systemer

Dette er notasjonssystemer der man har utviklet symboler for å gjengi tegnproduksjonen, enten ved detaljert å vise til uttrykkenes ulike komponenter, eller ved å prøve å gjengi en helhetlig tegning av tegnuttrykket.

Også for tegnspråkets del avgjøres selvsagt transkripsjonsmåten av hvilke trekk ved kommunikasjonen som skal studeres. Om for eksempel språkbruk på fonemisk nivå skal registreres, vil et tidkrevende og detaljert transkripsjonssystem være hensiktsmessig og nødvendig. På temanivå av samtaler vil en metode der enkelttegn nedskrives med en skriftlig oversettelse – glosetranskripsjon – være en mer hensiktsmessig metode. Dette omtales som ”glossing” og er en vanlig transkripsjonsmåte for en innholdstranskripsjon av tegnspråkstekster.

Muligheten for å benytte digitale måter å behandle videoopptak på, forenkler stadig behandlingen av billedmateriale. Analyser av tegnspråk forenkles ved disse teknikkene.

Muligheten til å justere og vise sekvenser av video i ulikt tempo, slik man nå enkelt kan, er av uvurderlig nytte i analysearbeidet. Digitalisering av billedmateriale forenkler også muligheten til å klippe enkeltbilder og bildeutsnitt inn i tekst – som supplement eller presisering av notasjonssystemet. Liddell (2003) har utviklet presis bruk av bilder kombinert med illustrasjoner for å gjengi tegnspråklige uttrykk utover glosetranskripsjonspresentasjon i sine analyser.

Bruk av bilder er en viktig del av denne avhandlingen. Gjennom bildebruk i analysene presenteres utprøvinger av en metodisk tilnærming til språkanalyse. Bruken av bilder i analysene og presentasjonen av bildene i skriftlig publikasjon, er noe som ikke tidligere har vært prøvd ut for avhandlinger om taktilt tegnspråk. Dette beskrives nærmere i punkt 4.5.7. Forenklinger av digital billedbehandling gir positive muligheter til at dette kan utvikles videre.

4.4.3 Taktilt tegnspråk

For taktilt tegnspråk er det metodisk et større skille i modaliteten språket benyttes på (gestuelt/taktilt) og registreringsmetoden man anvender (visuell registrering) for å studere det. Skillet er større for studier av taktilt tegnspråk enn det er for forskning på visuelt tegnspråk (visuell/gestuelt språklig kode versus visuell registrering) og for talespråk (en auditiv/vokal språkkode versus auditiv eller auditiv/visuell registrering).

Så langt i studiet av taktilt tegnspråk har forskere benyttet videoopptak som materiale for forskning (Reed et. al 1990, Mesch 1994, 1998a, Collins & Petronio 1998, Hepp 2000, Collins 2003). Man har prøvd å fange den gestuelle/taktile kommunikasjonsformen med en visuell registreringsform som så studeres visuelt. Dette utgjør et skifte i modalitet, der det berøringmessige aspektet ikke fanges ved metoder utviklet for informasjon som er taktil. Jeg opplever det som et metodisk problem at de taktile delene ved kommunikasjonsformen kun blir observert visuelt.

Som visuell tegnspråklig kommunikasjon mangler også taktil tegnspråklig kommunikasjon et skriftspråk, og det er ikke utarbeidet konvensjonelle transkripsjonssystem for kommunikasjonsformen. For å analysere og bearbeide de taktile samtalene trengs notasjonssystem for ulike nivå av tekstanalysen. Der detaljer i utføring av en ytring er

viktig, trengs et svært finmasket transkripsjonssystem som i detalj kan fange aspekter som håndform, kontaktpunkter for berøring, bevegelsens form og retning.

Mange trekk ved TNTS kan sees visuelt og studeres ved videoopptak og transkriberes ved hjelp av tegnspråklige notasjonssystem. Men de taktile aspektene – som *opplevelsen* og responsen av et grep, intensitet, varme, trykk, grad av sensibilitet mot egne uttrykk, variasjon i muskeltonus, variasjon og nyansering av tilbakemelding etc. kan ikke umiddelbart sees på et videoopptak, uansett opptaksvinkel og avstand.

De taktile momentene er viktige deler av uttrykket ved bruk av taktil tegnspråklig kommunikasjon. Det er ennå ikke utviklet metoder eller registreringsformer som fanger variasjonen i alle slike uttrykk i en samtale.

Det enkelte tegn kan både i taktilt tegnspråk og visuelt tegnspråk gis utforminger som endrer meningsinnholdet med variasjoner i følgende parametere: variasjon i størrelse, tempo, intensiteten i utførelsen, rommessig plassering, endring i kontaktpunkter mellom hender/kropp. Disse komplekse trekkene og den simultane muligheten som tegnspråk har til samtidig bevegelse i en hånd, begge hender, kropp, hode, munn, øyne og ansiktsuttrykk, gir mange nyanser ved oversettelse av tegnspråklig tekst. Å se og beskrive slike uttrykk i presise termer og begrep kan derfor være et problem ved oversettelse av både tegnspråklige tekster og taktilt tegnspråklige tekster til et skriftspråk. Å utføre transkripsjonsarbeidet presist og nyansert er derfor en stor utfordring.

Jeg vil vise noen eksempler på transkripsjoner som er benyttet i studier av taktilt tegnspråk.

(68)	3aDB	OCH PEK-adr OCH HAFT HAFT PEK-adr HAFT > PEK-adr HÄR UNIVERSITET FÖRR <u>PEK-adr-dur(.)</u>
	3bDB	<u>N-E-J</u> N-E-J (a:ALDRIG) ÅKA FÖRBI
	3aDB	(hörru) Har du, har du varit här på universitetet <u>förut?</u>
	3bDB	<u>Nej</u> , nej. (a:aldrig) Jag har alltid åkt förbi.

(1.34)

Illustrasjon 4I: Transkripsjonseksempel av svensk taktilt teckenspråk, Mesch 1998a

Som dette eksemplet fra Mesch (1998a:136) viser, benytter hun koder for de enkelte samtalepartnerne og gir i replikk for replikk en transkripsjon av ytringene, etterfulgt av en svensk oversettelse av ytringene. Enkelte tegn glosses til svenske begrep, og trekk ved

utførelse inkluderes. Transkripsjonen er relativt detaljert, men det er vanskelig å få dannet seg et eksakt bilde av hvordan kommunikasjonen skjer.

Collins (2003) har i sitt arbeid løst transkripsjonsspørsmålet slik:

Transcription of Full conversation Between Subject C and Subject D – 50 Minutes
D: INSIDE DOOR // KNOW DOOR++ OUTSIDE-OF-THE-DOOR++++ Adverbial – Location Note: (subject combines the signs OUTSIDE with the CL for the door)
C: OUTSIDE+++ Adverbial - Location
D: OUTSIDE-THE-DOOR Adverbial - Location PUT(next to the door) verb DOORBELL++ // OR[gesture] PUT(inside next to the door) PUT-THERE QUESTION-wg
C: OUTSIDE(emph) Adverbial - Location / PRO-1++ CL:BB“door frame on right and left” / DOOR / CL: “door surface in front of me”/ CL:B-If “door jam on my left” CL:C-rt “box mounted on the door jam on the left” // DOOR CL: “door surface in front of me” CL:B-If “door jam on my left”/ CL: “large door surface in front of me”/ CL:B-If “door jam on my left”/ DOOR CL: “door surface in front of me” CL:B-If “door jam on my left”/ CL:C-rt “box mounted on the door jam on the left”// YES++ // TAPE(mounted on the door jam) V-E-L-C-R-O—WAVE-NO CL:C “mounted box”FINISH(ok then) TAPE(mounted on the door jam) S—[false start] T-I-N CL:C “mounted signal box”SCREW++++ BECAUSE HOT / WHY-rhq DOOR—[interrupted]
D: ON(emph) DOOR Adverbial - Location // #OR / CL:B-If “door” CL:c-If “flat wire goes up the left side of the door, across the top, and down the right side” CL:C-rt “signal box mounted on the left” ON(emph) DOOR Adverbial - Location
C: DOOR / WAVE-NO++++ CL:B-If “door jam on my left” CL:C “the board that goes down” S-I-D-E CL:C “the board that goes down”/ DOOR CL:B-rt “the edge of the door meeting the jam, and the door swings open out to the right”++++ // D-O-O-R CL:B-rt “the edge of the door meeting the CL:B ‘jam’, and the door swings open out to the right” CL:c “mounted box on the CL:B ‘door jam’” IX(here, on the jam)+++ // CL:B-If “door jam extends out far to the left” BUILDING CL:BB “walls extend out to the left and right” / CL:BB “doorway is here”/ DOOR / CL:C “mounted box on the CL:B ‘door jam’” IX(here on the jam)++ Adverbial - Location CL:C “mounted box high up on the CL:B ‘door jam’” HIGH CL:C “mounted box high up on the CL:B ‘door jam’”...

Illustrasjon 4m: Transkripsjon av Taktilt ASL, Collins 2003

Som illustrasjonen av Collins’ (2003:80) transkripsjon viser, velger også han en glostranskripsjon der både bokstaver og trekk som for eksempel gjentakelser markeres. Kommentarer til både språklig uttrykk og utførelse er inkludert i transkripsjonen. Noen av kommentarene er direkte knyttet opp til de problemstillingene og det analysefokus som det videre arbeidet med transkribert materiale skal brukes til, slik som når det i dette eksemplet markeres ”Adverbial”. Ytringene i Collins’ transkripsjon er ikke nummerert, noe som gjør det vanskelig å orientere seg og å referere til delene av de i alt 21 sidene med transkripsjon som er vedlagt hans avhandling (Collins 2003:77-98).

Som vist i kapittel 2.3 *Tidligere forskning på området*, er det også noen flere lingvistiske arbeider innen området taktilt tegnspråk. Ikke alle disse legger fram dokumentasjon eller eksempler fra det materialet de tar utgangspunkt i, verken i transkripsjonsmessig form eller

med bildeeksempler. Det er således få arbeider å ta utgangspunkt i for transkripsjonsarbeid av taktilt tegnspråk. Jeg vil derfor presentere egne utprøvinger på dette området relativt detaljert i det følgende.

4.4.4 Alternative registreringsformer for taktil kommunikasjon

Det er krevende å forsøke å tilpasse seg de metodiske begrensninger og muligheter videoanalyse og transkripsjon har, for å fange dynamikken i taktilt tegnspråk. Så langt har jeg i teksten pekt på følgende utfordringer: Hvordan fange det som uttrykkes via taktil tegnspråklig kommunikasjon? Hvordan observere og transkribere det som skjer i taktilt tegnspråklige dialoger? Skriftspråk og skriftlige transkripsjonsformer og døvblinde taktile tegnspråk er svært ulike medier – hvordan løse metodiske utfordringer knyttet til dette?

Når de metodiske svakhetene ved å bruke videoopptak er presentert, vil et naturlig spørsmål være: Hvilke andre alternative registreringsformer kan benyttes for taktil tegnspråklig kommunikasjon?

I oppstarten av dette arbeidet tok jeg kontakt med fagmiljøet rundt idrettsforskning og bevegelsesforskning ved NTNU, det såkalte bevegelseslaboratoriet. De arbeider blant annet med analyse av bevegelsesmønstre i ulike idretter – som studiet av optimal sittestilling ved skihopp, og av forflytningsmønstre i studiet av motorisk utvikling og avvik ved ulike aldersgrupper og funksjonsgrupper. Det vil kunne være mulig å hente inn flere rent målbare trekk ved tegnspråkbruk med den typen teknologi de utvikler der. Men det er langt igjen til å kunne måle de forfinede sammensatte uttrykksformene som ligger i taktile håndbevegelser. Registreringsform med pålimte lodd på fingertupper vil kunne hindre naturlig kommunikasjon. Ved å beregne bevegelsesakser kunne en for eksempel ha gitt et fysisk bilde uttrykt med koordinater av aktivitet i tegnrommet i korte samtalesekvenser. Omfattende matematiske beregninger måtte til for å kunne kommet lenger enn å hente ut relativt begrensede koordinater som beskriver posisjoner og aktivitet i bevegelsesområdet. Jeg vurderte derfor at en slik fokusering ville komme noe på siden og være for tidkrevende til å belyse de spørsmålene denne avhandlingen går inn på. Men det er teoretisk mulig å skaffe kunnskap om fysiske koordinater som rom, intensitet, variasjon i bevegelse, variasjon i intensitet av bevegelse, variasjon av trykk og trykkendring i håndgrep, omfang av fysisk kontakt med variasjon av håndgrep etc. gjennom denne type tilnærming. Ved å beregne akser og koordinater kan man for eksempel gi et bilde av utnyttelse og bruk av tegnrommet. I løpet av arbeidsprosessen har jeg søkt midler til å foreta denne type beregning og analyse,

men jeg har ikke sett mulighet til å gjennomføre det. Dette er et arbeidsområde i skjæringspunktet mellom teknologi og språklig analyse.

Jeg har imidlertid prøvd ut en analyseform der jeg for en videosekvens har redigert en billedsekvens, der bildene blir lagt ”over” hverandre, slik at det i et bilde kommer fram en samlet framstilling av bevegelsesaktivitet. I en sekvens der personen står helt i ro, vil det bli som ett tydelig bilde. Om en sekvens der en person løfter og senker armene, samredigeres, vil en få fram ett samlet bilde som med noe diffuse bevegelsesanmerkninger viser hvor i billedrammen det er bevegelse. Resultatene av denne analysen og nærmere beskrivelse av teknikken vil bli presentert i kapittel 5.3.

Bevegelsesaspekt kan også beskrives og måles ut fra elektronisk registrering i muskelaktiviteten i hendene eller ut fra nevrologiske input. Dette vil jeg her bare kort nevne som et eksempel på retning for mulige videre tverrfaglige innspill til studiet av taktilt kommunikasjon.

Intervjuopplysninger og språklige eksperimentsituasjoner bør heller ikke undervurderes til å gi viktige supplement til ren observasjon av taktile samtaler.

4.4.5 Programvare for samtaleanalyse av taktilt tegnspråklige tekster

Med digitaliserte videoopptak har det vært lett å arbeide nært materialet og de data som denne avhandlingen baserer seg på. De digitaliserte videofilene legges inn i datamaskinen og avspilles med de mulighetene dette formatet gir. Den tekniske utviklingen skjer raskt og forbedres stadig. I oppstarten av doktorgradsarbeidet mitt (høsten 1999) var det relativt sett dyre løsninger med høy terskel for anvendelse som var tilgjengelig. Stikkord som beskriver utviklingen som skjer innen fagfeltet, er: Raskere. Lettere. Bedre. Mer utbredt og tilgjengelig. Mer tilpassede. Større lagringskapasitet. Bedre kompresjonsmuligheter.

Jeg startet med å benytte et islandsk/norsk analyseprogram som er utviklet for tegnspråktekster, *TegnSmed* og *TegnSpiller* (1999). Programmet *TegnSmed* gir mulighet for å vise digitale billedfiler på PC-skjermen og å merke billedsekvenser og kople disse opp mot tekstfiler og kommentarfiler. Billedfiler med sammenlinket tekst kan så avspilles i et eget program – i programmet *TegnSpiller*. Dataprogrammet ble valgt fordi koplingen mellom deler av videofiler og tekstfiler var presis og enkel å opprette og enkel å justere. Programmet er godt egnet for å se på dialogene som sammenhengende tekster.

Når teksten skal splittes opp i sekvenser der den enkelte persons uttrykk skal studeres for seg, og de enkelte tema i dialogen skal oppdeles i forhold til innhold og tema utvikling, må tekstfilene bearbeides videre opp mot andre skriftformat og tabellformat. Spesielt i første analysefase hadde jeg god nytte av dette verktøyet, som siden er kommet i flere forbedrede versjoner. Et eksempel på et bilde av en skjerm side i *TegnSmed* er slik:

Illustrasjon 4n: Eksempel på analysebilde i programmet *TegnSmed*

Transkripsjonsarbeid av taktilt tegnspråklige tekster er ikke uproblematisk. Det er mange avveininger når man skal avgrense ytringers språklige begrep, gester og nonverbale uttrykk. Jeg har prøvd ut flere versjoner av notasjon av det som sies. Som verktøy for analysen trenger man en tilstrekkelig detaljert framstilling av dialogen på taktilt tegnspråk. Transkripsjon av taktilt tegnspråklige dialoger er et arbeid som kan utføres og utfylles i i løpet av utviklingsprosessen, som et analysearbeid er. I mitt arbeid har selve transkripsjonsarbeidet i flere faser i seg selv vært et viktig og sentralt nivå i analysearbeidet.

Programmene *TegnSmed* og *TegnSpiller* ble brukt til å foreta en første noe summarisk ”grovtranskripsjon” av noen utvalgte samtaler. Så fortsatte jeg med å prøve ut teknikker for samtaleanalyse ved å importere tekstfilene til Excel-baserte transkripsjonsark som jeg utarbeidet spesielt for denne type dialoganalyse. Jeg prøvde å videreutvikle ulike typer av partiturtranskripsjon av samtalepartnerens uttrykk. Mengden informasjon i skjemaene ble imidlertid for omfangsrik. For lettere å kunne holde oversikt over informasjonsbitene som ligger i transkripsjonen, prøvde jeg å bryte teksten og markere med å benytte ulike fonter. For å gjøre transkripsjonen tydeligere og lettere lesbar markerte jeg tekstfilene bit for bit, og prøvde meg fram med fargekoder for de enkelte replikker og for tilbakemeldingssignaler. Nedtegningen ble fort uoversiktlig når mye simultan informasjon skulle markeres. Jeg valgte derfor å gå bort fra den mest informasjonstettede framstillingsformen i Excel-format i flere oversatte ledd. Dette nivået ble både svært arbeidskrevende å produsere og lese, samtidig som arbeidsprosessen bare delvis brakte meg nærmere et egnet analysenivå av teksten. Utprøving av ulike arbeidsformer i ulike format var nødvendig, men det har vært tidkrevende utprøvningsfaser å finne fram til det som for mine problemstillinger har vært egnede transkripsjons- og framstillingsmåter av dialoger med taktil tegnspråklig tekst.

Ved å ha prøvd meg fram med ulike framstillingsformer og ved å kombinere ulike framstillinger som skulle favne det samtidige uttrykk for det som ytres i taktilt tegnspråklige dialoger, kom jeg fram til en transkripsjon som er en noe utvidet glosetranskripsjon. Dette er en relativt detaljert transkripsjon som inkluderer innhold og form på ytringene. Glosetranskripsjon og tegntranskripsjon dekker utformingen av ytringene, og er utvidet med informasjon om utførelse, interaksjonsmessige og kontekstmessige forhold. Dette kaller jeg en *tegntranskripsjon med tekstkommentarer*. Her skriver jeg ned det som uttrykkes i en sekvens, tegn for tegn, slik det uttrykkes med betydningen i det enkelte tegn, markert med ord nedskrevet med norsk betydning og med store bokstaver. Bokstavert informasjon er nedtegnet med store bokstaver med bindestrek mellom, på følgende måte: O-N-S-D-A-G. Det som ellers uttrykkes manuelt, visuelt og berøringmessig, er også forsøkt markert i egne kolonner i transkripsjonen. Når denne transkripsjonen leses i en skriftform, er den et uttrykk for den taktilt tegnspråklige ytringen. Opplysninger om replikken, språklig og kommunikativt uttrykk og kommentarfelt er med. Tegntranskripsjonen er min viktigste måte å notere tekstene til analyse. Denne transkripsjonsmåten blir nærmest ”kilden” og har blitt et viktig analysemateriale.

Fordi NTS og norsk har ulik syntaks, har jeg også valgt å utarbeide oversettelser til norsk, gjengitt både i resyméform og i replikkform for en del av analysematerialet. Dette skriftlige, oversatte nivået er valgt for å gi en resyméform eller en innholdsmessig oversikt over dialogen.

I en oversettelse skrives dialogen på norsk og uttrykkes på en måte som søker og dekker innhold, stil og oppbyggingen av samtalen i et skriftlig uttrykk. Oversettelser og resymé av dialogen er spesielt aktuelt når resultat og hypoteser skal drøftes og formidles til personer som ikke kan NTS.

Jeg arbeider ut fra vedlagt transkripsjonsnøkkel, som består delvis av element fra samtaleforskning, fra tegnspråklige glosetranskripsjoner og med noen egne utviklede symboler relevante for mine analyser. De enkelte analysene jeg bruker, har ulikt fokus og krever derfor ulike detaljnivå forhold til transkripsjon. Der analysene gjør det nødvendig, har enkeltsekvenser økt detaljnivået. Når det er nødvendig ut fra problemstillingene å notere ytterligere detaljer, gjøre jeg det i sekvenser med detaljtranskripsjon – der ytterligere utfyllende markering av trekk ved fysisk, manuell og posisjoneringsmessig variasjon ved uttrykket nedtegnes. Enkeltbilder og billedsekvenser vil trekkes inn i tillegg til en detaljert tegntranskripsjon for å dokumentere uttrykkene. For noen av enkeltanalysene vil bildene fungere som en nedtegnelse eller fastholdelse av sekvenser i en ytring, og vil bli benyttet som en dokumentasjon av uttrykkene og en transkripsjon på et mikronivå. Analyser som fokuserer på ett enkelt tegn eller én enkelt gest, vil ha et mer detaljert transkripsjonsnivå enn for eksempel om fokus for analysene er oppbygging av et tema i en lengre samtalesekvens.

4.4.6 Egen transkripsjonsnøkkel

Transkripsjon vil jeg i hovedsak presentere i tabellform. Jeg har utviklet to tabellframstillinger og avhengig av detaljnivå føres transkripsjonen i skjema med følgende overskrifter og rubrikker:

A) Tabell for tegntranskripsjon:

Replikk nr	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
------------	--------	--------	-----------------------	-------------

B) Tabell for detaljtranskripsjon av tegn og gestuelle uttrykk:

Person	Munn	Ansikt	Artikulator	Artikulasjon	Artikulasjonssted	Overkropp	Samtaleposisjon
			Høyre hånd:	hh:	hh:		
			Venstre hånd:	vh:	vh:		

Jeg transkriberer ut fra følgende konvensjon:

- 05 Inger Hver replikk er markert med nummer
- 05.2 Inger Del av lengre replikk er gitt i delnummeringer, 05.1, 05.2, etc. Oppdelingen tar utgangspunkt i en vurdering av indre sammenhengen i replikken.
- HUS** **TEGN i NTS** skrives med STORE BOKSTAVER. I tegntranskripsjonen benyttes i tillegg **uthevede** bokstaver for lettere å skille glossing av tegn fra annen informasjon i transkripsjonen
- HØRE-APPARAT** Betydning av tegn som glosses til norsk med flere ord, og betydning av sammensatte tegnuttrykk
- GÅ-OVER** Oversatt betydning i gestuelle uttrykk – markering av at uttrykket er gestuelt skrives i kolonnen ”kommentarer” med tilleggsopplysningen: ”gestuelt uttrykk”
- H-U-S** Et ord bokstavert med håndalfabet
- 2ha norsk tohåndsalphabet
- 1ha enhåndsalphabetet
- L-O-V** (2ha) Markerer at ordet er bokstavert med bokstavene fra det norske tohåndsalphabetet
- [HEI]** [] Klammer viser til ytringer som overlapper/som er samtidige med samtalepartnerens ytring. Ved å se til neste tur vil en ved klammer der se hva som overlapper mellom personenes ytringer

STEMMER/FERDIG	Skråstrek indikerer et tegn som kan oversettes med enten det ene eller andre uttrykket
HILSE-1	Et tegn for begrepet ”hilse”
HILSE-2	Et annet tegn for begrepet ”hilse”
(.)	Kort pause
(2.0)	Lengre pause markert i tidel av sekund
(?)	Usikkerhet ved transkripsjon, manglende mulighet til å avlese uttrykket
JEG (+)	Gjentagelse av tegn
JEG(+5)	Tegnet blir gjentatt 5 ganger
Ja	Tilbakemelding til den andre med lett klapp mot den andres hånd i samtaleposisjon
k+	Taktil kontakt mellom personenes hender
k-	Manglende taktil kontakt mellom samtalepartene
k(e)	Kontakt med berøring mellom egne hender og egen kropp
k(a)	Kontakt med berøring mellom egne hender og den andres kropp
(smiler)	Forklaring på utførelse av kommunikativt uttrykk og hendelser i kontekst setter i parentes. Teksten er ikke uthevet.
_____k-	Linje over tegntranskripsjon markerer hvor det ikke er kontakt(k-) mellom samtalepartnere
hh	høyre hånd
vh	venstre hånd

4.5 Transkripsjon av TNTS, et eksempel

Jeg vil knytte noen metodiske drøftinger til et eksempel. Konkret vil jeg vise noen av avveiningene og arbeidsmåtene knyttet til transkripsjon med et eksempel fra oppstart av en samtale, nemlig en av dialogene som jeg har arbeidet med i forhold til tematisk analyse.

Eksemplet er valgt fra en samtalesekvens der den første materialgjennomgangen viste brudd i kommunikasjonen. Dette utsnittet vil jeg bruke som eksempel på prosessen fra billedmedium via observasjons- og transkripsjonsanalyse til skriftlig framstilling av dyadesekvensen.

Her vil jeg bruke framstillingen av dialogen til å illustrere noen spørsmål av metodisk art knyttet til framstillingsform og transkripsjon av starten av en samtale. Fokuset vil være å fastholde en ”muntlig” og flyktig samtale til en nedtegnet form - som grunnlag for at uttrykkene i samtalen kan vises, dokumenteres og analyseres. Videre vil jeg bruke begrepene *transkripsjon* og *notasjon* synonymt. Jeg vil gi en utvidet og bred ramme for disse to begrepene ved også å trekke inn bruk og det å bearbeide bilder innenfor det som jeg vil betrakte som en transkripsjon eller notasjon av et uttrykk i TNTS. Gjennom å presentere et eksempel vil jeg blant annet vise til hvordan jeg ved skriftlig og billedmessig transkripsjon kan skriftliggjøre eller sette på papir både innhold og utførelse av taktile tegnspråklige uttrykk. Dette vil jeg presentere i en rekke ulike notasjonsnivå, der det mest sentrale er det jeg kaller en tegntranskripsjon med tekstkommentarer. Rekkefølgen på de ulike transkripsjonsnivåene er basert på en mulig rekkefølge på notasjonsarbeid og analysearbeid. Målsettingen for analysearbeidet vil til dels være bestemmende for hvilken type notasjon som velges og i hvilken rekkefølge de ulike nivåene bør framstilles. Denne presentasjonen er ment som et eksempel på min arbeidsprosess med transkripsjon.

4.5.1 Først en oversikt av materialet

Da første samtaleinnsamling var gjennomført, startet jeg med å foreta en grovgjennomgang av de ca. syv timene videoopptak med samtaler. Denne grovsorteringsanalysen ble gjort etter flere gangers gjennomgang av hele materialet. Dette ga en første kategorisering av noen ytre rammer og innhold i samtalene. Samtidig fikk jeg også foretatt en sikkerhetskopiering av materialet.

Opptakene ble ordnet og gruppert ut fra dato, tidsangivelse på videotape, hvilke personer som deltar i samtalene og ved å registrere en grovkornet tema-/emnebeskrivelse.

I materialet var det opptak der alle konstellasjoner av samtaler mellom informanter er med, materialet inneholder sekvenser der alle mine informanter snakker med hver av de andre. Det er stor variasjon på varighet på samtalene, variasjon i tema, innhold og samtalesituasjon.

Om man skal gi en kort beskrivelse av materialet, kan man si at det viser personer i aktiv samtale, uten at det ser ut til å oppstå nevneverdig misforståelse eller brudd i kommunikasjonen. Det ser ut til å være engasjerte, ivrige samtaler i dagligdagse situasjoner.

Det krever god kjennskap til døvblindes kommunikasjon å utføre en slik sortering, så vel som videre analyse. Som tolk og underviser av tolker har jeg tilstrekkelig ferdighet i tegnspråk til å kunne foreta en slik registrering. Jeg vil senere komme inn på måter å kvalitets sikre transkripsjonene på. Ved de første gjennomgangene av materialet var jeg spesielt på jakt etter sekvensene der det så ut til å oppstå brudd eller misforståelser i kommunikasjonen. Jeg ønsket å ha avmerket slike sekvenser ut fra en mulig hypotese om at der brudd skjer, er det noe viktig ved signalene i dialogen som ikke er tydeliggjort nok. Jeg forsøkte derfor å merke av de sekvenser der jeg ved gjennomgang la merke til mulige brudd eller misforståelser i kommunikasjonen. I utgangspunktet var jeg interessert i signaler som regulerte samtaler med taktilt tegnspråk. Jeg antok at et mulig startpunkt for en slik analyse kunne være å gå inn og analysere der jeg registrerte at det oppsto en mulig misforståelse eller brudd i kommunikasjonen. Der misforståelser skjedde, antok jeg at det kunne være språklige forhold som ikke var tilstrekkelig markert til at innhold eller tema kunne bli oppfattet. Jeg antok at dette var egnede steder å starte å analysere språkbruk ut fra hvordan samtalereguleringen skjedde. Det var derfor viktig for meg å avmerke dette i en første transkripsjonsfase. Ved de første gangers gjennomgang av materialet var det derfor slike sekvenser jeg var spesielt oppmerksom på. De kronologisk første av disse samtaleepisodene var de jeg startet med å transkribere og analysere. Denne gjennomgangen av datamaterialet var derfor viktig for utvalget av samtaledata.

Slike brudd ikke er en stor del av kommunikasjonseksemplene. Det som var slående allerede ved de første gjennomgangene av data, var den flyten og tempoet som jeg kunne observere i dialogene mellom de døvblinde. Raskt tempo, raske skiftninger i turtaking, stor grad av humor og emosjonelle uttrykk var noe av de førsteinntrykkene jeg fikk ved gjennomgang av materialet.

Ved første gjennomgang markerte jeg også sekvenser der jeg observerte svært tydelige emosjonelle og empatiske uttrykk (latter/godt humør eller tydelige følelsesmessige reaksjoner). Dette ble intuitivt avmerket av den motsatte årsak – det kan her være en klar og tydelig oppfattelse av budskap. Jeg ønsket å kunne gå tilbake for å analysere dialogen i noen av disse sekvensene nærmere.

Disse første gjennomgangene av materialet ga også mulighet å markere en grov temamessig inndeling, samt å notere ned tidsangivelse på de sekvensene der jeg oppfattet at det ble snakket om kommunikasjon på et metaspråklig nivå – om det å forstå hverandre og å forstå studentene og om kommunikasjonssituasjoner med studenter. Kanskje kunne det her ligge opplysninger nyttige til en senere drøfting av egne hypoteser?

Sekvenser av opptak med for dårlig teknisk kvalitet, opptak som var for nær til at hendenes bevegelser eller ansiktsuttrykk kom med, eller som var tatt opp med for lang avstand til at uttrykkene ble godt avlesbare, uheldige billedkutt som ikke fikk med begge samtalepartnerne etc ble også merket av. Alt ble notert med eksakte referanser til telleverk. Digitaliserte opptak gir en presis mulighet for slike referanser.

Gjennom den tekniske utprøvningsfasen med håndtering av digital video bearbeidet på PC prøvde jeg meg fram med ulike komprimeringsmåter av datafiler (håndtering av billedfiler betyr store datamengder som må komprimeres for å lette videre bearbeiding og lagring) og med ulike program og notasjonssystem for å transkribere noen korte deler av materialet. Alt dette ga en oversikt over materialet og ga også innspill til den videre analysen. Hovedprinsippet for første gjennomgang av datamaterialet var å søke og velge ut sekvenser som kunne kaste lys over valgte problemstillinger.

4.5.2 Første notasjonsnivå – en innholdsoversikt

For den første problemstillingen jeg har, der jeg blant annet fokuserer på bruk av tegnrommet, var kjennskap til og oversikt over materialet helt nødvendig. De første analyserundene gikk derfor ut på å foreta en manuell notasjon der jeg merket av spesielle sekvenser med tegnføring blant annet spesielt høyt eller lavt i tegnrommet.

Mine notater er samlet i fulltegnede notatbøker, der jeg med bruk av et forenklet skjema samlet opplysninger om tidskode, samtalekonstellasjon, tekniske opplysninger om opptaket, tema og temautvikling, anmerkninger om spesielle trekk ved samtaleposisjon, tegnrom og affektive trekk ved samtalen. Skulle jeg i dag foretatt grovgjennomgangen igjen, ville jeg brukt en kombinasjon av datagjennomgang med stor videoframsying kombinert med PC-registrering, gjerne med en bærbar datamaskin som gjør det mulig samtidig å se video og notere parallelt. Ved å benytte dataprogram tilpasset kvalitativ analyse til denne oversiktsfasen av arbeidet vil man i ettertid lettere ha tilgang til og oversikt over informasjonen.

Av samtalene der det ble filmet med tre kamera, var det i den første samtalen en sekvens der det var et mulig brudd i kommunikasjon. Datamaterialet fra denne sekvensen kan derfor suppleres med opplysninger med opptak fra ulike kameravinkler og gir innspill som opptak kun med ett kamera ikke kan gi. Jeg har kalt dialogutsnittet "Stjerne-n01". Utsnittet er fra det første minuttet av en samtale på vel 12 minutter. Navnet "Stjerne-n01" har jeg valgt fordi "Stjerne" er et tema tidlig i samtalen, "n" er kamerafokus på "Nils" og "01" står for den første sekvensen av denne samtalen. Samtidig filming med tre kamera som fanger samtalen fra tre ulike vinkler, er en god registreringsform for taktile tegnspråklige samtaler. Da kan ett fokus være på den ene samtalepartneren, ett på den andre personen og det tredje kameraet kan fange begge personene i bildet samtidig og slik spesielt fange opp variasjon av posisjon og avstand mellom samtalepartnerne. Samordningen av de ulike opptakene fra de samme opptakssituasjonene fikk jeg velvillig bistand til fra Møller kompetansesenter.

Det første transkripsjonsnivået kan oppsummeringsmessig framstilles som en registrering av visse sentrale data om opptakene, innhold i situasjonene og visse overordnede trekk ved samtalene.

4.5.3 Andre notasjonsnivå – observasjon av kommunikasjonssituasjon

Før jeg gikk videre til en detaljtranskripsjon av episoden ”Stjerne-n01”, gjennomførte jeg en registrering og analyse av videoopptaket i form av en ”observasjon” av samtalesituasjonen. Dette er et notasjonsnivå som både er en registrering og et analysenivå av helheten i samtalesituasjonen, der samtalesekvensene ble studert i forhold til observasjon av situasjon og ytre rammer for samtalen, interaksjonsprosess og forløpet av samtalesituasjonen. Jeg prøvde å se på dyaden med åpent blikk, observere alle de ytre faktorene i kommunikasjonsprosessen og punktvis notere dem. Gjennom denne observasjonen (i en relativt ustrukturert form) hadde jeg som mål å fange inn noe vesentlig om helheten til kommunikasjonssituasjonen og belyse forhold som detaljanalysen ved transkripsjonen senere kunne komme til å utelate.

Observasjonen av mange små og store trekk ved hele samtalesituasjonen kan eventuelt også brukes som en første gjennomgang i en analyseprosess. Denne typen observasjon av kommunikasjonssituasjonen resulterte i lange lister med momenter. Her følger et kort utsnitt av momentene observasjonen fanget opp – gjennom en kort observasjon noterte jeg totalt 90 momenter:

1. Det er to menn som samtaler
2. De er begge i 50-årsalderen
3. De sitter
4. De har overkropp og ansikt på skrått vendt mot hverandre
5. De har kontakt med hendene, griper om hverandres hender
6. Kontakten brytes flere ganger helt, slik at de slipper hverandres hender.
Dette skjer både i samtale og i korte pausesituasjoner
7. Flere ganger brytes kontakten delvis, slik at de bare har kontakt med en hånd
8. De har hele tiden delvis kontakt gjennom berøring mellom føttene (fot-mot-fot)
9. De sitter i en sofa – det er et mykt underlag så de merker trolig hverandres bevegelser gjennom underlaget
10. Rommet er godt opplyst
11. En hører at det er andre personer i gangen utenfor det rommet der de sitter. Kan vibrasjon merkes ved at det er andre personer i andre deler av lokalet?
12. Tekniker beveger seg mellom og justerer kamera i oppstarten av opptaket.
Kan hans bevegelse bli registrert gjennom trinn/vibrasjon i golvet?
13. Personene blir i løpet av samtalen engasjerte – virker ivrige
14. Deler av samtalen foregår svært raskt

15. De sitter nær hverandre
16. Den ene er noe høyere enn den andre
17. De er dagligdags kledd – inneklær
18. De bruker begge stemme i sekvenser av samtalen
19. De bruker mye mimikk
20. De virker svært oppmerksomme mot hverandre
21. Spesielt den ene smiler mye
22. Kroppsholdning og posisjon endres i samtalen
23. De bruker av og til norske ordbilder i munnbevegelsene samtidig med tegn
24. De bruker noen munnbevegelser knyttet til tegn i NTS – tegn med fast oral komponent
25. Det bokstaveres med tohåndsalfabet
26. Enkeltord bokstaveres ikke fullt ut
27. Det er eksempler på at bokstavering starter i svært sakte tempo, for så å øke noe i tempo i løpet av bokstaveringen
28. Det er i sekvenser utstrakt bruk av gester
29. De holder av og til hverandres hender fast
30. Tegnrommet de bruker, er stort oppover (fra høyt over hodet)
31. Tegnrommet de bruker, er stort bakover (bak egen skulder)
32. Tegnrommet de bruker, er stort nedover (helt ned på eget fot og ankel)
33. etc,³⁷

En slik oppsamling av informasjon kan være viktig ved en tidlig fase i et tidlig transkripsjonsarbeid. Spesielt for de første samtalene fra et materiale som blir analysert vil en kunne benytte observasjonslisten for å se om transkripsjonens analyse fanger disse momentene. Observasjonspunktene vil kunne fungere som en sjekklister over hva det er transkripsjonsarbeidet fanger opp. Jeg velger å kalle denne tilnærmingen *Observasjon av kommunikasjonssituasjon*.

I min sammenheng var observasjoner av kommunikasjonssituasjonen et viktig startpunkt for å fange opp den første registrering av de ytre rammene for samtalsituasjonen. En del av de momentene som ble observert, vil jeg senere kunne trekke inn for å supplere transkripsjonen eller for å kunne belyse dem videre i analysen og drøfting av samtalen.

³⁷ Listen fortsetter med observerbare trekk ved samtalsituasjonen. Den kunne lett vært utvidet også utover de knapt 90 punktene. En kan trolig med fordel bruke innspill fra flere personer i en slik observasjonsfase, for å få et videst mulig blikk på det som skjer i situasjonen.

4.5.4 Tredje notasjonsnivå – tegntranskripsjon med tekstkommentarer

Utgangspunkt for analyse og drøfting er en detaljert skriftlig transkripsjon. Jeg har som sagt valgt å kalle den transkripsjonsformen jeg benytter for en *Tegntranskripsjon med tekstkommentarer*. Denne inneholder en presis framstilling av meningsinnholdet i dyaden, der den blir framstilt slik som jeg observerer, fortolker og nedtegner den fra videomaterialet. Den transkripsjonsnøkkelen jeg benytter i mine analyser, er allerede presentert tidligere i metodekapitlet.

Jeg baserer meg på konvensjoner for samtaleforskning og for tegnspråklig transkripsjon på morfologisk og syntaktisk nivå. Formen for transkripsjonssignal er tilpasset en pragmatisk analyse. Der det er aktuelt, er det mulig å gå inn på ytterligere detaljanalyser på mer fonetiske og posisjonsmessige trekk ved de punkter i materialet der man ser at bestemte reaksjoner bør analyseres nærmere.

Det er i liten grad utviklet notasjonssystem for taktil tegnspråklig språkbruk (Mesch 1998a, Collins 2003). Jeg har valgt å utarbeide en transkripsjon framstilt i en form som er tilpasset en pragmatisk analyse med vekt på meningsinnhold, turtaking, feedbacksignaler og utførelse. Transkripsjonen er gjengitt i en form som kombinerer tradisjonell glosetranskripsjon – med en tegntranskripsjon med bruk av visse konvensjoner for tegnspråklig notasjon. Kommentarer til utførelse og andre kommentarer til utforming og kontekst er notert i egne kolonner. Noen symboler er utviklet for spesielle trekk ved taktile tegnspråklige dyader, som vist i kapittel 4.4.6 *Egen transkripsjonsnøkkel*. Videre i analyseeksemplene vil detaljnivået på tegntranskripsjonen bli tilpasset valgt analysefokus. Enkelte sekvenser vil bli detaljert transkribert mot fonologisk utførelse av uttrykket der det er nødvendig for analysene.

Eksempel på TEGNTRANSKRIPSJON MED TEKSTKOMMENTARER,
 sekvens: STJERNE-N01, replikk 01 til 13:

Replikk nr	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
01	Nils	HØRE-APPARAT (x2)	HØRE-APPARAT utføres noe mindre artikulert ved utførelse andre gangs utførelse (litt mindre i bevegelsen foran kroppen andre gang).	HØRE-APPARAT viser til den gamle typen kroppsåret høreapparat
01.1		FORANDRE NÅ ENDRE NY (?) HØRE(APPARAT) VITE DU --- k- [HVA]	Ytringen avsluttes med et spørsmål – Nils markerer at tilbakemelding ønskes, ved at hendene holdes oppe i tegnrommet etter at tegnet DU er utført Det er fysisk kontakt kun ved starten av utførelsen av HVA.	Kommentar til NY: Utførelsen kan oppfattes flertydig – det har her en plassering og form som gir et inntrykk av både tegnet NY og SE Slutten av replikken: DU [HVA]: Hendene fastholdes i høy posisjon og føres over mot samtalepartneren. Samtidig endrer Nils posisjon på sine hender fra aktiv samtaleposisjon til posisjon for lytting HVA utføres mens hendene skifter samtaleposisjon. HVA signaliserer et spørsmål.
02	Ivar	[STJERNE] () STJERNE ()		
03	Nils	(2.0) Ja	Har en ansiktsmimikk som om han ikke helt forstår, han venter noen sekunder, så gir han en forsiktig tilbakemelding med klapp mot Ivar sin hånd Med munnbevegelse formes det norske ordet "hvem" (?)	Forsinket tilbakemelding og liten grad av intensitet på denne tilbakemeldingen kan her tolkes som et spørsmål eller nøling
04	Ivar	JEG SI STJER[NE]	Tegnet STJERNE utføres høyt oppe tegnrommet mellom dem	Når Ivar starter med å si STJERNE, slipper Nils hans hånd og overtar
05	Nils	[()] JEG VI-TO FERDIG GÅ-NED	Nils følger med kroppen Ivars håndbevegelse når han uttrykker STJERNE. Han retter seg opp i ryggen. Han rister på hodet. I starten av replikk 05 former Nils ordet "nei" med munnbevegelser.	VI-TO er i NTS et annet tegn enn VI-ALLE eller VI-FLERE-ENN-TO. GÅ- NED gjøres markert og med store håndbevegelser som i starten på tegnet bygget videre på håndformen fra tegnet VI-TO, gikk ned, i etasjen under der vi er nå. Bevegelsen (artikulasjonen) i retningsangivelse av "ned" blir svært poengtert. Den har trekk som understreker både <u>her</u> og <u>nå</u> , <u>ned</u> og <u>vi-to</u> . Det er nyanser ved utformingen som gjør at transkripsjonen av denne korte replikken

06	Ivar	J (2ha)[]	Bokstaven - J - bokstaveres markert og tydelig	har tatt lang tid å utarbeide i forhold til analyseformål
07	Nils	[U]-T-S-T [-I]	Nils tar ordet tilbake, griper Ivar sine hender og bokstaverer Blir avbrutt i å bokstavere etter U-T-S-T når hendene føres ut for å komme i posisjon til å si bokstaven I	
08	Ivar	[Ja] J-A (2ha) JEG KJENNE KJENT STJERNE ()	Bokstaverer J-A med 2ha og nikker.	Det oppstår en pause etter ytringen. Under denne pausen virker begge avventende,. Heller ikke Nils bekrefter med klapp mot hånd eller annen feedback.
09	Nils	MANGE N-Å-R T-I-D OPPFINNE NY HØRE []		
10	Ivar	[() ØH]	Ivar prøver å slippe lytteposisjonen med hendene for å kommentere noe, men blir holdt tilbake av Nils som fortsetter.	ØH, et gestuelt uttrykk, et uttrykk for usikkerhet/nøling
11	Nils	ØRE ARBEIDE ØRE HØREAPPARAT (xZ) ____k- [NÅR]	Nils tar Ivars hånd opp mot sitt øre gjør tegnene ØRE OG HØREAPPARAT. Fysisk kontakt brytes i starten av utførelsen av tegnet NÅR	Tegnet glosset ARBEIDE har en utførelse som også kan gis andre oversettelser, som LAGE, PRODUSERE, m.fl. Tegnet HØREAPPARAT viser igjen til et høreapparat festet bak øret. Tegnutførelsen er markert, Nils viser tydelig ved å ta i øret, vise ørepropp og et høreapparat som er festet bak øret.
12 12.1	Ivar	[Ja] JEG ØH () OPFFINNELSE FØR FOR LENGSE-SIDEN TYNN RØR	Gir tilbakemelding med klapp. Så skifte i posisjon, Ivar griper ordet. OPPFINNELSE gjøres stort, tegnet utføres høyt i tegnrommet. LENSE-SIDEN utføres med en stor bevegelse.	OPPFINNELSE markeres så Ivar fra sin sittende samtaleposisjon løfter seg noe fra stolen.
13	Nils	Ja (smiler)	Gir tilbakemelding og bekreftelse med klapp mot den andres hånd og med å nikke	Nils nikker og smiler

4.5.5 Fjerde notasjonsnivå – framstilling i resyméform

Formålet med en transkripsjon er å gi en skriftlig framstilling av en muntlig uttrykksform. Dette skriftlige uttrykket kan framstilles i ulike versjoner, alt fra en resyméform av hovedpunkter i dialogen eller til mer detaljerte beskrivelser med eventuelle kommentarer.

Selv om transkripsjonsmåten er tilpasset et pragmatisk analysenivå på tekstnivå, vil notasjon av tegnspråk vise til en syntaks og semantisk konstruksjon av mening som er annerledes i tegnspråk enn i norsk. Sett med norsk setningsstruktur som basis, vil skriftlig framstilling av tegnspråk kunne bli vanskelig å lese. Derfor mener jeg det i visse sammenhenger kan være nyttig å introdusere helhetene i dialogene med en sammenfattet eller oversatt versjon av dialogen. Spesielt for målgruppen av lesere som ikke selv behersker tegnspråk, vil en form for resymé være nyttig for å få en oversikt over teksten. En oversettelse eller resyméversjon vil være basert på en transkribert versjon av dialogen og framstå som en bearbeidet versjon av et transkripsjonsarbeid.

Jeg vil vise ulike former for resymé med utgangspunkt i samtalen ”Stjerne 01-n”: først en versjon som er tenkt som en introduksjon til en tekst og til fokus på en problemstilling til en tekst som så vil bli presentert mer detaljert.

Eksempel 1, resymé av dialogsituasjon "Stjerne-n01", som også tar utgangspunkt i samtalesituasjonen:

Den transkripsjonen som legges fram her, tar utgangspunkt i følgende situasjon: *Det er en samtale mellom to venner. De har nettopp begge vært på en utstilling i en museumssamling. Nå går de opp og setter seg i et pauserom i byggets andre etasje. De begynner å prate om utstillingen. Men de prater om to ulike episoder som de har festet seg ved. Det oppstår en misforståelse. Hva skjer i samtalen? Hvordan reageres det? Hvordan kommer man videre? Hvorfor skjer det som skjer?*

Et mulig resymé kan også framstilles i en versjon tettere fokusert mot analysefokus, som en metatekst – en tekst om teksten.

Eksempel 2, resymé av "Stjerne-n01" med vektlegging av analysefokus:

Her vil jeg presentere et utsnitt av en samtale. Utsnittet er fra oppstarten av en lengre samtale mellom to venner, der ulike tema blir konstruert gjennom en lang rekke ytringer og replikkvekslinger. I oppstarten av samtalen skjer en episode som kan betegnes som et brudd i kommunikasjon som oppstår når samtalepartnerne starter å snakke sammen. Det er Nils som begynner. Han tar et globalt initiativ ved første replikk og introduserer et tema. Han starter med å snakke om noe som de nettopp har sett på en museumssamling, som de begge nettopp har vært på. Ivar fortsetter, men ikke om samme tema – han innfører et annet tema fra utstillingen. Den andre stusser umiddelbart over dette. Ja? sier han men med både manglende og forsinkede tilbakemeldingssignal og med et undrende ansiktsuttrykk. Ivar gjentar det han har sagt – nå litt mer usikkert før tegnet igjen går tilbake til Nils som begynner å presisere hva hans første tema var. JA sier Ivar. Nils sier igjen: ”slik som vi så på utstillingen”, JA gjentar den andre og snakker fortsatt om sitt emne. Dette får han ingen tilbakemelding på. Nils presiserer så ytterligere hva det er fra utstillingen han snakker om. Så, endelig! Etter mange ytringer og 14 turskift er temaet for samtalen klart, og begge er klar over og snakker om det først introduserte tema.

I eksempel 2 har resyméet preg av både en gjenfortelling av innholdet i dyaden samt å fokusere på bestemte moment ved dialogstrukturen. Begge disse eksemplene på resyméform er skrevet på en måte som også inkluderer ”stemmen” til forskeren som gir kommentarer om hva videre analyse vil fokusere på. Dette inkluderer en type meta-kommentar til dialogen, som kan være med å ”skjerpe” blikket til den som blir forelagt videre arbeid, og hjelper mottakeren i å se eksemplene. Erfaringer med å presentere et taktilt tegnspråklig samtalemateriale har gjort meg bevisst på det komplekse ved denne type materiale, som kan virke overveldende ved tidlig gjennomgang. Det er utfordrende å skulle fokusere på mange simultane uttrykk. Spesielt gjelder det for mottakere som er uvante med tegnspråklige og taktilt tegnspråklige samtalemateriale. Det kan være nyttig å få pekt ut hvilket fokus analysen vil ha, og hvordan man kan se sentrale moment i dialogen.

4.5.6 Femte notasjonsnivå – oversettelse av dialogen

Et alternativ til de ovennevnte resyméframstillingene kan være å gi en oversettelse av selve dialogen. Siktemålet vil fortsatt være å presentere informasjon om innholdet i dyaden i en tilgjengelig norsk form. For lesere som ikke selv kan norsk tegnspråk, vil det også fungere som støtte når man leser de mer tegnspråksnære versjoner av glosetranskripsjoner som transkripsjon for dialoger. Oversettelser vil være til støtte til å kunne se og oppfatte videomaterialet fra samtalen.

Her kommer et eksempel på en slik oversatt transkripsjon. Teksten er knyttet til den samme situasjonen – "Stjerne-n01". Dialogen er her gjengitt i en norsk skriftlig form, kommentarer til utførelse er satt i parentes. Oversettelsen er presentert med nummerering for den enkelte tur i samtalen, overlapping og pauser er markert:

Eksempel 3: Oversettelse av sekvens "Stjerne-n01" til norsk

Her presenteres de 13 første replikkene i en lengre samtale mellom Nils og Ivar.

- 01 Nils: Høreapparat, ja høreapparat. De har vært mye endret og forandret. Nå er det nye høre (.) Du vet det ja?
- 02 Ivar: Stjerne (.) Stjerne(.)
- 03 Nils: Ja?
- 04 Ivar: Jeg snakker om stjerne(.)
- 05 Nils: (rister på hodet - "nei" med munnbevegelse)
Både jeg og du, vi var begge nettopp nede her
- 06 Ivar: Ja
- 07 Nils: På utst[i]
- 08 Ivar: [Ja] Jeg kjenner til det. Det er en kjent stjerne(.)
- 09 Nils: Det er snakk om mange forskjellige. Hvilken tid var det? Når ble høreapparat oppfunnet? [(.)]
- 10 Ivar: [Øh (.)](Ivar prøver å slippe lytteposisjonen med hendene for å kommentere noe, men blir holdt tilbake av Nils som fortsetter. Nils tar Ivars hånd opp mot sitt øre:)
- 11 Nils: Høreapparatene vet du. At høreapparatene ble laget. Slike høreapparat. (viser plassering av høreapparat som er festet bak øret, og peker så mot egen kropp (brystkasse) der høreapparat av eldre type var festet)
- 12 Ivar: Ja. Jeg øh. Oppfinnelse (tegnet utføres uvanlig høyt opp i tegnrommet, nesten på artikulasjonssted for tegnet STJERNE) ja. Det var lenge siden det. Før, da brukte de også slike tynne rør,
- 13 Nils: Ja (gir tilbakemelding med klapp og nikk)

Videre forløp av samtalen: Etter denne første sekvensen av samtalen på vel ett minutt fortsetter Ivar og Nils å snakke om ulike tekniske løsninger for varsling og andre tekniske

hjelpemidler som nå er blitt museumsgjenstander, men som de har erfaring med å bruke (totalt varer opptaket 12 minutter og 37 sekunder). Når denne første delen av dialogen avsluttes, er temaet avklart. Samtalen holder seg innen dette temaet i en lengre sekvens før de går over på andre emner.

Stjerneforskeren Hassel kommer opp som et tema senere i samtalen. Det introduseres av Ivar. Ivar bringer med det inn det som trolig var hans opprinnelige tema, og han fører det inn som et spørsmål. Han starter en diskusjon om en norsk døv amatørastonom som oppdaget en ny komet (Hassels komet) – ”Var han født i Norge?” spør Ivar. Med denne siste kommentaren vil jeg kort problematisere utsnittet av det utvalget man må gjøre i analyse av samtaler. Som denne siste kommentaren om videre forløp av samtalen viser, vil informasjon om hvilket tema Ivar prøvde å introdusere – baseres på en tolkning av en sekvens lenger ut i samtalen. Dette bidrar til å kaste lys over en sekvens tidlig i innledningen av samtalen. Utvelgelse av samtalesekvenser til analyse er derfor en stor utfordring. Både kontekstinformasjon fra samtalsituasjon generelt og opplysninger og kjennskap til det som skjer før og etter i selve samtalen, vil kunne ha en betydning for analysen av en utvalgt sekvens. Det blir derfor viktig å redegjøre for prinsipp for utvelgelse. Ofte må en trekke inn og vurdere samtalesekvenser både før og etter de samtalesekvensene en til slutt ender opp med som analysert datamateriale. Å velge ut en samtalesekvens er uansett å foreta valg som i seg selv ekskluderer andre mulige valg og fokus.

4.5.7 Sjette nivå – bruk av bilder

Bruk av videoversjonen av dialoger må nyttes i alle faser av analysearbeid og presentasjonsarbeid. Videobildene gir en framstilling av samtalen som lett gir tilgang til mange flere detaljer enn en transkripsjon. I både analyse og som notasjon kan bilder inngå som viktige framstillingsmåter. Med bilder kan man få deler av uttrykk holdt fast og formidlet både som et supplement til annen transkripsjon eller som måter å framstille og fastholde ytringene på. Bilder kan benyttes både som enkeltbilder, som billedsekvenser og som sekvenser med ”levende bilder” – i videosekvenser. Bilder kan trykkes i tekst og vises i lysbilde- og videoframstillingsform.

Billedredigeringsprogram gjør det enkelt å presentere forstørrelser og utsnitt av uttrykk. I denne avhandlingen er bilder fra materialet en viktig del av analyse og drøftingskapitlene.

Tegnede illustrasjoner er også utarbeidet for noen av delanalysene. Å bruke tegninger gir en mulighet til å kunne ytterligere presisere funn fra analysene.

Teknologisk er det nå relativt enkelt ved hjelp av hyperkoplinger i elektronisk tekst å få innarbeidet glimt av billedsekvenser eller videoeksempler i elektroniske versjoner av en fagtekst. I denne avhandlingen har jeg i stor grad benyttet enkeltbilder fra samtaleene som et supplement til notasjon og som selvstendige uttrykk for å beskrive detaljer i utførelse i teksten. I analysekapitlene vil jeg også prøve ut ulike former for å fokusere spesielle trekk i bildene. For eksempel ved å understreke med å peke med linjer og tekst inn mot deler av bildet, eller ved å fremheve deler av bildene. Dette kan for eksempel gjøres som vist i disse to illustrasjonene, der deler av uttrykket blir fokusert:

Illustrasjon 4o: Markering av del av bildet med bruk av skyggelegging

Tegn: (HØRE) – APPARAT - 2

Kontakt hender

Kontakt knær

Illustrasjon 4p: Å fokusere deler av billedmateriale

I illustrasjon 4o er skarphet og nedtoning i grått brukt for å fokusere på en del av bildet.

Illustrasjon 4p viser markering med å sirkle inn deler av fysiske kontaktpunkt og grep i

uttrykket. En kan sette inn tekstbokser og forklaringer til bildene. Det er også mulig å hente ut og forstørre utvalgte deler av bildet.

Det er også mulig å trekke inn glimt av video og levende bilder direkte inn i tekst og til presentasjoner. I dag er det enkelt å publisere tekster elektronisk, eller å plassere pekere til en direkte avspilling av videoeksemplere via nettpubliseringsprogrammer i teksten. Dette krever tilgang på nettbaserte tjenester eller at presentasjonen av teksten gis i elektronisk publisering der informasjon i tekst, bilder og videoform blir lagt tilgjengelig på server. Dette kan fungere på følgende måte: Et utsnitt av dialogen – for eksempel sekvensen ”stjerne-n01” kan legges ut med referanse til link og serveroppsett. Selve videoglimtet vil da kunne være tilgjengelig digitalt, og den utvalgte videosekvensen vil kunne vises med multimedieprogram som *Windows Media Player*, *Quicktime Media Player* eller andre videoavspillingsprogrammer. Med dette som verktøy kan en samtalesekvens beskrives tekstmessig og vises billedmessig med digitalvideo. Levende bilder i ordinært tempo eller presentert i sakte utførelse kan slik fungere som en selvstendig presentasjonsform eller som et supplement til transkripsjon. Utvidet lagringskapasitet på PCer, økt hastighet på nettbasert overføring og forenkling i databaserte billedbehandlingsverktøy vil stadig gjøre slike prosesser enklere.

En annen elektronisk mulighet er publisering med vedlegg/videoglimt lagt ved en skriftlig oppgave i form av en CD eller DVD med videofiler. Dette er versjoner der plater med videofiler kan legges ved publiserte trykte versjoner og åpnes i DVD- eller CD-avspillere. Dette benyttes i dag blant annet ved tegnspråklige produksjoner. Det er også mulig å publisere hele avhandlinger i nettversjoner med pekere i teksten til videofiler. For både tegnspråkstekster og taktile tegnspråklige tekster er dette måter å framstille dialoger på som gir tilgang til selve videoopptaket, med visuelle uttrykk av det som skjer. Tekniske løsninger gir stadig forbedrede versjoner kvalitetsmessig og lagringsmessig, og gir mulighet til avspilling for opptakene.

Gjennom møter og seminar med Thomas Luckmann i løpet av arbeidet med denne avhandlingen har jeg lært og blitt inspirert til å stadig gå tilbake til kilden, til videoopptakene og å forholde meg tett til dem på mange stadier av analysearbeidet. Jeg har derfor i alle faser av analysearbeidet bevisst brukt og sett på videoopptakene mine.

Jeg har blant annet hatt nytte av å se videoopptakene via videokanon, og studert kommunikasjonssituasjonen presentert i stort format. Dette har gitt refleksjoner som har

vært nyttige i faser med næranalyse og språkanalyse. Det å spille av i redusert tempo er også avgjørende for å kunne se kompleksiteten i uttrykkene i større detalj. Det er en stor grad av kompleksitet i taktilt tegnspråklig uttrykk. For sekvenser i analysene har jeg arbeidet med bilde for bilde av opptakene, dvs. sett på variantene i utførelse fanget i hver av de 25 bildene per sekund, som digitale videoopptak inneholder. Jeg tror en slik vekselvirkning mellom direkte videoobservasjon og analysearbeid er nødvendig i analysearbeid som går inn i næranalyser av utførelse av språklig samhandling og interaksjon. På ulike stadier av analyseprosessen bør en nyttiggjøre seg muligheten til å arbeide direkte med ulike deler av datamaterialet. Å arbeide materialnært blir avgjørende for å kunne observere ulike deler ved dataene i ulike faser av arbeidet. Det er derfor et viktig poeng å ikke bare forholde seg til en ferdig transkripsjon, men stadig å arbeide så nært materialet at det man kan observere får utvikles videre i ulike faser av et analysearbeid.

Transkripsjonsarbeid er derfor en prosess som for mitt materiale ikke har vært lett å avslutte, men har gitt nye innspill i ulike faser av arbeidsprosessen. Materialet er komplekst. Når jeg går tilbake til materialet, har jeg på ulike nivå i teori og analyseprosessen stadig sett nye momenter som gjør det nødvendig å justere og korrigere transkripsjonsformen.

Fangen (2004) uttrykker spissformulert om kvalitative data generelt – at dette er preget av en ”runddans mellom teori, metode og data.” Transkripsjonsarbeidet i løpet av arbeidsprosessen har for meg tydeliggjort dette.

4.5.8 Oppsummering av notasjonsmetoder for TNTS

Transkripsjoner vil ha ulike formål, og det er dette som vil avgjøre hvilken form selve transkripsjonen får. Her har jeg ut fra et eksempel presentert seks ulike nivå for notasjon og framstillingsform for den samme samtalesekvensen:

1. en innholdsoversikt
2. en observasjon av kommunikasjonssituasjon
3. en detaljert tegntranskripsjon med tekstkommentarer
4. resyméform
5. oversettelse
6. notasjon med bruk av bilder

Jeg presenterer dette for å gi et bilde av den måten jeg har arbeidet med transkripsjonen i forhold til mitt analysearbeid. Transkripsjonsarbeid er en prosess og et viktig arbeid for å kunne gå videre inn i analyse av teksten. Det er en prosess der det er mulig å stadig arbeide

videre inn mot mer detaljert notasjon. Økt innsikt i kommunikasjonsform og samtalesituasjon gir også mulighet til å kunne observere stadig flere trekk ved ytringene.

De valgte problemstillingene man arbeider ut fra, er sentrale for valg av presisjonsnivå og arbeidsmetode ved transkripsjon. Her har jeg blant annet presentert det å utarbeide ulike former for resymé og oversettelser av samtalesekvenser. Slike notasjonsformer vil være egnet til for eksempel å skulle gi en kortfattet oversikt over det samtalematerialet som skal presenteres. Erfaringer fra egne framlegg av TNTS i ulike faglige sammenhenger, bidrar til at jeg tror at deler av taktilt tegnspråklig materiale bør presenteres innholdsmessig med en resyméform eller eventuelt med en norsk oversettelse av dialogutsnittet. En slik oversettelse av dialogen vil lettere gi andre tilgang til analyser av taktilt tegnspråk, og det vil gi en lettere tilgang til dialogene og lette lesingen av videre presentasjon av mer detaljert transkripsjon – uavhengig av om man selv behersker TNTS eller ei. Resymé eller oversettelse vil også bidra til å lette forståelse når man ser videoutsnitt av samtalen. I andre sammenhenger kan dette være et notasjonsnivå som ikke er nødvendig å presentere.

I mitt arbeid har selve analysearbeidet tatt utgangspunkt i en mer detaljert glostranskripsjonen – det som jeg har kalt en tegntranskripsjon med tekstkommentarer. For å favne helheten i uttrykket må tegntranskripsjonen være supplert med tekstkommentarer om utførelse. Ut fra mine problemstillinger anser jeg dette som det mest sentrale transkripsjonsnivået for mitt datamateriale.

Som vist i punkt 4.4 kan det være vanskelig å fange alle detaljene i taktilt tegnspråklige dialoger i en skriftlig form. Jeg har derfor lagt stor vekt på å gi en tilgjengelighet til materialet ved å supplere skriftlig glostranskripsjon med bildeeksempler og illustrasjoner. Målet er å kunne dokumentere og trekke inn primærkildene – videobildene av samtalene – som er en selvfølgelig del av hele analyseprosessen og tilgjengelig også ved skriftlig publikasjon av arbeidet.

4.6 Validitet og reliabilitet ved metodevalg

Så langt i metodekapitlet har jeg redegjort for noen av de valgene jeg har gjort i arbeidsprosessen med avhandlingen. Metodisk utvikling og vurdering har vært en viktig del av mitt avhandlingsarbeid, og jeg har i dette kapitlet ønsket å vise hvordan resonnementene

rundt overveielser om metodeutvikling har skjedd i samvirkning med materialinnsamling og analysearbeid.

Metodisk sett er det slik at man både oppnår noe og mister noe med de valgene en gjør. Valgene vanskeligjøres ved at det er få andre arbeid å støtte seg til. Jeg mener at de metodene jeg har valgt, både bygger på og videreutvikler eksisterende arbeid innen området samtaleforskning, tegnspråksforskning og forskning på taktilt tegnspråk.

Egen bakgrunn med det relevante språket har også relevans. Jeg har ikke tegnspråk som førstespråk. Derfor har jeg trukket inn bistand blant annet til gjennomgang av de transkripsjonene og oversettelsene jeg presenterer av samtalesekvenser. Dette har fungert som en ekstra kontrollinstans for gjennomgang av transkripsjon og presentasjoner. Jeg er ikke bruker av taktilt tegnspråk, men har mange års erfaring med språklige møter og kontakt med døvblinde. Mitt perspektiv vil likevel være et ”utenfra”-perspektiv inn mot en gruppe, siden jeg ikke er primærbruker av det språket jeg studerer.

I metodekapitlet har jeg beskrevet hvordan jeg prøvde å legge til rette for materialinnsamling. Målet var å arbeide med situasjoner der informantene ved samtaleinnsamling var i rammer som både var utfordrende og trygg, og der det ble formildet et positivt og verdsatt syn på deres språkbruk. Dette var en viktig premiss for å få et materiale av ”naturlig språkbruk”, og ble gjort for å prøve å framskaffe et optimalt og troverdig samtalemateriale. Drøftinger omkring dette er presentert.

Samarbeid med informantene i informantsamlingen var viktig for å nærme meg informantenes egen språkbruk og egen språkforståelse. Det vil i framtiden bli spennende å kunne samarbeide mer direkte med døvblinde språkbrukere inn mot analyser av døvblindes kommunikasjon.

Metodene jeg har valgt, er ikke basert på data som vil kunne si noe om taktilt norsk tegnspråk generelt – utvalget av informanter og utvalget av samtalemateriale er lite. Men jeg mener situasjoner og utvalg kan peke på prinsipper som har overføringsverdi for videre arbeid innen feltet. Utvalg og arbeidsmetoder er grunnlagt og dokumentert, og analysene er satt inn i en bred språkforståelse der jeg har valgt ut noen teoretiske tilnærminger.

Siden dette fagområdet er lite beskrevet, blir mitt arbeid en lang vei med mye beskrivelse og kartlegging for å komme fram til arbeidet med de problemstillingene jeg har valgt.

Jeg er klar over at dette er denne avhandlingens metodiske og faglige svakhet, men også dens positive utfordring.

Analyse og drøfting

Problemstilling I

5.1 Problemstilling I: Hva er de fysiske grensene for utførelse av taktilt tegnspråk?

Kapittel 5 er en analyse av problemstilling I. Fokus er å studere og definere de fysiske rammer som taktilt tegnspråk uttrykkes innenfor. Problemstilling I skal dermed kartlegge noen ytre og fysiske trekk ved taktilt tegnspråklig kommunikasjon som vil forberede mine videre analyser. For å kunne gå videre til analyse av den andre problemstillingen: ”Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?”, er det en forutsetning å ha en basis språklig beskrivelse av TNTS da det ikke er analysert tidligere.

Problemstilling I vil bli analysert og drøftet i en knapp form, og arbeidet må betraktes som et innledende arbeid.

Jeg har valgt å belyse Problemstilling I med fem underspørsmål:

- 1 Hvilke samtaleposisjoner kan benyttes i TNTS?
- 2 Hva er ytre grenser for tegnrommet i taktilt tegnspråk?
- 3 Hvilke artikulasjonssteder benyttes i taktilt tegnspråk?
- 4 Hvilke former for tilbakemeldingssignal benyttes i TNTS?
- 5 Er taktilt tegnspråk avgrenset til dyader?

Gjennom de fem delspørsmålene vil jeg fokusere på noe av det som gjør taktilt tegnspråk til en egen språkform. Jeg vil også belyse noen språklige trekk ved TNTS som kan reise spørsmål om hvorvidt det er et eget språk (i den forstand at det er uttrykt med egne fonologiske, morfologiske, syntaktiske og modalitetsmessige særtrekk). Data til analysene for problemstilling I er hentet fra hele mitt innsamlede videomateriale.

5.2 Hvilke samtaleposisjoner kan benyttes i TNTS?

En samtaleform som krever direkte fysisk kontakt mellom hendene til de som samtaler, gir et visst repertoar av mulige samtaleposisjoner. Mesch (1998a) bruker i sitt studium av taktilt svensk tegnspråk også begrepet posisjon, eksempelvis i delanalysen ”Teckenspråk och samtalspositioner” (1998a: 44-82). Mesch bruker begrepet *posisjon* for å beskrive håndgrep ved lytting og det å være i aktiv dialog, monologposisjon versus dialogposisjon. Hos Mesch er *monologposisjon* et grep som tas i bruk når man i hovedsak lytter eller registrerer den andres språkbruk.

Dette gjøres ved at lytteren plasserer sine hender over/rundt hendene til den som snakker (uttrykker seg). *Dialogposisjon* er grepet som gir rom for raskere skifter mellom taler og lytter. Jeg har valgt å bruke begrepet *posisjon* noe annerledes enn hos Mesch (1998a). Jeg definerer samtalepartnernes posisjon som deres plassering i forhold til hverandre ved utførelse av tegnspråk, og omtaler dette som partnernes *fysiske posisjon* ved en samtale. Plassering i forhold til hverandre involverer mer enn hendenes grep fordi kommunikasjonen ikke baserer seg verken tale eller hørsel, og kommunikasjonsformen i seg selv krever samtidig kontakt. Det er samtalepartnernes samlede fysiske posisjonering i forhold til hverandre jeg definerer som samtalepartnernes **samtaleposisjon**.

Begrepsbruk og det å finne gode begrepspar er en utfordring når man snakker om tegnspråk. I taktilt tegnspråk er både taler og mottaker fysisk involvert og aktive gjennom både monologer og dialoger. Bruken av begrep som taler og lytter, ytrer og mottaker, tegner og mottaker er kort diskutert også i metodekapitlet.

I denne første analysen i kapittel 5, vil jeg definere samtalepartnernes plassering av hender og kropp som samtaleposisjon. Jeg vil se på hvilke posisjoner som er mulige når taktil kontakt er en forutsetning. Med utgangspunkt i samtaleposisjon ønsker jeg å studere ytre rammer rundt en samtale og samtalepartnernes posisjonering i forhold til hverandre; om personene står og samtaler, om begge sitter, om en kan stå og en andre sitter, om de holder grep om den andre med en hånd eller to hender, eller om det er kontakt mellom andre deler av kroppen og lignende.

Jeg vil ta i bruk en rekke illustrasjoner og knytte disse til analysene og drøftingene i dette kapitlet.

Samtaleposisjoner benyttet i TNTS

Ut fra mitt samtalemateriale er det to samtaleposisjoner som klart er de mest benyttede i taktilt norsk tegnspråk:

- Samtaler der begge samtalepartneren sitter: sittende samtaleposisjon
- Samtaler der begge samtalepartnerne står: stående samtaleposisjon

Illustrasjon 5a: Eksempel på sittende samtaleposisjon

Illustrasjon 5b: Eksempel på stående samtaleposisjon

I de fleste situasjoner ser man at samtalepartnerne har ansiktene vendt mot hverandre under samtale og kontakt. Det varierer om personene har kroppen vendt rett mot hverandre eller om de i ulik grad er vendt fra hverandre. Samtalepartene kan også være atskilt med et bord eller en annen fysisk hindring mellom seg.

I tillegg finnes også andre samtaleposisjoner enn sittende og stående. Disse har det til felles at de ikke gir en direkte ansikt-til-ansikt relasjon, samtalepartnere er ikke i samme høyde, og det er ikke en tilnærmet horisontal linje mellom partene i deres kontakt.

I mitt samtalemateriale ser jeg:

- Samtaler der én sitter og én står
- Samtaler under forflytning
- Samtaler der ytre forhold skaper en fysisk avstand mellom partene (bord, andre personer, stolseter etc.)
- Samtaler der en sitter og den andre henvender seg ved å lene seg fram mot personen bakfra

Disse situasjonene vil illustreres i analysekapittel 5. Her vil jeg først gi noen kommentarer til de **variantene av samtaleposisjoner** som blir minst brukt.

Illustrasjon 5c: Samtaleposisjon der én sitter og én står

Illustrasjonen over viser en samtaleposisjon der én sitter og én står. Det er flere slike sekvenser i mitt materiale. Ut fra den innledningsvise registreringen av innsamlet videomateriale kunne jeg se at mange av samtalene var av den typen hvor den ene samtalepartneren satt og den andre sto, og at alle var korte samtaler. Ved informantsamlingen spurte jeg hvorfor det var slik. Det svaret som kom, var for meg tankevekkende. Informantene var entydige i sin oppfatning: Ved samtaleposisjoner der én står og én sitter, er det egentlig ikke tid til en ordentlig samtale. Den som står, har det travelt og vil egentlig bare gi en kort beskjed eller instruks. Det er ikke meningen at den andre skal svare så mye på det. Samtaleposisjonen er fysisk slitsom, det er ubehaglig å holde egne hender statisk opp over lang tid. Dette en type situasjon som ikke er ment for en lengre dialog, noe det også var en entydig oppfatning om (jamfør informantsamlingen, 18.02.02).

På informantsamlingen prøvde vi ut denne samtalsituasjonen videre for å få fram informantenes egne vurderinger av fysisk asymmetriske samtalsituasjoner. Dette ble gjort slik: Tolkene reiste seg, holdt fortsatt taktil kontakt og så tolket de i en periode i en samtaleposisjon der tolken sto oppreist og den døvblinde satt. Utprøvingen introduserte jeg med følgende innledning som tolkene stående tolket til informantene: ”Det er et spørsmål jeg vil at dere skal tenke over. Hvordan oppleves det å samtale når én person sitter og én står? ...etc. etc.”. Informantene var her entydige i sin vurdering: Samtaler over en viss varighet bør tilpasses slik at samtaleposisjonene er symmetriske – begge bør enten sitte eller stå. Som en av informantene uttrykte det: ”Dette bør oppfattes som en regel ved bruk av taktilt tegnspråk”. Informantene viste også til at en samtale er et møte som krever nærhet og dermed en plassering som tillater dette.

For meg var dette å få tilgang til kunnskap om bruk av TNTS som jeg ikke selv var klar over. Jeg har ofte vært i situasjoner ved kurs, opphold, samlinger og rehabiliteringsopplegg, vært en som litt travelt skulle ha ordnet mye og samtidig pratet og ønsket å være sosial i forhold til døvblinde deltagere og venner. I slike situasjoner har jeg ofte tatt kontakt og pratet, sittende på armlenet henvendt til en som har sittet i en stol, stående ved en sofagruppe eller stått ved et arbeidsbord der noen har vært i arbeid. Jeg har ofte gått inn i kontakt med døvblinde i en samtaleposisjon som har gitt et asymmetrisk høydenivå. Nå fikk jeg kunnskap om at dette signaliserer noe om selve rammen for en samtale. Det at man har mulighet for å velge en tilrettelegging, som for eksempel å hente en ekstra stol og gjennom dette signalisere tid og rom for samtaler, er viktig. Dette er resultat jeg ønsker å trekke fram som vil være viktig for det å lære å bruke taktilt tegnspråk.

Informantene rapporterte at lang avstand mellom samtalepartnerne er fysisk anstrengende. I gruppeintervjuet med informantene var de klare på at valg av plassering var viktig for å få en behaglig bruk av taktilt tegnspråk. Det var viktig å velge en samtaleposisjon der man kunne bruke hendene mest mulig ubesværet så det ikke ble slitsomt og fysisk anstrengende for armer og skuldre å ta del i samtalen. En samtaleposisjon som gjør at man kan samtale avslappet, kan medføre en stor grad av fysisk nærhet – så nær at en i sittende samtaleposisjon kan ha sine egne knær godt mellom den andres. I sittende samtaleposisjon er det ikke uvanlig at det er berøring mellom deler av lår, hofter, knær eller føtter. Dette jamfør informasjon fra gruppeintervju 18.02.2002.

Når informantene understreket viktigheten av det å samtale på samme plan i en ansikt-til-ansikts relasjon, ligger det et kvalitativt aspekt i dette, som kan jmføres med Berger og Luckmanns beskrivelse av kvaliteten av sosial interaksjon: ”Den mest betydningsfulde opplevelse af andre finder sted i ansigt-til-ansigt situationer, der er prototypen på social interakton.” (Berger & Luckmann 1966:43). Gruppeintervjuet ga informasjon om at ansiktsrelasjon i form av den rent fysiske opplevelse av en ansikt-til-ansikt situasjon også kan oppleves som viktig av døvblinde.

Jeg har vist at samtaler der én person står og én sitter er i seg selv en fysisk anstrengende samtaleposisjon som belaster hender og skuldre. Samtidig synes opplevelsen av asymmetrien denne samtaleposisjonen gir, å påvirke lengden og interaksjonen i samtalen. Derfor kan trekk ved samtaleposisjonen ha betydning for utvikling og fortolkning av et samtaleforløp med taktilt tegnspråk.

5.2.1 Variant av samtaleposisjon

I materialet er det også noen varianter av samtaleposisjoner som viser bredde i hva som er mulig. I naturlige samtalsituasjoner er det ofte slik at samtaleposisjonene må utformes der personer møtes. Der det er et ønske om kommunikasjon oppstår det varianter av samtalsituasjoner ut fra hverdagslivets rammer. Her er en slik variant av samtaleposisjon:

Illustrasjon 5d: Variant av samtaleposisjoner

Inger kommer inn ved et langbord der Arne sitter med frokosten sin med ryggen til henne. Hun får vite at han sitter der og henvender seg til han ved å først klappe han på skulderen og ryggen. Når Inger kjenner Arnes plassering, tar hun kontakt og henvender seg ved å lene seg fram mot han bakfra for å finne hendene hans. Arne oppfatter raskt hvem det er, og uten å snu seg går han inn i en kort samtale der de utveksler hilsener og glede over at de nå møtes igjen (fra informantsamling 18.02.02).

Her ser man altså at både Inger og Arne kan ytre seg i en samtaleposisjon hvor en står bak den andre. Senere i samlingen stilte jeg spørsmål til informantene om hvorvidt dette er en mulig samtaleposisjon i TNTS. På det svarte alle informantene nei, selv om jeg da visste at dette var noe jeg hadde observert tidligere på dagen.

I mitt materiale har jeg ikke eksempler på samtaler der én sitter og én ligger. Men denne posisjonen er også mulig for eksempel ved en samtale ved sykebesøk og andre situasjoner med samtale på sengekanten. Samtaler der begge personer ligger, vil også være mulig ved taktil tegnspråklig kommunikasjon.

Fysiske forutsetninger påvirker også samtaleposisjonen. Eksempler kan være høydeforskjell mellom samtalepartnerne, forhold ved omgivelsene, for eksempel om man sitter ved siden av hverandre og samtaler. Det vil også variere om man gjennom fysisk tilrettelegging har mulighet til å flytte stoler eller påvirke ytre miljø for samtaleposisjon.

I Collins og Petronio sitt arbeid (1998) blir fysiske skiller nevnt som en faktor som påvirker kommunikasjonens tegnrommet. I min analyse har jeg sett etter eksempler på at variasjon i ytre artefakter rundt kommunikasjonen påvirker samtaleposisjoner, plassering og tegnbruk.

Illustrasjon 5e: Samtale ved matbord

Dette bilde viser et glimt fra en samtale ved et middagsbord. Måltidet er spist, og det er både selve bordet, glass og fat mellom samtalepartnerne. Disse ytre forhold vil påvirke rommet for samtalen, men dette løses smidig i situasjonene og synes ikke å påvirke samtalerommet i alt for stor grad.

5.2.2 Bruk av en hånd og to hender i taktile samtaler

Den danske læreboken *Taktil Tegnsprogskommunikation* omtaler taktilt tegnspråk som firhendig:

Når to døvblindeblevne kommunikerer gjennom taktilt tegnsprog, foregår det i langt de fleste tilfælde firhendig. (Dalum, Jeppesen, Myrup & Pedersen 1997:24)

Mesch (1998a) viser imidlertid til en hyppig bruk av kontakt mellom bare en hånd hver for deltagerne i sitt materiale av samtaler med svensk taktilt tegnspråk.

I hovedsak viser mitt samtalemateriale at TNTS brukes med begge hender av samtalepartnerne. I tegnutførelsen er ikke begge hender like aktive, men det er jevnt over en kontakt mellom begge hendene til samtalepartnerne – jamfør det som beskrives som ”firhending” av Dalum et al (1997). Bruk av begge hender i taktilt tegnspråk velger jeg å omtale som *bruk av TNTS med dobbel manuell artikulator*. I materialet er det imidlertid også sekvenser der det kun er kontakt med en hånd, som følgende eksempel viser:

Illustrasjon 5f: Bruk av kun en hånd til avlesning av TNTS

Samtalesituasjonen finner sted ved et kaffebord der Nils og Ivar sitter i en samtaleposisjon hvor de er vendt litt skrått mot hverandre. De skal i denne situasjonen både prate og drikke kaffe. Nils bruker begge sine hender i uttrykket, mens Ivar avleser (lytter) med en hånd. Det er i dialogmaterialet også kortere sekvenser der begge samtalepartnerne bruker kun en hånd. Det er også eksempler på at den ene gjør tilbakemeldingssignal eller signal om tilstedeværelse mot den andres kropp mens den andres hender er opptatt med noe. Den overveiende del av samtalene i mitt materiale med TNTS er imidlertid at begge samtalepartnerne benytter begge hender, det vil si bruker TNTS med dobbel manuell artikulator.

5.2.3 Samtaleposisjon mellom døvblinde og seende tegnspråkbrukere

Der bør også nevnes at når døvblinde benytter tegnspråk til tegnspråklige personer som ikke selv er døvblinde, velges andre dialogposisjoner som ikke gir så tett taktil kontakt gjennom hendene. Når den døvblinde vet at samtalepartneren ser, slippes ofte den taktile kontakten (helt eller delvis) når den døvblinde tegner. Oftest tegner den døvblinde i luften mot den seende samtalepartneren, men uten taktil kontakt. (Dette er illustrert i metodekapitlet i omtale av intervjusituasjon med seende intervjuer og døvblind informant.) Den døvblinde søker imidlertid hyppig kontakt rettet mot den seende for å få tilbakemelding og respons. Når den tegnspråklige seende henvender seg, er det selvsagt konstant taktil kontakt mellom samtalepartnerens hender.

I samtaler der døvblinde tegnspråkbrukere henvender seg til seende med visuelt tegnspråk, kan en taktil kontakt være til stede via for eksempel føttene eller gjennom sekvenser med andre taktile tilbakemeldingssignaler. Denne kontakten bidrar til å etablere og forsikre om fortsatt felles tilstedeværelse og oppmerksomhet. Jeg mener å ha observert at det er på den døvblindes initiativ den taktile kontakten oftest brytes når turtakingen skjer, men trolig skjer dette i et samspill mellom samtalepartnerne. Samtalesituasjoner mellom døvblinde og seende tegnspråksbrukere er ikke et materiale som analyseres i denne avhandlingen, da utvalget i mitt materiale baseres på samtaler der begge samtalepartnerne er døvblinde tegnspråksbrukere.

5.2.4 Oppsummering

Det å ha fysisk kontakt setter klare begrensninger for samtaleposisjonen – en kan ikke ha lengre avstand enn en armlengde. Innenfor denne begrensede rammen later det til å være en rekke varianter i forhold til:

- avstand versus nærhet i forhold til samtalepartene
- hvilket håndgrep som benyttes
- personenes plassering i forhold til hverandre
- grad av fysisk kontakt utover hendene

I tillegg til sittende og stående samtaleposisjon, finnes det varianter der én sitter og én står, samtaler som finner sted når samtalepartnerne er i forflytning, og samtaler som skjer med en viss grad av ytre hindringer. I korte sekvenser kan alternative samtaleposisjoner benyttes blant annet ved å henvende seg bakfra til en annen.

For samtale over en viss tid vil en tett fysisk nærhet være nødvendig, det være seg kontakt med en hånd eller begge hender. Kontakt mellom begge hender, bruk av dobbel manuell artikulatur, er det vanligste grepet i mitt materiale med TNTS. Det kan også være fysisk kontakt mellom:

- føtter
- hender/underarm
- arm/kroppsside
- overarm/skulder

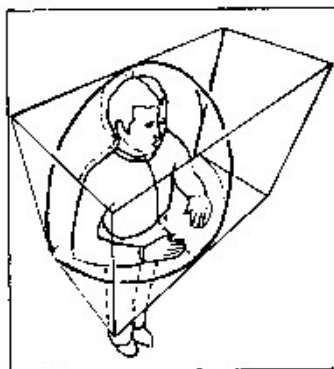
Plassering og samtaleposisjon vil påvirke hvordan denne kontakten kan være. Kontakt med føttene kan synes å ha signalfunksjon ved at det signaliserer fortsatt tilstedeværelse selv om man ikke snakker sammen. I pauser i samtalen kan kontakten mellom hendene brytes, mens kontakten med føttene opprettholdes. Dette signaliserer eksempelvis at "jeg er her fortsatt" og "vi har muligheten til å forsette språklig kontakt". Denne funksjonen er også uttrykt ved at tegnrommet i norsk taktilt tegnspråk kan beskrives helt fra tærne og opp. Samtaleposisjon har flere betydninger for regulering av samtaleforløp.

5.3 Hva er ytre grenser for tegnrommet i taktilt tegnspråk?

Jeg vil først presentere teori om det fysiske rommet brukt ved tegnspråklig og taktil tegnspråklige samtaler. Dette vil være en bakgrunn for etterfølgende analyse basert på eget materiale.

5.3.1 Det teoretiske begrepet tegnrom

Begrepet tegnrom er en oversettelse av "signing space", et begrep introdusert av Bellugi (1972) og Frishberg og Gough (1973). Tegnrom er som begrep innarbeidet i tegnspråk generelt (Crystal 1997). I *The Cambridge Encyclopedia of Language* beskrives tegnspråk innenfor et tredimensjonalt rom og det normale tegnrommet illustreres slik (Crystal 1997:224):

Illustrasjon 5g: Det normale tegnrommet

I en beskrivelse av britisk tegnspråk understrekes forholdet mellom tegnrom og ikke-språklig kommunikasjon på følgende måte:

In miming, a non-linguistic form of communication, there appear to be no restrictions as to where gestures can occur. In BSL, however, it is possible to specify the area in which the majority of signs are produced. (Brennan, Colville & Lawson 1990:35)

I *The Linguistics of British Sign Language – An introduction* (Sutton-Spence & Woll 1999) angis tegnrommet som relativt fast for britisk tegnspråk:

There is a set signing space in BSL, and signs are normally not made outside this space. (Sutton-Spence & Woll 1999:5)

I *Linguistics of American Sign Language* gir Battison (1995:194) følgende illustrasjon av det generelle tegnrommet i ASL. Den største sirkelen indikerer området for tegnbruk mens det skraverete feltet er området for bruk av håndalfabet og bokstavering:

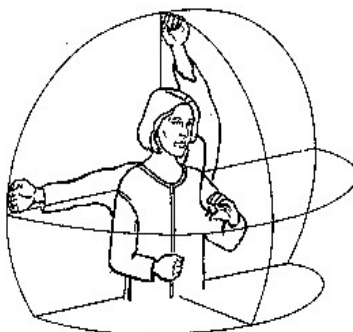
FIGURE 10. Fingerspelling (hatched) and signing areas.

Illustrasjon 5h: Område for tegn og bokstavering i ASL

Som disse to illustrasjonene viser, er det stor overensstemmelse i beskrivelsen av et tegnrom som går opp til like over hodehøyde i høyden, i bredden strekker seg noe utover kroppens bredde og ned til midjen ifølge Crystal (1997) eller til hoftehøyde i utstrekning nedover ifølge Battison (1995).

I den norske innføringsboken i norsk tegnspråk *Se mitt språk!* fra 1996 skisserer Malmquist og Mosand (1996:135) tegnrommet med denne beskrivelsen og illustrasjonen:

Den språklige utnyttelsen av rommet foran kroppen kaller vi for lokalisasjon. Rommet foran kroppen kaller vi for ”tegnrommet”.

Illustrasjon 5i: Tegnrommet i NTS

Illustrasjonen fra Malmquist og Mosand viser et tegnrom som går så langt opp som hendene kan strekkes over eget hode og fram i rommet. Til siden når tegnrommet ut som så langt hendene kan strekkes til høyre og venstre for kroppen.

En kartlegging av grensene for tegnrommet i taktilt tegnspråk er, så vidt jeg kjenner til, ikke gjort. For amerikansk taktilt tegnspråk finnes det en introduksjon til emnet i Collins og Petronio (1998). Ut fra et materiale som omfatter 17 amerikanske brukere av taktilt tegnspråk, konkluderer de med at taktil kontakt med **en hånd** er den vanligste ved bruk av taktilt tegnspråk og at **tegnrommet er lite** ved bruk av taktilt tegnspråk fordi personene er nær hverandre:

Because of this closeness, the signing space for tactile ASL is usually smaller than that for visual ASL. (...) because of the smaller signing space, these signs are articulated within a smaller space in tactile ASL. (Collins & Petronio 1998:23)

Min forskning tyder på at tegnrommet for døvblinde ikke er så lite som Collins og Petronio antyder. Jeg ser i mitt materiale eksempler der fysisk plassering kan påvirke samtaleposisjon og tegnrom så tegnrommet blir begrenset. Likevel synes det som om plassering tilpasses så fysisk kontakt og bevegelse blir lett og god. Mine konklusjoner ender ikke opp med å beskrive tegnrommet i taktilt tegnspråk som lite. Dette er noe jeg vil drøfte i min analyse av tegnrommet, der jeg fra et utvalg samtaler vil forsøke å gi et bilde av tegnrommet i TNTS.

I døvblindes samtaler har lytteren plassert sine hender på og holdt over hendene til den som tegner. Johanna Mesch (1998a) viser til at i taktilt tegnspråklige dialoger kan tegn utføres med en eller to hender – enkel eller dobbel artikulatur. I følgende illustrasjon 5j viser (Mesch 1998a:60) at begge hender – dobbel artikulatur – tas i bruk for å forme tegnet.

Illustrasjon 5j: Dobbelt artikulatur i nøytralt tegnrom

I taktilt tegnspråk kan man ut fra hendenes kontakt si at hendene rammer inn et felles tegnrom.

Amundsen (1998) beskriver bruk av tegnrommet i en analyse av det å strukturere teksten og formidle språklige funksjoner i en sakspreget tekst med NTS. Hun beskriver variasjoner i bruk av tegnrom og språkbruk tilpasset person og situasjon. Amundsen hevder at de beste tegnspråksbrukerne utnytter tegnrommet i sterkere grad enn uerfarne bruker:

Når jeg har sittet og sett på døve forelesere eller studentoppgaver, har det intuitivt sett ut som om de gode tegnerne utnytter tegnrommet når de strukturerer tekstene sine på en langt mer elegant og effektiv måte enn mindre gode tegner. (Amundsen 1998:4)

Min personlige opplevelse av ulike personers bruk av tegnrommet understøtter Amundsens påstand. I de første gjennomgangene av mitt samtalemateriale la jeg spesielt merke til at mine informanter utnyttet det tilgjengelige fysiske tegnrommet i stor grad. Personene tøyde hendene langt for å formidle ting uttrykt i ytterpunktene av det fysiske tegnrommet. De samtalene som inneholdt narrative sekvenser og ”gode historier”, syntes å ha en spesiell god utnyttelse av tegnrommet. Det lot til å være relativt stor variasjon og utnyttelse av tegnrommet, og dette varierte og var avhengig av samtalsituasjon og person.³⁷

³⁷ Høsten 2003 hadde jeg gleden av å ha arbeidsplass ved Gallaudet University i Washington DC. Gallaudet er USAs ”døveuniversitet” med et bredt studietilbud for døve studenter fra hele USA og med et stort internasjonalt studentmiljø innenfor tegnspråksområdet. En del av min hverdag var å spise frokost og ha kaffepauser i studentkantinen på universitetsområdet. Dette ga meg mange uformelle observasjoner med hensyn til bruk av aktivt fysisk tegnrom. Å komme gående med et brett gjennom kantine en tidlig morgen mens kantine er åpnet, var som oftest helt uproblematisk også i perioder der mange personer var samlet i kantine. Tegnspråklige studenter i samtale tidlig på morgenvisten var ekspressive, men med blikk og hender samlet i et tegnrom foran seg, foregikk samtalene innen noe som kan betegnes som et begrenset fysisk tegnrom. Ved dagens slutt kunne situasjonene være helt en annen: Kantine kunne ”koke” av ekspressive utsagn som gjorde at personene tok i bruk både tegnrom foran seg og brått kunne kaste seg bakover og dermed raskt utvide tegnrommet. Da gjaldt det å velge passasje med omhu for å trygt komme seg forbi rundt ivrige samtalepartnere med varm mat og drikke. Samtalestil og samtaleform er ikke en statisk størrelse, men vil variere ut fra en rekke aspekter ved en samtalsituasjon. Disse kan være samtals tema, personlig uttrykksform, situasjon, engasjement og våkenhet.

Med et billedbehandlingsprogram der videofilmens enkeltbilder ”legges over hverandre” til et enkelt bilde kan man gi en videoteknisk framstilling av tegnrom i en samtalesekvens med taktilt tegnspråk. Om en for eksempel bruker en videosekvensen der personene står helt i ro, vil det samredigerte bildet bli relativt skarpt og klart. Er det derimot bevegelse i samtalesekvensen vil dette gi et bilde der en får uskarpe felt i bildet der det er bevegelse, en kan se vage skygger av den bevegelse og uskarpe soner der det er bevegelse. Dette er en måte å billedgjøre tegnrommet med. Et teknisk samredigert bilde får fram noe om at tegnrommet ikke er statisk, men et felt med stadig bevegelse mellom kropp og hender.³⁸ Jeg vil illustrere dette med følgende to eksempler: (For å gi en mer detaljert beskrivelse av tegnrommet, trengs en annen analytisk tilnærming.)

Illustrasjon 5k: Tegnrom illustrert med samredigert videobilde, eksempel A

³⁸ Takk til Steven Collins og Randall Hogue for samredigering av samtalesekvenser. Det finnes flere billedbehandlingsprogram som kan brukes for å sette sammen en gitt videobildesekvens til ett stillbilde.

Illustrasjon 51: Tegnrom illustrert med samredigert videobilde, eksempel B

5.3.2 Nøytralt felt – det mest sentrale tegnrommet

I visuelt tegnspråk er mange av tegnene plassert foran kroppen til den som tegner, i høyde fra øvre del av magen og opp mot haken. Plasseringen er ikke helt inntil kroppen, men heller ikke så langt ut i rommet. Dette feltet blir kalt det *nøytrale tegnrommet* ("neutral space" eller "nøytralt felt") (Brentari 1998, Mesch 1998a). Engberg-Pedersen (1991) beskriver det nøytrale felt ("neutrale rum") slik i forhold til tegn som utføres med en hånd:

(...) enhåndstegn, hvis grundform udføres i *det neutrale rum* (normalt ud fra den øverste del av tegnerens brystkasse) (Engberg-Pedersen 1991:39)

Dette feltet er også skildret av Stokoe i hans første vitenskapelige beskrivelse av tegnspråk fra 1960. Han bruker i sin framstilling begrepet *Tabula* forkortet til *Tab*: "the position-marking aspect of sign-language activity" (1960:84). Stokoe skiller ut 12 forskjellige soner i det mulige tegnrommet. Det første området ("position") blir beskrevet som "the space in front of signer's body" (Stokoe 1960:85). Stokoe definisjon av dette området synes å sammenfalle med det som i dag omtales som det nøytrale rom. Stokoe kaller området "zero tab" og definerer det slik:

(...) that space in front of the signer's body, where the hand can freely and comfortably move. (Stokoe 1960:60)

Mesch beskriver i døvblindes kommunikasjon det nøytrale feltet slik:

Når det gäller teckenutrymme framför den tecknande har två dövblinda samtalsdeltagare ett gemensamt utrymme, dvs de delar det neutrale läget med varandra. (Mesch 1998a:77)

Det nøytrale tegnrommet er sentralt for tegnspråklig utførelse. Det er viktig som plasseringssted for tegn, og det er også en viktig referanse for plassering av tegn brukt i andre deler av det potensielle tegnrommet.

5.3.3 Et tredimensjonalt tegnrom

Hamilton og Luggin (1997) beskriver artikulasjonssted i ASL innenfor et system ut fra tre plan i rommet. Disse kan brukes til å angi retninger i rommet. Hamilton og Luggin beskriver frontalplanet som er foran versus bak midtlinjen av kroppen, midsagittal planet som er tilside for kroppens midtlinje, samt dybdeplanet som er opp og ned i forhold til kroppen. Denne inndelingen er beskrevet også hos Brentari (1998).

Området mellom samtalepartnerne er et tredimensjonalt rom – hvor man kan bevege seg i x, y og z-retninger. Disse aksene kan også beskrive horisontalt plan, vertikalt plan og midsagittalt (langsgående) plan.

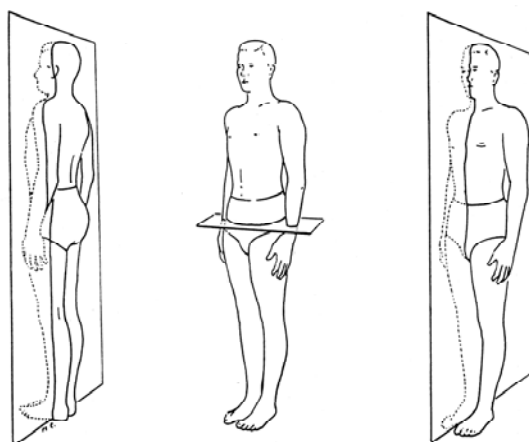

Figure 3.10
The contrastive planes of articulation in ASL based on three-dimensional space: (left) the frontal or ventral plane (the x-plane); (middle) the horizontal or transverse plane (the y-plane); and (right) the midsagittal plane (the z-plane) (from Luttgens and Hamilton 1997, 38; by permission)

Illustrasjon 5m: Artikulasjonssted i ASL plassert innen et tredimensjonalt rom.

Illustrasjon 5m er hentet fra Hamilton & Luttgens (1997) og gjengitt i Brentari (1998). Fra Brentari har jeg hentet beskrivelsen av tegnrommets dybde og utstrekning. Men jeg velger å ikke benytte Brentaris oppdeling av tegnrommet i plan. I min inndeling av tegnrommet tar jeg utgangspunkt i retningene som definerer rommet mellom samtalepartnerne. Det sentrale tegnrommet er viktig i min framstilling.

Denne delen av tegnrommet vil være påvirket av avstanden og plasseringen mellom samtalepartene. I min beskrivelse av tegnrommet vil jeg inndele utførelsen av språklige uttrykk i tegnrommet og presisert nærmere ved en inndeling der tegn og uttrykk kan gis en presisert plassering i rommet. Forskjellige posisjoner i tegnrommet er *sentralt i tegnrommet, høyere enn nøytralt tegnrom, lavere enn, mer til høyre for, lengre til venstre for, nærmere kroppen, lenger fram mot samtalepartneren*, osv. Samlet vil dette si noe om de områder som brukes i det taktile tegnspråklige tegnrom. Teori og gjennomgang av plan og retninger i tegnrommet utdypes videre ved den senere analyse og drøfting av begrepet artikulasjonssted.

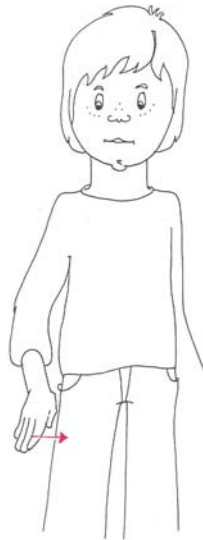
I den delen av tegnrommet som kan beskrives som *Tegn på egen kropp og Tegn på den andres kropp*, benyttes frontal planet av det tredimensjonale tegnrommet. Følgende eksempler på tegn fra NTS viser tegn som utføres med plassering på egen kropp, vist ved følgende tegn som gir ulik plassering i frontal planet – høyt i forholdt til nøytralt tegnrom, sentralt i forhold til nøytralt tegnrom og lavt (illustrasjoner fra Bakken & Holm 1985):

Illustrasjon 5n: GRÅTE

Illustrasjon 5o: MIN/MITT

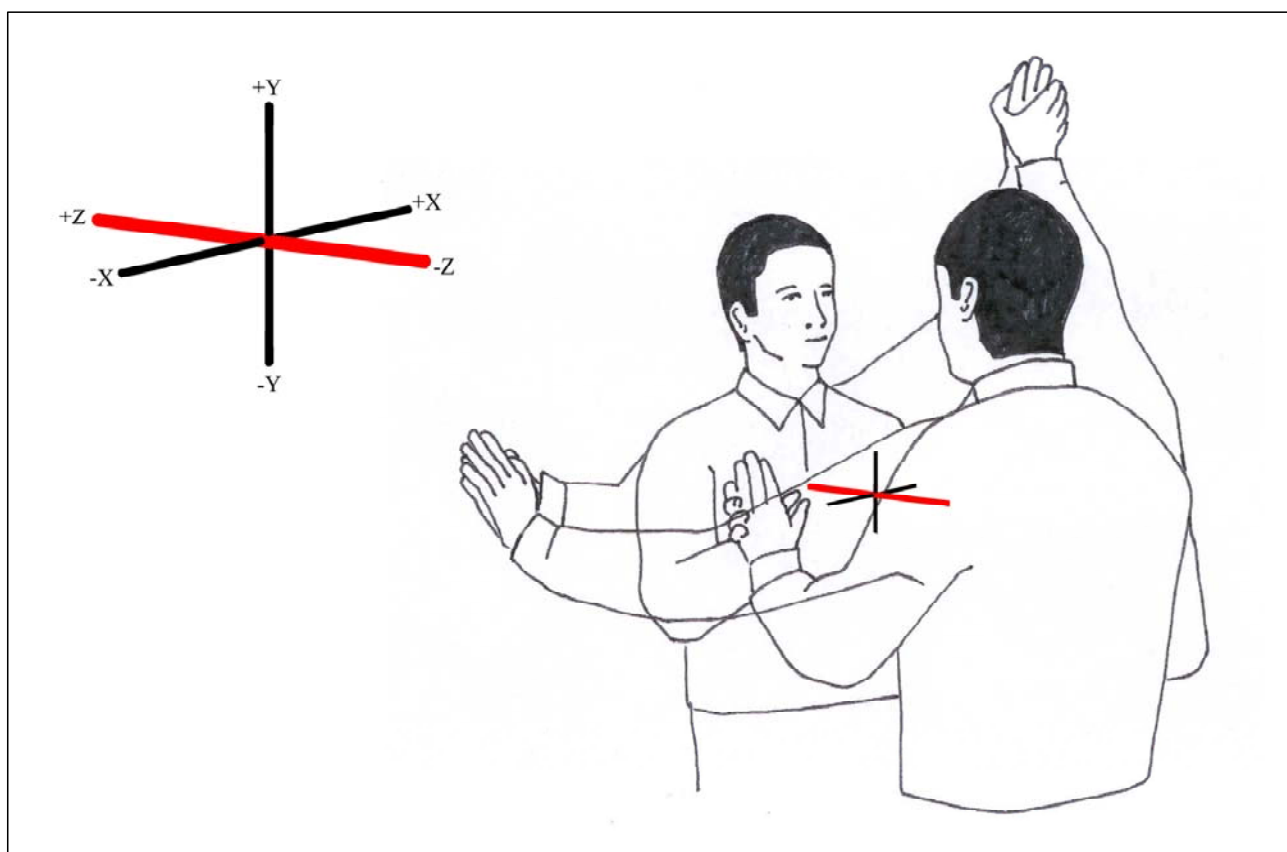
Illustrasjon 5p: HUND

Illustrasjonene er av Sigrid Holm i Barnas Tegnordbok (I-3) (Bakken & Holm 1985, 1988). Tegnet GRÅTE er plassert på kinnet) og er slik et artikulasjonssted på kroppen og høyt i forhold til nøytralt rom. Tegnet MIN/MITT er plassert sentralt i forhold til nøytralt rom, midt på talerens brystkasse. Tegnet for HUND har artikulasjonssted på låret, som er lavt plassert i forhold til nøytralt rom. I disse eksemplene ser man ulike begrep plassert på ulike steder i lengden (y-aksen) av tegnrommet. Varianter av tegn innen denne vertikale planet er vanlig brukt i NTS og gjenfinnes også i mitt materiale.

Jeg velger å bruke denne overnevnte inndelingen-høyt-sentralt-lavt i forhold til nøytralt tegnrom og i forhold til det tredimensjonale feltet i rommet mellom språkbrukerne for å vise til tegnplasseringen i mine analyser av tegnrom.

5.3.4 Eksempler fra eget datamateriale:

I den videre analyse, vil beskrivelsen av tegnrommet i TNTS ta utgangspunkt i de ulike delene av tegnrommet – fra det nøytrale tegnrommet og ut i ulike retninger. Retningene i rommet kan beskrives ved hjelp av x, y og z-aksene:

Illustrasjon 5q: Retningene i tegnrommet i taktilt tegnspråk

Tegnrommet ved bruk av TNTS vil jeg beskrive i følgende punkt:

- Taktilt tegnspråk i det nøytrale tegnrom
- Taktilt tegnspråk med kontakt med egen kropp
- Taktilt tegnspråk med kontakt på den andres kropp
- Taktilt tegnspråk nær egen kropp
- Taktilt tegnspråk nær den andres kropp
- Taktilt tegnspråk til siden for nøytralt tegnrom
- Taktilt tegnspråk høyt i tegnrom
- Taktilt tegnspråk lavt i tegnrom
- Andre kontaktpunkter i taktilt tegnspråk

5.3.5 Taktilt tegnspråk i det nøytrale tegnrommet

Begrepet *det nøytrale rom* er viktig for å beskrive bruk av taktilt norsk tegnspråk. I dialogene ser jeg at mye av tegnspråkbruken hos taktilt tegnspråklige skjer i det felles nøytrale rom mellom samtalepartnerne. I samtalematerialet er det helt klart det nøytrale rommet som er det vanligste del av samtalerommet i taktilt norsk tegnspråk.

Illustrasjonene viser samtaleposisjoner der tegn brukes i nøytralt tegnrom – både med en sittende samtaleposisjon, stående og bilde fra samtalsituasjoner der samtalepartnerne sitter skrått vendt mot hverandre:

Illustrasjon 5r: Nøytralt tegnrom sittende samtaleposisjon

Illustrasjon 5s: Nøytralt tegnrom stående samtaleposisjon

Illustrasjon 5t: Nøytralt tegnrom – sittende skrått vendt mot hverandre

Som illustrasjonene viser, vil en plassering tilnærmet rett i mot hverandre (i sittende eller stående samtaleposisjon) gi en noe lettere bevegelse av hendene. En samtaleposisjon der deltagerne er skrått vendt mot hverandre vil påvirke samtalerommet, ved at hendene da ikke så lett og utvungent vil kunne beveges til sidene i tegnrommet. De fysiske omgivelsene rundt samtalepartnere vil også kunne påvirke tegnrommet, som vist i illustrasjon 5u:

Illustrasjon 5u: Nøytralt tegnrom – påvirket av fysiske omgivelser for samtalen

I mitt materiale er samtaler der samtalepartnere er plassert vendt mot hverandre de vanligste. Men det er også mange eksempler på at partene justerer samtaleposisjon for å oppnå en plassering som er mest mulig bekvem i forhold til samtalepartnere. I kortere sekvenser er det imidlertid også eksempler på at samtaler kan gjennomføres bare en klarer å ha fysisk kontakt med hverandres hender – som vist der ulike varianter av samtaleposisjoner er beskrevet. Viljen til å kommunisere bidrar til å skape muligheter – dersom man vet at en annen person er til stede og det er mulighet for å opprette fysisk kontakt med vedkommende.

5.3.6 Taktilt tegnspråk med kontakt med egen kropp

Kontakt mellom egne hender og egen kropp er en naturlig del av uttrykksformen i taktilt tegnspråk – som i NTS. Dette er en kontakt og en plassering som er hyppig benyttet i TNTS. Tegnrommet går helt fram til egen kropp ved utførelse av mange tegn. Følgende illustrasjoner viser dette, der samtalepartners hender trekkes mot egen kropp for utførelse av tegn plassert på egen kropp.

A

B

C

D

Illustrasjon 5v: Tegnrom helt inn mot egen kropp

Illustrasjon 5v viser tegn som utføres helt inn mot egen kropp. Bilde A og B viser at Inger gjør tegn i kontakt med egen brystkasse og med det trekker samtalepartnerens hender tett mot sin egen kropp med sin høyre hånd. Sett i sammenheng med det som Inger har ytret eller skal ytre videre, kan man på disse bildene se hennes venstre hånd plassert i ulike posisjon til egen kropp. Ikke bare utformingen av det enkelte tegn, men hele ytringen med det som uttrykkes før og etter bidrar slik til i ulik grad å føre tegnerens ene eller begge hender nær egen kropp og til å trekke også samtalepartnerens hender i retning mot egen kropp.

I illustrasjon 5v C og 5v D, er tegnrommet helt inn til tegnerens ansikt. Bilde C viser Nils som tegner BRA og bilde D viser Inger som spør HVEM. Samtalepartnerens hender føres og følges da helt opp til ansiktet til den som tegner.

Mulige plasseringer for tegn kan også være lenger bak eller til siden for egen kropp. Om tema for eksempel er høreapparat eller hårklipp, kan tegn plasseres noe bak egen kropps midtlinje.

5.3.7 Taktilt tegnspråk med kontakt med den annens kropp

Tegn kan også utføres med artikulasjonssted på kroppen til samtalepartneren. Dette er et vanlig artikulasjonssted i de dyadene jeg studerer. Tegnrommet går helt fram til man møter samtalepartnerens kropp. Denne type plassering vises i følgende eksempler:

A

B

C

Illustrasjon 5w: Bruk av tegnrom helt fram til kontakt med den andres kropp

Illustrasjon 5w A viser at Inger gjør tegnet DIN mot Nils sin kropp. Hennes høyre hånd føres helt fram til en tett kontakt med Nils sin brystkasse. Bilde B viser at Nils utfører et tegn/gest på og med Ingers arm.

Bilde C viser en samtidighet i tegn som utføres i tegnrommet som skapes mellom Inger og Nils sine kropper: Nils gjør et tegn mot Ingers arm og håndledd, mens Inger samtidig gjør et tegn mot Nils sin overarm. (De uttrykkene som illustreres i bilde B og C vil drøftes mer inngående i delanalyser i kapittel 6.)

Hvis sammenhengen krever det, kan også tegn plasseres på den annens hode eller ansikt. Som i intervjusituasjoner der Arne beskriver det å kjenne igjen personer, eller i fortellinger der tema er et møte med paven i Roma og der en velsignelse beskrives, da søker hendene ut og kjenner over den andres hode eller ansikt (informantsamling februar 2002).

5.3.8 Taktilt tegnspråk nær egen kropp

Det tegnrommet som nå skal beskrives, er det feltet som er nærmere kroppen enn det vanlige nøytrale tegnrommet – området som ikke er på eller i kontakt med egen kropp, men som er *nær* egen kropp, tettere inn mot egen kropp enn nøytralt tegnrom.

A

B

C

Illustrasjon 5x: Tegnføring nær egen kropp

I illustrasjon 5x vises i bilde A, Inger som står og trekker sin høyre hånd *tett inn til egen kropp* når hun gjør tegnet TAKK (denne samtalesekvensen vil analyseres nærmere i kapittel 6). I bildeeksempel B gjør Inger tegnet ER i ansiktshøyde, *nær egen kropp*. Bilde C viser at Nils tegner nær egen kropp, selv om det medfører at Inger må løfte og strekke sine hender langt fram for å følge og avlese hans uttrykk.

5.3.9 Taktilt tegnspråk nær den andres kropp

Z-aksen fra *Nærmere egen kropp* til *Nærmere den andres kropp*, kan illustreres med følgende eksempel som viser enkeltbilder av tegn som Inger bruker med variasjon av plassering. Her viser tegn plassert langs hele z-aksen fra nær (eget kinn) og helt fram til kontakt med samtalepartnerens kropp:

Illustrasjon 5y: Enkeltbilder som viser bruk av tegn med plassering langs hele z-aksen tegnrommet

5.3.10 Taktilt tegnspråk til siden for nøytralt felt

Taktilt tegnspråk tar også i bruk rommet til siden for den som taler, enten til høyre eller til venstre og i ulike høydeplasseringer. For både enkelttegn og som retning for lokalisasjon kan samtalepartnerne benytte disse områdene. Det er også eksempler på tegn som plasseres til siden for egen kropp, med samtidig bruk av retning i forhold til y-aksen opp-ned. Området vises her med to illustrasjoner bruk av tegnrom som er til siden i forhold til et nøytralt tegnrom:

Illustrasjon 5z: Tegnrom til siden for nøytralt rom

5.3.11 Taktilt tegnspråk høyt og lavt i tegnrommet

Rommet høyere og lavere enn nøytralt tegnrom er viktig. Tegnene plasseres langs akse som dekker høy-lav plassering i forhold til egen kropp.

Illustrasjon 5æ: Bruk av øvre del av tegnrommet høyt i sittende samtaleposisjon

Bruk av øvre del av tegnrommet. I bilde B, er det her Arne som sitter som tegner til Ivar som står.

Når man ikke ser samtalepartneren og tegnerens plassering kan selv enkle tegn bli vanskelige å oppfatte. En må kjenne samtalepartnerens plassering og samtaleposisjon for å kunne tolke uttrykk i forhold til plassering i tegnrommet. For eksempel vil det enkle tegnet for SPISE (som utføres med å føre høyre hånd med samlede fingre mot munnen) ikke være lett å oppfatte om en ikke vet plassering, høyde og posisjon på den som utførere det. Den samme håndformen og bevegelsen ført inn mot mage, brystkasse, hake, munn eller panne vil gi ulike betydninger. Om konteksten ikke gir holdepunkt for fortolkning av tegnet kan en bli usikker på hva det er som formidles, og det å danne mening av uttrykket blir vanskelig. Et enkelt tegn som SPISE kan da forveksles og bli oppfattet som helt andre uttrykk, som for eksempel uttrykk for begrepene ERFARING, KURS, KNAPP, eller en hel lang rekke andre begrep som med tegnspråk uttrykkes med lik bevegelse, håndform og retning som tegnet SPISE i NTS.

Neste bildeeksempel viser tegn høyt i samtalerommet. Samtidig viser det at det også kan være en ytterligere fysisk kontakt mellom samtalepartene (som her mellom samtalepartenes knær). Fysisk kontakt gjennom for eksempel føttene gir en kontakt som er med å ”ramme inn” eller gi en vedvarende taktil informasjon om samtalepartneren og hans plassering og kontakt i samtalsituasjonen:

Illustrasjon 5ø: Taktilt kontakt mellom samtalepartners knær, samt tegnbruk høyt i tegnrommet

Illustrasjonen over viser at tegnrommet fra høyt til lavt kan utnyttes samtidig i en ytring, som i dette bildeeksemplet med samtidig kontakt mellom hender høyt oppe i tegnrommet og mellom knærne. Et fysisk møte mellom føttene helt nede ved golvnivå kan også gi kontakt og signaler mellom samtalepartnerne.

Illustrasjon 5å viser at rommet fra høyt til lavt kan utnyttes i samme tegn. Nils forteller, og han tar i bruk en tegnføring som går fra høyt til lavt i tegnrommet når han skal fortelle om en bratt og glatt nedoverbakke. I de to bildene kan man se Nils som utfører et tegn med sin høyre hånd fra høyt til lavt i tegnrommet:

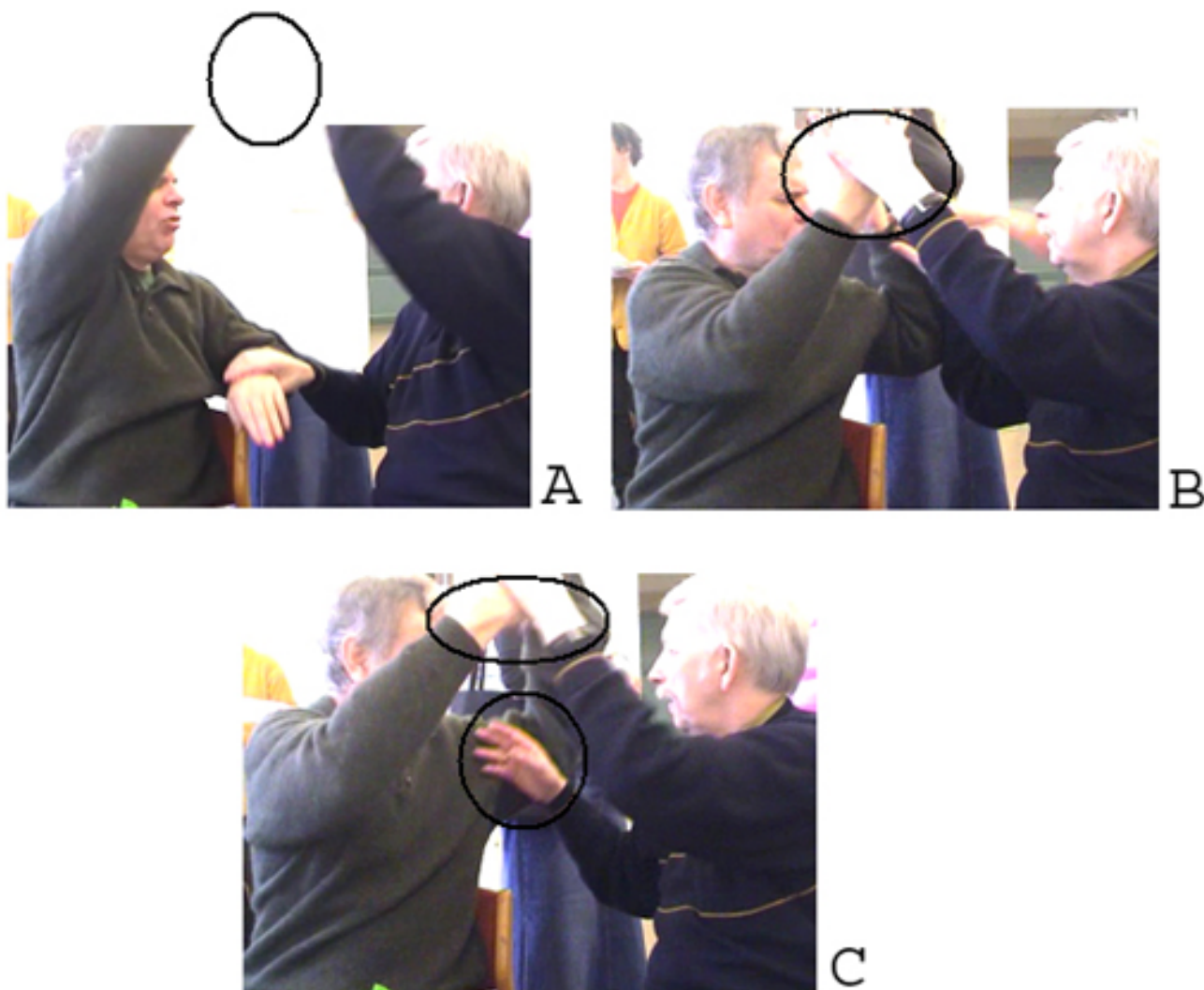

Illustrasjon 5å: Tegnføring fra høyt til lavt i tegnrommet

Samtidig som Nils utfører sin ytring, bekrefter Inger (tilbakemelding med klapp mot hans venstre hånd) ved at hun løfter fingrene og klapper Nils sin venstre hånd.

Om tema for samtalen gjør det nødvendig, kan samtalerommet tøyes. I samtalematerialet har jeg eksempler på at når stjerner og kometer skal beskrives, kan tegnrommets øvre del tas i bruk for å introdusere emnet.

Når montering av elektriske anlegg med oppkopling langs taklistene er en del av samtalen tema, kan hendene likedan føres så høyt opp som hendene kan nå.

Illustrasjon 5aa: Tegn høyt i tegnrommet

Ovenstående bilder viser alle tre tegn i en samtale der Arne (til venstre) forteller om en brann. Både ild, flammer og deler av bygninger er plassert høyt opp i tegnrommet når han forteller sin dramatiske historie.

Bildene viser tre ulike måter som hans samtalepartner følger med på disse tegnene. I bilde A ser man hvordan samtalepartneren følger med sin hånd helt opp til nær enden av fysisk mulig tegnrom med sin venstre ånd som strekkes høyt opp i luften. I bilde B viser sirkelen hvor høyt tegneren (personen til venstre) sine hender strekkes. Under den avmerkede sirkelen, ser man grepet til hans samtalepartner. Man kan se at samtalepartneren trekker sin hånd noe ned til underarmen til den som tegner. Samtalepartneren får gjennom det med seg hvordan den andres hånd utfører tegnet i bevegelse, retning og høyde men uten å selv måtte strekke sin hånd fullt så langt opp.

Bilde C viser hvordan samtalepartneren bryter kontakten med en hånd og bare følger tegnerens bevegelse gjennom en hånd og gjennom det å kunne følge med på tegnets startpunkt. Når et tema er introdusert og utvikles videre, vil det alltid være en viss grad av redundans i språkføringen. En forklaring på hvorfor grep om den andres hender varierer, kan trolig forklares med at det varierer i hvor stor grad det er nødvendig å holde helt over personenes hender for å kunne følge med i informasjonsformidlingen.

For sterkt svaksynte/døvblinde personer som ikke er fortrolig med å bruke taktilt tegnspråk, kan man ofte se at et grep om den andres arm eller håndledd benyttes i stedet for å holde om den andres hånd – som i bilde B. I opplæring i taktil tegnspråklig kommunikasjon, vil det å holde rundt den andres håndledd ofte omtales som ”tracking” – en følger med uten å holde direkte rundt hånden eller fingrene til den andre, men får med informasjon gjennom å avlese bevegelsene indirekte gjennom den andres arm. Spesielt brukes denne type grep av personer som i gunstige lysforhold kan oppfatte noe tegnspråk visuelt ved et slik lett grep om samtalepartnerens håndledd, om de bare får en viss støtte til å vite hvor de skal se. I denne sammenhengen velger jeg å tro at dette grepet brukes fordi samtalepartneren har oppfattet budskapet og slik velger å ikke følge bevegelsen i detalj når tegneren gjentar og presiserer. Dette gir en mer bekvem samtaleposisjon og samtalesituasjon.

Ytterpunktene i tegnrommet brukes, faktisk brukes områder i tegnrommet helt ned til føttene i sittende samtaleposisjon. I en av samtalene mellom Iver og Nils starter de med å diskutere døveskolens gamle skomaker som de husket fra skoletiden. Dette er et tema der enkelttegn refererer til forhold som er helt nede ved ankelen og i fothøyde. Da skomakerhåndverket skulle beskrives i sittende samtaleposisjon, ble hendene ført så den andres hender kom helt ned til fotsålen til den som fortalte.

Illustrasjon 5bb: Tema skomakerarbeid – bruk av nedre del av tegnrom

5.3.12 Justering av plassering i tegnrom

Når tema er avklart, kan emner som er presentert i ytterkant av tegnrommet, flyttes til en posisjon i nøytralt tegnrom. I samtalen *Stjerne* er emnet skomakerarbeid en del av det Nils og Ivar snakker om. I sekvensen med tema skomakerarbeid, ble det i oppstarten av tema brukt som illustrasjonen over viser, en tegnføring i lavere del av tegnrommet helt ned mot fotsålen. Senere i samtalen, når tema var avklart, ble tegn for sko, hæl, hælkappe, skosåle, etc. plassert med å bruke den ene håndflaten som artikulasjonssted for det som hadde med sko og det å reparere sko å gjøre. Nedre del av tegnrommet ble bare brukt i introduksjonsfasen av tema før tegnvarianter og artikulasjonssted ble flyttet opp og inn og utført innenfor det nøytralt tegnrom.

Som eksempler på at dette innarbeides av begge samtalepartnerne, viser jeg her to illustrasjoner fra utviklingen av samtaletemaet skomakerarbeid. Etter noen gjentakelser av tegn plassert langt ned i tegnrommet, ankelhøyde, har her Ivar løftet sin venstre håndflate opp. I nøytralt tegnrom beskrives nå teknikken for helflikking uttrykt ved hjelp av hans ene hånd i nøytralt tegnrom:

Illustrasjon 5cc: Tema skomakerarbeid – Ivar bruker nøytralt tegnrom

Nils har fra temaet ble introdusert gitt tilbakemelding på at han har oppfattet hva Ivar uttrykker. Når Nils tar over turen og svarer på dette temaet tar han direkte i bruk en lokalisering av skomakerarbeid som er i nøytralt tegnrom:

Illustrasjon 5dd: Tema skomakerarbeid – Nils bruker nøytralt tegnrom

Tilsvarende eksempler er det også for tegnføring i øvre del av tegnrommet. Tegn høyt oppe i tegnrommet brukes gjentatte ganger i introduksjon av tema. Ett eksempel er tema om astrologi og kometer, fra samtalen *Stjerne*. Når tema er etablert med å ta i bruk tegn høyt i tegnrommet, forholder en seg senere i samtalen også til varianter av tegn eller gir tegnet en justert plassering som er noe lavere og innenfor det nøytrale tegnrommet. Når tema og begrep er avklart, er det i mitt materiale flere eksempler på denne type justering i plassering av tegn fra soner i ytterkant av tegnrommet til at de etter hvert i temautviklingen blir plassert innenfor soner i tegnrommet som det fysisk sett er mer ”bekvem” eller lettere å utføre tegnet i.

5.3.13 Alternative kontaktpunkter i et taktilt tegnrom

Rent fysisk og manuelt utføres tegnproduksjonen i et tegnrom mellom samtalepartnerne. Hendenes bevegelse med kontaktpunkter med en eller to hender utgjør noen av grensene i tegnrommet. Ut fra samtalematerialet ser jeg at fysisk kontakt mellom andre berøringspunkter på kroppen eller føttene også utgjør en del av rommet der kommunikasjonen skjer.

Det kan være fysisk kontakt – opprettholdt med tett nærhet eller fysisk kontakt med andre berøringspunkter på kroppen, selv om kontakten mellom hendene brytes. Denne kontakten opprettholdes ofte når det er pauser i samtalen. I sittende samtaleposisjon sees ofte en lett berøring via føtter, knær, hofter. Denne fysiske kontakten skaper også en del av rommet der kommunikasjon skjer. Tilbakemeldingssignal og signal om ønske om videre kontakt kan bli gitt via disse berøringspunktene. I pauser kan denne taktile kontakten uttrykke den andres fortsatte tilstedeværelse.

Det signaliserer også i hvilken retning den andre kan ta kontakt fra og fra hvilken retning man kan få ny kontakt med samtalepartneren på. I pausesituasjoner føres hendene ned mot lavere del av tegnrommet. Korte eller lengre sekvenser med pauser er naturlige i samtaler. Å senke hender kan sees som en framforhandlet situasjon som gir samtalepartene informasjon om hvor den andres hender er. Også om kontakten mellom hendene brytes i en pausesituasjon, kan man vite noe om hvor man kan finne den andres hender når man ønsker fornyet språklig kontakt.

Illustrasjon 5ee: Opprettholdt kontakt ved en pause i samtalen

I illustrasjon 5ee er det en kort pause i samtalen. Ved hjelp av kontakt mellom knærne opprettholdes den fysiske kontakten mellom samtalepartnerne mens hendene er uten kontakt. Begges hender er senket ned mot lavere del av tegnrommet.

Kroppskontakt gir signal om tilstedeværelse og mulighet for videre kontakt. Astrid Kristin Vik (2000), har i sin hovedfagsoppgave *Med hånd over hånd* analysert formidlingsprosessen når en blind synspedagog og et blindt barn arbeider sammen. Vik lager i sin analyse et skille mellom felles bruk av hender og fysisk nærhet. Den fysiske nærheten er viktig for å etablere og opprettholde felles oppmerksomhet (Vik 2000:22). Viks analyse er interessant fordi den gir stemme til en blind fagpersons analyse av egen interaksjon med vekt på det berøringsmessige aspekt. Vik skriver om berøringsmessig kontakt med sin blinde elev Nora:

I mange tilfeller understreker berøringen ønsket oppmerksomhetsretting. Når det er forhold i omgivelsene som kan forstyrre kontakten mellom oss, blir det ekstra viktig å holde lengre på berøringen. Det er i slike situasjoner ofte naturlig å la hånden ligge med et lett trykk mot Noras skulder eller overarm mens vi snakker sammen. Dette er vanlig i samhandlings-situasjoner utendørs, eller i rom med mye støy og mange personer til stede. (Vik 2000:22)

Fysisk kontakt mellom døvblinde kan ha preg av et tilbakemeldingssignal i samtalesituasjonen. Kontakt mellom føttene når man sitter og kontakt mellom hendene/kroppsidene når man står kan uttrykke: "... ja, jeg er her", "ja, du er her fortsatt", "... ja. vi to er her". Kontakt mot andre deler av kroppen kan også signalisere at man ønsker å starte samtalen igjen, eller det kan være et signal eller en oppfordring om å løfte hendene og "lytte". I mitt materiale ser jeg dette uttrykt blant annet med korte raske klapp mot personens arm eller overarm, kne eller lår. Dette som introduksjon til ny kontakt etter korte pauser.

Jeg velger derfor å inkludere de fysiske kontaktpunktene mellom samtalepartnerne som en del av tegnrommet for taktile tegnspråklige samtaler.

I en sammenheng der budskapet bygges opp, synes det ut fra mitt materiale som om budskap kan formidles selv uten direkte fysisk kontakt ved alle delelementene i ytringen. Enkelttegn og retningsangivelse kan gis ut i rommet der startpunktet er fysisk kontakt mellom hendene og der fysisk berøring mellom hendene brytes mens bevegelsen fortsetter videre med retning utover eller oppover i forhold til egen kropp. I en gitt sammenheng og en gitt kontekst kan uttrykkene da likevel gi mening.

Et eksempel på dette er en episode fra mitt materiale der Ivar i en samtale med Inger sier: "Jeg har besøkt tolkeutdanningen før, da de holdt til i et bygg lenger bort – her oppe". Ivar snakker da om en bygning som er et hus ca. 15 minutters gangavstand lenger opp i området enn der de sitter når de snakker sammen. Når Ivar sier: BESØK FØR UTDANNING TOLK HUS, har han full kontakt med begge sine hender mot begge Ingers begge. Når han skal plassere det "andre bygget", slipper han kontakten med sin ene hånd, gjør med sin ene hånd en bevegelse som kan oversettes med uttrykket DER-LENGRE-BORTE.³⁹ Ivar fører sin hånd langt ut i tegnrommet (hånden går med en markert og rask bevegelse ut til siden og opp til venstre langt fram i tegnrommet). Så tar han Ingers hånd igjen og fortsetter å tegne med kontakt mellom deres hender. Denne siste informasjonen "der-lenger-borte" har Inger ikke kunne oppfattet gjennom sin hånd, fordi det ikke var fysisk kontakt mellom hans hender og hennes hånd. Men hun har oppfattet starten av tegnet før han slapp hennes hånd og hun kan ha oppfattet og registrert tiden fra der fysisk kontakt ble brutt, og ut fra setningsstrukturen kan hun ha fått tilstrekkelig innspill til å kunne dra en slutning om mulig

³⁹ Transkripsjonskommentar: DER-LENGER-BORTE uttrykkes med en hånd som føres med samlede fingre fram i rommet. En glossing med bindestreker mellom enkeltord brukes her i tråd med Wallins (1994:1 eksempel 1.3, ff)

innhold. Kanskje har hun også merket luftvibrasjonen av tegnet som ble utført litt til siden for henne – ”DER-LENGER-BORTE”. Så selv på informasjon hun ikke har mottatt taktilt kan hun gi en respons og svare ”Åja”. Hun reagerer som om hun har oppfattet det som ble sagt uten at det ble formildet med taktil håndkontakt.

En hypotese som forklarer denne type utførelse er at om samtalepartnerne har mye forkunnskap om hverandre. Om en ”vet at den andre vet” kan det kanskje bidra til denne type formidling. Det er noen slike episoder i materialet.

Det ser ut til at enkelt situasjoner kan fungerer kommunikativt, som om dette i korte sekvenser er eksempler på taktilt tegnspråk *uten* taktil kontakt. I forhold til døvblindes kommunikasjon vil det å vise til bruk av tegnspråk uten taktil kontakt, bare gi mening i en sammenhengende samtalesituasjon. Forklaringsmåter som luftvibrasjon, fortolkning av tidsintervall og samtalesituasjon, situasjonsforståelse og annen kontekstinformasjon trekkes inn for at dette likevel kan registreres og oppfattes kommunikativt av døvblinde samtalepartnere.

Et annet eksempel på tegnføring uten direkte fysisk kontakt, er ytringer som kan synes å være mer rettet mot den som ytrer seg enn at de er sosialt intenderte i forhold til samtalepartnerne.

Illustrasjon 5ff: Tegn utføres uten taktil kontakt

Illustrasjonen over er fra en samtalesekvens der Inger ler, hun bryter taktilt kontakt med Nils for å gjøre tegnet LE eller tegnet LATTER.

Dette kan være et eksempel på at i samtaler kan ytringer uten taktil kontakt også fungere som en kommentar til seg selv, uten at ytringen har en sosial rettethet. I samtaler kan det være uttrykke som ikke er primært rettet mot samtalepartner. Dette er ikke et uvanlig fenomen i samtaler generelt og det finnes flere slike korte sekvenser i mitt samtalemateriale.

5.3.14 Analyse av tegnrommet i TNTS

Jeg benytter begrepet tegnrom som en rent konkret betegnelse for det fysiske rom der kommunikative uttrykk utføres. Jeg definerer tegnrommet i taktilt tegnspråk som det fysiske rommet mellom og på samtalepartnerne der tegn og tilbakemeldingssignaler utføres.

Analysen av de ovenstående bildeeksemplene, vil jeg framstille og oppsummere i en oppdeling av ni soner for bruk av tegnrom i TNTS. Innen disse sonene kan det igjen være varianter av for eksempel sentral plassering, høy eller lav plassering. Med utgangspunkt i talerens egen kropp vil jeg beskrive tegnrommet ved bruk av norsk taktilt tegnspråk med følgende soner:

- I a felles nøytralt rom** (det delte tegnrommet i midtrommet mellom taler og partner)
- I b felles nøytralt rom, lav plassering**
- I c felles nøytralt rom, høy plassering**
- II a rom nær taler**
- II b rom nær taler, lav plassering**
- II c rom nær taler, høy plassering**
- III a rom nært partner**
- III b rom nært partner, lav plassering**
- III c rom nært partner, høy plassering**
- IV a kontaktpunkter på egen kropp, sentral plassering**
- IV b kontaktpunkter på egen kropp, lav plassering**
- IV c kontaktpunkter på egen kropp, høy plassering**
- V a kontaktpunkter på partners kropp, sentral plassering**
- V b kontaktpunkter på partners kropp, lav plassering**
- V c kontaktpunkter på partners kropp, høy plassering**
- VI a område til side for egen kropp, til høyre for nøytralt rom**
- VI a område til side for egen kropp til venstre for nøytralt rom**
- VII a område høyere enn nøytralt rom** (vertikal akse, oppover)
- VII b område lavere enn nøytralt rom** (vertikal akse, nedover)
- VII c område som kombinerer vertikal akse og horisontal akse til venstre for taleren** (tilside og oppover/nedover)
- VII d felt som kombinerer vertikal akse og horisontal akse til høyre for taleren** (tilside og oppover/nedover)
- VIII annen kroppskontakt**
- VIII a kontakt via føtter**

- VIII b kontakt via knær
- VIII c kontakt via lår
- VIII d kontakt via hender
- VIII e kontakt via arm
- VIII f kontakt via kroppside
- IX ingen taktil kontakt

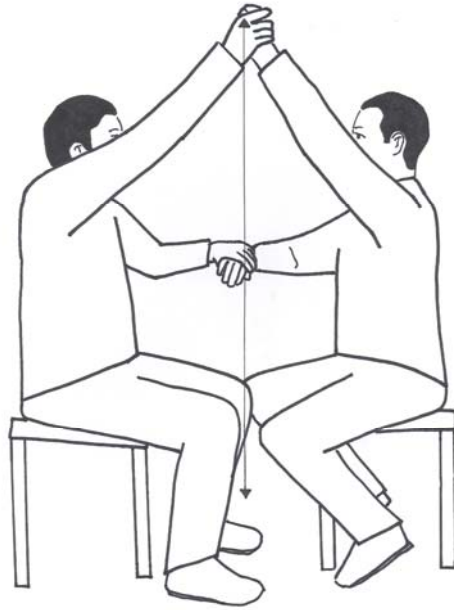
Det er innen dette tegnrommet den taktilt tegnspråklige kommunikasjonen skjer. Samlet utgjør områdene I-IX det fysiske kommunikasjonsrommet i taktilt norsk tegnspråk. Ut fra mitt materiale er det her de fysiske uttrykkene for samtalen skjer. De ulike sonene kan ut fra funksjon tildeles ulike oppgaver, i sone I-VII, skjer samtale**prosessen**, mens i sone VIII-IX signaliseres i hovedsak noe om **kontakten** eller oppmerksomhetssignaler mellom samtalepartnerne. De siste to sonene sier noe om *jeg* om *du* og om *vi* som er til stede i samtalesituasjonen.

I disse sonene – i det jeg vil beskrive som TNTS sitt tegnrom – kan potensielt benyttes til kommunikasjon, språklig informasjonsformidling og til tilbakemeldingssignaler i TNTS.

Jamfør Luttgens og Hamilton (1997) og Brentari (1998) kan akser brukes for å beskrive tegnrommet. Ut fra retningene vist i illustrasjon 5q, kan man illustrere det tredimensjonale feltet brukt i TNTS slik:

Illustrasjon 5gg: Bevegelser langs z-aksen i tegnrommet

Illustrasjon 5hh: Bevegelser langs y-aksen i tegnrommet

Illustrasjon 5ii: Bevegelser langs x-aksen i tegnrommet

5.3.15 Tegnrom og ytre rammer for samtalesituasjonen

I mitt materiale ser jeg samtaler der personer snakker i ulike fysiske situasjoner, de sitter overfor hverandre, står og snakker, sitter ved siden av hverandre på en langbenk, samtaler der personene er utendørs, samtaler i en trang gang blant mange folk, samtaler der venner sitter i gode polstrede salonger, og etc. Variasjoner i ytre forhold er klart med å påvirke hvilket tegnrom som benyttes. Står man mange tett sammen, for eksempel i en kø, blir avstanden mellom to samtalepartnere påvirket av dette og det fysiske rommet der kommunikasjonen skjer blir påvirket. Også hvis man sitter i en myk salonggruppe eller om man sitter ved siden av hverandre på en smal benk, påvirker disse ytre forhold avstanden og vinkelen på hender og kropp i forhold til hverandre. Slik vil ytre forhold påvirke det tegnrommet som er mellom samtalepartnere.

Jeg ser også at trekk ved samtalepartnere, som for eksempel høydevariasjon mellom dem, er noen av de forhold ved person eller situasjon som kan påvirke tegnrommet og tegnføringen.

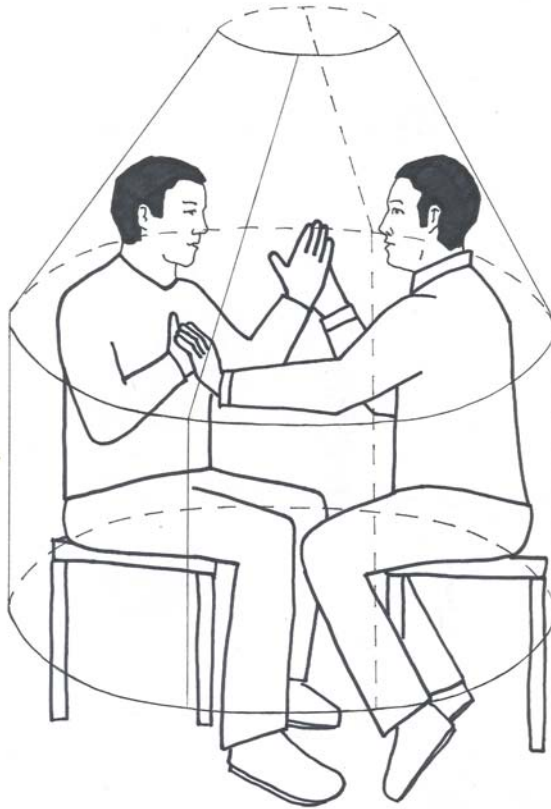
5.3.16 Oppsummering

I visuelt tegnspråk har tegnrommet et viktig felt ved aksene som går fra noe bak grunnlinjen i egen kropp, på egen kropp og noe fram for egen kropp. Ved bruk av taktilt tegnspråk brukes dette rommet aktivt og den andre (samtalepartnere) inviteres inn i dette fysiske tegnrommet. Det er også hyppig bruk av den delen av tegnrommet som er nær og på egen kropp.

I taktilt tegnspråk vil tegnrommet involvere både bruk av hender, berøring mot kroppen, og bruk av hele det rommet som skapes mellom samtalepartnere – fra føtter, kropp og helt opp til så langt hendene kan strekkes over hodet.

Med begrepet tegnrom beskrives viktige trekk ved utførelsen av taktilt tegnspråk. I det feltet som går fra nøytralt tegnrom, fra plassering nær og på egen kropp, og til plassering på og nær partners kropp kan man i en tredimensjonal modell se flere mulige soner for plasseringen av tegn. I forhold til det nøytrale rom kan tegn romlig være plassert midt i (sentralt) i forhold til det nøytrale rommet eller tegnene kan være plassert høyere eller lavere, over eller under – sett i forhold til det nøytrale rommet.

Tegnene kan videre plasseres til siden høyt, lavt eller sentralt. Resultatet av mine analyser viser at tegnrommets potensial blir utnyttet ved tegnføringen. Avhengig av samtals tema kan ulike deler av tegnrommet tas i bruk. Samlet kan tegnrommet presenteres i som denne illustrasjonen viser – så vidt ut som man rimelig bekvemt kan føre egne og den andres hender:

Illustrasjon 5 jj: Tegnrom i TNTS

Eksemplene i denne analysen viser en stor bredde i bruk av tegnrommet i TNTS. Ut fra de samtaleposisjonene som samtalepartnerne i mitt dyademateriale har valgt, synes tegnrommet å bli maksimalt tøyd. Analysene viser også at det er mange eksempler på delvis kontakt mellom samtalepartneren via kroppside, ved arm, knær, hofte eller føtter under samtalen. Denne kontakten kan også opprettholdes ved pauser i samtalen. I forhold til allmenn teori om tegnrom i innledningen av denne delanalysen og spesielt ett i forhold til beskrivelser av bruk av tegnspråk for svensk taktilt tegnspråk (Mesch 1998a) og for amerikansk taktilt tegnspråk Collins og Petroni (1998), viser min analyse et større tegnrom enn forventet.

5.4 Hvilke artikulasjonssteder benyttes i taktilt tegnspråk

Med å bruke begrepet *artikulasjonssted* vil jeg fokusere et litt annet aspekt ved TNTS enn tegnrom. *Artikulasjonssted* er et begrep knyttet til et aspekt av utførelse av tegn. I analysen til punkt 5.3 ble videomaterialet analysert for å finne fram til grensene for TNTS. Her er videomaterialet gjennomgått ut fra problemstillingen om hvilke artikulasjonssted som benyttes i datamaterialets bruk av enkelttegn og gester. Også i denne delanalysen av artikulasjonssted i TNTS vil jeg knytte beskrivelsen opp til dialoger og den dialogiske tilnærming som hele mitt arbeid er basert på.

Begrepet artikulasjonssted er hentet fra tegnspråksgrammatikk og beskriver en del av den språklige utførelsen – der artikulasjonsstedet er en del av et tegns bestanddel. Det enkelte tegn er kjennetegnet ved at en eller begge hender (enkel eller dobbel artikulator), med en viss håndform, utfører en viss artikulasjon (bevegelse), i en viss orientering/retning og utført på et bestemt artikulasjonssted (place of articulation or location) (Bergman 1977, Brentari 1998). Bergman beskriver artikulasjonssted slik:

När en hand utför en rörelse måste den alltid befinna sig någonstans i rummet, något som teckenspråket utnyttjar. **Artikulasjonsstället** er i regel någon kroppsdel som artikulatoren antingen är i direkt kontakt med eller som den är lokaliserad till när artikulationen utförs. (Bergman 1977:34)

I tegnspråk er artikulatoren vanligvis en eller begge hendene, men også en annen kroppsdel (hode, arm, øyne-blikk) kan ha denne funksjonen (Brentari 1998).

Taktilt tegnspråk bruker mange av de samme artikulasjonsstedene som visuell tegnspråk. I mitt samtalemateriale ser jeg at også andre artikulasjonssteder blir brukt. Det som kjennetegner taktil tegnspråklig kommunikasjon, er den fysiske kontakten som er mellom de som snakker sammen. Taktilt tegnspråk gir mulighet til å berøre og å bruke den andres kropp, enten som artikulasjonssted (at tegn blir utført på den andres kropp) eller at den andres kropp benyttes som artikulator (at den andres hånd eller annen del av kroppen blir ledet i en bevegelse). Dette siste er et fenomen som jeg ikke finner beskrevet i teori om tegnspråk, men som jeg har sett i mitt materiale.

Noen av disse eksemplene blir analysert i detalj i delanalyser i kapittel 6. At døvblinde kan bruke den andres håndflate til å skrive bokstaver eller tall i er beskrevet, blant annet i (Dalum et al 1997, Raanes 1998). Dette kan brukes både ved at man bruker sin egen pekefinger og skriver i den andres håndflate eller at man tar den andres pekefinger og bruker den til å skrive med i den andres håndflate. Illustrasjonen under viser Arne som med sin pekefinger skriver inn i Nils sin håndflate.

Illustrasjon 5kk: Skriver bokstaver inn i den andres håndflate

Dette avleser Nils både med sin hånd som er plassert om Arnes finger som skriver samtidig med at Nils får et taktilt riss av bokstavene som skrives inn i sin håndflate. Arne skriver vanlige store bokstaver (ikke punktskriftsbokstaver).

5.4.1 Artikulasjonssted på egen kropp og på samtalepartners kropp

At TNTS benytter artikulasjonssted både på egen kropp og på samtalepartners kropp er vist med flere av bildeeksemplene i 5.3 der tegnrommet i TNTS beskrives. Der vises det til at tegn kan utføres i ytterpunktene av tegnrommet, blant annet helt fram til kontakt med samtalepartners kropp. I denne delanalysen vil dette blir dette utdypet i forhold til de muligheter taktilt tegnspråk gir for valg av artikulasjonssted og for de nyanser som kan uttrykkes via valg av artikulasjonssted.

Der vises det til at mange konvensjonelle tegn i NTS er slik at egen kropp berøres naturlig ved utførelse av tegnene, noe som medfører at tegnrommet går helt fram helt fysisk nært og helt fram til direkte fysisk kontakt med taleren eller tegnerens kropp. Når den som ytrer seg peker eller tar mot egen kropp, må også den andres hender følge med helt fram til den andres kropp for å avlese det som sies. Jeg vil knytte noen kommentarer til det å ta i bruk et tegnrom som når helt fram til direkte kontakt med egen/andres kropp. Dette vil i en samtale trekke også den andres hender helt inn til egen/den andres kropp.

Kommunikasjon som er basert på fysisk kontakt med den andre, gjør taktilt tegnspråk til en fysisk tett samtaleform. Dette gir situasjoner med en nærhet som rent fysiologisk og psykologisk kan beskrives som "intimsonen", inn mot de kroppslige avstandssoner som kan vekke bilder av både trussel og intimitet (Hall 1966). Den direkte kontakten gir mulighet for en direkte tilbakemelding via berøring og ved å oppleve den andre via taktil sanse kanal. Når man i visuelt tegnspråk benytter egen kropp som artikulasjonssted, er det bare tegnerens egne hender som går helt fram til egen kropp. Med taktilt tegnspråk bringer man den andres hender også inn i denne sonen. Dette bryter med det som man i vestlige samfunn oppfatter som intimsonen for nærhet (Pease 1986, Øyslebø 1988, Moustgaard & Vejleskov 1997). Å benytte tegn på samtalepartnerens kropp synes å være en del av det naturlige repertoar taktilt tegnspråklig samtaleform har, i motsetning til tegnspråklig og talespråklig samtaleform.

I flere tilfeller er det mulig å velge hvor nær man vil være, også i taktilt tegnspråk. Jeg vil med to eksempler vise at budskapet i ytringene ved enkle omskrivninger kunne vært tilpasset så en ikke hadde benyttet tegn på egen eller på partnerens kropp.

	Ytring fra eget materiale	Potensielt alternativ ytring
Eksempel 1	Arne: JEG JEG (berøring mot egen brystkasse med flat hånd – tegnet kunne være glosset MIN) VENN (begge hender i nøytralt felt) JEG (berører egen brystkasse med flat hånd)	Arne: SANT BESTE KAMERAT (der alle tegnuttrykk kunne vært formet i nøytralt felt.)

Det første eksempelet er hentet fra en samtale der Arne bekrefter og understreker at hans gode venn er den som er engasjert til å være hans kontaktperson.

Arne kunne valgt et tilnærmet synonymt uttrykt og unngått kontakt med egen kropp og å trekke den andres hender inn mot egen kropp. Om det hadde vært ønskelig kunne kontakt med egen kropp vær unngått.

Eksempel 2	Inger: DU DU (begge tegnene utføres med direkte kontakt mot partners kropp) KONE	Inger: NN KONE DU (peking i retning den andre) NN (bokstavering av fornavn) KONE * DU (peking mot den andre uten direkte kontakt med den andres kropp) (*"kone" kan i NTS uttrykkes med flere synonyme uttrykk. En kunne valgt tegn der artikulasjonssted hadde vært egen hånd eller på egen overkropp eller kroppside)
-------------------	--	--

Tabell 5a: Mulige alternativ til ytringer uten taktil kontakt

Det andre eksemplet er fra en samtale der Inger introduserer et nytt tema i en samtale med Nils. Inger stiller et spørsmål: "Er din kone med?" Nils oppfatter ikke spørsmålet i første omgang og Inger prøver igjen. Inger fører sine hender helt fram til hun berører Nils sin brystkasse. Det hadde vært mulig å uttrykke dette budskapet både ved bokstavering og ved tegnbruk. Inger kunne ha formet uttrykket i nøytralt tegnområde uten fysisk kontakt med samtalepartners kropp.

I begge disse eksemplene ser man at antatt mening i Arne og Inger sine uttrykk kunne vært utført med tilnærmet synonyme uttrykk om de hadde ønsket å velge uttrykksformer der kommunikasjonene var innen et felles nøytralt tegnområde. I disse eksemplene velger imidlertid både Arne og Inger å benytte tegn med artikulasjonssted **på egen** eller **på den andres** kropp. De to overnevnte eksemplene er bare to av en rekke eksempler der en kunne valgt å omformulere uttrykkene. Jeg velger å tolke det som et uttrykk for at tegnbruk i nær sone til partner eller egen kropp kan være en innarbeidet naturlig tegnbruk i samtale mellom døvblinde. Det velges ikke aktive strategier for å unngå dette. Det kan se ut som om man like gjerne velger tegn med denne plasseringen som en annen plassering. Jeg tar her forbehold om at mitt materiale gjelder et lite utvalg samtalepartnere – som kjenner hverandre godt, men det er i mitt materiale en relativt hyppig bruk av uttrykk der tegn plasseres helt nær eller på egen eller den andres kropp.

Å trekke språket inn mot egen eller den andres kropp gir også mulighet for å gi ytringen en annen språklig ”valør” slik at en kan si noe om intensjonen, eller hva uttrykket har som siktemål å signalisere. For eksempel vil tegnet KONEN DIN, utført med DIN sagt som et tegn ut i nøytralt felt, være en annen informasjon enn DIN nå når det utføres ved å ta direkte mot den annen – da i dette tilfelle som en understreking av at det er du som er den konkrete mottaker av informasjonen. Den direkte kontakten gjør den annen til en tydelig markert adresse for ytringen. En ”ser” den andre ved å ”berøre” ham/henne. Berøring kan understreke samtalepartneren som mottakeren og kan bringe inn en type nonverbale aspekt til samtalen tilsvarende det som eventuelt talespråkets tonefall eller tegnspråkets smil, blick, mimikk kan tilføre. En dimensjon i dette, er at valg at uttrykksformer kan signaliserer nærhet, åpenhet eller intimitet i en samtale.

I seg selv er en markering av DU også et sterkt signal som er oppmerksomhetskrevende og som tydeliggjør adresse (Linell & Gustavsson 1978). Ved å gjøre dette tegnet med direkte berøring av den andre forsterker dette ytterligere. Nærheten gir også signaler utover den fysiske berøringen – det gir også mulighet til å oppfatte signaler som varme, pust, lukt, muskelspenning fra den andre. Dette er trekk ved kommunikasjonssituasjonen som jeg i liten grad vil trekke inn i analysene, men signaler som pust, lukt, muskelspenning med mer gir, er en del av kommunikasjonssituasjon og noe av det som kan registreres når man bruker taktile tegnspråklige uttrykk.

I gruppeintervju ved informantsamlingen kom informantene inn på at de generelt ikke ønsket å ha en samtalsituasjon som ga for tett nærhet eller fysisk kontakt. Informantene uttrykte at de ”ikke likte å bli tatt på”, spesielt ikke om de ikke visste hvem det var som henvendte seg til dem. Uttalelsene problematiserer at selv for personer som er avhengige av taktil kontakt ved kommunikasjonsform er det knyttet mange aspekt til nærhet og kontakt. Flere av informantene nevnte spesielt eksempler med det å møte noen som raskt kom dem nær uten at de hadde fått med seg hvem personen var. Dette ble opplevd som ubehaglig. Informantene ga som eksempel hvordan de opplevde det å få en klem av noen før de visste hvem personen var. Dette ble ikke opplevd som en positiv hilsen eller ønsket kontakt. En trenger noe forhåndsinformasjon om hvem den andre er, for selv å kunne være med å regulere avstand, nærhet og fokus om den andre (informantsamling 19.02.2002).

Mine informanter kjenner hverandre og relasjoner mellom dem kan også være en faktor som i mitt materiale er med å danne rammer for bruk av tegnrom og valg av artikulasjonssted.

Det er for eksempel mer vanlig at gode venner hilser på hverandre og tar avskjed med å ta på hverandre, eventuelt det å gi hverandre en klem, enn at personer som ikke kjenner hverandre gjør det.

Ut fra teorikapitlets gjennomgang av forhold knyttet til interaksjon, kan en ut fra det informantene sier, klart se at det var viktig å ha informasjon om den de møter. I samspill og i opplevd kontakt forhandlet de seg fram til et møte og en hilsen. Det å etablere kontakt i en samtalesituasjon er en prosess som må skje trinnvis i en fase med flere deler – det er en prosess å få en opplevelse av et møte og en delaktighet i å etablere og bygge opp en mellom menneskelig interaksjon. På tross av at berøring av egen eller andres kropp ser jeg ut fra mitt materiale til å skje relativt hyppig, er dette ikke uproblematisk. Kontakt og artikulasjonssteder som krever kroppskontakt utover berøring mellom hendene i nøytralt tegnrom må skje i de tilfeller der samtaleens tema gjør denne plasseringen egnet. Valg av artikulasjonssted er lik en framforhandlet prosess både fysisk og i forhold til meningsdanning i interaksjon og samspillsprosesser. Slik tilpasses valg av artikulasjonssted til aktuell samtalesituasjon og aktuelt samtaletema. Dialoger er ofte ansikt-til-ansikt-relasjoner (jmfør Luckmann 1990). Denne analysen viser at også for forståelse av dialoger der samtalepartene ikke kan se hverandre har en ansikt-til-ansikt-posisjon en betydning.

Når en samtale er i gang med TENTS og når et tema er kjent og avklart, vil det som en av delanalyser i kapittel 6 vil vise, også kunne skje en redefinering av hva som er nært. Som jeg analyserer i detalj i kapittel 6, vil man ut fra menings- og interaksjonsprosesser kunne oppleve selv tett kontakt og berøring som ”ikke-nært” – i samtaleforløp der det er avklart at kontakten er knyttet til aktuell språklig samkonstruksjon. Ut fra et tema som for eksempel kan være en annen person som har skadet armen sin, vil en samtalepartner kunne vise til denne skaden ved å fysisk å ta mot sin egen eller samtalepartnerens arm. Ut fra sammenhengen vil dette kunne oppleves som fysisk ”ikke-nært” ut fra en felles forståelse av at berøring er knyttet til et tema og at kontakt som faktisk involverer egen eller den andres kropp egentlig er noe som bare refererer til noe som angår ”noen annen” eller ”noe annet”.

Det repertoaret av inntrykk og nærhet i kommunikasjon som man benytter, er på mange måter kulturelt lært. Jeg vil knytte noen kommentarer til at mange muligheter for informasjonsinnhenting og informasjonsformidling (via berøring og sanser som for eksempel lukt) i så liten grad er tatt i bruk i forhold til vår alminnelige kommunikasjon. Basis for menneskelig utvikling er fysisk kontakt og nærhet.

Som voksne er kommunikasjonsmulighetene våre både blitt avanserte, men samtidig er det også mange muligheter for informasjonsformidling som ikke tas i bruk.

Hva vi tar i bruk i samtaler og i orientering om våre omgivelser er lik kulturelt påvirket. Med noen episoder fra kommunikasjons situasjoner vil jeg utdype dette området. Det er for eksempel mange ting vi ikke åpenlyst lukter på i en vanlig sosial kontekst. Som et eksempel vil jeg vise til et kafébesøk med en autistisk døv jente som tok maten helt opp til nesen, ikke for forsiktig å antyde, men for å lukte ordentlig på alle delene av lekkert bakverk og pålegg som var lagt opp på fatet. Dette er å ta i bruk luktesans som en måte å orientere seg og studere noe på. Dette gir relevant og presis informasjon – men det er input fra en informasjonskanal som i vår kultur og i sosial sammenheng i liten grad er innenfor sosialt aksepterte rammer. Et annet eksempel er fra en samtale i lunsjen på høyskolen der en kollega skulle fortelle en annen god kollega at hun har en liten klatt syltetøy i ansiktet. De sitter rett overfor hverandre ved bordet. Men de bruker en omstendelig form ved å si "der har du noe syltetøy,... nei ... litt lenger til siden ... ikke på den siden, ... litt lenger opp, ... og enda litt lengre opp også".

Det mest effektive ville vært å ta hånden over til den andre og med en pekefinger tatt det bort. Men denne løsningen med å ta på ansiktet til en annen er ikke sosialt og kulturelt akseptabel – med unntak av om det hadde vært et lite barn. Å berøre en annens kropp vil i mange sammenhenger være sosialt uakseptabel. Det nærmeste vi kan komme vil kunne være å berøre den annens tøy for å kjenne stoffkvalitet eller lignende, og da med en ganske spesifikk innledning og forberedelse. Det sier noe om hvilke barrierer brukere av taktil kommunikasjon har trådd over. Som døvblind å måtte orientere seg i kontakt og samtale med andre, er å utnytte de sanser man da her til rådighet. Disse betraktningene bør sees i forhold til døvblindes bruk av artikulasjonssted plassert på egen og andres kropp.

5.4.2 Den andres kropp som artikulasjonssted

I mitt materiale er det mange eksempler på at den annens kropp tas i bruk som artikulasjonssted og det er også eksempler på at den annens hånd eller kropp trekkes inn i personens egen tegnføring. Dette er en tegnføring og en bruk av artikulasjonssted som jeg ikke har funnet beskrevet i forhold til annen tegnspråksbruk. Noen av disse eksemplene vil bli drøftet i næranalyse i kapittel 6. Her vil jeg kun kort vise til dette fenomenet med noen illustrasjoner:

Illustrasjon 5ll: Tegn med artikulasjonssted den annens kropp. Her tegnet DU (deg)

Illustrasjon 5mm: Nils søker ut etter sin samtalepartners arm, fester et grep om hennes hånd og løfter den opp

Med disse to eksemplene vil jeg peke mot interessante varianter i artikulasjonssted for taktilt bruk av NTS. I analysene i kapittel 6 vil jeg komme tilbake til hvordan valg av denne type artikulasjonssted kan tolkes i forhold til meningsdanningsprosesser.

5.4.3 Betydningsvariasjon med ulike artikulasjonssted

Artikulasjonssteder i taktilt tegnspråk synes å ta i bruk de muligheter som er tilgjengelig i visuelt tegnspråk pluss at de utvides med det å kunne benytte plassering på samtalepartners hender og kropp eller på gjenstander. Det å ta i bruk denne muligheten endrer rammene for det å referere til noen. I sin avhandling *Space in Danish Sign Language* skriver Elisabeth Engberg-Pedersen:

(...) the frame of reference is used to express a specific point of view, and changes in the frame of reference may signal different layers of meaning or different sections of the discourse. (Engberg-Pedersen 1993:69)

Det er grunn til å anta at endring i bruk av artikulasjonssted tilføyer nyanser i betydningen av tegnet og at endring i artikulasjonssted påvirker meningsdanningen uttrykk og ytring.

Fra informantsamlingen har jeg flere eksempler på at dette kunne knyttes til bruk av humor. Ved å endre artikulasjonssted for et tegn forandret avsenderen både et tegns betydning og tilførte noe ekstra om samspillsituasjon eller relasjon til sin formidling. Da jeg for eksempel spurte om betydning av tilbakemeldingsklapp på ulike steder, (klapp langt fram på hånden, på håndryggen, på siden av håndflaten, på armen, på skulderen, på kne, etc.) svarte informantene at dette kunne bety ”ja” eller ”jeg har oppfattet” og at plasseringen, intensitet og gjentakelser kunne være med å formidle grad av innlevelse eller enighet. Ut fra samtaleposisjon og plassering kunne ulike artikulasjonssted for tilbakemelding benyttes.

Informantene hadde mer å si i forhold til det å plassere tegn med ulikt artikulasjonssted. Et eksempel som de brukte var tegnet for KAFFE, som vanligvis gjøres med begge hender knyttet og ført med en liten sirkelbevegelse holdt over hverandre – som om man bruker en gammeldags liten kaffekvern. Artikulasjonsstedet for tegnet KAFFE er slik med hendene samlet og knyttet – den ene over den andre i kontakt med hverandre. Informantene var enige om at dette var et tegn som man lett ville oppfatte om det også ble gjort på ens hånd, skulder, rygg, eller lignende, selv om en da bare ville bruke en hånd (knyttet og med en sirkelbevegelse utført mot ens kropp). Å flytte tegnet fra egne hender og over til den andres kropp, vil være å bruke tegnet med et alternativt artikulasjonssted. Dette kunne være hensiktsmessig om for eksempel man satt med hendene opptatt i arbeid eller i en samtale med en annen. Da kunne en uanstrengt og enkelt få et spørsmål eller en orientering uten å måtte avbryte det man gjorde. Tegnet KAFFE med et slikt alternativt artikulasjonssted ville være lett å oppfatte og var en variant av tegnet som de alle kjente til. Så langt var alle enige.

Så smilte en av informantene og sa: ”Tegnet kan jo forstås når det flyttes og gjøres et annet sted. Tegnet for KAFFE kan jo også forstås om det gjøres slik med en hånd midt oppå den andres hode.” Han demonstrerte hvordan han ville gjøre det. Det han sa og gjorde ble tolket direkte videre til de andre informantene. En av de andre informantene fortsatte direkte: ”Men jeg ville ikke ha anbefalt å bruke det tegnet oppe på NN sitt hode, han har jo tupé som da ville ha kommet fullstendig i uorden!”. Det ble latter så tårene trillet i gruppen og stadig nye forslag til både egnede og ikke fult så egnede alternative artikulasjonssteder kom opp. Situasjonen ble mer og mer komisk og både tolker og informanter lo. Tilslutt tørket en av informantene tårene og sa alvorlig henvendt til meg: ”Eli, nå tøyser vi bare”. Jeg fikk streng beskjed om ikke å tro på det de sa og jeg måtte ikke undervise tolkestudenter i det de nå sa. Så lo de videre (fra informantsamling 18.02.02).

Også senere, ved en av eksperimentsituasjonene under informantsamlingen, ble endret artikulasjonssted brukt av informantene. Dette skjedde ved forklaringen av det som jeg arrangerte som en såkalt ”brett-test”. Der skulle en av informantene forklare plasseringen av fire-fem tilfeldige gjenstander plassert på et brett til en av de andre informantene. Hensikten var å skape en situasjon der jeg antok at jeg lett kunne få se ulike typer tilbakemeldingssignaler: Personene satt vendt mot hverandre med hvert sitt brett på et bord. På den enes brett var først en kaffekopp, en teskje, et skrujern, en skrue og en narresmokk plassert (festet med dobbeltsidig tape). Narresmokken lå midt på brettet og de andre tingene i hvert sitt hjørne av brettet. Den som hadde sine ting tapet fast til brettet, skulle forklare den andre døvblinde informanten hvordan han/hun skulle plassere de samme tingene som bare var tildelt i en pose lagt på et tilsvarende brett. Informantene brukte lang tid på å forklare denne oppgaven til hverandre. Dette var i seg selv en interessant observasjon. Her vil jeg spesielt trekke fram at da selve oppgaven var klar og de hadde oppnådd en felles enighet om oppgaven og situasjonen, ble humor trukket inn i situasjonen. Dette ble gjort ved at de valgte å endre artikulasjonssted i forhold til tegnet for NARRESMOKK. Tegnet for SMOKK har vanligvis et artikulasjonssted med høyre hånd mot munnen (høyre hånd med samlede fingre og ført med en bevegelse utført flere ganger med små bevegelser inn mot munnen/alternativt ført opp og holdt i ro mot munnen. Da oppgaven var oppfattet og begge hadde forstått hva som skulle gjøres, tegnet den ene informanten opp et brett (en flat firkantet form opp mot sin brystkasse og mage og så gjorde han tegnet for SMOKK med artikulasjonssted mot sin egen mage). Samtalepartneren oppfattet raskt tegnet og lo. Han gjentok tegnet for smokk og hadde slik oppfattet flere deler av informasjon samtlige.

Det var tegnet for SMOKK – det var gjenstanden som skulle plasseres og plasseringen som ble formidlet var midt på brettet, dvs. lokalisert midt på det ”brettet” tegneren hadde plassert og lokalisert på sin kropp – plasseringen ”midt på brettet” ble lokalisert midt mot maven. De to informantene lo hjertelig.

En variant av endret artikulasjonssted, vil jeg ta opp i forhold til å signalisere tilbakemelding. Som senere presentasjon i punkt 5.5 vil vise, er det i TNTS en rekke varianter i å gi tilbakemelding ved klapp mot den andres hånd og arm. Men som følgende bildeeksempel vil vise, kan også tilbakemeldingssignal ytres med kontakt med egen kropp. Her er det Nils i samtale med Inger som benytter tilbakemelding med klapp mot *egen* hånd som artikulasjonssted:

Illustrasjon 5nn: Tilbakemelding med klapp mot egen hånd

Her løfter Nils sin høyre hånd fra taktil kontakt med Inger, ”over hennes hender” og ned til kontakt med sin egen venstre hånd. (Det enkleste ville vært å holde sine hender i lytteposisjon over Ingers hånd og gitt Ingers hånd ett eller flere klapp som signal om tilbakemelding). I stedet gjør han dette som er noe mer omstendelig. Det er en tilbakemelding som vil kunne oppfattes taktilt via en opplevelse av Nils sin klapping ned på hans ene hånd og videre ned til Ingers hånd som han holder om. Dette er en variant av tilbakemeldingssignal som det ikke er mange eksempler på i mitt materiale. Her er illustrasjonen mest med for å vise variasjon av artikulasjonssted – som fungerer som en variant av tilbakemelding.

Artikulasjonssted i TNTS kan også knyttes til bruk av objekter og konkrete gjenstander.

I taktil kommunikasjon er det lett å skifte fra språklig forklaring til det å vise direkte ved å lede den andres hender ned mot noe konkret og følbart. Det å lede den andres hånd/hender mot en gjenstand eller ved å legge noe konkret inn i den andres håndflate er måter å forklare noe på. Flere eksempler på dette er fra informantsamlingens eksperimenter (18.-19.februar 2002) der informantene som en del av sin forklaring fører samtalepartnerens hender ned mot gjenstander de skulle gruppere. Dette kunne gjelde for eksempel små gjenstander, som når Inger tok en skrue og la den ned i Ivar sin håndflate og lukket fingrene hans om den. Denne måten å vise fram noe har en parallell i måter man kan bruke som formidling når man skal forklare noe, ved å holde fram/peke/vise noe slik det kan gjøres i visuelt tegnspråk og i talespråklig kommunikasjon.

Det var flere eksempler på denne taktile måten å vise den andre noe ved forklaringer av gjenstander i den tidligere refererte "brett-testen". Som for eksempel når Inger først prøvde å forklare noe med tegn og bokstavering, da tok hun litt utålmodig i bruk håndledning og det å vise med konkreter – hun forklarte Ivar noe ved å håndlede hans hånd mot det han skulle gjøre. Håndledning mot objekt er en måte å peke på. Det kunne vært gjort med blikk eller mot peking i rommet – men i taktilt tegnspråk blir formen på dette ved at den andres kropp/hånd kan involveres som sted for artikulering. Å kjenne noe taktilt kan gi detaljert informasjon – som når en av informantene lenge kjente på en skrue som var fem-seks cm lang og som personen hadde fått lagt inn i sin håndflate av sin samtalepartner. Etter nøye utforskning var responsen: "Denne skruen, jeg kjenner ikke sikkert om det er en skrue til treverk eller til mur?" Taktilt så vel som visuelt kan man ha mulighet til å se og føle etter detaljer. Evnen til å oppfatte detaljer trenger ikke ha sammenheng med evnen til sansemessig å oppfatte omgivelsene, både forhold som interesse, oppmerksomhet og kunnskap henger sammen med det å oppfatte sine omgivelser.

5.4.4 Oppsummering

De tre retningene i tegnrommet i taktil tegnspråk beskrevet i illustrasjon 5q rommer plasseringsdelene for de manuelle delene av tegnuttrykk. Innen dette området skjer tegnplassing og her finnes artikuleringsteder benyttet i taktilt norsk tegnspråk. I tillegg har jeg også sett hvordan uttrykk knyttet til den andre samtalepartnerens kropp kan beskrives som artikuleringsted for manuelle uttrykk i TNTS.

Bruk av artikuleringsted på den andres kropp og ved å ta i bruk den andres kropp i egen tegnføring skiller bruk av TNTS fra andre kjente samtaleformer.

Denne type fenomen er beskrevet i fysioterapeuters samtaler i behandling av sine pasienter (Martin 2004), men er så vidt jeg kjenner til ikke beskrevet eller en del av visuelt tegnspråk. Jeg vil komme tilbake til analyse av noen slike eksempler i analysekapittel 6.

Både tegn og tilbakemeldingssignal kan varieres i forhold artikulasjonssted. Samtaleposisjon vil være en ytre faktor som kan påvirke valg av artikulasjonssted. Fra informantsamling (18.02.02) kom informantene inn på hvordan arm/overarm kunne oppleves som et egnet artikulasjonssted for tilbakemeldingssignal og bekreftelser når man forflyttet seg eller gikk og samtalte.

Tydeliggjøring og presisering kan være årsaken til at artikulasjonssted endres. Med å benytte varianter av artikulasjonssted, kan man også påvirke betydningen av ytringene. Humor kan være et annet motiv for å endre artikulasjonssted.

5.5 Hvilke former for tilbakemeldingssignal benyttes i TNTS?

Det å gi tilbakemelding eller formidle tilbakemeldingssignaler, er viktige deler av en samtale. Jeg vil prøve å nærme meg noen av disse trekkene ved å studere noen av de varianter av tilbakemeldingssignaler som utføres i en samtalesekvens mellom to døvblinde samtalepartnere. Tilbakemeldingssignaler har som vist, blant annet i Mesch (1998a), flere funksjoner. Det er signaler som for begge samtalepartnerne er med og regulerer samtalen, ved at de bidrar til flyt og framdrift i en samtale. Tilbakemelding kan også si noe om mottakerens oppfatning og forståelse av både samtalepartneren, av det som ytres og også noe om mottakernes vurdering av det som ytres, samtalepartneren eller samtalsituasjonen.

Det å studere tilbakemeldingssignaler i TNTS er et omfattende prosjekt. Det er et tema som denne avhandlingen ikke på langt nær beskriver fullstendig. Jeg velger her å presentere området med utgangspunkt i analyse av en enkelt samtalesekvens, der jeg har sett på oppstarten av en samtale der jeg har observert og gruppert varianter av ulike tilbakemeldingssignal. Ut fra mine problemstillinger vil tilbakemeldingssignaler også være viktige for analysene i kapittel 6. Bruk og varianter av tilbakemeldingssignal var også et gjentakende tema ved informantsamlingen. Tilbakemeldingssignal er et område, som er relevant både i forhold til vurdering av kontaktetablering og sett i forhold til meningsdanningsprosesser.

5.5.1 Gruppering av tilbakemeldingssignalene i en utvalgt samtalesekvens

Tidlig i analysearbeidet prøvde jeg ut ulike analysemetoder på en samtale der det var brukt tre kamera for å filme dialogen. Dette ga mulighet for å studere et samredigert bilde av samtalen i tillegg til enkeltopptak fra ulike vinkler. Dette gir opptak der mye av uttrykket er registrert og kan analyseres. Som et eksempel har jeg gått igjennom oppstarten av samtalen *Stjerne* for å kartlegge bruk av tilbakemeldingssignal i den. Samtalen er mellom Nils og Ivar, og er gitt navnet ”Stjerne” ut fra at det første temaet som kom opp i samtalen var ”stjerner og kometer”. Samtalen er på i alt 12 minutt og 22 sekund. Jeg velger å bruke første del av samtalen som grunnlag for en analyse av tilbakemeldingssignaler. De første 2 minutt og 4 sekund av samtalen er den samtalesekvensen som her omtaler som Stjerne 01.

Der har jeg gått inn og sett på alle de feedbacksignal eller tilbakemeldingssignal som er mellom samtalepartnerne. Tilbakemeldingssignal kategoriserer jeg som respons som svarer på den andres utsagn. Tilbakemeldingssignalene er mange. Ved gjennomgang av utførelsen på tilbakemeldingssignal som er responser som svarer på den andres utsagn, fant jeg totalt 31 varianter av tilbakemeldingssignal i denne del en av denne dialogen. Disse signalene vil jeg kategorisere i tre grupper, gruppert ut fra modalitet og uttrykksform:

- I Tilbakemeldingssignal via posisjon og taktil kontakt
- II Språklige tilbakemeldingssignal (tegn og håndalfabet)
- III Visuelle og auditive tilbakemeldingssignal

Knyttet til denne samtalen kan inndelingen av tilbakemeldingssignal beskrives slik:

I Tilbakemeldingssignal via posisjon og taktil kontakt

- a) Tilbakemelding ved klapp mot den andres hånd
- b) Å ikke gi forventet tilbakemeldingssignal
- c) Å gi forsinket tilbakemeldingssignal
- d) Stopper opp for å få tilbakemeldingssignal
- e) Endring i posisjon fra taleposisjon til lytteposisjon
- f) Endring i posisjon fra lytteposisjon til taleposisjon
- g) Holder hendene statisk høyt oppe i samtalerommet for å signalisere ønske om svar
- h) Holder den andres hender tilbake for selv å fortsette samtalen
- i) Gripe om den andres hender
- j) Holde kontakt med føttene i sittende samtaleposisjon
- k) Slippe den andres hender

II Språklige tilbakemeldingssignal (Tegn og håndalfabet)

- a) Klapp mot den andres hånd
- b) Bokstavering av "J"
- c) Bokstavering av "J-A"
- d) Bruk av spørreord: HVA?
- e) Spør: VET-DU?
- f) Bruk av spørreord: NÅR?
- g) Samtidig tale
- h) Gjentakelse av den andres ytring
- i) Stille spørsmål
- j) Svare på spørsmål
- k) Gjenta (bekrefte) den andres svar
- l) Å bekrefte den andres svar med klapp mot håndflate
- m) Nøling uttrykt ved pauser, stopp, eller forsinket reaksjon

III Visuelle og auditive tilbakemeldingssignal

- a) Nikk med hodet
- b) Rist med hodet
- c) Norske ordbilder på munnen
- d) Vokalisering
- e) Norsk uttale av ord med stemme
- f) Mimikk
- g) Smil
- h) Latter

Disse tre kategoriene skiller tilbakemeldingssignalene i forhold til måten de uttrykkes på. I den første kategorien (**Tilbakemelding via posisjon og taktil kontakt**) er det flest varianter innenfor en taktil respons (og fravær av taktil respons). Men der er også flere ulike varianter av endret bruk av posisjon – som endring i fysisk rom for samtaleposisjon med hender og kropp.

Den andre kategorien (**Tilbakemelding via språklige signal**) inneholder alt fra ytringer med korte responser til lengre utsagn.

Kategorien **Visuelle og auditive tilbakemeldingssignal** er interessant, og inneholder mange varianter som er uventede på bakgrunn av at dette er en samtaleformen brukt blant døvblinde. En kan likevel observere en rekke auditive og visuell trekk ved kommunikasjonen trekk som ikke vil bli oppfattet av døvblinde samtalepartnere. Med unntak av for eksempel latter, som har en auditiv uttrykksform, men som også trolig kan merkes taktilt via den andres kropp og pust. Som døvblindblitte personer, har alle mine informanter erfaring med å se og med å bruke visuelt NTS. Selv om informantene primært er døve og i mange år har vært helt blinde og selv om de vet at de kommuniserer til andre

som er døvblinde, ser man i deres kommunikasjon en rekke visuelle uttrykk i munnbevegelser og ansiktsbevegelser.

Samlet er de tilbakemeldingssignalene som benyttes i oppstarten av en dialog mellom døvblinde, både visuelle, auditive og taktile tilbakemeldingssignaler. Da blir følgende spørsmål relevant: Kan signalene avleses av mottaker?

I den følgende tabellen har jeg gruppert signalene fra samtalesekvensen *Stjerne 01*, ut fra min egen vurdering av om signalene kan oppfattes av samtalepartneren. Der jeg mener signalene kan oppfattes, har jeg markert det som + ; Ja. Om signalene ikke kan oppfattes er dette markert med – ;Nei. Der jeg er usikker er det markert med +/-.

TILBAKEMELDING I TAKTIL KOMMUNIKASJON		Kan oppfattes av mottaker
I TILBAKEMELDINGSSIGNAL VIA POSISJON OG TAKTIL KONTAKT	I a – Tilbakemelding ved klapp mot den andres hånd	+
	I b – Å ikke gi forventet tilbakemeldingssignal	+
	I c – Å gi forsinket tilbakemeldingssignal	+
	I d – Stopper opp for å få tilbakemeldingssignal	+
	I e – Endring i posisjon fra taleposisjon til lytteposisjon	+
	I f – Endring i posisjon fra lytteposisjon til taleposisjon	+
	I g – Holder hendene høyt oppe i samtalerommet for å signalisere ønske om svar	+
	I h – Holder den andres hender tilbake for selv å fortsette samtalen	+
	I i – Gripe om den andres hender	+
	I j – Holde kontakt med føttene i sittende samtaleposisjon	+
	I k – Slipper den andres hender	+
	II SPRÅKLIGE TILBAKEMELDINGSSIGNAL (tegn og håndalfabet)	II a – Klapp mot den andres hånd
II b – Bokstavering av "J"		+
II c – Bokstavering av "J-A"		+
II d – Bruk av spørreord: HVA?		+
II e – Spør: VET-DU?		+
II f – Bruk av spørreord: NÅR?		+
II g – Samtidig tale		+
II h – Gjentakelse av den andres ytring		+
II i – Stille spørsmål		+
II j – Svare på spørsmål		+
II k – Gjenta (bekrefte) den andres svar		+
II l – Å bekrefte den andres svar med klapp mot håndflate		+
II m – Nøling uttrykt ved pauser, stopp, eller forsinket reaksjon		+
III VISUELLE OG AUDITIVE TILBAKEMELDINGSSIGNAL	III a – Nikk med hodet	-/+
	III b – Rist med hodet	-
	III c – Norske ordbilder på munnen	-
	III d – Vokalisering	-
	III e – Norsk uttale av ord med stemme	-
	III f – Mimikk	-
	III g – Smil	-
	III h – Latter	-/+

Tabell 5b: Mottakers oppfatning av tilbakemeldingssignaler i taktil kommunikasjon

Som tabellen indikerer, antar jeg at mottakeren i ulik grad har mulighet til å oppfatte tilbakemeldingssignalene. Kategoriene visuelle og auditive tilbakemeldingssignal og punktene IIIa, IIIg, og IIIh er spesielt vanskelig å kategorisere entydig. Fra videoopptaket kan det synes som om markert niking med hodet (IIIa) også vises ved at det er en samtidig bevegelse av talerens hender (svakt med en bevegelse ned-opp).

I dialogmaterialet synes ikke det som om det samme skjer når det ristes på hodet – her kan jeg ikke ved videoobservasjon gjenfinne noe uttrykk ved bevegelse i talerens hender. Forbehold må her tas ved muligheten til å registrere taktile signal med et videomateriale. Smil og latter (kategori IIIg og IIIh) er også en form for tilbakemelding som er vanskelig å kategorisere med henhold til oppfattbarhet i taktil tegnspråklig kommunikasjon. I mitt materiale har jeg foretatt intervju med alle de døvblinde informantene. Jeg spurte dem blant annet om hvordan de oppfattet sinnstilstanden til den de samtaler med – for eksempel om personene var glad, lo, var trist, ute av form eller lignende. Svarene jeg fikk varierte – noen sa at det var vanskelig å registrere, og at man var avhengig av å få slike forhold eksplisitt formidlet. Mens andre av informantene sa at de kunne registrere den andres sinnstilstand gjennom kropp og uttrykksmåte.

At en person smiler er ikke taktilt registrerbart gjennom hendene. Men latter og godt humør kan kanskje merkes gjennom taktil kontakt, kroppsuttrykk, pust eller ved vibrasjon som for eksempel latter skaper. I samtalen "Stjerne" sitter Ivar og Nils i en myk sofa som gjør at kroppens signaler kanskje kan formidles gjennom kropp og underlag. I en slik fysisk ramme kan kanskje et uttrykk som latter formidles via taktile signaler. Her trengs det flere data om man skal kunne si noe sikkert. Men tabellen viser er at det er flere av tilbakemeldingssignalene som ikke fungerer som samtaleregulerende på et delt plan, de produseres av taler, men kan ikke registreres av samtalepartneren. Signalene kan likevel ha en funksjon for senderen ut fra andre prosesser enn samtaleregulering mellom deltagerne. Signalene kan være viktige for de som ytrer dem, for eksempel ved at de kan støtte opp ved det å utforme budskap, holde konsentrasjonene i forhold til konstruksjon av uttrykksenheter og lignende.

Med noen eksempler vil jeg vise til bruk og til en drøfting av mulig funksjon av noen av disse tilbakemeldingssignalene.

5.5.2 Eksempel på visuelt og auditivt tilbakemeldingssignal

Nils og Ivar samtaler om dagens videre program og avtaler. Ivar forteller om noe som skal skje KLOKKEN SEKS. Nils gir en tilbakemelding til Ivar med å klappe han lett på hånden som tilbakemeldingssignalet ”ja”. Ivar *nikker* til denne tilbakemeldingen og *sier med stemme ”klokken seks”*. Dette er signaler gitt visuelt og auditivt som ikke Nils kan registrere. Signalene kan likevel ha en funksjon i samtalen for Ivar. Det er mulig å tolke disse signalene som et uttrykk av betydning for den som ytrer dem. De kan regulere informasjonsorganiseringen i samtalen og fungere som en selvbekreftelse til taleren om at han nå har gjort det han tenkte han skulle gjøre. For Ivar kan signalene ha funksjonen å avslutte handlingen han skulle huske, med å si at nå har jeg husket og sagt dette til den andre. Andre forklaringsmåter kan også være aktuelle. Usikkerhet om samtalepartneren egentlig har oppfattet, kan også uttrykkes ved tilbakemelding som innebærer et ønske om eller en vurdering av at informasjonen bør gjentas. Denne opplevelsen av behov for gjentagelse kan på et ”tankenivå” komme til uttrykk i et visuelt og auditivt signal. Igjen vil signalene bare ha en funksjon for taleren.

5.5.3 Visuelt tilbakemeldingssignal

Et annet eksempel er fra en samtalesituasjon mellom Inger og Nils. Inger har gitt en kommentar til noe Nils spør om. Så slipper hun kontakten med Nils sin hånd og gjør mot egen kropp tegnet for LE eller tegnet for LATTER (se illustrasjon 5hh). Tegnet gjøres uten taktil kontakt med Nils. Signalet kan oppfattes som et tilbakemeldingssignal uten sosial rettethet, men kan for Inger ha en betydning som en kommentar fra Inger til seg selv.

5.5.4 Ro eller mangel på tilbakemelding som tilbakemeldingssignal

Noe som også kan fungere som tilbakemeldingssignal, er det å forholde seg passiv og ikke aktivt gi tilbakemelding. Et eksempel kan være når hendene holdes lenge i ro – som i informantsamlingen der informantene avventet instruks fra sin samtalepartner. Det er flere slike eksempler i oppstarten av eksperimentsituasjoner i informantsamlingene. Hendene ble holdt i ro – de ble ikke brukt til å klappe mot den andres arm eller hånd som tilbakemelding eller til andre taktile signal. Det kan tolkes som signal om oppmerksomhet og forståelse, for eksempel om at nå presenteres noe som vedkommende skal registrere og oppfatte. Sett ut fra kontekst og samtalesituasjon kan *ro* eller *stillhet* være et uttrykk for en aktivt lyttende posisjon. Fravær av taktilt signal kan for mottakeren ut fra kontekst bli oppfattet som uttrykk for oppmerksomhet og også eventuelt tolkes som uttrykk for forståelse.

Likeså kan en regulere eller motsette seg informasjon ved å knytte hendene eller ved å på annen måte gi signal om at mer informasjon ikke er ønskelig. For eksempel om en har fått et spørsmål, oppfattet det, men trenger noe mer tid for å få tenkt over, bearbeide eller forstå informasjonen som er gitt før en kommer med videre respons. I en slik sammenheng kan økt muskelspenning i hendene eller knytte hender signaliserer "Jeg tenker" og være et signal om at personen ønsker å konsentrere seg før ny informasjon kan mottas eller at en respons kan bli gitt (informantsamling 19.02.02).

Disse taktile, gestuelle og kinestetiske signalene for tilbakemelding er til dels varianter som er særegne for taktilt tegnspråk som et gestuelt og taktilt kinestetisk språkssystem. Som beskrivelsen av formen på gruppert tilbakemeldingssignal viser, avviker noen av signalene tildels fra det som beskrives for vokale talespråk som auditive og vokale språkssystem og tegnspråk visuelle og gestuelle system.

5.5.5 Klassifisering ut fra responsens omfang

Linell og Gustavsson (1987) har en modell for klassifisering i forhold til responsens omfang. Skissemessig framstilles det slik (her gjengitt i en noe forenklet oversatt framstilling):

- A) Minimale responser av 2 grader
 - i) ikke-verbal respons
 - ii) minimal verbal respons

 - B) Ekspanderende respons
 - i) som inneholder et eget initiativ gjennom å føre inn et innhold som går ut over den minimale responsen på a's forrige initiativ
 - ii) være et utsagn som mer eller mindre eksplisitt oppfordrer til respons
- (basert på Linell & Gustavsson 1987:58)

Med denne inndelingen som bakgrunn, vil jeg gruppere tilbakemeldingssignalene i oppstarten av samtalesekvensen *Stjerne*, både ut fra ytre trekk og innholdsmessige trekk ved dialogen. Men først en problematisering av Linell og Gustavssons ovenstående kategorier.

Ser man isolert på kategorien "minimale responser", kan trekk ved den tegnspråklige koden gjør inndelingen "ikke-verbal respons" og "minimal verbal respons" problematisk. I taktilt tegnspråk er for eksempel det gestuelle signalet "klapp mot den andres håndflate", innarbeidet som et konvensjonelt språklig uttrykk for "ja, jeg oppfatter, ja jeg forstår, ja jeg er enig, ja det er slik det er, ".

Samtidig kan betydningen også være et mer dempet uttrykk, som kan erstatte nikking eller oversettes med "hmmm", eller andre nonverbale uttrykk for oppfattelse av samtalepartnerens utsagn. Responsen I a (signal ved klapp mot den andres hånd), kan slik både klassifiseres som en minimal respons av ikke-verbal og av verbal karakter.

I responsen "J", der taleren ikke fullfører bokstaveringen av ordet "JA", er også problematisk å kategorisere. Er det en respons som kan kategoriseres ut fra ikke-verbal eller verbal respons? Det samme kan også uttrykkes som en respons med bokstaven "J", og bokstavering av "J-A" og tegnet "JA". Uttrykket "klapp mot den andres hånd", som allerede nevnt kan innebære et ikke-verbalt uttrykk, kan også i sammenheng gis en oversettelse som "Ja", "akkurat", "nettopp", eller lignende.

De responsene som her er kort drøftet ("klapp mot hånden" og "J") er begge minimale responser som ikke inneholder noe initiativ til å introdusere noe nytt til dialogen.

Signalene er imidlertid viktige for samtaleprosessen og samtalereguleringen. En gjennomgang av dialogens responser ut fra disse initiativ-respons-kategoriene vil her presenteres. Disse analytiske kategoriene er meningsfylt i bruk også for dette samtalematerialet.

En forsøksvis klassifisering av tilbakemeldingssignaler ved oppstarten av samtalen "Stjerne" i forhold til respons, omfang, og form kan presenteres slik:

A) minimale responser

i) ikke-verbal respons: Ia, Ib, Ic, Id, Ie, If, Ig, Ih, Ii, Ij, Ik, II b

ii) minimal verbal respons: Ia, IIa, IIc, IId, IIh, IIf, III, IIm

B) Ekspanderende respons

i) som inneholder et eget initiativ gjennom å føre inn et innhold som går ut over den minimale responsen på a's forrige initiativ: IIe, IIf, IIg, IIk,

ii) være et utsagn som mer eller mindre eksplisitt oppfordrer til respons: IIf, IIj, IIIg

De fleste tilbakemeldingssignalene i kategorien III *Visuelle og auditive tilbakemeldingssignaler*, er responser som ikke kan klassifiseres ut fra hva de tilfører dialogen. De kan ikke registreres av mottaker. Hvilken funksjon har disse signalene?

En mulig funksjon kan være at de er til hjelp for taleren til å holde samtalen i gang. At det er uttrykk og signaler som har betydning for meningsproduksjon og meningsskapning. Dette er signaler som opprinnelig lå i den kommunikasjonsform døvblinde tidligere var brukere av (tegnspråk og norsk) og som de fortsetter å bruke også i taktil kommunikasjon. Slik har signalene en viktig funksjon. Signalene kan være viktige for taleren for å holde tråden i den prosessen det er å uttrykke seg.

Signalene er kanskje innarbeidet og er automatiserte uttrykk ved det å kommunisere. En annen funksjon vil kunne være at signalene vil være registrerbare tilbakemeldingssignaler i forhold til seende og/eller hørende samtalepartnere.

Om det ligger viktig informasjon i disse signalene, står den døvblinde mottakeren i fare for å miste dette budskapet. En videre analyse av disse signalene bør trekkes inn i drøfting av brudd eller misforståelser i dialogene mellom døvblinde. Signaler på opplevelse av kontakt og samspill vil også være en del av det å analysere tilbakemeldingssignaler.

Når fokus for analysen gjøres sett ut fra meningsaspekt vil det gi en annen inndeling enn ut fra formen språklig/ikke-språklige taktile signaler. Da vil den funksjon signalene har være mer avgjørende enn form. Slik at om man for eksempel bruker tegnet JA, bokstaverer J-A, eller gir to-tre lette klapp mot den andres hånd med egen pekefinger vil kunne uttrykke samme språklige funksjon og informasjon. Om dialogens ytring benytter en type tilbakemelding som er inndelt i Linell og Gustavssons kategori I eller II av tilbakemeldingssignaler vil være underordnet i forhold til problemstillinger som for eksempel fokuserer på spørsmål av meningsdanningsprosesser.

5.5.6 Oppsummering

Som en beskrivelse av bruk og utforming av tilbakemeldingssignaler i TNTS har jeg med denne analysen og drøftingen så langt bare gitt en innledende beskrivelse av dette området.

Ut fra en kort samtalesekvens er et utvalg på 31 varianter beskrevet:

- Språklige tilbakemeldingssignaler (med bruk av tegn og bokstavering)
- Tilbakemeldingssignal via posisjon og taktil kontakt
- Visuelle og auditive tilbakemeldingssignal

Oversikt over mangfoldet i tilbakemeldingssignaler er presentert i tabellform i Tabell 5c: Mottakers oppfatning av tilbakemeldingssignaler i taktil kommunikasjon.

Det finnes ytterligere flere former og varianter av tilbakemeldingssignal i TNTS. (Noen flere varianter vil beskrives i forbindelse med delanalyser av meningsdanning i kapittel 6). Tilbakemeldingssignaler har en viktig funksjon i forhold til interaksjons- og meningsdanningsprosesser, og gir viktig informasjon om samtalesituasjon og forståelsesprosesser.

Som tidligere seende personer har de informantene jeg har samarbeidet med brukt tegnspråk og har en bakgrunn i å bruke både visuelle og auditive språklige signal og tilbakemeldingssignal. Dette vises ved at de tar i bruk både signal som er auditive og visuelle i sin kommunikasjon. I sekvenser uttrykker de seg auditivt og visuelt, selv om de vet at de har en samtalepartner som verken ser eller hører.

En form for tilbakemelding som er nevnt tidligere i kapittel 5, er tilbakemelding med tegnføring uten taktil kontakt, der Inger gjør tegnet for å le, LATTER, uten at hennes samtalepartner holder i hennes hånd.

Tilbakemeldingssignaler kan slik ha en funksjon som både en sosialt rettet funksjon, til samtalepartner, men de kan også ha en funksjon der de bidrar i kommunikasjonsprosessen for den som ytrer seg. I kommunikasjonssituasjoner vil tilbakemeldingssignaler både bidra til meningsdanningsprosesser for taleren selv og i forhold til samtalepartner. Tilbakemeldingssignalene kan også være uttrykk som både er intenderte og ikke intenderte.

Tilbakemeldingssignalenes utforming og funksjon er i denne framstillingen eksemplifisert ut fra et lite materiale. Signalene har både i forhandlings- og formidlingsprosessen mellom samtalepartnerne en funksjon i samtalen. Variasjoner i taktile grep, klapp, antall tilbakemeldingsklapp etc. kan gjøres på mange måter tilpasset samtalesituasjon og samtaleflyt. Signalene bør studeres i forhold til en definert interaksjonssituasjon. Løsrevet gir signalene ikke sammen mening. Tilbakemeldingsfunksjoner i taktilt tegnspråk er et område det bør forskes mer på.

5.6 Er taktilt tegnspråk avgrenset til dyader?

Taktilt tegnspråk sies å være avgrenset til dyader, og dette er noe av det man antar kjennetegner taktil tegnspråklig kommunikasjon. Mesch (1998a) skriver i sin avhandling: "Dövblindas samtal är begränsade till två deltagare, s.k. dyader. När de samtalar sitter (eller står) de mitt emot varandra vid fyrhändig kommunikation." (1998a:11).

Er det slik at taktilt tegnspråk er dyader med innslag av monologer og dialogform? Når et fenomen er så lite beskrevet som TNTS er, var dette noe jeg gjerne ville undersøke om holdt stikk.

Dette var et av eksperimentene i informantsamlingen: Vi prøvde ut om døvblinde kan snakke sammen i grupper større enn to. Informantenes første tilbakemelding på dette var at – nei, det går ikke an.

De avviste spørsmålet. Informantene slo fast: Det er bare to og to som kan snakke sammen samtidig med taktilt tegnspråk, det er ikke en samtaleform der man kan lytte til andres samtaler eller snakke mer enn to og to av gangen. Skal man være flere kan man sitte nær hverandre, og da først si noe til den ene, og så snu seg og så snakke med den andre. Alternativt kan samtalen være gjennom tolker. Gjennom å få simultant tolket samtale, kan flere døvblinde ta del i samtalen tilnærmet simultant.

Men gruppen lot seg motvillig engasjere i en utprøving av en slik situasjon. Vi delte inn gruppen. Stoler ble flyttet så tre døvblinde satt mot hverandre. To ble bedt om å snakke sammen mens den tredje skulle prøve ut det å "lytte" til det som ble sagt. Det ble mange hender.

Når to personer snakker og en holder sine hender over for å kjenne det som ble sagt, er det i seks hender engasjert – to personer holder sine hender i ordinær taktil samtaleposisjon, og en person kan prøve å følge samtalen med å hold sine hender over de andres.

Dette eksperimentet ble utført i to grupper, i den ene gruppen deltok tre døvblinde, i den andre gruppen var det to erfarne døvblindetolker som snakket sammen mens en døvblind prøvde å "lytte".

Den første reaksjonen var at dette ikke fungerte og at det forstyrret de som snakket å ha noen andres hender over sin samtale. Personen som prøvde å følge samtalen ble usikker på hvem sine hender som skulle følges – de hendene som uttrykte seg eller de som turtakningsmessig skiftet grep for å overta. "Dette er umulig" var kommentarene fra den som lyttet. "Det forstyrrer!", "Ikke forstyr meg!", var utsagn som lattermildt kom fra de som prøvde å snakke sammen. I den ene forsøksgruppen ble de to døvblinde som prøvde å snakke sammen så forstyrret at de fysisk dyttet "lytterens" hender bort.

Den som lyttet trakk seg også tilbake da det var vanskelig å få noe ut av samtalen og personen følte dette var en samtaleposisjon som ble feil på alle måter. Gjentatte oppfordringer og håndledelse til å prøve videre ble tilslutt oppsummert til at ”nei, dette vil vi nok ikke bruke.”

Men etter en kort tenkepause var det en av informantene som tenkte ut en alternativ strategi. Han reiste seg og stilte seg bak den ene som samtalte. Så rakk han sine hender fram og holdt de om den andre personenes hender. På denne måten klarte han å avlese det personene sa og også merke når turen skiftet. Med noe tilpassning kunne han følge samtalen. Tema ble tydeliggjort og utførelsen tilpasset at det var tre personer som prøvde å følge med.

I dette eksperimentet ble det snakket om det å reise med nattog til Trondheim, noe som var en felles erfaring for dem akkurat den dagen. Med tydeliggjort kommunikasjonsform, noe saktere tegnføring, noe større og tydeligere tegn og tydelig markerte turtaksskiftninger, og det at tema for samtalen var kjent, klarte ”lytteren” å følge med i samtalen. Det ble også en samtale med påvirkningsmulighet for alle – ved at alle tre deltagerne klarte å gi tilbakemelding på at noe av forstått, oppfattet og gi korte responser på det som ble sagt ved klapp på de andres hender.

Denne siste løsningen var kreativ! Det var en samtaleposisjon og en språklig mulighet som ble skapt der og da. Ingen av informantene hadde prøvd dette tidligere eller sett det brukt.

Illustrasjon 500: Kan tre døvblinde snakke sammen?

På illustrasjonen over kan man i forgrunnen se tre døvblinde som prøver å få en samtale mellom tre til å fungere – Inger tar på bildet initiativ til å dytte bort hendene til informantene helt til høyre i forgrunnen av bildet. Situasjonen fungerer ikke.

Det som skjer i bakgrunnen er at en av de døvblinde informantene har reist seg, stilt seg bak en av de andre samtalepartnere og lener seg fram for å kunne kjenne de to andres hender. Dette fungerte. Alle tre tok i sekvensen initiativ til både å tegne og å lytte.

"Hvordan skal vi konkludere da, må taktilt tegnspråk brukes to og to til dialoger, eller kan flere døvblinde snakke sammen?" – prøvde jeg å oppsummere etter at dette eksperimentet var gjennomført. "Nei, taktilt tegnspråk kan bare brukes når to snakker sammen" hevdet informantene fortsatt.

Så generelt sett kan man si at taktil tegnspråklig kommunikasjon i utgangspunktet er avgrenset til dyader. Dette er den måten taktilt tegnspråk benyttes på av brukere av taktilt tegnspråk. Men eksperimentet viste tydelig kraften i menneskelig evne til å kommunisere. Om behov og vilje er til stede, er det rom for å utvikle tilpassede kommunikasjonsmetoder. Menneskelig språkevne rommer også evnen til potensielt å kunne videreutvikle kommunikasjonsformen de bruker, hvis tid og sted og behov tilsier det.

5.6.1 Andre gruppesamtaler mellom døvblinde

Askjem (1999) skildrer en formidlingsteknikk for døvblinde på 60-tallet i Norge. Dette var før det var etablert en utdanning av tolker for døvblinde og før det var opprettet tolketjeneste. Når grupper av døvblinde skulle møtes, for eksempel ved årlige foreningsarrangement som *årsmøte og sommerstevnet for døvblinde*, oppstod det mange kompliserte kommunikasjons situasjoner og utfordringer i forhold til informasjonsformidling. Da kunne følgende situasjon oppstå:

På lørdagskveldene var det såkalt hyggekveld og det ble vanligvis fortalt morsomme historier. For en nykommer var disse tilstelningene en selsom opplevelse fordi det skjedde en interessant form for tolking. Stevnedeltagerne ble delt inn i to grupper, en for de som kunne enhåndsalphabet og en for de som kunne tegn. Gruppene ble plassert på stoler bak hverandre. Historiene ble først fortalt muntlig til hørende familievenner og til enhåndsalphabet- og tegnspråkstolken. Disse formidlet så historiene videre til de to første i rekkene. Dette utløste en slags suksessiv lattersalve. (...) og så lo de en for en nedover rekkene etter som de forsto historien eller vitsen. (Askjem 1999:29)

Også med historier fra institusjoner og samlingssteder der flere døvblinde har vært samlet, har jeg hørt slike beskrivelser – av at døve eller svaksynte døve kunne være første ledd i en informasjonsrekke som ga informasjon videre ledd for ledd til døvblinde venner.

Tilsvarende kunne en også se døvblinde venner som hjalp hverandre til å ta seg fram i boliger og institusjonenes nærområde, gående i følge i en rekke på tre eller flere døvblinde personer. Jeg har i møte med døvblinde i både Norge og Sverige hørt fortalt slike historier fra midten på 1900-tallet om det at døvblinde i små grupper hjalp hverandre med å formidle informasjon, men dette er ikke noe jeg selv har opplevd eller sett på denne måten.

Mine erfaringer fra møter med døvblinde er fra en periode preget av en sterk utvidelse av informasjonstilgangen, og fra en periode der det er skjedd en stor omveltning innenfor et relativt kort tidsspenn. Fra begynnelsen av 1980-tallet ble det etablert kontaktpersonstjeneste og tolketjeneste for døvblinde. Videre ble det etablert og styrket både kommunale og statlige tjenester for døvblinde, tilrettelagt nyhetstilbud og stadig bedret IT-teknologiske muligheter som gir døvblinde en stadig bedret tilgang på kontakt og informasjon. Dette fungerer som en døråpner inn til større informasjonsmengde og til lettere kontakt med andre direkte og indirekte.

5.6.2 Konsekvenser av avgrensing til dyadiske kommunikasjonssituasjoner

Illustrasjon 5pp: Å ikke ta del i kommunikasjon

Bildet over viser flere trekk ved døvblindes kommunikasjonssituasjon. Bildet er fra en situasjon som tidligere er brukt til å vise en variant med en samtaleposisjon der den ene står bak den andre. Situasjonen er slik: Det er tidlig morgen første dag av informantsamlingen.

Det er frokost og kaffe rundt et langbord for de som er kommet tidlig. Inger er nettopp kommet.

Hennes tolk står i bakgrunnen og har informert om hvem som sitter ved bordet og hvor personene sitter. Inger tar initiativ til kort å hilse på to som sitter der. Arne har hun først hilst på ved å ta hendene bakfra og fram til han (som vist i illustrasjon 5d). De har hatt en kort samtale. Videre søker Inger seg fram til Ivar og hilser på han. Hun velger her, eller mer presist, de framforhandler seg til en noe annen samtaleposisjon der Ivar snur seg og strekker seg fram så de får hilst på hverandre mens Inger står og Ivar sitter.

Dette gir et eksempel på hvordan samtaleposisjon kan variere og hvordan det er noe som framforhandles i situasjonene. Men bildet illustrerer også noe annet. Her ser vi også hvordan Arne ikke får med seg de andres kommunikasjon. Som døvblind har han ingen mulighet til å ta del i samtalen eller til å overhøre informasjon som blir gitt bare noen få centimeter fra ham. Bildet viser noe av begrensningene som er i forhold til informasjonstilgang for døvblinde personer.

5.6.3 Oppsummering

Det direkte språklige møtet skjer for brukere av taktilt tegnspråk i dyadiske dialogsituasjoner. Alternativt vil samtaler kunne skje ved at samtaler blir formidlet via tolker eller andre hjelpere. Tekniske hjelpemidler som telefon og data kan også brukes til direkte samtaler via skrift og punktskrift.

Innen de ytre rammene for bruk av TNTS etableres kontakt og opplevd intersubjektivitet i møtet mellom samtalepartnerne. Innenfor rammene for taktil dialog kan en oppleve det å ha direkte kontakt, det å få kjennskap til den andre og å være til stede sammen med en annen i en her-og-nå situasjon. For TNTS skjer samtaler via kontakt i hovedsak i dyader.

Analyse og drøfting

Problemstilling II

6.1 Problemstilling II: Hvordan foregår interaksjon og meningsdanning når et nytt tema introduseres i en samtale?

Problemstilling II belyses igjennom fem delanalyser av samtaledata. I en dialogprosess formidles både språklige uttrykk og språklig funksjon. Mine analyser av samtalematerialet i kapittel 6 involverer forhandling om disse prosessene mellom to parter. Gjennom teorikapitlet har jeg presentert grunnlagsteori for de delanalysene jeg vil gjennomføre. Med data fra noen samtalesekvenser vil jeg i fem delanalyser fokus på forhandling om og avklaring av kontakt og oppmerksomhet, formål med kommunikativ handling, ønske om respons, turtaking og tema.

De språklige og kommunikative uttrykkene blir analysert på flere nivå. Det dialogiske aspektet ved samtalerne er helt basalt. I det fysiske grepet som taktil tegnspråklig kommunikasjon forutsetter, ligger det en samtidighet i signal som formidler kontakt, uttrykk og respons. I den fysiske kontakten gis det simultant signaler om både involvering, oppmerksomhet og kommunikative og språklige uttrykk. Da dette er signaler og uttrykk som er potensielt til stede samtidig i forhold til begge samtalepartnerne som benytter TNTS, blir analysene sammensatte og fokuserer på begge samtalepartene. I analysene vil jeg vurdert i forhold til hvordan modaliteten ved taktil tegnspråklig kommunikasjon kommer til uttrykk.

Analysene vil hver for seg kaste lys over noen få utvalgte aspekter ved forhandling om interaksjon og meningsdanning i samtaler.

De sekvensene jeg har valgt ut og de analysene jeg vil presentere, gir selvsagt bare noen eksempler på data som belyser problemstillingen II.

I samtalesekvenser utgjør ytringenes innhold, budskapet i ytringene, bare ett nivå i analysen. En samtale forutsetter felles oppmerksomhet og kontakt i kommunikasjonssituasjonen. Formål og intensjon med ytringene, og signaler omkring forhandling og avklaring av felles oppmerksomhet vil også trekkes inn.

Gjennom analysene prøver jeg ut ulike tilnærminger for å fange forhandling knyttet til interaksjon og meningsdanning. Samtaleanalyse og teori hentet fra kognitiv lingvistikk, slik de er beskrevet i kapittel 3, er basis for tilnærmingene i analysene for problemstilling II. En vurdering av samtalesituasjon og analysenivået på de enkelte delanalysene har avgjort hvilke metoder jeg har valgt å trekke inn i forhold til den enkelte delanalyse. Det vil derfor tildels bli brukt ulike analyseverktøy ved de enkelte delanalysene. Jeg betrakter analysene mine som utprøvende både på teoretisk og metodisk nivå.

Utvelgelse av data

I teorikapitlet presenterte jeg tema som det at samtalepartene forhandler fram ”noe nytt” i en dialog. Mitt startpunkt for datautvelgelse har vært knyttet til samtalesekvenser der det skjer et brudd eller blir behov for avklaring når et nytt tema introduseres. Denne type sekvenser har vært startpunktet for alle delanalysene knyttet til problemstilling II.

Jeg vil analysere måter partene forhandler om interaksjon og hvordan de forhandler om formidling av sine budskap, hensikt og poeng, og hvordan de løser kommunikative brudd i samtalen. Dialogutsnittene jeg velger som grunnlag for analysene er hentet fra tre samtaler: *Din kone, Min venn og Stjerne*. Samtalene er valgt ut slik:

Første samtale *Din kone* er hentet fra et av de første opptakene i materialet. Samtalesekvensen viser et møte mellom to gode venner som er bosatt i ulike deler av landet. Når samtalen starter, har det gått mange måneder siden sist de møtte hverandre. De har hatt jevn kontakt gjennom teksts telefon med punktskriftsavlesning og punktskriftstastatur. Nå møtes de i en hotellresepsjon like før de skal starte på et jobboppdrag sammen som veiledere for studenter. Idet opptaket blir gjort, er Inger 69 år og Nils 57 år gammel. De er nettopp kommet inn i varmen fra en noe strabasiøs tur gjennom ett vinterkledd Trondheim dagen etter et stort snøfall. Dette var den første samtalen der jeg ved første kronologiske gjennomgang av videoopptakene registrerte et mulig brudd i en samtale.

Det oppstår en situasjon som må avklares idet temaet ”Nils sin kone” introduseres i samtalen. Så snart dette er avklart, fortsetter samtalen videre til dette temaet blir avsluttet. Samtalen mellom dem avbrytes av en tredje person som kommer til. Hele samtalen mellom Inger og Nils er på 2 minutt og 47 sekund.

Den andre sekvensen er den andre samtalen der jeg ved datagjennomgang registrerte et brudd. Samtalen har jeg kalt *Min venn*. Dette er en samtale mellom Arne og Inger, som er bosatt i ulik del av landet. De har kjent hverandre i mange år. Når opptaket gjøres er de henholdsvis 56 og 69 år gamle. Denne samtalen er totalt 8 minutt og 25 sekunder lang, og i delanalysene jeg vil i hovedsak gå inn på avklaringen av samtalsens første tema. Det dreier seg om noe Arne gleder seg over å kunne fortelle Inger.

Tredje samtale, *Stjerne*, foregår mellom Ivar og Nils. Denne samtalen er den første i mitt materiale som er tatt opp i en situasjon der tre kamera er benyttet til videofilming samtidig. Den utvalgte sekvensen inneholder starten av samtalen der jeg i materialet så en situasjon der det skjedde et mulig brudd. Samtalen er filmet fra oppstarten av og viser at Ivar og Nils snakker forbi hverandre om hvert sitt tema. Det ene temaet er om stjerner og kometer. De to oppfatter selv usikkerheten om tema og tar initiativ til å avklare den mulige misforståelsen. Også Nils og Ivar er bosatt i ulike deler av landet. De har kjent hverandre lenge og møtes relativt ofte i ulike sammenhenger. Idet opptaket gjøres er de henholdsvis 56 og 57 år gamle. Samtalen er totalt på 12 minutt og 37 sekund.

Noen av delanalysene inneholder materiale bare fra en samtalesekvens, mens jeg i andre delanalyser vil trekke inn sekvenser fra flere samtaler.

Delanalysene i kapittel 6

Til problemstilling II vil jeg presentere i følgende delanalyser:

- 6.2 Delanalyse 1: Konstruksjon av tur- og turtakingsaspekter ved samtaleoppstart.
Initiativer og responser knyttet til en hilseprosedyre.
- 6.3 Delanalyse 2: Forhandling om mening knyttet til interrogative sekvenser
- 6.4 Delanalyse 3: Forhandling om språklig funksjon
- 6.5 Delanalyse 4: Meningsdanning med utgangspunkt i gestuelle uttrykk
- 6.6 Delanalyse 5: Elementer i en blend

Mange inntrykk fra samtalsituasjonen er med å påvirke interaksjons- og meningsdanningsprosesser. Analysen vil til dels være svært detaljerte for å kunne følge opp problemstilling II sin komplekse karakter.

6.2 Delanalyse 1: Konstruksjon av tur- og turtakingsaspekter ved samtaleoppstart. Initiativer og responser knyttet til en hilseprosedyre

6.2.1 Utvelgelse av samtale

Delanalyse 1 tar for seg en hilsefrase som går over flere turer. Hilsefrasen blir uttrykt i oppstarten av samtalen *Din kone*. Nils og Inger møtes og en samtale begynner, men selve den formelle hilseprosedyren er ikke det første temaet mellom dem. Jeg velger derfor i analysen å se på det som skjer før de kommer fram til hilsereplykkene. Slik trekkes hele innledningen av samtalen inn som en del av rammen og som bakgrunn for drøftinger av hilsningsutførelse og utforming. Videre fortsetter delanalyse 1 med analyse av hilseprosedyren, både initiativet til og responsen på hilsenen. Konstruksjonen av tur- og turtakingsaspekt ved oppstarten av samtalen vil bli lagt spesielt stor vekt på.

Jeg vil særlig fokusere på forhandlingen mellom samtalepartnere om oppbygging av samtalsens form og se på hvilke måter forhandlingsaspekt og interaksjonen mellom samtalepartene skjer. Det er i hovedsak samtalsens første syv turer som drøftes, men i en viss grad vil også det som skjer videre i samtalen inkluderes i analysen der dette trengs for å underbygge og tydeliggjøre noe av de konklusjonene jeg trekker.

Samtalen viser Inger og Nils som nettopp er kommet inn i en resepsjon. Det er tidlig på formiddagen. Nils har ytterjakken på og Inger har på en flott vinterhatt hun selv har laget. Begge to står når de snakker med hverandre, jamfør kapittel 5 er dette altså en stående samtaleposisjon. Nils er en stor, kraftig kar som er høyere enn Inger. Dette påvirker samtalerommet mellom dem, da Inger må strekke sine hender noe opp mot ham.

Det er i slutten av februar måned og natten før de møtes har det snødd mye. Ute er det kaos på veiene og fortauene er ennå ikke brøytet. Det har vært vanskelig å ta seg fram til hotellet der de nå møtes. Både været og arbeidsoppdraget de skal i gang med, kommer opp som tema når samtalen begynner. Hele samtalen varer i ca. 3 minutter og avsluttes ved at Nils sin ektefelle Nina kommer bort og hilser på Inger. Da slippes den fysiske kontakten mellom Nils og Inger. Inger får kontakt med Nina sine hender og de hilser på hverandre og begynner også å samtale sammen på taktilt tegnspråk. Nils blir stående og vente – som døvblind kan han ikke ta del i samtalen eller vite hva det da snakkes om.

Rammen for denne samtalesekvensen er et møte mellom venner som er glade for å treffe hverandre. Min hypotese er at oppstarten av samtalen er en situasjon der en kan forvente at det vil kunne forhandles spesielt aktivt om turtagning og grep, og at samtalereguleringen vil kunne være tydelig. Spissformulert kan man si at dess bedre venner og dess lengre tid siden en møtte hverandre sist, jo mer intens kan selve oppstarten av møtet oppleves.

Flere sekvenser fra samtalen *Din kone* vil bli analysert i senere delanalyser i kapittel 6. Opplysningene som gis om samtalen her, vil derfor gi informasjon til flere av delanalysene som tas opp senere i kapitlet.

Da jeg rett etter opptaksperioden foretok en sikkerhetskopiering og kronologisk grovkategorisering av videoopptakene, merket jeg meg denne samtalesekvensen mellom Nils og Inger. Jeg hadde på forhånd bestemt meg for at situasjoner med brudd i kommunikasjonen burde være interessante for å studere regulering av samtaler, forhandling om temaoppbygging og for å studere meningsdanning. Jeg ville se hva som skjedde i forkant av slike samtalsituasjoner og hvordan samtalepartnerne løste situasjonen. Samtalesekvensen jeg har kalt *Din kone*, var den første i mitt samtalemateriale der jeg registrerte et mulig brudd i kommunikasjonen, eller en sekvens med en mulig misforståelse. Et brudd i samtalen er i denne sammenheng *ikke* at samtalen stopper helt opp og at samtalepartnerne går fra hverandre eller avslutter samtalen. Med et brudd i kommunikasjonen mener jeg her brudd i forståelse eller sekvenser der samtalen stopper opp og må avklares før den går videre etter en fase med eventuelle forhandling og avklaring.

6.2.2 Transkripsjon av samtalen

Som bakgrunn for analysen av eksemplet vil jeg først presentere samtalesekvensen med en tegntranskripsjon og med en tematisk analyse. Jeg velger å presentere flere nedskrivingsmåter av samtalen.

Først vil jeg gi en tegntranskripsjon av oppstarten i de første 26 sekunder av samtalen, replikk 01 til 07:

Re-plikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
01	Nils	UTE OVER-HAUG GÅ-USTØDIG-PÅ- GLATTA ⁴⁰ (peker mot. venstre) HAUG SNØ SNØ [JEG]	Når Nils peker mot venstre mot venstre, snur han ansiktet sitt og peker i retning mot et vindu ⁴¹	Det er to gestuelle uttrykk i replikken: OVER-HAUG GÅ-USTØDIG-PÅ- GLATTA
02	Inger	[Ja] Ja(X2) DET [FINT]	Tilbakemelding med klapp mot hånden. Gjentas tre ganger	
03	Nils	[JEG] GÅ-OVER JEG [MYE]		
04.1 04.2 04.3 04.4 04.5	Inger	[FØR SNØ HVITT] (.) STEMMER/ FERDIG (.) []TAKK FOR [] VENT []TAKK-FOR-SIST (2.0)	Nils vil ta ordet, men Inger holder hans hender tilbake Nils forsøker gjentatt gang å ta tegnet. Ved markering [] er det både forhandling om turtaking og tegnføring. Rytmsk og markert utførelse av tegnet TAKK	Tegnet glosset som STEMMER / FERDIG har flere betydninger Forhandling ved turtaking i 4.3 og 04.5 tas opp senere i delanalyse 1 I tillegg til tegnet VENT sier Inger også "vuv" (vent?) med munnbevegelser
05	Nils	(.) Ja TAKK SAMME MÅTE Ja		
06	Inger	HYGGELIG TREFFE DEG IGJEN Ja Ja (.)	Inger klapper mot Nils sin hånd	
07.1 07.2 07.3	Nils	BRA (.) TOLKESTUDENT FØR DE-VI TRENE/ØVE (x2) UTBYTTERIKT SANT		TRENE kan også glosset som LÆRE, ØVE

Tabell 6.2a: *Din kone*, replikk 01 til 07

Turvekslingen er ført opp med nummererte turer for de enkelte replikker. Jeg har valgt å dele opp replikkene i underpunkter 4.1, 4.2, 4.3, etc. der det er hensiktsmessig i forhold til å markere innholdet i en replikk.

For å lette innholdsmessig oversikt over samtalesekvensen, vil jeg presentere en versjon av denne første sekvensen framstilt i en oversettelse som prøver å ta hensyn til stil og uttrykk i samtalen. Her er samtalen gjengitt i en tilnærmet muntlig norsk versjon, med overlappende samtale og pauser markert:

⁴⁰ Uttrykket glosset GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA er et gestpreget uttrykk som er innholdsmessig er forsøkt glosset inn mot begrep og tegn som kan sees som grunnlag for gestens utforming. Bindestrekglossingen er her brukt på en måte som også kan gjenfinnes for faste tegnuttrykk som for eksempel hos Wallin (1994:1): (1.3) (HAR-INGEN-LUST)

⁴¹ Nils har litt lyssans og kan trolig skimte lys fra et vindu. Han peker her mot UTE, og det er mulig at han peker i den retningen han ser som er "ute" det vil si ut til venstre.

Oversettelse av samtalen *Din kone*, replikk 01 til 07

- 01 Nils : Det er jammen mye snø ute! Jeg måtte nesten klatre over de store snøhaugene. Det var ustødig og vanskelig å ta seg fram, [jeg]
- 02 Inger : [Ja] slik er det [og forresten]
- 03 Nils : [da jeg] skulle gå over snøhaugene [så]
- 04 Inger : [Det har snødd massevis] (.) det har det virkelig gjort. Du, Takk for (.) [vent litt] Takk for sist!
- 05 Nils : (.) Ja, Takk i like måte
- 06 Inger : Det var hyggelig å treffe deg igjen ja
- 07 Nils : Takk. Vi skal trene med tolkestudentene igjen. Håper det blir lærerikt og at de får øvd og får utbytte av dette.

Tematisk analyse av innholdet i *Din kone*, replikk 01 til 07

Noe av bakgrunnsinformasjonen til samtalen er at det skjer et møte mellom gode venner som ikke har møtt hverandre på lang tid. I den aktuelle samtalsituasjonen er det:

- et møte
- mellom gode venner som ikke har møtt hverandre på mange måneder
- en vinterdag med svært mye snø i sentrumsgatene
- like før de skal arbeide som instruktører ved tolkeutdanningen

Ut fra kjennskap til samtalsituasjonens kontekst er det en klar sammenheng mellom de enkelte tema og den her-og-nå-situasjonen der samtalen finner sted.

Avklaringen av tema er et viktig trekk i denne samtalesekvensen, som grovt sett handler om:

- **Tema 1:** været (replikk 01 til 04.1)
- **Tema 2.** høflighetsfraser (replikk 04.3 til 07.0)
- **Tema 3:** tolkestudentene – arbeidsoppdraget (replikk 07.1 til 17)

Videre er det en lengre sekvens om et fjerde tema som er ”Nils sin kone”. Oppbyggingen av de ulike tema i oppstarten av samtalen er vist i en skjematisk temaanalyse. Her ser en blant annet omfanget av de ulike replikkene: hvem som bringer inn det enkelte tema, hvem som responderer og hvem som bygger ut temaene.

Inger	Nils	Tema	Temautvikling
	01 Nils: UTE OVER-HAUG GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA HAUG SNØ SNØ [JEG1]	Tema 1: Været	Temaintroduksjon Nils introduserer tema 1
02 Inger: [Ja] Ja DET [FINT]			Respons til tema 1 Blir et eget nyt tema avbrutt?
	03 NILS :[JEG] GÅ OVER JEG [MYE]		Fortsetter Tema 1
04.1 Inger: [FØR SNØ HVITT] (.) 04.2: STEMME/ FERDIG 04.3: (.)TAKK FOR 04.4: VENT 04.5: TAKK-FOR-SIST (2.0)		Tema 2: Høflighetsfraser	Respons til tema 1, replikk 04.0 Avsutter tema 1, replikk 04.1 Introduserer tema 2: replikk 04.2 og 04.3 Inger introduserer tema 2 (Pause 2:0)
	05 Nils: (.) Ja TAKK SAMME MÅTE Ja		Respons til tema 2
06 Inger: HYGGE TREFFE DEG IGJEN Ja Ja (.)			Følger opp fortsetter tema 2
	07.1 Nils: BRA(.) 07.2 TOLKESTUDENT FØR DE-VI TRENE/ØVE (x2) UTBYTTERIKT SANT	Tema 3: Tolkestudentene	Respons tema 2 Introduserer tema 3 Nils introduserer tema 3

Tabell 6.2b: Temautvikling i replikk 01 til 07

Når de ulike tema markeres med fargekode, er det lettere å visualisere omfanget av de enkelte deltemaene.

Et fellestrekk ved samtalen tema 1, 2 og 3 er at den som introduserer temaet, er den som følger opp og utvider det. Når samtalen begynner er det Nils som i sin første replikk introduserer været som tema og det er også han som følger det opp i replikk 03. Etter en kort respons avslutter Inger tema 1 i replikk 04.1 og 04.2, før hun introduserer tema 2 med en hilsen (i replikk 04.3). Høflighetstemaet i tema 2 viderefører hun i replikk 06. Nils gir nødvendig respons. Men så introduserer han raskt tema 3, som han bygger ut og etter hvert knytter til tema 1 (fra replikk 7 og videre utover).

Konstruksjon av tema i første del av samtalen

De to vennene som møtes, har mye på hjertet; de har mye de vil si på en gang. I de første 30 replikkene i samtalen *Din kone* er det fire temaer som introduseres. Det første temaet, været, starter samtalen (tema 1). Så følger hilsningsfrasene (tema 2). Ut fra de spesielle værforholdene denne dagen og ut fra at de er gode venner som ikke har møtt hverandre på lang tid, er begge temaene aktuelle, og synes å bli lett oppfattet. Tolkestudentene er tema 3,

og det kommer opp tidlig i samtalen. Begge informantene er nå i Trondheim på grunn av et jobboppdrag for tolkeutdanningen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Dette oppdraget knyttes etter hvert sammen med tema 1; det er i grunnen fint at tolkestudentene kan få trene på ledsaging i dager med ordentlig vintervær. Det vil gi dem gode læringsmuligheter, blir de to samtalepartene enige om.

Selv om temaene er forbundet med her-og-nå-situasjonen, er de ikke opplagte, selvfølgelig eller uvesentlige. De må introduseres på en måte som gjør at de oppfattes av den andre; de må konstrueres i felleskap i den aktuelle situasjonen.

Både tegntranskripsjonen og temaanalysen benyttes som bakgrunn for å analysere videre på detaljnivå, der jeg vil se nærmere på interaksjon og forhandling om tema utvikling og temaframstilling.

Analysen av samtalen viser ikke noe som tyder på at samtalepartene i oppstarten av denne dialogen ikke oppfatter hverandres ytringer. Inger og Nils gir adekvate responser på hverandres ytringer.

6.2.3 Introduksjon av tema – en hilseprosedyre

Som transkripsjonen viser, introduserer Inger i replikk 04 og 06 en hilsen til Nils. Hun velger en fast hilseprosedyre for å si ”Takk for sist!” og fortsetter i replikk 06 med ”Hyggelig å se deg igjen”.⁴² Nils oppfatter hilsenen og svarer slik man konvensjonelt skal svare på slike høflighetsprosedyrer. Han svarer ”Ja takk i like måte” og responderer med at det er hyggelig, i replikk 05 og 07. Så fortsetter han videre med nye temaer i samtalen.

Uttrykksmåten de bruker i denne hilsefrasen, er vanlig i norsk tegnspråk. De velger tegnspråklige uttrykk som i dette uttrykket har en form med en stor grad av påvirkning fra formen og uttrykket i norsk talespråk. Dette gjelder både Ingers initiativ og Nils sin respons:

04.3	Inger	(.) TAKK FOR []
04.4		VENT
04.5		TAKK-FOR-SIST (2.0)
05	Nils	(.) Ja TAKK SAMME MÅTE Ja
06	Inger	HYGGELIG TREFFE DEG IGJEN Ja Ja (.)
07.1	Nils	BRA (.) TOLKESTUDENT FØR

Tabell 6.2c: Transkripsjon – replikk 04.2 til 7.1

⁴² Ytringene i dette avsnittet er gjengitt i norsk oversettelse

Å beskrive dette som en hilsen ved bruk av en innarbeidet tegnspråklig og norskpåvirket høflighetsfrase er enkelt. Inger sier sin hilsen tydelig henvendt til Nils. Dette initiativet svarer Nils på med en tydelig, adekvat og forventet respons. Inger velger en norskpåvirket hilseform TAKK-FOR-SIST noe som trolig påvirker Nils til å velge å svare med en tilsvarende norskpåvirket respons: TAKK SAMME MÅTE ("Takk i like måte").

Å glosse tegnene i ytring 04 og 05 er imidlertid ikke tilstrekkelig for å si noe om hvordan denne hilsenen utføres. Jeg vil se nærmere på måten denne hilsenen uttrykkes på, og på de variantene av tegnføring som Inger benytter i samtalesekvensen. Dette for å illustrere hvordan samtalepartene må forhandle om å finne rom og form på en slik høflighetsfrase.

6.2.4 Interaksjonsmessig forhandlinger

I denne sekvensen er det mange trekk fra en aktiv forhandling for å presentere tema og beholde ordet. Flere eksempler på slike forhandlingsfaser er rent fysisk observerbare i samtalesekvensen. Både trekk ved turtakingen, avbrytelsene, det å holde hender tilbake, det å markere med uvanlig artikulasjonssted, det å bekrefte med klapp mot egen hånd og det å benytte markører for temaskift er virkemidler samtalepartnerne tar i bruk.

Bergman (1983) viser til at *blikket* har mange funksjoner i tegnspråk og at en av dem er den sentrale funksjonen for samtaleregulering, det vil si for de mekanismer som regulerer turtagningen. Bergman viser også til Baker (1977) som "(...) för amerikansk teckenspråkskommunikation visat hur ögonkontakten mellan mottagaren och den tecknande reglerar samtalet och visar vems "tur" det är att yttra sig" (Bergman 1983:55).

Døvblinde må bruke andre signaler når de er utelukket fra å bruke blick i samtalereguleringen.

I samtalen uttrykker samtalepartene seg med iver og engasjement – kanskje kan begrepet *høy intensitet* brukes om måten samtalen utspilles på. Dette vil jeg ser nærmere på videre og blant annet komme inn på flere momenter knyttet til stil og uttrykksform. Gjennom en detaljanalyse av uttrykksformene i sekvensen vil jeg forsøke å si noe om hva det er som gir denne engasjerte forhandlingssituasjonen i forhold til innhold og samtalestil.

Ett moment jeg vil presisere i forhold til videre drøftinger: På grunn av min fortolkning av trekk ved utførelsen av hilseprosedyre og forhandlingstrekk ved turtakingen tolker jeg deltagerne som ivrige. Med dette som en forforståelse ser jeg at dette kan påvirke min analyse.

6.2.5 Kampen om tegnet

Jeg velger å beskrive samtalen som en dialog med høy intensitet delvis på grunn av et inntrykk av at her er det en kamp om ordet. Formuleringer som å *beholde ordet* og *kampen om ordet* er begrep som tradisjonelt brukes om å beskrive noe ved samtalestilen. En riktigere benevnelse på denne uttrykksmåten i denne samtalen med TNTS ville vært forhandlinger om å *beholde tegnet* eller *kampen om tegnet*. Det at samtalen skjer gjennom berøring og kontakt mellom hender i bevegelse, gjør at det enkelte turskifte kan være en nesten konkret ”kamp” og forhandling om hvem det er som skal få tegnet og om hvem det er som skal få komme i samtaleposisjon.

Møte mellom venner som ikke har møtt hverandre på lenge, gir spesiell intensitet og en emosjonell involvering ved kontakt. Samtalepartene må derfor avklare kontaktetableringen under betingelser som kan gi en intensitet og stor grad av oppmerksomhet mot hverandre. Samtidig skal dialogen etableres og reguleres. At samtalen er ivrig og det er raske turskiftinger, gjør at signalene om turtaking må sendes og mottas raskt og smidig.

Det er flere trekk ved samtalen som går på forhandling mellom samtalepartene: Hva skal det snakkes om? Hvem har ordet/tegnet? Hvem gir tilbakemelding på det som blir sagt, og på hvilken måte blir tilbakemelding uttrykt? På hvilken måte signaliseres forhandling om dette, og på hvilken måte uttrykkes initiativ til å beholde eller få tegnet? Næranalyse av sekvensen gjør meg mer bevisst på at viktige signaler om regulering av samtalen spiller inn her.

Illustrasjon 6.2a: Turskifte ved avbrytelse

Illustrasjonen (fra overgangen mellom replikk 01 og replikk 02) viser den raske overgangen og samtidigheten ved turskifte. Det er Nils som har tegnet, og Inger som raskt avbryter ham når han fører sine hender mot egen kropp til tegnet MIN. Fra denne posisjonen slipper Inger hans hender og fører dem under hans: Hun avbryter kontakten om hans hender og overtar turen. Bildet over viser at både Inger og Nils smiler mot hverandre, som de også gjør i store deler av dette møtet. Det er flere utradisjonelle trekk ved utformingen av tegnene i Ingers hilsen; dette gjelder både artikulasjon og artikulasjonssted. Dette vil nå presenteres.

6.2.6 Avbrytelser

Samtalepartnerne avbryter hverandre til stadighet, og det er mange eksempler på samtidig tegnføring der den ene begynner å snakke før den andre er ferdig med sin ytring. Når replikkene i samtalen tre første tema analyseres, ser man at det i denne samtalesekvensen skjer i alt **15** avbrytelser: Åtte ganger er det Inger som begynner å snakke før Nils er ferdig, replikk 02, 04, 04 (ved oppstart og også i en sekvens midt i ytringen), 16, 20, 25, 27 og 29. Og syv ganger er det Nils som avbryter Inger, i replikk 03, 04, 04, 15, 17, 28 og 30.

Som eksempel på en avbrytelse vil jeg vise til overgangen mellom slutten av replikk Nils 03 og oppstarten av Ingers replikk 04. Denne overgangen er i tegntranskripsjonen markert slik:

Nils 03 : JEG [MYE]
Inger 04 : [FØR SNØ HVITT] (.)
Eksempel 6.2 I

Fra videoopptaket viser følgende bilde denne overgangen:

Illustrasjon 6.2b: Eksempel på avbrytelse/overlappende dialog

Inger tar her over, og avbryter Nils sin ytring, fra replikk Nils 03 til Inger 04.1. Hun begynner å bruke tegn – sier FØR – mens Nils fortsatt holder sin hånd på artikulasjonsstedet for tegnet MYE, som var der det siste tegnet han fikk uttrykt i replikk 03. Bildet viser begge to i en delvis overlappende ytring. Inger er her i gang med sin respons til Nils selv før han er ferdig med sin ytring. MYE sier Nils og holder sin hånd opp med artikulasjonssted sin egen brystkasse, mens Inger sier FØR HVITT MYE. Denne type avbrytelser med en overlappende dialog skjer gjentatte ganger i dette møtet mellom dem. Avbrytelsene sier noe om interaksjonen i denne samtalen, og illustrasjonen er et typisk eksempel på en slik overlapping. I tegnspråk kan enkelttegn holdes over tid, slik som i dette eksemplet der Nils tegner [MYE] med sin høyre hånd noe på skrå inn mot sin brystkasse, mens Inger er i gang med sin ytring med flere etterfølgende uttrykk.

I overlappingen mellom replikk 10 og 11 er det i en sekvens samtidig tegnføring/samtidig samtale. I disse to replikkene uttrykker Nils og Inger seg samtidig. Dette er en sekvens som oversatt til norsk kan transkriberes slik:

Inger 10 : [Ja]
Nils 11 : [Ja, det blir bra]

Eksempel 6.2 II

Det som skjer her, er følgende: Gjennom to forutgående turer har Nils i replikk 07.2 og replikk 09 etablert et tema om trening i ledsaging på vinterføre. Så skjer denne bekreftelsen fra Inger som kan forstås som en tilbakemelding på at tema er oppfattet eller forstått. Det som skjer, er komplekst. Inger og Nils sine hender er samlet i et felles grep. Inger starter med tegn og bekreftende klapp mot Nils sin hånd; hun sier Ja. Så føres hendene fram og tilbake mellom dem i tegnrommet. Nils trekker hendene mot seg og utfører en gest. Dette er et uttrykk som ikke er tydelig.

Hendene føres på en måte som kan tolkes som tegnet JEG og kanskje også en gest som ligner på tegnet ENIG. Samtidig bøyer han seg fram mot Inger og lener seg så tilbake igjen. Det ser så ut som om Inger igjen vil gi en bekreftelse, men Nils fortsetter. I hele denne sekvensen der hendene skyves fram og tilbake mellom dem i et felles grep for en gjensidig bekreftelse, ser det ut som om de har stor grad av oppmerksomhet og konsentrasjon om hverandre. Det synes som om dette er en fase der det er åpent for dem begge til å kunne komme til ordet eller som om de begge avbryter hverandre i for å få ordet.

Illustrasjon 6.2c: Avklaring av hvem som skal ta tegnet – en fase der hendene føres mellom samtalepartene

Om denne sekvensen – der hendene føres mellom dem – regnes med som en form for overlapping og avbrytelse, er det i alt **16** avbrytelser/tilløp til avbrytelser i de første 30 replikkene av samtalen.

6.2.7 Hindring av samtalepartners ytring

Ved **to** replikker skjer det en fysisk hindring i forhold til å la den andre få overta ordet. Dette skjer for Inger første gang (i replikk 09) og for Nils første gang (i replikk 04.3). De prøver å ta ordet, men får hendene fysisk holdt tilbake så de ikke får avbrutt den andres tur. I samtaler skjer dette ved en aktiv forhandlingssituasjon der det som uttrykkes rent fysisk er ”joint action”.⁴³ Jeg vil drøfte disse uttrykkene for hindring av samtalepartners ytring slik.

Det som skjer er at de holder samtalepartnerens hender igjen, og rent fysisk bremses eller hindrer bevegelsen til samtalepartnerens hender. Det finnes så vidt jeg vet ingen term for en slik språklig funksjon, så begrepet *hindring av samtalepartners ytring* eller *samtalebremsing* eller *taktil samtalehindring* kan forslagsvis brukes om dette fenomenet. Ved bruk av taktil kommunikasjon gir berøring via hendene en mulighet til å ta i bruk denne formen for virkemiddel til samtaleregulering – å fysisk holde den andres hender tilbake eller nede.

⁴³ Jamfør Clark begrep (1996) referert til i kapittel 3

Her er dette illustrert med at Inger hindrer sin samtalepartners ytring. Inger har tegnet, og når Nils endrer sitt grep tilsvarende som å endre fra en lytteposisjon til en taleposisjon med sine hender, dytter og holder Inger hans hender tilbake. Tilsvarende funksjon med å hindre den andres uttrykk, vises også i kapittel 6.4, i en sekvens der Arne hindres i å fortsette sin bokstavering i en samtale med Inger. Der tolker jeg dette som at Inger ønsker å bremse eller få tilpasset Arnes måte å bruke håndalfabetet på, for at hun skal klare å oppfatte hans budskap.

Illustrasjon 6.2d: Taktil samtalehindring

Når Nils her prøver å ta tur hindrer Inger han i å avbryte henne. Man ser at Nils løfter sin høyre hånd for å få tak i Ingers hånd så han kan overta tegnet, samtidig med at Inger med sin høyre hånd holder hans venstre hånd tilbake og holder en håndposisjon som gjør at hun beholder tegnet. Med munnbevegelser sier hun "v" som i "vent". Nils får ikke tatt Ingers hånd for å overta turen, og Inger fortsetter.

Denne type tilbakemelding er det ikke lett å illustrere med stillbilder eller ved transkripsjon. Det er bevegelsene som hindres, og det vises både ved egen bevegelse og fysisk blokkering av den andres bevegelse. Et bilde av hvordan ansiktsuttrykket til sammen med hendenes plassering kan gi en viss billedlig framstilling av dette fenomenet, er vist ovenfor som et eksempel i illustrasjon 6.2d. Denne type uttrykk illustreres imidlertid best ved videosekvenser der bevegelsene kommer fram. Videoframvisningen bør kjøres i redusert hastighet for å få med uttrykksmåten. I analysesammenheng kan det være nødvendig å kjøre digitaliserte opptak i bilde-for-bilde sekvenser for å kunne følge utviklingen i uttrykkene i tegnføring, mimikk og kroppsholdning. Det man ser er fysiske uttrykk for interaksjon.

En annen fortolkning av en slik taktil samtalehindring er at dette kan være en aktiv måte å gi uttrykk for at man selv vil avbryte og selv komme med sine innspill. Slik kan dette være et uttrykk for regulering av turveksling med taktilt tegnspråk.

6.2.8 Grep som muliggjør raske turtaksskiftninger

I oppstarten av samtalen *Din kone* er det er mange raske skriftninger mellom korte turer og en påfallende bruk av avbrytelse og samtidig tegnbruk. I en del overganger velger Nils og Inger å bruke grep om hverandres hender som muliggjør dette. Overgangen mellom replikk 11 og replikk 12 er ikke avmerket som samtidig tale. Overgangen mellom turene i replikkvekslingen er imidlertid svært rask, både for denne og for mange av de andre replikkvekslingene i samtalen. Det neste illustrasjon viser, er oppstarten av Ingers replikk 12. Replikk 11 viser når Nils sin hånd er nettopp ferdig med å bekrefte med klapp på Ingers hånd. Før han har fått sin hånd tilbake til en samtaleposisjon der de har kontakt med begge hender, er Inger i gang med replikk 12. Tegnet DE (studentene) blir uttrykt med kontakt med en hånd, alt før et håndgrep for turtakningsskift er fullført.

Dette vises i følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.2e Håndgrep som gir mulighet til rask replikkveksling (replikk 12)

Denne samtaleposisjonen muliggjør raske turskifter. Veksling mellom tegn utført med en hånd og begge hender, synes smidig og effektiv. Tegnet DE gjøres i NTS med 1 hånd, og det gir rom for at samtalepartneren kan utføre kommentarer med sin hånd i forhold til den hånden som blir ”ledig” når den andre sier DE med en hånd.

Grepet mellom Nils og Inger i illustrasjon 6.2e er av den type håndgrep som Mesch (1998a:57) beskriver som *dialogposisjon* i taktilt tegnspråk. Dette benyttes her av Nils og Inger, men for ordens skyld vil jeg peke på at dette ikke er det grepet som i hovedsak brukes mellom mine informanter. Både i denne samtalen og med det materialet jeg har med taktilt norsk tegnspråk, synes det vanligste grepet, å være at den som har tegnet har begge sine hender under et grep der den andres hender som holder lett rundt eller lett over hendene til den som har tur. Det er dette som Mesch (1988:44) omtaler som *monologposisjon*. Dette grepet og benevnelsene for grep er allerede beskrevet og drøftet i forhold til problemstilling I i kapittel 5.1.

6.2.9 Tilbakemeldinger som gir bekreftelse på eget utsagn

Med tilbakemeldinger tenker man vanligvis på kommuniserende signaler relatert til ytringer som samtalepartneren kommer med. I taktilt tegnspråk er tilbakemelding vanligvis signal uttrykt på samtalepartnerens hånd eller arm.

I denne samtalesekvensen ser man at tilbakemelding også kan gis i forhold til egne ytringer, der det er flere tilfeller der samtalepartneren gir en tilbakemelding på sin egen ytring ved å benytte tilbakemeldingsklapp mot den andres hånd.

En annen type tilbakemelding ser man også eksempel på:

Illustrasjon 6.2f: Tilbakemelding med klapp mot egen hånd

I denne replikken gir Nils gir tilbakemeldingssignalene med klapp mot egen hånd. Han løfter sin hånd for å utføre og gjenta tilbakemeldingen med tre klapp mot sin egen hånd. I stedet for å gi tilbakemelding på Ingers hånd bruker Nils i denne situasjonen sin egen hånd som artikulasjonssted.

Det er Inger som i denne sekvensen har hatt samtaleturen og Nils avbryter henne ved å løfte sin venstre hånd over for å nå sin høyre hånd og bekrefter det Inger nettopp har sagt med tre tydelige tilbakemeldingsklapp på sin egen hånd. Hans tilbakemeldingssignal utføres imidlertid med en så markert intensitet at uttrykket helt klart også vil være oppfattbart for Inger. Nils gir på en måte tilbakemelding til seg selv, men uttrykket er så tydelig at det skulle være lett oppfattbart også for Inger. Inger gir samtidig en tilbakemelding med sin hånd mot Nils sine hender.

Jeg er usikker på hvordan dette skal forstås i denne sammenhengen. Variantene har utgangspunkt i en samtalestil der det er kamp om tegnet eller om talerposisjon. Selv om Inger fortsatt har tegnet, kan dette tolkes som en mer aktiv respons fra Nils sin side: å gi tilbakemeldingen på sin egen hånd. Det kan også være en forsnakkelse, ett uttrykk for at han er ivrig eller det kan være valgt for å gi en tilbakemelding av en bestemt karakter.

Dette uttrykket utføres relativt tidlig i dialogen, i replikk 11. Denne måten å gi tilbakemelding på har jeg bare observert noen få andre steder i mitt datamateriale. Det er imidlertid for få eksempler til at jeg kan si noe mer om dette enn at denne tilbakemeldingsformen også benyttes.

Det er imidlertid neppe tilfeldig at denne type tilbakemelding gis i en sekvens der begge aktivt forsøker å komme inn i samtalen med sine tema. Dette kan kanskje tolkes i forhold til forhandling knyttet til samtaleregulering der det pågår en aktiv forhandling for å beholde tegnet. Jeg ser en mulig fortolking av denne responsen i retning av et signal mer til den som ytrer responsen enn til samtalepartneren, eller som en del av "kampen om tegnet" i en engasjert forhandling om turtaking i ivrig samtale.

6.2.10 Markering med bruk av setningsmarkør "FERDIG" og "STEMMER"

Dialogen kan også reguleres med bestemte setningsmarkører. I replikk 04.3 ytrer Inger seg slik: Inger fører høyre hånd ned mot venstre hånd med en kort og bestemt bevegelse. Etter at høyre håndbak har hatt fast og markert kontakt med venstre hånd, føres høyre hånd i en kort bevegelse opp igjen.

Illustrasjon 6.2g: Setningsmarkør: FERDIG/STEMMER

Dette tegnet kan ha flere betydninger, noe som er forsøkt vist med to mulige oversettelser, enten STEMMER eller FERDIG. Tegnet kan bety ”Det stemmer, det er korrekt, det er riktig,” men kan også ha betydningen ”ferdig” eller at noe er avsluttet. I norsk tegnspråk kan man se tegnet brukt hyppig med denne tegnføringen FERDIG, men tegnet kan også hyppig utføres med kombinasjonen FERDIG-FØR. Begge de to begrepene FERDIG og FERDIG-FØR kan ha en klart regulerende funksjon i setninger eller informasjonsformidling i betydningen ”nå er vi ferdige med dette og går over til noe annet”. I samtaler på norsk tegnspråk er denne konstruksjonen ofte benyttet for å markere temaskifte. Ut fra sammenhengen er det en plausibel forklaring for replikk 04 at Inger avbryter Nils med tegnet FERDIG/STEMMER. Hun ønsker å bringe inn et nytt tema. Etter at hun har gitt en kort respons på det foregående temaet med en kort kommentar av gjentakende karakter, tar hun en pause og sier så FERDIG som en overgang til det nye temaet hun vil introdusere videre i replikk 04.3. Ut fra en slik fortolkning kan tegnet hun bruker i 04.2, transkriberes som FERDIG og markerer avslutning av været som tema.

RIKTIG eller KORREKT eller STEMMER kan også være begrep som fanger betydningen av dette tegnet. En må vurdere sammenheng og samtalekontekst for å si noe om hvilken mening begrepene har i en gitt sammenheng. Ser vil tilbake til oppstarten av replikk 04, kommer Inger først med en gjentakelse. Det skjer etter en sekvens der en kamp om tegnet er tydelig.

Dette kommer fram gjennom mange signaler, eksempelvis ved avbrytelser og samtidig tegnføring. (Begrepet ”samtidig tegnføring” er her synonymt med begrepet ”samtidig tale”).

Dette er en overlappende sekvens der begge samtalepartnerne ”har tegnet”/ ”har ordet”. Det vil kunne være mulig å oppfatte sekvenser med samtidig tegnføring så lenge det er berøringmessig kontakt, men dette er ikke den betydningen jeg her legger i termen.)⁴⁴

Inger har avbrutt Nils, og hun har gitt en kort tilbakemelding på at hun har oppfattet det han har å si ved å gjenta noe av hans ytring:

Inger 04.1 : [FØR SNØ HVITT] (.)
Eksempel 6.2 III

Inger gir en kort generell tilbakemelding på Nils sitt ”vær-tema” og bekrefter at det har snødd. Så skjer en markering med en kort pause. Så kommer hun med neste ledd av replikken som er en markering av at noe er avsluttet:

Inger 04.3 : STEMMER/FERDIG
Eksempel 6.2 IV

I denne samtalen er det i sammenhengen også mulighet for å tolke utsagnet som ”det stemmer”, eller ”det er korrekt”. Nils er kommet med et sterkt utsagn om det forrykende været som de har opplevd ute. Situasjonen berettiger altså absolutt en kommentar om været. Sett ut fra den ytre sammenhengen rundt samtalen kan en legge en slik fortolkning på Ingers bekræftelse når Inger avbryter Nils (04.1) og gir tilbakemelding på vær-temaet. Pausen som etterfølger denne kommentaren, kan også tolkes i forhold til betydningen STEMMER, med den oversatte betydning at ”det er jammen helt riktig det”, ”det er helt korrekt (at det har snødd mye ute)”.

Ut fra sammenhengen tegnet står i, vil jeg peke på at både betydningen STEMMER og FERDIG kan være plausible fortolkninger. Ut fra sammenhengen kan det gis tolkningsmuligheter i forhold til begge betydningene. Begge betydningene vil innebære en markering av overgang til et nytt tema.

Denne drøftingen knyttet til analyse av transkripsjon og oppfattelse av innhold, peker også mot utfordringer som går på meningsanalyse av det som uttrykkes i en tekst.

⁴⁴ I mitt materiale er det også eksempler på samtidig tegnføring uten taktil kontakt, der den ene slipper den andres hender mens den andre fortsetter med å si ferdig det han har begynt på. Dette vil det ikke kunne være grunnlag for å tro at blir oppfattet og registrert. Likevel kan se pussige sekvenser, der kontakten med samtalepartnerens slippes i en samtaleturn for å si et tegn ut i luften. Eksemplet er her det å vise lang, lang avstand, ”HELT-BORT-DIT”, og den andre får dette tegnet presentert uten mulighet til å kjenne det. Så tar fortelleren direkte kontakt videre og fortsetter sin tur. Ut fra den sammenheng dette gjøres i, ser det likevel ut som om dette blir oppfattet. Jeg spurte informantene om dette i et intervju, og de svare at slikt kan være vanskelig å oppfatte. Men når man er i en sammenheng og vet hva det er snakk om er det mulig å forstå ting selv om de blir utført uten full kontakt. I andre sammenhenger har man overhodet ingen mulighet til å registrere eller forstå slike ytringer. (Opplysning fra informantsamling februar 2002)

Ut fra uttrykkets form, sammenheng, kontekst, respons, og samtaleanalytiske vurderinger har jeg vist en måte å tilnærme seg dette på.

6.2.11 Markering med bruk av setningsmarkør VENT

Neste del av denne replikken er et uttrykk fra Inger som kan tolkes som en markør for regulering av samtalen. Det er når Inger sier VENT. Nils forsøker da å avbryte Inger, som har begynt på sin hilsen TAKK FOR. Når Nils prøver å ta over ordet, holder Inger hans hender tilbake, beskrevet over som samtalebremsing. Inger løfter i 04.3 hendene igjen. Før hun gjentar tegnet TAKK, lar hun håndflaten i en kort bevegelse vendes mot Nils i tegnet VENT som utføres intenst og med noen korte rykk mot Nils, før hun igjen vender håndflaten tilbake til utformingen av tegnet TAKK for andre gang – i en markert og tydelig form. Tegnet VENT har en klart turtagningsregulerende funksjon i denne sammenhengen. Utførelsen er situasjonstilpasset og utført i en framforhandlet situasjon. Uttrykket kunne også vært transkribert som tegnet STOPP eller STOPP (x2), men på grunn av Ingers munnbevegelse ”v” og utforming av uttrykket velger jeg å transkribere som VENT.

Illustrasjon 6.2h: VENT – signal som regulerer turtakning i replikk 04.2

Ut fra pausen som følger denne ytringen, kan man anta at Nils har oppfattet budskapet. Tegnet VENT kan tolkes som en markering av at Inger ønsker at Nils må vente til hun selv har fått sagt noe. Det som kommer etterpå, er at Inger introduserer et nytt tema. Oversatt kan man si at Inger med sin ytring uttrykker noe i retning av: ”Jeg kjenner at du vil si noe mer, men vent litt, først må jeg bare si at ...”

6.2.12 Form og tilpassning av hilsen

Som vist presenterer Inger sin hilsen i en klar og tydelig form i dialogsekvensens replikk 04 til 07. Hennes ytring blir møtt med en adekvat respons fra Nils, som er med på å utvikle hilseritualet ut fra det som kan forventes ved denne type hilseprosedyre: Inger innleder med en høflighetsfrase og Nils svarer, hun fortsetter høflighetsfrasen og han gir igjen et svar. I norsk tegnspråk er det flere faste hilsningsuttrykk med varianter som er sterkt norskpåvirket og med varianter som følger en mer tegnspråklig struktur. Man kan for eksempel både si: TAKK FOR SIST (norskpåvirket), TAKK FØR (NTS), TAKK SIST (NTS) og TAKK LENGE-SIDEN (NTS). Flere varianter er altså mulige.

Ut fra beskrivelsen av samtalen som så langt er gitt, kan utformingen av Ingers ytring sees som tilpasset forhold knyttet til interaksjonen og samtalesituasjonen. Både ved utførelsen av tegnet TAKK og ved valg av artikulasjonssted for hilsningsfrasene tar Inger i bruk noe utradisjonell markering i sin ytring 04 og 06. Jeg velger å tolke dette dithen at Inger gjør dette bevisst og ut fra en språklig og en interaksjonsmessig funksjon. Disse funksjonene vil jeg beskrive videre:

Markering ved endret bruk av artikulasjonssted

Replikk 04 inneholder et trekk som kan synes viktig i forhold til den temaintroduksjonen som skjer i denne turen. Etter at det er gitt en diskursmarkør i 4.2 ved ytringen FERDIG/STEMMER, kommer en overgang til hovedinnholdet i det Inger vil si i denne turen. Hun vil introdusere et nytt tema. Etter en kort pause sier Inger:

Inger 04.3 : (.)TAKK FOR

Eksempel 6.2 V

Inger starter på en hilsningsfrase, ”Takk for”, men blir forsøkt avbrutt av Nils. Inger merker at Nils vil ta ordet, men holder hans hender fysisk tilbake og slipper ikke den posisjonen hun holder hendene sine i; hun insisterer på å opprettholde det taktile grepet mellom dem (monologposisjonen jamfør Mesch 1998a). Inger trekker sine og Nils sine hender mot seg. Rent fysisk bremses hun og hindrer hans bevegelser. Så gjør hun en kort pause, gjentar og fortsetter:

Inger 04.5 : TAKK-FOR-SIST (2.0)

Eksempel 6.2 VI

Ytringen blir utført taktfast og rytmisk: ”takk-for-sist”, og utførelsen og rytmen gir frasen en form som skiller den ut i forhold til uttrykkene TAKK og FOR i ytring 04.3. Dette markeres med at jeg som gestuelle uttrykk og for sammensatte uttrykk bruker bindestreker i transkripsjonen. Ytring 04.5 etterfølges av en kort pause. Jeg vil beskrive og analysere dette uttrykket og utførelsen nærmere:

Den gjentatte tegnbruken av tegnet TAKK (i 4.5: TAKK-FOR-SIST som blir utført som en sammenhengende assimilert bevegelse) er ikke helt lik den første artikuleringen av tegnet TAKK (replikk 4.3). Begge tegnene er her gitt et annet artikulæringssted enn det som er vanlig. Starten på tegnet er plassert svært nær Inger og ikke som vanlig i det nøytrale tegnrommet mellom dem. Jmfør analysekapittel 5 er tegnrom i sonene *II a: rom nær taler* og *II c: rom nær taler, høy plassering* her tatt i bruk. Inger velger med en plassering av tegnet TAKK svært nær egen kropp og med et uvanlig høyt startpunkt for dette tegnets artikulæringssted. I den første versjonen av TAKK (replikk 4.3) er også selve artikuleringen, bevegelsen av tegnføringen, spesielt markert. I stedet for en bevegelse med hånden i en jevn bue ned i tegnrommet, blir hånden ført med en rykkvis bevegelse nedover, nesten som hun starter utførelsen av tegnet flere ganger.

Illustrasjon 6.2i To varianter av tegnet TAKK – fra ytring 04.3 og 04.5

Bevegelsen i utførelsen av tegnet TAKK – fra ytring 04.3 og 04.5 kan illustreres slik:

Illustrasjon 6.2j: Tegnet TAKK føres fram i tegnrommet

For å oppsummere den måten Inger må framforhandle sin uttrykksmåte på, vil jeg vise til følgende billedillustrasjoner:

Illustrasjon 6.2k: Tegnet TAKK med gjentatte bevegelser og markert tegnføring

Pilene på tegningen av TAKK viser hvor mange ganger Inger starter med å føre tegnet TAKK fram i tegnrommet. Nils prøver å avbryte. Inger holder sin hånd nær egen kropp, tett opp mot eget ansikt og høyt i tegnrommet. Plasseringen er altså høyt oppe i forhold til vanlig bruk av dette tegnet. Jamfør delanalysen om tegnrom i kapittel 5.3 plasserer Inger tegnet i sonen IIc: tegnrommet nær taler, høy plassering.

Inger fortsetter selv om hun blir forsøkt avbrutt flere ganger. Tegnføringen synes hakkete, og har et bevegelsesmønster som ikke er vanlig for utførelsen av tegnet TAKK.

Illustrasjon 6.2 l: Inger sier TAKK

Tilslutt lykkes hun og utfører tegnet TAKK med én klar og tydelig bevegelse.

Inger avslutter sin replikk 04.05 med den siste delen av sin hilsningsfrase, som blir uttrykt med et litt uvanlig artikulasjonssted av tegnet SIST (takk-for-sist). Tegnet avsluttes som bildet under viser. Inger velger å trekkes sine hender til seg, og dermed unna det nøytrale tegnrommet. Også dette tegnet utføres noe høy i tegnrommet, og nært hennes eget ansikt:

Illustrasjon 6.2m: Avslutning av replikk 04.5 – SIST

I utførelsen av tegnene i replikk 04.5 trekker altså Inger hendene sine nær sin egen kropp og oppover i forhold til nøytralt tegnrom. Jeg tolker det slik at hun gjennom å benytte et artikulasjonssted så langt mot egen kropp ønsker å sikre seg ordet/tegnet videre.

Ved å trekke sine hender mot seg, må Nils strekke sine hender ut etter hennes og han får da ikke så lett overtatt turen. En taktfast og rytmisk utførelse av hilsningsfrasen kan også gjøre det vanskeligere for samtalepartneren å få til å avbryte. Nils har forsøkt å avbryte henne (04.3 og 4.5), men hun stopper hans hender og insisterer på å avslutte sin ytring.

Inger fortsetter sin ytring selv etter flere forsøk på avbrytelser fra Nils. Det at hun bruker et artikulasjonssted nær egen kropp og i høyde med sin panne, ser jeg som en markering av et ønske om å beholde tegnet, og som en markering av å være insisterende i forhold til det å skulle få beholde tegnet. I denne sekvensen kan man se Inger som standhaftig og insisterende i sin måte å beholde tegnet på. Hun ønsker å komme med sin ytring. Med grepet om hverandres hender forhandler de om tur og turveksling. Ingers ytring i analyserte hilsesekvens påvirkes av denne forhandlingen, både med plassering av tegn i tegnrommet, gjentakelsene og det å måtte starte opp igjen flere ganger før hun får med Nils sine hender og får oppmerksomhet om sin ytring.

Mangel på grep og fysisk kontakt er i taktilt tegnspråk selvsagt et sterkt signal på manglende oppmerksomhet.

6.2.13 Konstruksjon og semiotisk tolkning av en replikk 04 til 06

Hilseprosedyren er drøftet i forhold til at tegnføringen har et noe spesielt artikulasjonssted og en spesielt markert artikulasjon (i replikk 4.3 g 4.5 hvor Inger introduserer tema 2 og må kjempe for å få tegnet). Hun vil komme med en høflighetsfrase som uttrykkes ved to faste uttrykk – *takk for sist, hyggelig å treffe deg igjen*. Frasene benyttes ofte i sammenhenger der en møter gode venner. Som allerede vist, velger Inger en spesiell variant når det gjelder artikulasjonssted og bevegelsen i selve artikulasjonen av tegnet TAKK, som er tolket som en markering av ønsket om å beholde ordet. Det er Inger som både introduserer tema hilseprosedyre, og hun som også følger det opp i replikk 06. Når hun i replikk 04.3 avslutter tegnet SIST, gjør hun, som illustrasjonen over viser, flere trekk som markerer tegnet. Når tegnet SIST er utført, holdes hendene i ro i denne posisjonen i en markert lengre pause. Sammen med valg av artikulasjonssted gir dette en markering og et fokus på det hun formidler. Det er mulig å tolke dette som en tolkning av at det er en markering av det hun sier. Inger skyver ikke sine hender mot Nils, men holder dem nær seg selv. Ut fra sjangeren hilseprosedyrer kan hun slik vise til at nå har hun sagt det hun skal si, og turen er nå klar for hans innspill til å videre gjennomføre hilseprosedyren. Ved å føre hendene mot han, ville hun fratatt han initiativet til å vise at han vet hva det er forventet at han skal gjøre.

Ut fra situasjon, sjangerkunnskap og høflighetsrelasjoner kan man se dette som et uttrykk for både å gi en hilsen og å signalisere forventning om en respons fra den andre og en respekt for at man er oppmerksom på at den andre vet hva han må gjøre. Det kan tolkes som et høflighetsaspekt ved hilseprosedyren.

I avslutningen av replikk 06 sier Inger: KOSELIG TREFFE DEG IGJEN. Etter en liten pause gir Inger så en bekreftelse på Nils sin hånd. Det er ikke Nils som gir en bekreftelse til Inger om at han har oppfattet, men her er det Inger som gir en bekreftelse eller respons på sitt eget utsagn til Nils. Denne uttrykksformen tolker jeg som en understrekning av det utsagnet hun nettopp har gitt. I en oversatt form kan dette kanskje uttrykkes som: ”Det var koselig å treffe deg igjen – det var det.”

Uttrykkene Inger gir, kan også analyseres ut fra en bredere semiotisk tolkning av bevegelsene i uttrykket. Dette kan tilføre flere dimensjoner til forståelsen av konstruksjonen av tema og meningsdanning av uttrykk.

Tegnføringen kan også vise til ikoniske trekk som igjen kan vise til fysiske element av aktivitet. Tegnet TAKK blir utført med en bevegelse hvor man selv fører sin hånd fram som ved å hilse, og holder om den andres hånd i et hilse-grep. Bevegelsen gir assosiasjoner til og fysiske spor fra det å ”takke pent i hånden”, eller ”hilse og bukke”. En slik utførelse kan gi inntrykk som minner om en referanse til en gest og en bevegelsesfornemmelse fra en aktivitet der en hilser på noen. Dette kan gi en støtte til å konstruere en assosiasjon om det å hilse.

Et aspekt ved tegnet for HYGGE, som med håndflaten utføres med gjentatte klapp med hele hånden mot egen brystkasse, kan på tilsvarende måte gi assosiasjoner om et bilde av noe som har gjort inntrykk på meg.

Også tegnet TREFFE kan sees som et uttrykk som har et ikonisk element av to personer som møter hverandre eller kommer helt inn til hverandre. Dette tegnet utføres ved at begge henders pekefingre blir holdt opp og ført inn mot hverandre.

Utførelsen kan sies å bygge på en ikonisk forestilling eller et bilde av et møte mellom personer som kommer nær hverandre.

Tegnutvalget og setningskonstruksjonen kan sees som om den bygger opp under det å lage en felles forestilling av at det er hyggelig å treffes igjen – det gjør INNTRYKK-PÅ-MEG, at vi VI-MØTES.

I slutten av dette tema kommer det en litt spesiell tilbakemelding. Jeg ser her en fare for å overfortolke situasjonen, men velger likevel å ta det med siden en slik tolkning og vektlegging av det fysiske møtet mellom dem kan legges inn som en måte å tolke dette uttrykket på slutten av replikk 06. Det at Inger tar tak i og med sitt eget utsagn bekrefter tilbakemelding, kan si noe om innholdet som hilsningsfrasene uttrykker: *Det var godt å møte deg – her er du!* Bakgrunnen for å bruke tilbakemelding med klapp mot den andres hånd, er at samtalepartnerne ikke kan høre den andres stemme eller se den andres ansikt. Inger griper om og klapper på Nils sin hånd når hun gir ham en respons som er tilbakemelding på Ingers egen ytring. (Se illustrasjon 6.2n.) Det er mulig å se denne typen taktilt tilbakemeldingssignal som et alternativt uttrykk tilsvarende for eksempel ansiktsuttrykk. Hendene må da gi taktile signaler, og en måte å fortolke dette på, er som en tilbakemelding som forsterkninger av noe som en ellers ville kunne uttrykt med ansiktsuttrykk. Det er mulig å tolke dette som en taktil parallell til nikk, et vennlig blick eller et smil mot den andre. I taktil modalitet og form kan tilbakemelding på egen høflighetsfrase på den andres hånd kanskje ha en tilsvarende funksjon.

Inger må arbeide aktivt for å forhandle fram et rom å få uttrykke sin hilsen i. Bekreftelsen som kommer når hun har fått formidlet sin hilsen og avslutter med en bekræftelse mot egen hånd i slutten av replikk 06, kan derfor også tolkes som en bekræftelse på at nå fikk hun uttrykt det hun gjerne ville.

Illustrasjon 6.2n: Avslutning av replikk 06, Inger gir tilbakemelding mot si egen hånd

Illustrasjonen over viser hvordan Inger avslutter hilseprosedyren ved å bekrefte sin hilsen med tilbakemeldingsklapp mot egen hånd.

6.2.14 Oppsummering

Det er mange og raske skiftninger i turtakingen og mange overlappende turskiftningsprosesser i oppstartsekvensen til samtalen *Din kone*. For de tre første temaene som introduseres i samtalen, synes det raskt klart for den andre hva det snakkes om. Dette gjelder blant annet hilseprosedyren, som er det andre tema som utvikles i løpet av samtalen. Interaksjonen og meningsdanningsprosessene i denne hilseprosedyren som er en replikkveksling på fire replikker, har vært hovedfokus i delanalyse 1.

I oppstarten av hilseprosedyren velger Inger å bruke et artikulasjonssted som kan beskrives som nærmere hennes egen kropp enn det som er hovedtrekket i samtalen for øvrig. At hun velger å bruke tegnrommet nært sin egen kropp, kan sees som et uttrykk for den kampen om tegnet som foregår mellom dem i denne innledende samtalesekvensen. For ikke å la Nils få muligheten til å overta tegnet, gjør hun uttrykket markert og nært egen kropp, noe som gjør det vanskeligere for Nils å overta turen ved å føre sine hender under hennes hender til et aktivt samtalegrep.

Samtalesekvensen har stor intensitet, og mange trekk må framforhandles i oppstarten av samtalen. Hovedfokus i dette eksemplet har vært på interaksjon og utforming av en høflighetsprosedyre, der jeg har sett på hvordan en hilsen blir introdusert, gjennomført og respondert på.

Inger og Nils arbeider aktivt for å få avklart seg i mellom hvordan det skal bli gitt rom for å formidle en hilsen og forhandler om en måte å uttrykke den på. En rekke samtalsignaler gis parallelt: noen går på formmessige trekk ved ytringen og andre går på språklig funksjon. Over det hele ligger iver og engasjement hos samtalepartnere som går på å få tegnet og å beholde tegnet for å komme fram med det de ønsker å formidle til hverandre. Dette kommunikative møtet er preget av at situasjonen viser en første kontakt mellom personer som ikke har møtt hverandre på lang tid.

Hilsningssekvensen i Delanalyse 1 preges av:

- raske turskiftninger
- den ene samtalepartnerne trekker hendene mot seg for å beholde tegnet
- endring av håndgrep
- gjentagelser
- valg av hilseprosedyre påvirket fra norsk talespråk
- det gis tilbakemeldingsklapp/bekreftelse med klapp på egen hånd
- sterkt initiativ til å ville fullføre et rituale
- mange avbrytelser
- flere eksempler på samtalebremning der den andres uttrykk aktivt hindres
- kamp om tegnet – raske signaler for å få og motta samtaleturn
- Inger tar i bruk en norskpreget form på sin hilsen. Hun sier formelt TAKK FOR SIST. Dette kan fungere som et signal som påvirker formen på responsen.
- Nils følger opp dette hilseritualet med responsen: TAKK-LIKE- MÅTE, som er innen en forventet form ut fra Ingers initiativ.
- Når egne hender **ikke** føres mot mottaker etter at hilsenen er ytret, kan det være et signal på høflighet. Dette kan tolkes i forhold til både generell høflighet og ønske om ikke å påvirke den andres respons.
- den personen som starter et rituale, tar selv initiativ til å fullføre det
- valg av grep som muliggjør raske turskifter
- samtidig tegnføring
- å gi tilbakemeldingsrespons på eget utsagn
- markering av tegnutførelse for å presisere at mer informasjon kommer
- å trekke artikulasjonssted nærmere egen kropp for å få beholde turen i samtalen
- bruk av setningsmarkører som VENT og FERDIG

Delanalyse 1 gir som resultat disse punktene som viser forhandling om interaksjonen mellom samtalepartene. Gjennom mange sekvenser av forhandlingen mellom deltagerne preges samtalen av et ønske om å kommunisere og å få komme inn i samtalen. Startfasen er preget av mange sekvenser av avbrytelser og overlappende tegnføring, med en samtalestil som kan beskrives som ”intens” og at det skjer en ”kamp om tegnet”. Dette peker også mot mulige trekk ved samtaler mellom venner som ikke har møtt hverandre på lenge.

I dette møtet ser man samtalepartnerne smile mot hverandre. Avbrytelser og kamp om ordet står ikke i motsetning til gleden over å møte hverandre, og turvekslingene skjer innenfor en ramme som ivaretar egne ønsker om å uttrykke seg så vel som et ønske om å ivareta og møte den andre. For å eksemplifisere dette, vil jeg avsluttet denne analysen med en betraktning av overgangen mellom replikk 4 og replikk 5. Der sier Inger: ”Takk for sist”. Inger holder sine hender i ro tett inn til egen kropp uten å ta noe initiativ til å ”gi” tegnet over til sin samtalepartner eller til å aktivt kreve en respons ved å føre hendene over til et lyttegrep eller ved å føre hendene mot han.

Å avslutte eget initiativ med hendene svært nær egen kropp kan slik sies å ha både et høflighetsfokus og være et trekk med en ansiktsbevarende funksjon i forhold til andre: ”Jeg hilser med å ”si takk for sist”, men du kan nå si hva du vil...” Jeg sier ”Så hyggelig å treffe deg igjen”, men det er jo opp til deg hva du tenker og hvilken respons du vil gi. Dette blir en jevnbyrdighet som også har et trekk av respekt for den andre, som om ”Jeg måtte aktivt forhandle om å få uttrykt denne hilsenen, men nå har jeg fått sagt det jeg vil, og du får si det du vil...”.

6.3 Delanalyse 2: Forhandlinger knyttet til interrogative sekvenser

6.3.1 Interrogative strukturer

I samtalene jeg analyserer, er det flere sekvenser med interrogativ (spørsmål) og ulike interrogative konstruksjoner. Interrogativer kan ha ulike funksjoner og utforminger i samtaler (Lyons 1981). I en interrogativ sekvens, det vil si en samtalesekvens der det inngår en interrogativ, vil det både være et element av det som kan betegnes som et ”spørsmål” og et ”svar”. Linell og Gustavsson (1987) bruker både begrep som ”frågor” og begrepet ”explicit upmaning till respons” (1987: 30-32) om konstruksjoner som er interrogative strukturer. Linell og Gustavsson viser at utformingen av spørsmål kan gjøres på mange alternative måter for å få fram en eksplisitt oppfordring til respons (1987: 36-37).

Mesch (1998a) har i sin avhandling om taktilt tegnspråk med undertittel: *Turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk* benyttet følgende definisjon på spørsmål (”fråga”): ”Med ”fråga” menas altså en informationssökande talhandling (se Lyons 1977)” (Mesch 1998a:117).

Den første norske avhandlingen om norsk tegnspråk, omhandler interrogative strukturer i norsk tegnspråk. Der sier Marit Vogt-Svendsen: ” Spørsmål brukes først og fremst for å be om informasjon” (1990:11).

Begrepet *spørsmål* kan vise både til språklig funksjon så vel som til språklig form. Söderbergh (1988) og Feilberg (1991) ser begge i sine arbeid med materialer fra dialoger mellom barn og voksne på spørsmålsstrukturer. Spørsmålsstrukturer avgrensede de til det som har en funksjon som ”obligatorisk turgiver”, som når ytringer har et innebygget krav om respons. Begrepet ”obligatorisk turgiver” er relevant ut fra funksjon og utforming av de interrogative konstruksjoner jeg ser i materialet. Jeg vil se på hvordan samtalepartnerne forhandler fram at en ytring er et spørsmål (i betydningen informasjonssøkende talehandling, jamfør Mesch 1998a:117 og Vogt-Svendsen 1991). Jeg vil også studere hvordan ønskeligheten av en viss respons forhandles fram, og hvordan en slik handling kan konstrueres i TNTS.

6.3.2 Utvalg av samtalesekvenser

Ut fra problemstilling II vurderer jeg at interrogative sekvenser knyttet til temaintroduksjon i dialogtekstene vil være egnet til å studere forhandlingsperspektivet ved interaksjon. Jeg vurderer sekvenser der det skjer et brudd eller er en mangel på forståelse som særlig interessante. Både selve den interrogative ytring og respons på interrogative ytringer vil inngå i analysen. Videre i denne delanalysen vil interrogative sekvenser fra de tre samtalene som er presentert i innledningen til kapittel 6 trekkes inn.

De første eksemplene på spørsmål er hentet fra en samtalesekvens jeg har gitt navnet *Din kone*. En lengre samtale mellom Nils og Inger inneholder et spørsmål som kommer i replikk 21 til 24. Spørsmålet som stilles, blir ikke oppfattet i første omgang og blir derfor gjentatt og omformulert.

6.3.3 Samtalen *Din kone*

Inger og Nils snakker sammen i en stående samtaleposisjon. Nils er et hode høyere enn Inger, og høydeforskjellen og plasseringen påvirker hva som blir tegnrømmet de forholder seg til. Høydeforskjellen gjør at Inger må strekke sine hender noe ved utførelse av enkelttegn i denne samtalen, men ikke mer enn at det lar seg gjøre å få til en rimelig komfortabel samtalsituasjon der de begge kan benytte tegnføringen sin innen et nøytralt tegnrøm. Inger og Nils kjenner hverandre godt, men her møtes de for første gang på flere måneder.

De har allerede hatt flere temaer oppe når det foreløpig siste temaet blir avrundet, i samtals replikk 19 og 20. Når dette tema er avsluttet, oppstår det en kort pause i samtalen. Etter denne pausen skjer introduksjonen til et nytt tema gjennom et spørsmål. Innledningsvis vil jeg drøfte forhold knyttet til det som skjer like i forkant av pausen og spørsmålet, fordi det vil kunne ha relevans for analysen av replikkvekslingen i replikk 21 til 25.

Først vil jeg si noe om avslutningen av den tematiske sekvensen og pausen i samtalen ved replikk 20. Pausen er på 1.8 sekunder og blir markert på flere måter. Den starter med at Nils avslutter sin ytring og fører sine og Ingers hender mot nedre del av tegnrømmet.

Illustrasjon 6.3a: Mot en kort pause i samtalen – hendene føres ned i tegnrommet

Nils leder begges hender ned mot en posisjon som kan betegnes som nedre del av det nøytrale samtalerommet. I illustrasjon 6.3a markerer den horisontale linjen plasseringen av hendene i et høyt tegnrom. De vertikale pilene viser punktene i hendenes bevegelse, ført fra høyt i tegnrommet til en senket lav posisjon. Billedeksemplet over viser bevegelsen fram til plasseringen av hendene i det Mesch beskriver som *hvileposisjon* i samtaler. Hos Mesch beskrives "viloläget" slik: "Viloläget är ett samtalsuppehåll som förekommer i innlednings – och avslutningsmoment av samtalet och också mellan samtalsämnen" (Mesch 1998a:83).

At hendene holdes i ro i nedre del av samtalerommet, er et signal om en hviletilstand i dialogen. Ved å legge ned hendene avslutter også Nils sin ytring og et samtaletema. Inger har allerede bekreftet med tilbakemeldingsklapp og også bidratt til å avslutte det forrige temaet.

I tillegg gjør hun et tegn som kan forstås som en kommentar til det å avslutte foregående tema. Mens hun senker hendene for en kort pause, avslutter Inger med å gjøre et tegn.

Illustrasjon 6.3b: Tegn uten taktil kontakt

Som billedsekvensen i illustrasjon 6.3b viser, utfører Inger et tegn uten at det er fysisk kontakt med Nils sin hånd. Tegnet gjøres med en hånd og med en bevegelse der hun fører sin høyre hånd med håndflaten inn mot egen kropp, fingertuppene mot venstre og deretter føres hånden inn mot kroppen. Bevegelsen går inn mot brystet og ned og fram i en

strykende bevegelse. I NTS er dette tegnet for HELDIG. Tegnet gjøres uten at Inger har taktil kontakt med Nils sin venstre hånd. Deres hender er ikke i et grep som gjør at Nils kan kjenne tegnet bli utført.

Ut fra sammenhengen vil jeg forstå tegnet som en tanke eller en bekreftelse på det temaet som er avsluttet. HELDIG er ikke henvendt mot Nils og utføres ikke i kontakt med han. Dette er en ikkerettet henvendelse fra Ingers side. Tegnet kan tolkes som et uttrykk for en egen tanke rundt det temaet som er avsluttet, som en kommentar til seg selv. Tegnet kan ut fra sammenhengen oversettes som Ingers kommentar til seg selv, som et uttrykk for at ”det var heldig at det ble slik det ble”.

Dersom Nils fornemmer at det er noe han går glipp av, eller om Inger vet at Nils ikke har oppfattet henne kan det ha en betydning for det som skjer videre. I dialogens neste ytring oppstår det nemlig et brudd i forståelse mellom Nils og Inger.

Både Nils og Ingers venstre hånd er i denne delen av ytringen hele tiden nede i en hvileposisjon, altså med hendene lavt nede i tegnrommet. Denne posisjonen fortsetter mens Inger har vendt sitt ansikt mot venstre. Begge vender seg noe bort fra hverandre, men har fortsatt kontakt gjennom en hånd. Hendene er plassert i tegnrom sonen Ib, jamfør analysekapittel 5. Dette vises i følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.3c: Pause

De har en kort pause i samtalen mens det fortsatt er kontakt mellom deres hender. I pausen er hendene holdt nede i tegnrommet, plassert i en hvileposisjon mens kontakt opprettholdes mellom dem ved berøring med en hånd (Ingers venstre og Nils sin høyre hånd).

Det er også interessant at i denne pausen er samtalepartnernes ansikt og kropp en kort stund delvis vendt bort fra hverandre. Denne bortvendtheten er med på å understreke at dette er en pause i interaksjon og samtalesituasjon.

Som drøftet i kapittel 5, mener noen døvblinde at de kan oppfatte nærhet og oppmerksomhet i en ansikt-til-ansikt-kontakt med en annen gjennom pust, varme eller andre signaler på nærhet og oppmerksomhet. Det er derfor mulig at signal fra den fysiske posisjonen i denne pausen (med bortvendt ansikt og kropp) kan registreres av samtalepartnerne som et brudd i felles henvendthet. Dette kan i så fall registreres som fravær av felles oppmerksomhet.

Jeg vil også peke på det uanstrengte og bekvemme ved måten deres uttrykk utformes på både ved Ingers og Nils sine grep og plassering av hender og skuldre i samtalerommet. Som illustrasjonene så langt i denne delanalysen viser er det en samtaleposisjon som synes komfortabel og begge smiler mot hverandre i store deler av samtalen.

Etter denne korte pausen tar Inger initiativ til å fortsette samtalen. Hun tar kontakt med sin høyre hånd og griper om Nils sine hender. Inger starter et nytt samtaletema og etterspør informasjon fra Nils. Jeg vil nå se på hvordan det gjennom Ingers replikker kommer fram at hun retter en informasjonssøkende ytring mot sin kommunikasjonspartner og hvordan hennes ytringer kan forstås som spørsmål og som et initiativ som fordrer et svar fra den andre. Dette skjer i en kort sekvens, i replikk 21 til 25 i samtalen *Din kone*:

```
Inger 21.1 : KONE-1 TA MED
        21.2 : K-O-N HER
Nils  22   : (.) ("hvem" med munnbevegelser)
Inger 23   : KONE-2 (x2) DIN
```

I de neste to replikkene kommer Nils sin respons på denne henvendelsen og Ingers tilbakemelding på denne responsen:

```
Nils  24.1 : JA NINA
        24.2 : BREKKE ARM VED-HÅNDLEDD [AKKURAT-PÅ-HÅNDLEDD]
Inger 25   : [STAKKAR]
```


En mer presis tegntranskripsjon vil også markere noen av de nonmanuelle og gestuelle delene i uttrykket. Gjennom en transkripsjon av enkelttegn og gester og med et felt for nonmanuelle uttrykk og kommentarer vil jeg gi en mer detaljert beskrivelse av utførelsen av ytringene 21 til 25:

Replikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
				(Pause 1.8 sekund)
21.1	Inger	KONE-1 TA MED	KONE-1 viser til et konvensjonelt tegn i NTS, som utføres med en hånd – flat høyre hånd som føres i en liten bue fram i retning av den andre og så mot seg selv igjen i retning egen kroppside. Her utføres tegnet med en liten bevegelse og med en håndform som er lite markert	Inger introduserer et nytt tema. I NTS er det flere tegn for begrepene ”ektefelle” eller ”kone”.
21.2		K-O-N-(?) HER	Ingers munnbevegelser uttrykker ”kone”.	Kameravinkel er ikke gunstig for å avlese bokstaveringen, trolig er bare de tre første bokstaver i ordet ”kone” bokstavert
22	Nils	(.) (”hvem”)	Nils sier <i>hvem</i> med munnbevegelser. Han gjør ikke tegn til å ville endre grep for å komme i posisjon til å svare eller overta turen, men fortsetter å holde tett om Ingers hender.	Nils sin ansiktsmimikk kan fortolkes som spørrende. Han gir ikke tilbakemeldingsklapp på bokstaveringen til Inger.
23	Inger	KONE-2(x2) DIN (.)	KONE-2 er et synonymt tegn for ”kone” eller ”ektefelle”. Tegnet utføres med begge hender. DIN: Inger tar på Nils, peker mot og berører Nils med hele håndflata mot hans brystkasse.	Bevegelsen gjøres som om en setter en ring på en hånd – høyre hånd holdes om en ”ring” føres inn på venstre hånds ringfinger. Tegnet gjøres her svært tydelig.
24.1 24.2	Nils	JA NINA BREKKE ARM VED- HÅNDLEDD [AKKURAT-PÅ- HÅNDLEDD]	Navnetegn for Nina. Nils viser på Ingers venstre arm og leter ved å kjenne nøyaktig på hennes håndledd for å kunne markere hvor bruddet er. Gesten [AKKURAT-PÅ-HÅNDLEDD] holdes lenge.	Nina er Nils sin kone.
25	Inger	[STAKKAR]	Inger overlapper med Nils uttrykk [HER]. Hun stryker langs Nils sin arm, som en del av håndform og bevegelser til tegnet STAKKAR/TRØST.	Tegnet har et utradisjonelt artikulasjonssted ved at tegnet er plassert på Nils sin arm

Tabell 6.3 a: *Din kone* – replikk 21 til 25

Som vist gjennom pauser og senkede hender (illustrasjon 6.3a og illustrasjon 6.3b) blir det en markert overgang før Inger introduserer et nytt tema. Etter en pause og et kort opphold fortsetter samtalen, og Inger tar da initiativ til å be om informasjon fra Nils. Markeringen av pausen har trolig fungert som et signal om at nå vil et nytt tema kunne bli introdusert.

Inger starter replikk 21 med en ytring der hun benytter både tegn og bokstaverer i uttrykket sitt. Tegnet KONE-1 kan oversettes med det norske ordet ”ektefelle” eller med ”kone”. Inger uttaler med munnbevegelser et uttrykk som ser ut som ordbildet ”kone”.

Illustrasjon 6.3d: KONE-1

Som illustrasjon 6.3d viser, utføres ikke tegnet med direkte kontakt mellom Ingers høyre arm og hennes kroppsside. Dette tegnet for KONE (her omtalt som KONE-1) er i NTS et tegn med enkel artikulatur. Når Inger utfører tegnet KONE-1 med sin høyre hånd har hun samtidig sin venstre hånd plassert høyt oppe i tegnrømmet.

Når Inger utfører sin replikk etter pausen (i replikk 21) er det flere avklaringer som skal gjøres. Hendene skal løftes opp fra en hvileposisjon, og Inger skal samtidig posisjonere sine hender for å overta samtalen. Hun skal forhandle om å ta ordet, hun skal bidra til å plassere sine egne og Nils sine hender i et grep som gjør at hun får uttrykt seg, og hun skal utføre et tegn på en slik måte at det kan oppfattes av Nils.

Inger utfører ikke tegnet KONE-1 tydelig. I den første runden med transkripsjonen av denne sekvensen var jeg usikker på om hun startet med å plassere hendene som om hun skulle til å bokstaver bokstaven L. Hva var det hun uttrykte? Jeg har vist fram disse replikkene og drøftet dem med flere tegnspråkbrukere med tegnspråklig førstespråkskompetanse. Etter gjentatte avspillinger i sakte og i vanlig tempo mener vi at det er tegnet KONE som ytres, men det er også enighet om at tegnet ikke gjøres tydelig. Gjennom arbeidet med analyse og transkripsjon så jeg etter hvert den første bevegelsen som et tegn som oversettes ”kone”. Da det etterfølges av flere tegn for ”kone”, vil jeg betegne det første tegnet KONE-1. Tegnet som Inger velger, er som sagt innarbeidet og vanlig brukt tegn for betydningen ”ektefelle”, ”hustru” eller ”kone”.

Tegnet skal gjøres med en hånd slik Inger her utfører tegnet, men hennes bevegelse ved tegnføringen er liten og ikke tydelig markert. Ingers hånd kommer i posisjon slik at hun får overtatt turen og får uttrykt tegnet, men hun tar ikke i bruk en håndform som gjør at tegnet blir tydelig i utførelse.

Inger forsetter sin ytring med uttrykkene TA MED. Som illustrasjonen 6.3d viser, er venstre hånd allerede plassert i en posisjon som harmonerer med artikulasjonssted for denne ytringen. Tegnene gjøres i nøytralt tegnrom uten at de føres over i retning mot Nils. Så fortsetter Inger med å bokstavere ordet K-O-N (e) i slutten av replikk 21.2. Hun holder hendene høyt oppe i tegnrommet mellom dem, med hendene periodevis i høyde med sin egen hake. Hun bokstaverer med håndbevegelser og med en rytme som gjør bokstavformene klare og tydelige.

Som illustrasjonen av bokstavering for ordet K-O-N (e) viser, er plasseringen i tegnrommet holdt relativt nært Ingers kropp. Tegnføringen har en noe høy plassering i forhold til nøytralt tegnrom, det vil si tegnrom i sone IIc jamfør analysekapittel 5. (Jeg er usikker på om Inger fullfører bokstaveringen med bokstaven E, kameravinkelen på opptaket er ikke god nok til å se dette.)

Illustrasjon 6.3e: Ingers bokstavering i replikk 21: O + munnbevegelse "o"

I illustrasjon 6.3e har Inger kommet til bokstaven O i sin bokstavering, av ordet K-O-N-(e). Det er lett å følge munnbevegelsene som følger bokstav for bokstav i ordet hun bokstaverer uttalt som ordet "kone" i det tempoet hun bokstaverer. Munnbevegelsene er ikke informasjon som er tilgjengelig for Nils. Det kommer ingen tilbakemelding i form av klapp fra Nils i løpet av sekvensen der hun bokstaverer.

Inger avslutter replikk 21 med tegnet HER. Som illustrasjonen viser utføres også dette tegnet innenfor det nøytrale tegnrommet.

Illustrasjon 6.3f: Avslutning av Inger replikk 21

Med tegnet HER avsluttes Ingers replikk 21. Dette tegnet avsluttes ikke med gest eller håndføring som peker framover i rommet mot Nils eller mot andre som adresse for ytringen. Tegnet er innenfor det nøytrale tegnrommet, og for Ingers del i øvre del av dette rommet. Høydeforskjellen mellom dem påvirker nok at Inger må strekker hendene sine noe oppover når de står og samtaler, men begge holder her sine hender innenfor rammen av et nøytralt tegnrom.

Nils sin reaksjon på Ingers replikk 21 kan tolkes som om han ikke har oppfattet hva det er hun sier. Nils sitt ansiktsuttrykk kan tolkes som avventende eller undrende, med munnbevegelser former han ordbildet "hvem" og han gir ikke tilbakemeldingsklapp på Ingers bokstavering. I replikk 22 gir han ingen taktile signaler på om han har fått med hva Inger uttrykker eller spør om i den foregående replikken. Nils sine ansikts- og munnbevegelser er ikke tilgjengelige for Inger, siden hun ikke ser. For en seende er Nils signaler og mimikk uttrykt med ansiktet tydelige i forhold til å forstå en manglende oppfattelse.

Illustrasjon 6.3 g: Nils ansiktsuttrykk der han ikke oppfatter spørsmålet i replikk 21

Inger er på sin side avhengig av taktile signaler. Manglende tilbakemelding via taktil kanal er derfor for Inger et viktig signal og blir en informasjon som mangler i denne situasjonen der det er et brudd i samtaleflyten. Inger fortsetter i replikk 23 med et annet tegn for begrepet "kone" eller "ektefelle". Tegnet KONE-2 blir utført med begge hend og utføres altså som om man med høyre hånd fører en ring inn på venstre hånds ringfinger. Dette gjør Inger med sine hender i to gjentatte bevegelser. Tegnet blir tydelig utført:

Illustrasjon 6.3h: Tegnet KONE-2

Så fortsetter Inger sin ytring ved å bevege sin høyre hånd rett mot Nils sin brystkasse. Hun berører ham med hele innsiden av håndflaten og gir et markert trykk med hånden mot ham. Denne posisjonen holder hun i et tegn "DIN", som føres og holdes mot Nils sin kropp. Dette bildet viser hvordan Inger med DIN benytter artikulasjonssted mot den andres kropp. Tegnet holdes lenge:

Illustrasjon 6.3i: Artikulasjonssted på den andres kropp – tegnet DIN

Med sin replikk 23 utfører Inger et tegn med tydelig håndføring, hun gjentar det og hun artikulerer DIN med hele håndflaten plassert og holdt mot Nils sin brystkasse.

Med unntak av utførelse av DIN, der Ingers høyre hånd er i kontakt med Nils sin kropp og brystkasse, synes det ikke som om avstanden mellom dem endres eller at de kommer fysisk nærmere hverandre i løpet av disse replikkene i samtalen. Avstanden mellom Inger og Nils med hensyn til posisjon og plassering av føtter og kropp synes å være tilnærmet den samme – Inger lener/bøyer seg ikke nærmere Nils med kroppen. Det synes ikke som en slik variasjonsmulighet i avstand trekkes inn som en variabel ved utførelsen av kommunikasjonen i denne samtalesekvensen.

I replikk 24 gir Nils sin respons. Han starter med å føre sin hånd mot Ingers hånd som er plassert på hans brystkasse for å ta tur og gi et svar til henne.

Illustrasjon 6.3j: Turskifte når samtalepartners hender er plassert på den andres kropp

Som denne illustrasjon viser, er forhandling om turskifte fysisk og omfatter også tilpasning til grep om hverandres hender. Når Nils her ønsker å overta turen i samtalen, søker han mot Ingers hånd som hun har plassert helt inn mot hans kropp. Nils må ”hente hennes hånd” for dermed å utføre et turskifte.

Når Nils overtar turen sier han JA NINA, og fortsetter så med å fortelle at konen Nina har brukket armen. STAKKAR, sier Inger i replikk 25, med et tegn hun kan ytre samtidig med Nils sin ytring. Inger utnytter her muligheten til å plassere tegnet STAKKAR på Nils sin arm, så tegnet kan utføres samtidig med at hans hender er aktive i tegnutførelse. Dette blir slik et eksempel på *overlapping* i samtalen. Slik bruk av ”samtidig tale” kan utføres og oppfattes simultant med den andres ytring, er et av flere eksempler fra mitt datamateriale på *samtidig ytring i TNTS*.

Illustrasjon 6.3k: Samtidig tegnføring Nils: [AKKURAT-PÅ-HÅNDLEDD] og Inger: [STAKKAR]

I løpet av replikk 21 til 25 er et nytt tema (din kone) introdusert, og det har fått en respons som igjen er bekreftet. Dette har skjedd gjennom en interrogativ sekvens der det var nødvendig med framforhandling, gjentakelse og presisering for at den informasjonssøkende talehandlingen skulle bli oppfattet.

Sekvensen viser at Inger tar i bruk flere strategier for å formidle spørsmål:

- gjentakelser av sentral og kritisk informasjon (replikk 21 + 23)
- bruk av synonymer (replikk 21 + 23)
- bruk av bokstavering (replikk 21)
- plasseringen av hendene høyt i tegnrommet (replikk 21)
- bruk av klar adresse for uttrykket (peking mot Nils)(replikk 23)
- bruk av direkte kontakt med Nils sin brystkasse (replikk 23)
- markering av adresse holdes lenge (replikk 23)

Analysen viser også noen forhold som kan tyde på at det er noe ved uttrykkene som ikke blir presist nok avklart i replikk 21. Dette gjelder:

- overgangen fra å ta tur til å få utformet første tegn tydelig synes å bli litt upresis i oppstarten av replikken. Markering av overgangen mellom grep (turtaking) og tegn er ikke presis
- plassering av tegn i nøytralt tegnrom der en plassering nærmere egen kropp kunne gjort tegnet tydeligere
- plassering av aktiv hånd og passiv hånd ved tegn der bare den ene hånden skal brukes aktivt, kan by på vansker
- ikke fullstendig bokstavering av ord
- ikke aktiv bruk av tegnrommet til å uttrykke adresse og locus

For å formidle usikkerhet eller manglende forståelse for hva som forventes av respons, tar Nils i replikk 22 i bruk et signal som Inger reagerer på:

- manglende tilbakemelding i en obligatorisk kontekst

I en kontekst der en forventer en respons, kan manglende tilbakemelding oppfattes som et forhandlingssignal som får Inger til å komme fram med tydeliggjort og presisert respons.

Spørsmålet i replikk 21 og 23 er hentet fra en samtalesekvens der det oppstår usikkerhet. Utformingen av spørsmålsstilling kan kanskje være årsaken til at Nils ikke oppfatter og dermed ikke kan svare på spørsmålet i første omgang. Replikk 24 til 25 viser at dette blir avklart, og dialogen fortsetter videre. Det kan imidlertid være viktig å se på uttrykk som resulterer i at uttrykket oppfattes eller at det blir usikkerhet rundt oppfattelsen. Dette kan gi informasjon av betydning for å pragmatiske ferdigheter i bruk av TNTS.

Noen funksjoner ved spørsmålsstilling er her gitt en innledende drøfting. Flere eksempler fra spørsmål i denne samtalen og andre samtaleuttsnitt fra materialet vil bli analysert før en oppsummerende drøfting om spørsmål blir presentert i 6.3.10: Oppsummering delanalyse 2.

6.3.4 Hvilken arm?

I samtalen *Din kone* fortsetter Nils med å fortelle om kona som har vært så uheldig å falle og brette armen. Dette er et tema som utdypes videre i samtalen. Jeg vil fokusere på noen avklaringer og spørsmål fra denne sekvensen som handler om konas armbrudd.

Nils beskriver armbruddet, hvor i armen det er, og måten bruddet skjedde på. Inger bekrefter at hun har oppfattet fall og brudd. Nils responderer med at dette var smertefullt. Så vil Inger avklare om Nils snakker om konas høyre eller venstre arm. Inger løfter opp høyrearmen. Hun holder sin albue og arm opp i tegnrommet mellom dem, armen løftes og blir holdt der mens hun med sin venstre arm stryker i et grep med noen fingre ned over sin høyre arm. Samtidig gjør Inger munnbevegelser som kan avleses som ordbildet ”her”, og hun har et spørrende ansiktsuttrykk. Nils svarer på denne ytringen med å ta ned mot hennes høyre arm. Han fortsetter replikken med å beskrive behandlingen og gipsingen av armen.

31	Inger	ARM HØYRE	Inger løfter opp sin høyre arm, fører i et grep Nils sin hånd ned mot sin framstrakte arm. Armen holdes oppe. Armen holdes i tegnrommet mot Nils.	Munnbevegelser HER. Spørrende ansiktsmimikk.
32	Nils	HØYRE	Tar mot og følger med Ingers hånd. Nils utfører tegnet HØYRE med å ta sin venstre hånd mot hennes høyre arm.	

Inger bruker hele sin høyre hånd og arm for å stille spørsmålet om hvilken arm det er Nina har skadet. Nils har tidligere i sin introduksjon av temaet tatt på og vist til Ingers venstre håndledd når han har beskrevet bruddet. Illustrasjonene 6.3 l-n viser måten hun løfter fram sin høyre hånd på i dette spørsmålet.

Illustrasjon 6.3l: ARM - startposisjon

Illustrasjon 6.3m: ARM - midtposisjon

Illustrasjon 6.3n: ARM – sluttposisjon. Inger løfter og holder sin arm opp mot Nils

Inger løfter sin arm opp i tegnrommet ved at hun tar i bruk en stor bevegelse med hele sin høyre arm og skulder. Hun fører hele underarmen i retning mot Nils. Der blir bevegelsen stoppet og armen holdt statisk, noe som gir et inntrykk av at bevegelsen blir forlenget eller fokusert.

Illustrasjon 6.3o: Samkonstruksjon om tegnføring

I neste del av Ingers uttrykk ser vi at bevegelsen som nå kommer, kan synes nær samkonstruert i utførelse. Inger ”henter” Nils sin hånd og markerer ved å føre Nils sin hånd mot sin høyre arm og føre den nedover armen og sitt håndledd. I illustrasjon 6.3o er Ingers venstre hånd over Nils sin høyre hånd. Inger får Nils til å kjenne ned over sin framstrakte høyre arm. Dette fortolker jeg slik at Inger tar initiativ til å få uttrykt tegnet HØYRE. Tegnet HØYRE og tegnet VENSTRE er i NTS et eller to klapp ned mot høyre arm eller ned mot venstre arm. Det blir Nils som med sin hånd i samtaleposisjon utfører tegnet på Ingers arm, mens Inger tar initiativet til utførelsen.

Her i replikk 31 hvor Inger sier: ARM HØYRE, vil jeg tolke denne sekvensen som et spørsmål eller en informasjonssøkende sekvens der Inger ønsker å avklare om Nina skadet høyre eller venstre hånd. Nils oppfatter denne henvendelsen raskt og gir henne en respons som gjør at situasjonen raskt kommer videre.

Ingers uttrykk i replikk 31 benytter følgende element:

- hun fører sin arm opp i tegnrommet
- hun holder armen fram i retning mot Nils
- posisjonen blir holdt opp og fram (ikke bare en kort bevegelse, men en bevegelse som fikseres/holdes oppe)
- hun samhandler om å få Nils til å ta sin hånd ned på sin framstrakte hånd
- hun foretar en avklaring uten å måtte gå inn og ut av samtaleposisjon og lytteposisjon, henvendelse og svar utføres med hender i dialogposisjon

Ingers informasjonssøkende talehandling blir raskt oppfattet av Nils som et interrogativ. Han gir en respons og et svar. Gjennom denne responsen kan Nils fortsette med å utvide med flere opplysninger om temaet armbrudd. Det grepet Nils har når han svarer HØYRE (vist i illustrasjon 6.3o) er en posisjon han raskt kan utnytte til videre ytringer. Han går videre til å utvide temaet med en beskrivelse av at konens høyre arm måtte gipses og hvordan gipsen var plassert på høyrehånden. Bare det som berører interrogative strukturer fra videre samtalesekvens vil bli analysert i denne delanalysen.

6.3.5 Hvor lenge?

Nils beskriver behandling hans kone fikk da hun skadet seg: at armen måtte gipses og at hun måtte holde den skadede armen i ro. Hvor lenge da, spør Inger. Dette uttrykker hun i replikk 38, der spørsmålet stilles i 38.2: MANGE PÅ-ARM LENGE. Svaret kommer Nils med i replikk 39, og kommentarer til svaret kommer så som en respons fra Inger i replikk 40:

Replikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
38.1	Inger	[HUFF]	Overlapping med en strykende bevegelse mot Nils sin arm.	Flere betydninger: kunne vært glosset både som STAKKAR og FORSIKTIG. PÅ-ARM fortolker jeg som om det viser tilbake til tegnet og artikulasjonsstedet for GIPSET ARM.
38.2		STAKKAR-2/FORSIKTIG MANGE PÅ-ARM LENGE	PÅ-ARM: tegnet gjøres som en bevegelse mot egen arm. Tegnet MANGE utføres høyt i tegnrommet, det utføres med langsomt tempo mens begge hendene føres høyt i tegnrommet over mot Nils.	
39	Nils	(5) U-K-E-R [BEHOLDE]	Nils skriver tallet fem med sin pekefinger i Ingers håndflate.	
40	Inger	[LANG] TID	Inger holder sin venstre hånd lett mot Nils sin brystkasse når hun med sin høyre arm tegner LANG	

Tabell 6.3b: Din kone – replikk 38 til 40

Den første del av ytring, 38.1, kan betraktes som en respons tilbake til Nils sin informasjon om at konas arm måtte gipses.

Illustrasjon 6.3p: Inger sier STAKKAR-2/FORSIKTIG

Inger gir en kommentar til armen som er brukket. Det tegnet som vises i illustrasjon 6.3p, kan ha to betydninger: STAKKAR og FORSIKTIG. Også i replikk 25 har Inger brukt et tegn glosset som STAKKAR (illustrasjon 6.3k). Ingers tegn i illustrasjon 6.3p gloses derfor som STAKKAR-2.

I replikk 38.2 søker Inger mer informasjon om noe Nils forteller: Hun spør om hvor lenge Ninas arm skal være gipset. Først bruker hun et tegn som er glosset som MANGE.

Illustrasjon 6.3q: MANGE

Betydningen "mange" kan i NTS utføres med flere varianter av tegn. Ut fra den håndformen som er vist i Illustrasjon 6.3q kan begge hendene utføre en lett spillende bevegelse med fingrene eller de kan som her føres med begge hender i to korte rykk fram og fra hverandre.

Etter å ha gitt et tegn for MANGE, tar Inger sin høyre hånd ned på sin egen arm og ned mot sitt venstre håndledd. Dette er et tegn eller en gest som jeg har oversatt som PÅ-ARM. Jeg forstår det slik at bevegelsen går ned mot egen hånd og dermed at den er knyttet til informasjon som er blitt gitt noen ytringer før og som viser til gipsen som Nils sin kone har fått på armen. Nils har plassert tegnet fysisk på Ingers arm (replikk Nils 24.2 vist i illustrasjon 6.3k). Informasjonen Nils nettopp har gitt, er nå en felles informasjon de kan bruke. Når Inger tar ned mot sin arm fortolker jeg det som en mulig felles forståelse mellom Inger og Nils som går på at de kan fortolke denne gesten som ”gipsen på Ninas arm”. Dette ut fra en felles framforhandlet og avklart referanse.

Illustrasjon 6.3r: Inger tar ned mot sin arm/sitt håndledd

Så fortsetter Inger med et tegn som både blir utført med en forlenget bevegelse og med en bevegelse i retning mot Nils. Tegnet LENGE blir utført slik:

Illustrasjon 6.3s: Første del av tegnet LENGE Inger løfter hendene

Analyse av videoopptaket med en bilde-for-bilde-analyse av denne sekvensen får fram flyt og samstemthet om meningsforhandling og turtaking. Det er små signal som bidrar til en smidig interaksjonsprosess. Hvor små signalene er, vises i illustrasjonen 6.3r og 6.3s.

Illustrasjon 6.3t: siste del av tegnet LENGE – hendene føres fram mot Nils

Inger tegner LENGE ved å løfte hendene opp i tegnrommet og føre dem fra hverandre, mens hun høyt i tegnrommet tar hendene noe mot seg for så å føre hendene mot Nils. Tegnet blir utført markert, langsomt og bevegelsen blir holdt men hun fører hendene framover mot Nils. Hennes høyre hånd er da framstrakt med flat hånd og fingertuppene oppe. Før Inger fører hendene fram, trekker hun dem i en kort sekvens noe nærmere seg selv. Dette kan sees som en måte å understreke retningen *til* Nils på – det er med å markere at hendene går fra henne og i retning mot Nils. På illustrasjonen over kan man se endringen som er i avstanden mellom Ingers ansikt og hennes hender fra det ene bildet til det andre. Denne endringen utformes fra å ha hendene sentralt i det nøytrale tegnrommet, nærmere egen kropp og så fram i retning mot den andre. Tilsvarende trekk – å først trekke egne hender noe mot seg selv før tegnet rettes mot den andre – finnes i flere av turtakingssekvensene. Her vil jeg understrekes at dette oppfatter jeg som et viktig funn ved fra denne delanalysen.

Når Nils overtar turen, velger han å svare på Ingers henvendelse ved å skrive svaret i håndflaten hennes. En mulig årsak til at han velger skrift i hånden som uttrykk kan være posisjonen og plasseringen som Ingers hender allerede har med åpne flate håndflater høyt oppe i forhold til nøytralt tegnrom. Nils oppfatter at Inger spør om hvor lenge gipsen skal være på og velger å svare ved å skrive et tall i Ingers håndflate, som allerede er framstrakt mot han. Dette fungerer som en lett og smidig måte å gjennomføre en turtaking på i denne situasjonen, da Nils dermed lett kan ta i bruk Ingers håndflate for å skrive et tall i den med sin pekefinger. Grunnen til at han gjør dette, kan være både at dette gir en tydelig måte å uttrykke tall på og det at ”hånden allerede er der”, og denne løsningen er dermed lett tilgjengelig. Ingers forutsetning for å forstå hans grep om hennes hånd og hans utførelse av tallet mot hennes håndflate synes å være raskt avklart og klarert mellom dem.

Illustrasjon 6.3u: Nils skriver i Ingers håndflate

Nils tar i bruk Inger sin håndflate som artikulasjonssted for å skrive inn antall uker. Han skriver i hennes håndflate med sin høyre pekefinger, mens han holder om hennes hånd med sin venstre hånd. Kameravinkel er ikke gunstig for å se hvilket tall han skriver, er det tallet fem eller er det tallet åtte? Jeg tok kontakt med informanten og hans kone og fikk klart svar tilbake. Hånden var gipset i fem uker, så dette er ført opp i transkripsjonen av denne sekvensen.⁴⁵

Fra denne posisjonen skal Nils gå videre til å bokstavere. Dette krever endret grep, og avklares slik følgende billedsekvens i tre bilder viser:

⁴⁵ Denne situasjonen er også kort nevnt i metodekapitlet, da den viser til det metodisk gunstige ved å benytte et samtalemateriale fra "naturlige og selvvalgte situasjoner" som kan gi materiale om forhold som er reelle og om sentrale og viktige ting for samtalepartnerne. Selv etter nær fire år ble mitt spørsmål per. e-mail om hvor mange uker Nina gikk med gips etter skaden i armen besvart raskt og konsist – det var fem uker.

Illustrasjon 6.3v: Skifte i grep fra skrift i hånd til bokstavering med tohåndsalphabetet

Illustrasjon 6.3v viser overgangen fra skrift i hånd til at Nils former U med tohåndsalphabetet for å starte bokstaveringen i sitt svar: U-K-E-R. Overgangen i grepet om hendene fra å skrive tall i Ingers håndflate til det å bokstavere skjer smidig og uanstrengt. Nils slipper grepet om Ingers høyre arm og løfter sin hånd noe opp før de sammen finner grepet så Nils kan bokstavere og Inger kan avlese. De bidrar begge til at samtalen kan gå videre i en tur der ulike taktile håndgrep benyttes – fra en posisjon for skrift i hånd til en etterfølgende håndposisjon for å kunne bruke tohåndsalphabetet.

Så skjer en overlapping med Ingers respons til Nils sitt svar:

Illustrasjon 6.3w: Overlapping mellom Nils som bokstaverer med tohåndsalfabetet R (den siste bokstaven i ordet U-K-E-R) og Inger som tar over turen

Overgangen mellom replikk 39 og 40 er igjen et eksempel på smidighet og effektivitet ved turskifter. Dette kan tas som signal på at de forstår hverandre lett. Turskiftene skjer igjen raskt og med liten grad av markering for at den andre skal kunne fortsette. Inger slipper i første bilde grepet om Nils når hun har oppfattet og overtar turen med å løfte hendene sine ”under hans” (andre bilde i illustrasjon 6.3w).

Temaanalyse av samtalen viser at de har oppfattet både innholdet i ytringene og at dette er en informasjonssøkende talehandling. De gir uttrykk for respons og kommenterer responsen direkte i en dialogstruktur som flyter lett.

Med sin høyre hånd utfører Nils tegnet BEHOLDE mens Inger starter sin replikk 40 med tegnet LENGE. I replikk 40 gir Inger en overlappende respons med en kommentar til svaret Nils har gitt. ”Det var lang tid”, sier hun.

LANG

TID

Illustrasjon 6.3x: Replikk 40 Inger: LANG TID. Tegnet blir utført med en langsom utstrakt bevegelse
I replikk 40 kommenterer Inger det svaret Nils gir. LANG TID tegner hun. Legg merke til Ingers venstre hånd som hun plasserer lett mot Nils sin brystkasse mens hun tegner LANG.

Dette kan tolkes som en måte å legge inn en emosjonell karakter og valør til den ytringen hun gir. I tillegg til at hun utfører tegnet LANG med en tydelig og langsom utførelse, er den ytterligere taktile kontakten til stede mellom hennes venstre hånd og hans kropp. I grep, fysikk kontakt og med hendenes posisjon er det mulig å gi signaler som forsterker og bidrar til meningsdanning, både eksplisitt og implisitt. Dette kan tolkes relatert til kontakten mellom dem og det felles fokus de har på temaet. Ingers grep og fysiske kontakt kan derfor gi mening utover det betydningsinnholdet som ligger i tegnet per. se.

Oppsummerende kan man si at her er det raske overganger mellom det å be om informasjon, få et svar og gi en tilbakemelding på svaret. Spørsmålet introduseres i replikk 38.2 ved bruk av tegnet MANGE, som fortsetter spørsmålskonstruksjonen ved å ta i retning av noe som er etablert som forståelsen av en gips på armen, PÅ-ARM Så utføres tegnet LENGE markert og tydelig. Det som gjør at dette blir et spørsmål om informasjon, er innledningen med

- tegnet MANGE, som kan fungere som en spørsmålsindikasjon: MANGE? HVOR MANGE?
- tegnet LENGE gjøres tydelig
 - bevegelsen i tegnet gjøres langsomt
 - bevegelsen i tegnet gjøres stort i utstrekning
- tegnet holdes lenge
- tegnet føres fram i retning av Nils

Nils svarer og gir rask respons i en form der turskifte gjøres svært raskt og effektivt. Inger responderer tilbake tilsvarende smidig. Situasjonen er raskt og effektivt avklart: de forhandler og forstår hverandre lett i forhold til turskifte og grep om hverandres hender. De er presise, som ved overgangen mellom spørsmål, skrift i hånd, skifte i grep for skrift i hånd og bokstavering. Dette gjør at de samhandler ledig om forhandlingen om utviklingen av samtalen. Stikkordsmessig kan dette oppsummeres slik:

- respons gis raskt med bidrag fra begge parter i forhold til turtaking
- turtaking blir initiert av den andre
- grep om hendene tilpasses så de formes til posisjoner så den andre lett kan overta turen
- ytringer avsluttes med å føre hender mot den andre
- turskifter skjer ved overlappende samtalesekvenser
- samtalepartnerne utnytter tegnrommet fleksibelt
- kontakten med den andres kropp understreker og bidrar til felles fokus og gir også mulighet til emosjonelle typer av tilbakemelding
- bruk av skrift i hånden benyttes for å presisere enkeltord og tall

Dette gir forhandling både om konkret informasjonsformidling og i forhold til oppfattelse og kommunikativ prosess.

6.3.6 Første klasse?

Noe lenger ut i samtalen *Din kone* skjer det også en avklaring av et spørsmål. Nils og Inger snakker om det arbeidsoppdraget de er kommet for å utføre. De skal være veiledere for studenter som skal bli tolker for døve og døvblinde. De har begge tidligere hatt arbeidsoppdrag for tolkeutdanningen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og møtt studenter både fra første og annet årskull. Det er stor forskjell på å møte studenter som opplever sitt første møte med personer som er døvblinde (første klasse) og det å veilede studenter som er i ferd med å avslutte sin skoloring til offentlig godkjente tolker for døvblinde (andre klasse).⁴⁶ I denne samtalesekvensen snakker de om studentene de skal veilede, og Inger bryter av Nils for å få avklart hvilket studentkull det er snakk om denne gangen. I NTS uttrykkes tallene FØRSTE, ANDRE etc. gjerne ved at tallformen rykkes kort fram to ganger.

Replikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse
12	Inger	DE STUDENT FØRSTE(x3) TOLK FØRSTE(x4) F-Ø-R-S-	FØRSTE gjentas og utføres flere ganger, både første og siste gang det presenteres i ytringen.

⁴⁶ Første studieår med tegnspråkopplæring er nå en del av 3-årig bachelorutdanning i tegnspråk og tolking

		T-E	TOLK gjøres i NTS med to hender, her utføres det med en hånd
13	Nils	Ja	Nils bekrefter med begge hender, venstre hånd føres lett fram og tilbake over Ingers høyre håndrygg mens hun bokstaverer. Etter at Inger har bokstavert ordet, gir Nils med sin høyre hånd et tilbakemeldingsklapp mot Ingers hånd.
14	Inger	K-L-A-[S-S-E]	
15	Nils	[("klasse")]NY [NY]	Når Inger bokstaverer "klasse", former Nils ordet med munnbevegelser, og han gjør så tegnet NY. Når han gjentar tegnet NY, overlappes det av Ingers respons der hun også tegner NY
16	Inger	[NY] NY BRA Ja(x3)	Ingers ytring avsluttes med tre tilbakemeldingsklapp mot Nils sin hånd mens hun smiler

Tabell 6.3c: Din kone – replikk 12 til 16

I replikk 12 starter Inger sin starter avklaring med å vise til studentene og gjentar tegnet FØRSTE tre ganger. Innledningsvis i replikken gjentas tegnet FØRSTE tre ganger, og neste gang blir tegnet utført med fire markerte bevegelser.

Tegnet FØRSTE ser slik ut, og gjentagelse utføres med et kort rykk opp/fram og ned:

Illustrasjon 6.3y: To tegn utført samtidig: FØRSTE og TOLK

Med sin høyre hånd – høyre hånds framstrakte pekefinger – fører Inger sin pekefinger fram og ned. FØRSTE blir tydelig utført og hun fører tegnet noe i retning ned og noe fram i tegnrommet.

Nils beveger sine hender ned for å holde lett rundt Ingers hender når hun tegner FØRSTE. Han plasserer sine hender lett rundt hennes. Når Nils fører sin høyrehånd ned mot Ingers hender blir det som om han legger sine hender rundt hennes for å oppfatte det hun sier. Det er usikkert om dette er et tilbakemeldingsklapp som gjør at Inger repeterer tegnet og markerer hver presentasjon av tegnet med gjentatte bevegelser.

Jeg hadde transkribert sekvensen og hadde trolig sett den flere hundre ganger, før jeg la merke til Ingers venstre hånd som løftes opp med flat hånd, fingertuppene opp og håndflaten vendt opp og til høyre. Først da ble jeg oppmerksom på dette denne samtidige utførelsen av

to tegn. Ingers venstre hånd er godt synlig på videobildene av denne raske sekvensen, men jeg hadde likevel lenge oversett hva det er Ingers venstre hånd gjør (se illustrasjon i de to siste bildene i billedsekvensen over). I slutten av denne sekvensen gjør Inger altså et tegn med sin venstre hånd. Hun fører sin venstre hånd inn mot sin høyre hånd og tegner TOLK med en hånd. Hun vipper hånden sin lett fram og tilbake og gjør altså tegnet for TOLK med venstre hånd samtidig som hun gjentar FØRSTE med høyre hånd. Slik får hun sagt to tegn på en gang, tegnet FØRSTE og tegnet TOLK, noe som kan oversettes som ”første-klasse-tolk” eller ”de studentene som går i første klasse av tolkeutdanning”. Tegnet tolk gjøres vanligvis med begge hender, her er tegnet utført situasjonstilpasset med en hånd. Det kan synes som om det at Inger greier å kombinere dette tegnet som vanligvis utføres med to hender (TOLK) og gjør dette sammen med tegnet for FØRSTE, er med å gi mer og presisert informasjon til hennes spørsmål.

Illustrasjon 6.3z: FØRSTE utført med høyre hånd og TOLK utført med venstre hånd

Når Inger utfører disse to tegnene samtidig, vises dette i illustrasjon 6.3z. I forgrunnen ser vi Nils sin hånd kjenne på Ingers hånd som tegner FØRSTE. Deretter kommer Ingers hånd, først høyre hånd som sier FØRSTE, så hennes venstre hånd som sier TOLK med en flat og oppvendt håndflate som beveges/vinkes. I bakgrunnen vises Nils sin hånd, som kjenner på denne bevegelsen. Det er tegnet FØRSTE som utføres først, så kommer del av tegnet TOLK utført med venstre hånd i en vippende bevegelse med flat hånd holdt inn mot Ingers høyre hånd.

Plasseringen av hendene gjør at det taktilt er mulig å oppfatte begge tegnene og hele uttrykket samtidig. En plassering av Nils sine hender i lytteposisjon der de ligger tett over Ingers høyre hånds fingre, gjør at han kan avlese om hun viser talltegn for *første*, *andre* eller

en annen håndform for et tall. Tidligere illustrasjoner som for eksempel i 6.3q viser et grep der Nils holder lenger ned mot Ingers håndledd når hun tegner. I en slik situasjon ville avlesningen av denne tallinformasjonen vært umulig. Nils har i dette eksemplet, illustrasjon 6.3z, et grep som gjør det mulig å kjenne Ingers tegnføring av talltegnet.

Grepet om hendene er dermed ikke statisk i taktilt tegnspråk, men trolig en del av forhandlings- og tilbakemeldingssignalene: ”jeg vet og kjenner det du sier”, ”jeg er oppmerksom på hva i din ytring som er viktig informasjon”. Å initiere til bestemte grep og endring av grep kan trolig styres både av taler og mottaker og dette er en del av forhandlingsaspektet ved bruk av TNTS. Sammen må samtalepartnerne fokusere på og tilpasse seg grep som gjør oppfattelse av tegnføringen mulig.

Forhandlingen og samarbeidet om grep som gir informasjonsflyt vises også i neste eksempel:

Illustrasjon 6.3 æ: Inger bokstaverer F

I Inger fortsetter sin ytring med å bokstavere F-Ø-R-S-T-E. Inger starter å bokstavere ordet etter at hun har uttrykt tegnet FØRSTE uten å ha fått klar eller eksplisitt tilbakemelding fra Nils på at han har oppfattet. Inger bokstaverer hele ordet F-Ø-R-S-T-E. Nils kjenner tydelig på hennes bokstavering, som skjer langsomt og tydelig. Nils gir en tilbakemelding i form av å kjenne og føre sin hånd lett om hennes høyre håndrygg og hånd. Grepet hans er ikke holdt statisk over hennes hånd, men følger lett mot de delene av hennes håndbevegelse som utfører håndformene i bokstaveringen. Hans hender søker aktivt den informasjonen Inger

gir. Det kan tolkes som om han aktivt følger med og leter etter hennes signal. I bokstaverte sekvenser generelt kan man se på munnbevegelsene at den andre uttaler ordet som bokstaveres. Nils sine hender viser her et taktilt eksempel på en tilsvarende prosess der han aktivt søker og deltar i Inger sin bokstaveringsprosedyre. Slik ”lytter” han aktivt.

Illustrasjon 6.3ø: Aktiv lytting signalisert ved håndføring/grep

Måten Nils kjenner på Ingers hender mens hun bokstaverer (ved å holde sine hender tett over og helt fram mot hennes fingertupper) kan være et uttrykk for at en er rettet mot bokstaveringen. Dette kan også være en form for tilbakemeldingssignal som gir uttrykk for at han oppfatter det hun bokstaverer. Illustrasjon 6.3bb viser bokstavering av Ø-R-S i ordet ”første” og den aktive avlesningsplasseringen av Nils sin hånd. Jeg vil her vise tilbake til en av delanalysene av tilbakemeldingssignal i kapittel 5, der informantene pekte på at å gni lett over den andres hånd med fingrene kunne bety at man oppfattet det som ble sagt. Jeg velger å tolke måten Nils holder om Ingers hånd her som et signal om at han deltar med et aktivt følgende og oppmerksomt grep. Det gir et taktilt tilbakemeldingssignal. Denne måten å følge den andres tegnføring på vil jeg betegne som et *aktivt grep ved taktil tegnspråksbruk*.

Inger fortsetter så å bokstavere K-L-A-S-S-E. Når hun er i ferd med å avslutte bokstaveringen skjer, det et turskifte. Nils overtar og dette skjer slik:

Illustrasjon 6.3å: Inger bokstaverer A (2ha) og sier "a" og Nils sier "a" med munnbevegelser
Idet Inger er kommet til bokstaven "a" i bokstaveringen av K-L-A-S-S-E, ser man på stillbildet at Nils også sier a. Han har da oppfattet ordet og slipper grepet om Ingers hender med sin høyre hånd. Han gir en adekvat respons, og svarer henne med at "ja det er de nye studentene" det vil si førsteklassen. Han gjør tegnet NY overlappet med at Inger bokstaverer ferdig de siste bokstavene i ordet klasse. Så kommer en ny overlapping, der Nils og Inger samtidig gjør tegnet NY:

Illustrasjon 6.3aa: Inger tegner NY Nils tegner NY

Med dette er Ingers henvendelse besvart, og de har avklart at det er de nye studentene i første klasse de skal møte denne gangen. Inger bekrefter at hun har oppfattet, og hun smiler.

Dette vises i disse bildene:

Illustrasjon 6.3bb: Inger bekrefter og smiler

Når spørsmålet er avklart, gir Inger turen videre til Nils, som så kan fortsette. Det skjer igjen et turskifte på initiativ fra dem begge. Inger gir tegnet fra seg ved å trekke sine hender litt mot seg og så føre dem mot Nils. Han overtar ved å trekke sine hender noe til seg før han legger sine hender under Ingers og løfter dem opp for å ytre sin kommentar. Denne overgangen mellom turene vises nedenfor i bildet til venstre, i bildet til høyre vises Nils sin kommentar i sekvensen, som er BRA:

Illustrasjon 6.3cc: Turskifte og bekreftelse

Å avklare hvilken studentgruppe de skal møte kan fortolkes som en mulig kommentar og som et spørsmål. Ytring 12 og 14 har mange trekk som karakteriserer en spørsmålstilling.

Oppsummerende kan dette framstilles slik:

- hun utfører gjentatte repetisjoner i utførelse av enkelttegn (replikk 12)
- hun gjentar samme tegn flere ganger i samme replikk (replikk 12)
- hun forlenger (holder) tegn (replikk 12)
- hun introduserer turskifte ved at hendene først trekkes noe mot henne, før de føres fram mot samtalepartner (replikk 12)
- tegn føres noe fram i tegnrommet (replikk 12)
- hun bokstaverer (replikk 12 og 14)
- hun utfører tegn pluss bokstaving av samme begrep (replikk 12)
- hun tar grep om hendene som tilpasses avlesningen av tegnene (replikk 12, 13 og 14)

Etter Ingers spørsmål i replikk 12 og 14 gir Nils raskt en respons der han bekrefter det Inger etterspør (replikk 15), og de begge gir så en kort kommentar til dette, som delvis er overlappende (replikk 15, 16 og 17). Oppklaringssekvensen går raskt. Inger smiler, og det blir en kort pause før Nils får turen og kan fortsette med å utvide dette temaet.

6.3.7 Er din kone her?

Sekvensen er hentet fra samtalen *Din kone*, der Inger spør om Nils sin kone er til stede og det oppstår er brudd, allerede drøftet i punkt 6.3.1. Ingers spørsmål om Nils kone var med ham i replikk 21 og 23, ble starten til en lengre samtalesekvens om kona som nettopp hadde falt og brukket armen. Både Inger og Nils har aktivt tatt del i dette samtaletemaet med mange og engasjerte innspill. Inger har som vist, blant annet stilt flere spørsmål.

Lengre ut i samtalen kommer Inger likevel tilbake til dette når hun i replikk 51 gjentar spørsmålet: *Er kona din med her nå?* Oppbyggingen fram til dette spørsmålet vil jeg analysere her.

”Nils sin kone og hennes armbrudd” har altså vært tema for en lengre replikkveksling mellom dem, replikk 21 til 50 i samtalen *Din kone*. Mye informasjon blir utvekslet, og mange kommentarer blir gitt. I dette eksemplet vil det bli for omfattende å komme inn på alle de samtaletrekk som finner sted, særlig ettersom fokus er spørsmålsfunksjonen. Her vil jeg videre fokusere på en spørsmålsstilling i samtalenes replikk 51.

I replikk 51 innledes spørsmålet om kona på mange måter som en gjentakelse av det som skjedde da spørsmålet ble stilt i replikk 21. Også nå blir Ingers spørsmål stilt etter en kort pause. Armbrudd-temaet er avsluttet, de har bekreftet og avrundet temaet og så oppstår det en kort pause i samtalen. Inger og Nils senker hendene noe og snur seg delvis bort fra hverandre, men uten å gi slipp på hverandres hender. Så vender Inger seg mot Nils igjen, hun løfter hendene og gir Nils tre raske klapp på hans håndrygg, så stiller hun et spørsmål som innleder denne replikkvekslingen:

Replikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
51	Inger	VENT(x2) NINA HER KONE HER	Inger vender seg mot Nils. Tegnene utføres i øvre del av nøytralt tegnrom. Ytringen avsluttes med en tegnføring som holdes før hendene føres i retning Nils.	
52	Nils	Ja (peker ut og fram i rommet) JA JA Ja(x3)	Nils peker litt diffust fram i rommet. Gjør så tegnet for JA to ganger og gir så tilbakemelding med tre klapp mot Ingers hånd.	Nina er til stede. Hun sitter ikke der han peker, men sitter rett bak sin ektefelle
53.1	Inger	Ja(x2)	Inger klapper mot Nils sin hånd. I en kort pause snur Inger seg bort, før hun igjen vender seg mot Nils	Inger smiler.
53.2		(.)		Nina reiser seg og kommer mot dem
53.3		KOM TOG(x3)		
54	Nils	[eh]	Nils skal til å svare, men avbrytes av Nina, som gir ham et signal for så å ta kontakt med Inger.	Nina tar Nils på skulderen, han snur seg kjenner hennes hånd og gir Nina Ingers hånd.
55	Nina	(Nina tar kontakt med Inger)	Inger holder sin høyre hånd om Nils sin hånd. Han snur seg og lar Ninas hender møte Ingers.	Inger og Nina griper om hverandres hender og hilser. Første kontakt er med Ninas venstre hånd (hånden som ikke er gipset).

Tabell 6.3d: Din kone – replikk 51 til 55

I denne lille sekvensen er det flere spørsmålsstillinger. ”Er Nina her?”, ” Er kona di her?” og ”Kom du med toget?” Når Inger i replikk 51 spør: ”Er Nina her?”, etterspør hun igjen den informasjonen hun ville ha i samtalenes replikk 21. Igjen kommer denne interrogative sekvensen etter en liten pause i samtalen. Det blir først markert at noe nytt kommer. VENT sier Inger som innledning til replikk 51.

Inger 51 : VENT(x2) NINA HER KONE HER

Denne gangen får Inger formidlet med en gang at dette er et spørsmål til Nils. Turskifte og grep er avklart. Hun benytter en nyhetsmarkering i tegnet VENT som gjentas, hun benytter navnetegnet på den personen hun spør etter og uttrykker seg slik mer direkte ved å tegne det faste navnetegnet for NINA framfor å bruke tegn for ”din kone, din ektefelle” eller andre benevnelser.

Hun gjentar tegnet HER, tegnet markeres tydelig og holdes markert i tegnrommet. Ytringen avsluttes med at tegnet føres i øvre del av det nøytrale tegnrommet i retning mot Nils.

Nils svarer direkte. Nina er med. Siden han ikke ser, kan han ikke peke ut direkte hvor Nina er, så han peker litt diffust ut og fram i rommet. Så gjentar han med tegnet JA (to ganger) og bekrefter så med tilbakemeldingsklapp (tre ganger) og med at ”ja, Nina, hun er her”.

Etter en kort pause spør Inger om de kom med toget:

Inger 53.1: **Ja (x2)**
53.2: (.) (snur seg bort, vender seg så mot Nils igjen)
53.3: **KOM TOG (x3)**

Dette spørsmålet introduseres også på samme måte som for spørsmål 51. Også Inger replikk 53.1 bekreftelser hun først det foregående tema. Så oppstår en kort pause, og de vender seg noe bort fra hverandre mens kontakten mellom hendene opprettholdes (replikk Inger 53.2). Hendene senkes noe. Deretter vender Inger seg igjen mot Nils, løfter hendene og spør KOM TOG. Tegnet gjentas tre ganger, siste gang forlenges og holdes tegnet mens det i øvre del av det nøytrale tegnrommet føres i retning mot Nils.

I denne korte sekvensen ser en både i replikk 51 og 53 interrogative uttrykk som markerer et ønske om informasjon:

- spørsmål innledes med en markering av at forrige tema er avsluttet
- spørsmål innledes etter en kort pause
- spørsmål innledes etter en sekvens der samtalepartnere har vært noe vendt bort fra hverandre
- hendene er senket i tegnrommet men med kontakt
- spørsmål innledes med at hendene har vært holdt ned i tegnrommet og så løftes opp
- tegn gjentas
- tegn gjøres høyt oppe i tegnrom
- tegn forlenges/holdes noe lengre
- tegn føres i retning mot samtalepartneren

6.3.8 Ny kontaktperson

Fra samtalesekvensen *Min gode venn* vil jeg hente et annet eksempel på en interrogativ sekvens. Samtalen foregår mellom Inger og Arne, og jeg vil komme nærmere inn på denne samtalen i delanalyse 6.4. Her vil jeg analysere en spørsmålskonstruksjon fra samtalen. Den er hentet fra et stykke ut i samtalen der Arne forteller at han har fått en ny kontaktperson (replikk 9). Inger spør da i replikk 10 hvem dette er:

Replikk	Person	Ytring	Kommentarer
09	Arne	FRA MIN NY PERSON KONTAKT PERSON STØTTE PERSON [KONTAKT]	Arne tegner tydelig og bruker gjentakelser og synonymer. Tegnføringen er klar og tydelig.
10	Inger	[HVEM ER] NY HVEM [ER]	
11	Arne	[K]-A-R-L (.) K-A-R-L-[S]	Arne avbryter Ingers spørsmål for å svare. Kort pause mellom fornavn og etternavn. Arne blir avbrutt av Inger før navnet ⁴⁷ er ferdig bokstavert

Tabell 6.3e: Min gode venn – replikk 09 til 11

Arne avbrytes i sin ytring der han forteller med flere tydelige synonymer og gjentakelser at han snakker om sin nye kontaktperson. Han avbrytes som vist i følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.3dd: Inger avbryter Arne

Inger slipper grepet om Arnes hender. Han er i ferd med å si tegnet KONTAKT og har hendene samlet i øvre del av det nøytrale tegnrommet. Når Inger bryter kontakten, fører hun sine hender mot seg og under hans hender.

⁴⁷ "Karl Karls.." er et anonymisert navn for personen som omtales

Illustrasjon 6.3ee: HVEM

Arne har allerede hendene høyt oppe. Inger fører sine hender under hans og trekker dem mot seg. Man kan se hennes høyre arm som med to fingre forbereder seg på å si tegnet HVEM. Hun trekker Arnes venstre hånd med seg for å kunne si HVEM, som har artikulasjonssted mot haken.

I replikk 10 benytter Inger gjentakelser ved at tegnet HVEM gjentas:

Illustrasjon 6.3ff: Inger gjentar HVEM

Tegnet HVEM utføres som vist med en hånd, der Inger samlet fører sin pekefinger og langfinger mot sin egen hake. Selv om tegnet HVEM bare uttrykkes med en hånd, viser illustrasjonen at Inger samtidig holder sin venstre passive hånd høyt oppe i tegnrommet uten å senke den ned.

Illustrasjon 6.3gg: Inger gjentar ER mens Arne avbryter

Inger rekker ikke å stille spørsmålet ferdig før Arne avbryter henne for å svare. Illustrasjonen over viser denne avbrytelsen. Både tegnene NY og tegnet HVEM har artikulasjonssted på og nær Ingers kropp, og Inger holder begge sine hender nær egen kropp. Likevel skjer det en rask turveksling fra Arnes side. Overlappingen der Arne overtar, kommer så raskt at det ikke ville være tid for Inger for å eventuelt forlenge tegnet eller å markere noe med en mulig tegnføring fram i rommet.

Kort sammenfattet kan denne spørsmålssekvensen sies å være preget av:

- avbrytelser for å overta turen både for å stille et spørsmål og for å komme med et svar
- gjentakelser av tegn
- den passive hånden som ikke tar del i tegnføringen, beholdes også høyt oppe i tegnrommet

6.3.9 Stjerne?

I oppstarten av en samtale mellom informantene Nils og Ivar er det flere eksempler på setningskonstruksjoner som markerer spørsmål. Samtalen er videofilmet like etter at de to har besøkt den døvehistoriske samlingen i Rødbygget.⁴⁸ Der er det mange ting som de to har kjent på, har fortalt om og har fått beskrevet av tolkestudenter, der en av øvingsoppgavene dere har vært formidling og tolking av en utstilling. Mange av gjenstandene på i utstillingen er ting og forhold som informantene har personlig kjennskap til.

⁴⁸ Trøndelag folkemuseum, Norsk Døvemuseum, som er lokalisert i den gamle døveskolen i Trondheim

Det er på forhånd avklart at Nils og Ivar skal filmes når de treffes etter museumsrunden, og tre kamera er da plassert rundt en sofagruppe i et møterom i etasjen over museumssamlingen. Opptaket av samtalen finnes derfor med tre kameravinkler – ett opptak med fokus på Nils, ett med fokus på Ivar og ett med fokus rett fra siden med både Nils og Ivar i bildet. Det er det innspill fra det materialet med tre opptaksvinkler denne analysen tar utgangspunkt i.

Illustrasjon 6.3hh: Nils sier HØREAPPARAT-1

Illustrasjonen viser Nils som tegner HØREAPPARAT. På bildene viser han siste del av tegnet som er transkribert HØREAPPARAT-1. Tegnet har flere ikoniske elementer fra form og plassering til kroppsbårne høreapparat båret på brystet. Som dette sammenredigerte bildet fra tre opptak av samtalen viser, ser man at muligheten for visuell avlesning og transkripsjon av grep og tegnutførelsen øker med bruk av flere opptaksvinkler. Hender i bevegelse kan glimtvis skygge for avlesningen av tegnene fra noen opptaksvinkler. Transkripsjonen av sekvensen støtter seg på opptakene fra alle tre vinkler.

Samtalen flyter ikke helt enkelt mellom dem i oppstarten av samtalesekvensen som jeg har kalt *Stjerne*. De trenger å avklare hva det er de snakker om.

Sekvensens første replikker forløper slik:

Replikk	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
01	Nils	HØREAPPARAT-1 (x2) FORANDRE NÅ ENDRE NY(?) HØREAPPARAT VITE DU [HVA]	Tegnet utføres to ganger og har likt artikulasjonssted og artikulator begge gangene. Siste utførelse er noe mindre artikulert ved en litt mindre bevegelsen foran kroppen andre gang det utføres.	HØREAPPARAT-1 viser til den gamle typen kroppsbåret høreapparat som hang på brystkassen. NY kan i utførelse også fortolkes som tegnet SE, derfor markert NY(?)
02	Ivar	[(.)]STJERNE (.) STJERNE (.)		Ivar avbryter Nils, nøler og tegner STJERNE
03	Nils	(.) Ja ("hvem")	Former ordet "hvem" med munnbevegelser.	
04	Ivar	JEG SI [STJERNE]		
05	Nils	[?nei" JEG] VI-TO FERDIG GÅ NED	Nils retter seg opp i ryggen, rister på hodet, former med munnbevegelser ordet "nei".	GÅ NED utføres markert. Artikulasjonen tar opp igjen noe av utførelsen fra VI-TO Tegnet for NED blir gjort markert og tydelig med klare håndbevegelser.
06	Ivar	J(2ha)		
07	Nils	U-T-S-T-[I]		
08	Ivar	[JA] J-A JEG KJENNE KJENT STJERNE (.)	Ivar nikker.	
09	Nils	HVOR N-Å-R T-I-D OPPFINNE NY HØR[E]		
10	Ivar	[Øh(.)]	Ivar prøver å overta turen, starter for å si noe, men blir holdt tilbake av Nils, som fortsetter.	Gestuelte uttrykk
11	Nils	[(.)]ØRE LAGE/ARBEID ØRE HØREAPPARAT-2 FØR FOR- LENGE-SIDEN HØREAPAPRAT-1 [NÅR]		HØREAPPARAT-2 viser til apparattypen med ørehenger plassert bak øret
12	Ivar	[JA] JEG (.) OPPFINNELSE FØR FOR-LENGE-SIDEN TYNN RØR	Tegnet OPPFINNELSE gjøres svært stort og med en plassering svært høyt i tegnrommet. Ivar utfører tegnet så høyt og markert at han fra sin sittende samtaleposisjon løfter seg noe opp fra stolen.	Før tegnet "oppfinnelse" er det en kort pause. Det synes som om Ivar leter etter tegn eller tenker på hva han skal si. Han flytter seg litt på stolen.
13	Nils	JA		

Tabell 6.3f: *Stjerne*, replikk 01til 13

Samtalesekvensen *Stjerne replikk* 01til 13, vil også bli tatt opp som et senere eksempel i analysekapitlet. Her vil jeg bare kort se på to av Ivars spørsmålskonstruksjoner knyttet til tema hørselstekniske hjelpemidler.

I replikk 01 starter Nils med å spørre om dette med høreapparater, hvilken tidsepoke er det snakk om i forhold til de moderne høreapparatene, når ble høreapparatene slik til slik som de hadde erfaring med dem. Han spør om Ivar vet det og formulerer ytringen:

Nils 01 : HØREAPPARAT-1(x2) FORANDRE NÅ ENDRE NY(?)
HØRE(APPARAT) VITE DU
[HVA]

Ivar avbryter for å svare, men nøler litt, før han kommer med sitt innspill og respons: Han sier i ytring 02:

Ivar 02 : [(.)] STJERNE (.) STJERNE (.)

Ivar gir et svar der det kan synes som om han introduserer et nytt tema for samtalen framfor å svare. Han tegner STJERNE, nøler litt og gjentar så tegnet STJERNE.

Ut fra gjentakelser, spørrende ansiktsmimikk og manglende eller få og sene tilbakemeldingssignaler kommer det fram at de nok må avklare tema for å sikre seg at de snakker om det samme. ”Timingen” i tilbakemeldingssignal er viktige for at man skal oppleve god flyt i en samtale. Tilbakemeldingssignal som ikke gis til forventet tid, uten forventet intensitet eller rytme, er signal som bryter flyten i samtaler. Dette blir formildet gjennom små signaler som kan oppfattes som vesentlige i forhold til interaksjon, opplevelse av felles oppmerksomhet, forståelse eller enighet.

Nils tar initiativ til dette ved å introdusere sitt tema igjen, denne gang ved å ramme inn spørsmålet sitt på en tydeligere måte. Han starrer med å presisere at han vil si noe om det de nettopp begge har opplevd:

Nils 05 : [JEG] VI-TO FERDIG GÅ NED

Ivar bekrefter tydelig at han har oppfattet dette. J sier han med tohandsalfabet, som en oppstart på å bokstavere ordet JA og som han uttrykker klart og markert. Gjennom denne bokstavformen J(2ha) gir han samtidig et klapp eller et trykk inn mot håndflatene sine, som taktilt også kan registreres av Nils.

I replikk 05 markerer Nils **hvem** han snakker om (JEG og VI-TO) når han snakker om (det er noe som har vært FERDIG) og **hvilket sted/hvor** det han snakker om skjedde (GÅ NED, som markeres med tydelig lokalisasjon - vi to som nettopp har vært nede i etasjen under oss). Når dette er presisert gir han rom for tilbakemelding på at det er oppfattet. Ivar sier ”ja” i replikk 06.

Nils tar da raskt hendene sine tilbake igjen og begynner å bokstavere U-T-S-T-I i ordet ”utstilling”.

Nils 07 : [U]-T-S-T-[I]

Ivar avbryter Nils halvveis i ordet. Han overtar for å bokstavere J-A og nikke. Så fortsetter Ivar med å si noe som ser ut til å være en fortsettelse av Ivars opprinnelige STJERNE-tema:

Ivar 08 : [JA] J-A JEG KJENNE KJENT STJERNE(.)

Denne sekvensen blir ikke gitt noen form for tilbakemelding av Nils. Begge avventer, og det oppstår en kort pause. Nils tar så over.

Nils 09 : HVOR N-Å-R T-I-D (2ha) OPPFINNE NY HØRE

Ivar prøver å avbryte for å ta tur, men hendene hans blir holdt tilbake og Nils fortsetter:

Nils 10 : ØRE LAGE/ARBEIDE ØRE HØREAPPARAT-2
(viser tydelig ved å ta i øret, viser ørepropp og et
høreapparat som er festet bak øret)
HØRE APPARAT-1 [NÅR]

Etter denne forhandling og avklaringssekvensen synes det som om de har et felles tema klart, og de fortsetter temaet for så etter hvert å gå videre til mange emner knyttet til utstillingen. De fortsetter blant annet å snakke om ulike tekniske løsninger for varsling og andre tekniske hjelpemidler som nå er blitt museumsgjenstander, men som de har erfaring med å bruke. Underveis i samtalen kommer også den døve astronomen Hassel opp som et av de tema Ivar introduserer.

Nils presenterer altså tema sitt to ganger i denne innledningssekvensen:

- en gang som ikke er tilstrekkelig for å avklare hva det er han har som tema – Nils 01
- en gang der han presiserer sitt tema i flere replikker– Nils replikk 05, 07, 09 og 11

I første replikk, Nils 01, benytter han både spørreord HVA, han markerer med formuleringen VITE DU, han peker mot Ivar og holder posisjonen som et spørsmål, men rammen for temaet er likevel ikke klart presisert. Ut fra responsen Ivar gir, vil jeg tolke dette som om Nils sin innledning i 01 ikke er tilstrekkelig til at et tema blir avklart, og at Nils derfor ikke lykkes med å få en (for ham) adekvat respons fra Ivar.

Andre gang spørsmålet stilles, går Nils mer detaljert til verks, og han sørger for tilbakemelding fra Ivar og markerer med selv ikke å gi tilbakemelding på Ivars respons og ytring siden han ikke oppfatter disse som relevante for sin framstilling. Nils bruker flere grep for å få fram dette.

Nils vil deretter tydeliggjøre at det er noe ved utstillingen han refererer til, og starter med å bokstavere ”utstilling” i replikk 07. Dette blir også bekreftet av Ivar i replikk 08.

Når Ivar fortsetter å snakke om sitt stjerneteama, blir ikke dette møtt med noen tilbakemeldingssignaler fra Ivar. Dette er tydeligvis et sterkt signal: fraværet av tilbakemelding tolker jeg som en mulig årsak til at Ivar stopper opp i sin ytring og gir turen over til Nils igjen etter en kort pause.

Når Nils i sin ytring 09 bruker et tegn med spillende fingre vendt mot Ivar, er dette et spørretegn. Tegnet kan oversettes med HVOR, eller avhengig av sammenheng kan tegnet også glosset med spørreord som HVOR-MANGE eller HVA. I denne sammenhengen har jeg glosset tegnet til HVOR, men betydningen har trolig bredere funksjon enn bare denne spørsmålsmarkeringen. Tegnet vises i følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.3ii: Nils spør HVOR

Så presiserer Nils ytringen sin videre med å bokstaverer følgende ord med tohåndalfabetet:
N-Å-R T-I-D.

Illustrasjon 6.3jj: Nils bokstaverer Å i N-Å-R

Nils forsetter i ytring 09, men blir forsøkt avbrutt av Ivar, som går ut fra lytteposisjon med sine hender og prøver å overta turen. Hans hender holdes da tilbake av Nils (replikk 10). Se følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.3kk: Ivar forsøker å overta turen og ytre seg, men får hendene holdt tilbake av Nils

I replikk 11 får Nils avsluttet det resonnementet han har bygd opp helt fra replikk 05 og fram til det avsluttes med et spørsmål NÅR i slutten av replikk 11.

Illustrasjon 6.3ll: HØREAPPARAT-1

Nils gjentar HØREAPPARAT-1. Første del av tegnet er mot øret, så vises det til plasseringen for et kroppsbåret apparat mot brystkassen. Nils har holdt Ivars hender tilbake og avbrutt ham for å få overta turen i disse sekvensene. Nå bøyer han seg noe fram og legger mange av tegnene mot egen kropp, ansiktet hans er vendt litt ned og kroppen vendt lett inn mot eller ned i forhold til rommet mellom dem.

Illustrasjon 6.3mm: Nils spør NÅR

Replikk 11 avslutts med at Nils, som sitter til høyre på illustrasjonen, benytter spørreordet NÅR med spillende fingre med sin venstre hånd som han holder mot Ivar. Nils retter sitt ansikt mot Ivar og retter opp kroppen sin. Ivar får overta med sin respons. Hele resonnementet til Nils har han bygd opp og presisert gjennom flere påfølgende ytringer i replikk 05, 07, 09 og 11, som i en oversatt form kan framstilles slik: "Vi to var nede på utstillingen her nede. Når ble de moderne høreapparatene oppfunnet, hvor lenge siden var det?"

Dette kan beskrives som en prosess som både er styrt og framforhandlet. Gjennom flere replikker der det er lagt til rette for Ivars respons. Responsen er også holdt tilbake og initiert på slik at det blir det spurt etter informasjon som Ivar kan oppfatte og svare på. Nils og Ivar har sammen framforhandlet et tema for sin samtale.

Denne forhandling i forbindelse med et brudd i samtalen *Stjerne* kan oppsummeres slik:

- det blir lagt til rette for respons
- det blir ikke gitt respons på ytringer som oppfattes som ikke adekvate
- det blir brukt synonyme tegn
- en informasjonssøkende talehandling blir gitt i flere ledd, noe som åpner for respons fra den andre. Dette gir rom for forsikring og avklaring av at informasjon er oppfattet

6.3.10 Oppsummering delanalyse 2

Ut fra disse få eksemplene på interrogative sekvenser kan en ikke trekke bastante slutninger om typiske trekk ved alle slik sekvenser i TNTS. Ut fra noen eksempler i et lite utvalg av analyserte ytringer kan jeg imidlertid peke på at følgende punkter synes relevante ved forhandling om det å markere og forhandle fram interrogative sekvenser:

1. Spørsmål anvendes og oppfattes både ved pause og overgang til et nytt tema i en samtale. Spørsmålskonstruksjoner brukes også der man avbryter samtalepartnern for å få avklart noe.
2. Spørsmål som stilles etter korte pauser i en samtale, kan komme etter at man i fellesskap har avsluttet et tema. Mitt materiale viser at like etter at kontakten er delvis brutt, fortsetter samtalen ved at et nytt tema introduseres som et spørsmål. I mitt materiale er det flere eksempler på at dette skjer etter at samtalepartene har senket hendene og kun har opprettholdt kontakten via en hånd eller etter å ha vært delvis vendt bort fra hverandre. Etter en tydelig markert pause i samtalen kan samtalen gå videre i gjennom å introdusere et spørsmål.
3. Nyhetsmarkeringer/oppmerksomhetsmarkeringer (som VENT-VENT og VET DU) og spørreord (som HVEM) kan forekomme som innledning til spørsmål. Andre konstruksjoner og strategier synes imidlertid å være vel så vanlige.
4. At tegnene føres i retning mot den andre i avslutningen av en spørsmålskonstruksjon er hyppig brukt.

5. Den som ber om informasjon, tar initiativ til å endre grep og gir turen aktivt til den andre i samtalen ved å føre sine hender mot denne.
6. Det å holde eller forlenge utførelsen av det siste enkelttegnet i spørsmålet, forekommer ofte.
7. Det å utføre tegnene relativt høyt oppe i tegnrommet er et signal om at en ønsker respons fra den andre. Dette kan også gjelde for den hånden som ikke er i aktivt bruk – eksempelvis ved tegn som normalt gjøres med en hånd, der også den andre, passive hånden er beholdt høyt oppe i tegnrommet.
8. Gjentakelser er vanlig ved spørsmålsstilling. Både enkeltord og deler av setninger kan gjentas eller presenteres om igjen i en litt endret form. Synonymer synes ofte å bli benyttet i spørsmålsstillinger for å presisere sentral informasjon.
9. Grep og endringer i grep er viktige både for å være i stand til å oppfatte den andres tegnføring og for å signalisere ønske om turskifte. Rask respons er med å bekrefte at spørsmålet er oppfattet.
10. Manglende tilbakemelding kan være et sterkt signal og føre til at taleren stanser i sin ytring.
11. Selve grepet og justeringer i grepet om den andres hender kan utnyttes til å vise oppmerksomhet og være et aktivt tilbakemeldingssignal. Dette kan være simultane signaler som utføres samtidig med at den andre har sin tur.

6.3.11 Drøfting av trekk ved interrogative strukturer i TNTS

I flere av eksemplene ser vi en framforhandlet og samkonstruert forståelse av at man har en interrogativ sekvens der et spørsmål/et ønske om informasjon fordrer en respons. Dette vises blant annet ved de grep og fysiske avklaringer som skjer ved overgangen mellom initiativ til et spørsmål og en respons. Noe av forståelsen for at en interrogativ sekvens utvikles, kan vises i forhandlingen om håndgrep og tilretteleggingen for at turskiftes kan gjennomføres. Hurtigheten i overgangen fra et spørsmål til en respons blir også taktilt registrert. Når en aktivt gir/tar grep om hendene eller gir/tar grep for turtaking i overgangene og slik raskt responderer når den andre ber om en respons, kan i seg selv bidra til at en signaliserer oppfattelse og forståelse for at den andre har stilt et spørsmål.

Andre som har arbeidet med spørsmålsstillinger i taktilt tegnspråk er Mesch 1998a, Collins 1993, Frankel 2002, Dively og Petronio 2003. Jeg vil nå se mine funn fra denne delanalysen i forhold til eksisterende undersøkelser. Jeg vil først trekke inn opplysninger fra Mesch (1998a), som har studert spørsmål i svensk taktilt tegnspråk. Mine funn harmonerer med hovedtrekkene i hennes funn. I sine analyser konkluderer Mesch med at døvblinde tegnspråkbrukere avleser spørsmål på tross av at de ikke-manuelle delsignalene ikke kan avleses. Dette er signaler som i visuelt tegnspråk uttrykkes med bl.a. mimikk, øyenbryn og blikkretning samt mysende/oppspilte øyne. Hun sier:

Dövblinda avläser yttranden som frågor trots av sagnaden av speciell interrogativ form. Att dövblinda uppfattar yttranden som frågor beror på flera samverkande signaler och kontexten. (Mesch 1998a:149)

Jeg tror at noen av de signalene jeg har funnet i mine eksempler, som for eksempel forlengelse av tegn og utnyttelse av tegnrom, det være seg bruk av øvre del av nøytralt tegnrom og bevisst bruk av retningsangivelse av tegnrommet i retning mot samtalepartneren, kan være eksempel på slike samvirkende signal.

Fra sitt materiale finner Mesch bruk av peking mot adressaten og forlengelse av det å holde tegnet oppe i tegnrommet som markeringer for spørsmålsstruktur (Mesch 1998a: 149-151).

Mesch har ut fra sitt relativt store eksempelmateriale funnet at det å holde et tegn, altså forlengelse, forekommer hyppig i forhold til ja/nei-spørsmål.

Mesch finner: "Fördröjningen gör att tecknet dröjs kvar på turnivån för att markere t.ex. en ja/nej-fråga." (Mesch 1998a.150). Dette er en utførelse som Mesch i sitt materiale finner i vel halvparten av alle ja/nei-spørsmål.

Som vist, har jeg i mitt materiale observert forlengelse av tegn også i spørsmål der forventet respons ikke er et ja/nei svar. Mesch påpeker imidlertid at

Fördröjning är dock inte enbart en frågesignal utan också en turbytesignal som förekommer hos sista tecknet i en tur. Fördröjningen kan därför inte i sig betraktas som en interrogativ signal. (Mesch 1998a. 137)

Dette er konklusjoner som jeg mener underbygges også av mine funn. Ut fra et dialogisk perspektiv, vil jeg tolke signalet ”forlengelse” i kombinasjon med en retning mot samtalepartneren som et sterkt signal om at en respons er ønsket og at en venter et innspill fra den andre.

Mesch sier følgende i sammenfatningen av sin avhandling:

Under samtalen samarbeider den tecknende og lyssnaren med varandra genom stödturer för att förebygga missförstånd. Frågor består inte bara av ja/nej-frågor, alternativfrågor och frågeordsfrågor utan också av stödfrågor. (Mesch 1998a:182)

Funksjonen til spørsmål kan slik være å få bekreftet at den andre har oppfattet, og at en slik i samtalen nærmest ”bestiller” en tilbakemelding på at det en sier er oppfattet. Mesch viser til at forlengelse av tegn kan ha den funksjonen, slikt at den andre da bekrefter med tilbakemelding før en fortsetter.

De tre første typene av spørsmål [ja/nei-spørsmål, alternativspørsmål, ordspørsmål] har informasjonssøkende funksjon og utføres av den tecknende. Stödfrågor liknar ja/nej-frågor och frågeordsfrågor. Deras funktion är att begära uppbäckning och förtydligande och de kan utföras av båda samtalsparterna, den tecknande och lyssnaren. (Mesch 1998a:182)

For norsk tegnspråk er interrogative strukturer beskrevet av Vogt-Svendsen (1990). Hun beskriver også de non-manuelle delene av spørsmål, der blikkbruk og munnbevegelser er sentrale for å formidle spørsmålsfunksjonen. Vogt-Svendsens arbeid får fram mange av de viktige visuelle markørene som NTS bruker ved spørsmålsstillinger.

I punkt 6.3.10, oppsummering av Delanalyse 2, viser jeg til punkter der man i interrogative sekvenser av TNTS bruker andre signaler enn de visuelle, som eksempelvis i oppsummeringspunktene 4, 5, 6, 7, 9 og 11. Dette er ikke de visuelle signalene som beskrevet i NTS av Vogt-Svendsen (1990). Min analyse har også vist eksempler på at ytringer i TNTS kan ha trekk ved strukturering av informasjon på måter som får fram ønske om respons, som vist til i oppsummeringspunktene 2, 3, og 8 i delanalysens kapittel 6.3.10.

Dively og Petronio (2003) fokuserer på ja/nei-spørsmål i et større arbeid der de sammenholder spørsmål i visuelt ASL og i taktilt ASL. Deres arbeid er ennå ikke publisert (pr. høst 2005). I de første presentasjonene av analysene sine viser de til at det er flere strategier og former for å få fram ja/nei-spørsmål både i visuelt og taktilt ASL.

Det synes som om både gjentakelser, bruk av spørreord, det å avslutte spørsmål med å peke mot samtalepartneren og forlenge pekingen da er måter som får fram spørsmålsformen. Dette er i tråd med mine funn. De viser også til eksempler ved bruk av et eget tegn for SPØRSMÅL, som kan avslutte en spørsmålsytring, og også til muligheten av å gi en diskursmarkering før spørsmål ved å innlede en spørsmålstilling ved å bruke tegnet CURIOUS (nysgjerrig) for å markere en forventet respons. Den samme funksjonen kan også formidles gjennom klapping mot den andres hånd (tapping on the other persons hand) som signal for å be om gjentakelse eller tydeliggjøring.

Dively og Petronios har hentet sitt datamateriale fra en stor samling intervjusituasjoner der både intervjuer og informant er døvblinde og der det gjennomgås en lengre intervjuguide. En intervjusituasjon er en type situasjon og en sjanger der en kan forvente mange spørsmål. Forståelsen for situasjonen påvirker også den forhandlingen om spørsmålsstilling en kan forvente å finne i en slik samtalesituasjon. Situasjonen vil preges av at det er gitt en forventning til både intervjuerrollen og rollen til den som er informant. Rammene for samtalen er dermed mindre åpen enn det en dagligdags samtale er. Dette vil trolig påvirke den måten det forhandles om det å stille spørsmål og å responderer på dem.

Collins (2003) viser til hvordan spørsmål som innledes med spørreord (på engelsk wh-questions) i taktilt tegnspråk (taktilt ASL), i stedet introduseres med tegnet YOU som uttrykkes med en peking rett mot samtalepartneren. Denne konstruksjonen brukes også selv om setningen blir ugrammatisk i den forstand at det ikke trenger å være den andre som er en den spørsmålet er knyttet til. YOU blir her å betrakte mer som en diskursmarkering av at det er den andre som skal svare. Collins bruker dette eksemplet:

In standard ASL, where a signer looks directly to the receiver while asking a wh-question, the receiver knows the question is specifically for them. In the Tactile ASL data, several wh-questions were preceded by the sign YOU directed toward the receiver; however, YOU was not the subject or the object of the sentence, e.g., YOU WHAT PLANE WHAT "What kind of plane was it?" In these cases, it appears that the sign YOU has substituted for the signer's eye-gaze; it gets the receiver's attention, and informs them something will be directed toward them. (Collins 2003:19)

Også dette fenomen synes jeg å se trekk av i mitt materiale, eksempelvis der Inger i illustrasjon 6.3i avslutter med å ta helt mot Nils sin kropp i tegnet DIN. Dette harmonerer også med opplevelser fra egne samtaler med døvblinde.

Oppsummeringen av analysene i delanalyse 2 viser til en rekke forhold som kan sees i lys av et forhandlingsaspekt rundt det å framforhandle og oppfatte interrogative sekvenser i

TNTS. Noe av det jeg har beskrevet i denne delanalysen, er ikke tidligere dokumentert i andre arbeid med interrogative strukturer i tegnspråk eller i taktilt tegnspråk. Ut fra en problemstilling som fokuserer trekk ved interaksjon løfter delanalysene fram mange trekk som kan synes å formidle at uttrykk kan forstås og oppfattes som interrogative sekvenser. Mer arbeid må gjøres for å framskaffe videre informasjon om oppbyggingen av interrogative strukturer i TNTS.

6.4 Delanalyse 3: Forhandling om språklig funksjon

Delanalyse 3 tar utgangspunkt i de første 37 sekundene av en samtale mellom Inger og Arne, *Min gode venn*. Hele samtalen er totalt på vel åtte minutter (8 minutter 25 sekunder) og inneholder flere tema. Jeg vil her bare gå inn på innledningen av samtalen og prosessen med etablering av det første tema i samtalen. Som transkripsjonen vil vise, er ”min gode venn” det tema som Arne introduserer først i samtalen. Analysen viser hvordan innledningen av samtalen kan tolkes som en *introduksjon av et tema* og som en *samtalesekvens som har som språklig funksjon å overraske*.

6.4.1 Utvelgelse av samtale

Inger og Arne har vært på samme sted hele denne formiddagen, men det har vært for tett program til at de har fått snakket sammen. Idet videoopptaket starter er det like før ettermiddagens program skal i gang. De har akkurat hatt lunsjpause. Arne har spurt etter Inger som blir ledsaget bort for å sette seg ved siden av ham. Nå har de mulighet til å få snakke litt sammen. Videoopptaket av samtalen starter idet de begge er plassert ved bordet, og samtalen avsluttes når de blir avbrutt med beskjed om at videre program starter opp.

Da jeg først gikk igjennom videoopptakene, registrerte jeg denne sekvensen som en der det var usikkerhet om tema fra Ingers side. Denne samtalesekvensen er en av de første som jeg merket av som ”samtalesekvens med et mulig brudd”. Var det et brudd i forståelse her? Jeg så på videoopptaket at Inger avbryter Arne. Hun stopper han for å spørre, hun stopper han for å få han til å redusere tempo og hun forsøker aktivt å få klarhet i hva Arne vil fortelle. Nærmere analyse av denne sekvensen får fram at det kan være andre mekanismer enn en avklaring av en mulig misforståelse som ligger bak formen og organiseringen av oppstarten på samtalen *min gode venn*.

Transkripsjon av samtalesekvensen

Jeg vil presentere flere varianter av transkripsjon av oppstarten av dialogen – tegntranskripsjon, norsk oversettelse og temautvikling. Den viktigste transkripsjonen for denne analysen er tegntranskripsjonen. Den er den mest detaljerte og inneholder kommentarer med beskrivelse av utførelse og kontekst. De enkelte turene er nummerert. Ytringer er delt opp med egne delnummereringer, replikk 3.1, 3.2, etc. der dette er hensiktsmessig for å kunne referere til bestemte sekvenser i litt lengre replikker.

Replikk nr	Person	Ytring	Kontekst og utførelse	Kommentarer
01	Arne	[Åh]	Arne løfter hendene sine litt opp, fører de litt fra hverandre og samler de så igjen.	Et gestuelt uttrykk
02	Inger	[Hei-du]	Løfter høyre arm og klapper Arne tre ganger på overarm/skulder.	Inger utfører en gest. Jeg velger å oversette den som en hilsningsfrase.
03.1 03.2 03.3	Arne	G-L-E-M-M-E-R (2ha) JEG GLEMME JEG SI (.) DU DU	Rister på hodet. Munnbevegelse: "glemt" Tar på Inger, pekefinger mot hennes brystkasse.	
04	Inger	Ja	Nikker.	
05.1 05.2 05.3 05.4	Arne	JEG FORTELLE DU JEG JEG HA L(1ha)-O(1ha)-V(2ha) JEG MÅ HILSE-1 HILSE-2 DU HILSE-1 H-I-L-S-E	Munnbevegelse "deg" når tegnet DU gjøres. Peker mot seg selv Tar på Inger	En tegnvariant, annen tegnvariant, gjentar første tegnvariant
06	Inger	Ja Ja Ja	Nikker	
07	Arne	DU	Tar mot Ingers brystkasse	
08	Inger	Ja		
09.1 09.2	Arne	FRA MIN NY PERSON KONTAKTPERSON STØTTE PERSON _____k- [KONTAKT]		
10	Inger	[HVEM ER] NY HVEM [ER]	Inger slipper hendene til Arne for å ta ordet	Ansiktsuttrykket kan fortolkes som et uttrykk for spenning
11	Arne	_____k- [K]-A-R-L (.) K-A-L-[S]	Griper hendene til Inger	Fornavn og første del av etternavn ⁴⁹
12	Inger	[næh]k(a)	Inger slipper hendene til Arne og løfter sin høyre hånd og slår den ned på Arnes skulder og overarm.	Inger reagerer før Arne har bokstavert ferdig etternavnet. Et gestuelt uttrykk
13	Arne	_____k- JEG VENN [JEG] (x 8) k(e)	Siste gang tegnet JEG sies, blir det gjentatt åtte ganger mens Arne smiler og nikker. Grepet om Ingers hånd slippes mens han fortsetter å gjenta JEG.	
14	Inger	[DET-OVERRASKER] JEG	Smiler	Ingers ytring [DET-OVERRASKER] ⁵⁰ er samtidig med at Arne utfører tegnet JEG for andre gang

Tabell 6.4a: Tegntranskripsjon Min gode venn, replikk 1 til 14

Min gode venn, replikk 01 til 14, viser en oppbygging av samtalen som til sammen fører fram til at et tema blir presentert og etablert. Konstruksjonen av tema i løpet av replikk 01-

⁴⁹ Personenens navn er i transkripsjonen anonymisert

⁵⁰ Tegnet kunne vært glosset med andre betydninger som OVERRASKE, FORSKREKKE, SJOKKERE, FORBAUSE.

14 er det sentrale i delanalyse 3: Det skisseres at det kommer en nyhet, det er noe som Arne vil fortelle, og dette oppfattes av Inger. Sekvensen går i flere turer fram og tilbake mellom dem før nyheten blir presentert i replikk 12, og Inger får gitt tilbakemelding på at det er oppfattet.

Tegntranskripsjonen som er vist over, er en relativt detaljert framstilling av den samtalesekvensen der første tema presenteres. Men det er mange detaljer ved utførelsen som likevel ikke kommer fram. Videre i denne delanalysen vil jeg gå videre inn i en analyse av utførelse og funksjoner av replikkvekslingen sett i forhold til problemstilling II. Gjennom analysen vil jeg gå nærmere inn på detaljnivå av utførelsen.

Norsk oversettelse av Min gode venn, replikk 1 til 14

Denne første sekvensen kan også framstilles replikk for replikk, oversatt til en tilnærmet muntlig norsk form. Dette gir en nedtegnning av samtalen som får fram innhold og oppbygging i en norskspråklig og lett tilgjengelig form. Når jeg i delanalysen vil vise til den norske oversettelsen, gjør jeg det med å markere henvisning til *transkripsjon – norsk oversettelse*.

Arne	01.	[Åh!]
Inger	02.	[Hei på deg!]
Arne	03.1	Det har jeg glemt
	03.2	Jeg har glemt
	03.3	Jeg har noe å si deg
Inger	04.	Ja
Arne	05.1	Jeg skal fortelle deg
	05.2	Jeg har lovet
	05.3	Jeg måtte hilse deg
	05.4	En hilsen til deg
Inger	06.	Ja, ja, ja
Arne	07.	til deg
Inger	08.	Ja
Arne	09.	Fra den personen som er min nye kontaktperson. Min støttekontakt
Inger	10.	Åh! Hvem er den nye, hvem er det?
Arne	11.	Karl Karls..
Inger	12.	Næmmen!
Arne	13.	Det er min gode venn
Inger	14.	Det var en overraskelse for meg

Tabell 6.4b: Transkripsjon – Norsk oversettelse, *Min gode venn*, replikk 1 til 14

Temautvikling i replikk 01 til 14

Samtalesekvensen kan også framstilles med en nedskrivning som fokuserer på temautvikling. Der er den samme sekvensen beskrevet, men informasjonen har jeg nå gitt en form der innholdet blir gjenfortalt:

I disse første 14 replikkene ser man at Arne velger å utforme og bygge opp sin informasjon via flere sekvenser med delinformasjon. Hvordan påvirkes innholdet i hans ytringer av dette? I den første delen av sekvensen sikrer han seg oppmerksomhet i forhold til at et nytt tema blir introdusert. Han markerer først at det er en nyhet eller noe spesielt han vil si.

I innledningen i replikk 01 løfter han begge hendene og slår de ut, før han avbryter seg selv, ved å føre hendene sammen: replikk 01: *Åh*.⁵¹ Samtidig gir Inger en hilsen der hun uttrykker glede ved å møte Arne. Dette skjer i en overlappende sekvens der både Arne og Inger ytrer seg samtidig – Inger med en hilsen uttrykt med tre klapp mot Arnes skulder samtidig som hun holder med sin venstre hånd i en lytteposisjon rundt Arnes hånd og kan registrere hans ytring.

Arne fortsetter med sin informasjon, som han forsterker viktigheten av på flere måter – det er noe han har glemt å fortelle, men han har lovet å hilse fra den personen som han nå har fått som ny kontaktperson, replikk 03, 05, 07 og 09.

Inger signaliserer hele tiden at hun oppfatter og at hun venter på nyheten. Med et ansiktsuttrykk som lett kan fortolkes som spent, griper hun om Arnes hender for å avbryte han og spørre hvem det er han snakker om, replikk 10: *Åh! Hvem er det?*

Så i replikk 11 kommer Arne med navnet på personen. Det er virkelig en nyhet! Det er en felles bekjent av dem begge to det er snakk om. Inger reagerer med et emosjonelt uttrykk der hun med ansiktsuttrykk, kroppsholdning og en gest utført med hele hånden uttrykker noe jeg fortolker som overraskelse i en positiv emosjonell valør (replikk 12). Arne bekrefter hennes reaksjon med å smile og bekrefter at dette er en person som er hans venn (replikk 13). Dette gjør han med mange gjentakelser. Det siste tegnet i replikken der Arne sier ”*min venn*” blir tegnet JEG (*min*) gjentatt hele åtte ganger. Det Arne forteller, var nytt for Inger, og hun sier smilende at hun ble overrasket (replikk 14).

⁵¹ Transkripsjon – norsk oversettelse.

En innholdsanalyse av denne samtalesekvensen kan framstilles på følgende måte:

Person	Ytring	Innhold	replikk
Arne	[åh]	nyhetsmarkering/ oppmerksomhetsmarkering	01
Inger	[hei-du]	Hilsning	02
Arne	G-L-E-M-M-E-R	Noe burde vært klarert	03.1
	JEG GLEMME	Jeg har ikke utført	03.2
	JEG SI DU DU	Jeg skal informere deg om noe	03.3
Inger	Ja	Oppfattet	04
Arne	JEG FORTELLE-DU	Jeg informerer deg	05.1
	JEG JEG HA L-O-V	Jeg har lovet å gjøre det	05.2
	JEG MÅ HILSE-1	Jeg skal gi deg en hilsen	05.3
	HILSE-2 DU	Hilsen	
	HILSE-1 H-I-L-S-[E]	Hilsen	05.4
Inger	[Ja]Ja Ja	Oppfattet	06
Arne	DU	Til deg	07
Inger	Ja	Oppfattet	08
Arne	FRA MIN NY PERSON KONTAKTPERSON STØTTE PERSON [KONTAKT]	Presiserer hvem hilsenen er fra, den nye kontaktpersonen	09
Inger	[HVEM ER] NY HVEM [ER]	Spør om hvem det er	10
Arne	[K]-A-R-L K-A-R-[L]	Sier navnet på den nye kontaktpersonen	11
Inger	[NÆH]	Signaliserer overraskelse	12
Arne	JEG VENN [JEG 8x]	Bekrefter at det er hans venn	13
Inger	[DET-OVERRASKER] JEG	Bekrefter at hun blir overrasket	14

Tabell 6.4c: Innholdsoppsett for samtalesekvensen 01 til 14

Jeg vil analysere samtalen med hensyn til hvordan

- presentasjonen av tema blir tydeliggjort
- en språklig funksjon bygges opp og formidles
- en samhandlingssituasjon skapes og opprettholdes

Jeg vil benytte både referanser til tegntranskripsjon, den norske oversettelsen, den summariske innholdsmarkeringen og beskrivelsen av temautvikling når jeg referer til samtalesekvensen ifra *Min gode venn..* I tillegg vil bilder fra videoopptaket av samtalen bli benyttet for å vise til bestemte trekk ved sekvenser av dialogen. Det å beskrive tegnspråklige uttrykk med variasjoner i håndformer, bevegelse, tempo, intensitet etc. er som drøftet i metodekapitlet en omfattende prosess. Billedbruk kan i noen sammenhenger gi en enkel tilgang til data på detaljnivå av utførelsen og vil derfor benyttes i analysen. Bilder vil bli trukket inn både for å supplere transkripsjon og for å tydeliggjøre deskriptiv framstilling og analysefunn. Der det er detaljer ved utførelse av grep og taktile uttrykk, vil det å vise direkte til bilder fra videoutsnitt gjøre det mulig å peke på detaljer i en næranalyse.

6.4.2 Å tydeliggjøre det første tema i samtalen

Å komme i gang med en dialogsituasjon er en egen forhandlingsfase av samtalen. Når en samtale starter opp og en har avklart hvem en snakker med og at en har kontakt, vil det å bringe inn et *tema* for samtalen bli neste punkt som må avklares. Her vet begge fra starten av hvem samtalepartnern er (Arne har som nevnt spurt etter Inger, som har fått hjelp til å bli ledsaget bort til ham). Denne samtalen starter med en overlappende sekvens der begge simultant uttrykker sine replikker 01 og 02. I dette møtet tar Arne helt fra starten av initiativ til å bygge opp sin formidling av en nyhet over flere replikker. Det er mulig å fortolke hans språkbruk som teknikker som fungerer som virkemiddel til å tydeliggjøre tema og innholdet i det han vil fortelle. Hvordan han presenterer sitt tema *om noe*, og hvilke teknikker han benytter for å tydeliggjøre innholdet i det, vil jeg drøfte gjennom følgende punkter:

- markering av en nyhet
- bruk av bokstavering
- bruk av bokstavering og tegn for samme begrep
- bruk av synonyme tegn
- bruk av synonyme tegn og bokstavering for samme begrep
- bruk av dobbel artikulatur
- bruk av gjentakelser
- bruk av lokalisasjon
- bruk av fysisk kontakt med samtalepartners og egen kropp

Markering av en nyhet

Samtalen starter slik: Samtidig med at Inger gir sin introduksjon og sin hilsen i oppstarten av denne samtalen, gjør Arne i replikk 01 et tegn som jeg har tolket og oversatt som en nyhetsmarkering. Han tar hendene sine fra hverandre og fører dem sammen i en bevegelse jeg har oversatt og glosset som ”åh”. Tilsvarende gester har jeg observert både i hørende, døve og døvblindes kommunikasjon – hender som slås sammen i forbauselse, glede eller som en innledning til at noen vil fortelle en virkelig ”godbit” av en nyhet – ”åh”, ”næmmen”, ”nei, det må jeg si...”, ”vet du hva?!?” – mens begge hender løftes opp eller føres sammen. En annen gest med lignende betydning kan være at en hånd eller en finger løftes opp i retning mot den en vil henvende seg til.

Noe lenger ut i samtalen sier Inger i replikk 12 noe som jeg har oversatt med “Næmmen!”. Dette er et uttrykk med en tilsvarende funksjon som replikk 01. Inger gir en reaksjonen på

den nye informasjonen som Arne gir, og bruker et uttrykk med en form som signaliserer emosjonell effekt og intensitet:⁵²

Inger 12: (overrasket) Næmmen!
Arne 13: Det er min min gode venn
Inger 14: Det var en overraskelse for meg

Eksempel 6.4 I

Illustrasjon 6.4a: Inger replikk 12: Næmmen!

Det kan legges mange nivå av tolkning i Ingers uttrykk og reaksjon når hun har oppfattet Arnes tema. Her vil jeg se markeringen i replikk 12: Næmmen! som en nyhetsmarkering, men uttrykket kan også sies å bidra til regulering av samtalen.

Nyhetsmarkeringer er beskrevet detaljert i flere samtaleanalytiske arbeid, blant annet hos Schiffirin (1987) som i sin avhandling *Discourse markers* har et helt kapittel om de funksjonene uttrykket *Oh!* kan ha hos engelsktalende amerikanere (Schiffirin 1987:73-101).

Mather (1991), har studert det skriftlige uttrykket *Oh* som en diskursmarkør i døves telefonsamtaler som foregår på skriftlig engelsk ved hjelp av teksttelefon. Både Schiffirin og Mather sine arbeid hevder at denne type nyhetsmarkering kan være et signal om en emosjonell tilstand, og at de i tillegg kan ha en rolle i forhold til å ordne eller markere informasjon.

Oh has a role in information state transitions because *oh* marks a focus of the speaker's attention which then also becomes a candidate for the hearer's attention. This creation of a joint focus of attention not only allows transitions in information state, but it marks information as more salient with a possible increase in speaker/hearer certainty as to shared

⁵² Fra transkripsjon – norsk oversettelse.

knowledge and metaknowledge. So it is by verbally marking a cognitive task, and opening an individual processing task to a hearer, that *oh* initiates an information state transition. (Schiffrin 1987:98)

Ifølge Schiffrin kan *Oh* slik fungere som en markering av talerens kognitive orientering, ved at noe i informasjonsstrømmen blir markert. I en samtale vil en nyhetsmarkering fungere som en diskursmarkering – det er en endring i situasjonen, og det introduseres at mer informasjon vil komme.

Signalene skaper økt oppmerksomhet og skaper et felles fokus på at noe nytt vil introduseres i samtalen. I en samtale ligger det en forpliktelse til en reaksjon på denne type uttrykk. I mine eksempler kan vi se en markering i form av en ytring med et initiativ til å fortelle noe (Arne 01) og en markering i form av en respons på noe som er fortalt (Inger 12).

En nyhetsmarkering som ikke får noen oppfølging, vil være et brudd i forventninger om hva som videre skal skje i samtalen. En klar nyhetsmarkering uten oppfølging vil bli hengende i luften som et uavklart spørsmål og vil ikke føre kommunikasjonsprosessen eller samtalen videre. Nyhetsmarkeringen kan oppfattes som en tydeliggjøring av ønsket om felles fokus på tema og informasjonsformidling.

I eksemplet med Inger og Arne kommer nyhetsmarkeringen i oppstarten av samtalen. Schiffrin peker på at denne type uttrykk er aktuelle i sammenhenger der konteksten endres, og en ønsker å markere ny informasjon:

(...) context changes create new information which may be marked with *oh*. (Schiffrin 1987:94)

Nyhetsmarkeringen Arne gir i replikk 01, kan tolkes som innledningen på hele den nyhetssekvensen som presenterer temaet om hilsen fra en god venn. Uttrykket Inger gir i replikk 12, er bare oppstarten på noe hun utvikler videre i neste replikkveksling – replikk 14. Når dette første tema er avklart, utvider hun tema videre gjennom å trekke inn mange av sine erfaringer og møter med denne personen som Arne hilser fra, og som er deres felles bekjent og venn. Samtalen går videre med flere tilknyttede tema der de har mye å dele med hverandre.

Bruk av bokstavering

Bokstavering inngår naturlig som en del av TNTS. Blant norske døvblinde er tohåndsalfabetet det mest innarbeidet. Men det er heller ikke uvanlig å ta i bruk

bokstavformer fra enhåndselfabetet i kombinasjon med tohåndselfabet. For eksempel kan bokstavene L, O og Æ med bruk av en hånd brukes i kombinasjon med tohåndselfabeterte bokstaver.

I denne samtalesekvensen blir det benyttet bokstavering i tre replikker av fjorten. All bokstavering blir utført av Arne, som i denne sekvensen er den som presenterer tema. Han benytter bokstavering alene eller som et supplement til tegn. I replikk 11 benyttes bare bokstavering når Arne sier et navn. Han bruker da tohåndselfabet både til fornavn og etternavn, utført med et jevnt og rytmisk tempo med noe pause mellom fornavn og etternavn.

I replikk Arne 05.2 benyttes én hånd til å utføre bokstavformene L og O. Utførelsen tilsvare bokstavformene i enhåndselfabetet. Jeg har markert dette med bokstavformer fra enhåndselfabetet i transkripsjonen, L(1ha), O(1ha). Så fortsetter Arne med begge hender: V(2ha). Arne bruker håndselfabet tydelig og i moderat tempo så det skulle være lett å oppfatte.

Bruk av håndselfabet var et av punktene jeg drøftet med mine informanter ved informantsamlingen. De var alle enige om at bokstavering er nødvendig i situasjoner der man er usikker på om utformingen av tegnet er tydelig og entydig nok til taktil avlesning. Informantene var enige i at personnavn og stedsnavn er informasjon som bør staves med håndselfabet – i alle fall ved første gangs presentasjon i en samtale eller der en er usikker på om navnetegn vil bli riktig oppfattet. Bokstavering kan slik være en måte å tydeliggjøre informasjon på (informantsamling februar 2002).

Bruk av bokstavering og tegn for samme begrep

I enkelte sekvenser ser man at Arne kombinerer bruk av tegn og håndselfabet. I replikk 03 bokstaveres først ordet G-L-E-M-M-E-R med tohåndselfabet, så gjentas med tegn: JEG GLEMME.

Arne 03.1 : G-L-E-M-M-E-R
03.2 : JEG GLEMME

Eksempel: 6.4 II

Tilsvarende skjer i replikk 05. Her er det først brukt ulike varianter av tegn ”hilse”, så bokstaveres ordet:

Arne 05.4 : HILSE-1 H-I-L⁵³-S-E
Eksempel: 6.4 III

Eksemplene over er replikker der Arne benytter håndformene fra det norske tohåndsalfabetet. I disse to eksemplene blir begge ordene bokstavert fullt ut.

Det er i norsk tegnspråk mange tegn som har lik eller tilnærmet lik manuell utførelse med samme håndform, samme artikulasjonssted og samme bevegelse og orientering av hånden/hendene. Skillet mellom betydningen av ulike tegn kommer da fram i non-manuelle deler ved uttrykket, som for eksempel ved munnbevegelser, blick eller andre visuelle trekk.

I noen tilfeller vil sammenhengen tegnet står i, være tilstrekkelig til at man kan velge en meningsfull fortolkning av tegnet. I andre tilfeller kan det for døvblinde tegnspråksbrukere bli nødvendig å støtte seg til blant annet bokstavering. I dette første eksemplet, Eksempel 6.4 II, kommer bokstaveringen **før** tegnet presenteres, replikk 03: G-L-E-M-M-E-R JEG GLEMME. I det andre eksemplet, Eksempel 6.4 III blir tegnet presentert først, så kommer bokstaveringen – 05.4: HILSE-1 H-I-L-S-E.

Om den ene eller andre rekkefølgen er mest tydeliggjørende, er det i det materialet jeg har analysert, ikke nok eksempler til å si noe om. Men begge variantene finnes og jeg velger å se de som måter å tydeliggjøre informasjon på.

Bruk av dobbel artikulatur

I replikk 03.3 og 05.1 uttrykker Arne med forskjellige varianter to tegn der han bruker begge hender ved utførelsen. Jeg har behandlet tegnene som synonymer:

Arne 03.3 : JEG SI (.) DU DU
Arne 05.1 : JEG FORTELLE DU

Eksempel 6.4 IV

Tegnene jeg har glosset til SI og FORTELLE kan i norsk tegnspråk benyttes både med enkel og dobbel artikulatur (med en eller begge hender). Her gjøres begge tegnene med begge hender. Bruken av dobbel artikulatur kan i seg selv være med å gjøre tegnene tydelige. Imidlertid vil en kunne forstå disse tegnene også om de hadde vært utført med én hånd.

I NTS er det mange tegn som kan gjøres med én eller begge hender. Dette gjelder for eksempel tegn som FORTELLE, SITT-NED, KOM, BORD, BESKJED m.fl. Når tegneren

⁵³ Bokstaven L utføres med en hånd – i stedet for å legge ned bokstavformen L i sin egen håndflate, vender

bruker begge hender til å utføre samme håndbevegelse, kan dette bidra til at tegnet og betydningen av tegnet blir tydeliggjort. Johanna Mesch (1998a) sin analyse av et utvalg tegn viser at tegnutførelse må tilpasses den samtaleposisjon og de håndgrep som taktil tegnspråksbruk innebærer. Hun viser også at i svensk taktilt tegnspråk kan en se at noen tegn blir tilpasset en utførelse med kontakt med den andres hender. Hun omtaler tegn med dobbel artikulator (bruk av begge hendene) som støttende for avlesningen av tegnet:

Artikulatoren stödjer avläsningen av hela tecknet med dubbel artikulator, dvs med samma handform för båda händerna. (Mesch 1998a:64)

I denne samtalesekvensen tolker jeg bruk av dobbel artikulator som et valg Arne gjør for å tydeliggjøre og støtte avlesningen av sentrale uttrykk for tema han presenterer.

Bruk av synonymmer

Som Eksempel 6.4 IV ovenfor viser, har jeg valgt å oversette og glosse to varianter av tegn som SI og FORTELLE. Uttrykkene har tilnærmet samme betydning. Det er noe forskjell på artikulasjonssted og retning på de to utførelsene.

I replikk 03.3: JEG SI DU DU utføres tegnet SI med en bevegelse som starter nær Arnes overkropp og fortsetter med begge hender i en buet linje gjennom tegnrommet mellom dem, helt fram til Ingers brystkasse. Der går tegnet over til neste tegn, DU, som også føres helt fram til samtalepartneren. Med artikulasjonen helt fram til Inger blir verbet SI utført på en måte som gir det retningsbestemmelse – *det jeg sier, skal jeg si til deg*. Utførelsen av tegnet er å betrakte som en fokusering av uttrykket i forhold til hva som er mest sentralt og en plassering av tegnet i forhold til en adresse – her Inger. Tegnet SI er rettet mot Inger og betyr dermed *si til deg (Inger)*.

I replikk 05.1 JEG FORTELLE DU er det et synonymt tegn som blir brukt, men her glosset som FORTELLE. Tegnet har den samme håndformen, samme startpunkt for tegnet og i oppstarten av tegnet finner vi den samme bevegelsen som i 03.3. I replikk 05.1 har tegnet en bevegelse der hendene ikke føres så langt fram mot Inger. Bevegelsen stoppes mellom dem i nøytralt felt uten å føres helt fram til kontakt med Ingers kropp.

Arne sin hånd mot Inger. Dette kan også beskrives som en variant av tohåndalfabetet der en hånd benyttes.

Tegnet SI er klart knyttet til betydningen *si deg* på grunn av retningen på tegnet, mens varianten FORTELLE er mulig å se som en mer generell og ikke så markert retningsbestemt variant.

I replikk 3.3 ser man klart hvem Arne skal si dette til. Den klare og tydelige utførelsen av tegnet SI (her i en uttrykksform som i intensitet og tydelighet kan minne om en klar beskjed eller en instruks) er påfallende. Ved at det i tillegg lages en kort pause mellom SI og DU som er med på å tydeliggjøre både form og innhold. Den versjonen av tegnet SI som er valgt, tydeliggjør adressen for uttrykket, til ”deg”.

Arnes ytring kan sees som en tydeliggjøring der han på flere måter vil få fram det han vil uttrykke, som når han uttrykker i replikk 03.3: JEG SI DU DU. Først fører han med begge hendene tegnet SI helt fram mot Inger, og så peker han to ganger mot henne så han har fysisk kontakt mellom sin hånd og hennes kropp: DU DU (artikulasjonssted på den andres kropp). Denne måten å utføre et uttrykk på er som drøftet i kapittel 5 ikke uvanlig i visuelle tegnspråk.

At utførelsen av tegnet SI i replikk 03.3 har betydningen ”si deg”, understøttes av følgende analyse av amerikansk tegnspråk (ASL). Liddell og Metzger (1998) beskriver det amerikanske tegnet for TELL slik:

(...) if the sign TELL is directed toward the addressee, the meaning is not simply ‘tell’, but ‘tell you’. (Liddell & Metzger 1998: 662)

Tilsvarende uttrykkes også om norsk tegnspråk:

Når vi lokaliserer tilstedværende personer eller gjenstander, gjør vi det ved hjelp av pekinger. Dersom noe eller noen er til stede i samtalsituasjonen, peker vi direkte på personene eller gjenstanden vi snakker om. (Malmquist & Mosand 1996:137)

Valg av synonymer og utførelse kan derfor på ulike måter bidra til å tydeliggjøre innholdet i et uttrykk. Retningsbestemmelse av tegn kan være med på å tydeliggjøre adressen for og derav også meningen av det som ytres. Bevegelsesretningen i tegn som SI peker ut referenten det er snakk om.

Bruk av synonymer pluss bokstavering for samme begrep

I replikk 05 er overtydeligheten påfallende. Ser vi på hele ytringen, ser vi at Arne først sier at han har lovet å hilse Inger. Han bruker først et tegn som betyr hilse, HILSE-1 (dette tegnet kan i taktil utførelse minne om et annet tegn) så fortsetter han med et annet tegn som også betyr hilse, HILSE-2 (tegnet utføres tydelig, men også dette andre hilsetegnet kan, når det gjøres taktilt, ligne på et annet tegn). Så gjentar han den første tegnvarianten, HILSE-1 før han velger å bokstavere H-I-L-S-E. Arne bokstaverer tydelig og bokstaverer helt ut alle bokstavformene i ordet.

Arne 05.1 : JEG FORTELLE DU
05.2 : JEG JEG HA L-O-V
05.3 : JEG MÅ HILSE-1
 HILSE-2 DU
05.4 : HILSE-1 H-I-L-S-E
Eksempel: 6.4 V

Med enkeltbilder vil jeg i Illustrasjon 6.4b og 6.4c vise utførelsene av de synonyme tegnene for å HILSE:

Illustrasjon 6.4b: Tegnet HILSE-1

Arnes hånd føres med denne håndformen opp og ned i horisontal bevegelse som om han hilser på noen med et håndtrykk.

Illustrasjon 6.4c: Tegnet HILSE-2

Arne fører hendene sine mot hverandre og griper om den ene med den andre – som om han utfører et håndtrykk. Så løfter han dette grepet noe ned og opp i tegnrommet mellom dem, HILSE-2. Arne utfører tegnene i 6.4b og 6.4c med en klar og tydelig tegnføring.

I replikk 09 forteller Arne at han har fått en ny kontaktperson.⁵⁴ Han bruker her deler av flere synonyme ord og tegn – kontaktperson, støttekontakt, personlig assistent.

Arne 09 : FRA MIN NY PERSON
KONTAKTPERSON STØTTE PERSON [KONTAKT]

Eksempel 6.4 VI

Arne tar i sin ytring i bruk flere synonymmer som viser til flere av de norske begrepene som brukes for å omtale denne tjenesten – støttekontakt, kontaktperson, personlig assistentordning. Arne bruker en kombinasjon av delvis overlappende begreper for å få fram hva og hvem han snakker om – ”*min kontaktperson*”.

Gjentagelsene som er vist i Eksempel 6.4V og Eksempel 6.4 VI, tolkes som en forsikring om at budskapet skal komme fram. Inger gir tett og presis tilbakemelding og signaliserer oppmerksomhet (i replikk 04, 06 og 08) så det er ingen åpenbar grunn til å se manglende forståelse eller manglende oppmerksomhet som grunn til at gjentagelse og tydeliggjøring benyttes.

Redundans er hyppig forekommende i muntlige kommunikasjonssituasjoner. Noe av det vi her ser med flere gjentagelser, kan kanskje forklares som naturlig redundans av samme type som ofte finnes i muntlige språk i en uformell samtale. Men som videre analyse vil vise, er språklig redundans trolig bare en av flere mulige forklaringer på Arnes valg av utforming i denne ytringen.

⁵⁴ En kontaktperson er noe mange voksne døvblinde har som en kommunal tjeneste. Betegnelsen **kontaktperson** er innarbeidet gjennom blant annet ulike forsøksordninger rettet mot døvblinde helt fra starten av 1980-tallet (Solbakken 1984). En har prøvd ut hvordan man kan sikre døvblindes selvhjulpenhet gjennom ulike hjelpetilbud finansiert kommunalt eller statlig. Begrepene **støttekontakt**, **ledsager**, **lese- og sekretærhjelp** og **personlig assistent** brukes om noen av ordningene som er etablert. Kommunale rammer til hjelp er ofte begrenset til 4 -5 timers ukentlig bistand fra en person som skal gjøre det enklere for døvblinde å gjennomføre dagligdagse nødvendigheter. En kontaktperson er en person som kan hjelpe til med å lese post, hjelpe til med handling, være treningskamerat etc.

Bruk av gjentagelser

Bruk av gjentagelser kan også tolkes som tydeliggjøring av innholdet i ytringen, slik som i eksemplet ovenfor der tegnet DU blir gjentatt. I replikkdel 05.2 markerer Arne at det er han som har lovet å hilse. Arne peker gjentatte ganger mot seg selv og sier: 05.2: *Jeg har lovet.*⁵⁵ Deretter gjentas: JEG JEG. Tegnene utføres tydelig, og det markeres en liten pause mellom første gangs utførelse og gjentagelsen av tegnet JEG. På denne måten kan Arnes uttrykk tolkes som en understreking av at han ønsker at innholdet skal komme tydelig fram.

Det samme kan også sees i Ingers tilbakemeldingssignal som kommer gjentatt i replikk 06: *ja, ja, ja*. Gjentakelse er det også i Arnes replikk 13: JEG VENN JEG (x8), der det siste tegnet gjentas hele åtte ganger. Selv etter at Inger har flyttet sin hånd fra lytteposisjon om hans hånd, fortsetter han å gjenta tegnet JEG. Gjentakelse kan slik komme fram både der det er taktil kontakt mellom samtalepartnerne og der den fysiske kontakten er brutt. Jeg tolker her gjentakelsen av tegnet JEG som en understreking av relasjonen til ”min venn”, ”den venn jeg har” og ”min gode venn”. Det er relasjonen mellom ”jeg” og ”min venn” som understrekes ved gjentakelsen i uttrykket.

Tegnrom og soner

I denne innledende sekvensen ser man en klar utnyttelse av tegnrommet. Som drøftet i problemstilling I gir en bevisst bruk av tegnrommet mange variasjonsmåter i analyser av TNTS. Tegnrommet blir i en viss grad benyttet til å plassere informasjon i ”soner”. Her kan man for eksempel se variasjon i avstanden mellom samtalepartene. Tegnføring for ”hilsenen til Inger” og bevegelsen i tegnene for ’du’ og ’deg’, er rettet mot Inger – bevegelsen slutter nær eller i direkte kontakt med Ingers kropp (jamfør sone III: tegnrom nær partner og sone V: kontaktpunkter på partneres kropp beskrevet i kapittel 5.2.14).

I samtalen plasseres støttekontakten og referanser til ham i det nøytrale rommet – rett foran og en liten tanke til høyre for Arne. Ingers fysiske plassering i forhold til Arne er med på å bestemme hva som er nøytralt samtalerom. Ingers plassering i rommet bestemmer bevegelsesretningen i flere av Arnes tegn i denne sekvensen. Bevisst bruk av rom gir en referanse for å forstå plassering av informasjon og relasjon mellom det som presenteres, både for det som fysisk er til stede i en konkret situasjon og for det som kan plasseres ut fra en tenkt plassering av posisjoner mellom gjenstander eller forestillinger.

⁵⁵ Transkripsjon - Norsk oversettelse

I en ytring vil det å peke mot en tilstedeværende person være basert på den fysiske plasseringen som er i situasjonen. Dette gir en bakgrunn for å trekke utførelsen og hvilken retning tegnet har inn mot en fortolkning av mening. Det er denne prosessen som bidrar til å danne en forståelse av denne ytringen. Liddell og Metzger (1998: 668) forklarer dette som en mental forståelse av referanser til romlig plassering. De benevner dette som det å bygge opp en situasjonsbestemt forståelse (grounded blend) der utgangspunktet for tegnuttrykk konstrueres med referanse til plassering av personer eller andre informasjonsbiter i den virkelige verden.

Å ta fysisk kontakt mot samtalepartners og mot egen kropp

I replikk 05.4 uttrykker Arne hvem det er han har en hilsen til. Han peker med sin hånd rett mot Inger og tar på henne. Dette er et klart tegn for betydningen ”du”og ”deg”. Det er rent fysisk og et entydig og klart uttrykk. Utførelsen som også kan sees som en tilpassning av tegnet DU.

Noe av informasjonen i et tegn som DU (pekefinger pekende rett mot den andre personen) kan også oppfattes om fingeren bare føres i retning mot den andre personen – uten at det ender helt fram til kontakt. Når Arne i denne samtalen fører sin hånd og pekefinger helt fram til Ingers brystkasse, velger jeg å tolke det som en del av det å tydeliggjøre betydningen av uttrykket. Det er ”deg” jeg henvender meg til, presiserer Arne med å strekke sin hånd og pekefinger helt fram til henne og berøre hennes brystkasse: DU. Både i replikk 05.4 og også i avslutningen av replikk 07 utfører Arne tegnet DU (deg) med et fysisk kontaktpunkt direkte mot Ingers brystkasse. Dette er som nevnt et trekk jeg antar er spesielt for taktilt tegnspråk.

Å velge en slik plassering skulle ikke gi noen grunn til misforståelser. Valg av artikulasjonssted på den andres kropp er å bruke en lokalisasjon som støtter opp under meningsdanning ved å ta i bruk tegnrommet som trekker den virkelige fysiske relasjonen inn ved utformingen av uttrykket. Denne samme typen tolkning kan også legges på bruken av tegnet HA i ytringen *jeg har lovet*. HA i NTS uttrykkes med flat høyre hånd som plasseres med håndflaten inn mot eget bryst. Når dette tegnet plasseres med stor kraft og tydelighet inn mot Arnes brystkasse er Arnes uttrykk med på å bygge opp en understreking av meningen (det er jeg som har).

I replikk 13 sier Arne: JEG JEG, og tar gjentatte gang med stor kraft sin hånd rett inn mot egen brystkasse. Intensiteten ved bevegelse og kraft i kontaktpunktet mot egen eller samtalepartners kropp kan brukes for å markere tegnutførelsen. Jeg vil tolke også dette som en måte å presisere eller tydeliggjøre uttrykket.

I løpet av denne replikkvekslingen på 14 turveklinger er det hele tiden kontakt mellom Inger og Arnes hender i raskt vekslende grep om hverandres hender. I tillegg er det også i ti av replikkene enten en direkte kontakt mellom egne hender og egen kropp (brystkasse) eller egne hender mot den andres kropp (brystkasse eller overarm/skulder). Denne kontakten synes å være en del av den språklige og kommunikative utvekslingen i temaintroduksjonen og den språklige prosessen mellom dem.

Å presisere og tydeliggjøre med fysisk berøring av den annens kropp kommer inn som et element som kan forklare utførelsen av tegnet SI, når det gjøres så langt framover at det berører Ingers brystkasse. Denne tegnutførelsen er allerede kommentert tidligere i analysen, der tegnvarianter ble drøftet.

Inger og Arne sitter vendt skrått mot hverandre under samtalen. Måten de har plassert seg på gjør at de sitter så de lett og komfortabelt når hverandres hender. Plasseringen gir også en mulighet for en fysisk kontakt mellom dem via føttene. Denne kontakten er med på å signalisere tilstedeværelse og gjensidig kontakt.

Så langt har oppbyggingen av samtaleens første tema blitt analysert i forhold til en samtaleanalytisk tilnærming, noe som bidrar til å tydeliggjøre, presisere og få fram innholdet i det som introduseres i temaintroduksjonen. Jeg vil nå gå videre til å se mer på trekk som analyserer mulige valg som kan indikere hvorfor Arne utformer sitt tema inn i samtalen på den måten han gjør.

6.4.3 Å presentere en språklig handling og et poeng

Det å være i dialog med en annen innebærer muligheten ikke bare til å dele informasjon, men også å bygge opp språklige funksjoner – det å få uttrykt hva man vil med det man kommuniserer. Selve interaksjonsprosessen i en dialogsituasjon er med på å påvirke utformingen av ens budskap. Den enkelte språkbruker har et visst repertoar og mulighet til å velge blant samtalejangrer. Å utvikle en språkhandling vil være en del av å presentere noe nytt i en samtale – det å få fram funksjonen, sjangeren eller det man ønsker med sitt tema.

Gjennom arbeid med delanalysen i dette eksemplet har jeg sett at samtalesekvensen ikke er en situasjon der det skjer en misforståelse, men en situasjon der Arne ønsker å bygge opp en bestemt språklig funksjon. Arbeidet med språklige poeng og funksjoner i denne analysen har klargjort for meg at dette er vanskelige teoretiske og analytiske størrelser. Perspektivet er viktig i språklig interaksjon, og med forbehold om at det følgende ikke blir utfyllede beskrivelser og analyser, vil jeg gå inn i det første tema i samtalen *Min gode venn*, og beskrive språklig funksjon og språkhandling med utgangspunkt i følgende punkt:

- organisering av informasjon
- initiativ og respons
- nøling i uttrykksformen
- manglende respons på tilbakemelding
- tempo
- gjentakelser

Det vil selvsagt være en viss grad av overlapping mellom de trekkene ved samtalen som er analysert i forhold til punkt 6.4.2: *Å tydeliggjøre tema* og trekk som kan sees som valg i forhold til å få fram poenget eller formålet med det som blir presentert nå i punkt 6.4.3: *Å presentere en språklig handling og et poeng*. Å fokusere på språklig funksjon vil imidlertid også løfte fram flere aspekter ved samtalen som har betydning for mine problemstillinger.

Organisering av informasjon

Struktureringen av det temaet som Arne introduserer, preges av at informasjonen presenteres bit for bit med innspill og tilbakemeldinger fra den andre. Vi kan se en sammenheng mellom den formen informasjonen har og ytringens funksjon: selve overraskelsen.

I denne innledningssekvensen er det mange ledd som leder fram til navnet på personen det skal hilses fra. Nyheten presenteres over flere ytringer; Arne gir en del informasjon, og Inger bekrefter at hun oppfatter. Arne starter (ytring 03) med å referere til noe som ligger utenfor situasjonen, noe han har glemt som Inger skulle vært informert om. Inger bekrefter at hun har oppfattet dette (ytring 04). Arne fortsetter i ytring 05 og 07 med å si at han har lovet å overbringe en hilsen til Inger. Inger sier i sine ytringer 06 og 08 at hun oppfatter det. Arne forteller om relasjonen denne personene har til ham (ytring 09).

Til slutt må hun spørre (ytring 10), og hun rekker da ikke å få stilt spørsmålet ferdig før Arne svarer med å presentere navnet på personen det snakkes om. Inger blir overrasket og uttrykker det som vi har sett, med store og tydelige gestuelle og kroppslige tilbakemeldinger (se påfølgende illustrasjon replikk 11/replikk 12). Arne smiler og bekrefter – ”*Jo, min gode venn er det*”. Ingers reaksjon kommer først i ytring 12: En overraskende nyhet, sier Inger i replikk 14.

Formen eller sjangeren som velges, kan ha en funksjon i seg selv. Jeg velger å tolke dette som et bevisst språklig valg ut fra et ønske om å lede den andre fram til et bestemt poeng. Gjennom ytringenes organisering kommer både innholdsformidlingen og fortellerstilen fram. Det er en nyhet som presenteres, og det er en formidling i form av en hyggelig overraskelse – signaler om denne funksjonen må også bygges opp.

Det er interessant å se hvordan konstruksjonen av et tema på denne måten kan sikre den innholdsmessige formidling av et tema og bidra til å forme den spesifikke oppbygging mot en ønsket språklig funksjon. Arne uttrykker seg på en måte som ikke kan forklares ut fra at dette er slik informasjonen blir formidlet best rent innholdsmessig. Budskapet kunne vært uttrykt kortere og mer ”rett fram”, kanskje uttrykt i kun en ytring. I samtalen kommer denne informasjonen fram først i løpet av en prosess på 14 replikker. Samtidig er en funksjon av spenning, glede og overraskelse også bygd opp mellom samtalepartnerne.

Dette er spesielt tydelig ved det Arne sier i replikk 07, har han allerede uttrykt i replikk 05 og Inger har signalisert at hun har oppfattet det i replikk 06. Når Arne fortsetter å gjenta i replikk 07, vil jeg anta at dette har en sammenheng med den form og sjanger han ønsker å gi sitt uttrykk og sitt tema. Men utgangspunkt i samtaleanalyse vil jeg nå forsøke å nærme meg ulike lag og aspekt ved konstruksjonen av tema i samtalen.

En måte å se organisering av informasjon i en samtalesekvens på er å analysere sammenhengen mellom initiativ og respons i samtalen. Denne metoden ser jeg som godt egnet for analyse av denne samtalesekvensen:

Initiativ - responsanalyse av replikk 01 til 14

En dialog er en rik dynamisk prosess med mange nivå. De enkelte turene i samtalen kan studeres ut fra en såkalt initiativ-responsanalyse, IR-analyse (Linell & Gustavsson 1987).

Ved hjelp av en IR-analyse kan man avdekke en grunnstruktur i dialogen. Linell og Gustavsson (1987:110-111) omtaler selv sin analyse som egnet for å se på dialogers koherens og dominansrelasjon.

Analysen klassifiserer ytringene i forhold til initiativ og respons. Et initiativ fører noe nytt inn i samtalen og får samtalen videre, mens en respons svarer eller peker tilbake til noe som er presentert i samtalen. Analysen grupperer mange nyanser av sterke og svake initiativ og responser og av kombinerte måter å ha både initiativ- og responsegenskaper på. I et sterkt initiativ ytrer taleren seg på en måte der det forlanges en respons. Et utvalg av IR-analysens kodingskategorier presenteres her:

Ytringene vurderes i forhold til et tyvetalls kodingskategorier. Det er variasjoner i forhold til nærvær eller fravær av initiativ- og responsegenskaper, styrkegrad av initiativ eller respons, vurdering av ytringens grad av sammenheng i teksten (adekvans), tilknytning til samtalepartnerens eller egne tidligere ytringer og tilknytning til tidligere deler av samtalen og så videre. En enkelt replikk kan ha både initiativ- og responsegenskaper. Alle disse ulike forholdene kodes i et notasjonssystem som bidrar til å lette føringen av en analyse av også større tekstsekvenser (Linell & Gustavsson 1987: 86-94).

Jeg vil analysere de første 14 replikkene i denne samtalen ut fra en vurdering av den enkelte replikks initiativ- og responsfunksjon. Da initiativ-respons også kan tolkes ut fra grad av avbrytelser og overlappinger, tar jeg med markeringer for dette i transkripsjonsdelen. I to kolonner fører jeg informasjon om "kontekst/annet" og "kommentarer". Kommentarfeltet viser til kodingen gjort ved IR-analysen ut fra Linell og Gustavssons kodesystem.

Replikker som har initiativegenskap, markeres med >. Ytringer med responsegenskaper markeres med <. Et svakere initiativ ("replik med karakter av selvstendig og nytt med svagare initiativ" (1987:89) markeres med ^. Gjentakelser med initiativstatus markeres med =>. Responser som tilfører vesentlig ny informasjon, markeres ..>, mens tilsvarende initiativ som ikke tilfører vesentlig ny informasjon, markeres ..<. En ytring kan både ha en responsegenskap til noe som har vært sagt, samtidig som den tar initiativ til å bringe inn noe nytt, markert ved <>.

Kode	Replikk	Arne	Inger	Kontekst	Kommentar
>	01		[Hei-du]		
>	02	[Åh]			
>	03.1 03.2 03.3	G-L-E-M-M-E-R, JEG GLEMME JEG SI (.) DU DU		Tar på Inger med pekefinger mot hennes brystkasse	Initiativ Nyhetsmarkering
<	04		Ja	Nikker	Minimal respons
^	05.1 5.2 5.3 5.4	JEG FORTELLE DU JEG JEG HAR L-O-V JEG MÅ HILSE-1 HILSE-2 DU HILSE-1 H-I-L-S-E		Tar på Inger	Fortsetter initiativ (avsluttes ikke)
<	06		Ja Ja Ja	Nikker	Avbryter med gjentatte tilbakemeldinger på at hun har oppfattet
=>	07	DU			Avslutter første del av sitt initiativ
<	08		Ja		Minimal respons
< ^	09	FRA MIN NY PERSON KONTAKT-PERSON STØTTE PERSON [KONTAKT]		Blir avbrutt	Tilknytninger til replikk 03 og 05, bygger initiativet videre
<>	10		[HVEM ER] NY HVEM ER	Inger slipper hendene for å ta ordet. Spent ansiktsuttrykk	Tilknytning til replikk 06, 08 og 09 som signaliserer oppfattelse. Så et sterkt initiativ
<	11	K-A-R-L K-A-R- [L]		Avbryter Ingers spørsmål, og griper hennes hender	Respons Svarer på spørsmålet
<	12		[Næh]	Avbryter Arne når hun har oppfattet navnet. Slipper Arnes hender. Tar rundt Arnes skulder	Respons uten initiativegenskaper ?
<>	13	MIN VENN [MIN]		Blir avbrutt. Smiler	Tilknytninger til responsen, svaret En ikke-ekspanderende respons
.. <	14		[DET OVERRAS KER] JEG	Smiler	Tilknytning til replikk 10

Tabell 6.4d: IR-analyse av *Min gode venn* – Replikk 01 til 14

Som analysen over viser, har Arne initiativet til samtalen i hoveddelen av replikkene. Arne har nyheten som skal formidles, og i denne oppstarten av samtalen er det han som tar ordet og som tar direkte initiativ til å fortelle den. Gjennom oppbygging av informasjonen i replikk 01 til 09 har Arne i alt fem turer der han tar initiativet til å formidle sekvensens tema, som er en nyhet.

Han tar i bruk initiativ av varierende styrkegrad – ett sterkt initiativ, tre svake initiativ og ett initiativ til å avrunde allerede igangsatt initiativ. Gjennom flere replikker bygger han ut sitt initiativ og viser tilbake til sine tidligere replikker.

En IR-analyse viser at det er Inger som har sekvensens sterkeste initiativ. Hun bryter av og spør hvem det er Arne snakker om i replikk 10. Med Ingers direkte spørsmål blir balansen i situasjonen endret når hun i replikk 10 tar et sterkt initiativ og spør hvem det er snakk om. I replikk 11 er det Arne som svarer på dette initiativet. Rollene er snudd slik at hun tar initiativ og han får anledning til å svare; han får komme med en respons til hennes initiativ om å få vite hva nyheten er.

I utgangspunktet var det Arnes tema og hans oppbygging av formidlingen av en nyhet (formidlet gjennom fem initiativ). Gjennom samtalen involveres Inger i temaet, og hun overtar konstruksjonen med et sterkt initiativ. Det blir bygd opp en forventning om en nyhet, og samtalen utvikles så Inger tar initiativ for å få Arne til å fortelle nyheten.

Gjennom IR-analysen vises noe av måten temaet konstrueres på i denne innledningen av en samtale. Oppbyggingen gjør at det er Inger som kan bryte av og spørre hvem det er snakk om og Arne som kan svare. Ut fra min vurdering og tolkning viser IR-analysen at temaintroduksjonen skjer i en slik form og bygges opp på en slik måte at begge bidrar i prosessen med å etablere temaet.

Jeg har på forskerseminar innenfor faget lingvistikk fått noen tilbakemeldinger på tidlige analyser av denne sekvensen som det kan være interessant å reflektere over. Responsen har uttrykt usikkerhet om hvorvidt dette egentlig er en egnet tegnspråklig sekvens å analysere. ”Innholdsmessig burde vel denne sekvensen av en samtale kunne vært uttrykt klarere og enklere” var en tilbakemelding fra personer som selv behersker tegnspråk. ”Kan egentlig informanten tegnspråk godt?” var en annen kommentar. For meg var dette interessante kommentarer som sier noe om de mange perspektiv en må ha samtidig når en studerer språk i bruk. Det som her formidles i replikk 01 til 14, kan i NTS og TNTS uttrykkes mer direkte og raskere. Innholdet i denne sekvensen kunne kanskje vært uttrykt via bare en eller to replikker, og ved en enkelt tur i en samtale, som nevnt tidligere i punktet organisering av informasjon”. Budskapet kunne vært uttrykt kort og greit med en ytring a la: ”jeg har en hilsen til deg fra Karl Karlsen, som er min nye kontaktperson.” (Som for eksempel: JEG HILSE DU FRA KONTAKTPERSON, MIN NY KONTAKTPERSON HETE N.N.)

En slik kort og direkte framstilling ville vært fullt mulig. Når Arne velger den formen som denne delanalysen viser, mener jeg det er et eksempel på kompetent språklig sjangervalg. Jeg mener Arnes oppbygging av sine ytringer er et eksempel på det å kunne formidle både et språklig innhold og samtidig mestre det å bygge opp en bestemt språklig funksjon som han vil få fram: Det er en overraskelse han vil formidle – en overraskelse han vet samtalepartneren vil glede seg over. Arne er en person med god kompetanse i så vel NTS som TNTS. Gjennom denne sekvensen viser Arne pragmatisk kompetanse i det å skape en forventning og gjensidig oppmerksomhet i en samtalesituasjon. Sekvensen utvikles i interaksjon med Inger, som i dialogen er en interessert bidragsyter til samtaleforløpet.

Å markere noe som viktig

Språkbruken til Arne kan ved første blick virke litt omstendelig. Nyhetsmarkeringen i 01 signaliserer at noe spesielt kommer. Han velger en utførlig form i uttrykket, både i forhold til enkelttegn (tydelig, noe langsom utførelse, det enkelte tegn blir klart markert) og i oppbyggingen, gjentakelser og det at han fortsetter med sin framstilling også når han blir avbrutt, replikk 05 til 07. Et moderat tempo og mange tydeliggjøringer synes ikke å dempe Ingers konsentrasjon og oppmerksomhet om budskapsformidlingen.

Jeg har diskutert konstruksjonen av denne innledningen med mine kolleger på tolkeutdanningen. Da jeg viste et utkast av denne analysesekvensen til min kollega og tegnspråkkonsulent Georg Bjerkli, kommenterte han at på tegnspråk vil en si at denne type innledning – når man starter opp igjen flere ganger med gjentakelser og ulike måter å formidle ting på, kan bety at den personen man snakker om står i en særstilling. Slik som man for eksempel snakker om en person som en beundrer og ser opp til.

Denne betraktningen synes jeg er interessant. Det å løfte opp noe som spesielt og særegent kan en kanskje få fram gjennom den samkonstruksjonen av en samtalesekvens som Arne her legger opp til. I tillegg til at sekvensen får en overraskelsesfunksjon, sier uttrykksformen kanskje også noe om hvordan Arne selv vurderer det han sier, og hvordan han vurderer sin venn. Dette kan fortolkes som at han formidler noe om noen han synes er viktig.

Fra tolkekollegaer har jeg fått tilsvarende eksempler på konstruksjon av overraskelser i norsk tale og i norsk tegnspråk der man kan se eksempler på at informasjon ikke blir gitt direkte. Ved å bygge opp deler av informasjon som samtalepartneren så selv konkluderer med, kan man oppnå et aktivt samspill der samtalepartneren bli så involvert eller nysgjerrig at man enten spør, gjetter eller forlanger å få vite mer. Slik kan man legge opp til samkonstruksjon av formidling av riktige ”godbiter” og overraskelser.⁵⁶

Gjentakelser

Å gjenta er tidligere drøftet som en måte å tydeliggjøre tema på. Det finnes også andre grunner til å bruke gjentakelser. Ved å gjenta noe som samtalepartneren trolig allerede har oppfattet eller ved å fortelle noe som en vet at samtalepartneren kjenner til, kan også si noe om stil og sjanger. Når et tema blir framstilt veldig tydelig og henimot overtydelig, kan dette si noe om samtalestil.

Noe avventende uttrykksform

Nyanser i utførelsen av replikkene kan gi et inntrykk av nøling. Slik kan Arnes ytringer synes noe avventende i formen. Dette vises ved at ting gjentas, ved at grep om den andres hender endres og ved å forsikre seg om at informasjon er oppfattet via bruk av både bokstaver og tegnbruk. Den litt omstendelige formen kan gi inntrykk av en nølende uttrykksform. Dette kan signalisere at det er noe spesielt ved det som uttrykkes eller at personen leter litt etter den riktige måten å formidle det han ønsker, som i replikk 03 og 05. Jeg velger her å se dette som et trekk som sier noe om sjanger eller fortellerstil. På samme måte som nølende framstilling kan være en måte å løfte fram visse samtaletrekk på, kan en ved å være noe avventende også markere deler av informasjonen som ytres. Teknikken kan bidra til å gi et signal eller en oppfatning av at det som skal sies, er viktig og at det er en bestemt type poeng eller formål med temaintroduksjonen.

⁵⁶Et eksempel på denne type konstruksjon fra talespråk er:

En fotballinteressert kar møter sin sportsinteresserte venn, og starter med å si: ”Vet du...!? Vet du hvem som satt like bak meg på flyet fra Oslo i går?...i går kveld?... Det var landkamp i går ja!? ... Han der Rosenborg-spilleren du vet, ...han som ble innkjøpt fra Brann nå i vår... Han...” Slik kan en samtale fortsette og hales ut til at det er den andre som ”oppdager” eller forteller hvem det var du møtte. Samtalepartneren vil ved denne type konstruksjon involveres i, og på en måte også få ta del i, gleden over den artige nyheten. En forutsetning for at dette skal fungere er at du forteller dette til en person som vil involvere seg i det du forteller. Takk til kollega programansvarlig Odd Morten Mjøen, HIST ALT, for dette fotballeksemplet, som er basert på et trøndersk eksempel fra det virkelige liv.

Manglende klar respons på tilbakemelding

Inger gir tilbakemelding på at det som sies, oppfattes. Selv når hun gir tett og tydelig tilbakemelding, fortsetter Arne med sin avventende måte å framstille sine ytringer på. Dette skjer også der Inger tydelig gir uttrykk for at hun har oppfattet det han sier. Et eksempel er turtakingen mellom dem, der Inger i replikk 4, 6 og 8 signaliserer at hun har oppfattet, og Arne likevel ikke synes å fortsette raskere videre i sin informasjonsoppbygging.

Det samme gjelder også noen av de små signalene på tilbakemelding i løpet av Arnes replikk 5. Inger benytter noen av de mindre tilbakemeldingssignalene i taktilt tegnspråk, jamfør kapittel 5.5. I selve grepet om Arnes hender utnytter Inger muligheten til å signalisere tilbakemelding ved å føre sine tommelfingrer i en liten bevegelse fram og tilbake langs Arnes fingre når han tegner.

Når Arne ikke gir respons på hennes signaler (verken markerte signaler eller mindre signaler), men fortsetter videre i sin temaetablering uten å la seg "forstyrre", tolker jeg dette som uttrykk for at han ønsker å gå videre med, og har en hensikt med, selve formen på informasjonen han gir.

Tempo

Gjentagelser og presiseringer er drøftet i forhold til å tydeliggjøre tema for samtalen. I stedet for å "rykke framover" i temaoppbygging blir presentasjonen bygd ut, presisert og delvis gjentatt. Temautviklingen bygges opp i en ellipseformet prosess i ytringene, der Arne går tilbake, bokstaverer der det er sannsynlig at begrepet allerede er oppfattet og fortsetter å bokstaverer ord fullt ut der samtalepartneren signaliserer at hun har oppfattet. Det er som om Arne i samtaleturn etter samtaleturn kommer tilbake til informasjon, gjentar den, bygger litt videre ut med noen nye informasjonsbiter, gjentar, går litt videre og gjentar. Dette kan oppleves som om tempo eller framdrift i temapresentasjonen er noe sakte.

Tempoet i utførelsen av tegnene i sekvensen er ikke spesielt raskt eller seint i forhold til andre samtalesekvenser mellom disse to. Mangelen på respons på Ingers tilbakemelding gir imidlertid et noe "messende" preg, som er spesielt. Arne fortsetter i sitt eget tempo uavhengig av Ingers forsøk på å få samtalen videre. Igjen kunne vært forklart med språkfenomenet redundans, som en uttrykksform som gir flere opplysninger om hva innholdet er, enn det som trengs for å oppfatte det. Ut fra et strukturperspektiv kan en derimot se mot andre årsaker til denne form for språkføring.

Min tolkning er at presiseringene ikke er tilfeldige, men at Arne vil noe med dette. Formen bidrar til å få fram en bestemt samtalestil og det poenget Arne vil formidle. Han har valgt å bruke den omstendige formen for et tema og en informasjon han mener er viktig. Han følger den strukturen han har valgt og han fortsetter som planlagt også når han får tydelig tilbakemelding på at han er oppfattet. Slik kan framdriften i samtalen beskrives som langsom.

6.4.4 Å bygge opp samspill og relasjon i en samtalesekvens

Språklig kompetanse kan brukes bevisst i forhold til et ønske om å bidra på et relasjonsbyggende plan mellom samtalepartnerne. Oppbyggingen av samtalen kan ut fra dette perspektivet beskrives som en initiert form utført med en bestemt språklig oppbygging med siktemål relasjonsbygging og samspill mellom samtalepartene. Samtalesekvensen kan da hevdes å handle om: ”Vi to som er her vi deler nå en positiv nyhet, vi deler ny kunnskap om noen vi bryr oss om og har en relasjon til”. Sett ut fra dette perspektivet kan fortellerstilen sies å bidra som et positivt innspill til en samspillsituasjon og en opplevelse mellom samtalepartene.

Jeg vil trekke analysen av form og temaintroduksjon videre ved å se på trekk som inngår i det å bygge opp et felles forståelsesrom for samtale. Med det som tolkningsramme kan introduksjonen av samtalen sees både som en situasjon der det forhandles om mening og som en situasjon der det forhandles om presentasjonsform for informasjon.

En hilsen mellom venner

Denne samtalen starter opp ved at det skjer en overlapping. Inger er i ferd med å avslutte en gest som kan tolkes som en empatisk hilsen til Arne – med høyre arm gir hun ham tre klapp på skulderen. Det er ikke en omfavnelse, men noe som kan tolkes som en gest som understreker et opplevd direkte møte mellom personer som kjenner hverandre. Samtalen skjer som nevnt i en pausesituasjon på et arrangement, i en sekvens der to gode venner får litt tid til å prate sammen. Når Arne kommer inn og får vite at Inger sitter der, ber han om å bli ledsaget bort til henne. Når han blir ledsaget bort til Inger, vet han at det er henne han vil møte, og ”møtet” skjer på hans initiativ i og med at han spør etter henne. Hun ser ikke at han kommer. Dette kan forklare at samtalen starter opp med at hun nesten overstrømmende hilser på han, mens han starter rett på med å si at det er noe han vil fortelle. Som nevnt i innledningen til denne delanalyse, må en del av introduksjonen til en samtale mellom døvblinde gjøres mer eksplisitt enn i andre samtaler.

En må aktivt få vite hvem en er sammen med og om en har den andres oppmerksomhet. Å vite om man er alene med samtalepartneren eller vite hvem som er rundt en kan også ha betydning for oppstart av en samtale og for innholdet i hva som kan tas opp.

Signal om å gå videre i en bokstaveringssekvens

Tilbakemelding er viktig i en samtale. Måten dette gjøres på, får fram at Inger oppfatter hva Arne sier og sikrer hans opplevelse av å bli forstått. Signal om at ”vi forstår hverandre” er viktig i utviklingen av en samtale. Når Arne bokstaverer, gir Inger i løpet av bokstaveringsprosessen tilbakemelding ved tilbakemeldingsklapp og ved sitt grep om hans hender. Både tilbakemelding, som gir en respons fra den andre, og signal som ikke aktivt blir reagert på av den andre, gir en form for informasjon som kan fortolkes av dem begge.

Ønske om tilpasning

Tilbakemeldingssignalene fra Inger gis på flere nivå. I denne innledningssekvensen, replikk 01 til 14, finnes både språklige tilbakemeldinger med leksikalske tegn og gestuelle uttrykk. Tilbakemeldingsformer varierer fra små signaler til større emosjonelle gester – fra små sirkelbevegelser med fingrene kun synlig i slow-motion visning av video, til større emosjonelle uttrykk som gesten i Ingers replikk 12. Dette gir en bredde og en variasjon i samspillet mellom dem som gjør begge til aktive deltagere, både ved initiativ- og respons signaler som blir gitt både som ”lytter” og som ”tegner” i samtalen. Tilbakemeldingssignalene bidrar positivt i samspillprosessen ved temaetableringen og i samtalen mellom dem. Det å ville forsikre seg om at informasjon blir oppfattet med for eksempel å holde den andres hender igjen og slik gi signaliser om at uttrykk er vanskelig å oppfatte eller avlese, virker trolig også positivt i forhold til interaksjonen mellom dem. Med varierte og presise tilbakemeldingssignaler gis det uttrykk for oppmerksomhet om den andres uttrykk.

I tillegg kan en se uttrykk ved nikk, mimikk, ved ordbilder uttrykt gjennom vokalisering, munnbevegelser eller endret spenningsgrad i kropp og hender. Ikke alle disse signalene er mulig å oppfatte for samtalepartneren, men noe av dette kan nok ha en taktil eller haptisk komponent som kan være tilgjengelig også i en taktil kommunikasjonskanal, jamfør delanalyse 5.5. Samlet kan vi se mange former for uttrykk som sier noe om graden av flyt og forståelse i samtalen.

Å legge til rette for tilbakemelding

Turvekslingsprosesser og tilbakemeldingsprosesser kan også sees på som ”bestilte” av en av samtalepartene. Det er mulig å fortolke hele denne innledningssekvensen som en prosess med en tilbakemeldingssøkende funksjon. Gjennom å se turer og replikker ut fra det at de har en tilbakemeldingsfunksjon (som å fortsette å gjenta til den andre sier Ja-Ja-Ja, og som å fortsette å innlede helt til at den andre spør for å få klarhet eller framdrift i samtalen som ved spørsmålet i replikk 10), er det mulig å anta at samtalen bevisst er bygd opp slik at Arne får signalisert sitt ønske om tilbakemelding fra sin samtalepartner. Det er for eksempel mulig å se spørsmålet i replikk 10 i denne sekvensen som en respons på at det Arne forteller er oppfattet og at Inger ønsker han skal fortsette og si hvem det er han har fått som ny kontaktperson. Slik blir signal om en sjanger bygd opp.

Vekslingen mellom informasjonsformidling og tilbakemelding kommer tydelig til uttrykk i turvekslingen mellom replikk 05 til 08:

```
Arne 05.3: JEG MÅ HILSE-1
          HILSE-2 DU (tar på Inger)
05.4: HILSE-1
          H-I-L-S-E (tar på Inger)
Inger 06: Ja Ja Ja
Arne 07: DU
Inger 08: Ja
```

Eksempel: 6.4 VII

Arne fortsetter sine gjentakelser i replikk 05 selv når Inger gir tilbakemelding på at hun har oppfattet og Arne fortsetter sin presisering i replikk 07 selv om Inger har gitt klar tilbakemelding i replikk 06 om at hun har oppfattet. Arne fortsetter med å snakke ”ferdig”, og legger slik inn redundans og organiserer sitt budskap på en måte som kan tolkes som at han ”oppfordrer” til tilbakemeldingssignal. Slik dannes en ramme der Inger tildeles en aktiv tilhørerrolle.

Signaler om tilpasning i tempo og tegnutførelse

Jeg vil vise gjensidig påvirkning i en samspillsituasjon med et eksempel. Det er hentet fra utførelse og oppfattelse av bokstavering. Jeg vil benytte to bilder av Arnes bokstavering av to bokstaver med tohåndsalfabetet, bokstav E og M i replikk Arne 02 som grunnlag for drøftingen. Bildene er fra bokstaveringen av ordet G-L-E-M-M-E-R (2ha) og viser noe av endringen i den taktile kontakten og bevegelsen i dette grepet. I grepet mellom samtalepartnerne er det en vesensforskjell i tilbakemeldingen mellom å holde lett rundt den andres hender og det å holde hendene fast i et hardt grep som hindrer den andres bevegelse.

Bildene viser at både grepet og hele intensiteten i armer og kropp og ansiktsuttrykk blir endret. Når Arne utfører bokstaven E, holder Inger lett om hans hender og med munnbevegelse former hun "e". Litt lenger ut i bokstaveringen, vist ved påfølgende bilde i 6.4d, er situasjonen endret. Når Arne utfører bokstaven M(2ha), kan man se at Inger med sin høyre hånd holder så fast om Arnes hånd at det hindrer hans bevegelse. Han bokstaverer, men hun påvirker måten han kan gjøre det på og tempoet han kan bruke. Hun har mulighet til å fysisk påvirke og hindre hans uttrykk.

I billedanalyse har man mulighet til å se denne interaksjonsprosessen. Variasjonen som man kan se på bildene i neste illustrasjon, viser varierende avstand/nærhet mellom samtalepartnerne samt variasjon av grad av spenhet i Ingers kropp. Nærheten mellom dem påvirker også muligheten til å oppfatte variasjon i pust og kroppsvarme. Endring i posisjoner kan være viktige input i deres samspill, men blir ikke enkelt fanget opp av en transkripsjon som fokuserer på rent konvensjonell glossing av hvert enkelt ord i uttrykket. Disse variasjonene fanges heller ikke om man bare har fokus på den som har turen i samtalen. Selv en relativt detaljert transkripsjon står i fare for å bli mangelfull i forhold til informasjonsmengden som er til stede i dialogen. I forhold til å studere forhandling knyttet til interaksjon er denne formen for variasjoner trolig viktige aspekt.

Inger oppfatter bokstaven E

Inger oppfatter ikke bokstaven M

Illustrasjon 6.4d: Tilbakemelding som regulerer tempo

Måten Inger holder tett i Arnes hender og hindrer hans bevegelse på, er varianter av grep som uttrykker noe om interaksjonen, samspillet og relasjonen mellom partene i kommunikasjonssituasjonen.

Taktile signaler i en samtale kan opptre simultant. Dette representerer en utfordring i forhold til den persepsjonsmessige utvelgelsesprosessen som må gjøres – både ens eget og den andres uttrykk kan være til stede samtidig. Det å registrere og analysere dette er en metodisk og analysemessig utfordring som er problematisert i metodekapitlet.

Eksemplet over med bokstavene E og M er hentet fra en sekvens der uttrykkene i billedform til en viss grad klarer å fange denne samtidigheten og der signaler i form av berøring, fasthet, nærhet, intensitet, spenhet og kraft kan påpekes visuelt. I andre sekvenser kan det være vanskelig å oppfatte hva som egentlig skjer. I ovenstående bildeeksemplet er Ingers respons et uttrykk som klart påvirker Arnes ytring og hans mulighet til videre utforming av sitt uttrykk. Arne vil ikke uanfektet kunne fortsette sitt uttrykk fordi hans hender blir holdt igjen av Ingers hender.

I denne sekvensen er det også andre signaler som uttrykkes uten at samtalepartneren kan registrere dem, eksempelvis respons med munnbevegelser eller stemme. Med følgende illustrasjon vil jeg vise at når Arne her bokstaverer E (2ha), oppfatter Inger dette, og hun former en "e" med munnen. Dette kan ikke Arne se:

Illustrasjon 6.4e: Arne 03.1: bokstaverer GLEMMER – her E

Inger holder et godt grep rundt Arnes hender og med munnbevegelser former hun bokstavene etter hvert som hun oppfatter dem. Andre trekk ved samhandlingen og samspillet mellom Arne og Inger kan oppfattes taktilt. Avstanden mellom dem, grep og intensiteten i Ingers hender er signal som er taktilt registrerbare.

Grep om hverandres hender ble drøftet ved samlingen jeg gjennomførte med informantene i februar 2002. Der uttalte Inger at hun mente grepet i seg selv hadde en

tilbakemeldingsfunksjon. Da vi diskuterte ulike tilbakemeldingsklapp, plassering, intensitet og antall, ble Inger sittende og tenke. Så begynte hun å demonstrere og forklare hvordan man kan gi ganske små vare signaler på at man forstår den andre ved å føre tommelfingrene og de andre fingertuppene i grepet om den andres hånd forsiktig fram og tilbake. Det er deler av en slik tilbakemelding en kan se når samtalesekvenser blir analysert bilde for bilde.

Også fornemmelsen av kontakt og oppmerksomhet fra den andre ble drøftet. Ved informantsamlingen sa flere at de ønsket en ansikt-til-ansikt-kontakt i dialoger og at de når det var mulig, prøvde å legge til rette for dette ved den fysiske plasseringen i samtaler.

Grep og bevegelse

Gjennom dette analyseeksemplet vil jeg peke på og presisere at ved taktilt tegnspråk er tegnerens hender ikke "alene". De er en del av et grep sammen med en annen persons hender. Samtalepartnerens hender kan være aktivt med å påvirke den andres uttrykk. Dette er et særtrekk ved taktile tegnspråklig kommunikasjon, og det gjør momenter av samkonstruksjon i taktile tegnspråklige samtaler spesielt relevante. Elementene av samkonstruksjon og interaksjon gir utfordringer i forhold til transkripsjon og analyse. Måter som taktile signaler gis på gjennom hendenes grep og ved opplevelse av fysisk kontakt og nærhet, er ikke kartlagt i TNTS eller for studier av andre taktile tegnspråk.

Grad av oppfattelse av den andres ytring er noe som signaliseres ved grep og tilbakemeldingssignal. Jeg vil utdype dette videre gjennom eksemplet på bokstavering i Arnes replikk 03.1. Det er som følgende beskrivelse vil vise ikke presist nok å si at Arne og Inger holder om hverandres hender og skifter posisjon mellom turene fra det selv å uttrykke seg til å "lytte". Når Inger i starten av sekvensen synes temaintroduksjonen eller bokstaveringen kommer litt brått, holder hun Arnes hender igjen. Hun "bremser" han altså rent fysisk i tegnproduksjonen, holder hendene hans mer fast og fører dem mot hverandre. Signalet er klart: Ikke snakk så fort! Hun ber om å få hans informasjon tydeligere eller mer tilpasset. Denne sekvensen vil jeg studere i detalj:

Når Arne starter å bokstaverer i 03.1: G-L-E-M-M-E-R, kan man på videoopptaket se at Inger gir en visuell tilbakemelding. På opptaket ser man at Ingers ansiktsmimikk endres og at hun får et uttrykk som tyder på at hun er usikker på hva det er Arne bokstaverer. Hun synes å gripe fastere om hans hender, og hun fører hendene hans noe tettere mot hverandre. Dette er signal som er observerbare og mulig å kategorisere, men som ikke enkelt kan tolkes i forhold til et entydig språklig uttrykk. Rent fysisk forsøker hun å bremse hans hender og

forsøker å få han til å bokstavere i et tempo som hun kan oppfatte. Når videoopptaket kjøres bilde for bilde, ser man det nyanserte spillet som ligger i hendenes grep om hverandre. Det synes som om grepet og måten man kjenner på den andres hender, kan ha en betydning. Selve grepet om hendene kan i seg selv fungere som et tilbakemeldingssignal. Grepet kan også fungere som et signal om felles fokus, oppmerksomhet og et signal om opplevelse av forståelse. I en samtale er grepet man har om hendene knytte sammen med det å følge den andres bevegelse, noe som involverer rytme, tempo, flyt og kontakten mellom hverandres hender i bevegelsessekvenser innenfor et felles tegnrom.

Mimikk og stemmebruk

Andre endringer i Ingers uttrykk kan en bare observere visuelt uten at de er registrerbare for samtalepartneren, eksempelvis endringer i hennes ansiktsmimikk og bruk av munnbevegelser. Det samme gjelder lyd fra stemme og pust, som også kan registreres på videoopptak av samtalesekvensen. Igjen vil jeg vise til en illustrasjon der Inger gir tilbakemeldingssignal på at hun ikke oppfatter det Arne sier:

Illustrasjon 6.4f: Replikk 3.1: Inger oppfatter ikke

På illustrasjonen kan man se at Ingers ansiktsuttrykk er endret og at grepet hun holder om Arnes hender, er endret i intensitet og fasthet. Sammenligner man med illustrasjon 6.4e, kan man også se at Inger tar hodet ned og litt fram mot Arne. Dette viser muligheten for å kunne registrere taktile signaler med mulige input skapt av nærhet, varme, avstand, pust, muskeltonus etc. Tilbakemeldingssignal og respons er uttrykk som kan være vanskelig å observere og analysere fordi signalene kan komme simultant med tegnerens andre kommunikative uttrykk.

I Arnes replikk 03 er det igjen et eksempel på tilpassing i tempo og tegnutførelse. Inger gir et signal om ønsket tilpassing i tempo og tegnutførelse, både når han bokstaverer og bruker

tegn. Når Inger holder Arnes hender i et fastere grep, og med et endret ansiktsuttrykk, er det som om hun prøver å holde igjen og bremse hans bevegelse. Jeg oppfatter dette som om informasjonen fra Arne kommer raskere enn Inger kan avlese. Dette er en simultan tilbakemelding som hun får formidlet samtidig med at Arne bokstaver og utfører tegn.

Dette ses også i illustrasjonen nedenfor der Ingers uttrykk i replikk 3.2 kan tolkes som om hun ikke oppfatter det Arne forteller. Ut fra situasjonen kan uttrykket tillegges en mening om ønske om å redusere tempo, ønske om presisering eller gjentakelse. Med ansiktsuttrykk og grep signaliserer Inger at hun ikke oppfatter når Arne, nå med tegn, gjentar det han nylig bokstaverte: GLEMME.

Illustrasjon 6.4g: Arne sier GLEMME. Merk Ingers ansiktsuttrykk ved avlesningen av tegnet

I den taktile dialogen er det en samtidighet i taktile signaler i tillegg til mimiske visuelle signaler. Ingers ansiktsuttrykk er ikke tilgjengelig som et input for Arne, men hennes fast grep om hans hender og også hennes spenhet i kroppen (og eventuelt også mangel på direkte ansikt-til-ansikt kontakt) kan være registrerbare.

Turskifte midt i en bokstaveringssekvens

Å gi tilbakemelding under bokstaving er vanlig i taktilt tegnspråk. Dette kan gjøres på måter som regulerer at en og en bokstav kommer i et tilpasset tempo, eller det kan gjøres for å uttrykke forståelse for det som bokstaveres og oppfordre tegneren til å fortsette. I taktilt tegnspråk ser man ofte at bare deler av ordet bokstaveres fullt ut. Dette styres ofte av tilbakemeldingen fra den andre. Om jeg for eksempel med TNTS skal fortelle at jeg skal reise til København i neste uke, kan bokstaveringen avsluttes etter "K-Ø-B-E-N-" eller til og med før, om den andre personen gir tilbakemelding på om han eller hun har oppfattet ordet. Flere raske klapp kan være signal om dette.

Mottageren får slik formidlet til den andre hva man har oppfattet. Ofte kan man da observere at den døvblinde personen uttaler hele ordet med stemme eller munnbevegelser (selv om den andre ikke kan se eller høre dette).

I denne samtalesekvensen bruker Inger taktile, visuelle og auditive signal. Hun klapper Arne på hånden for å vise at hun har oppfattet det han sier, og ved endringer i selve grepet regulerer hun måten han uttrykker seg på.

I replikk 11 skjer det noe jeg tolker som et innspill på den relasjonen og det samspillet samtalepartnerne har. Arne bokstaverer først fornavnet til sin gode venn Karl. Så fortsetter han med etternavnet, men rekker bare å bokstavere noen bokstaver før han blir avbrutt av at Inger slipper hendene hans. Dette kan beskrives som en avbrytelse eller et forsert turskifte. I kommunikasjon med personer som ikke er døvblinde, er det mulig å bruke auditiv eller visuell kanal for å motta denne type tilbakemeldingssignal (eksempelvis avbryte ved at man sier ordet med stemme, med munnbevegelser eller med nikking).

Inger går ut av lytteposisjon og bryter kort den taktile kontakten før hun skifter fra lytteposisjon til å utføre en gest og et uttrykk mot Arnes kropp. Dette skjer midt i bokstaveringen av Karls etternavn. Når Inger slipper grepet om Arnes hender, er dette et signal om turskifte. Når den andre person overtar med et svar eller en annen respons i en taktil samtale kan dette tolkes som en respons om at hele ordet eller hele meningen er oppfattet. Inger bekrefter første del av bokstaveringen før hun slipper grepet. Hun avbryter hans bokstavering for å gi en tilbakemelding og for å komme i posisjon til å gi både gestuell og tegnspråklig respons.

Her gir Inger sin ytring ved å slå sin hånd ned på hans skulder. Ved å løfte sin høyre arm gir hun Arne en kraftig og tydelig tilbakemelding med kontakt mot hans skulder og overarm. Deretter tar hun over turen ved å bruke tegn i hans hender med et tydelig skifte i samtaleposisjon og lytteposisjon. Dette velger jeg å tolke som en emosjonell gest, en gest som involverer nærhet og tett kontakt med Arne. Med sin respons og mens hun smiler, tar hun i sitt gestuelle uttrykk i bruk noen av elementene fra en omfavnelse eller en klem.

6.4.5 Et tema, en språklig funksjon og en samspillsituasjon

Gjennom samtalen danner Arne og Inger i løpet av noen raske turtakingssekvenser en gradvis forståelse av et felles tema. I denne samtalen er det noe utenfor situasjonen som skal formidles, og det er noe viktig. Det må lages en overgang mellom situasjonen her og nå – fra et bord i en kort pausesituasjon, og over til et annet ”rom” eller ”space” eller ”annet mentalt forståelsesrom”. Det som skal fortelles handler ikke om ”her og nå”, og det refereres ikke til den situasjonen eller det ”event space” der de to samtaledeltakerne befinner seg. Det er et tema om en annen person, et annet sted og andre relasjoner enn det som de fysisk der og da forholder seg til. Arnes utfordring er å bygge opp Ingers forestilling om hva det er han har tatt initiativ til å fortelle. En forestilling om en annen person som befinner seg et annet sted skal introduseres. Dette skal komme inn i deres felles oppmerksomhet – her og nå. Utfordringen blir å legge grunnlag for forståelsen av denne nye informasjonen og å skape et midlertidig delt forståelsesrom (jamfør Rommetveit 1974).

Arne skal bringe inn et tema som han vet Inger kjenner til – en person som nå har en ny relasjon til Arne. Tema bygges opp og etter hvert bringes navnet på personen inn. Denne konstruksjonen av måten å bygge opp temaet på har gitt nyhetssaken en ekstra dimensjon. Det har blitt en nyhet Inger må vente på og spørre om, informasjonen blir presentert i en form som understreker at det er en overraskelse.

I denne første delen av samtalen (replikk 01 til 14) skjer det en prosess som kan sies å innebære at Arne og Inger danner et felles forståelsesrom. Dette skjer i løpet av Ingers replikk 12. Inger oppfatter tema og hvem det er som sender henne en hilsen i løpet av Arnes replikk 11. Det er da de kommer fram til og deler samme informasjon og kan sies å ha etablert et delvis felles og et midlertidig delt forståelsesrom.

Å tolke forståelse ut fra tilgjengelig kontekst

Det er mange tilnærminger til hvordan et tema etableres og forstås. Det er også mulig å legge flere fortolkningsrammer omkring hvordan forståelse for innhold og form dannes og hvordan mening kan konstrueres. Flere lingvistiske retninger fokuserer på hvordan man kan tenke omkring dannelse og forståelse av et emne.

Når noe blir forstått i en samtale, er konteksten, altså sammenhengen det sies i, viktig for dannelsen av forståelsen. Linell sier:

What we say is not said only in and through words but largely between, behind and beyond words. That is why a theory of discourse needs a theory of contexts. (Linell 1998:126)

Vi vet at Arne og Inger kjenner hverandre fra lang tid tilbake. De har felles erfaringer og minner om aktiviteter sammen, også i tilknytning til den personen som bringes inn i denne temaintroduksjonen. De har mulighet til å sette informasjon inn i en delvis felles sammenheng eller kontekst som kan konstruere og rekonstruere mening. De vet mye om hverandre som gir fortolkningsrammen for de ytringene de bruker, men også for det som Linell beskriver som det vi sier "mellom" og "bak" ordene.

Linell fortsetter med å beskrive det mangefasettede kontekstbegrepet, ikke som en objektiv kontekst, men som samtalepartnerens mange potensielle fortolkningsmuligheter av en kontekst:

(...) we have *contextual resources*, potential contexts that can be made into actual, relevant contexts through the activities of the interlocutors in dialogue. (Linell 1998:128)

Hva som subjektivt kan legges i konteksten, er ikke gitt. Omgivelsene oppfattes ikke "likt" av samtalepartene og omgivelsene er ikke en objektiv "størrelse". Linell uttrykker dette slik:

(...) contexts "only" comprise those contextual dimensions which stand out as salient or relevant to the actors. (Linell 1998:135)

Måten å presisere innholdet i tegnene DU og JEG kan også vurderes i forhold til dette perspektivet. Vidt fortolket kan dette peke mot en relasjonsdanning, tilsvarende det blick, smil, eller den opplevelse av intersubjektivitet som felles oppmerksomhet kan gi. Dette kan gjøres ved en fysisk markering gjennom berøring av den andres kropp og egen kropp. Dette skjer eksempelvis når Inger i replikk 02 hilser på Arne ved å ta rundt skulderen hans, når Arne i 03.3 tegner: (tar på Inger) DU DU eller når Arne i replikk 13 gjentar JEG VENN JEG, ved å utføre tegnet JEG kraftfullt og direkte inn mot sin egen kropp. Den felles oppmerksomheten og relasjonen mellom dem blir betydningsfull. Andre ytre faktorer ved samtalesituasjonen, som at andre er til stede i rommet, og at de var i ferd med å gjøre visse aktiviteter som de videre skal fortsette med blir tonet ned og er ikke i "til stede" i samtalesekvensen mellom dem. Omgivelsene tones ned og dette blir en samtale som handler om de to som samtalepartnere og noe som de felles forholder seg til.

Oppmerksomhetssignalene og interaksjonen mellom dem er rettet mot det samspillet de involveres i og deres dialog.

Fauconnier (1997) og Fauconnier og Turner (1996, 2002) har med sitt arbeid innen kognitiv lingvistikk utviklet verdifulle bidrag til å forstå meningsdanning gjennom teori om *blending* og *mental spaces*. Denne teorien har jeg valgt som et utgangspunkt for å kunne sette det som uttrykkes i samtalen inn i en analyse av meningsdanning. På basis av ytringer sett innenfor en kontekst kan man da trekke inn flere typer input for å peke mot mulige mentale forestillinger innenfor visse skjema. På linje med mye samtaleforskning vektlegger også Fauconnier konteksten for samtalen som et viktig fortolkningsgrunnlag:

A language expression E does not have a meaning itself; rather it has a meaning potential, and it is only with a complete discourse and in context that meaning will actually be produced. (Fauconnier 1997:37)

Også Rommetveit omtaler meningspotensiale, der rammene for meningsdanning blir tett knyttet opp til konteksten, interaksjonen og mening skapt via samtalen (Rommetveit 1974:25). Å kunne danne et felles midlertidig forståelsesrom, et såkalt ”temporarily shared social reality, TSSR”, forutsetter at man kan forholde seg til en teori om en mental forståelse og teori som skisserer hvordan denne forståelsen kan bygges opp gjennom språklige møter.

Gjennom analyse av replikkvekslingen 01 til 14 kan denne delanalysen betraktes som et eksempel på konstruksjon av en slik oppbygging og danning av en *midlertidig delvis felles forståelse av et tema*. Det er ut fra denne forståelse av kontekst at uttrykket som Inger benytter i Replikk 12: *Næmmen!* blir tolket som et uttrykk for at de har framforhandlet og delvis samkonstruert etableringen av et midlertidig forståelsesrom. Analyse av replikkvekslingen vil nå gå videre inn i studiet av hvordan informasjonsoppbygging og framforhandling kan bidra til at en forståelse for at et tema blir etablert.

Å forstå og fortolke sammenhenger

Jeg vil presisere noen forbehold som berører både samtaleaktørens og samtaleforskerens mulighet til å forstå og fortolke en samtale. Å forstå mening ut fra en gitt kontekst er en utfordring for alle deltagere i en samtale. Det gjelder også for en samtaleforskers arbeid, som når jeg analyserer en sekvens av en samtale. På samme måte som partene i en samtale fortløpende danner seg en temaforståelse og en kontekstoppfatning, kan jeg som samtaleforsker også bare trekke ut det jeg ser som relevant ut fra situasjon og sammenheng.

Det kan være flere perspektiv i en situasjon som man ikke har tilstrekkelig kunnskap om til å kunne tolke, eller ikke evner å ta inn. Dette momentet vil jeg eksplisitt peke på som et viktig forbehold ved det å skulle prøve å analysere og forstå sammenhengen ved temautvikling og funksjon i en dyade.

Dette er noe som selvsagt også gjelder for andre former for interaksjon. Med et eksempel fra et annet område enn samtaleanalyse vil jeg peke mot en tilsvarende forståelse. La oss si at vi vil analysere uttrykket i en barnetegning av "mamma" der en figur delvis er skjult av en stor svart flekk midt på tegningen. Tegningen kan fortolkes og tillegges en mening på mange nivå. Om man har kontekstinformasjon og vet at barnet veltet malerskrinet når det prøvde å rekke noe lenger fram på bordet, vil de mulige fortolkninger av tegningen bli en helt annen enn om man ikke hadde dette som informasjon. I dette eksemplet vil tilgang på kontekstinformasjon prege tolkningen av tegningens uttrykk. Noe kan man se og vite, noe blir en oppfatning og en fortolkning av situasjonen. Å kunne supplere med tilleggsinformasjon om situasjon og kontekst er alltid et gode for å forstå all mellommenneskelig interaksjon. Å ha deltatt i datainnsamling og ha kjennskap til informantenes livsverden er klart en fordel.

Jeg vil ut fra dette momentet bare kort vektlegge at på tilsvarende måte må også tolkning av samtaler og interaksjon vurderes, altså ut fra de mulige feilkilder eller de manglende informasjonen en har i forhold til personenes bakgrunn og personenes bevisste eller ubevisste opplevelse av situasjonen. Forbeholdene og problematiseringen omkring det å foreta en tolkning av en samtale er nødvendig. Ved en språklig analyse vil en ikke kunne være sikker på om en har all relevant kontekstinformasjon tilgjengelig, og med et utenfra-perspektiv kan en vanskelig si noe sikkert om andres hensikt og mening. Med disse forbeholdene vil jeg gi følgende oversikt over utvikling av tema og funksjonsbeskrivelse i samtaleteksten:

Replikk	Arne	Inger	Utvikling av tema. Samtalefunksjon
01	[Åh]		Nyhetsmarkør
02		[Hei-du]	Hilsen
03.1 03.2 03.3	G-L-E-M-M-E-R, JEG GLEMME JEG SI DU		Innledning Gjentagelse
04		Ja	Bekrefter oppfattelse
05.1 5.2 5.3 5.4	JEG FORTELLE DEG JEG JEG HAR L-O-V JEG MÅ HILSE-1 HILSE-2 DU HILSE-1 H-I-L-S-E		Videreutvikler informasjon Gjentagelse
06		Ja Ja Ja	Bekrefter oppfattelse, denne gangen mer intenst
07	DU		Fortsetter, fullfører informasjon fra replikk 03
08		Ja	Bekrefter oppfattelse
09	FRA MIN NY PERSON KONTAKTPERSON STØTTE PERSON [KONTAKT]		Videreutvikler tema
10		[HVEM ER] NY HVEM ER	Spørsmål
11	K-A-R-L K-A-R-[L]		Svar
12		[næh]	Kommentar til svar
13	MIN VENN [MIN]		Tilføyelse til svaret Gjennom smil: Kommentar til responsen?
14		[DET OVERRASKER] JEG	Kommentar til svaret

Tabell 6.4e: Tema utvikling og samtalefunksjon knyttet til replikk 01 til 14

Tabell 6.4e utvider innholdsframstillingen fra tabell 6.4c med en framstilling der meningsdanningsprosessen fokuseres. I oppstarten av denne samtalen etablerer Arne et tema. Måten samtalsituasjonen utvikles på er så langt beskrevet og analysert. Nå vi jeg ut fra et innholds- og meningsdanningsperspektiv betrakte denne innledningen av samtalen. Tema handler ikke om her-og-nå, men om noe utenfor situasjonen. Det er om en person som ikke er til stede i denne aktuelle situasjonen.

Hvordan skjer en slik oppbygging av et mentalt rom som de begge kan snakke videre ut fra? Arne, som er den som tar ordet, introduserer at det er noe han har glemt å si som er viktig: ”Åh! Det er noe jeg har glemt å si deg”. Og så kommer bit for bit som plasserer hvilken informasjon det er (”en hilsen til deg!”), og hvilken relasjon personen nå har til Arne (”en hilsen fra han som nå er min nye kontaktperson”). De har begge som forkunnskap at det er en relasjon mellom Karl og Arne og at det er en forbindelse mellom Karl og Inger.

Som vi har sett i løpet av replikk 01 til 14, er et tema presentert og har blitt gjort felles for Arne og Inger. Nyheten var overraskende for Inger og positiv for dem begge. Det som skjer i løpet av disse replikkene, kan tolkes som noe mer enn at de to deler informasjon. Det kan også beskrives som en gjensidig opplevelse av en relasjonsbygging mellom Inger og Arne. Inger blir så overrasket og glad at hun slipper Arnes hender for å nesten ta rundt han, hun løfter hendene sine og gir Arne tilbakemelding gjennom å ta mot overarmen og skulderen hans. Inger smiler og Arne smiler bredt mot henne. De deler en hyggelig nyhet.

Den personen Arne hilser fra er en person de holder av, og som betyr noe for dem begge. Nå trekkes han inn i samtalen. Han er ikke til stede, men gjennom disse første replikkene trekkes han inn i den situasjonen de har. Det ligger nå klart for mulige videreføringer utover i samtaleforløpet. Ut over faktainformasjonen om at Arnes gode venn nå har blitt hans kontaktperson, sies det også noe om relasjoner i disse første replikkene. Det vises til en relasjon mellom Karl Karlsen og Inger (en hilsen til deg) og det sies noe om relasjonen mellom Arne og Karl (min nye person, kontaktperson). Måten å formidle dette på i form av en overraskelse sier også noe om relasjonen mellom Arne og Inger – ” jeg vet noe nytt som jeg vil fortelle deg”. Slik er presentasjonsformen med på å bygge opp en overraskelse. Inger tar etter hvert hintet. Hun avbryter Arne og spør: ”Hvem, hvem er det?” Arnes understreking av relasjonen mellom seg selv og Karl, hans venn, gjøres gjennom en rekke gjentakelser, som ved at han peker mot seg selv flere ganger i replikk 13 når han sier: *min gode venn*. Oppbyggingen kan i sum også sies å være et bidrag til en relasjonsbygging mellom Arne og Inger.

Som vist i kapittel 5, er det en del av TNTS sin måte å bruke artikulasjonssted for tegn og gester at samtalepartnerne tar fysisk kontakt på sin egen og den andres kropp. Følgende bildeeksempler viser dette:

Illustrasjon 6.4h: Tegneren tar mot den andres kropp

Her tar Arne sin hånd helt fram til Ingers brystkasse i avslutningen av replikk 3, der Arne med sitt tegn DU rent fysisk tar på og peker på Inger med sin hånd i direkte kontakt med hennes brystkasse.

Illustrasjon 6.4i: Tegneren tar på sin egen kropp

I replikk 10 sier Inger HVEM ved fysisk kontakt med sin egen kropp og berører sin hake slik tegnet er i NTS. Skikk utfører hun tegnet ut fra vanlig konvensjonell bruk i TNTNS. Men det som er spesielt her er hun samtidig også holder sin venstre hånd høyt oppe i tegnrommet, noe som kan sies å være et signal om at hun er parat til å få et svar direkte fra Arnes hånd.

I replikk 12 kommer de fram til det som kan beskrives som et høydepunkt i samtalen. I sin replikk 11 avslører Arne navnet på sin nye kontaktperson. Dette navnet bokstaverer han. Før etternavnet fullt ut er bokstavert oppfatter Inger navnet, og kommenterer overrasket i sin replikk12: *Næmmen!* Dette uttrykkes gestuelt og involverer kontakt med Arnes arm og kropp. Denne illustrasjonen viser Ingers reaksjon i replikk 12:

Illustrasjon 6.4j: Inger oppfatter Arnes nyhet og blir overrasket

Måten Arne bygger opp dette temaet på, kan forklares med ulike begrep. Det er en bevisst konstruksjon av uttrykk og informasjonsenheter som Arne har formidlet som til sammen skal gi den totale informasjonen. I denne konstruksjonsprosessen er Arne som tidligere nevnt, avhengig av Ingers innspill og tilbakemeldinger på at hun har forstått og tar del i samtalen.

Forhandling om mening kan også brukes som forklaringsmodell, ved at innspillene fra Inger er med på å styre den informasjonstilgangen som kommer fra Arne. Det som er tema blir framforhandlet og skapt mellom dem. Uten tilbakemelding fra Inger og hennes spørsmål ville ikke samtaleforløpet blitt det samme. Men forhandlingsperspektivet kan også legges på Arnes uttrykk. Han gir informasjonen i kortere deler, og han fortsetter først med neste del av sitt uttrykk etter at han har fått tilbakemelding for hver enkelt informasjonsdel. Slik ”bestiller” han aktivt tilbakemelding fra sin samtalepartner og forsikrer seg om at han får det også.

Som vist i teorikapitlet, er mitt teoretiske grunnlag for analysene en utvidet samtaleanalytisk tilnærming der jeg er opptatt av samkonstruksjon av mening i språklige møter. Denne rammen gjør at jeg ser dette eksemplet som en samtalesituasjon som bidrar til å skape og utvikle en relasjon og gir rom for meningsdanning og opplevelser av et felleskap. En kan, som jeg gjennom dette eksemplet har prøvd å vise, se et dialogisk forhandlingsaspekt ved situasjonen. Når en felles forståelse av tema er framforhandlet og en klar formidling av at dette er oppfattet som noe positivt av dem begge, ligger det an til en videre samtale der det utvikles en rekke nye tema ut fra denne felles forståelsesrammen.

I den innledende sekvensen ble det brukt totalt elleve replikker for å få formidlet hva det var snakk om. Dette er mange replikker for å kunne presentere et nytt tema. Ingers reaksjon i replikk 12 kan sees som en bekreftelse på at dersom Arnes kommunikasjonsprosjekt var å overraske Inger, så har han lyktes.

I fortsettelsen av samtalen kommer temavekslingene tettere, og det ser ut som om de da benytter en langt kortere presentasjon for å bli oppfattet med sine tema. Samtalen går raskt og lett videre uten dette litt ”omstendelige preget” vi ser i oppstartsfasen. Følgende emner bringes nå inn i samtalen som en fortsettelse av den relasjonen de begge har til personen Karl: Beskrivelse av Karls positive egenskaper, hva han gjør nå for tiden, Arnes relasjon til Karl, Ingers relasjon til ham, opplevelser som de begge har hatt sammen med han, videre planer framover som involverer både Arne og Karl, hvor han bor og jobber nå, hvordan det går det med barna hans, og så videre.

Blending

Blending-begrepet er presentert i kapittel 3 med referanser til Fauconnier & Turner (1996, 2002), Brandt (1999) og Taub (2001b, 2004). I mine analyser er teori om blending og mentale rom sentrale for å nå meningsdanningsprosessene. For denne samtalesekvensen kan man tolke det som om man gjennom felles forhandling flytter seg fra forståelse fra ett tema til et annet. Hvordan skjer overgangen fra et mental space til et annet mental space? En forståelse av samtaleutviklingen forutsetter som grunnlag en forestilling av overgangen fra det direkte møtet mellom Arne og Inger ved bordet i et undervisningsrom (et mental space) til forestillingen om den kontakten de har med en person som presenteres (et annet mental space). Hilsenen til Inger fra Karl – gitt av Karl til Arne – refererer til ”da Arne i møte med Karl fikk beskjed om å hilse”. Forestillingen om dette kan betraktes å være i Arnes hukommelse og bevissthet.

En slik tilnærming gir også en annen mulig fortolkningsramme for det som skjer i ytringene. Når Arne sier at han har "en hilsen fra", presenterer han dette ved flere gjentakelser av tegn for HILSE. Vi ser at Arne bygger opp informasjon som hentes fra et mentalt rom, fra den forestillingen han har om den konkrete situasjonen for ikke så lenge siden da Arne i møte med Karl fikk med en hilsen til Inger. Slik blir den mulige fortolkning av denne ytringen en annen. Tegnføringen i HILSE kan da bli et bilde på det direkte fysiske grepet en person tar i en situasjon der man skal hilse på en annen person. Så når Arne i replikk 5, (tegntranskripsjonens del 05.3 og 05.4), bruker flere tegn og gjentakelser på begrepet "hilse", kan det forstås som påvirket av at han forholder seg til den situasjonen der Karl konkret har tatt Arnes hånd og uttrykt taktilt at han har sagt HILSE – "Du må hilse min gode venn Inger".

I tegnet Arne bruker, kan man se en mulig assosiasjon mellom bevegelsen og håndformen i tegnets uttrykk og det som er aktiviteten *å hilse* på en annen ved fysisk å ta om en annens hånd. Arne gjentar og illuderer den aktiviteten tegnet HILSE viser til, ved å ta i Ingers hånd skapes en situasjon som gir én mulig referanse for tolkning. Den kroppslige erfaringen av en hilsen, et møte (fra minnet av møtet i mental space), spilles ut i situasjonen. Det som skjer konkret i samtalen mellom Inger og Arne, kan ha som én forklaring at uttrykket bidrar til å danne en blend i et "mental space", en mental framstilling.

Den typen blend det er snakk om her, kan i Taubs terminologi (Taub 2004) kalles en "full size blend". Arnes hånd referer til bevegelsen i en situasjon der kroppen og hendene i tegnuttrykket i replikk 05 kan gjenspeile noe av den samme rammen som var en del av en situasjon der Arne og Karl møtte hverandre. Å danne mening ut fra en forestilling om det å "hilse" blir formidlet gjennom input fra tegn og med referanse også til konkrete situasjoner der man håndhilser på andre og der en har benyttet tegnet for hilse. Uttrykket utføres med referanser som involverer hele kroppen. Tegnet HILSE har ikoniske trekk som kan sies å referere til en bestemt fysisk aktivitet, og er basert på et uttrykk som peker mot at hendene refererer til hendene som del av en hel person. I denne sammenhengen kan denne mentale forestillingen (forståelsen av uttrykket) beskrives som en "full-size-blend"(jamfør Taub 2004).

Arne sier i samtalesekvensen at han i møte med vennen har lovet å gi en hilsen. Dette ble trolig formidlet til ham med taktilt tegnspråk med bruk av HILSE som et fast leksikalsk uttrykk, et konvensjonelt tegn. I konstruksjonen av ytringen kan det fysiske uttrykk for "hilse" ha flere parallelle referanser fra ulike forestillinger eller mentale space. Ytringen HILSE blir i en slik kontekst et språklig tegn men det er også mulig å fortolke og tillegge mening ut fra forståelse av en situasjon som refererer til en situasjon utover her og nå og et leksikalsk uttrykk. Ytringen kan også aktivisere meningsdanning ved at det kan vekke assosiasjoner og kan forstås innen en sammenheng der det knyttes til mer generelle forestillinger om hilsninger.

Dette peker mot nettverk av informasjon knyttet til "generic space" – i Fauconnier og Turners modell presentert i kapittel 3. Å registrere ytringen og sette den i en sammenheng ut fra kontekst og vurderinger i forhold til erfaringer og bakgrunnskunnskap bidrar til å danne en blend og en forståelse ut fra Arnes ytring.

I denne forestillingen, dette mentale rommet, vil man, når det er felles etablert, kunne dra koplinger over til andre tilknyttede områder, til forestillinger om kontakten med Karl og erfaringer og opplevelser i fortid og framtid knyttet til ham. En kan peke tilbake og utvikle videre viten, kunnskap og de forestillinger man har – som "viten om Karl som et mentalt domene". Kognitiv lingvistikk baseres på forståelsen av at informasjon, erfaringer og hukommelse organiseres i kognitive nettverk. Informasjonsmengden som lagres i slike nettverk av informasjon danner grunnlaget for organiseringen av vår måte å tenke på.

Gjennom samtalens oppbygging skal Arne gi Inger mulighet til å danne inntrykk som bidrar til noe som kan bli en konstruksjon av et delvis felles forståelsesrom. Forestillingen er ikke knyttet til her og nå men skal bringe ny informasjon inn som en forståelse av en mental forestilling som kan være delvis overlappende og som kan bringes inn i deres samtale. I samtalesituasjonen (input I1, "event space") griper Arne om sine egne hender og gir et godt og tydelig håndtrykk (som vist i illustrasjon 6.4c HILSE-2). Med ytringen refererer han til noe som er utfor samtalesituasjonen. Det mentale rommet (noe utenom "her og nå") skal bringes inn og etableres utover samtidssituasjonene som fortolkningsramme. Så når Arne utfører HILSE-2 med ikoniske trekk av et håndtrykk, kan uttrykket fortolkes med en referanse til en mental forestilling av slik hilsenen fra Karl var. Prosessen kan forstås som om uttrykket bringer inn informasjonsenheter som bidrar til å danne en mental forestilling og forståelse basert på Arnes uttrykk.

Denne tolkningen av forhandling om mening gjennom konstruksjon av delvis felles forståelsesrom, tilfører den språklige analysen flere aspekter enn ved å påpeke redundans eller gjentakelse av tegnuttrykket. Uttrykkene Arne bruker for å hilse i replikk 3, bidrar til en forståelsesprosess der Inger ved å knytte uttrykket (I_2) til samtalsituasjonen (I_1) og til "generic space" kan bygge opp en forståelse av samtalesekvensen. Denne måten å se språkbruk på kan tilføre noe viktig til forståelse av språk og være et supplement til det å forstå hvordan og hvorfor Arne utfører de uttrykkene han gjør. Den samtalekonstruksjonen han velger, kan bidra til å føre Inger og Arne inne et midlertidig og delvis felles forståelsesrom.

På videoopptaket av samtalen er det mulig å påvise det stedet der Inger oppfatter temaet. I replikk 09 bokstaverer Arne fornavn og etternavn på sin nye kontaktperson. Før Arne er ferdig med å bokstavere – det mangler ennå tre bokstaver i etternavnet, oppfatter Inger hvem det er. Når det skjer, slipper hun Arnes hender og gir ekspressivt og smilende en sterk fysisk tilbakemelding. Illustrasjon 6.4k viser trolig akkurat sekvensen i samtalen der oppfattelsen av tema skjer, og det dannes et felles forståelsesrom. Dermed befinner de seg i et felles forståelsesrom. Prosessen slik det her er analysert viser til at dette er forberedt gjennom den gradvise oppbyggingen av tema, med en oppbygging av referanser til deres felles relasjoner til tema.

Analysen av felles forståelsesrom kan man også belyse med en psykologisk fortolkningsramme (representert ved Bruner og hans teorier knyttet til sosialkonstruktivism) og sosiologiske fortolkningsrammer (som Schultz og Luckmann). Fra ulike fagståsted er det argumentert for å se læring og utvikling som resultat av aktive og meningssøkende prosesser der individet har stor grad av indre motivasjon for å få prosessen videre. Både tilegnelse og utvikling av kunnskap og forståelse kan sees som noe den enkelte konstruerer i samspill med andre. Individet skaper noe i en sosial kontekst. Innefor ulike fagtradisjoner er det ulike begrep for disse prosessene. Bruner (1976, 1983, 1990) har gjennom sine arbeid med barn fokusert sterkt på en anerkjennelse av selv spedbarns meningssøkende, utvelgende og interaktive kommunikative grunnferdigheter.

Dette kaster lys over noen grunnprinsipper i menneskelig kommunikasjon.⁵⁷ Mennesket er i sin tenkning søkende etter logisk sammenheng.

⁵⁷ Bruner, Jerome (1990): *Acts of Meaning*. Dansk utgave: *Mening i handling* (1999) Forlaget Klim, Århus. Dansk forord ved Krogh-Jespersen som referer til Bruners forelesning i Århus 1998, da han drøftet

Litteraturanalysens måter å se tema på kan også kaste lys over slike prosesser. Gjennom elementer fra sjanger og komposisjon av tekst og ytring kan en også se trekk ved samtalen og ved deltagerne i en samtale. I kommunikasjon er en ofte bevisst både seg selv og sin måte å uttrykke seg på. Det budskapet en ønsker å formidle, uttrykkes ofte med bevisst tanke på presentasjonsform. En kan vurdere hvordan man lettere kan komme igjennom med sitt budskap, eller vurdere hvilket ønske en har om den effekten en ønsker at ens budskap skal få. Det vil for eksempel i en del situasjoner være uklokt å kjøre rett på med hva en ønsker å oppnå. Det kan i visse sammenhenger være bedre å velge en kode med større vekt på høflighetsfraser og innledende betraktninger for på denne måten å sikre at man får det resultat en ønsker å oppnå. Denne type vurderinger er en del av den språklige og sosiale kompetanse en har i forbindelse med kommunikasjonsstrategier og som må tilpasses person, situasjon og gitt kontekst. I denne samtalsituasjonen kan det være slik at den kjennskap Arne har til Inger og til deres relasjon, er en årsak til at han velger en slik form som han gjør.

Ingers uttrykk "Næmmen!" der hun signaliserer at hun har oppfattet og at hun blir glad og overrasket er et gestuelt uttrykk. Uttrykket er ikke et leksikalsk uttrykk i NTS og trolig heller ikke i TNTS. Som et gestuelt uttrykk kan det ut fra McNeill (2006) tilføre samtalen informasjon som representerer en visuell manifestasjon av personenes forestilling og kognitive forståelsesprosess. Meningsdanning kan skje fra gestuelle uttrykk, og kan også forstås som uttrykk for personers forståelse, ved at gester kan "(...) inform our understanding of the structure underlying the linguistic aspects of cognition (McNeill 2006).⁵⁸ Gestuelle uttrykk kan forstås og fortolkes på mange nivå både i forhold til ytringenes form og funksjon.

6.4.6 Psykolingvistisk tilnærming til å forstå gester og tegn

Et av de perspektiv jeg kort vil trekke inn for å belyse meningsdanning ut fra taktile tegn og gester, er det nevropsykologiske og nevrofysiologiske grunnlaget for å utføre og registrere bevegelser. Arbeid av blant annet Rizzolatti og Arbib (1998) og Fediga et al (1995), har gitt

paradigmeskiftet i synet på barns kompetanse som meningssøkende selv på spedbarnsnivå: "Han understreget, at mennesker er i stand til at reagerer på hinandens hensigter og ikke kun på hinandens adferd. Det gjelder også små barn, idet "det at bli menneske forudsætter at være blandt mennesker, der forventer, at du agerer menneskelig." Bruner tilskriver denne "cultural readiness"evolutionen i menneskets utviklingsprosess, og uttalte, at vi fra starten synes gearede til at være opmærksomme på andres intentioner." (Krog-Jespersen 1999:11)

innsikt i en spesiell type nevroner – speilnevroner – lokalisert i hjernens Broca område. Broca-området har forbindelse med talefunksjon, men også med utførelse av hånd- og armbevegelser. Speilnevroner fungerer slik at de reagerer når hendene gjør en bevegelse. Men det interessante er at de reagerer med å avfyre impulser også når man observerer at en annen gjør denne bevegelsen, og til og med når man forestiller seg at en selv gjør bevegelsen (Rizzolatti & Arbib 1998, Bråten 2004).

Bråten forklarer speilnevroner slik:

speilnevroner – premotoriske nevroner som avfyres når man ser at en annen utfører en manuell handling, for eksempel griper en matbit, og som også avfyres når en selv får gripe matbiten. De premotoriske nevronene ble oppdaget gjennom apeforsøk (...) og senere identifisert også i et nevronalt speilssystem i menneskehjernen av Rizzolatti og Arbib. Dette kan blant annet tjene som et nevrososialt støttesystem for *altersentrisk deltaking*. (Bråten 2004: 316)

Fra en sosialpsykologisk tilnærming, ser Bråten (2004) at denne tilnærmingen kan bidra til å kunne oppfatte ting fra en annens perspektiv. Dette er et grunnlag for det han kaller en *altersentrisk delaktighet*. *Altersentrisk delaktighet* forklarer Bråten slik (2004:305):

Altersentrisk delaktighet – (latin: *alter* for den andres *sentrum*) følt delaktighet i den andres bevegelser som om en selv tar del i den andres utførelse fra den andres kroppslige ståsted – for eksempel når den som skje-mater en annen, ubevisst åpner munnen sin når skjeen føres mot den andres munn. Slik delaktighet i andres spising er påvist selv i 11 måneders gamle spedbarn som kan gjengjelde skje-mating (Bråten 1996, 1998).

Denne forbindelsen kan vise seg å være et fysiologisk grunnlag for samspill, kommunikasjon og språkforståelse. Det er ennå for tidlig å si konkret hva denne nevrofysiologiske kunnskapen kan bidra med i samtaleanalytisk sammenheng og spesifikt for tegnspråklige og gestuelle uttrykk. Men dette er en psykolingvistisk tilnærming som jeg vil ta med i forhold til en semiotisk tolkning der handlinger, fysiske erfaringer og kommunikative uttrykk settes i sammenheng. I denne analysen vil bruk og forståelse av tegn for HILSE delvis kunne belyses med en meningsdanning basert på og påvirket av erfaringer med utførelser av bevegelser der kulturelle hilseaktiviteter utføres. Det vil også være en mulig tilnærming til forståelse av de gestuelle uttrykkene som tas opp i kapittel 6.5 og 6.6. Spesielt der analysene av samtalesekvenser inkluderer bruk av gester eller uttrykk der den

⁵⁸McNeill (2006):” In other words, because gesture is a visual manifestation of the imagistic aspects of cognition it can inform our understanding of the structure underlying the linguistic aspects of cognition.” Lastet ned 22.01.06 <http://mcneilllab.uchicago.edu/topics/topics.html>

ene samtalepartneren berører og fører den andres kropp kan dette ha betydning. Hvordan ikke-konvensjonelle uttrykk gir mening i kommunikasjonssituasjonen, er en vanskelig prosess å analysere. Hypotesen om speilnevroner gir et spennende tolkningsnivå av taktile gester og av mulighet for meningsdanning av gestuelle uttrykk. Jeg velger derfor her å presentere dette som en nevrofysiologisk og nevrolingvistisk tilnærming, som gir et utvidet syn på evnen til å registrere og kategorisere hendelser som man selv har kroppslig erfaring med. Jeg tror kunnskap fra det nevrofysiologiske fagfeltet vil være verdifull for videre arbeid innenfor gestforskning og forståelse av taktil kommunikasjon, og kan fungere som det Bråten omtaler som et ”nevrososialt støttesystem” for å utforme og oppfatte gester (Bråten 2004:316).

Ikonisitet som bidrag til forståelse

Uttrykk for ”hilse”, som i denne samtalen utføres enten med et grep om egne hender, HILSE-1, eller med en håndbevegelse med en framstrakt arm, HILSE-2, kan være basert på ikoniske trekk fra utførelse av konkrete hilsningssituasjoner. Ikonisitet kan også sees som et grunnlag som bidrar til meningsdanning. Arnes uttrykk i samtalsituasjonen, hans ytring, kan referere til det å utføre handlingen, gjennom referansepunkter mellom selve ytringen HILSE og handlingen eller aktiviteten, da HILSE utføres med mange likehetspunkter til det å hilse ved å ta i den annens hånd. Erfaringer og ens sosiokulturelle kompetanse knyttet til å hilse til/fra noen kan som mentale forestillinger refererer til noe som kan oppfattes som delvis overlappende ved Arnes minne om møtet med Karl som tar han i hånden og sier DU MÅ HILSE. Hukommelse fra ”episodisk memory” kan sees som en forestilling *som om aktiviteten* som involver og aktiviserer noen av de samme fysiske minnesporene som utførelsen av Arnes ytringer i replikk 05 også trigger. Ved HILSE-1 og HILSE-2 brukes hendene i konvensjonelle leksikalske tegn på en måte som kan minne om aktivitetene for handlingen ”å hilse”. Det er her vist til ulike kognitive aspekt ved både handling og hukommelse som kan fungere som grunnlag for både utforming og forståelse av språklige uttrykk.

6.4.7 Oppsummering

I delanalyse 3 har jeg sett på en samtalesekvens som gir eksempel på hvordan et tema kan bli introdusert på en bestemt måte motivert av både det innhold og den kommunikative funksjon som fortelleren og samtalepartneren ønsker å få fram. Det å introdusere et tema innebærer å gi et innhold, tilføre en samtale *noe* og å løfte fram noe nytt i samtalen og i samspillet mellom samtalepartnerne. Det vil selvsagt variere hva samtalepartnerne vil med dette ”nye” som introduseres, med hvilken kommunikativ *funksjon* de fører det inn i samtalen. I dette eksemplet har analysen resultert i en tolkning av hva hensikten er med den formen som fortelleren velger å gi det som presenteres som noe nytt og uventet. I dette tilfellet er dette tolket som å overraske. Eksemplet viser trekk ved det å få fram dette *noe nye* – hva tema er, og samtidig på hvilken måte fortelleren får fram den *kommunikative funksjonen* med sin informasjon. Fortellerens prosjekt i samtalen blir både å få etablert eller fortalt sitt tema og å få konstruert en bestemt språklig funksjon. Dette lykkes han med.

Følgende strategier er beskrevet tatt i bruk for å tydeliggjøre innhold i et tema:

- gjentakelser ved bruk av synonyme tegn
- gjentakelser av samme tegn, opp til åtte gjentakelser av samme tegn
- tydeliggjøring ved bokstaving
- fortsettelse av bokstaving også når det gis signal om at ordet er oppfattet
- gjentakelser ved både å bruke tegn og bokstaving på samme begrep
- egennavn blir bokstavert
- bare i sekvensen med bokstaving av navn er bokstavingen eneste måte å formidle på, ellers er kombinasjonen av bokstaving + tegnbruk brukt
- bokstaving av tegn brukes der tegnet kan forveksles med andre tegn med tilsvarende håndform/artikulasjonssted/artikulasjon
- den som starter et tema bruker bokstaving
- sekvenser med noe langsom tegnføring og rytme
- signal om tilpasning av tempo og utførelse
- bruk av nyhetsmarkører
- klar adresse for uttrykk brukes ved å føre tegn helt mot kroppen på samtalepartner
- gjentakelser av tilbakemeldingssignal

Følgende strategier tas i bruk for å få fram en språklig funksjon eller et kommunikativt poeng:

- følger eget tempo selv om samtalepartner gir tilbakemelding
- gir ikke respons på tilbakemelding
- følger egen struktur selv om samtalepartner gir signal om å gå videre
- noe dvelende og langsomt tempo
- aktivt søken etter den andres respons og oppmerksomhet
- bruk av nyhetsmarkører
- bruk av kraft og spenhet i armer og hender

I forhold til transkripsjonsmulighet har delanalysen vist uttrykk ved taktil tegnspråkskommunikasjon som kan være vanskelig å registrere. Grad av spenhet og muskeltonus i hendene er en slikt trekk. I sekvenser av samtalen brukes mye kraft i uttrykket, med hender som føres energisk mot egen kropp. (Eksempel er tegnet MIN i Arnes replikk 13 og Ingers overraskelsesutbrudd i replikk 12 der hun løfter sin hånd og med trykk slår ned på Arnes arm/skulder). Bildeanalyse av sekvensen viser også at Inger gnir sine fingre lett over mottakerens hånd/fingre (beskrevet som et taktilt tilbakemeldingssignal i kapittel 5). Det er også eksempler på at samtalepartnerne knytter hendene kraftig. Ikke alle de taktile signalene er like lett å registrere i forhold til et videobasert materiale.

Variantene i de kommunikative uttrykk er stor og kompleks, selv bare i en kort sekvens av temaoppbygging, slik vi her ser det i løpet av 13-14 raske replikker. Vi ser at mange av variasjonene i uttrykkene er små og går utover det mitt forenklete transkripsjonssystem og notasjonssystem evner å få fram.

Samtalepartnerne bruker både visuelle uttrykk (som smil, mysende øyne, munnbevegelser, rynket panne) selv om mottaker ikke kan registrere dem. De bruker også auditive signaler. Dette er signaler samtalepartneren ikke kan oppfatte. Signalene kan ha betydning for dem som ytrer dem, og de kan utnyttes både i transkripsjons- og analysesammenheng som bidrag og innspill blant annet til analyse av forståelse av meningsdanningsprosesser.

Sekvensen med denne oppbyggingen av en nyhet som formidles mellom gode venner, kan også sees i forhold til styrking og videre oppbygging av den relasjonen samtalepartnerne har. Det at de er venner, kan kanskje også trekkes inn i forhold til at i alt ti av replikkene enten har en direkte kontakt mellom egne hender og egen kropp (brystkasse) eller egne

hender mot den andres kropp (brystkasse eller overarm/skulder). Denne kontakten synes å være en del av den språklige og kommunikative utvekslingen i temaintroduksjonen og den språklige prosessen mellom dem.

Eksemplet viser en stor grad av tydelighet og grundighet ved oppstarten av et tema. Samtalesekvensen viser stor grad av fokus, oppmerksomhet og engasjement i denne taktile tegnspråklige samtalen. De holder fokus. De kommer fram til et midlertidig delt forståelsesrom. Videomaterialet fra denne situasjonen viser samtalepartnere som er svært ekspressive og uttrykksfulle i sin kommunikasjon og interaksjon. Taktile tegnspråklig kommunikasjon har en grunnleggende interaksjonell forankring som gir en unik mulighet til å studere enkelttrekk ved samtaleforløp. Spissformulert kan man kanskje si om bildet fra samtalesekvensen i overgangen mellom Inger og Arnes replikk 12 og 13, at man kan observere at Inger oppfatter det tema Arne introduserer, og at de her etablerer og ”går inn i et midlertidig delt forståingsrom.”

Illustrasjon 6.4k: Delt forståelse

Å se et punkt i en samtaleprosess der dette oppstår, er uttrykksfullt. Denne delanalysen viser at studiet av TNTS gjennom uttrykk i taktile modalitet kan ha potensiale til å kunne bidra til fokusering på allmenne språklige prinsipp som kan belyse språkbruk generelt.

6.5 Delanalyse 4: Meningsdanning med utgangspunkt i gestuelle uttrykk

I denne delanalysen vil jeg fokusere på samtalen *Din kone*. Deler av samtalen er allerede analysert i delanalyse 1, men her vil jeg konsentrere meg om noen uttrykk helt innledningsvis i samtalen. I replikk 01 til 04 introduserer Nils første tema med tegn, gestulle uttrykk og peking. Det er de gestuelle uttrykkene i replikkene jeg vil fokusere på. Disse vil jeg beskrive og tolke med referanse til en meningsdanningsprosess der de gestuelle uttrykkene er med som et input og et grunnlag for at meningsdanning skjer. Jeg vil fokusere på forhandlingsaspekt knyttet til disse uttrykkene og jeg vil se på hvordan Nils uttrykker seg for å få formidlet sitt første tema i møtet med sin samtalepartner.

Bruk av gester i NTS er svært lite beskrevet. Utgangspunkt for denne delanalysen er oppmerksomhet mot mangfoldet og kompleksiteten i tegnspråklige leksikalske uttrykk så vel som i gestulle uttrykk.

Mitt fokus for analysen er å se hvordan utforming og innhold i de tre gestuelle uttrykkene kan bli oppfattet og forstått i en samtale. Gjennom den forrige analysen, presentert i kapittel 6.4, har jeg dokumentert hvordan en replikkveksling kan føre til det som Rommetveit beskriver som TSSR. Der konkluderte jeg med at noe ble ”forstått” og at et midlertidig delt forståelsesrom var dannet. I denne analysen vil jeg gå nærmere inn på hvordan en midlertidig forståelse (TSSR) kan tenkes bygd opp. Den vil i fortsettelsen også være en næranalyse som har som mål å følge en meningsdanningsprosess. Jeg vil gå detaljert inn på en analyse og drøfting av betingelser for at meningsdanning og en temaetablering kan skje med utgangspunkt i blant annet de gestuelle uttrykkene.

Gjennom analysen vil jeg se hvert av de gestuelle uttrykkene for seg. Jeg oppfatter at alle tre er knyttet til samme tema i samtalesekvensen. Uttrykkene har til dels samme referanser når det gjelder betydning. Dette gjør at denne delanalysen i formen vil ha noe preg av gjentakelse, da alle uttrykkene er knyttet til samme tema og tilføyer og utvider informasjon om det å ta seg fram på snø og isete underlag. For å få fram vesentlige forhold knyttet til meningsdanning, velger jeg å gjenta likheter ved utforming og meningsdanningspotensialet i de enkelte uttrykkene. Selv om analysene av enkeltuttrykkene har likhetstrekk, vil de også få fram variantene, de ulike tilknytninger til aktuell situasjon og varianter i bruk av element fra konvensjonelle tegnspråklige uttrykk. Dette er viktig i forhold til min problemstilling.

Gestuelle uttrykk er i svært liten grad beskrevet tidligere i teorier om taktile tegnspråk. Jeg vil avgrense analysen i forhold til mange andre sentrale spørsmål som også kunne vært knyttet til denne delanalysen, eksempelvis drøfting og avklaring av hva et tegnspråklig tegn er, hva gester er, hvordan grensene mellom konvensjonelle språklige tegn og tegn er påvirket av kontekst og hvordan gester beskrives etc. Gestuelle uttrykk rommer mange analyserbare nivå. Her vil jeg bare gi noen betraktninger ut fra noen få gestuelle uttrykk sett ut fra mine problemstillinger om funksjon i forhold til interaksjon og meningsdanning.

6.5.1 Transkripsjon av samtalen *Din kone*, replikk 01 til 04

Analysen vil fokusere på samtalen *Din kone* og på ytringene i en kort replikkveksling som inneholder Nils sine to første ytringer og Ingers respons på dem. Oppstarten av samtalen er presentert i kapittel 6.2. Her vil jeg bare kort gjenta innholdet i ytringene:

Replikk Nr	Person	Ytring
01	Nils	UTE OVER-HAUG GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA (peker mot venstre) HAUG SNØ SNØ [MYE]
02	Inger	[Ja] Ja(x2) DET [FINT]
03	Nils	[JEG] GÅ-OVER JEG [MYE]
04.0 04.1 04.2	Inger	[FØR SNØ HVITT] (.) STEMMER/ FERDIG (.) [] TAKK FOR []

Tabell 6.5a: *Din kone*, replikk 01til 04.2

Samtalen innledes med at Nils vil si noe om værforholdene ute. Ved første gjennomgang av opptaket fikk jeg raskt en forståelse av innholdet. Men hvordan var det egentlig han uttrykte det? Hvilke ”tegn” brukte han? Som tabell 6.5a viser, er flere tegnspråklige uttrykk notert med bindestrek mellom. De gestuelle uttrykkene er:

- OVER-HAUG fra replikk Nils 01
- GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA, fra replikk Nils 01
- GÅ-OVER, fra replikk Nils 03

Å transkribere gestuelle uttrykk eller sammensatte tegnuttrykk

Det å glosse gestuelle uttrykk til termer som skal referere til tegn, er ingen enkel sak. Disse tre uttrykkene er ikke faste konvensjonelle leksikalske uttrykk (tegnspråklige tegn), men taktilt tegnspråklige gestuelle uttrykk. Uttrykkene kan sees delvis påvirket av konvensjonelle tegn fra NTS. Men trekk ved uttrykkenes håndform, plassering og utførelse er utformet og tilpasset en gitt sammenheng. Samtalepartnerne er i en stående

samtaleposisjon når de utfører de gestuelle uttrykkene, noe som kan ha betydning for grep og for hvordan tegnrommet tas i bruk.

I transkripsjonen noterer og glosser jeg uttrykkene med bindestrek mellom flere ord som til sammen refererer til sammensetninger av språklige uttrykk. Glossingen referer til et tolket innhold.

De tre gestuelle uttrykkene er sammensatt av flere håndformer og glidende overganger mellom tegn og bevegelser som til sammen danner et uttrykk. Ved å ta i bruk flere bevegelselement, utformer Nils gestene med flere sekvenser av varianter av bevegelser og håndformer. Jeg har oversatt innholdet i uttrykkene til å referere til et tema og en bestemt type aktivitet.

Samtalepartene synes å oppfatte at ytringene inneholder betydning. Det oppstår ingen nøling eller brudd i kommunikasjonssituasjonen når de innføres. Tvert imot synes det som om uttrykkene raskt blir oppfattet og respondert på av samtalepartene som om de har en spesifikk språklig funksjon i samtalsituasjonen.

Det å referere til handlinger med beskrivende eller avbildene tegn, er en viktig del av tegnspråk. Tegnspråk som visuelt og gestuelt språk har stor grad av kompleksitet. Ved å ta i bruk manuelle og nonmanuelle element er det store muligheter for en simultanitet i tegnspråklige uttrykk. Med hendenes håndform, variasjon av artikulasjonssted, orientering og artikulasjon i tillegg til bruk av kropp og ansikt kan man i tegnspråklige uttrykk utforme tegn og gester med en utførelse som har potensiale for utallige variasjoner og nyanser. I denne variasjonsmuligheten ligger en del av det som kan sies å være tegnspråks presisjonsmessige og også formidlingsmessige (estetiske og poetiske) fortrinn. I tegnspråklige uttrykk kan man få fram en stor grad av presisjon av beskrivelse eller avbildning av gjenstander eller handlinger. Dette kan utnyttes for eksempel i skildringer eller beskrivelser av noe som er:

- et sammensatt eller komplekst handlings- eller aktivitetsforløp
- en ytre form på gjenstander, omgivelser og personer
- bevegelse knyttet til gjenstander og omgivelser

Her kan skildringene utføres med sammensatte tegnspråksuttrykk eller med gestuelle (og eventuelt tegnspråkspåvirkede) uttrykk.

Forståelsen av og påstanden om at gestuelle tegnspråklige uttrykk er presise og betydningsfulle i takt til tegnspråklig kommunikasjon, er fundert i min egen språklig forankring i et tegnspråklig miljø og samt ferdigheter i kommunikasjon med døvblinde. Gjennom denne delanalysen vil jeg med næranalyse av tre gestuelle uttrykk brukt i samtale med TNTS utdype og belyse dette nærmere.

Liddell (2003) benytter betegnelsen ”depicting verb” når han viser til faste tegnuttrykk som både har en symbolsk betydning i forhold til en handling og som i tillegg har beskrivende elementer. Uttrykkene jeg vil analysere i denne delanalysen, er rettet mot mer gestpregede uttrykk enn fast leksikalske språksymboler. I transkripsjonen av uttrykkene viser jeg til at TNTS kan ta i bruk bevegelsesmønstre som inneholder simultant uttrykte og sammensatt artikulasjon.

En enkel notasjonsform som framstiller gester i skriftlig form, kan være å glosse enkeltord med bindestrek mellom. Dette kan være en hensiktsmessig måte å favne informasjonen i hele tegnuttrykk som ikke enkelt kan glosses eller oversettes til et enkelt begrep. Informasjon som kan glosses som ett helt tegnuttrykk, kan for eksempel være beskrivelse av en person som går over en hindring, et fly under take-off eller en aktivitet som har et element av endring i sin utførelse slik at en både presenterer en sekvensialitet som skildrer både før- og etterskildring i samme uttrykk. Gester kan ha flere komponenter som til sammen uttrykker en form eller en handling, og disse kan glosses med referanse til enkelttegn med bindestrek mellom. Denne formen for notasjon benyttes blant annet av Liddell (2003) og Taub (2001b) på denne måten:

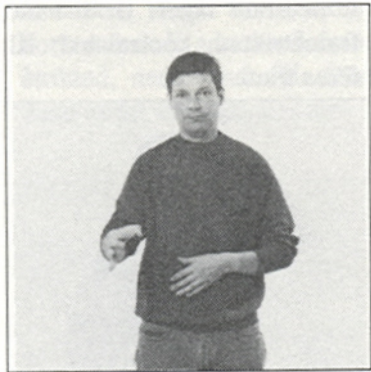
BECOME-FEWER-OVER-TIME (Liddell 2003:202)

I-GIVE- (TO)-HIM/HER/IT (Taub 2001:172)

En annen form for transkripsjon og markering av sammenheng og overgang mellom tegn og gester av denne type, kan også vises ved at etterfølgende håndformer og bevegelser i notasjon blir bundet sammen av plusstegn og bindestreker. Denne transkripsjonen benyttes av Engberg-Pedersen (1991) og Wallin (1982, 1994). For svensk tegnspråk benytter Wallin denne notasjonen:

CIRKEL-LITEN+BEFINNA-PÅ (Wallin 1994:111)

Wallin benytter i denne notasjonen i tillegg til at han har egne transkripsjonssymbol og bruker bilder:

<p>(7.24) $\textcircled{\text{S}}^{\uparrow \cong}$ (CIRKEL-LITEN+BEFINNA-PÅ) HA EN MYNT $\textcircled{\text{S}}^{\uparrow \cong}$ PEK-m BORD Det ligger ett mynt på bordet.</p>		<p>(7.24) $\textcircled{\text{S}}^{\uparrow \cong}$ I: neutrala läget; II: runda nyp- handen, framåtriktad, kontra- vänd; III: föres kort ner med distinkt avslutning</p>
--	--	--

Illustrasjon 6.5a: Eksempel på transkripsjon, jamfør Wallin (1994:111)

Forståelsen for den funksjon slike uttrykk har i tegnspråk, og betegnelsen på slike uttrykk, har variert i tidlige arbeid innen tegnspråkforskning (Engberg-Pedersen 1991, Wallin 1994, Liddell 2003).

Jeg velger (jamfør Liddell) i min transkripsjon å benytte en enkel glossing av denne type sammensatte tegnuttrykk og på gester basert på en glossing med bindestrek mellom, på denne måten: OVER-HAUG, GÅ-UTSTØDIG-PÅ-GLATTA, GÅ-OVER. Dette er uttrykk som er gestpregende og som ikke referer til en entydig leksikalsk enhet eller betydning. Som en første tilnærming vil jeg betrakte dette som *gestuelle uttrykk i taktil tegnspråklig samtale*. Den typen notasjon jeg har valgt, peker både mot utførelse og innhold av uttrykket, og mot en tilnærmet oversettelse. Ettersom gester ikke er leksikalske språklige uttrykk, innebærer det at en forståelse og en transkripsjon i form av glossing nødvendigvis må inneholde et preg av fortolkning ut fra en oppfattet kontekst. I samtalesituasjoner gjøres dette naturlig mellom språkbrukerne. Som språkforsker må jeg gjennom transkripsjonsarbeidet forholde meg delvis på samme måte til konstruksjonen av en mening i de uttrykkene jeg studerer, som til det som skjer mellom samtalepartene i en samtalesituasjon.

En glossing innebærer både fortolkning og valg. Transkripsjonsprosessen er komplisert og går over mot en analyse av ytring og kontekst. Dette blir spesielt påfallende ved sammensatte tegnuttrykk og gester som forekommer i dialoger som uttrykkes i en form som er tilpasset både samtalepartner og kontekst.

Med en annen forforståelse og fortolkningen av situasjonen eller med mer forkunnskap om samtalepartnernes relasjon og erfaringer kunne jeg eventuelt også sett andre tolkninger av uttrykk og ytringer.

De tre nevnte gestuelle uttrykkene: OVER-HAUG, GÅ-UTSTØDIG-PÅ-GLATTA, GÅ-OVER brukes i en samtalesammenheng. Disse sammenhengene påvirker utformingen av uttrykkene, og jeg velger å se de nevnte uttrykkene som *kontekstpåvirkede taktile tegnspråklige gestuttrykk*.

Det er en glidende overgang mellom det som i en tegnspråklig samtale er et beskrivende tegnuttrykk, og det som er kontekstpåvirkede taktile tegnspråklig gestuttrykk. Analyse av de enkelte uttrykkene vil gå noe nærmere inn på i hvor stor grad de kan betegnes som rent gestuelle og i hvor stor grad de kan sees som uttrykk som også er påvirket av avklarte konvensjonelle og leksikalske uttrykk.

6.5.2 OVER-HAUG

Det første gestuelle uttrykk i denne taktilt tegnspråklige samtalen kommer tidlig i replikk 01. Gesten presenteres etter at Nils har startet med først å avklare sted for det tema han skal ta opp, nærmere bestemt i starten av replikk 01: UTE.

Utforming av gesten

Så utfører Nils et gestuelt uttrykk: Han har den venstre hånden holdt bøyd fram foran egen kropp i nøytralt tegnrom (hånden strak, håndflaten vendt inn mot seg og med fingertuppene mot høyre). Sin høyre hånd fører han så i en stor bue over vestre hånd (flat håndform, fingertuppene vendt oppover, hånden føres fram i en bue opp og så fram og ned). Bevegelsen ender med at fingertuppene peker nedover og håndflaten vendes mot egen kropp). Tegnet kunne vært glosset OVER-”NOE-HØYT”, OVER-OPP-FRAM-NED, som OVER-BAKKE eller som jeg her har transkribert uttrykket: OVER-HAUG.

For å kunne analysere uttrykket nærmere er jeg avhengig av en detaljert transkripsjonsform. Til dette har jeg utformet en tabell der uttrykket transkriberes i en form som inkluderer mest mulig informasjon om både Inger og Nils sine uttrykk slik de kommer fram i dialogen og slik jeg kan observere den fra videobildene av situasjonen. Tabellen viser kolonner for den enkelte samtalepartner der de manuelle delene av uttrykket er beskrevet. Hh står for høyre hånd og håndens uttrykk er delt inn i artikulatur (håndens form og orientering), artikulasjon

(håndens bevegelse) og artikulasjonssted (håndens plassering). Tilsvarende beskrivelse er gjort også for venstre hånd (Vh) bevegelse og for samtalepartnerens bruk og uttrykk med sin høyre og venstre hånd. Informasjon om uttrykk med munn, ansikt, overkropp og opplysninger om samtaleposisjon for hver person er tatt med, i tillegg til samtalepartnerens kontakt og interaksjon. Til sammen blir dette en mer detaljert transkripsjonen av uttrykket OVER-HAUG⁵⁹

Person	Munn	Ansikt	Artikulator	Artikulasjon	Artikulasjonssted	Overkropp	Samtaleposisjon
Nils	Smiler	Vendt mot Inger	Hh Flat hånd I starten av gesten er fingertuppe ne vendt opp, så vendt ned	Hh Hånden føres i en bue oppover, litt fram og nedover. Når hånden føres opp i starten av tegnet, løftes den opp i Nils sin øvre ansiktshøyde	Hh Bevegelsen følger en bane fra foran kroppen, opp til ansiktshøyde, så ned og litt fram i rommet til nøytralt tegnrom	Vendt mot Inger. Bøyer seg noe fram mot Inger i siste del av gestens bevegelse	Står Svikter noe i kroppen og knærne i harmoni med hendenes bevegelse opp og ned
			Vh Flat hånd vendt, håndflaten vendt mot brystet	Vh Holdes i ro	Vh Plassert i rommet foran brystet i nøytrale tegnrom		Billedutsnittet viser ikke om de har kontakt med føttene
Inger	Smiler	Vendt mot Nils	Hh Flat hånd	Hh Grep om Nils sin vh, Ingers hånd/fingre er plasseres over Nils's håndrygg og griper med mot hans håndbak	Hh Følger lett hans håndbevegelse	Vendt mot Nils Rett i kroppen	Står
			Vh Åpent grep om hans høyre hånd	Vh Plassert over Nils sin høyre hånd	Vh Følger lett Nils sin bevegelse		

Tabell 6.5b: Detaljtranskripsjon av uttrykket OVER-HAUG

Gesten illustreres med et bilde fra siste del av uttrykket. Nils sin høyre hånd er vendt med fingertuppene nedover, mens hans høyre hånd føres ”ned fra toppen av haugen”. Hans venstre hånd markerer ”det han er på vei over:

⁵⁹ De delene av samtalepartnerens uttrykk som kan registreres visuelt, er med i denne detaljtranskripsjonen. I metodekapitlet er dette problematisert som en begrensende faktor ved grunnlaget for analyser av taktil kommunikasjon. Også med hensyn til denne næranalysen er det de visuelle input som danner analysegrunnlaget.

Illustrasjon 6.5b: Nils utfører siste del av uttrykket OVER - HAUG

Meningsdanning på bakgrunn av uttrykket

For å finne mulige meningsdanningsprosesser knyttet til dette gestuelle uttrykket vil jeg videre se på de input som Nils gir både med sine hender, sin kropp og sine føtter. Dette vil settes inn i en større sammenheng ut fra samtalesituasjonen som helhet. Jeg vil hente inn referanser fra følgende kilder:

- tegnspråkpåvirkede trekk ved de manuelle delene av gesten
- kjennskap til hendelser forut for kommunikasjonssituasjonen
- replikken 01 sett som en helhet
- påpekning av plasseringen av det Nils vil innlede med å snakke om

Samlet gir dette informasjon som gjør at jeg velger å glosse gesten i første ytringen 01 som OVER-HAUG. Dette er min tolkning eller forståelse av det som Nils viser til med uttrykket. Sammenhengen med det som han har referert til med tegnet først i ytringen, tegnet UTE, blir sentralt fordi det peker mot en mulig forståelsesramme. Så knytter han mer informasjon til noe der ”ute”. Jeg ser gesten som en referanse til hindringer han passerer, og glosser dette i forhold til OVER de store snøhaugene ute på gatene og fortauene. Ut fra en slik forståelse betrakter jeg gesten som en skildring av forholdene ute og at han vil referere til hindringer som måtte passeres for å komme fram. Fordi han fører sin høyre hånd høyt over sin venstre hånd, kan tegnet tillegges betydning i forhold til at ikke bare passeres over noe, men *det at noe passeres over noe som er et skikkelig høyt hinder*. Når noe er så høyt kan man ikke gå ved bare å flytte føttene rett fram, men føttene må løftes høyt opp for å stige over hinderet.

Den manuelle delen av uttrykket er hendene som former denne gesten. I tillegg tar Nils i bruk armene og kroppen i sin framstilling av det å forflytte seg over det som jeg ut fra kjennskap og referanse til den konkrete kommunikasjonssituasjonen forstår som ”over snøhaugene” eller ”over snøfonnene”.

Med bevegelsen i utførelsen av gesten viser Nils til størrelsen på hindringen han må ”over”. Tegnet OVER kan utføres i NTS med mange likheter med gesten Nils gjør med begge hender her. Men de manuelle komponenter i denne gesten gjør i tillegg noe mer, det synes som om de har en variasjon og utførelse som kan tolkes som påvirket av situasjonsbestemte forhold og som uttrykk for en tilpassning til kontekst. Nils har plassert sin venstre hånd markert og tydelig foran kroppen mens han aktivt utfører gesten med høyre hånd, fingertuppene først rett opp og så vendt rett ned. Dette forstår jeg som om det gir en noe annen betydning enn om tegnet blir gjort bare med en hånd, eller om venstre hånd hadde vært plassert med håndflaten ned; – igjen ser vi tydelig det er *noe* han skal *over*. Måten gesten er utført på, gir et annet input enn for eksempel tegnet OVER i NTS. Nils sine bevegelser med hender og kropp beskriver og gir *mer informasjon*, informasjon som peker *mot noe*. Gesten blir sammensatt av flere deler som kan tillegges betydning.

I tillegg til hendenes plassering og bevegelse i tegn- og gestuttrykket legger Nils til informasjon ved at han retter seg litt opp når tegnet har bevegelsen *over toppen* og at han svikter litt i knærne og lener seg litt framover mot Inger når tegnet viser eller illuderer *ned fra toppen*. Med sitt grep og sin tegnføring sørger Nils for at Inger får med seg sine hender og sin kropp i en bevegelse han styrer. Med en slik forståelse av uttrykket og situasjonen, trekker jeg inn referanser mot mer enn det uttrykket i seg selv viser.

Å forstå meningsdanningsprosessen

Replikk 03 har jeg valgt å transkribere til OVER-HAUG. I tegnet som viser OVER, ligger det imidlertid flere informasjonsenheter, blant annet informasjon om hvor stor høyde man skal over. En mulig betydning av den avstanden gesten viser til kan være ”en rimelig stor snøhaug – mer enn et jevnt lag med snø på fortauet, men ikke så mye at det er uframkommelig for en som er lett til beins.” Gestens utforming er et eksempel på hvordan gestuelle uttrykk inneholder informasjonsenheter med flere deler av input og informasjon om relasjoner mellom inputdelene. Slik kan gester ha betydning som vil kunne være innholdstette i selv korte sekvenser. Jeg vil komme tilbake til denne tilnærmingen.

Fauconnier og Turner (1996, 2002) og Fauconnier (2004) har utviklet sine teorier om *mental space* og teori om *blending* mellom ulike space som grunnlag for meningsdanning og utviklet modeller for å si noe om hvordan tenkning og språkbruk er organisert. Modellene er blant annet brukt og videreutviklet for tegnspråklig tekster av Taub (2000, 2001, 2004) og Liddell (2003) og for talespråklige gester av Taub, Pinar og Calvin (2001). Grunntrekkene ved disse teoriene er presisert i kapittel 3. Ved å sette uttrykket OVER-HAUG inn i en blendingsmodell vil jeg prøve å identifisere hvordan ulike element ved uttrykket kan ha betydning for danning av en mental forestilling eller en mening. Hvordan kan dette uttrykket her bidra til meningsdanning i dialogen mellom Nils og Inger? Mening dannes på et mentalt plan, på et forståelsesplan. Sammenhengene mellom uttrykk og forståelse framstilles som en mental kobling mellom ulike input og kan skisseres ut fra en blendingsmodell, jamfør Fauconnier & Turner (1996, 2002).

Modellen har jeg allerede presentert i teorikapitlet, men jeg vil kort gjenta elementene i den: De to situasjonsmessige input, altså oppfattelse av gest (input I_2) og input fra kommunikasjonssituasjonen, altså situasjonen der og da, samt referansen til det som det samtales om (input I_1) påvirker til sammen muligheten for at det kan dannes en blend. Blenden utformes ut fra den individuelle allmenne og erfaringmessige referanseramme man har (generic space). Til sammen gir dette grunnlaget for å utvikle en ide eller en forestilling, ved at denne prosessen danner en forestillingen – en mental forståelse. Her fortolkes blenden, forestillingen, som det å passere over en hindring.

Basert på dette kontekstpåvirkede taktile tegnspråklige gestuttrykket OVER-HAUG kan meningsdanningsprosessen se slik ut:

Input I_1 (*mental input* fra samtalesituasjon "event space") som her vil utgjøre informasjon om kommunikasjonssituasjonen. Denne informasjonen er at samtalepartneren vet hvem de snakker med, at de vet hvilken situasjon de er i og har nylig vært i, i tillegg til informasjon fra samtalene. De har nettopp forflyttet seg gjennom ubrøytete fortauer og gått gjennom snøhauger.

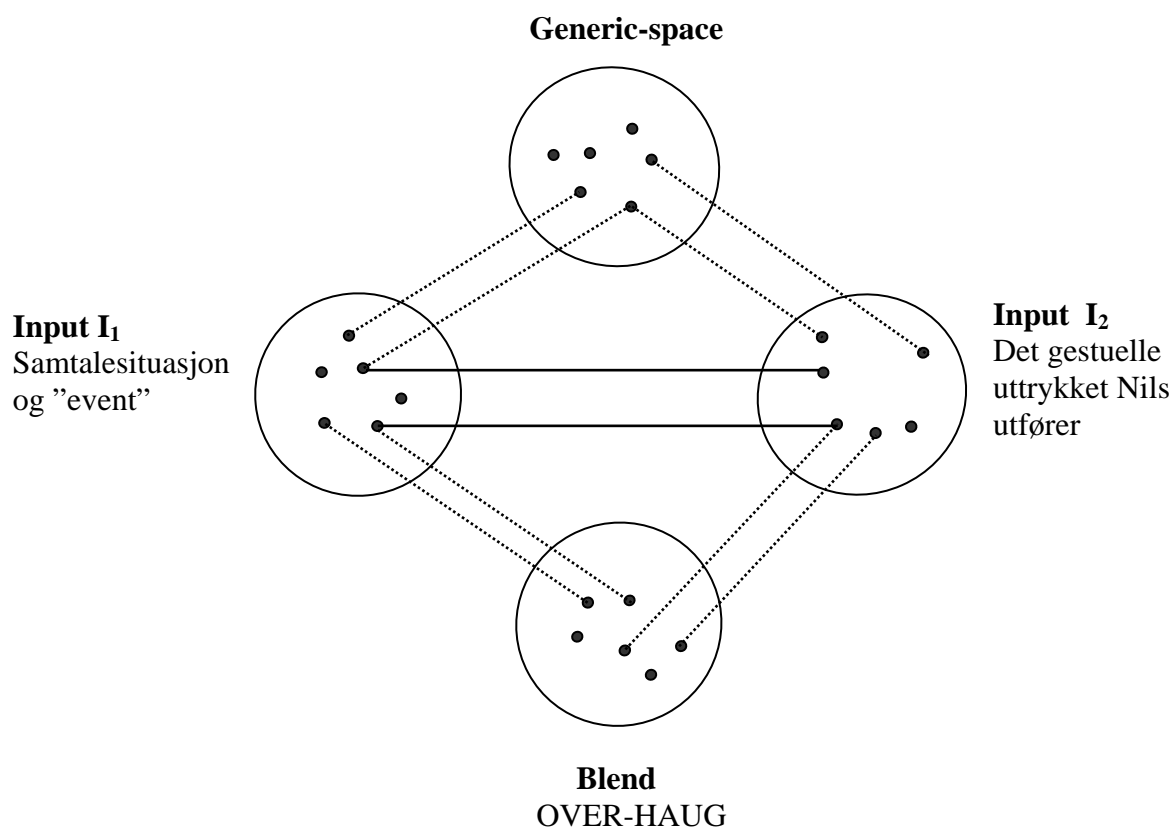
Input I_2 (ytringen som utføres), er selve uttrykket Nils utfører med sin høyre og venstre hånd. I tillegg kan også informasjon fra hender og klær, det være seg fra en person som nettopp har kommet inn fra vinterdagen, sees som informasjonsdeler i uttrykket.

I modellen er alle de ulike delene av informasjon markert med punkter i sirklene som illustrerer input.

I illustrasjonen 6.5c (neste side) ser man i modellen at noen "punkter" ikke føres direkte med "stiplede linjer" inn som moment som direkte er med å lage en blend. Dette viser til kunnskap og erfaringer som allikevel kan bli aktivisert som informasjon som er med å danne grunnlaget for å forstå ytringen. Forkunnskap og erfaringer kan ha betydning for å forståelse av ytring og situasjon.

Generic Space blir i dette tilfellet erfaringer og allmennkunnskap generelt og kunnskap som Nils og Inger har om situasjon og om hverandre. Dette kan være både aktiv og passiv kunnskap. Eksempel på informasjon knyttet til generic space kan være som det at både Inger og Nils er personer bosatt i Norge, de har derfor erfaringer med snø på bakken og vinterføre, de har kjennskap til å ta seg fram og bevege seg i snø og med de utfordringer det byr på. Ut fra individuelle forutsetninger kan en forståelse formes ut fra egen erfaring og referansebakgrunn.

Blend – en forståelse – innebærer altså at et mentalt space dannes. Det gestuelle uttrykket i en situasjon har dannet en mening og uttrykket er blitt en meningsfull gest I denne delanalysen er uttrykket gitt oversettelsen OVER-HAUG. Et *mental space* kan inneholde delvis flere og andre input enn det som input I_1 og I_2 bidrar med. En meningsdanningsprosess involverer nettverk av informasjoner; noen kommer direkte fra input, og andre kommer fra tilleggende skjema og oppfatninger som aktiviseres av de input som mottas.

Illustrasjon 6.5c: Blendingsmodell av gesten OVER-HAUG

Nils bruker sin ene hånd til å representere noe som kan være en tenkt person, gjenstand eller hendelse. Mens hans høyre hånd representerer dette "noe", gjør han en bevegelse opp og fram som om han passerer et tenkt hinder (hans andre hånd). Selve uttrykket skjer i samtalsituasjonen som noe konkret, men utføres og fortolkes som en mental forestilling. Ytringen aktiviserer visse mentale skjema.

I denne gesten legger jeg inn min tolkning av en betydning, når jeg ser "noe" "beveges" "over" "noe". Tolkningen er basert på informasjonen med input fra flere samvirkende mentale skjema: slik jeg forstår Nils sin gestuelle bevegelse og slik jeg ser kontekst og kommunikasjonssituasjon. Meningen utvikles med basis fra samtalsituasjon og ytring. Utførelsen av det Nils gjør, pluss input fra den situasjonen han refererer (Input I₁ og Input I₂), vurderer jeg til å samvirke for å danne den forestillingen som Nils vil dele med Inger. Gjennom Nils sitt valg av uttrykk og ut fra kontekst og sammenheng vil Inger kunne danne sin forståelse av uttrykket.

Ser man på input I₂ (selve ytringen), kan den beskrives som grunnlaget for å kunne danne seg en forståelse eller tolke en betydning det vil si at en blend kan dannes. Input I₂ står ikke alene i samvirkning med Input I₁ fra samtalsituasjonen.

Disse to input er utgangspunktet for en blend eller for en meningsdanning. Måten Nils konstruerer sitt uttrykk på, kan påvirke blenden ved flere ulike typer ”byggemateriale” til en blendkonstruksjon eller meningskonstruksjon.

Liddell (2003) har tatt i bruk Fauconnier og Turners blending-modell for sine analyser av tekster med ASL. Liddell har spesielt sett på Input I₂ og benyttet betegnelsen *real space* om dette når han har referert til utførelse av tegnspråklige ytringer. Et av Liddells eksempel er en person som vil fortelle om et himmellegeme som går i en bestemt bane om en klode. I eksemplet løfter personen mens han snakker opp en kulepenn og beveger den fram og opp i rommet foran seg. Ut fra konteksten vil det være mulig å knytte en referanse til *en kulepenn i et rom* til forestillingen om *et himmellegeme i verdensrommet sin bevegelse i forhold til en klode*. I denne konteksten kan altså kulepennen forstås som noe annet enn en kulepenn. Ved å se mot kulepennen som beveges, dannes en mental oppfatning av en ide om et himmellegemes bevegelse. Det kan dannes en midlertidig delt forståelse: en forestilling, en blend – som involverer et himmellegeme og dets bevegelse. Det er denne type kobling som dannes når Liddell beskriver uttrykket som en *real space blend* i ASL. Real space er en abstrakt størrelse og utgjør i seg selv et mentalt space. En real space blend etablerer forbindelse mellom noe som er til stede her og nå, eller mer presist: en referanse til noe som enten er til stede konkret eller er til stede i en forståelse (et space) som er etablert ”her” av tegneren, slik at konkrete referanser kan relateres til et felles definert ”real space”.

I det følgende vil jeg involvere flere elementer fra blendingsteorier og kognitiv lingvistikk. Med utgangspunkt i Taub sitt arbeid med blendingsbegrepet i tegnspråklige og gestuelle uttrykk vil jeg trekke inn flere kategorier for å se på hvilken måte selve uttrykket i Input I₂ peker mot danning av blend. I denne framstillingen vil jeg støtte meg til Taub sin inndeling av uttrykksformer i ulike typer ikoniske eller metaforiske blends (Taub 2004).

I uttrykket OVER-HAUG bruker Nils både hender og kropp. Ved å la hendene stå for en del av en gjenstand, person eller en hendelse bruker Nils en *hand-size-blend*. Analysen tar utgangspunkt i at *hendene* kan tolkes som om de ikke er et uttrykk for hans hender eller for hender generelt, men har referanse til noe annet. Hendene forstås som uttrykk for en gjenstand, person eller hendelse som orienterer seg i forhold til den andre hånden som står for konturene i noe som man forholder seg til. Nils sin *kropp/brystkasse* er ikke med i denne blenden.

Når jeg ser på Nils sin høyre arm som ”noe”, kan dette være ”en person” som beveger seg over en hindring. I dette uttrykket tas ikke hele Nils sin kropp inn; i gesten viser hans høyre hånd til personen. Slik blir en ”hel person” fortolket inn i en hånds form.

Denne fortolkningen av blenden foregår på et næranalytisk nivå som ser på informasjonsenheter i uttrykket. Gesten utføres med begge hender, så venstre hånd kan også trekkes inn som et grunnlag for å forstå uttrykket. Det er mulig å se uttrykket med referanse til selve hindringer eller til det at for eksempel en hindring passerer.

Gestens uttrykk er komplekst. Samtidig med at Nils bruker sine hender, uttrykkes en del av gesten i uttrykket OVER-HAUG med ved at Nils strekker kropp og armer opp og så svikter ned med kroppen og bøyer bena sine lett. Denne delen av uttrykket kan betraktes som en blend der Nils formidler et uttrykk med hele sin kropp. Den gestuelle informasjonen formidles med hele kroppen, som strekkes opp og bøyes ned. Et uttrykk eller en gest der hele kroppen tas i bruk for å danne en betydning kaller Taub (2004) en *full-size-blend*. Siste del av gesten tolker jeg som en slik full-size-blend, når Nils tar i bruk hele sin kropp i uttrykket av forståelsen over noe.

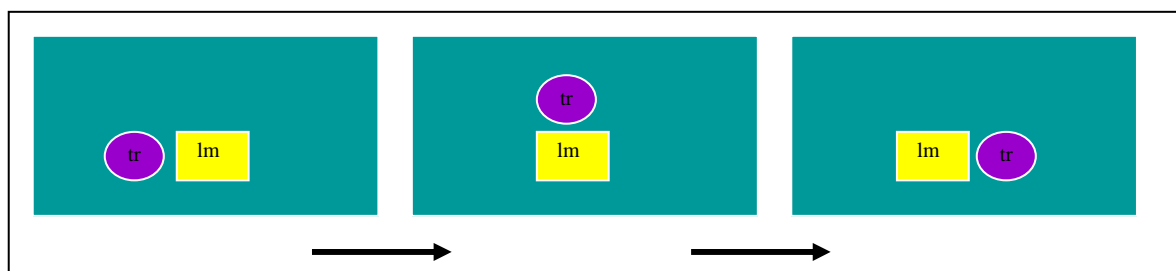
Med begrepene hand-size-blend og full-size-blend har jeg vist til at måten Nils sine hender formes til i uttrykket, kan referere til mentale skjema og bidrar til at forestillinger eller mening kan utvikles på flere måter. Meningen kan enten uttrykkes ved å vise til for eksempel en del av det som forestilling (ved hand-size-blend-perspektivet) eller ved at hendene og kroppen inngår med en større del av det som det refereres til, som en full-size-blend. En sammensatt gest kan gi input til å danne flere og skiftende blends, jamfør teorikapittel 3.

Langackers modell

Enhetene av informasjon i input I_2 kan også framstilles i forhold til andre begreper og mentale modeller. En kan se uttrykket som en representasjon av ”noe” som beveges ”over” ”noe”. Denne forståelsen kan også framstilles ut fra hvordan en idé eller en forestilling er sammensatt, altså hvilke relasjoner det er mellom komponentene i forestillingen. Langackers framstiller i sine modeller (1990, 1991, 1999, 2003) sammenheng og struktur i forståelsen av språk og symbol. Å forstå et symbol eller et språklig uttrykk kan sees som å forstå visse sammenhenger eller strukturer i forhold til visse mentale skjema.

På bakgrunn av teori vil jeg prøve å se relasjoner mellom hva som kan være sentral forgrunn og bakgrunn, og hva som kan være fokusert i forhold til av informasjonsbasisen i denne gesten. Jeg vil da trekke inn begrep trajector (tr) og landmark (lm) fra Langacker og se på forholdet mellom form og meningsdanning.

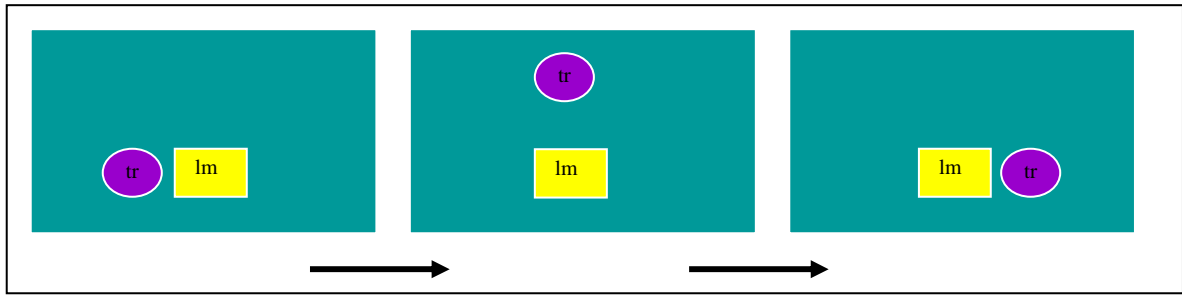
Informasjonsenhetene i uttrykket OVER-HAUG kan illustreres i en modell. Jeg vil der fokusere at trajector (tr) ”noe” passerer over en grunn eller et landmark (lm). I denne sammenheng er trajector noe som beveger seg opp og fram, her framstilt som en sirkel. Landmark, som viser en ”hindring” eller bakken, er her skissert som en firkant. Modellen nedenfor skal leses sekvensielt fra venstre til høyre. Sett i forhold til Langackers modell for å se enhetene av informasjon i uttrykk i forhold til hverandre vil dette kunne framstilles som i tråd med oppsettet i illustrasjon 6.5d. Her referer dette til at ”noe fokusert” beveges fra en posisjon i høyde med, over noe annet (som er samtidig til stede men ikke i hovedfokus) og så beveges ned igjen. Dette illustreres i tre etterfølgende sekvenser som skal leses i pilretningen fra venstre til høyre:

Illustrasjon 6.5d: Grunnrelasjon av informasjonsenhetene i gesten OVER-HAUG

I replikk 01 utfører Nils gester ved å føre høyrehånden sin opp i tegnrommet. Dette gir gesten en utforming der plasseringen av hendene i forhold til hverandre gir input som gjør det mulig å fokusere på dette ”noe” som det som passerer over et underlag med en viss avstand. Det som beveges, dette ”noe” blir da det fokuserte, altså ”trajector” (som i illustrasjon 6.5d).

I illustrasjon 6.5b ser man at Nils sin høyre hånd går relativt langt opp i tegnrommet. Det ”fokuserte” blir ført i tegnrommet med noe som kan beskrives som et betydelig skille i avstand mellom det som representerer landmark og trajector. I følgende illustrasjon er avstanden mellom de to delene i denne relasjonen understreket. Her ser vi hvordan avstanden mellom informasjonsenhetene presenteres i gesten OVER-HAUG:

Illustrasjon 6.5e: Presisering av avstand mellom informasjonenhetene

Nils går med sin høyre hånd i en stor bue over sin venstre hånd. Dette gir et tydelig taktilt signal og vil ha en betydning i forhold til en meningsdanningsprosess.

6.5.3 GÅ - USTØDIG - PÅ - GLATTA

Utforming av gesten

Her vender vi tilbake til samtalen *Din kone*, og der hvor Nils fortsetter sin ytring 01 med å utføre en ny gest. Han bruker begge sine hender og samler dem foran kroppen. Med fingertuppene vendt framover og håndflatene vendt ned starter han en sidelengs bevegelse med hendene, først mot høyre og så mot venstre. Dette er transkribert som GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA.

I en detaljert transkripsjon der begge samtalepartnerens grep og bevegelser i ytringen vektlegges, kan denne gesten framstilles slik:

	Munn	Ansikt	Artikulator	Artikulasjon	Artikulasjonssted	Overkropp	Samtaleposisjon
Nils	Smiler	Er vendt mot Inger	Hh Flat hånd, håndflaten ned og fingertuppene fram/til siden	Hh En bevegelse som går mykt og rytmisk mot høyre, – til venstre, – til høyre. Hendene føres lett fram. Fingertuppene går noen ganger litt over hverandre	Hh I nøytralt rom mellom dem, i høyde med brystet	Albuene og delvis overkroppen tar del i bevegelsen opp/ned og fra side til side	Står. Er vendt mot Inger
			Vh Flat hånd, håndflaten ned og fingertuppene fram. Holder med tommelfinger en et fast grep om Ingers hånd	Vh Tilsvarende Hh, med nesten sammenfallende bevegelsesmønster	Vh Artikulasjonsstedet er større enn bare hendene og fingertuppene, også albue og armer er med i utførelsen av bevegelsen		
Inger	Smiler	Er vendt mot Nils	Hh Samlet hånd holder tett over Nils med grepet i et løst gripende tak over Nils sin hånd	Hh Følger Nils sin bevegelse i starten av uttrykket, så løsnes grepet og hun kjenner Nils bevege sin hånd mot/under hennes håndflate	Hh Holder over håndryggen til Nils venstre hånd med fingertuppene ned, fingertuppene festet om hans håndbak/siden på hånden	Følger Nils sin bevegelse med sin kropp	Står Er vendt mot Nils

Tabell 6.5c: Detaljtranskripsjon av uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA

I følgende billedsekvenser ser vi første, andre og tredje del av utføringen av denne gesten. Først gjøres dette:

Illustrasjon 6.5f: Første del av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA

I denne første del av gesten vises Nils sin utforming av uttrykket. Her vil jeg imidlertid også trekke fram Inger sitt grep, som ligger over Nils sin hånd. Når han fører hånden sin mot venstre, følger Inger lett med. Samtidig holder hun så lett at han fører sin hånd løst under hennes håndflate.

Nils sine hender fører ikke Inger sine hender gjennom hele bevegelsen. Næranalyse av billedsekvensen viser at Nils sin hånd glir under hennes grep. Det brukes et grep som gir en nyansemessig annen og mer "ustødig" input, enn om hendene blir ledet og ført av samtalepartneren. Inger følger Nils sin bevegelse i et løst grep som gjør at hun med sin høyre hånd kjenner at hans hånd går lengre enn det hennes hånd selv følger med. Nyansen i dette grepet er en annen for den som taktilt opplever dette.

Etter først å ha ført sine hender mot venstre, fører Nils sine hender noe fram og så mot høyre i andre del av gesten:

Illustrasjon 6.5g: Del av uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA

I den tredje og siste del av gesten, vist i illustrasjon 6.5h, vender Nils hendene sine opp og mot venstre. Sin venstre hånd fører han noe fram i tegnrommet. Dette vil gi en taktil opplevelse også mot Ingers håndflate, som holder et løst grep om Nils sin venstre hånd. Bevegelsen i tegnet kommer fram gjennom Nils sin bruk av begge hendene, og han utfører den bevegelsen med hender og kropp noe fra side til side. Hendene og overkroppen uttrykker en bevegelse og han fører med gjentatte bevegelser hendene (og kroppen) til Inger inn i denne bevegelsen.

Illustrasjon 6.5h: Tredje del av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA

Denne gesten ligner ikke umiddelbart på noe tegn i NTS. Med en klarere mer entydig bevegelse med hver hånd rett ned kunne dette lignet på et tegn for GÅ. Med en tydeligere aktivitet med hver hånd framover kunne gesten lignet på et tegn for å SKLI. Med en tydeligere utførelse med hver hånd vekselvis framover kunne gesten minnet om tegnet for å GÅ-PÅ-SKI.

I denne samtalesekvensen har jeg vist til flere tegnspråkbrukere med tegnspråklig førstekompetanse. De sier umiddelbart at bevegelsen i tegnet ikke ligner på et ordinært GÅ-tegn, og de har vurdert ulike betydninger i uttrykket. Flere har hatt vanskelig for å se bort fra likheten med tegnet for SKI og har sett på Nils som en mulig sportsmann som refererer til skigåing. Noen har stilt spørsmål om Nils har kommet gående på ski til arrangementet denne dagen, eller om han på annen måte kan hen vise til snø og skiføre. Kommentarer fra tegnspråklige førstespråksbrukere har også gått på om Nils sine hender kan referere til en persons føtter eller hvorvidt håndformen i stedet kan skildre overflaten, beskrive snøen eller underlaget på bakken.

Ut fra en samlet vurdering av det fysiske uttrykket vil jeg tolke dette som et gestuelt uttrykk for sammenhengen GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA. Dette gjør jeg på bakgrunn av:

- bruk av håndformer som refererer til tegn for bruk av føtter i NTS
- fortolkning av ytring 01 som helhet
- vurdering av temamessig koherens og sammenheng mellom ytring 01 og ytring 03
- aktuell kommunikasjonssituasjon

Dette er altså utgangspunktet for å oversette eller glosse denne gesten til den skriftlig transkriberte formen GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA. Uttrykket kan dekke det at føtter og bevegelse glir på et underlag som er ujevnt og glatt for eksempel når man går i mye snø.

Meningsdanning

Min tolkning av det nevnte uttrykket er grunnlagt på følgende resonnement: Først vil jeg se dette gestuelle uttrykket satt opp mot mulige faste og konvensjonelle språklige tegn. Nils utfører gesten og jeg tolker det som om Nils beskriver sin forflytning til fots gjennom snøen. Med begge hender utfører han håndbevegelser som tar i bruk artikulasjonsdeler som kan minne om GÅ i NTS. (Et av flere tegn for ”å gå” er en utførelse hvor begge hendene vendes nedover med flat håndflate, fingertuppene vendes fram, utføres en vekselvis og rytmisk bevegelse litt fram med hendene foran kroppen.) Gesten Nils bruker, har noen elementer fra dette gå-tegnet i seg, men utførelsen og håndformen er som vist i dette eksemplet mer sammensatt. Når jeg tolker gesten som et uttrykk for å gå og for at han i gesten viser til måten han tok seg fram gjennom haugene med dyp snø, ser jeg hele bevegelsessekvensen som én kommunikativ enhet. Denne måten å se gesten på kan bare skje med referanse til en kontekst. Referanse fra ytre situasjon og fra helheten i ytringen gir en mulighet for å se forbindelser til forestillinger der Nils sin tegnføring kan settes i en sammenheng som om Nils viser til at han her går i dyp snø og derfor går ustødig. Da blir gangen ikke rett fram og sikker. Referansen kan være opplevelsen av å bevege seg litt vaggende med føtter som glir ned i snøen – slik som det føles når føttene glir når man passerer over en snøfonn eller går i dyp snø. Nils beskriver det å ta seg fram gjennom snøen der det er glatt og vanskelig å gå, med en hel framstillingsform uttrykt i en sammenhengende handlingsrekke. Denne har jeg valgt å transkribere med uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA. Uttrykket kunne vært gjengitt i både en lengre form, som GÅ-GLATT-UNDERLAG-FØTTENE-GLIR-TIL HØYRE-FRAM-TIL VENSTRE-TA-SEG-FRAM, eller i en korte variant som GÅ-FRA-SIDE-TIL-SIDE.

I semiotiske analyser av gester hos døvblindfødte barn har Nafstad (2003), Ask Larsen (2003), Nafstad og Vonen (2003:11), benyttet referanser til *scrips* og til *representasjon av en begivenhet* i forbindelse med tolkning av betydning i gestuelle uttrykk. Ved å søke etter meningspotensiale i gestuelle uttrykk med oversettelser *som om* og ved å referere til opplevelser og kroppslig likhet mellom fysiske opplevelser og hendelser har man i semiotiske analysemodeller sett de gestuelle uttrykkene i forhold til fysiske spor som aktivitet innebærer og som så kan gjenfinnes i gestens utførelse. Dette er tilnærminger som også harmonerer med Taubs arbeid (2001) om bruk av gester i talespråk og tegnspråk.

Inspirert av en slik tilnærming kan man i fortolkningen av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA trekke inn tilsvarende element og forståelse. Den opplevelsen Nils fysisk har hatt via føtter og kropp, kan en se igjen som ”spor”, som elementer i det gestuelle uttrykket han utformer. ”Slik som dette” kan være hans grunnlag for å konstruere denne gesten som han gjennom taktil utførelse og kontakt med Inger fører hennes hender og kropp inn i. Med å utføre gesten blir hennes kropp også påvirket av denne *som-om*-fornemmelsen. Formuleringen ”slik som dette”, eller mer presist ”slik man går ustødig på glatt og jevnt underlag”, peker mot eller refererer til en utvalgt del av bevegelsen og av aktiviteten. Dette er trekk ved hendelsen som blir gjentatt med en delvis figurlig likhet i bevegelse, orientering og rytme *slik som* den hendelsen det refereres til. Inger får formidlet og får dermed også tatt del i noen inntrykk som delvis er *som om* noe hun nettopp har opplevd med egen kropp. Inger og Nils har i denne situasjonen noen felles opplevelser like i forkant av samtalesituasjonen. Disse erfaringene kan Inger støtte seg til i sin konstruksjon av mening. Dette er trekk ved hendelsen som bidrar til meningsdanning og en forståelse ut fra Nils sitt uttrykk. Tilgjengelig kontekstinformasjon og en vurdering av relevans i kommunikasjonssituasjon blir viktig for en slik fortolknings- og analyseprosess.

Gesten kan slik sees som både tegnspråkpåvirket og kontekstpåvirket. Den måten Nils bygger sitt tema opp på, er blant annet ved først å gi en angivelse av hva han snakker om: noe som er UTE. Når denne informasjonen er gitt, med et konvensjonelt tegn ”UTE”, går han videre og gjennom måten han uttrykker gesten på, viser han til en bestemt handlingsrekkefølge. Han bruker håndbevegelser som kan sees som påvirket av tegnspråklige håndformer, men tar også i bruk, armer, kropp og heving/senking av skulderen og armen for å illudere den måten han beveger seg på over snøhaugene. Rent taktilt fører han Ingers hender inn i de samme bevegelsene.

De bevegelsene han bruker, altså artikuleringen i gesten, harmonerer med den felles fysiske opplevelsen de begge kan referere til: forflytningen fram til hotellet nå nettopp.

Nils har i ytring 01 tatt et initiativ som Inger besvarer med en respons. Det er en meningsdanningsprosess som er startet når hun raskt avbryter ham og synes å ha oppfattet hans ytring. Nils sin gest fungerer som et input som sammen med input fra minnet om nylig erfaring fra situasjon de har vært i, kan referere til en forestilling om en hendelse ”det å gå ustødig på snø og glatt underlag”. Gestens input og situasjonsforståelsen blir til sammen de input som skaper en blend som igjen kan danne en forståelse. For Inger blir det mulig å trekke en slutning som bidrar til å danne et meningsinnhold i Nils sin ytring. Når Nils velger denne formen for temakonstruksjonen, kan det forstås som om han henter ut elementer av den fysiske situasjonen som skjedde nettopp og inkluderer disse i ytringens sammensetning og utførelsen av tegn og gester.

De står trygt og godt på parketten i hotellets resepsjon, men gjennom tegnføringen føres de tilbake til ubrøytede fortau og gater. Gjennom samtalen, og med bruk av gestuelle uttrykk, skaper de et felles forståelsesrom der dette omtales, oppfattes, videreutvikles og kommenteres, gjennom samtalenes ytring 01 til 04.2.

I analysen av dette gestuelle uttrykket er prinsipper om persepsjon og forståelse en basis. Uttrykket har spor eller fysiske *avtrykk* av erfaringer som i sin tur har gitt *inntrykk*, og Nils og Inger benytter disse for å forhandle seg fram til mening og forståelse.

Ingers vei fram til meningsdanning og respons

Nils sin ytring 01 har fungert som et bestemt initiativ for å introdusere et tema. Nils har utformet sine uttrykk i en delvis framforhandlet samtaleposisjon der de har avklart grep og oppmerksomhet om Nils sin ytring. Dette synes å ha vært tilstrekkelig til at Inger kan etablere en forståelse av ytringen.

Neste illustrasjon viser Ingers respons. Med flere visuelle og taktile uttrykk (hun nikker, smiler og gjør tegnet JA) kan hennes uttrykk sees som en respons som uttrykker forståelse:

Illustrasjon 6.5i: Inger tegner JA og smiler

I replikk 02 avbryter Inger Nils for å bekrefte det han sier – JA gir hun tilbakemelding om gjentatte gang mens hun smiler.

Oppstarten av en taktil tegnspråklig dialog er også oppstarten av kontakten mellom to personer. Smil og bekreftelse kan selvsagt også knyttes til mer enn et svar på en ytring. Når Inger og Nils smiler og har oppmerksomheten rettet mot hverandre, vil dette også være en del av møtet mellom dem, og dette kan sees som en del av relasjonen og kontakten i oppstarten av et møte mellom venner.

Smil, oppmerksomhet, engasjement og et ønske om å ha kontakt og forstå hverandre i denne situasjonen kan knyttes til en opplevelse av "kvalitet" i et samvær der man bekrefter møtet og kontakten for hverandre. Dette aspektet kan man gå ut fra at er spesielt viktig i oppstarten av samtaler. I kapittel 5 er bruk av visuelle tilbakemeldingssignaler også i taktil kommunikasjon drøftet. Tilbakemeldingssignaler kan også gis som uttrykk for opplevd kontakt eller interaksjon

Ingers tilbakemelding og responsen til Nils i ytring 2 kan tolkes som om både innholdet i hennes ytring og avbrytelsen i seg selv er et uttrykk. *Avbrytelsen og bekreftelsen med "JA"* kan forstås som to ulike signal om at hun har oppfattet hans ytring. Inger tar videre et initiativ til å ville fortsette med en kommentar, men hun blir avbrutt av Nils som viderefører det samme temaet i en ny replikk.

Når Nils i opptarten av replikk 01 peker i retning av vinduet, kan det også være fordi han ønsker å vise til ”ute”. Han har en lyssans som gjør at han ved gunstige forhold kan skille ut lys fra et vindu.

Illustrasjon 6.5j: Nils peker og ser mot venstre

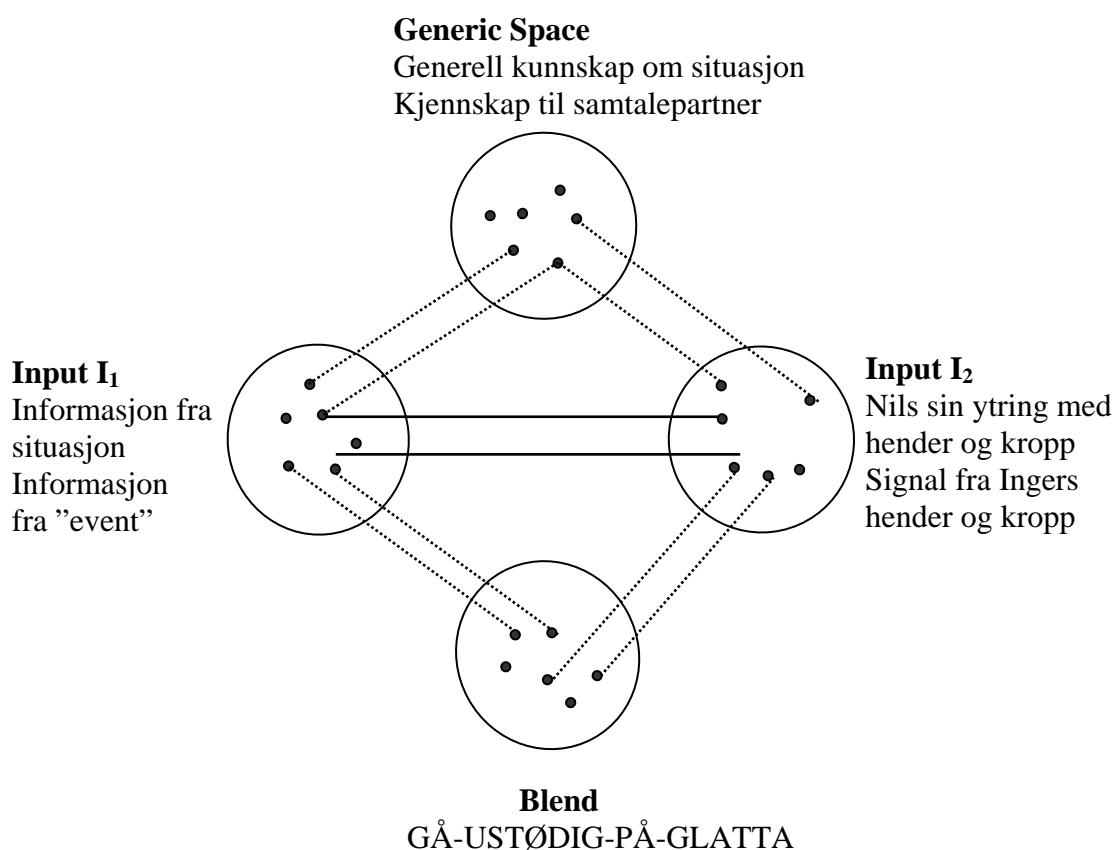
Nils sin replikk 01 kan være en retningsangivelse basert på lyset fra vinduet når han peker mot venstre, peker mot vinduet og lyset utenfra. Som illustrasjonen over viser, benytter Nils flere visuelle signaler i dette uttrykket: Han vender ansiktet mot vinduet, blikket går i retning vinduet og han peker mot vinduet. Dette er ikke input Inger kan nyttegjøre seg av siden hun ikke kan se og dermed heller ikke oppfatte de visuelle informasjonsdelene Nils gir. Den manuelle delen av uttrykket (med Nils sin hånd som peker) er tilgjengelig som et taktilt uttrykk for henne, selv om hun ikke kan se hva han peker mot.

Som døvblinde har Inger og Nils felles referanse til vanskelighetene med forflytning på glatt underlag, og er avhengige av å gå med ledsagere utendørs og på ukjente steder. I denne konkrete samtalesituasjonen har de begge gått fram til hotellet i følge med urutinerte studenter som ikke er vant til ledsagerrollen. Dette kan ytterligere ha forsterket følelsen av å gå ustødig og litt utrygt på et glatt og ujevnet underlaget som ikke ga fast og trygg grunn under føttene. Forflytningen kan ha gitt opplevelser *slik som* dette gestuelle og sammensatte uttrykket gir. Det at de fokuserer på noe som de begge vet er noe de har opplevd og noe som er relevant for dem både som individuelle personer og som identitetsmessig gruppe (vi, vi døvblinde som har erfaring med å bli ledsaget ved forflytning) kan betraktes som et bidrag også i en diskursforståelse ved å understreke en relasjon eller et gruppe- eller identitetsmessig forhold. Dette er et moment som er viktig i sosial kontakt og samtale, og som i forhold til interaksjonen mellom dem kan være viktig.

Ledsagingssituasjonen kan ha gitt dem en opplevelse av å skli. Med utgangspunkt i den kontekstrammen som er beskrevet over, velger jeg å forstå det som om den fysiske opplevelsen har satt spor i deres bevissthet. Dette kan spores tilbake til hendelsen og kan fortolkes som grunnlag for utførelse og forståelse av et slik gestuelt uttrykk.

Når hendene uttrykker en gest kan det i denne utførelsen legges inn en opplevelse av gestens bevegelse "som om" slik visse trekk ved en aktivitet ble opplevd. De har grunnlag for å forstå et uttrykk ut fra det at de begge kan kjenne igjen trekk forstått innenfor rammen av en gests "biografi". Gester som kan baseres på "en felles biografi", bidrar til å initiere menings- og betydningsdanningsprosesser. Informasjonen i ytringen har på flere nivå relevans for noe som angår dem som personer og for noe som peker mot deres relasjon i en felles diskurssammenheng.

I en blendingmodell vil Nils sitt uttrykk kunne beskrives slik:

Illustrasjon 6.5k: Blendingmodell av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA

Igjen velger jeg å se uttrykket i forhold til en modell av meningsdanningsprosessen som ovenfor og prøver ut hvordan en kan se sammenheng mellom gest og situasjon som et

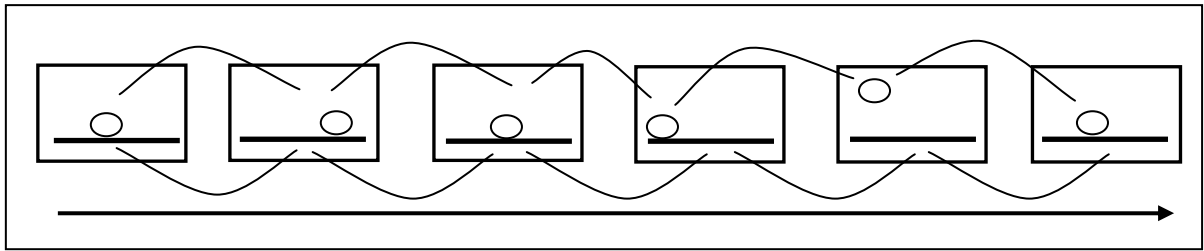
grunnlag for forståelse. Modellen prøver å skissere hvordan mening kan etableres av et gestuelt uttrykk som GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA.

Nils bruker sine hender til å representere en tenkt person som forflytter seg på et tenkt underlag av en viss karakter. Bevegelsen blir utført med en viss form. Sammen med det som er ytret tidligere i samtalen og situasjonen kan dette bidra til at det dannes en blend.

Denne gestens utførelse vil jeg så sammenholde med Taub sine kategorier av ulike typer blends ut fra gestuelle og tegnspråklige uttrykk. I dette gestuelle uttrykk er det en sammensatt gest med manuelle komponenter fra høyre og venstre hånd som tolkes som et input mot en hand-size-blend. Hendene peker mot bare deler av det som inngår i blenden, og hendene refererer til en forbindelse som gjør at det kan dannes en hand-size-blend. Dette gir en betydning som involverer noe mer enn føttene til en person. Det innebærer potensiale til en forståelse som ligger i forhold til at gest peker mot en "en hel person" som går ustødig.

Abstraksjonsnivået i blenden går slik fra element som peker mot en del av en forestilling, til en referanse som viser til en større del av en helhet. I tillegg til hendenes uttrykk i gesten er også input fra kroppens bevegelse og armenes uttrykk med og danner forståelse. Med armene og kropp pekes det mot referanse som involverer en større del av kroppen. Dette fungerer som input som kan virke så en blend om en persons bevegelse med hele kroppen, en full-size-blend.

Slik blir gesten kompleks og tar i bruk former og uttrykksdeler som kan peke mot flere mentale skjema for aktivitet i en gitt situasjon: forflytning framover, sideveis, noe opp og glidende ned. Langackers modell for trajector og landmark kan også si noe om sammenhengen mellom elementer i den mentale forestillingen av uttrykket. En forestilling om føtter som sklir gjennom snøen, baserer seg på elementer om blant annet noe som forflytter seg, om underlaget, kontakten med underlaget og om bevegelsen i forhold til underlaget. Med en trajector og landmarkframstilling vil jeg for denne gesten se på det som er fokusert i forestillingen som føttene (trajector, her sirkel) som endrer seg plasseringsmessig i forhold til underlaget (landmark, her en strek i nedkant av enkeltsekvenser) av et uttrykk som består av en fortløpende bevegelsessekvens. Dette sekvensen kan illustreres slik:

Illustrasjon 6.51: Elementene av forflytning i forhold til et underlag

Jeg vil bruke denne type modellen også i den siste delanalysen i dette kapitlet, 6.5. Der vil jeg komme nærmere inn på de enkelte delene ved å fokusere på informasjonsenheter ut fra et perspektiv av forgrunn og bakgrunn.

6.5.4 GÅ-OVER

Utforming av gesten

Videre i replikk 03 fortsetter Nils sitt tema etter at han igjen har fått tilbakemelding om at Inger har oppfattet. Nils fortsetter å beskrive det å ta seg fram over snøhaugene, og han kommer med denne gesten som skal analyseres som det siste gestuelle eksemplet fra denne korte sekvensen fra samtalen. Det er også knyttet til temaet værforhold og å det å forflytte seg på vinterføre – et sammensatt tegnuttrykk som jeg har glosset som GÅ-OVER. I tabell 6.5.a vises hele ytringen. Etter uttrykket GÅ-OVER, tegner Nils MYE, før han avbrytes av Inger. Jeg glosser en del av denne gesten med uttrykket GÅ, men utførelsen er her ikke som det leksikalske tegnet for GÅ fra NTS. Her er håndformen for tegnet GÅ fra NTS utført på og over Nils sin venstre hånd som artikulasjonssted, mens han holder om Ingers hånd i et fast grep. Detaljtranskripsjonen vil vise at også denne gesten uttrykkes med bevegelser som Nils utfører med hender, armer og overkropp.

Person	Munn	Ansikt	Artikulator	Artikulasjon	Artikulasjonssted	Overkropp	Samtaleposisjon
Nils	Rynker pannen. Munnbevegelse: tilnærmet "i"	Først vendt mot Inger, deretter litt ned	Hh To fingre, peke- og langfinger, fingertuppene ned, håndflaten skrått mot høyre/mot kroppen. I slutten av gesten når hele hånden føres ned, synes håndformen å være en mer samlet hånd. Opptaksvinkelen ikke god nok til å dokumentere	Hh Hånden føres fram over egen venstre håndrygg mens albuen løftes opp. Så føres hele hånden ned så armen strekkes ut nedover til lavere del av tegnrommet mellom dem	Bevegelsen starter med kontakt mellom høyrehånd fingertupper og egen venstrehånd. Avsluttes i rommet mellom den, i lavt tegnrom nesten så langt hendene rekker i stående posisjon uten at grepet om Ingers hender blir brutt	Vendt mot Inger Noe bøyd mot Inger i slutten av uttrykke.	Står Grep om begge hender

			denne fasen av tegnet.				
			Vh Samlet hånd griper om Ingers vh, håndflaten ned mot hennes håndrygg, fingertuppene fram/mot høyre. Pekefinger strakt fram/opp.	Vh Holdes i ro	Plassert på Ingers hånd i rommet foran kroppen i nøytralt tegnrom		Billedutsnittet viser ikke om de har kontakt med føttene
Inger	Smiler	Vendt mot Nils	Hh Utstrakt hånd vendt mot venstre/i retning Nils. Håndflaten ned, fingertupper mot venstre. Håndformen synes ikke tydelig på videoopptaket.	Hh Ingers hånd/fingre er plasseres under Nils hånd. Ingers hånd er holdt/styrt i et grep av Nils	Mellom dem, nært Nils	Vendt mot Nils. I deler av uttrykket lener hun seg noe mot Nils	Står Bruker begge hender
			Vh Åpent grep om hans høyre hånd	Vh Plassert over Nils sin hh, følger med i hans bevegelse fra høyt til lavt i tegnrommet	Følger og styres av Nils sin plassering av hendene		

Tabell 6.5d: Detaljtranskripsjon av uttrykket GÅ-OVER

Dette er et sammensatt tegnspråklig gestuelt uttrykk, og utgjør til sammen en hel bevegelsessekvens. Uttrykket illustreres her i flere deler, men uttrykket er å betrakte som en helhet. Her er to bilder fra oppstarten av uttrykket:

Illustrasjon 6.5m: Uttrykket ”gå over (snø)haug”, fra replikk 03 – oppstart av gesten

Etter å først ha plassert høyre hånds pekefinger og langfinger på sin hånd, løfter Nils sin høyre arm/hånd opp (illustrasjon 6.5m). Han fortsetter denne bevegelsen så hele armen og

skulderen hans heves høyt opp i tegnrommet mellom dem, men uten at kontakten mellom hans venstre hånd og høyre hånds fingertupper brytes. Ved å benytte artikulasjonssted på egen håndrygg, velger han også et ytterligere ikonisk element til gesten utover uttrykkets håndform, bevegelse og orientering. Som illustrasjon 6.5m viser, kan plasseringen av hans egen venstrehånd og det at han løfter sin pekefinger, fungere slik at han gir sin egen bevegelse med sin høyre hånds fingre ytterligere ”hinder” og utfordring ved ”passering” over hånden og ned i rommet mellom han selv og Inger:

Illustrasjon 6.5n: GÅ-OVER utført med løftet arm/albu

Nils arm og albue løftes høyt opp i tegnrommet og Inger følger med bevegelsen med sin venstre hånd. Illustrasjon over viser at hun strekker sin arm og overarm opp for å kunne følge Nils sin bevegelse. Dette gjør hun mens hun selv holder sin venstre hånd over Nils sin hånd. Hun kunne valgt å ta sin hånd ned, men følger med i hans bevegelse.

Nils høyre hånd går så ned i tegnrommet som disse bildene fra siste del av uttrykket viser:

Illustrasjon 6.5o: GÅ-OVER avsluttende del av gesten

Etter at Nils i første del av dette uttrykket har stukket sin arm og kropp opp, fører Nils sin egen og Ingers hånd ned. Samtidig med at hånden føres ned, bøyer han seg litt ned i knærne så også kroppen hans tar del i bevegelsen. Han lener seg også noe nærmere Inger.

Meningsdanning

På samme måte som for de to andre gestuelle uttrykkene i denne delanalysen, velger jeg å tolke gesten og ytringen med referanser i opplevelser forut for kommunikasjonssituasjonen. Som det tredje gestuelle uttrykket innen samme tema, vil det bli noe gjentakelse i forhold til måten uttrykket analyseres og drøftes på. Jeg velger likevel å følge den mulige prosessen fram mot en forståelse detaljert og tett. Dette for å prøve ut analysemodellen med flere empiriske data.

Deler av gesten kan tolkes som klart tegnspråkpåvirket (høyre hånds form som "går" "over" egen hånd), men uttrykket er samtidig utformet som et gestuelt uttrykk. I uttrykket GÅ-OVER i replikk 03 har Nils høyre hånd en tegnføring (med artikulatur, artikulasjon og artikulasjonssted), en form og en bevegelse som ligger nært et av de konvensjonelle tegn for GÅ fra NTS). Samtidig kan uttrykket forstås som om det refererer til deler av aktuell hendelse og utførelse av noe som Nils og Inger nettopp har opplevd. Både aktuell erfaring og deres generelle kunnskapsbase vil kunne være del i det de har som input og noe som virker inn for å kunne danne mening av et slikt uttrykk.

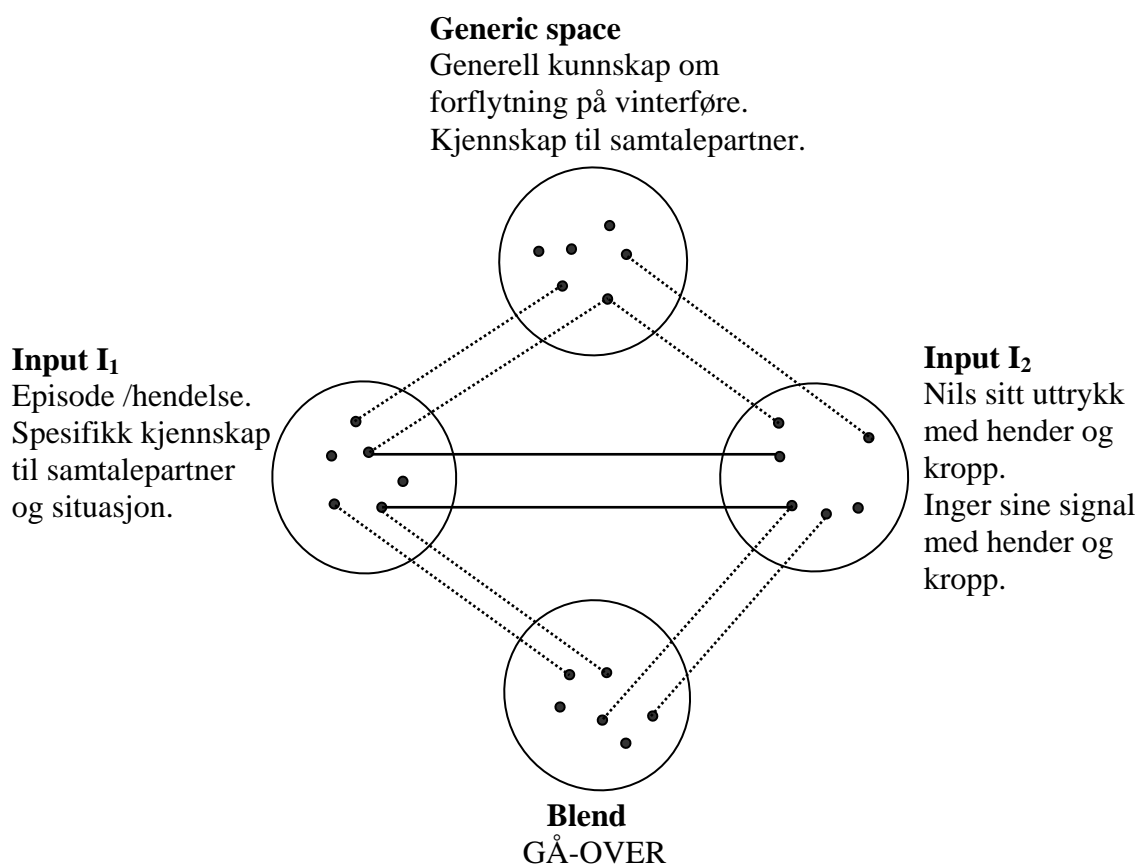
Sammenlignet med uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA fra replikk 01, velger Nils her et uttrykk som har en større likhet med det leksikalske uttrykket GÅ i NTS. I begge de gestuelle uttrykkene (GÅ-OVER og GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA) er sporene tilbake til et kroppslig uttrykk til stede ved at uttrykket er nær opp til kroppslige minner om det å fysisk gå på beina. Aktiviteten går i begge versjonene av de gestuelle uttrykkene inn mot området "det å gå". Gesten tar i bruk to ulike håndformer som begge kan minne om tegn som illuderer to måter som NTS har for å vise til føtters bevegelse. I tillegg til de manuelle delene av tegnuttrykk som hendene utfører, tilføyer Nils informasjon med å bruke armene og kroppen. I tegnet GÅ-OVER strekker Nils kroppen litt opp (i begynnelsen av tegnet) før han bøyer beina noe i slutten av tegnet. Slik benytter han hele kroppen til å få fram betydningen av sitt uttrykk GÅ-OVER. Ved å trekke seg opp markerer han at det er noe som går *opp og over*, og med et etterfølgende lett svikt i knærne og kroppen understreker han *nedover*.

Meningsdanning skjer i en samtalesituasjon, og det er selvsagt viktig å peke på at uttrykket GÅ-OVER ikke står alene i Nils sin ytring eller i replikkvekslingen. Uttrykket kommer i en sammenheng der Nils uttrykker seg i en sekvens med flere replikker og der det uttrykkes både enkelttegn og flere gester (som vist i tabell 6.5a).

Også denne gesten vil jeg analysere i forhold til å skissere informasjonsinput satt inn i en modell for danning av en blend. Igjen vil input fra "event space" eller "episode" være knyttet til snøføret utendørs og gesten kan forstås i forhold til snøhaugene som de passerte til fots fram til møtestedet. Formen på gesten er utført med både hendene til Nils og med bevegelsen i kroppen når Nils trekker seg opp og svikter lett med beina – opp og ned.

Dette skaper en mental forestilling, en blend, som henter struktur både fra input fra situasjon og struktur for selve gesten. I en blend møtes informasjonsdeler fra disse to inputs i en egen og ny struktur, som er danning av et mentalt space, en blend.

Denne blenden er utviklet og dannet av input fra det gestuelle uttrykket og input fra situasjon. Overordnet disse inntrykkene er input fra den generelle kunnskapsbasen – såkalt generic space i Fauconnier og Turners blendingsteori.

Illustrasjon 6.5p: Blendingmodell av det gestuelle uttrykket GÅ-OVER

I dette uttrykket skjer det en blendingsprosess delvis er dannet av ikoniske element i utformingen av uttrykket. Ut fra Taub sin teori om blend og mentale rom (Taub 2004) vil man kunne betrakte en meningsdanning ut fra dette uttrykket som en blend med delvis ikonisk grunnlag. Blendingprosessen baseres på tette bånd til mentale forestillinger og

hendelser som settes i forbindelse med samtalepartnerens kommunikasjonssituasjon og deres kontekst. Samtalepartnerne kan konstruere og tolke noe som gjør forestillingene språklige i samhandlingssituasjonen. Ved at det kan dannes blends og ved at man kan forstå uttrykkene der og da, kan uttrykkene i neste omgang bli konvensjonaliserte ved at de fungerer som meningsfulle symboler mellom samtalepartnerne. Og de kan etter hvert bli faste uttrykk som kan tillegges en betydning. Ut fra dette kan uttrykkene bli respondert på som faste eller konvensjonaliserte uttrykk. Dette peker mot prosesser der kommunikasjonspartnerne i en dialog kan konstruere, tolke og innarbeide ideer og uttrykk som meningsfulle symbol (Taub 2004:21).

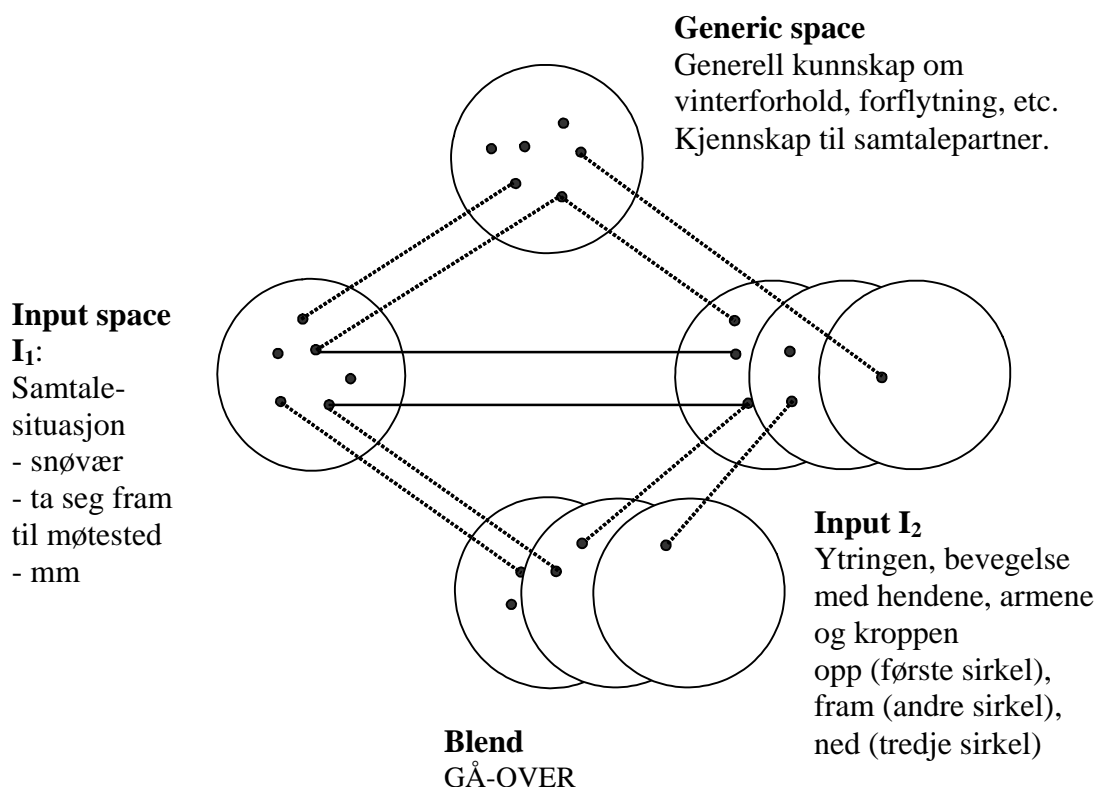
I dette gestuelle uttrykket kan blenden som oppstår, være påvirket av sekvensialiteten i gestens bevegelsesmønster. Gesten er i seg selv en handlingsrekkefølge, en liten sekvens av sammensatte bevegelser. Slik kan gestens uttrykk ut fra denne strukturen i handlingsrekkefølge betraktes ikke som ett input, men som en rekke av input som inneholder flere element. Betydningen av uttrykket kan da sees i forhold til en sekvensiell meningsdanningsprosess, organisert ut fra en gitt innholdsrekkefølge. Gestens uttrykk kan leses ut fra en narrativ strukturering: først skjer..., så skjer... og så videre skjer...

Men sin høyre og venstre hånd utfører og former Nils håndbevegelser som kan inngå i en hand-size blend, der hendene representerer en enhet, en gjenstand eller en realitet og der hendene kan vise både form og bevegelse. Men hans bevegelse opp og ned med kroppen danner han i deler av sitt uttrykk grunnlaget for en "full-size blend", der han med hele sin kropp representerer en enhet, en ting en realitet. Med sin kropp kan tegnerens uttrykk vise til hva en annen person gjør med sin kropp (Taub 2004:22). Når forståelse om dette er dannet (blenden er etablert) i oppstarten av gesten, kan videre input knyttet til denne forståelsen, og en oppnår en situasjon der en kan si at blenden spilles ut – det blir en prosess der en kan komme inn i en forestilling som utvikles ut fra sine prinsipper. Når skjema eller rammen er satt gjennom de første input og blenden er etablert, kan blenden utvikles med relativt små varianter og nyanser av videre input. Begrepet "run the blend" kan brukes for å skildre denne prosessen (Turner & Fauconnier 1998, Brandt 2002).

Gestens uttrykk sees som input presentert ved en sekvensiell prosess. Dette kan gi en meningsdanningsprosess som videre kan beskrives som en potensielt sekvensielt utviklet prosess av blends som først utvikles og så justeres og endres. Selve blendingsprosessen blir aktiv og har mulighet for utvikling. Fra å ha etablert en forståelse gjennom en blend er det

utviklet et mentalt bilde. Dette kan bli påvirket av nye input fra den videre utførelse av gesten. Dette kan peke mot flere nærliggende mentale space. Slik kan en forestilling eller oppfatning av noe komplekst bli konstruert med flere delkomponenter av input fra uttrykket. Det kan være sammensatt informasjon presentert i en sekvensielt presentert rekkefølge. Et gestuttrykk som følger et hendelsesforløp, kan sees som en handlingsrekkefølge der gesten må forstås i forhold til meningsdanning som en prosess. Blending skjer da som en sekvensiell prosess. I denne gesten ser jeg muligheten til å knytte en sekvensiell analyse av gesten opp til et mulig forløp av input som til sammen gir en blendingsprosess eller forståelsesprosess.

Først vises til noe ved en forhøyning, så vises til at noe passerer opp og over forhøyningen, og så viser at en går fram og ned til samme nivå som utgangspunktet. De ulike sekvensene av utførelse (Input I₂) bygger opp en fortløpende blendingprosess:

Illustrasjon 6.5q: Modell av sekvensiell blendingsprosess

Slik kan et gestuelt uttrykk bli forstått gjennom en kjede av blends, altså som en rekke av delvis overlappende blendingsprosesser. Jeg vil presisere at jeg ikke ser forståelse som en avsluttet idé for hver del av uttrykket, men at prosessen blir en forståelsesprosess som utvikles underveis i presentasjonen av uttrykket.

6.5.5 En mulig tilnærming til meningsdanningsprosesser på grunnlag av gestuelle uttrykk i taktilt tegnspråk

Drøftingen av denne analysen vil jeg gjøre i to deler: først med å trekke inn teori om meningsdanning og blending, og til slutt ved å oppsummere funn fra delanalyse 4:

Å peke mot hendelser ”som om”

Den måten Nils konstruerer sitt tema på i ytring 01 og 03, gir inntrykk av at formen på uttrykket til en viss grad refererer til og rekonstruerer noe av den hendelsen han vil bringe inn som tema eller som en bevissthet i samtalen med Inger. Nils introduserer temaet med en tegnføring der han tar i bruk element fra enkelttegn i NTS og med visse referanser fra episodisk minne (kroppslig erfaring med en bevegelse/et sanseintrykk) og setter dette sammen til en handlingsrekkefølge. Dette gjøres ut fra en mental forestilling hos Nils. Begge har nettopp opplevd en situasjon og har rent fysisk hatt noen av de samme erfaringene. Når Nils starter samtalen med å bringe inn sitt tema, utnytter han de erfaringene Inger og han nettopp har hatt. Om man ser det å komme gjennom snøen som noe som har satt fysiske spor, i betydningen at det har gitt konkrete minner om bevegelser, er det en representasjon av noen av disse inntrykkene som Nils delvis rekonstruerer i sin utforming av uttrykk og gester. Dette kan være noe som han kan anta at Inger og han kan dele. Denne hendelsen og erfaringen blir slik gjentatt og kan assosieres med den kroppslige erfaringen de begge har.

Brandt (2000) og Ask Larsen (2003) sine versjoner av blendingsmodeller for å framstille dette er de såkalte *5-space-modell* eller utvidet *6-spacemodeller*. Dette er modeller som utover de blendingsmodellene jeg har skissert, i enda sterkere grad trekker inn relevans og vurdering av kontekst. Jeg har valgt ikke å ta med denne modellen i denne analysen, men i hovedsak basert meg på grunnmodellen av blending fra Fauconnier & Turner (2002), men jeg ser at deler av Brandts semiotiske tilnærming påvirker mine analyser. I drøftingene vil jeg peke på at det innen semiotikk og kognitiv lingvistikk finnes flere alternative modeller og måter å illustrere meningsdanningsprosesser også innenfor en slik betydningsanalyse eller meningsanalyse. Illustrasjoner og modeller peker alltid bare mot noen av delene av elementer som er involvert. Meningsdanningsprosesser er komplekse, og jeg velger å prøve ut bare noen tilnærminger til fokusering av danning av mentale rom, midlertidig delt forståelsesrom, blends og meningsdanning.

Ikoniske trekk ved manuelle deler av tegn

I replikk 03 benyttes en annen håndform i et annet tegnuttrykk for det å gå over en hindring enn det Nils benyttet i ytring 01. I replikk 03 bruker Nils en håndform uttrykt med sin høyre hånd som ligger nær det faste tegnet GÅ i NTS. Her bruker Nils det i betydningen GÅ-OVER. En lignende håndform finnes også i det amerikanske tegnet for gå (WALKING) (ASL) som er beskrevet og analysert i forhold til ikoniske element av Taub (2001). Taub bruker følgende illustrasjon for å peke mot ikoniske trekk ved tegnet, og hun påpeker sammenhengen mellom høyre pekefinger og en menneskelig høyrefot, mellom en langfinger og en menneskelig venstrefot:

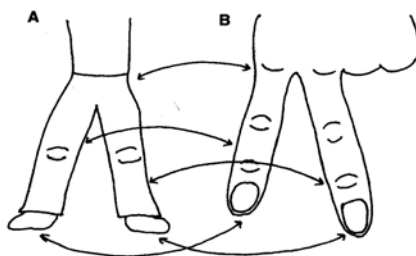

Figure 3.3. Structure-preserving correspondences between (A) human legs and (B) extended index and middle fingers.

Illustrasjon 6.5r: Strukturlikhet og korrespondanse mellom formen på menneskers føtter og utstrakt peke- og langfinger (Sarah Taub 2001:22)

Tilsvarende uttrykk vil Nils bruke i tegnet for GÅ-OVER (Nils sin høyre hånd uttrykt med to fingre tilsvarende håndformen i ALS- tegnet vist i Taubs illustrasjon). Det kan her tolkes som at håndformen er hentet og tilpasset fra en forståelse av at egen hånd med to fingre kan være et uttrykk for det å gå over noe med sine to bein; fingrene viser til føtter i bevegelse. Om et uttrykk eller en håndform over tid benyttes innen en gruppe språkbrukere, fører dette til at flere enes om en betydning for det bestemte uttrykket. Dette vil være starten på at et fast tegn kan dannes. En bestemt håndform og bevegelse har over tid fått en bestemt betydning som et fast tegn og blir leksikalsk etablert innen et språklig felleskap. Etter hvert kan uttrykket inngå som et fast uttrykk og bli et konvensjonalisert uttrykk og dermed ha gjennomgått en grammatikaliseringsprosess for denne språkbruksgruppen. Det er slik utvikling av et språklig symbol med en bestemt konvensjon får betydning innen en gruppe når et bestemt uttrykk blir gitt en bestemt fortolkning for en gruppe språkbrukere.

Taub beskriver det slik når et uttrykk med en spesifikk form i en sammenheng etablerer en blend og når en bestemt håndform former en gitt betydning: "Freely chosen movements turn into a consistent system of required forms (often called "classifiers")" (Taub 2004:17).

Et bestemt uttrykk eller håndform (som eksemplet håndformen i Taubs illustrasjon gjengitt i 6.5r) knyttes da til et bestemt innhold eller gis et felles betydningspotensial i en språkgruppe. Det er med dette som utgangspunkt at jeg har analysert gestene i dette eksemplet. Jeg har sett gestenes håndformer som tegnspråkpåvirkede og betraktet de to ulike posisjoner av hendene som GÅ (med peke og langfinger ned i GÅ-OVER), GÅ (med fingertuppene fram, "flate hender" med håndflatene ned) og i gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA. Dette blir en del av mitt grunnlag for å forstå at uttrykkene har et element av forflytning i seg.

Gestene uttrykkes med håndformer som delvis tar i bruk norske tegnspråklige "classifiers" eller "faste håndformer for bestemte aktiviteter" for det å "gå". Til å utforme og forstå taktile gestuelle uttrykk i en tegnspråklig samtale utnytter språkbrukere sin språklige kompetanse. Dette er basis for en forståelse av uttrykkene og ligger som grunnlag for blending. Slik vil analyser av blending med påpekning av ulike prosesser knyttet til forståelse være sentrale måter å forstå og tolke disse tre gestuelle uttrykkene på.

Hva er gestuttrykk i taktilt tegnspråklige samtaler og hva er situasjonstilpassede varianter av konvensjonelle tegn?

Denne delanalysen har bare sett på tre gestpregede uttrykk. Å skille mellom gester og konvensjonelle tegn er komplisert og komplekst. Mange varianter av språklige uttrykk kan sies å være i en gråsoner mellom gestuelt uttrykk og tegn. Jeg har i dette eksemplet vist og argumentert for noen tilpasninger og tolkninger av aktiviteter som gjør at jeg betrakter disse tre uttrykkene som gester.

I en tegnspråklig samtale påvirkes utførelsen av tegnene av hva som utføres før og etter. Utformingen av en ytring påvirkes av avstand og retning til samtalepartner og de påvirkes av situasjon, samtalsjanger og kontekst med mer. Tegnspråk inneholder bruk av både gester og tegn, og all naturlig språkbruk vil ta i bruk et repertoar av mer eller mindre klare konvensjonelle språklige uttrykk og mer eller mindre situasjonstilpassede og gestuelle uttrykk. Det er her mange gråsoner mellom tegn og gester som jeg ikke vil komme nærmere inn på.

Jeg vil imidlertid også vise en illustrasjon av et av de uttrykkene som jeg har transkribert og fortolket som et tegn. Det er tegnet i ytring Nils 03 der han tegner HAUG. Etter å ha gjort et tilnærmet konvensjonelt tegn for HAUG jamfør NTS, løfter han også sin venstre hånd opp

så den deltar i noe som kan sees som en ikonisk understreking av en haugs utforming. Tegnet blir i siste del utført med begge hender – først er det en bevegelse med høyre hånd, så kommer venstre hånd opp, og den fortsetter bevegelsen som kan betraktes som om det pekes mot konturene av en HAUG. Samtidig som hans venstre hånd løftes ytterligere, går den i fra tegnet HAUG og over til å utføre ytringens neste tegn som er SNØ.

Med tegnet HAUG vil jeg dermed vise til at alle tegn og uttrykk selvsagt gjøres med en viss konteksttilpassning. Slik som eksempelvis tegnet HAUG i ytring Nils 03, som utføres på denne måten:

Illustrasjon 6.5s: HAUG

Bildet viser begge hender som er med å forme Nils sitt tegn for HAUG. Når tegnet HAUG er markert, går hans høyre hånd (som tegner konturene av en ”haug” med flate/lett sprikende hender) videre til å utføre et tegn. Med hånden fra denne posisjonen går han så over til å spille med høyre hånd, tegnet SNØ. Det at begge hender er aktive, gjør at Nils kan gjøre tegnet HAUG med viss grad av nyanse og variere størrelse, tempo, håndform og ved å justere posisjoner og overganger mellom bruk av leksikalske tegn og gestuelle uttrykk i ytringen.

Hva som er en konvensjon for bruk og betydning av et enkelt tegn, blir avklart gjennom bruk innen for en gruppe av språkbrukere. Kunnskapen trenger ikke være uttalt for å være aktiv språkkunnskap innen språkgruppen.

Mine egne analyser var ikke kommet lang nok på det tidspunktet da jeg gjennomførte informantsamling og gruppeintervju til at jeg fikk innhentet opplysninger om disse gestuelle

uttrykkene. I ettertid har jeg oppsøkt både Inger og Nils med spørsmål om deres syn på gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA og på også gesten som blir analysert i den avslutende delanalyse i kapittel 6.6. Informantenes oppfatning og tolkning av disse uttrykkene har harmonert med mine tolkninger av uttrykkene gitt i analysen, og peker slik mot en viss konvensjon også i gestuelle taktile uttrykk. Noe som da også kan tolkes som om det skjer en prosess med konvensjonalisering og grammatikalisering i TNTS. Dette skjer for uttrykk som i utgangspunktet er gestuelle uttrykk og basert på bevegelser som kan spores i kroppslige uttrykk fra hendelser og erfaringer. Dette er også trekk som peker mot at TNTS er et aktivt og levende språk og at det er i endring og utvikling som alle andre språk.

Å registrere gestuelle uttrykk

Fokus i dette eksemplet har vært Nils sine gestuelle uttrykk i ytring 01 til 04.3. De gestuelle uttrykkene utføres idet han tar initiativ til å etablere et tema. Når det som i replikk 01 og 03 er få enkelttegn å gripe fatt i, men stor grad av fysisk justering og presisjon i oppbyggingen og bevegelsen, må det være konsentrasjon og oppmerksomhet til å registrere uttrykkene og for å skape felles mening. Både for samtalepartneren i situasjonen og for språkforskeren blir uttrykket en utfordring når det gjelder å skape en mening av det. Det er vanskelig å fange inn all den informasjon som ligger i bevegelsen og forholdet mellom elementene i uttrykkene og til de mulige referansene som kan knyttes opp til en tolkning av en mening.

I dette eksemplet har jeg vist til at en glossing ikke er et tilstrekkelig presisjonsnivå i en transkripsjon i forhold til å se presentasjons- og forhandlingsaspektet knyttet til slike tegnuttrykk. Derfor har jeg utviklet en mer detaljert transkripsjonsmodell for gestuelle taktile uttrykk som vist i denne delanalysen. Fordi formålet med transkripsjonen har vært å se på presentasjons- og forhandlingsaspekt knyttet til temaintroduksjon i en taktil dialog, har analysen vært basert på denne detaljerte notasjonen av sammensatte gestuelle uttrykk.

Jeg mener at spesielt bevegelses- og rytmeaspektet av uttrykket kan være vanskelig å få plassert inn som informasjon i tabellform. Jeg oppfatter at når det gjelder utførelse av bevegelses- og rytmeaspektet i taktile tegnspråklige uttrykk er det viktige deler av det gestuelle uttrykket det ennå gjenstår mye arbeid for å få kartlagt.

Dette er forhold ved utførelsen av uttrykkene som er komplekse å framstille i transkripsjonsform og å arbeide med i analysen. Ser man på disse tre gestuelle uttrykkene, er de utført raskt i korte ytringer og i en sammenheng uten så mye ”ekstra forklaring”, innledende forklaringer eller introduksjon med konvensjonelle tegn. Den analyserte

samtalesekvensen er bare 13 sekunder lang, men i denne sekvensen synes gestene å være meningsbærende i seg selv. Gestene kan være uttrykt med mange signaler eller dekomponenter som kan være små og likevel tilstrekkelig til at nyanser blir forsiktig antydning. Små nyanseskjeller i uttrykket kan formidle sentral informasjon.

Tegnspråk gir rom for samtidighet og simultanitet i uttrykket og bruk av hender, armer, kropp, muskeltonus, bevegelse, fasthet i hender etc. Tegnspråk har en rik mulighet til å gjengi blant annet handlingsrekkefølger presist og nyansert, og disse analyserte tegnuttrykk og gester er eksempel på den massive og tette informasjonsmengden som også kan ligge i taktile tegnspråklige uttrykk.

I interaksjonen vil det også være signal som går på relasjon og kontakt mellom samtalepartnere som er vanskelig å formidle i skriftlig form. Jeg vil derfor til dette eksemplet også legg ut en peker som viser til en videoversjon av uttrykkene, se http://www.alt.hist.no/~elir/din_kone_divx.avi. Til detaljanalyse på dette nivået vil det å bruke dokumentert datanært materiale, og tilgjengelige pekere til teksten være verdifullt.

6.5.6 Oppsummering av delanalyse 4

Transkripsjon

I denne delanalysen har jeg vist alternative drøftinger av tre gestuelle uttrykk i to replikker der Nils etablerer et tema i en samtale. Jeg har presentert og drøftet flere alternative oversettelser av disse uttrykkene og utviklet et skriftlig notasjonssystem som på detaljnivå i tabellform beskriver uttrykkene. Med dette som grunnlaget har jeg pekt på at det finnes ulike muligheter for å notere ned elementer ved utførelse av sammensatte tegnuttrykk og gester. For framtidige analyser som har som mål å se på forhandlingsaspekt ved utføring av gestpregede og sammensatte tegnuttrykk, er det viktig å være klar over at det ligger mer informasjon i uttrykkene enn det glossing av tegn innebærer.

Kompleksitet i gestuelle uttrykk

Gestuelle taktile uttrykk inneholder en tett informasjonsmengde. Detaljnotasjon i tabellform får fram mye av dette. Studiet av gestuelle uttrykk må baseres på detaljert transkripsjonsarbeid. En næranalyse basert på en gjennomgang bilde for bilde av videoopptak kan være nødvendig for å se simultanitet og kompleksitet i uttrykkene.

Alle detaljer ved bevegelse, rytme, kontakt- og relasjonssignaler er imidlertid vanskelig å få notert presist. Jeg har drøftet de vansker det gir å registrere og dokumentere rytme- og bevegelsesvariasjon og informasjon og presisjon i taktile grep. Men jeg vil her også peke på at komplekse uttrykk også er komplekse å avlese for samtalepartnerne. Persepsjonsmessig vil håndtering av taktil kommunikasjon gi utfordringer som ikke er kartlagt. Dette gjelder blant annet oppfattelse av konvensjonelle leksikalske tegn. Å avlese et leksikalsk tegn fra NTS visuelt gir en annen type input enn å avlese et leksikalsk tegn taktilt. Der synet fanger en helhet ved tegnet, er en taktil avlesning basert på kinestetisk og taktilt persepsjon av deler av et uttrykk. Dette er noe som ikke er beskrevet i forhold til taktile tegnspråk og som jeg ikke har valgt å drøfte inngående for mine analyser. Men jeg vil peke på at dette er forhold som har betydning for persepsjons- og meningsdanningsprosesser ved samtaler med TNTS.

Gester blir brukt og forstått i taktile tegnspråklige dialoger

Et hovedfunn i analysen er å påpeke at gester synes å bli forstått i taktilt tegnspråklige dialoger. Selv helt i oppstarten av en samtale og med få språklige tegn presentert synes Nils å bli forstått.

Han synes også å bli forstått når han benytter disse gestuelle uttrykkene og ikke bare når han benytter konvensjonelle tegnspråklige uttrykk. Dette er i seg selv interessant, siden det peker mot at uttrykkene er forenelige med ytringer som den andre oppfatter som språklige. De er utformet som ytringer som inneholder informasjon den andre kan oppfatte. Dette gjelder også i denne sekvensen som inneholder flere gester som er sentrale når det gjelder det tema Nils bygger opp i denne første delen av en samtale.

Forhandlingsmessige signaler ved bruk av gestuelle uttrykk

Eksemplet viser at det skjer en forhandling ved utforming av gestene. Detaljanalysen avdekker mange trekk ved og signal om forhandling. Signalene kan fortolkes som en kontroll av at de gestuelle uttrykk utformes slik at de kan oppfattes og slik at de kan bidra til samtalepartnerens meningsdanningsprosess.

Ut fra denne korte samtalesekvensen som introduseres med gestpregede uttrykk, vil jeg vise til flere punkter som viser forhandlingsperspektivet mellom samtalepartnere. Jeg tolker det som forhandling når samtalepartnere:

- deltar aktivt ved oppmerksomt å avlese det gestuelle uttrykket
- deltar aktivt med grep og deltagelse i utføringen av gester og tegn

- gir raskt tilbakemelding og avbrytelse som kan fungere som tilbakemelding

Den andres kropp involveres ved at:

- man holder den andre partnerens hender fast
- man bruker rytmiske bevegelser i tegnføring
- man bruker overkroppen for å gi en bevegelse trykk og understreking
- ved å svikte i bena blir berøringen med samtalepartneren påvirket og den andres kropp blir involvert i bevegelsen
- ved å bøye seg mot den andre gis et taktilt signal til samtalepartneren
- ved å føre den andres kropp inn i en bevegelse side til side, opp/ned formidler input fra uttrykket til den andres kropp
- ved å ta tydelig grep om den andres hender presiserer man informasjon
- man benytter gester som trekker inn element fra kroppslige erfaringer
- man introduserer tema som baseres på kroppslige opplevelser
- uttrykkene utføres med stor grad av oppmerksomhet mot hverandre

Kroppslige uttrykk utnyttes i de taktile gestuelle uttrykkene som er analysert i 6.6. Dette bidrar til å støtte opp under meningsdanningsprosessen for uttrykkene. I tillegg kan selve samtaleposisjon med vendthet mot den andre og klar ansikt-til-ansikt relasjon også ha betydning. Smil og ansiktsuttrykk er visuelle signal for en som kan se. Om denne type uttrykk også kan ha følge av taktile signal uttrykt for ”hjertelighet” som kan registreres som taktile signaler, vil bare bli hypoteser og kan vanskelig betraktes på videoopptak. Men ved informantsamlingen ble det gitt uttrykk for at i situasjoner med en viss delt kontekstinformasjon kunne en kjenne og vite en del om samtalepartnerens sinnstilstand og interesse for kontakt (jamfør informantsamling februar 2002).

Fra oppstarten av en samtale kan meningsdanning også støttes av kulturelle og sosiale rammer for samtalestil. I denne oppstartssekvensen av samtalen ”Din kone” snakkes det som det første temaet om været. Dette er et moment som kan sees som viktig for felles forståelse og fokus for dialogen:

- De introduserte tema følger opp en kulturell sjanger for innledningssekvenser i et møte – man snakker om været som en høflighets- og innledningsdel i samtale.

De tre gestuelle uttrykkene er alle knyttet til dette første temaet i samtalen, og dette kan som en ramme også fungere for å lette forståelsen av samtalen.

Gester kan fortolkes i en blendingsmodell

I denne delanalysen er det vist at gestuelle uttrykk i taktilt norsk tegnspråk kan tolkes både ut fra bruk av hendene som uttrykk for en hel person/gjenstand eller hendelse (såkalt hand-size-blends) og ved at hele kroppen representerer en fortolkning rettet mot forståelse av en gjenstand/person eller hendelse (såkalt full-size-blends).

Spor av fysisk aktivitet

I analysen har jeg drøftet muligheten for at gester baseres på en viss ”som om”-modell for semiotisk og kognitiv fortolkning. Dette er en tolking som baserer seg på kroppens mulighet til å huske erfaringer og hendelser, og som utnyttes i utforming av kommunikative uttrykk og gester. Fortolkningsprosessene dannes da på grunnlag også av en tolkning av relevans i situasjon, kontekstinformasjon og språklig tilpassning av ulike uttrykksformer. I senere eksempler i analysekapitlet vil denne type tilnærming bli utdypet.

Med å fokusere på form ved uttrykkene kan man også se at dette er gestuelle uttrykk som har ikoniske trekk ved handlinger og som har spor av fysiske hendelser i den formen de har.

Gestuelle uttrykk inneholder rytme og bevegelse

Gestene inneholder kombinasjonen av bevegelser og gestuelle uttrykk som har rytmiske og bevegelsesmessige mønstre i seg. Det synes som om selv små nyanser kan oppfattes. Rytmen og bevegelsen er språkliggjort ved at den ikke er en klar gjentakelse av en aktivitets bevegelse, men en fortolket eller språkliggjort rytme/bevegelse.

Å benytte gestuelle uttrykk kan være effektivt

Den analyserte dialogsekvensen er ikke lang. Likevel er både et tema introdusert, bekreftet, utviklet noe videre og avsluttet i løpet av fire knappe replikker. Det blir gitt en knapp men tilsynelatende tilstrekkelig referanse til at tema oppfattes.

Referanse til større diskursmessig ramme

Noen gestuelle uttrykk er analysert. De kommer i første sekvens av en samtale mellom venner som møtes for første gang på flere måneder. Temaet som introduseres oppfattes lett. Det at tema er været og værforholdene ute, er en måte å innlede en samtale som kan settes inn i en større diskursiv ramme. Dette er i en norsk diskurs der innledningsfraser om været er vanlige når personer møtes. Det er derfor ikke uvesentlig eller uventet at noe om været blir ytret. Det er en kulturell ramme om en slik innledning til samtalen som også bidrar til at temaet blir forstått.

Måten vær-temaet introduseres med flere gestuelle uttrykk, tar alle utgangspunkt i informasjon som refererer til taktile opplevelser av underlaget og av fysisk forflytning. I en samtale mellom døvblinde er det å bruke gester med en slik tilbakekoplingsmulighet til taktile og kroppslige opplevelser betydningsfull.

Utover det at dette kan bidra til forståelse og oppfattelse av gestene som uttrykk, kan det også gi noe informasjon som kan tolkes i forhold til døvblindes situasjon, døvblindes opplevelser og døvblindes identitet. Informasjonen om tema blir gitt på en måte som bygger på deres likhet og på at deres felles referanser som døvblinde personer blir understreket. Uten å gå inn på en større diskursanalyse vil jeg bare kort peke på at disse elementene kan ha betydning.

Ikke klare overganger mellom gest- og tegnuttrykk

Det er ikke klare grenser mellom beskrivende faste tegnuttrykk og gester. Gester kan være tegnpåvirkede i sin uttrykksform og tegn kan være påvirket av kontekst og sammenheng. Samtidig er det i dialoger uttrykk som er klare tegnuttrykk og klare gester. Dette skille har ikke vært hovedfokuset for analysen av disse eksemplene. Uttrykkene som analysene har vist, er situasjonsavhengige og gestuelle. Analysene har også vist påvirkning av tegnspråklige trekk i utforming og bruk av bestemte håndformer i gestenes utforming. For å vurdere en eventuell konsensus innen språkgruppen norske taktile tegnspråksbruker, med hensyn til deres vurdering av gestene betydning, trengs det mer forskning.

Grep er viktige i utformingen av taktile gestuelle uttrykk

Grepet kan ha flere funksjoner, og i seg selv kan det uttrykke både en:

- forhandlingsdel av interaksjon og turtakingsprosessen
- vær en del av avlesningen av uttrykket
- inngå som en del av gestens uttrykksdel

Tegnspråkpåvirket og kontekstpåvirket

De tre analyserte gestene inneholder mange delement. Næranalyse viser til at de enkelte delement både kan spores til elementer fra tegn og fra fysisk aktivitet. Ved å trekke inn elementer både fra håndformer og bevegelser som bygger på tegnspråklige uttrykk og bevegelsesmønstre som bygger på aktivitet og kroppslige erfaringer, kan en ta i bruk flere kognitive "veier" mot en forståelse. Det kan tolkes som om uttrykket peker mot mentale rom og forståelse basert på både leksikalsk hukommelse og episodisk hukommelse. Dette er

en måte å gi informasjon som gir mulighet for å ta i bruk flere veier inn til kognitive minneprosesser og inn til mentale informasjonsstrukturer. Dette gir basis for å skissere mulige meningsdanningsprosesser.

6.6 Delanalyse 5: Elementer i en blend

I denne delen vil jeg presentere en næranalyse av et gestuelt uttrykk fra samtalen *Din kone*, replikk 09. Dette uttrykket har jeg valgt å oversette til ”*ledsaging på vinterføre*”:

Illustrasjon 6.6a: Gesten ”*ledsaging på vinterføre*”

Som bildet viser, er både Nils og Ingers hender involvert. Nils uttrykker seg ikke bare ved å snakke **i** Inger sine hender, men også **med** Ingers hånd. Det er Nils som har tur i samtalen, og det er han som fører an og er den aktive tegner i replikken. Dette er en form for taktilt tegnspråklig uttrykk som ikke er beskrevet i verken nordisk eller internasjonale arbeid om døvblindes taktile tegnspråklige kommunikasjon. Det å utføre et uttrykk der den som har turen tar i bruk den andres hender for å uttrykke seg med, er et fenomen som jeg ser flere eksempler av i mitt materiale. Hva er dette? Hvordan utføres denne type uttrykk og hvordan kan de forstås?

Uttrykket Nils former, er gestuelt. Det finnes ikke en manuell utforming som tilsvarer et konvensjonelt leksikalsk tegn i NTS. Inger gir en respons på uttrykket som signaliserer forståelse. Nils sitt uttrykk kan beskrives ikke bare som en bevegelsesform, men som en gestuell sekvens som danner et *sammensatt gestuelt uttrykk*. Det tar ikke lengre tid enn 1.8 sekund å utføre gesten.

Å transkribere og å oversette uttrykket er ikke uproblematisk. I løpet av analysen vil jeg presentere grunnlaget for oversettelsen ”*ledsaging på vinterføre*” og drøfte forståelser av hvordan betydningsdanning kan skje der flere etterfølgende bevegelsene som blir utført. Målet med denne analysen er å se meningsdanningspotensialet i dette gestuelle uttrykket.

Jeg vil bruke sentrale begrep fra kognitiv lingvistikk som innfallsvinkel til en analyse der jeg i Nils sitt uttrykk prøver å se hvordan uttrykket kan forstås i forhold til prosesser som interaksjon, konstruksjon og meningsdanning.

6.6.1 Ledsaging som en aktivitet forankret i døvblinde personers livsverden

Begrepet *ledsaging* refererer til og peker mot en viktig aktivitet for døvblinde personer. For døvblinde innebærer det å forflytte seg på ukjente steder og forflytte seg med hjelp av en annen, seende person. Gjennom mange situasjoner er det dannet en forestilling eller etablert et mentalt skjema for hva ledsaging er, og gjentatte og varierte erfaringer og opplevelser har dannet denne forståelsen.

Døvblinde personers forestilling og skjema for ledsaging vil være basert på flere og andre input og erfaringer enn hos personer som ikke har denne aktiviteten som en del av sin hverdag. Slike samlede opplevelser og erfaringer er selvsagt individuelle. Den mentale forestilling eller skjema som er etablert om en gitt aktivitet, kan likevel sammenholdes med de erfaringer og forestillingene andre personer innen samme kultur har.

Dette er bakgrunn for at en kan knytte en delvis sammenfallende forståelse til det å bruke og forstå språklige benevnelser (tegn eller ord) om et tema som for eksempel forflytning og ledsaging.

Å *ledsage* refererer til en aktivitet med flere sammensatte bevegelser. Aktiviteten består i å holde, å støtte, å orientere og å føre i en eller annen retning.

Selve aktiviteten det ”å ledsage” kan sees fra to perspektiv:

1. Det å ledsage noen
2. Det å bli ledsaget – det å forflytte seg ved hjelp av en ledsager

Skillet mellom å være den som leder noen, eller det å bli ledet ved ledsaging vil være viktig i denne analysen. Det er en aktivitet innen det samme domenet man refererer til, men aktiviteten er profilert fra ulike personers ståsted – personen med behov for ledsaging eller personen med oppgave å ledsage.

I aktiviteten ledsaging og i det mentale skjema som ledsaging refererer til, er det minst tre element til stede:

1. Personen som ledsager
2. Personen som blir ledsaget
3. Et element av bevegelse og retning

Ledsaging er ingen entydig aktivitet, men noe som kan gjøres på ulike måter. Man kan for eksempel bli ledsaget:

- rett fram
- oppover bakke/nedover bakke
- gjennom dører
- gjennom trange passasjer
- inn og ut av biler eller kjøretøy
- på og av rulletrapper
- i omgivelser der det er tett med folk
- på is og glatt underlag
- på stødig og fast underlag
- over en smal klopp
- at et barn eller av en høy og robust person
- av noen som er vant med å ledsage døvblinde personer eller av noen om er uvant med teknikkene
- etc., etc.

Den opplevelse og erfaring det er å *ledsage* i slike ulike situasjoner er en annen enn opplevelsen av å *bli ledsaget* i de samme situasjonene. Begge posisjonene innebærer en direkte fysisk kontakt mellom to personer og bevegelse i en retning. Opplevelsen av denne forflytningen vil likevel være forskjellig. Situasjonen har potensiale for å gi en annen type input og involvere andre følelser hos personene som blir ledsaget, enn det som rommes av erfaring, ansvar og opplevelse ved å være ledsager. Selv om utførelsen av aktiviteten er noe man er sammen om, vil opplevelsen og erfaringen for den som ledsager og den som blir ledsaget, være fra ulik posisjon og ståsted.

Bakgrunnskunnskap om ledsaging

Kunnskap om taktil kontakt og grep er en del av døvblindes livsverden og generelle kunnskapsbase; den tilhører en forståelse knytte til *generic space*, som jeg vil komme tilbake til senere i analysen. På bakgrunn av de erfaringer og opplevelser knyttet til å være avhengige av ledsaging som døvblinde personer har, kan man si at disse har dannet en forståelse knyttet til en mental forestilling om ledsaging. Ledsaging tilhører døvblindes livsverden, og for gruppen døvblinde kan dette begrepet sies å ha et noe annet kulturelt innhold enn for andre. Innledningsvis vil jeg si at man kan betrakte det som om døvblindes erfaringsbakgrunn innebærer at visse forhold bør vurderes som felles kulturelt opplevde. Slik vil man kunne argumentere for en mulig sosiokulturell forståelse og etablering det som kan beskrives som en døvblinde persons mentale forestilling om domenet "ledsaging" (domene her forstått som et område) og til døvblindes bruk av "ledsaging" som språklig uttrykk. Dette er drøftet i teorikapitlet med referanse blant annet til Petrén (1980). Dette er en tilnærming jeg vil utdype nærmere i denne analysen.

For mange personer som blir døvblinde, er det å bli vant til å bruke ledsager (eller mobilitystav) forbundet med en emosjonell side som kan være vanskelig, og som det kan ta tid å bli fortrolig med. Å bli avhengig av hjelp til forflytning er en vanskelig situasjon for en som har vært vant til å være selvstendig og selvhjulpen. Den enkelte persons erfaring, opplevelser og forståelse er med på å påvirke forestilling, eller den enkeltes skjema eller domene for denne aktiviteten. Individuelle opplevelser vil være med å påvirke meningsdanning ut fra tegn eller ord for "ledsaging".

"Ledsaging" er også en profesjonell aktivitet. Det er et emne for mobilityinstruktører og for de som gir opplæring i ledsaging og mobility. I denne opplæringen er faste grep om ledsagers albu noe som mobilityinstruktører innarbeider som en teknikk i sine instruksjonsopplegg (Cyrus 1988, Elmerskog, Martinsen, Storliløkken & Tellevik 1993, Hindenes, Matre & Kristensen 1996). Et slikt grep skal både gi nærhet og sikkerhet og samtidig informasjon om ledsagers bevegelse og orientering. Måten å holde om den andres arm skal også sikre opplevelsen av selvstendighet for den som blir ledsaget. Den fysiske kontakten er regulert ut fra den døvblindes behov for støtte og balanse. Ut fra døvblindes erfaringsområde kan dette grepet være et signal om en profesjonell relasjon.

Det ”profesjonelle grepet” er å holde rundt ledsagers albu. Den døvblinde personen fører da sin hånd fram slik Nils gjør med sin venstre hånd i illustrasjon 6.6a. Grepet er utbredt blant blinde og døvblinde personer som er vant til å bruke ledsagere. Dersom den som skal ledsages, for eksempel er syk eller på annen måte redusert, ville det kanskje være naturlig å tilby et alternativt grep. Personlig ville jeg eventuelt tatt kontakt med å holde den andre personen under armen eller godt støttende om hånden. Denne type grep har en konnotasjon til mer støtte, omsorg eller ivaretaende tilnærming til den som får hjelp.

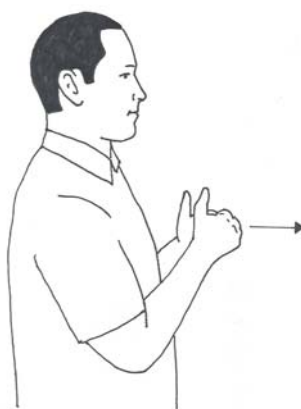
Språklige uttrykk for forflytning

En forestilling om ledsaging kan uttrykkes i ord eller tegn. I norsk tegnspråk er det flere synonyme tegn for LEDSAĞE. Et av disse tegnene utføres ved at høyre hånd griper om venstre hånds fingre og trekker den venstre hånden noe fram (LEDSAGE-1).

Illustrasjon 6.6b: LEDSAĞE-1⁶⁰

En annen versjon er å holde begge hendene tett sammen, hendene knyttet og tommelfingrene opp, den ene hånden litt framfor den andre og så føre begge hendene samtidig litt fram:

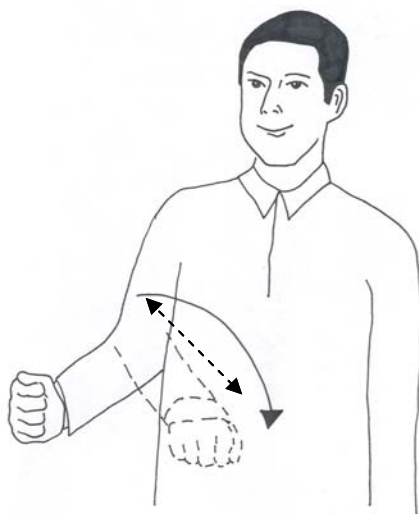

Illustrasjon 6.6c: LEDSAĞE-2

⁶⁰ Illustrasjonene tegnet av Lotte Evensen

Både LEDSAE-1 og LEDSAE-2 er varianter jeg anser som utbredt og vanlig brukt blant norske døvblinde. Forflytning kan også uttrykkes med andre begrep. To av de vanligste leksikalske tegnene for ”gå” i NTS har referanse til føttenes forflytning – tegnet GÅ-1 (med bruk av den ene håndens peke- og langfinger) og GÅ-2 med å bruke begge hendene som former et uttrykk som refererer til føttene som forflytter seg, jamfør også kapittel 6.5 og Taubs illustrasjon av tegnet ”WALKING”, illustrasjon 6.5r. Begge versjonene av GÅ som benyttes i NTS viser ikonisk til føttene som beveger seg mot et underlag.

Døvblindes livsverden, erfaringer og bakgrunn kan også sees som faktorer som påvirker språklig utforming. Dette kommer blant annet til uttrykk i tegnet for å gå alene, uttrykket med tegnet GÅ-MED-MOBILITYSTAV, der hånden føres i en pendelbevegelse foran kroppen som om man går med en mobilitystav.

Illustrasjon 6.6d: GÅ (MED MOBILITYSTAV)

Dette tegnet GÅ MED MOBILITYSTAV viser til måten døvblinde kan ta seg fram på egen hånd ved å bruke en mobilitystav, altså en ”hvit kjepp” som de pendler foran kroppen for å kjenne underlaget med. Jeg har observert bruk av dette tegnet for å gå, GÅ-MED-MOBILITYSTAV av flere døvblinde. Pendelbevegelsen i tegnet gjøres med å føre hånden i gjentatte bevegelser, fram til venstre foran kroppen – ut til siden igjen og tilbake – som pilene i illustrasjonen over viser. Tegnet ble drøftet ved informantsamlingen og ble der forstått og vist til som et mulig tegn for det å gå på egen hånd. Dette er ikke et tegn fra NTS, med er et tegn med referanse til døvblindes kulturelle bakgrunn, et tegn i TNTS. Jeg har observert tegnet utført med flere etterfølgende pendelbevegelser (gjentagelser) til fortellinger der døvblinde beskriver det å ”gå langt” eller ”skynde seg å gå”.

I tegnspråk vil måten en utfører enkelttegn på kunne preges av en viss grad av frihet til å utføre uttrykk med en situasjonstilpasset utforming. Som en del av det tegnspråklige forrådet kan tegn som er dannet som en fast proform (klassifikator) med en konvensjonalisert håndform, plassering og bevegelse benyttes kreativt og tilpasset i ytringer (beskrevet for NTS av Malmquist og Mosand (1996) og ASL blant annet av Liddell (2002)). Dette er en del av den strukturen man har til rådighet i tegnspråk så vel som i taktilt tegnspråk.

Andre gestuelle uttrykk for ledsaging

I tillegg til den gesten som denne delanalysen tar opp, *ledsaging på vinterføre*, presenteres også et annet gestuelt uttrykk for forflytning med ledsager. I Delanalyse 4 (6.5) drøftet jeg uttrykket som Inge, utførte oversatt som GÅ-MED-LEDSAGER:

Illustrasjon 6.6e: GÅ-MED-LEDSAGER

Inger har som bildet viser, løftet sin høyre hånd og holder den i et løst grep inn mot egen kropp noe ned for høyre skulder. I tillegg til å bruke sin høyre hånd plassert langt oppe ved egen arm og skulder, tar Inger i bruk en rytmisk bevegelse med skuldre og overkropp framover. Rytmen hun bruker er som overkroppens bevegelse når man går. Dette er et gestuelt uttrykk som ikke er et konvensjonelt tegn i NTS. Gesten kan glosses som GÅ-MED-LEDSAGER eller GÅ-I-FØLGE-MED-LEDSAGER. Uttrykket i illustrasjon 6.6e er et gestuelt uttrykk innen samme betydningsområde, domene, som den gesten som fokuseres i delanalyse 5.

Glossing av et gestuelt uttrykk

Glossing av uttrykket ”ledsaging på vinterføre” er altså ikke uproblematisk. Jeg har valgt å oversette gesten med ”ledsaging på vinterføre”. Som en glossing velger jeg dette: ”Å LEDSAĞE EN PERSON OVER NOE DER DET ER VANSKELIG UNDERLAG OG DER DET TRENGS EKSTRA STÖTTE”. Forhold som gir nok kunnskap til å kunne glosse det gestuelle uttrykket Nils bruker i replikk 07 er forsøkt problematisert ved denne innledningen til analysen. Hans gestuelle uttrykket blir utført i en flerdelt bevegelsesrekkefølge, kan ikke utføres som et konvensjonelt tegnspråklig tegn. Gesten utføres på en måte som ikke er mulig som en del av norsk tegnspråk. I NTS vil det å bruke samtalepartnerens hånd som en del av eget uttrykk ikke være en del av det tilgjengelige tegnspråklige repertoaret. Selve utførelsen involverer bruk av både tegnerens hender (her Nils) og av hans samtalepartner (her Inger). Det er påfallende at når Nils utfører gesten, synes Inger umiddelbart å oppfatte det som et språklig uttrykk. Nils sin ytring kan tolkes med referanse til et kognitivt skjema for forflytning med ledsaging.

Som en kort oppsummering så langt kan man si at uttrykket (gesten) består av en sekvens av bevegelser som blir utført med både Nils og Ingers sine hender og kropp. Selv om uttrykket er sammensatt i en bevegelsessekvens, synes sekvensen å bli utført og oppfattet som en helhet.

I min analyse er det et viktig poeng at uttrykket ser ut til å bli umiddelbart oppfattet som et språklig uttrykk. For både Nils og Inger synes ytringen å representere et uttrykk som de begge umiddelbart fokuserer på som om det representerer mening. Bevegelsen eller gesten er bevisst utført og blir fortolket språklig. I det følgende vil jeg analysere konstruksjon og meningsdanning knyttet til dette uttrykket. Analysen er detaljert og vil jeg prøve å følge mulige meningsdanningsprosesser med flere teoretiske tilnærminger. Slik er analysen også å betrakte som en systematisk utprøving utført fra mitt teoretiske og analytiske ståsted.

6.6.2 Å dele en gest opp i fire delelementer

Uttrykket presenteres etter en kort pause i en samtale som er i gang. Nå skal det formidles ny informasjon. Jeg vil prøve å splitte opp uttrykkets bevegelse i ulike delkomponenter basert på rekkefølgen av utførelse. I analysen vil jeg analysere og belyse konstruksjonen og funksjonen av de enkelte sekvensene i denne ene gesten. Vil det å splitte opp gesten i dens ulike sekvenser gi en mulighet til å følge prosesser som peker mot en bestemt forståelse av en aktivitet? Ved å se de enkelte komponentene i uttrykket hver for seg vil jeg undersøke om dette kan tilføre kunnskap om overgangen fra det å oppfatte en ytring til å kunne etablere eller bygge opp et midlertidig delt forståelsesrom (jamfør Rommetveit 1974). Kan en næranalyse av delkomponentene i utførelsen av ytringen peke mot bestemte forståelsesprosesser som grunnlag for meningsdanning? Vil man i analysene kunne følge teoretiske tilnærming for begrep om dannelselse av bestemt skjema, script eller domene på grunnlag av gesten?

Hele bevegelsen i denne gesten "Å LEDSAĞE EN PERSON OVER NOE DER DET ER VANSKELIG UNDERLAG OG DER DET TRENGS EKSTRA STØTTE" kan splittes opp i enkelte informasjonsbiter. Samlet peker gesten mot informasjon som innebærer å ledsage/å bli ledsaget. Gesten inneholder minst fire etterfølgende handlingselement. Det er Nils sin tur i samtalen når dette uttrykkes, og det er han som utfører denne sammensatte bevegelsen. Først tar han sin arm mot Ingers albue, så griper han med sin andre hånd mot hennes håndledd. Etter å ha plassert begge sine hender rundt hennes albu og håndledd, er hele Ingers hånd stabilisert eller balansert i Nils' grep. Da løfter han opp Ingers arm med begge sine hender.

Modaliteten i taktilt tegnspråklig uttrykk involverer alltid begge samtalepartnere fysisk ved konstruksjon og utførelse av ytringer i dyadiske interaksjonsprosesser. Her tar imidlertid Nils og Inger i bruk et uttrykk der Ingers hånd aktivt blir dratt inn i utformingen av det som Nils uttrykker. Dette gestuelle uttrykket skiller seg ut fra "vanlige taktile tegnspråklige uttrykk" siden det innebærer at Nils aktivt tar i bruk Ingers arm og kropp for å forme sin ytring – han uttrykker seg **med** hennes hånd.

I analysen har jeg valgt å tolke gesten som om den inneholder de følgende delementene, ut fra den rekkefølgen de presenteres i gestens utførelse:

- LEDSAĞE
- STØTTE
- STABILISERE
- LEDE OPPOVER

Gjennom en slik firedeling vil jeg isolere de enkelte komponentene for en næranalyse. Det er imidlertid viktig å ikke miste fokus på hele uttrykket. Jeg vil presisere at uttrykket eller gesten er hele den sammensatte bevegelsen, og forståelsen av gesten ligger i helheten i uttrykket. Benevnelsen jeg gir delene av gesten, er delvis basert på det første oversettelsesnivået jeg etablerte ved transkripsjon av samtalesekvensen, men er så justert og utviklet fra den videre analysen som nå presenteres. Disse delene av en gest skriver jeg med store bokstaver. Jeg vil presisere at dette ikke er et konvensjonelt leksikalsk tegn, og at delen av gesten ikke er egne konvensjonelle uttrykk. Dette er navnebenevnelser jeg har gitt til sekvenser av et gestuelt uttrykk. I analysen vil jeg med LEDSAĞE, STØTTE etc. vise til de sekvensielle delene av det sammensatte gestuelle uttrykket.

Som analysen videre vil peke mot, så kan disse fire delementene sees om de viser til en handling, som om de spiller ut eller viser deler av en aktivitet. Uttrykket kan forstås som om den viser til hvordan man ledsager en person. Bevegelsene i gesten følger slik regien for å spille ut en handling og viser sentrale eller kritiske deler ved en situasjon der ledsaging utføres.

I analysen vil jeg følge uttrykket og se hvordan flere ulike fortolkninger eller mulige alternative forståelser kan spores. Fokus og perspektiv kan være flere, som sett ut fra posisjon til en som ledsages og sett fra posisjon til den som ledsager. Nils sin arm kan representere en person og Ingers albue representere en annen person. Det er mulig å fokusere en blend for både den ene eller den andre part i det som inngår i en forestilling om to personer som forflytter seg. Analysen vil bli gjort svært detaljert i søken etter en framstilling som kan peke mot oppbygging av en forståelse på grunnlag av det gestuelle uttrykket.

Hele gesten vises med billedsekvensen *Vinterføre bilde 01 til 16* i vedlegg 3.

6.6.3 Første del av gesten – LEDSAĞE

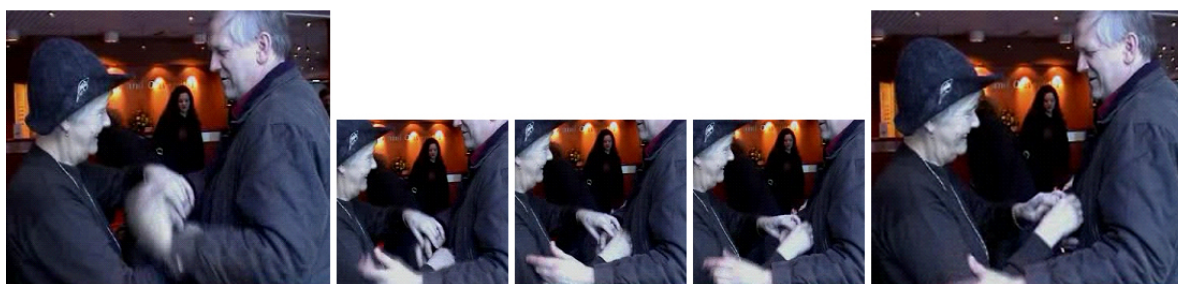
Den aller første delen av uttrykket velger jeg å betrakte som en overgangsbevegelse fram til at selve gesten blir utført. Dette vil jeg vise i den påfølgende bildeserien, bilde 01 til 03 i *ledsaging på vinterføre*:

Illustrasjon 6.6f: *Ledsaging på vinterføre*, bilde 01 til 03

For å komme i posisjon til å utføre denne bevegelsen må Nils først slippe det grepet som vanligvis finnes mellom hender og fingre, for å flytte sin venstre hånd ned til samtalepartneres albue. Nå skal han ikke lenger ha det som hos Mesch (1998a) beskrives som en monologposisjon, men et helt annet grep. Den fysiske posisjonen for å endre grep illustreres over. Sekvensen viser den bevegelsen som Nils må utføre for å plassere hendene slik at det gestuelle uttrykket som kommer etterpå, kan utføres med Ingers arm. Fra å holde sin venstre hånd under hennes fingre må han flytte sin hånd ned langs hennes underarm. Slik kommer han fram til en posisjonering og et grep som gjør at han kan utføre første del av sitt gestuelle uttrykk LEDSAĞE.

Når denne overgangbevegelsen er utført, kommer den første bevegelsen i det som jeg analyserer som Nils sitt gestuelle uttrykk. Uttrykket formes av Nils. Han griper med sin venstre hånd mot Ingers høyre arm og fester sin hånd i et grep rundt hennes albue. Dette ser vi i følgende bildeserie, som viser første del av gesten *ledsaging på vinterføre*, bilde 04 til 08:

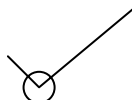

Illustrasjon 6.6g: Første del av gesten LEDSAĞE, bilde 04 til 08

At Nils tar mot Ingers albue, har jeg tolket som LEDSAĞE med de to mulige tolkningene: *å bli ledsaget/å ledsage*. Som presisert allerede i 6.6.1, representerer det ”å bli ledsaget” eller ”å ledsage” et viktig skille i den videre analysen.

Billedsekvens 04 til 08 i 6.6g viser at Inger får et fysisk inntrykk av Nils sitt grep om hennes albue. Hun får ”et avtrykk” av Nils sitt grep rundt en del av sin arm. Det inntrykket Nils får i sin kropp, er av følelsen fra håndflaten som griper om Ingers albue. Uttrykket eller gesten skaper et fysisk avtrykk (perseptuell fornemmelse av grepet) for Nils i hans håndflate og for Inger om hennes arm.

Skissemessig kan grepet illustreres slik, med Ingers hånd og albu tegnet som en vinkel og kontaktpunktet mellom Ingers albue og Nils sin arm markert som en sirkel:

Illustrasjon 6.6h: Nils sitt grep rundt Ingers arm og albue

Inntrykket av grepet speiler det som kan gjøres og oppleves ved ledsaging. Grepet er et fysisk avtrykk som skaper et ”inntrykk av et avtrykk”. Og denne bevegelsen kan minne om – bli utført **som om** man faktisk ledsager en person.

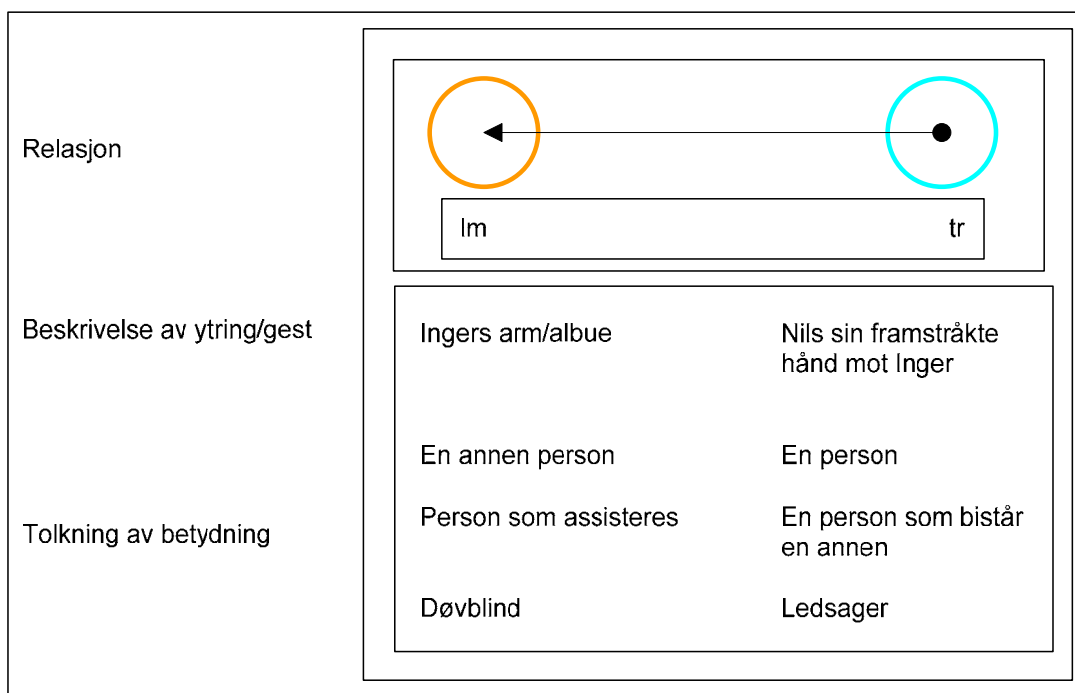
Å komme fram til en slik tolkning krever mer enn erfaring med ledsaging og oppmerksomhet mot aktuell utførelse av denne gesten. Den er basert på en tolkning av samtalsituasjon og det som har skjedd tidligere i samtalen. Ut fra situasjonen er det mange holdepunkter for at det er et tema om ledsaging som nå introduseres, jamfør tidligere delanalyser 6.3 og 6.5, som blant annet går inn på beskrivelse av foranledningen og de fysiske rammene rundt samtalsituasjonen.

Noe som er spesielt ved dette isolerte delementet i gesten (ut fra tolkningen av betydningen ”ledsage”), er at det foreløpig er helt åpent i forhold til hvilken posisjon som er intendert: ledsageren eller den som blir ledsaget. ”Retningen” eller adressaten i uttrykket er med andre ord foreløpig åpen. Jeg vil nå gå videre inn i en analyse som skal fokusere på hvordan retning i uttrykket dannes.

Begrepene *trajectory* og *landmark* er sentrale i denne næranalysen og er hentet fra kognitiv lingvistikk. Begrepene er presentert i teorikapitlet. Innen kognitiv lingvistikk beskrives som sagt "trajectory" som det fokuserte elementets retning eller plassering (Langacker 1987, Talmy 1983, Taylor 2002), i forhold til "landmark" som også er til stede med som det som fungerer som en bakgrunn. Taylor (2002) definerer trajectory slik "The tr [trajectory] is the more prominent entity within the conceptualization of a relation, it is the primary focus of attention, whereas the landmark entity has secondary focus" (Taylor 2002:206).

I tolkningsmuligheten av "å ledsage noen" i det eksemplet vi ser på, blir det innenfor denne terminologien slik at retningen på bevegelsen, banen eller "trajectory" (tr) kan fortolkes som Nils sin arm som strekkes fram for å nå landemerket "landmark" (lm), som er Ingers arm. Når Nils strekker armen sin fram, er retningen på bevegelsen mot Inger og grepet og utførelsen for å komme fram til albuen det sentrale. Dette peker mot at adresse for handlingen eller at fokus på handlingen kan forstås som det å strekke ut for å nå og gripe om den annen og for å lede denne personen. Bevegelsen går fra en person til en annen. Begge personene "er i bildet" og står i forhold til hverandre. Nils sin arm utfører en bevegelse som jeg her tolker som den mest sentrale og fokuserte i forhold til uttrykket. Nils strekker sin arm (trajectory) i retning Inger. Ingers albue er i denne fortolkningen landmark for bevegelsen.

Denne tolkningen – å ledsage noen – kan sees som en mulig betydning av denne første delen av det gestuelle uttrykket. Ut fra illustrasjonsmåter i Langacker og Taylor kan dette framstilles som i modellen nedenfor. Her vil jeg vise det som skjer i uttrykket, på tre nivå: først et nivå der relasjonen mellom enhetene i ytringen vises (med sirkler og piler i modellen for relasjonen mellom trajectory og landmark i uttrykket), så gis en beskrivelse av denne relasjonen i forhold til ytringen. Deretter så presenteres en tolkning av en betydning sett ut fra denne forståelsen av uttrykket:

Illustrasjon 6.6i: Trajector og landmark i LEDSAĞE a – å ledsage

Forestillingen om en handling der en person hjelper en annen, skjer innen et *domene*, innen det som er etablert forståelse av en type aktivitet (jamfør teori av Langacker 1987, Taylor 1995, 2002). Domenet må etableres og være plassert for at et ord, et tegn eller en gest skal gi mening.

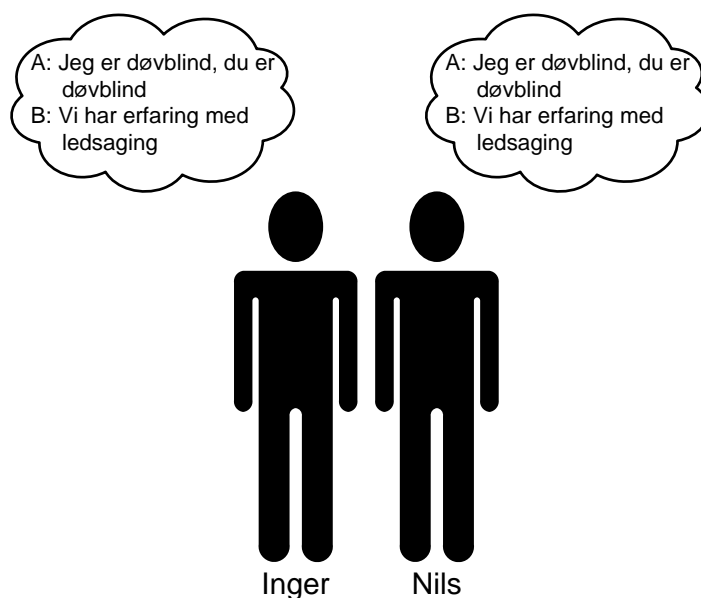
I denne første delen av gesten vil en fortolkning (som vist i illustrasjon 6.6i med fokusering på landmark og en trajector) bare kunne gi mening hvis skjema og domenet ”forflytning og ledsaging” er etablert som et mulig begrep og erfaring hos mottakeren. En må ha fått nok informasjon til at dette domenet blir ”aktivisert” eller bevisstgjort. Mottakeren må også være tilstrekkelig oppmerksom på det som ytres, for å kunne forholde seg til presentasjonen.

Forutsetning for fortolkning

Grepet Nils fester om Ingers albue, blir ikke utført som en direkte eller som en klar og tydelig bevegelse rettet mot hennes albue. Inntrykket eller det taktile input Inger får presentert fra Nils sin berøring, er mer sammensatt. Så det å fortolke og skissere en utlegning som vist i illustrasjonen ”Trajector og landmark i LEDSAĞE a”, er allerede å foreta et valg av hva i det faktiske fysiske uttrykket som kan tolkes som meningsbærende. Grepet om albuen er da første punktet jeg vil analysere ut fra et meningsdannings-perspektiv på selve ytringen. Analysen av gesten vil ta utgangspunkt i grepet Nils utfører som vist i illustrasjon *ledsaging på vinterføre I* (illustrasjon 6.6g) med bevegelsen der Nils med sin arm søker seg fram til en plassering rundt albuen til Inger.

Inger mottar imidlertid flere taktile signaler fra Nils sin berøring før hans hånd når fram, som vil i illustrasjon 6.6f. Når Nils ”leter seg fram” til Ingers albue, vil hun få signal fra hans fingre og hånd mot både overarm og fram mot albuen. I denne analysen tolker jeg ikke disse input som meningsbærende annet enn på det nivået at denne delen av gesten er nødvendig for at bevegelsen skal komme fram til ”bestemmelsesstedet” albuen.

Fra et forhandlingsperspektiv på turtaking og interaksjon kan man selvsagt også se dette som om signalene faktisk er input fra endring i håndgrep (vist i bilde 01 til 03) og input fra Nils mot Ingers overarm før han ”treffer” albuen (Illustrert i billedsekvensen 04 til 08). Utførelsen blir slik fordi Nils ikke ser Inger og hennes arm. Ut fra denne forståelsen blir ikke uttrykket illustrert i bilde 01 til 03 et inntrykk som tolkes som kritisk eller som et direkte input til meningsdanning av uttrykket. Transportbevegelser eller søkende bevegelse fram mot et artikulasjonssted er noe som ligger i en taktil kommunikasjonsform der en ikke kan utnytte synssansen. De vet begge dette; det er en felles forståelsesramme mellom dem. Det er informasjon de deler, og som er en forutsetning for deres fortolkning av kommunikasjonssituasjonen mellom dem. Som en kunnskap som tilhører deres felles forkunnskap til situasjonen, og generell kunnskap – generick space (som er presentert tidligere i avhandlingen), er dette noe som kan illustreres slik:

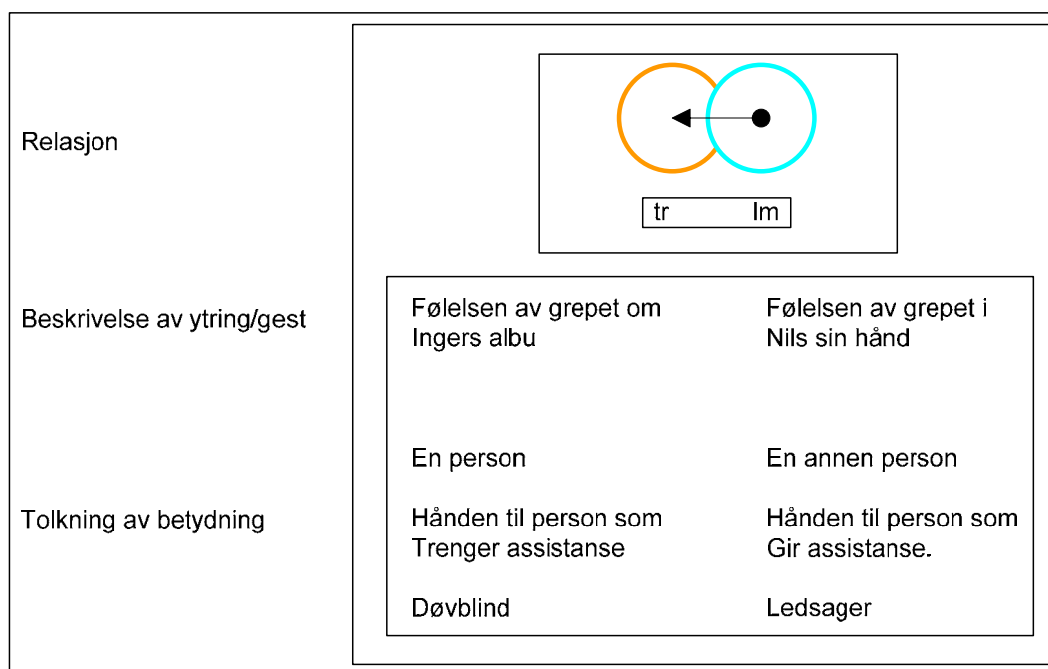
Illustrasjon 6.6j: Forutsetning for fortolkning av kommunikasjonssituasjon

Dette er en forforståelse som danner grunnlaget for en delt forståelse mellom Inger og Nils. De vet at når de begge er døvblind, vil de ha en felles forståelse om at input fra den andre kan starte noe upresist, slik at de kan sortere input som søk etter albue fra input som grep etter albue.

En annen forutsetning for å forstå uttrykket i denne kommunikasjonssituasjonen er at de vet begge at de som døvblinde deler erfaringer om det å bli ledsaget. Dette ligger som grunn for tolkning av interaksjonen mellom dem og er en del av forståelsen for deres samtalesituasjon.

En fortolkning sett fra flere ståsted

Denne delen av gesten – første del av gesten LEDSAĞE – kan også tolkes med et annet fokus enn det som nå er gjennomgått. I stedet for at det å strekke *ut etter* albuen er forgrunn, kan det sentrale elementet tolkes som **gripet om** albuen. Albuen kan bli sett som det sentrale (med en fortolkning av Ingers albue som trajector) og landemerket er følelsen i Nils sin hånd når han griper rundt hennes albue. Den følelsen Nils får i sin håndflate når han kjenner Ingers albue, vil da være landemerke (lm) for den sentrale handlingen som er gripet om den andres arm. Handlingen kan tolkes som følgende uttrykk: *slik som det oppleves å bli ledsaget*. I en tilsvarende modell med markering av utførelse og tolkning av betydning kan dette framstilles slik:

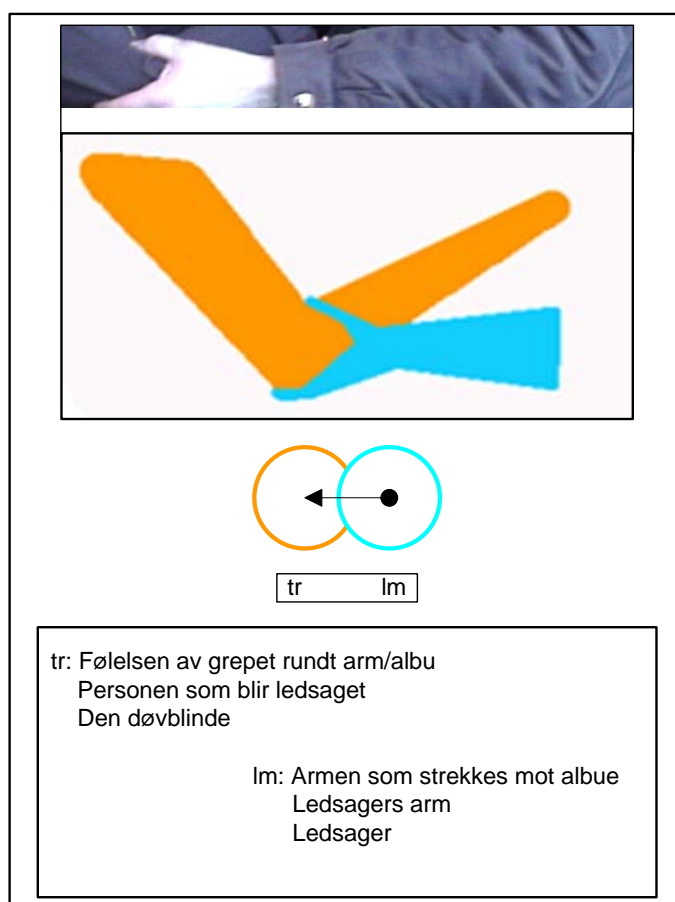
Illustrasjon 6.6k: Trajector og landmark i LEDSAĞE b – å bli ledsaget

Domenet er i LEDSAĞE b fortsatt ledsaging og forflytning. Gesten kan tolkes som en referanse til handlingen at en person leder en annen. Men adressen for uttrykket er nå en annen. En annen person er i fokus. Ingers albue blir tolket som trajector, og albuen blir det som er sentralt i denne analysen av uttrykket. Nils sin bevegelse for å komme til Ingers albu er å betrakte som et landmark mot det sentrale i uttrykket og har som siktemål å nå opplevelsen av gripet rundt hennes arm.

Dette er en tolkning som endrer ståsted for hvem som er i fokus av den døvblinde og av ledsageren. Her i LEDSAĞE b, er fokuset mot den som blir ledsaget og mot dennes (den døvblindes) arm.

Som tidligere nevnt, tolker jeg denne delen av gesten foreløpig til å være et åpent uttrykk i forhold til *addressee*. Både LEDSAĞE a (*å ledsage*) og LEDSAĞE b (*å bli ledsaget*) er mulige meningsperspektiv. Jeg velger altså videre å benytte det engelske ordet *addressee*, ut fra den betydning som dette begrepet understreker en rettethet av budskap, mer enn bare være en "mottager". Begrepet *addressee* peker i denne sammenhengen mot en retning eller en "adressant".

Det primære fokuset er Ingers arm, eller mer presist den blenden som oppstår når Ingers albu går over til å representere armen til en person som ledsages. Grepet om Ingers arm/følelsen av å bli holdt rundt armen fortolkes nå som trajector, og Nils arm går inn i posisjonen og etableres som en blend av en person som holder om en annens arm. Landemerket i denne tolkningen av grepet i Nils sin arm som holder rundt Ingers og trajector (Ingers albue), blir den som blir ledsaget/den døvblinde personenes arm.

Illustrasjon 6.6l: Å bli ledsaget

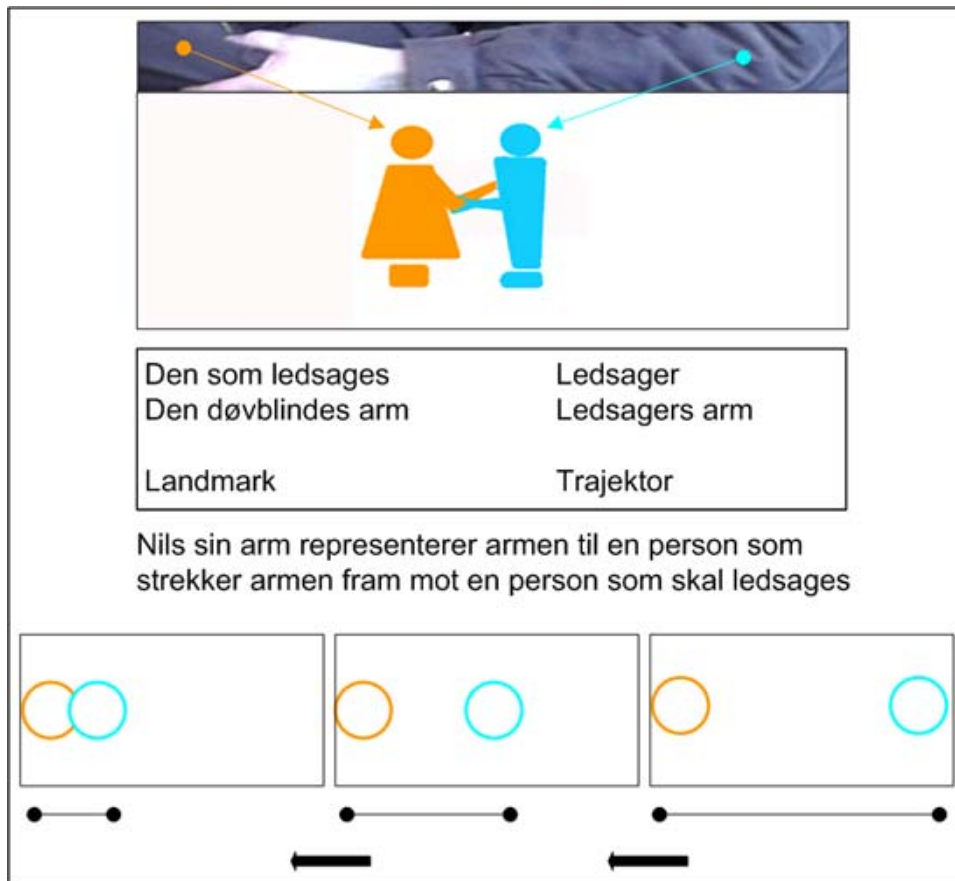
Å etablere og å utvikle en blend

Å ta i bruk en delvis tilsvarende bevegelse, som en gjør ved utførelsen av den aktuelle bevegelse i aktiviteten ledsaging, og å se den i sammenheng med det kommunikative uttrykket (gesten å ta mot den andre personenes arm) er å ta i bruk to kilder av input. Dette er i teorikapitlet vist til som input til en forståelsesprosess, som grunnlag for å etablere en *blend*. Input 1, som er kontekstinformasjon – både fra samtalen som er i gang og fra samtalsituasjonen generelt, og input 2, som er den aktuelle gestens form. Disse delene av informasjon påvirkes av erfaringer og minner om ledsaging og annen relevant bakgrunnskunnskap. Med input fra flere deler av informasjon er det mulig å utvikle en mening av gestuelle og språklige uttrykk. Fra dette gestuelle uttrykket kan det pekes mot en mulig prosess fram til at det dannes en forståelse – en mental forestilling, en *blend*. Nils' posisjon og hans utstrakte arm danner slik grunnlaget for utvikling av en forståelse – en *blend*. Dette gir en mulig tolkning av posisjonen og armen til en ledsager. Samtidig dannes også en annen *blend* som gjør at Ingers posisjon kan tolkes som en annen persons arm, armen til en person som trenger assistanse.

Summen av input 1 og input 2 danner grunnlaget for tolkning av en *blend*. En *blend* gir mulighet for et større meningspotensiale enn summen av de to input. Til sammen bidrar input av informasjon til en prosess av meningsdanning.

Blendingbegrepet fra kognitiv lingvistik (utviklet av blant annet Lakoff, Fauconnier & Turner og Taub) vil jeg trekke inn i min videre analyse for forståelsesprosesser ved bruk av dette gestuelle uttrykket. Begrepet *blend* er knyttet til forståelse av teori om mental forestilling, om sammenhenger mellom språklige uttrykk og kognitive prosesser, meningsdanning og "tenkning". Her vil jeg bruke begrepet *blending* om det å kombinere flere input for å danne en mental forståelse (jamfør Taylor 2002:530).

Gesten LEDSAĞE kan tolkes mot to ulike skjema – flere tolkninger "kan vekkes" ved dette gestuelle uttrykket: det ene er skjemaet for det å ledsage, og det andre er skjemaet for det å bli ledsaget. Domenet er ledsaging, men fokuseringen på aktiviteten kan være fra ulike perspektiv. Dette kan illustreres slik ut fra perspektivet Ib: å bli ledsaget:

Illustrasjon 6.6m: Skjematisk uttrykk av forståelse av et uttrykk LEDSAGE a

Illustrasjonen viser hvordan en del av en gest kan peke mot en blind for ledsager og den som blir ledsaget. Den mentale forestillingen kan uttrykkes som en relasjon mellom enhetene av informasjon som trajektor og landmark utgjør. Denne relasjonen er framstilt i de tre nederste boksene i illustrasjonen, som skal leses fra høyre mot venstre. Trajektor (her blå sirkel) forholder seg til landmark (her rød sirkel), og forestillingen av relasjonen som endres mellom dem, vises ved at avstanden mellom enhetene forandres. Dette er informasjonenheter som kan forstås representert i input ved gestens utførelse. Bevegelsen i gesten som blir framstilt i Nils sitt grep, kan ses som et uttrykk for en blind eller en mental forestilling av en person som ledsager noen.

Den som ledsages, eller den mentale forestillingen om dette, kan sees som representert i Ingers posisjon eller nærmere presisert ved Ingers albu. Illustrasjonen viser til en meningsdanningsprosess der forståelse utvikles og der Ingers arm ikke representerer Ingers arm, men noen/noe annet. Ingers posisjon representerer også noen/noe annet, og Ingers tilstedeværelse her og nå kan representere en annen tid.

Gjennom denne gesten tar Nils i bruk ikonisitet fra en bestemt type aktivitet og bruker de ikoniske elementene i en kommunikatív ytring som basis for en meningsdanning som er en avansert og abstrakt konstruksjon. Den viktige ”jobben” er å etablere en slik forståelse eller en slik blend. Eksempel på dette kan være at når en mental forestilling er etablert, kan selve forestillingen eller blenden videreutvikles og endres. Den største utfordringen i denne prosessen av kommunikasjonen er å avklare og å utvikle et temas område/domene og slik skape en forståelse. Når dette er etablert, kan det kreve ”mindre innsats” å videreutvikle og også endre forestillingen eller forståelsen. Når en blend er dannet og når en mening er konstruert ut fra slike prinsipper, er det mulig å videreutvikle forestillingen som er skapt.

Dette kan man oppleve i mange genre og uttrykksformer. Et eksempel hentet fra teaterverdene kan være når dyktige skuespillere og regissører setter opp forestilinger med bare en enkeltskuespiller. Denne ene skuespilleren kan presentere et mentalt forestillingsrom og en scene som ved relativt små nyanseendringer kan endres og gi rom for å utvikle en bred og en sammensatt forestillingsramme. Når ”scenen” er mentalt etablert hos publikum kan selv en enkelt skuespiller bringe inn mange karakterfigurer og veksle raskt mellom flere personer. I forestillingen kan han eller hun med sin presentasjon veksle mellom ulike tid og sted, være flere personer og i mange situasjoner og relasjoner. Når rammene for en forståelse er etablert og klarert, kan uendelig mange variasjoner legges inn og bli forstått.

Det er fra samme type kognitive eller mentale prinsipper at også ikoniske gester og tegn og situasjonstilpasset bruk av tegn fungerer kan utvikles videre: ved å ta i bruk elementer som danner ulike blend og etablerer potensielle for mange og skiftende inntrykk, space eller mentale forestillinger. Prinsippene som da brukes, er evne til å skape og forholde seg til ulike mentale space gjennom språkforståelse, forestillingsevne og kognitiv evne. Når en blend er etablert, er det mulig å utvikle den, i betydningen ”run the blend”, som er begrep hentet fra kognitiv lingvistikk (jamfør teorikapittel 3 og omtale av Brandt og Turners begrepsbruk).

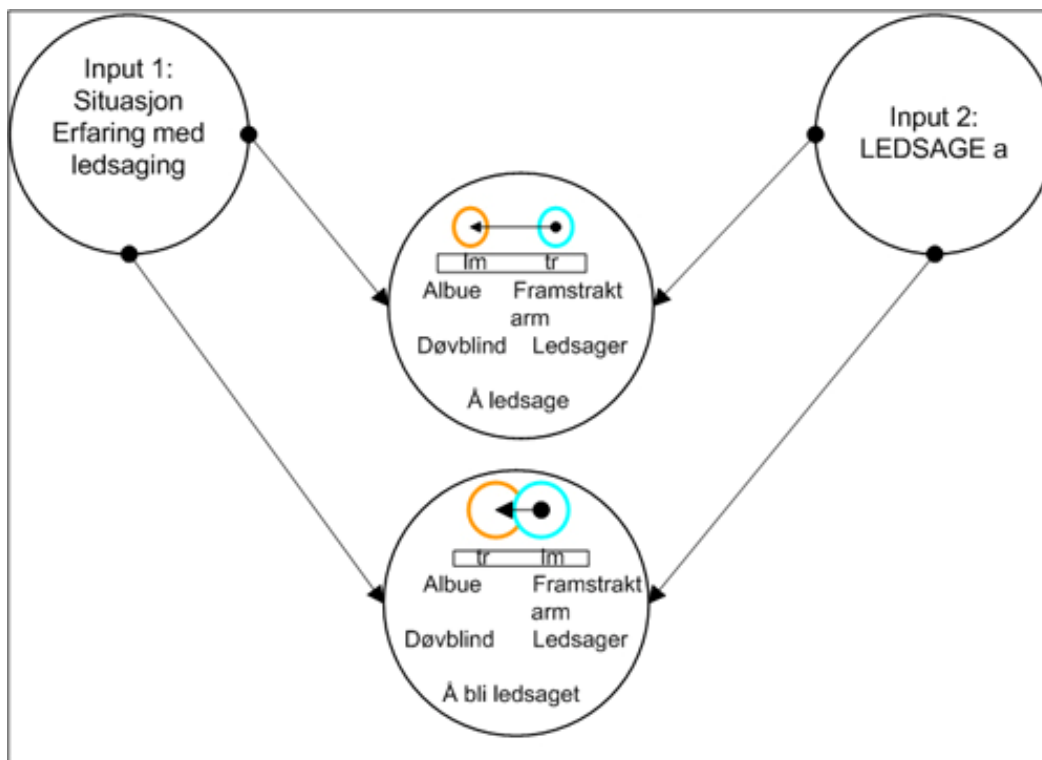
Å fortolke en gest

Jeg vil nå se i detalj på tolkningen av ulike inputs forutsetninger for å kunne danne mening i denne delen av uttrykket. Meningsdanning vil være basert på to ulike typer input: input I_1 ut fra kontekst og kjennskap til aktuell situasjon og input I_2 ut fra selve uttrykksformen eller oppfattelsen av utføringen av uttrykket.

Når Nils tar mot Ingers albue, plasserer han seg selv (og bruker sin arm) som om han er en person som ledsager en annen. Hans bevegelse involverer ikke bare egen kropp, han tar også i bruk Ingers arm. Bevegelsene hans tolker jeg som at han/den peker mot et skjema eller en forestilling om det å ledsage som en generell og abstrakt mental forestilling. Både Nils og Inger forholder til hans aktivitet som om den er språklig. Inger gjør ingen tegn til å ville flytte seg eller til å synes å tro at Nils mener at hun, her og nå, skal bevege seg i noen retning. Nils' posisjon inngår i en blend for en person som ledsager. Men også Ingers posisjon og arm inngår i en blend. Videre analyse viser at når Ingers bidrar med sin albue og sin plassering, kan dette tolkes som en oppbygning av en forståelse av en annen person der hun med sin posisjon i uttrykket inngår som en del av en blend for en person som blir ledsaget.

Input fra erfaringer med ledsaging virker sammen med input ved selve det gestuelle uttrykket slik at det dannes en blend. Når Nils strekker sin arm fram mot Inger, tar han i bruk et skjema, og overfor Inger peker han mot et skjema for det å assistere noen og også det å ledsage noen. Hans arm kan, som allerede vist, tolkes som det primære fokus for oppmerksomhet (trajector). Hans arm utfører en handling i bevegelse i forhold til et landmark som her er den andre personens arm. Denne bevegelsen er utført som den ville blitt utført i en autentisk ledsagingssituasjon.

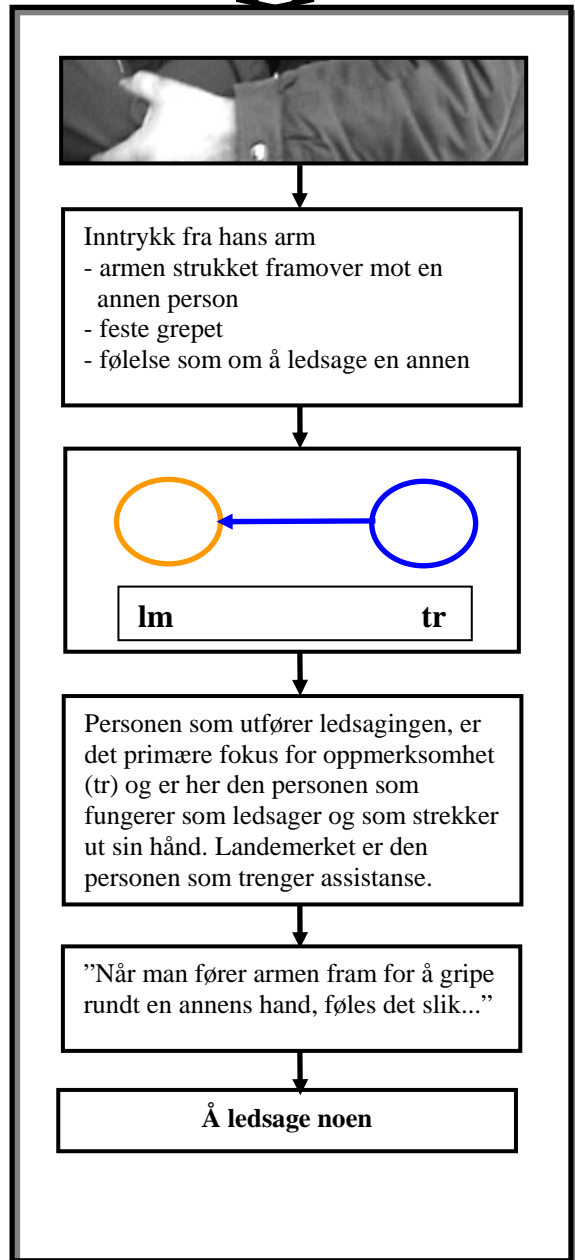
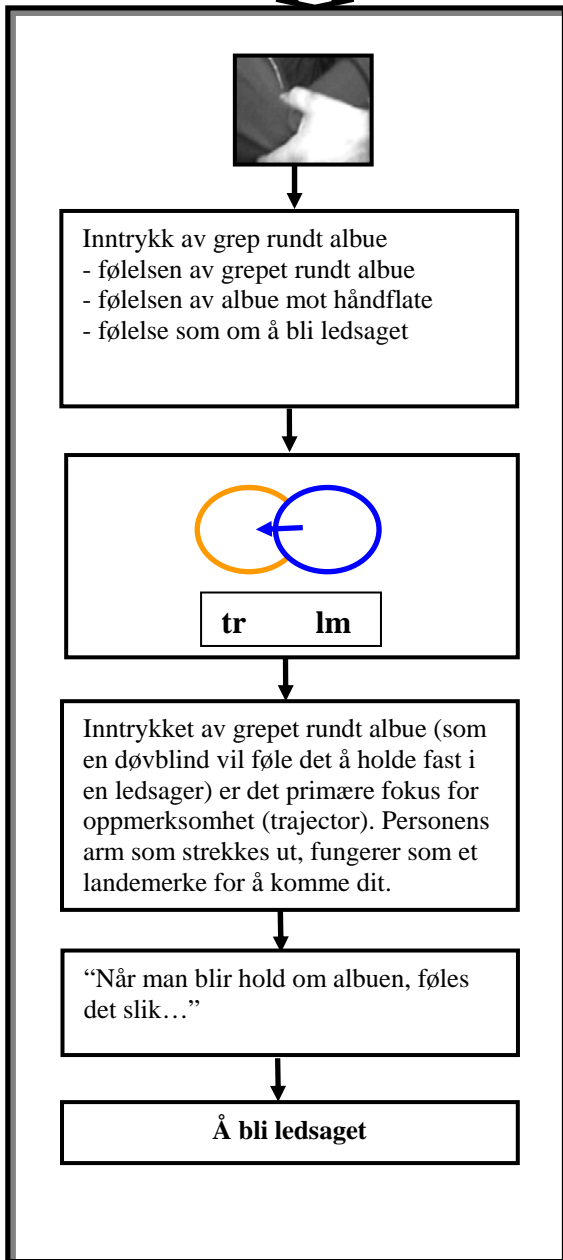
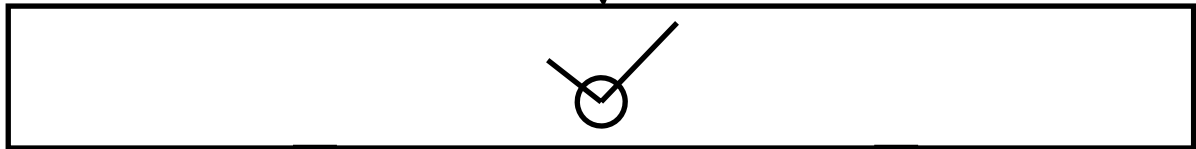
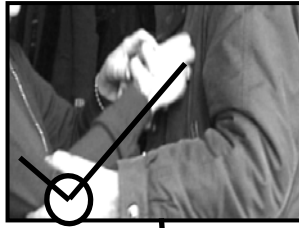
Bakgrunnen for følgende illustrasjon er basert på Fauconnier og Turners modell av blending presentert i kapittel 3. Her har jeg kombinert blendingsmodellen med en fortolkning av relasjonene i gestens uttrykksenheter – adressee og relasjon mellom informasjonsdelene av gesten – her markert som trajector og landmark:

Illustrasjon 6.6n: Input til tolkning av meningsdanning for første del av gesten ledsage på vinterføre

Så langt har jeg vist at utførelsen av uttrykket peker mot teoretiske modeller som søker å forklare meningsdanningsprosesser ut fra ulike input. Dette er en analyse som viser at det er mulig å oppfatte, tolke og legge mening i uttrykket ut fra om adressen eller fokuset på gesten er rettet mot den personen som ledsager eller mot den personen som blir ledsaget. Begge typer forståelse er mulig, så uttrykket kan danne grunnlag for å utvikle to ulike blends.

Det denne analysen i punkt 6.6.4 har vist så langt, kan sammenfattes i en illustrasjon. For første del av gesten (grepet om albue avmerket som en sirkel på stillbildet fra uttrykket) vil jeg skissemessig framstille potensiale for meningsdanning med to kolonner, som går inn på LEDSAGE a (å ledsage) og LEDSAGE b (å bli ledsaget):

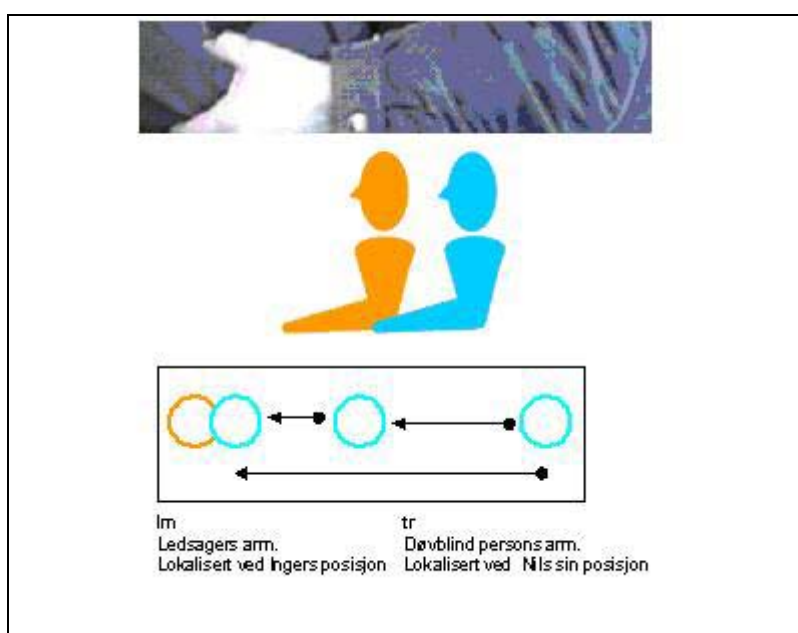
Illustrasjon 6.60: Første del av gesten *ledsage på vinterføre*

Tilsvarende tilnærming vil jeg videre prøve ut for de neste sekvensene i bevegelsen som samlet utgjør gesten *ledsaging på vinterføre*.

Allerede nå viser denne analysen potensiale for at uttrykket inneholder element som kan skape flere blends – som gir mulighet for å fokusere den ene eller andre personen ved ledsaging, fokusere den som bistår eller den som blir hjulpet. Så langt har jeg pekt mot hvordan elementer fra begge disse skjemaene er til stede i uttrykket og kan bidra til å bygge mening eller inngå i blendingsprosesser med den ene eller andre fokuseringen.

En tredje fortolkning – LEDSAge c

Før jeg går videre til de neste delene av gesten *ledsaging på vinterføre*, vil jeg imidlertid fortsette med å se også en tredje mulig tolking av første del av uttrykket LEDSAge. Grepet mellom Nils sin arm og Ingers albue kan også tillegges et tredje perspektiv som kan gi en tredje mulig blend eller forståelse av det å bli ledsaget. I første delen av dette gestuelle uttrykket er det også mulig å se Nils' arm ta posisjonen eller perspektivet til en døvblind person som holder sin arm om noen. Ingers arm blir da posisjonen til en ledsager. Dette kan illustreres slik:

Illustrasjon 6.6p: LEDSAge c – å bli ledsaget. Den som ledsages plassert i Nils sin posisjon.

Det er bare i denne første delen av dette uttrykket, LEDSAge at jeg ser denne tolkningsmuligheten for relasjon og informasjon i uttrykket. Her kan Nils sin posisjon gå inn i den døvblindes posisjon med den døvblindes arm (tolket som Nils sin arm) som trajector.

Senere i de påfølgende delene av gesten (STØTTE, STABILISERE, LEDE-OPPOVER) synes det å være en klar forbindelse mellom Nils, som kan knyttes til posisjonen til den som ledsager, og hans hånd, som representerer en ledsageres hånd.

Til nå har jeg altså funnet flere fortolkninger av denne første bevegelsen i det sammensatte gestuelle uttrykket:

- Det handler om ledsaging
- Uttrykket er åpent ved at intendert adressee kan være:
 - den person som blir ledsaget, LEDSAĞE a (her plassert i Ingers posisjon),
Inger er døvblind
 - den person som ledsager, LEDSAĞE b (her plassert i Nils' posisjon),
Nils er ledsager
 - den person om ledsages, LEDSAĞE c (plassert i Nils' posisjon),
Nils er døvblind

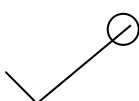
Teoretisk finnes det i tillegg en posisjon som denne analysen ikke viser, nemlig at Inger representerer den som aktivt er ledsager. På basis av Nils sitt gestuelle uttrykk og ut fra kjennskap til hvordan ledsaging utføres, vil en slik fortolkning imidlertid ikke være logisk. Ut fra samtalepartnernes plassering i forhold til hverandre og grepet om deres hender vil det ikke være naturlig å se Inger sin posisjon som "ledsager" og Nils som "døvblind". For at dette skulle ha vært en mulig tolkning, måtte Inger fysisk ha vendt seg 90 eller 180 grader mot venstre. Ut fra min analyse ser jeg ingen mulig blend som innebærer at: Ingers hånd har posisjonen til en som ledsager (Inger er "ledsager").

6.6.4 Andre del av gesten: STØTTE

Å gi støtte ved ledsaging

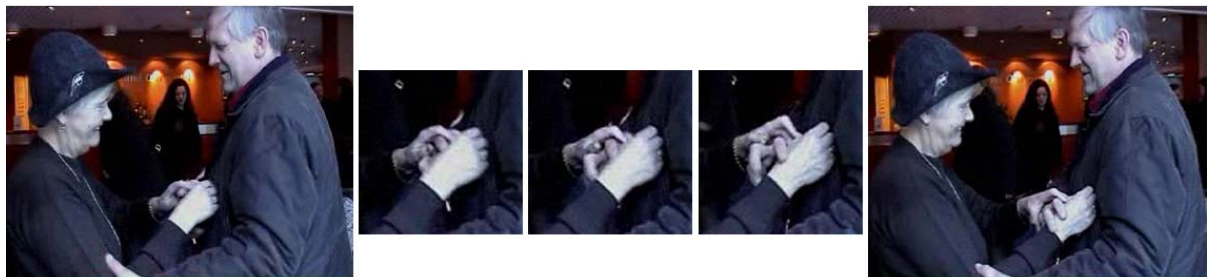
Også for den neste delbevegelsen som Nils gjør i uttrykket – STØTTE – kan man beskrive en tosidig tilnærming til gestens adressee – som kan forstås som et uttrykk for *å gi eller å få støtte ved ledsaging*.

En enkel skisse av denne delen av gesten kan uttrykkes slik:

Illustrasjon 6.6 q: Nils sitt grep om Ingers håndledd

Med høyre hånd tar Nils om håndleddet på Ingers høyre hånd. Hans hånd er allerede plassert ved Ingers hånd, men nå løfter han fingrene sine og fester et grep om hånden. Se illustrasjon under:

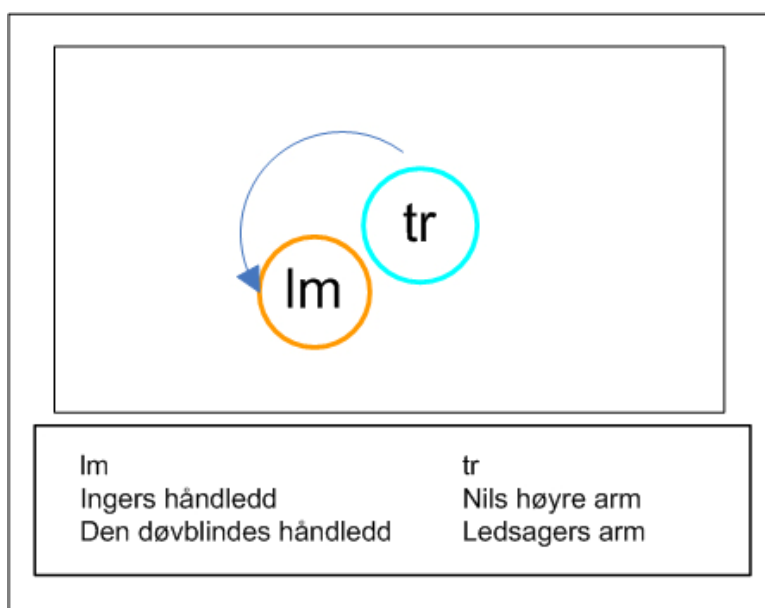

Illustrasjon 6.6r: STØTTE – andre del av uttrykket

Denne delen av bevegelsen har elementer som kan tolkes med referere til to ulike skjema: skjema for å motta eller skjema for å utføre ekstra støtte til en person ved forflytning. Analysen vil vise at også i denne delen av uttrykket er det mulig å profilere begge fortolkningsmåtene, og igjen er tolkningsmulighetene i utgangspunktet åpne.

Fra posisjonen til den som aktivt ledsager, vil Nils ved å ta rundt Ingers håndledd kunne konstruere sitt uttrykk ut fra at det er Nils' arm som representere en person som utfører ledsaging. Ledsagerens hånd kan sees som trajector, og hånden til den personen som trenger ekstra støtte, her Inger, vil fungere som landmark.

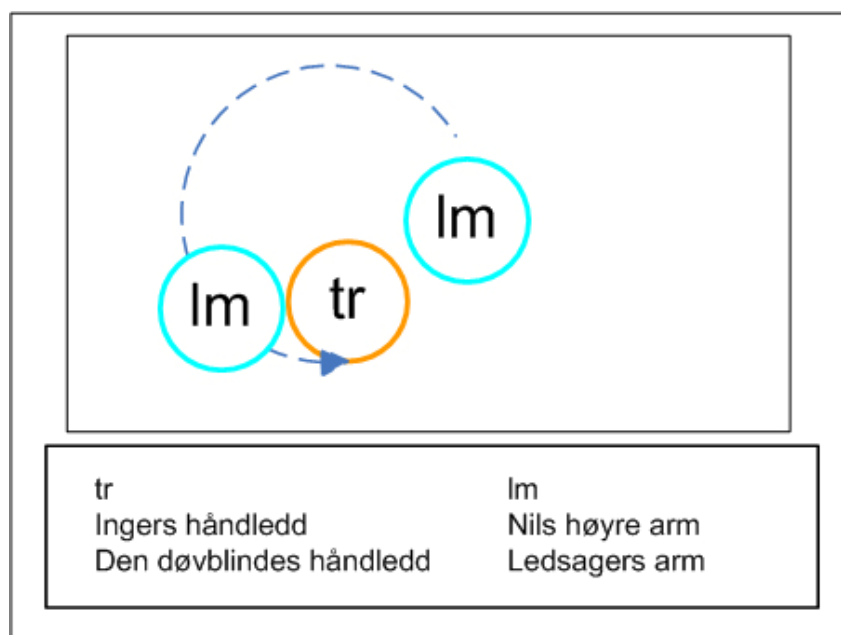
Illustrasjonen viser forståelsen av grepet der Ingers håndledd er landmark (lm) og der Nils sitt grep fram til Ingers hånd tolket som trajector (tr):

Illustrasjon 6.6s: STØTTE a – gi støtte ved ledsaging

Å få støtte ved ledsaging

Nå vil meningsdanning fra uttrykket skisseres fra en noe annen vinkling, der nå posisjon og hånden til den personen som blir gitt assistanse står i fokus. Dette var perspektivet på analysen av LEDSA b) å bli ledsaget, og på samme måte kan også STØTTE b) bli fortolket som å få støtte ved ledsaging. Hånden til den personen som blir gitt hjelp, er trajector. Personen som ledsager, her representert med Nils' hånd, rekker sin hånd frem til den andre profilerte personen. Ved aktiviteten ledsaging der det trengs støtte er et fast grep med begge hender nødvendig. Her velger jeg å tolke den mest sentrale eller kritiske del av informasjon som plassert der hvor en døvblind persons arm trenger å bli gitt ekstra hjelp. Den som blir hjulpet, Ingers posisjon, kan bli tolket og forstått som en blend for en person som blir ledsaget. Her forstår jeg gesten slik at primærfokus (tr) ligger hos personen som trenger bistand og blir støttet og ledsagers bevegelse for å nå denne posisjonen blir landmark (lm). Dette vises i følgende illustrasjon:

Illustrasjon 6.6t: STØTTE b – å få ekstra støtte ved ledsaging

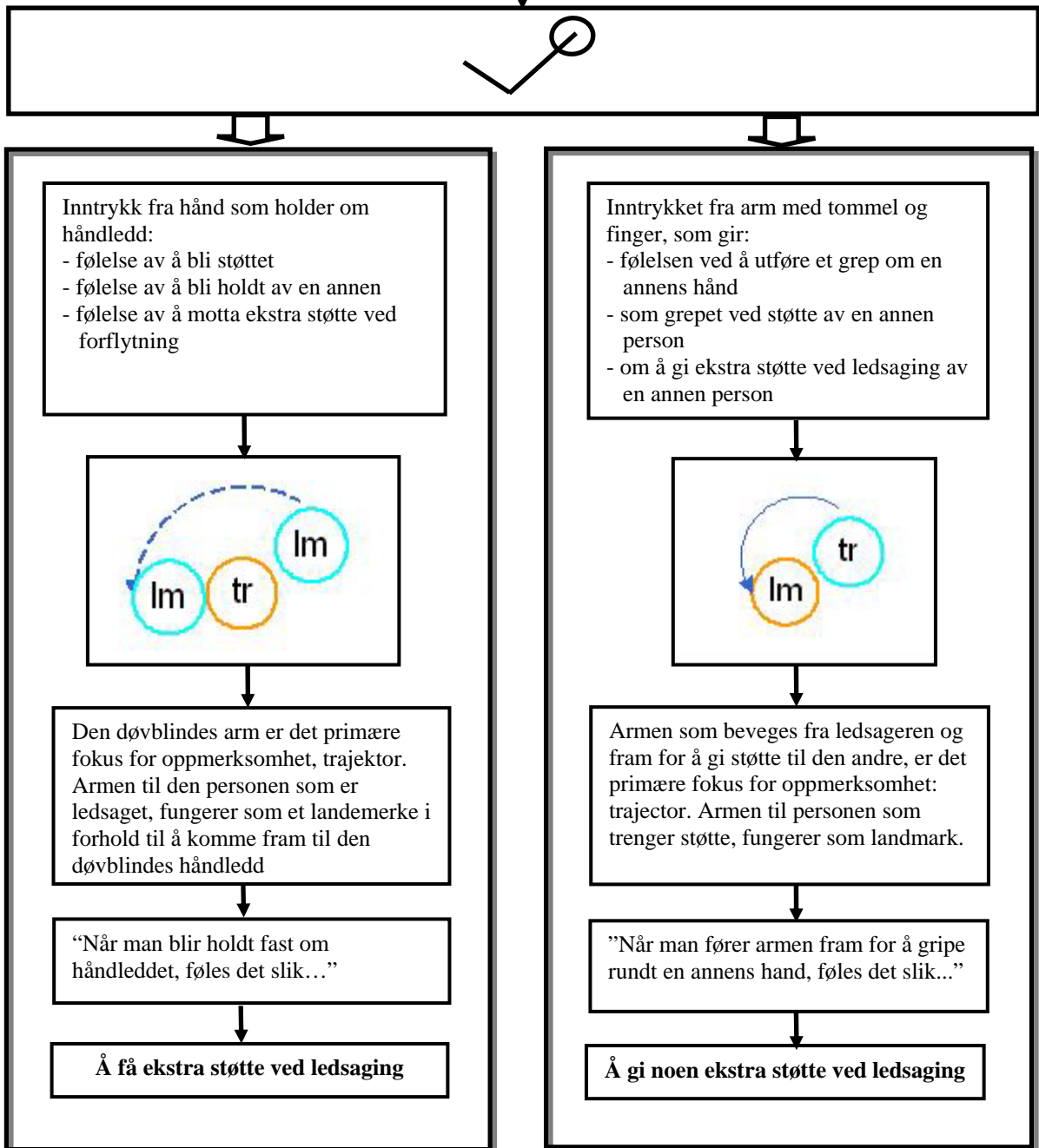
All informasjon er uttrykt med bruk av taktile og kinestetiske signaler som formes med bruk av begges hender. Disse sensoriske inputs gjør det mulig å rette fokus mot de to ulike fortolkninger samtidig. Ved å ha et potensielt åpent uttrykk i forhold til uttrykkets retning. Gjennom disse taktile og kinestetiske inputs kan en peke mot begge forestillinger om det å få eller det å gi ekstra støtte.

Døvblinde personer har mange individuelle og kulturelle erfaringer og ferdigheter i forhold til ledsaging. Disse fungerer som input fra en generell og generisk kunnskapsbase, og kan vekkes, pekes på eller fremkalles i bevisstheten via assosiasjoner dannet på grunnlag av de input som finnes i en situasjon. Dette gir fortolkningsmuligheter som kan aktiveres når Nils i en gitt situasjon gjør denne bevegelsen/gesten som input i dialogen. I samtalsituasjonen kan mening dannes ved å kombinere situasjonens input med tidligere erfaringer og kunnskap. Dette gir bakgrunn for å vekke en bevissthet om et domene eller et skjema, og mulighet til å bygge opp en tolkning om skjema for ledsaging, eller mer presist: Det peker mot et skjema som her betyr ”å få støtte ved forflytning”.

Betydningen i gestuelle uttrykk er sterkt kontekstavhengige, og generelt er trolig gester entydige i mindre grad enn bruk av et leksikalsk ord eller leksikalske tegn, selv om det nok også kan reises spørsmål om i hvor stor grad leksikalske ord og tegn egentlig er presise eller entydige og hvor mange individuelle og kulturelle fortolkningsmåter som kan legges inn i bruk av faste tegn. Bruk av et leksikalsk ord eller leksikalske tegn vil likevel peke mot et mer avgrenset skjema eller domene. En ytring er uansett alltid avhengig av en sammenheng og en kontekst. For å danne en mening må en (for så vel gestuelle som konvensjonelle tegn og ord) basere seg på en kontekst og på situasjonsforståelse.

Denne analysen viser at også bruk av gestuelle uttrykk har potensiale til å fungere på samme måte som leksikalske tegn for å peke mot et domene. Nils tar i sitt uttrykk i bruk informasjon som bygger på felles kulturelt erfaringsbaserte input (døvblindes erfaringer med ledsaging på vinterføre), bygger på kroppslige minnespor (egne erfaringer av dette) og er basert på informasjon for aktiviteten/handlingen ”ledsaging” (kjennskap til viktige forhold ved denne aktiviteten). Dette er bakgrunn for at Nils kan utforme og utføre gesten på en måte som kan beskrives som en presis utførelse av et gestuelt uttrykk.

Når jeg forstår den andre delen av gesten som betydningen ”ekstra støtte ved ledsaging”, skyldes det at Nils tar i bruk begge sine hender for å markere grepet om Ingers arm. Domenets forflytning er allerede etablert ved første del av gesten. Når Nils tar begge hendene for å holde om Ingers arm, gir det et fysisk inntrykk som ligner på det at man skal hjelpe en annen. Dette er et grep som man for eksempel tar i bruk i situasjoner der det virkelig trengs ekstra støtte – som når man ikke kan være sikker på underlaget, når man går på is, på et farlig glatt underlag, fra en båt og over til kaia, over en bekk eller over en snøhaug. I situasjoner der det trengs ekstra støtte ved ledsaging, kan en ta i bruk begge hender. Forestiller man seg slike situasjoner, kan man i denne gesten se noen tilsvarende spor av aktiviteten i uttrykket. Dette blir enda tydeligere om man tenker seg at personene begynner å gli eller komme ut av balanse på annen måte. Den hjelp til stabilisering som trengs når man skal bistå noen i slike situasjoner, kan være et mentalt bilde for å se etter fysiske spor av aktivitet i både denne og neste del av gesten. I interaksjon mellom samtalepartnerne ved utførelsen av gesten er det mulig å se begge tolkningsmåter – både med den som *støtter* eller den som *blir støttet*. De sensoriske input gir mulighet for begge typer tolkning, skissert slik:

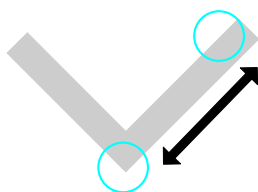

Illustrasjon 6.6u: Andre del av gesten ledsaging på vinterføre

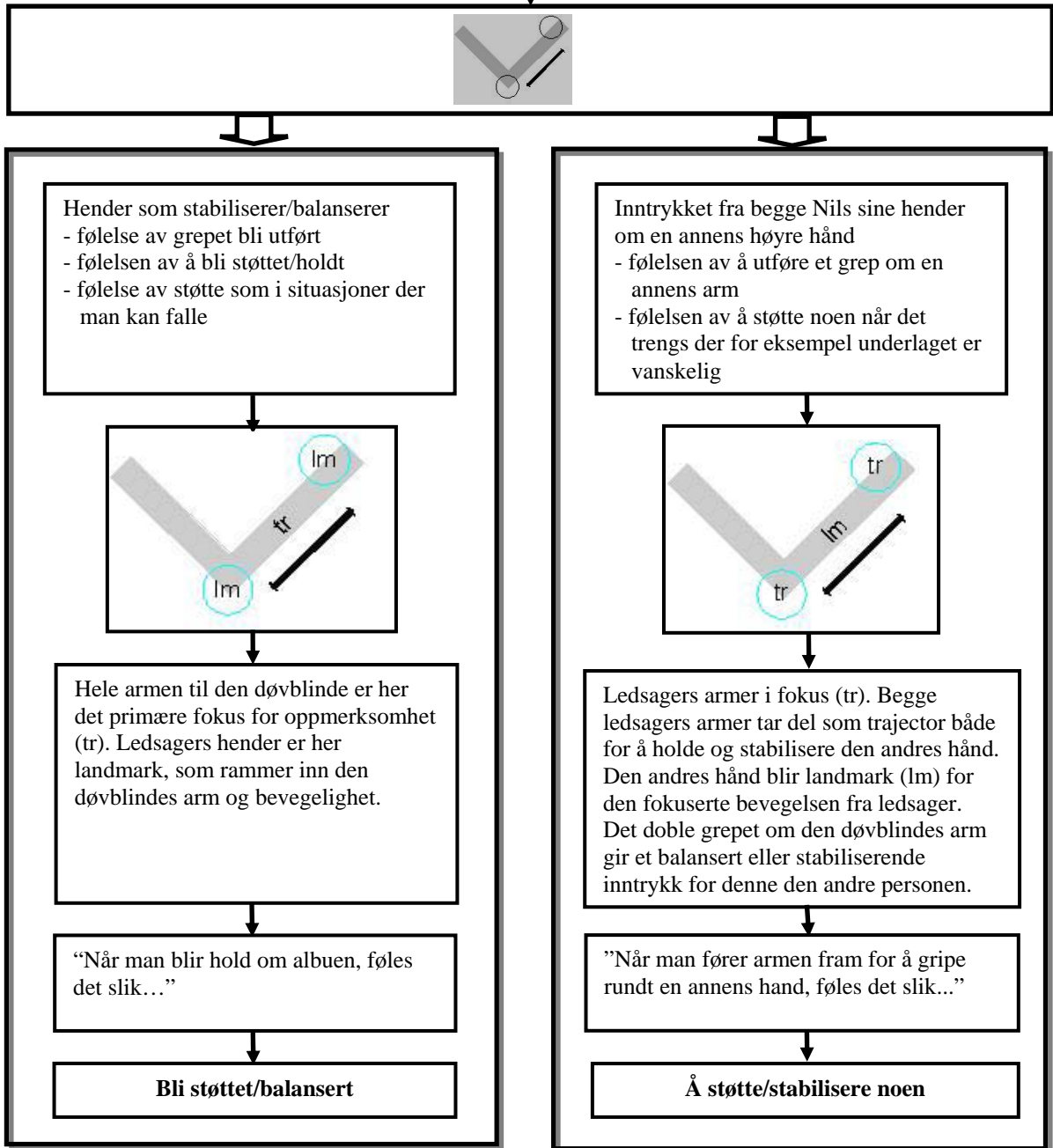
6.6.5 Tredje del av gesten: STABILISERE

I denne tredje delen av gesten *ledsage på vinterføre* bruker Nils begge armene. Om man skal hjelpe en person som glir på glatt underlag, ville bevegelsen kunne føles slik. Igjen vil en meningsdanningsprosess delvis baseres på de samme elementene av input som de første delene av gesten: Å hjelpe en person med å holde balansen i mobility kan utføres med et grep som i det vi ser i denne delen av gesten. Dette er en erfaring som kan referere til episoder der en går over brøytekanter på vinterføre. Konteksten for denne aktuelle samtalen var en felles erfaring de begge hadde hatt kort forut før samtalen ble filmet. Som man ser har Nils fortsatt ytterjakken på, og de to har nettopp møtt hverandre en vinterdag med virkelig ruskevær og stort snøfall. Ytringen kan gi grunnlag for en mental forestilling i en meningsdanningsprosess. Selve grepet der begge hender holder fast om Ingers arm, kan også ha ikoniske trekk/spor som om man refererte til å bli ledsaget der man står i fare for å komme ut av balanse. Mange episoder kan ha bidratt til å bygge opp skjema for slike situasjoner og aktiviteter der man trenger hjelp til å holde balansen. Det er i denne type skjema en slik bevegelse kan bidra til å danne grunnlag for en meningsdanning. De mentale skjema for ledsaging kan bli bevisstgjort eller vekket gjennom denne bestemte bevegelsen og dette gestuelle uttrykket.

Ved at Nils griper med begge sine hender om Inger sin arm, fikserer han eller stabiliserer han hennes arm, og påvirker hennes kroppslige bevegelighet. Med denne bevegelsen skapes et fokus mot hans to hender og hennes ene arm. Grepet og intensiteten i grepet påvirker og fokuserer begges bevegelighet i armer og kropp:

I en tolkning kan dette å bidra til å danne opplevelsen og etablere betydningen ”stabiliserende”. Igjen mener jeg uttrykket er åpent i forhold til retning for fokus. I kolonnen til høyre er ledsagerposisjon tolket som fokus for uttrykket, og i kolonnen til venstre er den døvblinde personens posisjon tolket som fokusert. Meningsdanning kan gjøres i forhold til ulike adresse:

Illustrasjon 6.6v: Ledsaging på vinterføre STABILISERE

Uttrykket kan tolkes som åpent. Uttrykket kan tolkes i to retninger og kan passe inn i to ulike skjema for at det er slik det blir utført slik av hjelper, eller for slik det blir opplevd når det blir gjort for noen.

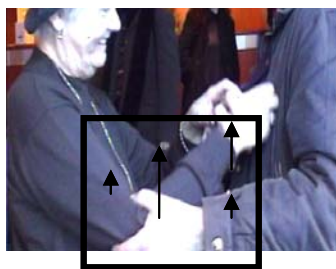
Utførelsen av gesten gir også oppmerksomhet om kroppslig retning – for både Ingers kropp og Nils' kropp. Nærheten i et så tett grep skaper mulighet til å fokusere også på kroppslig kontakt, taktil kontakt, hverandres pust, varme, spenhet i muskler og ytterligere kinestetiske og taktile signaler. Det er en taktil versjon av en konsentrert ansikt-til-ansikt-forbindelse som involverer tydelig oppmerksomhet på hverandre. Dette forbereder siste del av bevegelsessekvensen i dette gestuelle uttrykket.

6.6.6 Siste del av gesten: LEDE-OPPOVER

I den fjerde og siste del av gesten *ledsaging på vinterføre* løfter Nils Ingers høyre arm noe oppover med begge sine hender før han fører armen hennes litt ned igjen. De første delene av gesten har forberedt denne siste delen av gesten slik at denne er mulig å utføre på grunnlag. Det er ut fra den interaksjonen og det felles fokus mellom samtalepartnerne som er konstruert ved utførelsen av gesten som har dannet grunnlaget for at gesten kan utføres.

I den foregående del av gesten som er beskrevet som ”stabilisere”, er Ingers arm fiksert og holdt i ro. Nå fører Nils hennes arm i en kontrollert bevegelse oppover. Det synes ikke som om Inger prøver å stanse eller hindre denne bevegelsen. Om fortolkningen av gesten fortsatt følger en ”som-om” tilnærming som ved de første delene av denne gesten, så blir dette en gest som på en måte er forberedt og kan være et videre mulig alternativ ut fra skjemaet ”ledsaging der det trengs ekstra støtte”. Bevegelsen i siste del av denne gesten blir initiert av Nils, og uttrykket kan sies å være radikalt i den grad at Nils bruker en gest som ikke bare tar i bruk Ingers kropp/arm, men som manipulerer eller løfter hennes arm, skulder og overkropp.

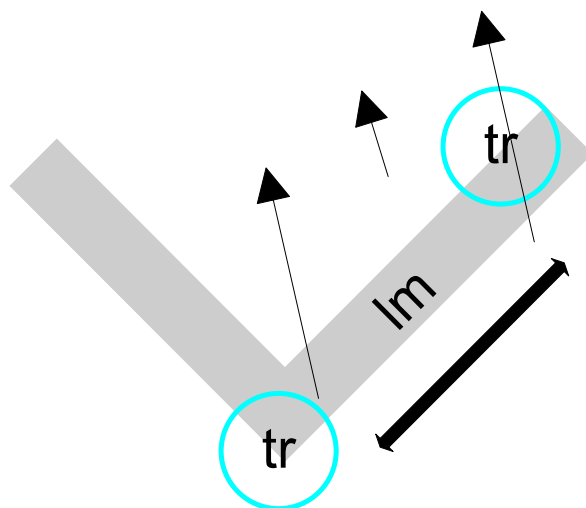
Fra å bli balansert og støttet utføres en bevegelse ”som om” en person ledes opp og over noe. Bevegelsen er forberedt gjennom de foregående bevegelsene i gesten, og den er forberedt så denne siste del av gestens bevegelse er noe som kan bli en mulig samkonstruert bevegelse som Nils initierer, men som de begge utfører.

Illustrasjon 6.6w: Fjerde del av gesten – LEDE-OPPOVER

Ingers høyre hånd blir løftet slik som armen til en person som blir ledsaget oppover eller over noe, blir.

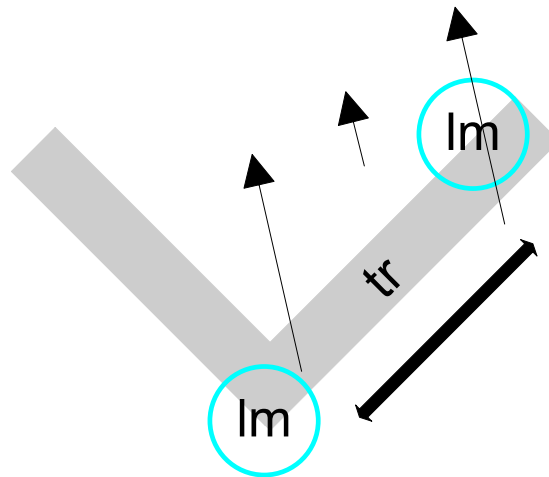
Også i denne siste del av gesten er det mulig å se elementer fra bevegelsen som en aktivitet som blir gjort for en person (å selv bli ledet oppover) eller som en aktivitet utført av en person (å lede noen over noe). Bevegelsen kan analyseres på tilsvarende måte som de første delene av gesten. Dette kan dette illustreres slik:

Illustrasjon 6.6x: ”Som om” å utføre ledsaging oppover LEDE-OPPOVER a

I bevegelsen som om å *lede oppover* kan man se at Nils sine hender representerer hender som gjør en aktivitet. Denne delen av gesten kan framstilles som trajector, og Ingers høyre hånd som løftes opp, fungerer da som et landemerke for bevegelsen.

Men bevegelsen kan også sees slik at Nils bruker sine hender til å profilere Ingers arm slik at det er Ingers hånd og delvis overarm som kommer i fokus (trajector). Dette gjøres rent fysisk ved å markere et grep i hver ende av hennes arm og dermed fokusere armen. Fra dette perspektivet vil Nils sin aktivitet og hans hender være en base for den profilerte bevegelsen som er Ingers hånd. Dette gjør Ingers hånd til den sentrale del av bildet – trajector blir armen til den personen som ledsages over noe.

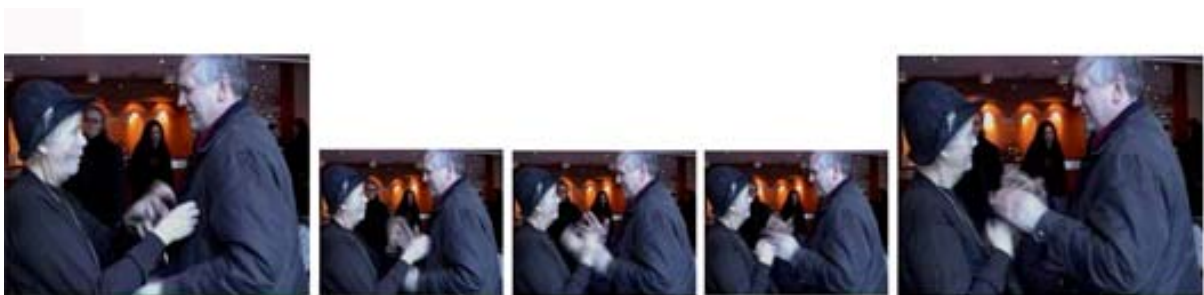

Illustrasjon 6.6y: "som om" å bli ledsaget oppover LEDES-OPPOVER b

Rekrutterte gester – en konvensjonalisert mulighet

Nils utfører en gest der den andre personens arm/kropp er med i utformingen av bevegelsen. De enkelte delene av denne gesten er her i analysen referert til som en tolkning av *som om det refererte til en aktivitet*. De enkelte deler av gesten "ledsaging på vinterføre" er tolket *som om* bevegelsen viste til aktiviteten. Denne tolkningen er gjort ut fra konteksten (bakgrunnskunnskap om tid og sted for samtalen), ut fra indre koherens i samtalsoppbygging og temaforløp og ut fra en kognitiv analyse av det gestuelle uttrykket der en tolkning av bevegelsens ulike delkomponenter blir gjort.

Inger møter dette ikke-leksikalske uttrykket med en respons som er en positiv aktiv tilbakemelding på at hun forstår. (Se vedlegg 3 der bildesekvensen vises i større format.) Ingers respons er at hun først uttrykker "ja, ja", noe hun sier med munnbevegelser ("åååå"), med nikk med hodet og med klapp mot Nils sin hånd: Ja Ja:

Illustrasjon 6.6z: Tilbakemelding med klapp [Ja Ja]

Deretter gir hun et signal om at hun har forstått ved et tydelig utført leksikalsk tegn for JA samtidig som hun bruker munnbevegelser for ordet "ja". Slik signaliserer hun med flere typer respons i flere kanaler at hun har forstått hans uttrykk.

Illustrasjon 6.6æ: Tilbakemelding med tegn JA og munnbevegelser ”ja”

Hele gesten *ledsaging på vinterføre* er Nils sin ytring, utført i hans ”tur” i samtalen, men gesten har som vist, også involvert bruk av Ingers hender og i en viss grad et samarbeid om utførelsen. Med dette sammensatte ikke-konvensjonaliserte uttrykket har Nils konstruert mening og introdusert et nytt tema. Trekk ved uttrykket er som vist, framforhandlet og samkonstruert i interaksjonsprosessen mellom dem. Inger signaliserer et tydelig svar på Nils sin ytring. Jeg vil fortsette analysen ut fra denne forståelsen og nå se uttrykket fra både Nils og Ingers sine perspektiv.

Hvordan kan dette uttrykket oppfattes som et samkonstruert enhet av informasjon, samkonstruert av Nils og Inger? Utenfra kan uttrykket sees som om en person styrer eller manipulerer en annens persons kropp og håndbevegelser. Uttrykket blir imidlertid fra første grep tydelig tolket av Inger som kommunikativt og noe som inneholder et uttrykk av meningsfull kommunikasjon. Hun gir tilbakemelding både med tilbakemeldingsklapp og med tegnet JA og signaliserer dermed tydelige at hun har oppfattet ytringen. Helt fra første del av denne gesten forholder hun seg til hans grep om hennes hånd som om det er et språklig uttrykk. Hun gjør ingen tegn til å ville forflytte seg selv om Nils på ulike måte med hennes kropp signaliserer ”forflytte, støtte, lede, bevegelse oppover”. Inger beveger seg ikke i noen av de retningene som Nils framstiller. Hun oppfatter at dette er noe Nils gjør med sine hender og med hennes hender, *men som ikke tolkes som oppfordring til handling eller aktivitet her og nå*. Det at hun reagerer på Nils sin gest på denne måten, vil jeg velge å tolke som at det å bruke denne type uttrykk er en konvensjonalisert mulighet i taktil tegnspråklig kommunikasjon: Der det er hensiktsmessig for informasjonsflyt eller informasjonskonstruksjon, kan man inkludere bruk av den andres hånd/kropp i gestuelle uttrykk.

Slik kan man også si at Nils *rekrutterer Ingers arm og kropp i sin gestuelle framstilling*. Selve gesten er ikke konvensjonalisert, men det å ta i bruk – altså rekruttere – den andres hånd i en gest er en konvensjonalisert mulighet for kommunikasjonen/dialogen mellom døvblinde tegnspråkbrukere. Denne måten å forme et gestuelt uttrykk på er egenartet for taktilt tegnspråk og den er så vidt jeg vet, ikke tidligere beskrevet. Dette er utviklet mellom døvblinde tegnspråkbrukere og er en del av TNTS.

Å se gestuelle rekrutterte uttrykk

Gesten som analyseres i kapittel 6.6, er ikke det eneste eksemplet fra mitt samtalemateriale der den andres hånd/kropp tas i bruk for å forme uttrykk. Jeg ble først oppmerksom på disse uttrykkene da jeg av analysehensyn skulle transkribere de videofilmede samtalesekvensene. I forhold til min hovedproblemstilling trengte jeg å vite ”hva de snakket om”. Under transkripsjonsarbeidet oppsto noe som jeg i ettertid ser er et metodisk problematisk område som kunne hatt betydning for min mulighet til å analysere denne delen av samtalematerialet. Selv om jeg i hovedsak kunne forstå innholdet av samtalene, var noen av sekvensene vanskelige å transkribere. Jeg kunne til et visst punkt følge tegn for tegn i dialogen og glosse eller føre ned en betydning for hvert enkelt tegn. Imidlertid så kom det også uttrykk og gester som ikke var egentlige leksikalske tegn.

Jeg noterte ned beskrivelser av hva som ble gjort med både hender, kropp, markering av pauser og observert spenningsgrad i kroppen og lignende, og i egne kolonner eller i parenteser prøvde jeg meg fram for å finne måter å plassere slike opplysninger og å skrive en omtrentlig betydning. Men hva var det samtalepartnerne gjorde med grepene om hverandres hender og med bevegelser utført med den andres kropp? Hvor og i hvilke transkripsjonskolonner skulle det føres? Hva betydde dette egentlig og hva skulle det oversettes som? Og hvem sine uttrykk var det; var det uttrykk som bare den ene gjorde eller gjorde de dette sammen?

Jeg kan i ettertid se at potensielt interessante sekvenser i materialet ble skjøvet til side fordi transkripsjonsoppsettet ble for ufullkomment og vanskelig å få til. Sekvenser som jeg kunne få tilpasset et kjent transkripsjonssystem var greiere å forhold seg til. Dette gjaldt også for de sekvensene som var ”renere” språklig og som hadde klarere konvensjonelle tegn som kunne glosses og transkriberes. Disse sekvensene så ryddigere ut i transkripsjon i min skriftlige framstilling og til presentasjon som konferanseinnlegg.

Men de viktige og spennende og taktilt tegnspråklige mest særpregede uttrykkene lå kanskje i de sekvensene som inneholdt både tegn, gester og slike ”rekrutterte taktile gester” og andre uttrykksmåter tilpasset døvblindes taktile kommunikasjonskanal. Å finne fram til måter å beskrive og analysere dette på har vært arbeidskrevende og utfordrende.

Bruk av den andres kropp i en instruksjonssamtale

En delvis parallell til det å ta i bruk den andres kropp i en samtale er vist i kommunikasjon mellom fysioterapeut og pasient. (Martin 20049. Der vises det til eksempler ved instruksjon av bevegelser i utredning og behandling i behandlingssituasjon. I Martins analyseeksempler er tema for den berøringmessige kontakten mellom behandler og pasientens kropp fokusert på instruksjon og utredning av pasientens kropp og pasientens bevegelser. For å forklare bevegelsen berører og fører fysioterapeuten pasientens kropp. Å slik ”bruke pasientenes kropp” er en del av fysioterapeutens forklaring. I Martins eksempler gir dette et innhold i uttrykkene som er knyttet mer konkret til en direkte nåtidig situasjon enn det som gjelder i min analyse av meningsinnholdet i forhold til gesten ”ledsaging på vinterføre”.

6.6.7 Flere informasjonselementer i uttrykket *å ledsage noen på vinterføre*

I dette rekrutterte, taktile gestuelle uttrykket ” Å LEDSAĞE EN PERSON OVER NOE PÅ VANSKELIG UNDERLAG DER DET TRENGS EKSTRA STØTTE” har analysen så langt fokusert på de fire sekvensielle delement av gesten. I tillegg er det mulig å se flere elementer av informasjon, som man direkte eller indirekte tolke inn i uttrykket. Denne listen kan bli lang:

Det gestuelle uttrykket inneholder første og fremst de fire mulige informasjonsdelene:

1. LEDSAĞE
2. STØTTE
3. STABILISERE/BALANSERE
4. LEDE-OPPOVER

Men i tillegg kan en i uttrykket se mulige informasjonsenheter som gir betydningsmessig input om:

5. høyde på person som blir ledsaget
6. høyde på person som gir assistanse
7. retning på bevegelsen til den personen som gir hjelp og den som får hjelp
8. kompetanse i ledsaging
9. i hvor stor grad personen føler sikkerhet/trygghet ved det å ledsage/bli ledsaget
10. noe om måten ledsaging blir utført på som kan si noe om følelse og stemming til personene som ledsager/blir ledsaget

Ingen av disse siste seks delementene vil bli analysert her. Men bevegelsen/den gestuelle handlingen innbefatter elementer som kan ha informasjon om alle disse delene. Det er mulig å se at gesten *ledsaging på vinterføre* har potensiale til å kunne bidra til meningsdanningsprosesser knyttet til alle disse aspektene av input.

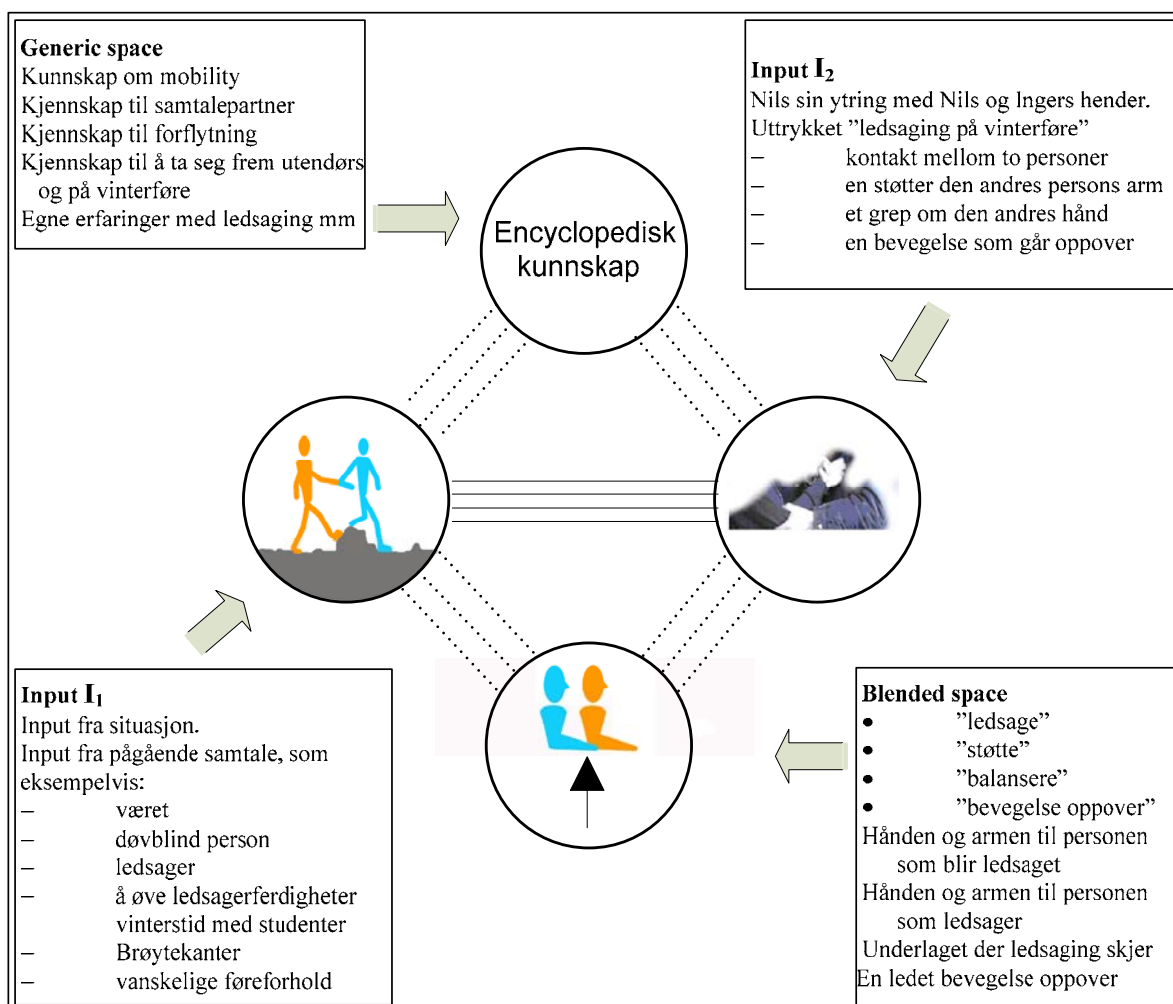
I ett enkelt uttrykk eller en enkelt bevegelse er det mulig å fokusere på mange ulike deler av informasjon som kan formidles fra en person til en annen. Mange informasjonsdeler kan fortolkes som innarbeidet eller inkludert i en gest. Det å oppfatte en gest er en selektiv prosess i forhold til å velge ut informasjon. Det er ikke gitt at alt blir perseptuelt oppfattet, registrert eller vektlagt av den som utfører eller mottar uttrykket.

6.6.8 Uttrykket fra Nils' perspektiv

Når Nils utfører denne gesten, refererer han til noe; han konstruerer en blend og hans uttrykk peker mot noe som kan danne en forståelse. For å oppnå dette kombinerer han to tilgjengelige input, erfaringer og episoder med ledsaging som det ene input og bevegelsen med sine hender om Ingers hånd som den andre kilden til input. Det er, som analysen viser, mulig å se direkte forbindelser mellom trekk ved den gesten eller den bevegelsen han utfører, og den situasjonen det er å ledsage. Inputene er ikke de samme, men de har noen felles trekk. Disse to input, gestuelt uttrykk og erfaringer/events, fungerer begge samtidig slik at de konstruerer en idé eller en mental forestilling om noe. Å tolke informasjon som danner mening eller en forestilling ut fra et uttrykk, er en mental kognitiv prosess der mentale input og perseptuell oppfatning av konkrete uttrykk (her kinestetisk og motorisk registrering og persepsjon av hendenes utforming/utførelse av gesten) virker sammen med bakgrunnskunnskap og generell og generisk kunnskap som grunnlag for meningsdanning.

Gesten i dette eksemplet kan peke mot en forestilling om ledsaging, den kan danne en blend. En kan se visse direkte likhetspunkter mellom innholdet i det mentale forestillingsrommet (I_1 samtalsituasjonen, "event") og mellom den mentale oppfattelsen av uttrykket (I_2 som utførelsen av gesten). Forbindelsespunktene og likhetspunktene er det som konstruerer uttrykket som en gest som kan tillegges en mening. Denne forståelsen eller meningen er opplevd på et mentalt plan, og gir en forståelse eller en blend basert på input fra situasjon og uttrykk.

Uttrykket som helhet bidrar til å danne en forestilling. Her uttrykt med en skisse for danning av en blend (Fauconnier & Turner 2002), og brukt i tråd med framstilling av blends ifølge Taub 2004. Prosessen kan framstilles slik:

Illustrasjon 6.6ø: Blendingmodell av uttrykket ledsaging på vinterføre

Ved å bruke input både fra Input I_1 og fra *generisk space* danner Nils med Input I_2 grunnlaget for at hans gest kan forstås som et uttrykk for ledsaging. Forståelsen av uttrykket som *blend space* kan slik tolkes i forhold til en oppfatning av *ledsaging på vinterføre*.

6.6.9 Meta-kommunikasjon om oppmerksomhet

Her vil jeg fokusere på et lite delement ved gesten: Det er i den delen av gesten like før Nils utfører en bevegelse oppover og løfter Ingers arm opp. Eller mer presist i overgangen fra den delen av gesten som er analysert som andre og tredje del i analysen, før den siste delen av gesten utføres. Her har Nils og Inger et grep som er slik:

Illustrasjon 6.6å: Tre hender samlet i ett grep – et grep som viser til et grep

Vi ser her at Nils har plassert sin hånd om Ingers håndledd, men samtidig ser vi begge Ingers hender. Illustrasjonen viser tre hender samlet i ett grep der Inger sin venstre hånd og fingre er markert. Nils sine fingre holder i et grep på oversiden av Ingers håndledd og en kan på illustrasjonen se to av hans fingre tydelig og så vidt hans tommelfinger som gir et godt festet grep om Ingers høyre hånd. Samtidig har han ført hennes venstre hånd (avmerket i illustrasjonen) så hun kan kjenne med sin venstre hånd at han holder hennes høyre hånd. Nils fører Ingers venstre hånd med sin høyre arm fram på en slik måte at hun kan kjenne med sin hånd at han holder om hennes høyre arm.

Man kan tolke dette som at selve grepet signaliserer bevissthet og fokusering om noe som indikerer flere lag av meta-kommunikasjon. Grepet om Ingers håndledd kan tolkes som et kommunikativt input fra Nils sitt perspektiv: ”Jeg er klar over at du føler – jeg vil at du skal føle – at min hånd føler/griper om din høyre arm.” Denne delen av bevegelsen vil jeg fortolke som en dobbel ”som om”-framstilling: ”... det min hånd nå gjør mot din høyre arm, kan du føle her med din venstre arm.”

Denne doble betydningen ligger i at det gis mulighet for tolkning på et språklig metanivå: Det du kjenner, er din høyre arm, men vi vet begge at din høyre arm akkurat nå i dette uttrykket ikke refererer til din høyre hånd. Vi kjenner noe som representerer noe annet enn din arm. Nå kjenner vi noe som kan representere en annens hånd, en annen tid og sted enn her og nå, som en hånd i forhold til en person som blir hjulpet...”

Dette grepet kan sees som en aktsomhet om felles oppmerksomhet, og blir et metanivå i kommunikasjonen.

6.6.10 Uttrykket å *ledsage på vinterføre* fra Ingers perspektiv

Ved å analysere gesten *ledsaging på vinterføre* ut fra en oppdelt sekvensiell framstilling, kan fokus sies å følge den måten uttrykket er konstruert eller blir utført på. Selv om det i all dialog er mange trekk som utvikles og samkonstrueres av samtalepartnerne, har dette gestuelle uttrykket så langt i hovedsak vært sett ut fra Nils sitt perspektiv i forhold til hvordan gesten er utført. Nå vil jeg endre analysefokus ved å fokusere på gesten ut fra mottakerens perspektiv.

Inger står i en situasjon der hun som mottaker av uttrykket skal bygge en forståelse av Nils sin ytring. Hennes situasjon er selvsagt en annen enn den som kan beskrives for Nils. Inger må oppfatte og danne sin forestilling om et budskap fra informasjonen som han velger å bruke når han skal konstruere sin ytring. Hun må også danne en oppfatning av hva hans intensjon med ytringen er. Å oppfatte en ytring er en annen prosess enn å konstruere en ytring. Aitchison (1994) uttrykker det slik:

When producing a word, humans must pick the meaning before the sound. When recognizing a word, they must start with the sounds, and then move to the meaning. However, we cannot take it for granted that they utilize the same processes in a different order, just as we cannot automatically assume that going upstairs uses identical muscles to going down but in reverse sequence. (Aitchison 1994:197, min understreking)

For å forstå en ytring vil den første delen av meningsdanningsprosessen være knyttet til det å oppfatte selve ytringen. Ser man bort fra signaler som er knyttet til å få oppmerksomhet, er informasjon som kommer i starten av en ytring ofte sentral. Det å oppfatte og forstå starten av en samtalesekvens er viktig for å kunne forstå og strukturere informasjon som presenteres videre (Aitchison 1994, Brown & McNiell 1966). Lett humoristisk kan denne

funksjonen for en fortolkningsprosess illustreres med Aitchinsons tegning av "The bathtub effect"(1994:134):

Illustrasjon 6.6å: The bathtub effect

Illustrasjonen viser med en enkel tegning "begynnelsen" og "slutten" av en person i et badekar. Eller egentlig er det man ser, et hode i en ende og føtter i den andre enden av et badekar. Har man oppfattet "første" og "siste" del av informasjon av kjente informasjonsenheter så kan det være mulig å selv "fylle" inn den delen av informasjon som en ikke ser eller har fått med. Ut fra det en har fått med seg av informasjon, forestiller man seg resten så man likevel kan oppfatte sammenhenger og inntrykk av en helhet. I kommunikasjonssituasjoner skjer dette ofte med hell, men det skjer også at man trekker feilslutninger og misforstår hverandre – eller bli overrasket.

Med fokus på **Ingers meningsdanningsprosess** vil jeg nå analysere gesten *ledsaging på vinterføre* ut fra sekvenser av uttrykket. Hvordan kan utførelsen av Nils sitt uttrykk referere til informasjonsenheter som gir henne mulighet til oppfatte mening av et sammensatt gestuelt uttrykk? Ved å rette fokus på mottakerens perspektiv ønsker jeg å se etter mulige måter Inger kan oppfatte Nils sin konstruksjon av en gest på for å bygge opp sin forståelse og sin oppfatning av hva hans uttrykk refererer til. Siden Nils sitt uttrykk *ledsaging på vinterføre* ikke er et leksikalsk uttrykk, må konstruksjonen og presentasjonene av gesten spesielt tydeliggjøres for å bli forstått.

Så langt har analysen vist at det ser ut til at samtalepartnere forstår hverandre – at uttrykket har bidratt til en prosess som har ført til et delvis felles forståelsesrom. En analyse ut fra Ingers perspektiv vil derfor peke mot mange av de samme prosessene som jeg allerede har

drøftet, men jeg vil likevel prøve ut om næranalyse endret fra et konstruksjonsperspektiv til et mottakerperspektiv kan påvise andre elementer av meningsdanningsprosessen.

Analysen vil se samtalesituasjonen ut fra Ingers perspektiv som mottaker av uttrykket basert på de enkelte delene av Nils sin utførelse av et gestuelt uttrykk og ut fra den informasjon jeg har om kontekst.

Analysen har allerede vist at Nils ved oppstarten av gesten søker seg fram til Ingers albue. Å ta på Ingers arm i denne samtalesituasjon legger ingen føringer om å uttrykke noe verken om Ingers arm eller om noe som involverer Inger sin arm. Dette synes Inger innforstått med. Når Nils søker seg fram til Ingers albu, kjenner Inger berøring ved flere taktile signal mot overarmen før Nils holder et fast grep om armen hennes. Det blir slik – som tidligere beskrevet – fordi han ikke ser. Det er ikke mulig å si om, eller i så fall hvor lenge, Inger oppfatter denne berøringen i betydningen ”Jeg tar på din arm”. Som min analyse så langt peker mot, synes døvblinde tegnspråkbrukere å ha konvensjonalisert det å ta i bruk den andre personens arm som et artikulasjonssted for sine ytringer. Derfor synes det i dette eksemplet å raskt bli etablert en forståelse for at dette ikke er et uttrykk som betyr at ”Jeg, Nils, tar på deg, Inger” – berøringen oppfattes i samtalesituasjonen som om den har en språklig funksjon. Selv om informasjonen ikke er et leksikalsk eller konvensjonalisert uttrykk, utelukker det ikke at uttrykket kan være basert på en form for konvensjonell grammatisk struktur og være en del av det konvensjonelle språklige forrådet i TNTS.

Etter å ha plassert sine ene hånd rundt Inger albue, fortsetter Nils raskt med å utføre hele det gestuelle uttrykket som i sin helhet blir presentert og registrert taktilt. Kommunikasjonsprosessen ser ut til å lykkes. Inger ser ut til å forstå Nils sin ytring: Hun oppfatter at berøringen har en budskapsfunksjon og hun gir raskt tilbakemelding med både tilbakemeldingsklapp og ved å si JA. Inger nikker og smiler. Hennes videre respons harmonerer med det å legge en forståelse i at å ”øve ledsagerferdigheter på vinterføre” er gunstig for nye studenter. Hun gir en respons med sin neste ytring der hun utvider temaet med en ytring om at ”vinterdager som nå er en god tid å ha praksis for nye tolkestudenter”.

Når informasjon blir presentert gestuelt, kan man anta at det er spesielt viktig å gjøre starten av uttrykket klar og presis. Uttrykket må utføres på en måte som gjør at mottakerne kan registrere det med de sentrale delene av informasjon som kan brukes til å konstruere en forståelse eller en mening.

Fra Ingers perspektiv vil jeg bruke elementene i Fauconnier og Turner sin modell for mentale rom som en basis i en analyse av mulige forbindelser mellom uttrykket og potensielle måter å se meningsdanning på. Som startpunkt for analysen av Ingers potensielle meningsdanningsprosess ut fra Nils sitt gestuelle uttrykk har jeg valgt sekvensen der Inger kjenner Nils sitt grep i oppstarten av gesten: ⁶¹

Input I₂

Når Nils starter sin ytring søker han etter Ingers arm med hendene. Hun kan oppfatte at han kjenner nedover hennes arm før han fester hånden i et grep om hennes albue. Selve grepet er en klar og konsis bevegelse, noe hun kan oppfatte. Så søker han seg fram til et grep om hennes håndledd. Inger kan da kjenne at hennes hånd/underarm blir holdt av begge Nils sine hender. Så kan hun kjenne at fra dette grepet holdes hennes arm fast for så å bli ført oppover. Dette grepet og løftet påvirker både hennes hånd, albu overarm og skulder. Nils bruker sine hender og hennes arm og kropp til å uttrykke noe. Grep og bevegelsene er uttrykk og input i kommunikasjonen mellom dem.

Mot en forståelse av Input I₁ (event space)

Både Inger og Nils står i kommunikasjonssituasjonen. Når Nils kommer med sin ytring, blir Inger fortsatt stående – uten å ta noe initiativ til å forflytte seg eller bevege sine føtter for å endre sin fysiske posisjon – verken i løpet av Nils sin ytring eller etter at han har utført gesten. Dette vil jeg som sagt tolke som om Inger ikke oppfatter at Nils sin ytring inneholder informasjon om at hun, her og nå, med sin kropp skal endre retning fra hvordan de står. Forståelsen for at det å ta i bruk den andres hånd/kropp i et generelt uttrykk synes etablert. Denne type gestuelle uttrykt Nils utfører der han rekrutterer henne inn i utførelsen av sin gest, kan forstås ut fra Ingers respons som om de har en felles forståelse for at dette kan være et kommunikativt uttrykk. De har en felles formening om at det *ikke* ligger en oppfordring eller betydning om *noe her og nå og noe som involverer deg* i denne type uttrykk. Dette betrakter jeg som den første menings- eller betydningsprosessen som Inger

⁶¹ Det vil her bli noe gjentakelser fra analysen av Nils sin ytring. Som vist over, er det et uttrykk som Inger gir respons på som positivt oppfattet.

utfører på bakgrunn av Nils sin ytring. Dette gjør det mulig å fortolke ytringen som knyttet til et *event space* (I_1) med forbindelse til flere mulige input fra samtalsituasjonen:

Som innspill til å forstå Nils sitt uttrykk, kan Inger bygge på flere ytre input fra samtalsituasjonens *event space*. Med bakgrunn i tema tidligere i dialogsekvensen, og kjennskap til forholdene før videoopptaket og min bakgrunnskjenning til informantene og deres relasjon, vil jeg peke på følgende forhold:

1. Input fra det som er sagt tidligere i dialogen:

- de har snakket om all snøen ute
- de har snakket om vanskene med å gå til hotellet på grunn av. mye snø og brøytekanter
- de har snakket om oppdraget de skal i gang med – å veilede nye tolkestudenter

2. Input fra hendelser tidligere på dagen:

- å ta seg fram til der de nå er samlet under vanskelige vinterforhold
- å bli ledsaget til hotellet i snøfokk
- å ha blitt hentet og møtt av nye tolkestudenter
- å ha blitt ledsaget av urutinerte ledsagere fra egen bolig/jernbanestasjon og til hotellet
- å ha hatt den første introduksjonen for studentgruppen i det å ledsage døvblinde med de utfordringer vinterføre skaper

3. Input fra felles kjennskap til hverandre og deres holdning til situasjonen de er i:

- de er samlet for å utføre en jobb som instruktører i ledsaging og kommunikasjon for nye tolkestudenter
- begge har erfaringer med å være instruktører for studenter fra tidligere
- begge er bevisste på viktigheten av at tolker lærer og får tilstrekkelige ferdigheter i å bistå døvblinde på en god måte
- begge har tidligere deltatt på denne type instruksjonsoppdrag på våren/høsten
- begge deltar gjerne på denne type oppdrag og tar arbeidet seriøst

Det er ikke mulig å peke direkte på hvilken del av denne tilgjengelige informasjonen fra *event space*, eller å si hvilken del av eller hvilken kombinasjon av informasjonsbiter som

Inger bruker når hun skal danne seg en mening av hva Nils sitt gestuelle uttrykk handler om. Prosessen består av informasjon som settes sammen til en blend.

Som noen av de opplistede alternativene ovenfor viser, har Inger flere mulige forbindelser til å kunne danne mening ut fra Nils sitt uttrykk – basert både på deres pågående dialog, fra aktuelle hendelser som har skjedd i løpet av dagen fram til at de møtes, og ved at de kjenner hverandre som personer, vet noe om hverandres interesser, holdninger og om formålet med at de er samlet der og da.

Input fra event space gjør det mulig å se at input fra situasjonen kan fungere i forhold til å skille ut elementer som innebærer

- døvblinde personer
- ledsaging
- glatt/vanskelig underlag
- situasjonene å måtte passere over noe som hindrer
- å være oppmerksom ved ledsaging

Inger har flere input fra dagens hendelser, bakgrunnsinformasjon og fra Nils sin presisjon i konstruksjonen og utformingen av ytringen, som muliggjør at Inger kan knytte forbindelser mellom event space og oppfattelse av ytringen som kan konstruere en mulig mening ut fra Nils sitt uttrykk.

Fra denne oppfatningen av en forbindelse ("conceptualization") mellom et "event space" og en oppfattelse av Nils sin utførelse av ytringen (uttrykket) har Inger fått flere ulike deler av informasjon til den prosessen det er å skape en "blend". Disse delene fra Input I₁ og Input I₂ er ikke deler hun "får", men deler av input som hun selv må sette sammen i en prosess som involverer både elementer av bevisst og ubevisst informasjonsbearbeiding.

Generic space

En persons forestilling knyttet til situasjoner og til ideer vil selvsagt variere. Samtidig har man også en delvis samsvarende leksikalsk og generell kunnskap om mange områder, som man deler med andre innen samme språklige og kulturelle gruppe. Inger og Nils har begge begrep om ledsaging og erfaringer omkring det å ferdes utendørs på vinterføre. Kunnskap om ledsaging og det å bli ledsaget er en felles referanse og blir involvert i prosessen å konstruere og forstå gesten *ledsaging på vinterføre*. En persons samlede kunnskap (generic

space) aktiviseres og er viktig bakgrunnskunnskap for å kunne foreta meningsdanning ut fra en gitt ytring i en viss kontekst og kommunikasjonssituasjon.

Generic space viser til allmenn informasjon som går utover selve informasjonen knyttet til evnet space og samtalesituasjon. Sett ut fra en sosiokulturell ramme har Nils og Inger i tillegg til allmenn generell kunnskap, som er vid, også kunnskap knyttet til det at begge er døvblinde, til personlig kjennskap til hverandre, til kunnskap og informasjon om det å kommunisere og forstå taktilt tegnspråk og om det å ta seg fram under ulike vær- og føreforhold.

Som i all kommunikasjon er en base av kunnskap om et emne nødvendig for å kunne danne mening av de elementene som presenteres – både for å oppfatte dem og for å kunne sette dem inn i en sammenheng som kan bidra til en blendingsprosess eller sette dem i en skjematisk ramme.

Både de skjema og scripts den enkelte har knyttet an til ulike kunnskapsområder, og situasjonen og erfaringen som er knyttet til et tema, vil selvsagt variere fra person til person. Siden mange av de input vi benytter, også er kulturelt forankret, vil en opplevelse av en situasjon eller aktivitet, som i dette tilfellet av ledsaging, ha input som også kan beskrives som felles for medlemmer av døvblindemiljøet. Individets forutsetninger og erfaringer danner grunnlaget for den allmenne kunnskapen hver enkelt har og som så tilordnes generic space.

Blended space

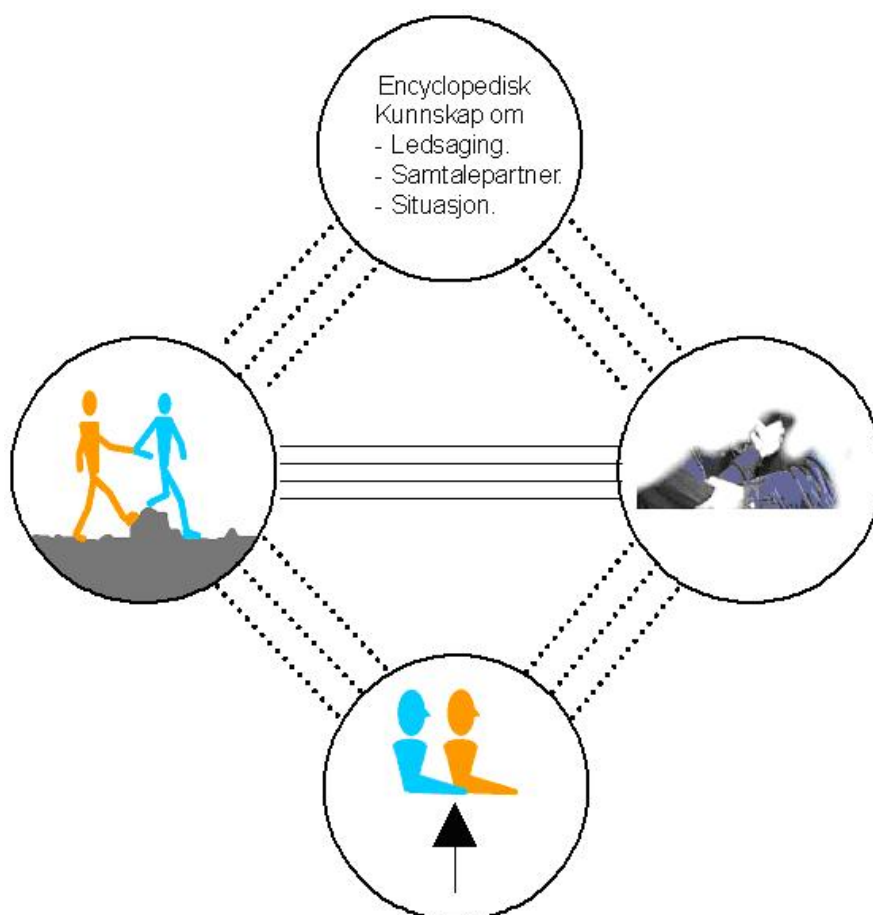
Ved å bygge på disse mulige input, fra generic, Input I_1 og I_2 , dannes Ingers forståelse av hva det er Nils prøver å kommunisere til henne. Basert på elementer fra de ulike input space dannes et blended space. Her kan en trekke inn og peke mot visse deler av input ("mappe" informasjonsdeler fra input mot forståelse) som bidrar til meningsdannelsen. I det Nils uttrykker til Inger, er det mulig å se et uttrykk som peker mot emnet "noen som får hjelp til forflytning".

Mulige element i blended space er: to personer, en døvblind persons arm, en ledsagers arm og støtte, et område/overflaten der de beveger seg, retning framover og retning oppover, et underlag som er vanskelig/der det trengs støtte. Hvilke av delene av input som danner en forståelse er det ikke enkelt å peke på. Input fungerer ikke bare som selvstendige informasjonsheter. Alle opplysninger inngår i større sammenhenger og nettverk av

informasjon. Dette gjør at informasjon også kan være knyttet til opplysninger utover den konkrete informasjon i situasjonen.

Når det enkelt input ikke bare fungerer selvstendig men også som en del av et nettverk, gjør det at forhold også utover de som er i situasjon og uttrykk kan bringes inn i oppbyggingen av en blend og av en forståelse. Slik kan en blend bygge på direkte input fra kommunikasjonssituasjonen, men også ha rom for å inneholde annen individuell tilgjengelig informasjon og kunnskapsbase.

Ved å knytte sammen disse delene i en prosess kan man basert på Fauconnier og Turners blendingmodell skissere en mulig forståelse av gesten *ledsaging på vinterføre*, og framstille dette ut fra Ingers perspektiv:

Illustrasjon 6.6aa: Meningsdanningsprosessen for gesten *ledsaging på vinterføre* fra Ingers perspektiv

6.6.11 Prosessen fram mot meningsdanning

Tre element skilles ut som tilstedværende i denne måten å forstå Nils sitt uttrykk på:

1. En ledsager
2. En person som blir ledsaget
3. En førende og støttende bevegelse

Alle disse tre informasjonsdelene kan gjenfinnes i hver av de fire mentale space som denne analysen så langt har beskrevet kan være involvert i prosessen det er for Inger å skape en mulig forståelse av Nils sitt gestuelle uttrykk. Selv om elementene er ulikt fokusert og konstruert i de mentale rommene som er involvert, er det mulig å se alle disse tre elementene til stede. Meningsdanning er en kompleks kognitiv prosess. De momentene det er pekt på her, kan man se for seg at er noe av det ”byggematerialet” som inngår i det å etablere et ”midlertidig felles forståelsesrom”.

Man ikke kan analysere hva Ingers forståelse virkelig er, eller hva hun tenker. Når jeg i denne analysen forholder meg til analyser som viser til blendingsprosesser og antar at dialogene bidrar til danning av midlertidige forståelsesrom, skjer det selvsagt innen en forståelse og en oppfatning av at ”blended space” kan inneholde informasjonenheter fra individuelle nettverk som ligger utover det man utenfra kan knytte direkte til det kommunikative møtet man tar del i, kan observere eller ha kjennskap til. Både leksikalske og gestuelle uttrykk kan vekke assosiasjoner og gi oppfatninger som peker mot prosesser av meningsdanning som bare det enkelte individ kan vite.

Å kjenne opplevelsen av fysiske minnespor av aktuell aktivitet i en gest

Etter næranalysen av dette uttrykk vil jeg kort reise spørsmålet: Hva er grunnen til at Nils velger å ytre gesten på denne måten? Det finnes konvensjonelle tegn for både forflytning og for ledsaging og det kunne trolig også vært andre gestuelle uttrykk som han kunne ha konstruert og presentert til dette temaet. Jeg vil da kort vise tilbake til begrepet ”kritisk informasjon”, som er omtalt i teorikapitlet. ”Kritisk informasjon” er benyttet blant annet i forhold til det å vektlegge den mest sentrale informasjon i en sammensatt episode eller hendelse (Nafstad 1988). Nils sin gest er en konstruksjon av flere mulige trekk som kan skape en meningsdanning ut fra uttrykket. Sortimentet av artikulasjonssted og utførelsen ved denne gesten griper fatt i noe som kan antas er kritisk informasjon i forhold til tolkning av begrepet ledsaging. Slik kan gesten være en effektiv måte å formidle det Nils ønsker og en effektiv måte å få frem kritisk informasjon på.

Analysen har pekt på at det gestuelle uttrykket kan være en prosess der meningsdanning skjer med flere mulige fortolkninger. Gesten peker mot eller har mulighet til å framkalle bestemte skjema gjennom en opplevelse av fysiske spor av minner kan ha gitt om det å ledsage en person. Rekkefølgen på gesten følger en oppbygging som har betydning. Dette gir en referanse til en aktivitet som bidrar til å danne en forståelse. Denne måten å forstå meningsdanning på ved å fortolke ”som om” en bestemt aktivitet, peker derfor mot skjema for ledsaging, peker mot domenet ”forflytning” og gir føringer for danning av mening på basis av uttrykket.

At man i gesten kan se spor av aktiviteten betyr ikke at gesten er selvfølgelig eller at betydningen av gesten er opplagt eller selvforklarlig. Ikoniske element ved gesten gir potensiale for at uttrykket kan tolkes som den refererer til visse trekk ved en aktivitet. Gesten har visse ikoniske likheter knyttet til aktiviteten ledsaging. Disse trekkene peker mot at et skjema for å bli ledsaget, som blir vekket eller framkalt hos Inger ved at hun opplever et grep fra Nils sin håndflate rundt armen sin. ”Noe som oppleves som dette” blir det fysiske minnesporet som peker tilbake til aktuell handling – å bli ledsaget. Gesten er altså ikke tilfeldig: Det er grepet mellom hender som er sentralt og slik virker input fra gesten sammen med erfaringsinput og generisk kunnskap om ledsaging til at dette kan tillegges mening som et uttrykk for det å bli ledsaget. I en ledsageraktivitet vil kontakten mellom personene oppleves gjennom hendene/albue – og eventuelt gjennom personenes kroppside.

Dette er grunnen til at jeg omtaler kontakten mellom de to aktørens hender som *sentral informasjon*; dette kontaktpunktet blir *kritisk viktig informasjon* for å peke mot et skjema for ledsaging. Utvelgelsen av ikoniske trekk må være basert på sentrale informasjonsdeler.

I punkt 6.6.1 ble konvensjonelle leksikalske tegn fra NTS og TNTS for ledsaging presentert. I disse tegnene for forflytning/ledsaging er selve konstruksjonen av tegnene basert på ulike referanser til den aktuelle handlingen som betegnes. Tegnet LEDSAE-1 har et ikonisk element som kan referere til en hånd som griper om en annens hånd. Grepet om en annens hånd kan jamfør Taubs terminologi betraktes som en hand-size blend (Taub 2004). Når begge hendene så føres litt framover i rommet, ”som om” bevegelsen refererer til en person som fører en annen framover, gir dette et annet perspektiv (jamfør en bevegelse som kan omtales å danne en fullsize blend Taub 2004). Selv om en i tegnet LEDSAE-1 (se illustrasjonen av tegnet LEDSAE-1 i 6.6.1) kan se noen av disse ikoniske elementene som ligner den virkelige handling/aktivitet, så er de i tegnets utførelse et språklig uttrykk.

Som språklig uttrykk er grep og bevegelse annerledes enn i en reell aktivitet. I tegnet kan det grepet høyre hånd gjør om den venstre hånden, minne om et reelt grep om en annen persons hånd – men utførelsen er ikke lik og det leksikalske uttrykket har en noe annen bevegelse. I det leksikalske uttrykket er selve grepet rundt hånden og plasseringen en egen bestemt form. I tegnet har bevegelsen en retning fra venstre til høyre mens hendene samtidig føres noe framover – og denne bevegelsen er gitt som en fast bevegelse i dette språklige uttrykket uavhengig av hvordan bevegelsen i aktuell aktivitet er. I den ytre verden kan selve bevegelsen/forflytningen som ledsagingen refererer til, ha mange ulike utførelser og retninger. Uttrykket eller det språklige tegnet blir et symbol som refererer til en generell aktivitet – selv om deler av uttrykket kan sies å ha en direkte referanse til fysiske eller ikoniske trekk ved en persons utførelse av aktiviteten.

Selv om det er ikoniske trekk mellom aktiviteten og den referansen som viser til symbolet eller begrepet for ledsaging, er tegnet i seg selv konvensjonelt. Dette tegnet vekker bevissthet om et vist skjema. Uttrykket er et symbol og en representasjon for en handling. Tegnet LEDSAING-1 er slik konvensjonalisert og et språklig uttrykk.

I punkt 6.6.1 er det vist flere tegn fra NTS som alle er leksikalske tegn for forflytning og det å gå. Utgangspunktet for formen i tegnene GÅ-1, GÅ-2, LEDSAING-1 og LEDSAING-2 er at alle refererer til ulike variantene av trekk ved føttene eller kroppens bevegelse framover. Det er referansen til føttene ved forflytning som danner utgangspunkt for det mentale space som refererer til disse aktuelle tegnene i NTS.

Med gesten ”ledsaging på vinterføre” og tegnet GÅ-MED-MOBILITYSTAV ser man at begge disse uttrykkene benytter en annen del av kroppen enn føttene for å referere til forflytning. Begge disse uttrykkene viser spesifikt til døvblinde personers erfaringsverden. Det blir ikke referert til personenes føtter eller hele kroppen sin bevegelse, men til en kontakt med en annen person gjennom kropp og arm eller med opplevelsen av underlaget via en hånd som beveger en mobilitystav (hvit stokk). Denne observasjonen er interessant da den viser til at uttrykk som referer til hender som en del av input til blendingsprosesser for uttrykk for forflytning i døvblindes språklige gestuelle og tegnspråklige uttrykk.

I gesten *ledsaging på vinterføre* tar bevegelsen i ytringen fatt i og kombinerer et gestuelt uttrykk og en kroppslig opplevelse. Uttrykket blir utført og om elementene i dette uttrykket blir oppfattet er det en mulighet for å skape en sterk forbindelse og en god innfallsport til å etablere et mental space med forbindelse til aktuell mental representasjon som samtalepartneren ønsker å plassere i forgrunnen.

Teorier fra nevrolingvistikkk som vist til med Bråten (2004) peker også mot at fysiske erfaringer danner kognitive ”spor” som kan ha betydning for meningsdanning basert på fysisk aktiviteter og fysiske bevegelsesmønstre.

”Som om”-uttrykket utført i real space (I_2) er ikke et helt speilbilde av en situasjon, det er et utsnitt av situasjonen, her grepet om armen og bevegelsen opp (føttene og bevegelsen framover er her ikke med i uttrykket, heller ikke fysisk retning/orientering på den personen som utfører ledsagningen.) Så selv om forbindelsen ”som om” er tett forbundet med det mentale input fra utførelse av aktiviteten, er det bare noen trekk fra dette mentale space som vises i uttrykket Input I_2 .

Dette er noe som vil være interessant å gå videre inn i ved senere arbeid. For en oppfølgingsstudie vil det vært spennende å se på utførelse av bevegelse, tempo, grep, intensitet og ”uttrykk” i språklige ytringer for verb sett i forhold til utførelse av aktiviteter, gestuelle uttrykk og mimiske uttrykk for de samme begrep. Dette ville kanskje kunne bidra til grunnlagskunnskap om språklig utførelse i tegnspråk.

6.6.12 Å sette sammen informasjon til en helhet

Gesten *ledsaging på vinterføre* er en sammensatt bevegelse, noe som betyr at også rekkefølgen på gesten kan ha betydning for meningsdanningen og derfor må tillegges vekt. I barns språkbruk kan man oppleve utfordringene når dette ikke følges: Når småbarn setter sammen informasjon til en historie de vil fortelle, kan det være vanskelig å komme inn i hva det er som deres tema. Småbarn kan ofte griper fatt i det viktigste, og kan så fortelle sin historie med glitrende øyne: ” Feil sko! Mamma feil sko!”

For å forstå at dette er en artig fortelling, må man kjenne konteksten og vite hva som har skjedd, hva det er barnet og mammaen har lekt eller fortalt. Utsagnet fra barnet er en helt strippet versjon av hendelsen og mangler innledning, informasjon om hvem det var som var til stede, hvor de var, når det skjedde og hva som skjedde først. Uten denne rammen kan det være vanskelig å gripe fatt i det som er selve poenget i historien.

En person som ikke var til stede da episoden skjedde, må få flere informasjonsenheter for å kunne se sammenhengen eller forstå hva som var barnets historie. Men ofte er det slik at for en som var der da det skjedde og som har noe informasjon om "event space" kan selv en slik kortversjon av en historie gi klar og grei mening. Den korte historien kan være tilstrekkelig til å kunne glede seg over og samtale med barnet om hendelsen man har en felles referanse til.

Alle som deler hverdagepisoder med småbarn, vet at slik deres tidlige fortellerstil kan være slik. Når barn skal gjenfortelle viktige dagligdagse hendelser til andre, er det gjerne slik fortellingene kommer: korte og uten å gi fullstendig mening for mottakeren. En voksen må trå til med "oversettelses-bistand" og med å gi raske skisser av bakgrunnsinformasjon for at de "uinnvidde" som ikke kjenner opplevelsen, kan få med seg hva barnet snakker om. Når den andre blir gitt nok input til å kunne komme med inn i barnets samtale, går det ofte greit og med litt drahjelp kan trivelige samtaler komme i gang. Rammen må også være at samtalepartneren er villig til å strekke seg langt for å forstå en ivrig forteller.

Å få informasjon plassert innen en narrativ ramme med en oppstart og en slutt har betydning for forståelsen slik selve rekkefølgen på informasjonsdelene har betydning for meningsdanningsprosessen.

Det som småbarn griper fatt i og vil formidle, er ofte det som barnet har opplevd som en sentral del av den omtalte situasjonen. Det er ofte det som kan betegnes som den kritiske informasjonen barnet gir i sin korte temaversjon. Men når denne sentrale informasjonen kommer helt "strippet" og uten kontekst eller bakgrunnsinformasjon som kan ramme inn utsagnene, kan det bli umulig å plassere informasjonen for en som ikke har tatt del i hendelsen, eller kjenner barnets interesseområde akkurat denne dagen. "Apekatten hoppet oppå!", etterfulgt av jublende latter, er ikke et utsagn som det er lett å spørre videre fra. "Hoppet apekatten?" kan en jo spørre, men om neste input videre er "Ja" med en ny trillende latter, kan en fortsatt trenge mer innramming (eller hjelp fra en voksenperson) for å komme seg videre. Historien kan virkelig være verdt å fortelle videre, og med en kort oppdatering fra en voksen på hvor, hvem og hva, så kan det godt være at det barnet har sagt, virkelig er en god oppsummering av hendelsen.

Evnen til å velge ut kritisk informasjon er trolig en del av kognitiv ferdighet som utvikles tidlig, og som er grunnleggende for samtaleferdighet.

For å kunne presentere og oppfatte et tema, tar en i bruk kritisk informasjon. Utvelgelse og presentasjon av slik kritisk informasjon er noe en må konstruere. Den må velges ut og pakkes inn i en ramme av bakgrunnsinformasjon eller kontekst for å bli forstått. Det er en viktig ferdighet å kunne velge ut og presentere de komponentene eller de elementene som er det viktigste og sentrale, og å kunne sette dem inn i en ramme der de presenteres på en måte som den andre kan oppfatte. Dette er en grunnleggende kommunikativ ferdighet, som kan betraktes som basisen for å kunne presentere og oppfatte et tema. Og som vi ser selv småbarn klarer å trekke ut viktige og sentrale deler av informasjon.

Når kommunikasjonssituasjoner fungerer, kan det se ut som om kommunikasjonssituasjonen er basert på deltagerens grunnleggende ferdighet i å klare å trekke ut viktige og sentrale deler av kritisk informasjon ved situasjonen, for så å kunne presentere eller oppfatte et gitt tema. Barn gjør dette i talespråklig kommunikasjon, døve barn gjør det i sin tegnspråklige kommunikasjon, og døvblinde voksne gjør det både med konvensjonelle leksikalske uttrykk, gestulle uttrykk og også rekrutterte taktilte gestuelle-uttrykk. Dette er allment kommunikative ferdigheter og er basis for tolkning av gesten i også dette analyseekspelet.

I diskusjoner og treningssituasjoner med tolker som arbeider med døvblinde, har jeg ofte hørt at det blir pekt på *temaendringer* som et område der misforståelser lett kan oppstå. Informasjon som ligger i denne næranalysen av ett gestuelt uttrykk, kan kanskje være med på å peke på måter å fokusere og uttrykke informasjon på. Sammen med ferdigheter i blant annet det å kunne markere temaendring med diskurssignaler, vil en ved å se og beherske konstruksjon av gester, og i noen sammenhenger det å kunne veksle mellom å benytte leksikalske og gestuelle uttrykk, slik få et større repertoar for å kunne gripe fatt i de sentrale og viktigste inntrykk ved hendelser.

Å lære å fortolke og konstruere denne type gestuelle bevegelser basert på døvblindes livsverden og sansemessig taktil registrering kan synes å være en viktig delferdighet. Repertoar av både leksikalske og gestuelle uttrykk må knyttes til en utvelgelse av informasjon som er kritisk, sentral og tar hensyn til en viss presentasjonsmessig logisk rekkefølge.

Sett i forhold til denne gesten, og også for andre uttrykk, vil det være viktig å se etter de kjennetrekke ved situasjoner, opplevelse og gjøremål som refererer til den døvblindes livsverden når en baserer seg på presentasjon av hendelsen. Utvelgelsen av informasjon må være kritisk og rettet mot det mest sentrale. I denne analysen vises det til forflytning, og det er mange trekk som er involvert. For å framstille det som skjer kunne man gestuelt ha fokusert på mange trekk: En kunne ha grepet fatt i at ansikt, eller det at nesen, eller skuldrene beveger seg framover når man forflytter seg framover eller oppover, en kunne ha grepet fatt i avstanden mellom en selv og den som hjelper en, og det at denne avstanden blir mindre når en trenger spesiell støtte, etc, etc. En kunne ha grepet fatt i bevegelsen til føttene, retninger personene sto/beveget seg i, etc. Det som gjøres, er imidlertid at man griper om albu og håndledd. Dette må sies å være en helt sentral del av opplevelsen ved ledsaging. Den kritisk informasjonen velges. Og dette må sies å være en viktig kommunikativ ferdighet: Man foretar en klar og tydelig utvelgelse av informasjonenheter for det man ønsker å formidle. Dette er en sentral ferdighet for både talespråk, tegnspråk og taktilt tegnspråklig kommunikasjon. En slik kommunikativ kompetanse er grunnlaget for at vi kan tilpasse oss i interaksjon med samtalepartnere.

En må lære å se den taktile informasjonsmuligheten i bruken av taktilt tegnspråk. Et parallelt eksempel kan hentes fra fagområdet mobility. Når mobilityinstruktører skal instruere blinde og døvblinde, velger de holdepunkter for en rute ut fra det den blinde oppfatter av omgivelsene, ikke ut fra det en seende person oppfatter (Elmerskog et al 1993). Det å si "ta til høyre etter postkassestativet" kan være et godt landemerke for en seende person som ser visuelle signal og bruker visuelle kjennemerker. Men disse signalene er ubrukelig for en blind eller en døvblind. Fysiske landemerker som en kan bruke for å orientere seg i omgivelsene, må da i så fall være noe en kan kjenne eller føle. Eksempelvis noe i veibanen som en fysisk kant, en dump, eller at man retter oppmerksomhet mot et endret underlag mot føttene. Andre typiske "landemerker" kan være endret vindtrekk eller temperatur når man passerer forbi et hus eller vegetasjon eller sanseinformasjon fra ventilasjonsanlegg som gir spesiell lukt, eller andre signaler som kan være kritisk informasjon ut fra døvblindes livsverden og evne til å registrere omgivelsene. For å ta dette i bruk som mulig innfallspport til å gi informasjon om omgivelsene må man tenke over hva som kan være kjennemerker på henholdsvis sommerføre og vinterføre, hva kan fungere når man kommer til fots, med bil eller ved annen transport. En må bygge opp informasjonen rundt kjennemerker som den døvblinde kan nyttegjøre seg av og orientere seg ut fra.

En tilsvarende tilpasning til døvblindes erfaringer kan sees i *ledsaging på vinterføre*, der de bevegelser og fysiske erfaringer døvblinde forholder seg til ved forflytning med ledsager, tas i bruk. På en måte følger konstruksjonene av bevegelsen elementer fra en fortellingsstruktur eller et narrativkonsept: ”Når det blir gjort slik..., så gjør vi..., så kjennes det ut slik...” Del for del følger uttrykket rekkefølgen i en aktivitet; forestillingen kan bygges opp i forhold til rekkefølge i en aktivitet. Ved at gestens uttrykk baserer seg på elementer fra et hendelsesforløp og på en konkret utførelse der en følger de kroppslige inntrykkene fra en hendelse, skapes grunnlag for en meningsdannende prosess.

Det å lære og å utføre dette som kommunikasjonsferdighet, innebærer språktilegnelse og ordforråd/tegnforråd og syntaktisk kompetanse i den aktuelle språkkoden, det være seg talespråk, tegnspråk eller taktilt tegnspråk. Det å lære et språks potensiale og kommunikasjonskodens muligheter, innebærer for taktilt tegnspråk å kunne benytte gode versjoner av både leksikalske og gestuelle uttrykk. Det innebærer også kunnskap om hvilke tegn fra NTS som kan være problematiske å bruke i sammenhenger der betydning ikke kommer fram fordi kritiske deler av tegnet, som munnbevegelser eller ansiktsmimikk, ikke oppfattes. Det innebærer også kunnskap om konstruksjon og bruk av gester.

Utvelgelsen av uttrykk må tilpasses det at leksikalske tegn som er tydelig brukt i visuelt tegnspråk kan være mindre tydelige i taktil utførelse – jamfør analyse av samtalesekvensen *Min gode venn* i kapittel 6.4. Har så vi at Arne tar i bruk flere tegnversjoner pluss en bokstavert versjon av betydningen ”hilse”, kan dette forstås som om han ønsker å sikre seg at han blir oppfattet ved å tilrettelegge for at det gis en god taktil oppfattelse av sine ytringer. Den samme mekanismen, utvelgelse av kritisk informasjon tilpasset en taktil tegnspråklig modalitet, kan ligge til grunn for at formidlingen av et tema om ledsaging lykkes selv uten mye introduksjon og forklaring i tillegg til gestuelle bevegelser. Med denne konstruksjonen lykkes tegneren med å gripe de sentrale og taktile bevegelsene ved den situasjonen han refererer til, og å utvikle uttrykk tett opp til det samtaledeltagerne nettopp har erfart i ”event-space”. Slik blir uttrykket meningsbærende og bygger på og er utviklet på bakgrunn av døvblindes kultur, døvblindes sansemodalitet, tilgjengelig kommunikativt repertoar og døvblindes spesielle erfaringsbakgrunn.

Forståelse støtter seg til uttrykkets måte å henviser til ”som om” man utførte en bestemt aktivitet. Utførelse av gesten har et visst preg av det å ”å kjøre en film av bevegelsen i aktiviteten”. Denne gesten

- tar i bruk ikoniske trekk ved aktiviteten og handlingsrekkefølgen i den
- bruker en logisk narrativstruktur eller rekkefølge i måten å vise til aktiviteten
- benytter kroppslige spor og erfaringer
- bruker døvblindes egne referanser ut fra en taktil livsverden
- tar i bruk den taktile kommunikasjonskanalens muligheter
- tar i bruk kommunikativ kompetanse/repertoar av rekrutterte taktile-gestuelle elementer
- har en betydning som er avhengig av konteksten

Ytringen må sees i en språklig og kontekstuell sammenheng som gir en tolkningsramme for gester og språklige uttrykk. Dette gjelder alle ytringer og vil også gjelde for tolkningen av gesten som er presentert her.

6.6.13 Oppsummering

Dette er en næranalyse som har tatt for seg et gestuelt sammensatt uttrykk som det tok knapt to sekunder å utføre i en samtale mellom to døvblinde tegnspråksbrukere. Hva kan denne type analyse av prosesser knyttet til meningsdanning i en dialog bidra med?

Jeg har sett hvordan uttrykket kan studeres ut fra delsekvenser, og jeg har slik forsøkt å avgrense informasjonsdelene for å kunne fokusere forhold som kan ha en funksjon som forgrunn (trajektor) eller som en bakgrunn (landmark). Dette har jeg løftet videre opp for å se hvilke potensialer input fra Fauconnier og Turners modell av mentale rom kan bidra i forhold til å forstå meningsdanningsprosessen og uttrykket. Jeg har også sett på måten mentale rom samvirker i en meningsdanningsprosess med utgangspunkt i hvordan de har pekt mot mulige forbindelser for å oppfatte og forstå et taktilt gestuelt uttrykk. Prosessen er studert med en tilnærming som først drøfter konstruksjon av tegnet (fra posisjonen til den som utfører gesten) og så fra posisjonen til den som er mottaker i kommunikasjonssituasjonen.

Det gestuelle uttrykket er en type uttrykk jeg ikke har sett beskrevet i annen litteratur om døvblindes kommunikasjon. I konstruksjonen av en gest blir den andres kropp tatt i bruk for å forme uttrykket.

I denne analysen av en meningsdanningsprosess knyttet til et sammensatt gestuelt uttrykk, har jeg forsøkt å vise hvordan informasjonsdeler kan tolkes i en dynamisk prosess. Bruk av språk er en dynamisk og aktiv konstruksjonsprosess. Jeg vil oppsummere og drøfte noen av premissene for forståelse av denne næranalysen av et uttrykk. Først i forhold til en metodisk tilnærming til analysen av denne gesten i en taktil tegnspråklig modalitet:

- Næranalyse åpner for å se sentrale trekk ved både det aktuelle kommunikative uttrykket, men også for å se mot mer generelle trekk ved kommunikative uttrykks funksjon og konstruksjon.
- Næranalyse gir mulighet til å se trekk ved utførelse som ikke er tilgjengelige uten helt presist å følge utformingen av uttrykket.
- Mulighet for å studere gestuelle uttrykk i bilde-for-bilde-analyse gir oppmerksomhet om detaljer ved utførelse og konstruksjon av gestuelle uttrykk. Dette vil ikke direkte observasjon, videoanalyse eller slow-motion avspilling gi på samme måte.

Denne type næranalyse av et gestuelt uttrykk har gitt resultat som jeg vil oppsummere slik:

- Analyse i forhold til blendingsprosesser kan gjøres for gestuelle uttrykk i TNTS.
- Analysenivå som involverer blandingprosesser, er nyttige for taktil tegnspråksforskning og for studiet av tegnspråklige virkemidler og meningsdanning. Å vurdere de mentale space involvert i meningsdanningsprosesser gir et verktøy for å analysere gestuelle uttrykks konstruksjon og betydningsfunksjon.
- Å dele opp av gest for å analysere de enkelte sekvensene kan tilføre kunnskap om både formmessige aspekt og semantiske forhold.
- Analysenivå som involverer fokusering (trajector-landmark) er nyttige for taktil tegnspråksforskning og for studiet av tegnspråklige virkemidler. Det sier noe om tolkningsmuligheter og betydningspotensiale
- Næranalyse kan tilføre nyttige perspektiv både til forhold ved en gests interaksjons- og meningsdanningsperspektiv
- Næranalyse gir mulighet til å se flere deler av et gestuelt uttrykk, som for eksempel å avdekke metaspråklige deler av gesten – eksempelvis grep som gjør at en kan kjenne den andres grep.
- Gester kan fungere som input tilsvarende leksikalske konvensjonelle input ved at de peker mot forståelse. Gester kan også fungere på en annen måte enn leksikalske uttrykk for å danne forståelse.

- Gester er kroppslig utførte uttrykk, og det er mulig å se mot forklaringsmåter fra hukommelse og lagring av inntrykk i kroppslige bevegelser og aktiviteter (*episodic memory*). Med dette som innfallsvinkel kan en se mot en mulig annen vei fram til en bevisst kognitiv meningsdanningsprosess for gestuelle uttrykk enn for leksikalske språklige input lagret i språklig hukommelse. Gestuelle uttrykk kan ha støtte i en annen oppfattelsesprosess enn det leksikalske uttrykk og input har. Næranalyse kan bidra til å peke mot disse forholdene.

Analyse av denne gesten har tilført kunnskap om bruk av TNTS som kan oppsummeres slik:

- I TNTS kan den andre personens hånd/arm ikke bare brukes til å snakke **i** men også **med**. Dette er en del av det språklige inventaret eller repertoaret som finnes til rådighet i TNTS.
- Berøring av den andre har en språklig funksjon. Denne type gestuell konstruksjon kan formidle informasjon som mottaker kan danne mening av.
- Grep om den andres kropp kan ha en annen betydning enn det å konkret referere til den annens kropp.
- Det å gripe mot samtalepartnerens arm eller kropp kan i taktilt tegnspråk være å ta i bruk et konvensjonalisert signal med en språklig funksjon. Denne type gestuelle uttrykk velger jeg å betegne som *rekrutterte, taktile gester*. Ut fra mitt materiale ser dette ut til å være en del av døvblinde personers tegnspråklige repertoar.
- I dialoger kan *rekrutterte, taktile gester* ha en sentral informasjonsfunksjon ved oppbygging av et tema og kan ha en kompleks og temporal uttrykksform.
- Uttrykk med fysisk involvering av egne hender og mottakers hender kan anvendes i gestuelle uttrykk og gi grunnlag for danning av et midlertidig delt forståelsesrom.
- Denne type gestuelle uttrykk kan ha mulighet for flertydighet og åpne fortolkninger

Meningsdanning må sees opp mot kontekst og generell kommunikasjonskompetanse og sosiokulturell tilpasning. For å analysere forståelse må en sette uttrykket inn i en sammenheng:

- Informasjon om *kontekst*, både ut fra pågående samtale og ut fra en større samtalesituasjon med kjennskap til aktuell informasjon om hverandre og aktuell samtalsituasjonen gir input til forståelse
- Også ut fra *språklig kompetanse* kan man se moment som bidrar til forståelse. At denne gesten så lett synes oppfattet i situasjonen, kan kanskje forklares ut fra den språklige bakgrunn mine informanter har: Fordi de har tegnspråk som førstespråk har de en innarbeidet bruk av et stort potensiale til meningsdanning ut fra signaler om skiftende perspektiv og en bevisst bruk av rom. Dette er noe man blant annet utnytter i tegnspråkfortellinger og poetiske uttrykk på NTS, som kan inneholde raske skiftninger i perspektiv og utvikling av perspektiv og innhold gjennom serier av blends som introduseres med små nyanser i tegnspråklig artikulasjon, ved endringer i kroppslig posisjon, blick og andre virkemidler. Tegnspråk har en rik tradisjon for denne type virkemidler (Taub 2001). Som primært tegnspråklige personer befinner mine informanter seg innenfor en slik språklig tradisjon der dette er mulige og sentrale trekk ved språkbruk.
- Som vist i analysen, tar også gesten i dette eksemplet utgangspunkt i sentrale informasjonsdeler av en aktivitet som er forankret i en *sosiokulturell* virkelighet for informantene. Måten dette gjøres på, vil også kunne bidra inn mot en meningsdanningsprosess.

Gjennom analyse har man ikke tilgang til hva Ingers forståelse virkelig var eller hva hun tenkte i denne situasjonen. Denne analysen (med å følge elementene og prosessen i en blendingsmodell) prøver å skissere prosessen fram til en forståelse eller et midlertidig delt forståingsrom. Drøftingene knyttet til blended space som denne delanalysen presenterer, peker mot informasjonsenheter hentet både fra det konkrete uttrykk og fra konkret samtalsituasjon som bidrag til en mulig meningsdanningsprosess. Modellen åpner også for at opplysninger fra den enkeltes individuelle nettverk samlet i generic space kan bringe inn enheter av informasjon som ligger utover det en kan knyttet direkte til det kommunikative møtet man tar del i eller observerer. Både leksikalske og gestuelle uttrykk kan vekke assosiasjoner og gi oppfatninger som peker mot prosesser av meningsdanning som bare det enkelte individ kan vite om.

Å konstruere et uttrykk som gir forståelse

Analysen peker mot noen premisser for å danne et gestuelt uttrykk som kan gi en forståelse:

- Å gripe fatt i og velge ut kritisk informasjon for konstruksjon av gestuell utførelse er trolig viktig.
- Å forme gestuell utførelse i en handlingsmessig logisk sekvensiell rekkefølge er trolig viktig.

Gestuelle uttrykk kan gi en meningsdanningsprosess (de kan utvikle en blend og når den er etablert utvikles videre - "run the blend"). Jeg har pekt mot prosesser som bidrar til at når et skjema er etablert, kan men raskt oppfatte skiftninger og utvikling av nye og flere perspektiv ut fra en etablert forståelse.

6.6.14 Videre utprøving – noen avsluttende kommentarer

De mulige betydninger som springer ut av min analyse av meningsdanningsprosessen er selvsagt bare å betrakte som hypoteser. Jeg har ikke tilgang til hva samtalepartnerer i samtalsituasjonen tilla og fortolket som det gestuelle uttrykkets mening. Et uttrykks betydning og fortolkning for de som er i en samtalsituasjon er selvsagt situasjonsbetinget.

Etter å ha analysert dette uttrykket i detalj i lang tid, tok jeg kontakt med begge informantene som deltok i denne aktuelle samtalsituasjonen, og fortalte at jeg arbeidet med å studere en samtale mellom dem. Jeg presenterte ikke mitt svar eller oversettelse av dette uttrykket, men jeg ga en litt omstendelig innledning til hvilken samtalsekvens det var jeg analyserte. Jeg kunne ikke vise mine døvblinde informanter videoopptaket, men jeg kunne beskrive det jeg betraktet. Jeg startet med å ramme inn samtalen ved å vise til dagen da opptaket skjedde. Jeg snakket om hvordan de hadde møttes, om arbeidet med studentene som kom for å ledsage dem til hotellet den dagen, og om at de måtte komme seg fram igjennom snøkaoset etter nattens snøstorm. Så viste jeg til møtet mellom Nils og Inger der de hadde snakket sammen i hotellresepsjonen like etter ankomsten, og at jeg spesielt hadde sett på hvordan de hilste på hverandre og snakket sammen. Jeg presiserte at det var en hyggelig samtale og at de forsto hverandre godt. På denne måten ville jeg sirkle inn hva det var jeg snakket om, og konteksten for det spørsmålet jeg hadde til dem fra denne samtalen.

Da det var presentert, fortsatte jeg med å peke på meg selv. ”Hvis jeg er Nils” (sa jeg og pekte mot meg selv) ”så gjør han....” (her viste jeg uttrykket på og med deres hånd). Jeg gjentok uttrykket flere ganger, langsomt og tydelig. ”Hva betyr det?” spurte jeg både Inger og Nils. Begge gikk inn i en diskusjon med meg om betydning av et uttrykk som dette, og begge kom ganske raskt opp med at dette handlet om forflytning. De ga på forskjellig måter uttrykk for noe som jeg mener samsvarer med min forståelse av uttrykket basert på analyse. Nils tilføyde en beskrivelse av situasjoner der dette uttrykket kunne gi en betydning, nemlig ved forflytning der føreforholdene er vanskelige og man må være påpasselig. Nils bokstaverte så uttrykket ”besværlig” med tohåndsalfabet. Hans fortolkning av uttrykket var der det var ”en slik forflytning er det er besværlig å ta seg fram”, altså der det ikke var lett bevege seg, der en trenger hjelp og der en må være forsiktig.

Inger lo da jeg presenterte gesten. I samtalen med meg beskrev hun den dagen videoopptaket var gjort, og hun husket det godt, det var riktig: Det var den dagen da det var vanskelig å gå gjennom byen. Hun fortsatte å snakke om minnene fra dagen og ga ikke så mye tilbakemelding på mitt spørsmål om betydning av gesten ut fra et metaspråklig perspektiv. Men gjennom å gå rett inn i en videre fortolkning av denne situasjonen, kom Inger indirekte med en forklaring som gikk i samme retning som min analyse. Hver gang jeg viste gesten, bekreftet hun med å si at det var riktig. Hun husket det også: Det var mye snø, og så vanskelig både for henne og ledsagerne å ta seg fram.

Jeg ble lettet da mine analyser var i tråd med informantenes oppfatning og beskrivelse av betydningen av gesten og forståelsen av sin samtalsituasjon. Måneders analysearbeid hadde gitt meg innblikk i noen biter av en mulig meningsdanningsprosess som de intuitivt og ubesværet håndterte i praktisk samtale da gesten ble utført og i en metaspråklig diskusjon om gesten og samtalsituasjonen flere år etter at ytringen ble uttalt.

Jeg oppfatter at selve uttrykksformen er konvensjonalisert som et språklig virkemiddel: Å ta på den andre og å ta i bruk den andres hånd er i TNTS konvensjonalisert som et språklig repertoar. For å kunne si noe om selve uttrykket er konvensjonalisert, må videre utprøving med flere informanter til. At det i dette gestuelle uttrykket er element ved utførelsen som peker mot at deler av dette uttrykket kan sies å være så fast etablerte at de kan ha en betydning som kan fungere også som konvensjonalisert er en mulig hypotese. Dette kan ikke besvares ut fra mitt materiale og min metodiske tilnærming.

Det jeg imidlertid kan konkludere med, er at det synes som om at der det er hensiktsmessig for informasjonsflyt eller informasjonskonstruksjon, har man i norsk taktilt tegnspråk inkludert bruk av den andres hånd/kropp i gestuelle uttrykk. Det å ta i bruk – rekruttere – den andres hånd i en gest er en konvensjonalisert mulighet for kommunikasjonen/dialogen mellom døvblinde tegnspråkbrukere. Denne måten å forme et gestuelt uttrykk på er en egenartet del av TNTS og er ikke tidligere beskrevet verken for NTS eller andre arbeid på taktile tegnspråk.

Oppsummering og konklusjon

Avhandlingen er bygd opp rundt to problemstillinger med flere underspørsmål. Avslutningsvis er det på sin plass å oppsummere analysene

7.1 Arbeidsform tilpasset problemstillingene

Min avhandling er et innledende arbeid på et fagområde som er lite beskrevet og studert fra før. Det er på mange måter en takknemlig oppgave å få være en av de første som studerer et fenomen. Det gjør at jeg gjennom mitt arbeid har fått anledning til å utvikle og løfte fram ny kunnskap. Mitt arbeid gir mange svar på de spørsmålene jeg stilte innledningsvis.

Det har gitt helt spesielle utfordringer at metodiske og vitenskapelige tilnærminger i liten grad er prøvd ut for studiet av taktilt tegnspråk. Mitt arbeid har vært krevende i forhold til at mange utfordrende avklaringer måtte gjøres underveis. Å studere samtaler på TNTS er å studere multimodal språkbruk, noe som blant annet har krevd en bred tilnærming til hva som skulle inkluderes av språklige uttrykk i analysene. Det har også vært en utfordring å vurdere hva som kunne tas for gitt, hva som måtte beskrives og hvordan jeg skulle utvikle analysemetoder og framstillingsformer som kunne tilpasses et høyt presisjonsnivå. På et nytt fagområde er en systematisk beskrivelse og detaljerte analyser nødvendig for å avklare og plassere rammene for studien.

Mine to hovedproblemstillinger er fokusert om sentrale funksjoner ved dialoger på TNTS. Problemstillingene er anvendt og drøftet på basis av et materiale som i hovedsak består av videoopptak fra samtaler mellom fire døvblinde informanter som har TNTS som sin primære kommunikasjonsform. Samtalematerialet har jeg supplert med opplysninger som er samlet inn ved det som jeg har omtalt som en ”informantsamling”.

Tilfanget av materialet vurderer jeg som tilstrekkelig og egnet i forhold til mine problemstillinger. Hele datamengden og innsamlingsprosessen har fungert som et bakgrunnstykke for mitt arbeid, selv om det bare har vært rom for å analysere en mindre del av materialet i detalj. Metodisk mener jeg det har fungert godt å supplere analyser av dialogtekster fra samtalematerialet med andre data, som blant annet intervjudata.

Proessen med datainnsamling av samtalematerialet og arbeidet knyttet til det jeg har omtalt som en ”informantsamling”, har vært viktig for mitt analysearbeid. Det har vært arbeidskrevende å framskaffe samtalemateriale og å utarbeide tekniske løsninger knyttet til innsamling og analyse av materialet, men det har hatt en positiv effekt i forhold til gjennomføringen av analysene. Bakgrunnskunnskap jeg fikk ved datainnsamlingen var av stor betydning for studiet av meningsdanningsprosesser. Gjennom utprøving, deltaking og tilstedeværelse i innsamlingsfasene har jeg fått innspill og erfaringer med materialet og samtalesituasjonene som har vært nyttige for analysearbeidet. Arbeidsprosessen ga erfaringer som har påvirket utvalg av materiale for analysene og gitt muligheter for å se koplinger mellom ulike situasjoner og reaksjoner. Slik har datainnsamling og analyseprosess gjensidig påvirket hverandre og bidratt til kunnskapsutvikling som har gitt noen svar på mine problemstillinger.

Å omtale informantene og informantsamlingen gjør meg ydmyk. Mitt arbeid baserer seg på stor velvilje fra mange personer. Innspillene fra informantene har vært spesielt verdifulle. De fire informantene jeg har samarbeidet med, har gitt mange kommentarer, tilbakemeldinger og refleksjoner i forhold til arbeidet med analysene. Språkbruk er situasjonsavhengig og personavhengig. Informantsamlingen var nyttig fordi den ga informantene mulighet til å reflektere over hva de mente de gjorde og hva de faktisk gjorde i samtalesituasjoner. Både innsamlingen av samtalematerialet og informantsamlingen var inspirerende arbeidsfaser i avhandlingsarbeidet og krevde et godt støtteapparat og velvilje for å få i havn. Det å eksperimentere med aspekter ved samtalesituasjonen – som for eksempel å prøve ut om flere enn to personer kunne snakke sammen samtidig – ga også tilgang til verdifull informasjon og data til videre kunnskapsutvikling.

Jeg har utviklet gruppeintervju blant døvblinde som en ny tilnærming til studiet av taktile tegnspråk. Det å vurdere mulige tilnærminger og arbeidsprosesser, metodenes validitet og reliabilitet har vært en spennende utviklingsprosess både faglig og arbeidsmessig. Jeg vil fremheve at de metodiske refleksjonene og utvikling av metoder for datainnsamling og analyser for studiet av TNTS må betraktes som et resultat av avhandlingsarbeidet. Dette er et område jeg håper å kunne få være med å utvikle videre. Jeg håper at ikke minst metoddelen av min avhandling kan komme til nytte for videre arbeid innen feltet.

7.2 Teoretisk bakgrunn for analysene

Å utvikle en teoretisk forankring for avhandlingen har vært en lang prosess. Startpunktet for denne forankringen kan på en måte trekkes så langt tilbake som til startpunktet for min egen yrkeskarriere med studier og bruk av tegnspråk. I innledningen til avhandlingen fortalte jeg om første gang da jeg som tenåring så en samtale mellom døvblinde. Kommunikasjonsutfordringer i møte med døvblinde har opptatt meg i hele mitt yrkesliv. Mange års delaktighet i arbeid med NTS og TNTS har gitt meg et faglig engasjement basert på undring og nysgjerrighet på hvordan TNTS og NTS utføres og forstås. Praktisk erfaring og teoristudier har gitt innsikt i et område og en forforståelse som ligger bak utformingen av de to problemstillingene som er grunnlaget for avhandlingen. Problemstillingene fokuserer både på hvordan den språklige interaksjonen utformes, og på hvordan interaksjonen mellom partene skaper mening for dem. Problemstillingene reflekterer ferdigheter og kompetanseområder som er helt sentrale når det gjelder å etablere gode samtalesituasjoner i møter med døvblinde brukere av taktilt tegnspråk.

De to problemstillingene mine er begge grunnleggende og deskriptive i forhold til å studere hvordan TNTS utføres. Strukturen og rekkefølgen i problemstillingene er utformet slik at problemstilling I gir grunnlag for å kunne gå inn i analyser og drøfting av den sentrale problemstilling II. I og med at forskningsobjektet mitt var så lite beskrevet i utgangspunktet ble denne todelingen og rekkefølgen på problemstillingen nødvendig.

Det brede forskningsfokuset kan sies å ha hatt både positive og negative konsekvenser for avhandlingen. Det må innrømmes at både i omfang og i sidetall ville arbeidet tjent på å ha hatt et smalere fokus. Jeg mener imidlertid at jeg har lyktes med min tilnærming. Via den kunnskapen som undersøkelsen av fysiske grenser for tegnrommet og tilbakemeldingssignaler ga, ble jeg i stand til å utvikle analyser som fokuserer på meningsdanning i samtaler på TNTS. Problemstilling II er innledningsvis presentert som avhandlingens sentrale spørsmålsstilling, og jeg har gjennom arbeidet fått belyst flere av de sentrale delspørsmålene knyttet til den. Når arbeidet nå er gjort, er jeg glad for det brede perspektivet avhandlingen fikk. Jeg ser at jeg gjennom den har kommet fram til funn og etablert et grunnlag for videre arbeid med mer spesifikke problemstillinger og teoretiske tilnærminger innenfor området.

I kapittel 2 gjør jeg rede for døvblindhet og kunnskap om døvblinde som en gruppe. Studier av TNTS er et felt som har en relativt kort vitenskapelig tradisjon. Jeg har derfor gitt en kortfattet presentasjon av feltet der TNTS og døvblindes kommunikasjon settes inn i en historisk sammenheng. Jeg har her løftet fram forhold som jeg anser som relevante for mine problemstillinger. I løpet av stipendiatperioden har jeg besøkt og arbeidet ved flere av de bibliotekbasene og institusjonene som arbeider spesifikt med fagområdene døvblinde og tegnspråklig kommunikasjon. Dette har gitt tilgang til mye relevant materiale som ikke er lett tilgjengelig eller samlet – omtalt i kapittel 2. Jeg håper denne delen av avhandlingen kan komme til nytte også i andre sammenhenger.

Den teoretiske tilnærmingen presentert i teorikapittel 3 har vært en arbeidskrevende prosess å utvikle. Mine problemstillinger er belyst med en tverrfaglig og bred tilnærming. Samtaler med TNTS ser jeg ut fra en forståelse beskrevet innenfor rammen av ”interaksjon, kommunikasjon og språk”. Jeg har valgt samtaleanalyse som en fruktbar måte å gå inn i mitt samtalemateriale på, da det er glimt fra hverdagslige samtalesekvenser som er materialet, og det er dialogprosesser som er i fokus. Språklig kommunikasjon forstår jeg innen en sosiokulturell og sosialkonstruksjonistisk ramme der begrepene livsverden og sosialt konstruert virkelighet er sentrale for å forstå den måten språk i bruk fungerer på. For å belyse problemstilling II har jeg imidlertid ansett det som nyttig og nødvendig å utvide den teoretiske tilnærmingen med kognitiv lingvistikk. Slik utvikler jeg en vitenskapsteoretisk tilnærming tilpasset mine problemstillinger som skal favne både form og innhold i samtaleprosessen.

Med min teoretiske og analytiske tilnærming kombinerer jeg teorier egnet for mine problemstillinger. Tilnærmingsmåten er tverrfaglig når jeg prøver å nærme meg et analysenivå som ikke nås med bruk bare av én tilnærming. Mine problemstillinger inviterer til en tverrfaglig basert tilnærming til multimodal språklig interaksjon. Å ha bidratt til å utvikle analysemåter ut fra min teoretiske tilnærming til TNTS mener jeg representerer et bidrag til fagområdet språkvitenskap.

7.3 Oppsummering i forhold til problemstilling I

Problemstilling I fokuserer på de ytre og fysiske rammene for utførelse av TNTS. Delanalysene og resultatene er presentert og drøftet i analyse- og drøftingskapittel 5. Taktilt tegnspråk forutsetter en fysisk kontakt mellom samtalepartnerne og innebærer at den fysiske

rammen for kommunikasjonen avgrenses av samtalepartnerens ”rekkevidde”. Mine resultater er grunnleggende beskrivelser av de fysiske rammene for bevegelsesrommet som er tilgjengelig for bruk av TNTS. Jeg beskriver blant annet det fysiske tegnrommet, artikulasjonssted og retning i tegnføringen i TNTS.

I første delanalyse (5.2) dokumenterer jeg bruk av flere samtaleposisjoner. Sittende samtaleposisjon og stående samtaleposisjon er de vanligste i mitt materiale. Men jeg har også funnet bruk og tilpasninger ved andre samtaleposisjoner. Noen av disse er, så vidt jeg vet, ikke beskrevet tidligere. I mitt materiale er bruk av begge hender, såkalt dobbel artikulatur, det vanligste. En del av den fysiske kontakten som kan observeres i samtalsituasjonene, er fysisk kontakt ved berøring mellom føtter og kroppsside.

Analyser av de ytre grensene for tegnrom i TNTS i mitt materiale er presentert i kapittel 5.3. Jeg inndeler det fysiske rommet med utgangspunkt i den enkeltes kropp, videre framover i rommet til det som betegnes som ”nøytralt tegnrom” og helt fram til den andres kropp. Aksene for tegnrommets tredimensjonale utstrekning benyttes for inndeling i tegnrommet ved i alt ni soner. Min analyse viser at de ytre grensene for tegnrom kan dokumenteres som et større fysisk tegnrom enn tidligere beskrevet, både i forhold til teori om visuelle tegnspråk og andre taktile tegnspråk. Konkret viser mine funn at tegnrommet i TNTS utgjør et langt større fysisk rom enn det som er beskrevet for utførelse av taktilt ASL.

I 5.4 følger jeg opp analysene av de fysiske grenser ved tegnrommet ved å drøfte hvilke artikulasjonssteder som benyttes i dialogene. Mine funn viser her at artikulasjonsstedene inkluderer et bredt repertoar av steder både på talerens egen kropp, på den andres kropp og i de ulike sonene av det tilgjengelige tegnrommet. Analysene viser varianter der samtalepartnerens kropp og hender aktivt trekkes inn som artikulasjonssted. Dette er et uttrykksrepertoar og en språklig uttrykksmåte som så vidt jeg vet ikke er beskrevet tidligere verken i norsk tegnspråk eller i andre visuelle eller taktile tegnspråk.

Min analyse av bruk av tilbakemeldingssignal i TNTS (delanalyse 5.5) er å betrakte som et innledende arbeid. Resultatene mine indikerer at det finnes et større repertoar av tilbakemeldingssignaler enn det andre arbeid med taktile tegnspråk beskriver. Selv om materialet er begrenset, er det interessant at detaljanalysen i 5.5 viser bruk både av taktile, visuelle og auditive tilbakemeldingssignal, og en bevisst bruk av berøring og det fysiske rom når det gjelder å utforme tilbakemeldingssignaler. Her vil det etter min mening være interessant å gå videre for å utdype beskrivelsen av uttrykksformene, både når det gjelder

tilgjengelig repertoar og funksjon. Utførelse og utformingen av tilbakemeldingsuttrykk er åpenbart prosesser som påvirker taler så vel som mottager. Delanalyse 5.5 gir innspill til arbeidet med de videre analysene i forhold til til problemstilling II, men resultatene av mitt arbeid er langt fra uttømmende når det gjelder å beskrive den måten tilbakemeldingssignal i TNTS kan utføres og registreres på.

I delanalyse 5.6 problematiseres det om samtaler med TNTS utelukkende kan være dyadiske, eller om det er mulig med flere enn to samtaleparter i en samtale med TNTS. Delanalysen illustrerer det potensial for tilpassing og utvikling som menneskets kommunikasjonssevne innebærer. Eksperimentet i delanalyse 5.6 viser at rammene for kommunikasjonssituasjonen med TNTS ikke nødvendigvis må være avgrenset til dyader.

7.4 Oppsummering i forhold til problemstilling II

I kapittel 6 presenteres resultatene fra analysene som drøfter interaksjon og meningsdanning i et utvalg samtalesekvenser.

I kapittel 6.2 har jeg analysert tur og turtakingsaspekter ved en samtale som innledes med en hilsesekvens. En samtaleanalytisk studie av en hilsesituasjon innebærer at man studerer en språkhandling der samtalesituasjonen kan antas å være påvirket av en sjanger, og der utførelsen av språkhandlingen avspeiler en bestemt sosiokulturell forståelsesramme. Delanalysen viser hvordan samtaleforløpet er påvirket av både norsk og NTS, og hvordan initiativ og respons framforhandles i dialogen. Forhandlingsprosessen i samtalesituasjonen har til dels preg av en samkonstruksjon. Analysene viser hvordan mine informanter gjennom fysisk kontakt og de konkrete rammene for dialogen bevisst utnytter tegnrommet og kroppslig bruk av grep for å skape rask turveksling, interaksjon og samtaleflyt.

I delanalyse 6.3 har jeg studert forhandling knyttet til interrogative sekvenser fra et utvalg samtalesituasjoner. Resultatene viser bredden i det repertoaret TNTS har for å uttrykke interrogative strukturer. Noen av mine funn svarer til det man har funnet i studier av svensk og amerikansk taktilt tegnspråk. Jeg vil spesielt framheve funn som viser til hvordan tegnrommet utnyttes for å få fram en interrogativ struktur. At hendene føres *fram* og holdes *statisk i ro* i tegnrommet i retning *mot* samtalepartner, er eksempel på signal om ytringen er ment som et spørsmål. Jeg ser også at bruk av *korte pauser* og til dels også at *brudd i fysisk kontakt*, er eksempler på utforming av en interrogativ konstruksjon som kan innlede oppstart

av et nytt samtaletema. *Endring av grep om den andres hender* er også et signal om at taleren ønsker en respons på et spørsmål.

I delanalyse 6.4 har jeg gått videre inn i analyse av interaksjon og meningsdanning med et samtaleeksempel der forhandling om språklig funksjon står sentralt. I sekvensen som analyseres, blir et tema introdusert, og samtalepartene forhandler seg fram gjennom en samtalesekvens der den ene ønsker å formidle en overraskelse. Delanalyse 6.4 baserer seg på informasjon om bruk av TNTS som stammer fra flere av delanalysene i kapittel 5 og de første 2 delanalysene i kapittel 6. Delanalyse 6.4 viser at ulike strategier kan tas i bruk for å løfte fram og tydeliggjøre informasjon i en samtalesituasjon, både når det gjelder samtals substans og samtals funksjon. I denne delanalysen blir mange trekk ved interaksjon og samkonstruksjon av dialogprosessen tydelige. En samtaleanalytisk tilnærming er grunnlaget for denne analysen, som videre også trekker inn mer semiotiske orienterte forståelsesmodeller. For eksempel trekkes teori om hvordan vi lagrer minnespor av fysisk bevegelse og erfaringer i vår hukommelse inn som ett av flere grunnlag for meningsdanning.

I delanalyse 6.5 og 6.6 er analysene spesifikt knyttet til interaksjons- og meningsdanningsprosesser. Jeg har valgt å se nærmere på noen gestuelle uttrykk som benyttes i mitt samtalemateriale. Noen korte sekvenser av ytringer blir gjennomgått med utgangspunkt i samtaleanalyse og kognitiv lingvistik. Analysene gir rom for å drøfte bruk av gestuelle og ikke-leksikalske uttrykk og av hvordan de konstrueres og forstås i språkbrukssituasjoner. Resultatene gir antydninger om hvordan mening kan skapes i den kommunikasjons- og samspillsprosessen som en samtale er. Med utgangspunkt i ulike teoretiske tilnærminger prøver jeg å se hva som uttrykkes og hvordan forhandlinger om interaksjon og meningsdanning potensielt kan komme til uttrykk.

Mine analyser av interaksjon og meningsdanning bidrar etter min mening til å beskrive helt basale kommunikasjonsprinsipper. Som kjent er betydningen av ordet *kommunikasjon* basert på det latinske ordet *communicare*, som betyr å gjøre felles. Resultatene av analysene 6.5 og 6.6 viser kort fortalt at døvblinde samtalepartnere samarbeider om å etablere en felles forståelse som de så sammen utvikler videre gjennom dialogen.

Å analysere meningsdanning basert på gestuelle uttrykk forutsetter at man kan trekke inn kontekst- og livsverdenforankring. Det er nødvendig for å forstå rammene for

samtalesituasjonen og meningsdanningsprosessen. I et empirisk materiale står konteksten sentralt når det gjelder å finne referansen til betydningen av gestuelle uttrykk som blir brukt. Mine resultater viser at utformingen av uttrykkene kan ha referanse til kognitive og gestuelle strukturer selv om uttrykkene ikke er konvensjonelle eller leksikalske. Jeg har belyst meningspotensialet og meningsdanningsprosessen i analyser av samtalesekvenser som inneholder både konvensjonelle uttrykk og gestuelle uttrykk. Mine analyser viser at kombinasjonen av kognitiv lingvistikk og en sosiokulturell forståelse er vellykket når det gjelder å fange deler av meningsdanningsprosessen i et samtalemateriale.

7.5 Språkbruk i taktil modalitet

Arbeidet mitt fokuserer på kommunikasjon i taktil modalitet, og analysearbeidet reiser mange nye spørsmål. Det er mange trekk ved kommunikasjon i taktil modalitet det gjenstår å beskrive. Dette arbeidet har gitt beskrivelser av noen ytre rammer for bruk av TNTS, men også gitt informasjon om hvordan et utvalg samtalesekvenser innen en gitt fysisk ramme kan forstås av samtalepartnerne. Avhandlingen er et bidrag til å belyse multimodalitet ved språkbruk. Mitt arbeid med TNTS bidrar her på et overordnet nivå til allmenn kunnskap om språkbruk og språklig kommunikasjon.

I drøfting av resultatene ser jeg tydelig behov for å kunne gå videre med spørsmål knyttet til det som kan beskrives som "fysisk fornemmelse" i taktilt kommunikasjon. Hvordan kan selve grepet, kvaliteter ved grepet og bevegelse, opplevelse av intensitet, oppfatning av informasjon formidlet gjennom sanseinntrykk som ved trykk, temperatur, opplevelse av hendenes ruhet, fuktighet, glatthet og andre trekk inngå som informasjon når man møter en annen person i en taktil samtalesituasjon? Ved dialoger i taktil modalitet vil informasjon av denne typen være en del av kommunikasjonen. Dette berører en rekke spørsmål i skjæringspunktet mellom mine to problemstillinger. Gjennom å ha beskrevet og avklart noen grunntrekk ved TNTS har jeg etablert et grunnlag for å kunne gå inn på spørsmål der blant annet uttrykksformen og meningsdanningspotensialet ved tegnspråklige uttrykk ytterligere kan fokuseres. Mitt arbeid har gjort at det er mulig å reise nye spørsmål om bruk av ytre rammer og meningsdanningsfunksjoner i TNTS. Det gjenstår en rekke sentrale og grunnleggende spørsmål det må arbeides videre med. Spørsmål om bruk av leksikalske og gestuelle uttrykk samt drøftinger av konvensjonalitet i bruk av TNTS er en diskusjon som med mitt arbeid bare så vidt er påbegynt.

7.6 Å finne ny viten

Erfaringen fra mitt arbeid er at det å fange dynamikken og informasjonsmengden i taktilt tegnspråk er en utfordring. En deskriptiv språklig analyse av TNTS er en omfattende og nitidig prosess. Jeg vil trekke fram og problematisere noen av erfaringene ut fra mitt arbeid:

Informasjon fra videoanalyse supplert med opplysninger fra intervjusituasjoner og eksperimenter kan bidra til å få fram nye typer informasjon. En bred tilnærming synes viktig for å få fram kompleksiteten i uttrykkene. Et eksempel på dette er når min informant Inger i gruppeintervju (informantsamlingen) reflekterer over et tilbakemeldingssignal hun mener hun bruker. Hun demonstrer signalet ved å vise hvordan hun i grepet om samtalepartnerens hender forsiktig gnir fingrene sine noe fram og tilbake over samtalepartnerens håndbak. I diskusjonen som oppstår mellom informantene etter denne demonstrasjonen, kommer ulike aspekter ved dette uttrykket fram. Den samtalen som fulgte i gruppen gjorde at et uttrykk som var i bruk i samtalesituasjoner med TNTS, nå trolig for første gang ble omtalt. Situasjonene ga meg viktige innspill og mulighet for å kunne gå videre i analysene av videoopptak av sekvenser av samtaler. Jeg kunne lete meg fram i videomaterialet og kjøre utvalgte videosekvenser i bilde for bilde framvisning. Først da kunne jeg se det informantene hadde beskrevet. Det var et signal som ganske riktig ble benyttet i visse samtalesekvenser. Dette er et eksempel på en viktig analyseutfordring: Hvordan blir man klar over kritiske forhold ved utførelse slik at man kan fange dem i analysesammenheng? Dette eksemplet på tilbakemeldingssignal er et betydningsfullt og kritisk trekk ved utførelse jeg trolig ikke ville ha oppfattet og observert om jeg ikke hadde fått hjelp til å bli oppmerksom på det. I en samtalesituasjon kan selv små signaler være betydningsfulle. Selv om jeg har erfaring og kunnskap i bruk av TNTS, var dette et trekk ved språkbruken jeg ikke hadde kjennskap til, men som jeg nå tydelig kunne se uttrykt i noen av sekvensene som ble studert bilde for bilde. I løpet av arbeidet med avhandlingen har digital billedbehandling stadig blitt forbedret, og en stadig forenklet teknisk tilpassning har senket terskelen for å kunne utvikle og forenkle analyser i tegnspråkforskning. Kun næranalyse kunne fange uttrykket, men jeg måtte vite hvor jeg skulle lete for å kunne finne det.

Jeg vil derfor poengtere viktigheten av at man bruker en bred metodisk tilnærming i analyse av språkområder som er så lite beskrevet. I avhandlingsarbeidet har jeg fått verdifulle bidrag ved å hente inn informasjon og kvalitetssikre arbeid i dialog med informanter som er

forankret i det aktuelle språkmiljøet. Det er også viktig å være klar over at i samtalsituasjoner kan selv små signaler kan være betydningsfulle.

Et annet eksempel jeg vil trekke inn, er det å ”oppdage” gester, som for eksempel de jeg i analysekapitlene har beskrevet som *rekrutterte, taktile gester*. Disse språklige uttrykksformene er uttrykk som samkonstrueres ved at tegneren aktivt tar i bruk samtalepartnerens hånd og kropp til et uttrykk. Denne prosessen har lært meg mye om det å studere et fenomen ut fra et språks egne premisser. En transkripsjonsform utarbeidet for visuelle tegnspråk og visuell struktur og som har en forankring i teori og begrepsbruk fra talespråk og tegnspråk, kan for eksempel virke som et filter som gjør at man ikke ser taktile tegnspråk på denne uttrykksformens egne premisser. Det har vært interessant å oppdage at etter mange gangers gjennomgang av korte videosekvenser (sekvenser som jeg hadde transkribert og sett igjennom hundrevis av ganger) kunne jeg fortsatt oppdage nye ting i materialet. Trekk ved språkbruk som jeg ikke selv behersket eller ikke selv hadde begrep for, var de som var vanskeligst å fange i analyseprosessene. Jeg vil utdype dette med et eksempel:

Da jeg var i ferd med å avrunde mitt eget analysearbeid, fikk jeg anledning til å reise til USA på et forskningsopphold. I møte med forskere som arbeidet med taktilt ASL (American Sign Language) fikk jeg anledning til å legge fram deler av eget arbeid. Jeg viste blant annet fram sekvensen med gesten *ledsaging på vinterføre*, presentert i delanalyse 6.6. Fokuset ble lagt på den måten Nils tar i bruk Ingers arm i sitt eget uttrykk, som var en analyse jeg da arbeidet med. Jeg fikk tilbakemelding om at dette fenomenet var interessant, men også at dette ikke var en uttrykksform man benyttet i taktilt amerikansk tegnspråk. I videre møter fikk jeg sjenerøst tilgang til å diskutere og drøfte forskningsdata med utgangspunkt i videoopptak fra samtaler mellom amerikanske døvblinde. Det gikk ikke mer enn et minutt før jeg kunne peke på det første eksemplet der jeg kunne se et tilsvarende trekk også i de amerikanske forskernes videomateriell av samtaler med taktilt ASL. Dette viser at valg av forskningsmessig fokus gjør at man ser de aspektene av materialet som man har fokus på, men også at man kan overse aspekter som man ikke er seg bevisst. Med dette eksemplet vil jeg peke på at den problemstillingen man velger, avgjør hva man ser i et samtalemateriale. Det betyr også at det er svært viktig at man har et åpent blikk for uttrykksformene som de er – på uttrykksformenes egne premisser – når man analyserer

uttrykk som i liten grad er beskrevet. Det er spesielt vanskelig å observere noe man ikke selv har bevisst kunnskap om.

Jeg vil også understreke viktigheten av å ha nærhet til eget datamateriale gjennom å trekke inn primærdata gjennom hele analyseprosessen. I ulike analysefaser har gjennomgang og nærstudier av materialet åpnet for at jeg har kunnet observere og se kritisk på detaljer ved materialets eksempler på språkbruk og interaksjon.

Analyseprosessen er arbeidskrevende, men kan oppleves som en dynamisk prosess gjennom de ulike fasene av analysearbeidet. Underveis i arbeidet har det vært spennende å oppleve at ens egen forståelsesmulighet hele tiden utvides gjennom analysearbeidet. Det er som filosofen Gadamer påpeker: En forståelseshorisont er aldri lukket eller fastlåst, den representerer et flyttbart forhold (Gadamer 1997). Arbeidet med avhandlingen har vært utfordrende ved at analyse av datamateriale har gitt meg ny innsikt, men også ved at det har satt min egen praksis og erfaringer innen feltet TNTS i et nytt lys.

7.7 Avhandlingens relevans

Reliabiliteten og validiteten ved analyser av meningsdanningsaspekt og interaksjonsmessige aspekt ved samtalesituasjoner er ikke uproblematisk. Spesielt for analysen til problemstillingen II om interaksjon og meningsdanning ser jeg at jeg gjennom analyseprosessene ikke kommer fram til observasjoner og funn som gir entydige resultat. Problemstillingen omhandler komplekse og sammensatte forhold ved språklig bruk, kognisjon og mellommenneskelige relasjoner. Min intensjon med å trekke inn tverrfaglige tilnærminger og flere metodiske grep der jeg har prøvd ut flere innfallsvinkler, er å sikre en best mulig reliabilitet og validitet på arbeidet.

Jeg har arbeidet tekstnært for å dokumentere materialet. Ved å trekke materialet inn i avhandlingsteksten, ved det transkripsjonssystemet jeg har valgt, og ved å benytte mange illustrasjoner, mener jeg at mine data er blitt gjort tilgjengelige. Slik viser jeg fram mitt grunnlag for analysene på en måte som gjør det mulig for andre få tilgang til mine data og å ”kikke meg i kortene”. Det er gjort på en måte som representerer et metodisk nybrottsarbeid når det gjelder studiet av taktilt tegnspråk. Dette har vært både tidkrevende og utfordrende å arbeide på denne måten. Transkripsjon er en nødvendig del av arbeidet med å analysere et samtalemateriale. Prosessen med å utarbeide en transkripsjon må tilpasses formålet med analysene. Transkripsjonsarbeidet innebærer alt fra resymésekvenser der beskrivelse av

innhold og kontekst tas med, samt detaljtranskripsjoner og billedbruk. Dette er arbeidsmetoder som jeg har prøvd ut og som jeg anser som nyttige bidrag til forskningsfeltet.

Resultatene fra mine delanalyser gir en første vitenskapelig beskrivelse av TNTS. Dette vil være til nytte for brukere av TNTS og for personer som bruker eller skal lære seg å bruke TNTS – i yrkessammenheng og ellers. Arbeidet vil også kunne bidra til forskning på døvblindes kommunikasjon, både når det gjelder områdene kommunikasjon med døvblindfødte og døvblindblitte.

Studier av taktilt norsk tegnspråk genererer ny viten om både TNTS og NTS. Studiet av TNTS har en egenverdi i seg selv. Ikke minst vil mitt arbeid kunne være et bidrag til den generelle kunnskapen om språk. Som et språk utført i en taktil modalitet gir TNTS en mulighet til å tilføre en generell ny kunnskap til fagfeltet språkvitenskap og samtaleforskning. Eksempler fra TNTS vil kunne bidra til å belyse kunnskap om generell språkbruk, interaksjon og meningsdanning. En kommunikasjonsform der en ikke kan ta i bruk visuelle og auditive input, gir i seg selv uttrykk som er med på å anskueliggjøre noen av de mest basale og grunnleggende elementer i kommunikasjons- og dialogprosesser. Det er også en kommunikasjonsform som kan gjøre disse grunnleggende elementene synlige for oss.

Analysene gir innspill til generell teori om dialoger. Et forhold som jeg vil trekke fram, er oppstartsfasen i samtaler med TNTS. Når avklaringer av hvem det er som henvender seg, må gjøres eksplisitt, når alt fra avklaring av hvem det er som henvender seg, avklaring av hvilken relasjon man har til hverandre, avklaring av om man har en ansikt til ansikt posisjon i forhold til hverandre, når det aktivt må forhandles om turtaking og initiativ til turtaking, etc, mener jeg mine analyseeksemplene kaster lys over dialogprosesser og dialogferdigheter generelt. Mine analyser viser aktiv forhandling om etablering av samtalen, av turvekslingspunkt og turveksling, og av teknikker og grep som gjør at samtalepartnerne kan holde hverandres hender nede (holde tilbake, fysisk hindre eller bremse den andres bevegelser) for å hindre dennes turtaking. Dette innebærer ny kunnskap om hvordan reguleringsmekanismer i samtaler kan utføres.

7.8 TNTS som et språk

Uten at man kjenner til dette språket kan man stå i fare for å betrakte samtaler med TNTS som en kommunikasjonsform som er sterkt begrenset av at man verken kan benytte syn eller hørselsinntrykk. Mitt materiale viser imidlertid dialoger som på tross av at de er ”annerledes”, fungerer godt. Mine studier viser ikke en kommunikasjonsform som er ”begrenset”. Jeg har studert noen helt sentrale trekk ved taktil tegnspråksbruk. Samtalesekvensene jeg har analysert er samtaler der interaksjonen har som formål å opprette og etablere språklig samhandling og kommunikasjon. Analyse materialet har vært helt ordinære og dagligdagse eksempler på samtaler og sekvenser med ”talk-in-interaction.” Analysene har vist at den taktile modaliteten ikke utelukker et høyt presisjonsnivå og et spekter av nyanserte og mangfoldige kommunikative funksjoner. Gjennom å beskrive språklige funksjoner i TNTS kan en lære noe om de tilsvarende allmenne funksjonene i andre språklige modaliteter og kanskje også avdekke og kaste nytt lys over grunnleggende prinsipper ved allmenn kommunikasjon. Den taktile modaliteten kan i seg selv romme muligheter som auditive og visuelle modaliteter ikke åpner for.

Innledningsvis i avhandlingen reiste jeg spørsmålet om taktilt tegnspråk er et eget språk. De problemstillingene jeg har, er ikke utarbeidet for å utrede dette spesifikt. Men med de aspekter av form, konstruksjon og oppbygging av TNTS som denne avhandlingen beskriver, har jeg vist til en rekke forhold ved TNTS som skiller seg fra bruk av NTS. Mine analyser fra et begrenset materiale viser at TNTS i stor grad baserer seg på tegnrepertoaret fra NTS. Men mine analyser viser også at mange av uttrykkene og tegnene utføres i en form og med en tilpassing som til dels er en annen enn det man ser i NTS. Dette synes i forhold til både enkelte tegn, artikulasjonssted og bruk av uttrykksformer som er spesifikke for TNTS. Ut fra dette vil jeg konkludere med at jeg synes jeg ser konturene av et eget språk, ”taktilt norsk tegnspråk”.

7.9 Fra næranalyse og ut i virkeligheten igjen

Nå når avhandlingsarbeidet avsluttes, kan jeg se tilbake på en arbeidsprosess som ble mer detaljert og gikk dypere ned i næranalyser enn det jeg på forhånd hadde sett for meg. Næranalyse gir tilgang til å se grunnelementer og de små enhetene som til sammen fungerer i kommunikasjons- og interaksjonsprosesser. I næranalysens detaljstrøm er det viktig å ikke miste fokus på hva dialog og kommunikasjon betyr i mellommenneskelig samvær. Jeg vil derfor avslutte med noen betraktninger om mellommenneskelige møter og om det

potensialet et møte har for å kunne utvikle forståelse om det skjer innen en ramme av tillit og trygghet.

Jeg vil avslutte med et sitat av Ragnar Rommetveit der han i et intervju sier noe om viktigheten av å stole på at en har kontakt med den andre i en samtalesituasjon (Maagerø & Seip 2001). Med et sitat fra sin bok *On Message Structure* (Rommetveit 1974) kommenterer han:

”Intersubjectivity must be taken for granted in order to be achieved.”

Du må ta forståelse for gitt for å oppnå den. I vanlig tale problematiserer vi ikke dette. Vi har noe av den tilliten vi i utviklingspsykologien kaller ”basic trust”. (Rommetveit sitert i Maagerø & Seip 2001:131)

Det er en fascinerende prosess å møte andre i dialog. Det krever språklig ferdighet, om det er i et talespråk, et tegnspråk eller et taktilt tegnspråk. Ikke minst krever det en vilje og mot til å gå inn i en kommunikasjonsprosess og en ”basic trust” i forhold til at det er mulig å nå den andre. Dette er grunnleggende for at interaksjons- og meningsdanningsprosesser kan utvikles. Jeg mener at mitt arbeid viser at TNS kan brukes i samtaler for å oppnå kontakt, intersubjektivitet og et likeverdige møte med medmennesker.

Vedlegg

Vedlegg 1. Oversikt illustrasjoner

Vedlegg 2. Oversikt tabeller

Vedlegg 3. Illustrasjon av gesten *ledsaging på vinterføre*

01 til 03

04 til 08

09 til 14

Vedlegg 4. Norsk tohåndsalphabet
Norsk enhåndsalphabet

Litteraturliste

Vedlegg 1. Oversikt illustrasjoner

Forside: Illustrasjon Jørgen Ørevik

Kapittel inndeling Tegn for tall - Illustrasjoner Georg Lorentz Bjerkli

Tegninger av samtaleposisjoner, tegnrom og enkelttegn til metode og analysekapitlene: Lotte Evensen

Billedbehandling og Visio-illustrasjoner: Kjell Gunnar Vassdal og Bjørnar Wangsholm

Illustrasjoner hentet fra faglitteratur er referert med kilde og sidetall i teksten.

Bilder fra eget innsamlet materiale er hovedtyngden av illustrasjonene.
Oversikt over illustrasjoner gis for det enkelte kapittel:

Illustrasjon 2.1a: Taktile tegnspråkbrukere	22
Illustrasjon 2.2a: A complete Guide to Communication with Deaf-Blind Persons	38
Illustrasjon 3a: Illustrasjoner av <i>ickespråklig oppbackning</i>	106
Illustrasjon 3b: The picture above the sofa, illustrasjon fra Taylor 2002:209.....	125
Illustrasjon 3c: Modell av begrepene “in” og “above”.....	126
Illustrasjon 3d: Basisdiagram for elementene i en blendingsprosess	128
Illustrasjon 3e: Hvordan en blend dannes av en gest, eksempel fra Taub 2004:6.....	131
Illustrasjon 3f: Hvordan en blend dannes av en gest, eksempel fra Taub 2004:8.....	133
Illustrasjon 4a: Kameraposisjon for opptak med tre videokamera og eksempel på samredigert bilde	148
Illustrasjon 4b: Intervjuer benytter taktilt norsk tegnspråk	149
Illustrasjon 4c: Informanten svarer i intervjuet med bruk av NTS.....	149
Illustrasjon 4d: Turveksling i overgangen fra NTS til TNTS.....	150
Illustrasjon 4e: Turskifte med overgang fra TNTS til visuelt NTS.....	150
Illustrasjon 4f: Gruppesamtale rundt et bord.....	155
Illustrasjon 4g: En mulig plassering samtale mellom fire døvblinde og fire tolker	155
Illustrasjon 4h: Plassering for en gruppesamtale med fire døvblinde, tolker, støttetolker, forsker.....	156
Illustrasjon 4 i: Plassering av informanter, hovedtolker og støttetolker.....	156
Illustrasjon 4j: Direkte kontakt mellom to av informantene	158
Illustrasjon 4k: Overgang fra tolket til direkte kontakt	158
Illustrasjon 4l: Transkripsjonseksempel av svensk taktilt teckenspråk, Mesch 1998a ...	174
Illustrasjon 4m: Transkripsjon av Taktilt ASL, Collins 2003	175
Illustrasjon 4n: Eksempel på analysebilde i programmet <i>TegnSmed</i>	178
Illustrasjon 4o: Markering av del av bildet med bruk av skyggelegging	196
Illustrasjon 4p: Å fokusere deler av billedmateriale.....	196
Illustrasjon 5a: Eksempel på sittende samtaleposisjon.....	206
Illustrasjon 5b: Eksempel på stående samtaleposisjon.....	206
Illustrasjon 5c: Samtaleposisjon der én sitter og én står	207
Illustrasjon 5d: Variant av samtaleposisjoner.....	209
Illustrasjon 5e: Samtale ved matbord	210

Illustrasjon 5f: Bruk av kun en hånd til avlesning av TNTS	211
Illustrasjon 5g: Det normale tegnrommet	213
Illustrasjon 5h: Område for tegn og bokstavering i ASL	214
Illustrasjon 5i: Tegnrommet i NTS	215
Illustrasjon 5j: Dobbel artikulatur i nøytralt tegnrom	216
Illustrasjon 5k: Tegnrom illustrert med samredigert videobilde, eksempel A	217
Illustrasjon 5l: Tegnrom illustrert med samredigert videobilde, eksempel B	218
Illustrasjon 5m: Artikulasjonssted i ASL plassert innen et tredimensjonalt rom	219
Illustrasjon 5n: GRÅTE	220
Illustrasjon 5o: MIN/MITT	220
Illustrasjon 5p: HUND	221
Illustrasjon 5q: Retningene i tegnrommet i taktilt tegnspråk	222
Illustrasjon 5r: Nøytralt tegnrom sittende samtaleposisjon	223
Illustrasjon 5s: Nøytralt tegnrom stående samtaleposisjon	223
Illustrasjon 5t: Nøytralt tegnrom – sittende skrått vendt mot hverandre	224
Illustrasjon 5u: Nøytralt tegnrom – påvirket av fysiske omgivelser for samtalen	224
Illustrasjon 5v: Tegnrom helt inn mot egen kropp	225
Illustrasjon 5w: Bruk av tegnrom helt fram til kontakt med den andres kropp	226
Illustrasjon 5x: Tegnføring nær egen kropp	227
Illustrasjon 5y: Enkeltbilder som viser bruk av tegn med plassering langs hele z-aksen tegnrommet	228
Illustrasjon 5z: Tegnrom til siden for nøytralt rom	228
Illustrasjon 5æ: Bruk av øvre del av tegnrommet høyt i sittende samtaleposisjon	229
Illustrasjon 5ø: Taktilt kontakt mellom samtalepartners knær, samt tegnbruk høyt i tegnrommet	230
Illustrasjon 5å: Tegnføring fra høyt til lavt i tegnrommet	230
Illustrasjon 5aa: Tegn høyt i tegnrommet	231
Illustrasjon 5bb: Tema skomakerarbeid – bruk av nedre del av tegnrom	233
Illustrasjon 5cc: Tema skomakerarbeid – Ivar bruker nøytralt tegnrom	233
Illustrasjon 5dd: Tema skomakerarbeid – Nils bruker nøytralt tegnrom	234
Illustrasjon 5ee: Opprettholdt kontakt ved en pause i samtalen	235
Illustrasjon 5ff: Tegn utføres uten taktil kontakt	237
Illustrasjon 5gg: Bevegelser langs z-aksen i tegnrommet	239
Illustrasjon 5hh: Bevegelser langs y-aksen i tegnrommet	240
Illustrasjon 5ii: Bevegelser langs x-aksen i tegnrommet	240
Illustrasjon 5jj: Tegnrom i TNTS	242
Illustrasjon 5kk: Skriver bokstaver inn i den andres håndflate	244
Illustrasjon 5ll: Tegn med artikulasjonssted den annens kropp. Her tegnet DU (deg) ...	250
Illustrasjon 5mm: Nils søker ut etter sin samtalepartners arm, fester et grep om hennes hånd og løfter den opp	250
Illustrasjon 5nn: Tilbakemelding med klapp mot egen hånd	253
Illustrasjon 5oo: Kan tre døvblinde snakke sammen?	266
Illustrasjon 5pp: Å ikke ta del i kommunikasjon	268
Illustrasjon 6.2a: Turskifte ved avbrytelse	284
Illustrasjon 6.2b: Eksempel på avbrytelse/overlappende dialog	285
Illustrasjon 6.2c: Avklaring av hvem som skal ta tegnet – en fase der hendene føres mellom samtalepartene	287
Illustrasjon 6.2d: Taktil samtalehindring	288
Illustrasjon 6.2e Håndgrep som gir mulighet til rask replikkveksling (replikk 12)	289
Illustrasjon 6.2f: Tilbakemelding med klapp mot egen hånd	290

Illustrasjon 6.2g: Setningsmarkør: FERDIG/STEMMER.....	292
Illustrasjon 6.2h: VENT – signal som regulerer turtakning i replikk 04.2.....	294
Illustrasjon 6.2i To varianter av tegnet TAKK – fra ytring 04.3 og 04.5.....	296
Illustrasjon 6.2j: Tegnet TAKK føres fram i tegnrommet.....	297
Illustrasjon 6.2k: Tegnet TAKK med gjentatte bevegelser og markert tegnføring.....	297
Illustrasjon 6.2 l: Inger sier TAKK.....	298
Illustrasjon 6.2m: Avslutning av replikk 04.5 – SIST.....	298
Illustrasjon 6.2n: Avslutning av replikk 06, Inger gir tilbakemelding mot si egen hånd	302
Illustrasjon 6.3a: Mot en kort pause i samtalen – hendene føres ned i tegnrommet	307
Illustrasjon 6.3b: Tegn uten taktil kontakt.....	308
Illustrasjon 6.3c: Pause.....	309
Illustrasjon 6.3d: KONE-1	312
Illustrasjon 6.3e: Ingers bokstavering i replikk 21: O + munnbevegelse ”o”	313
Illustrasjon 6.3f: Avslutning av Inger replikk 21	314
Illustrasjon 6.3 g: Nils ansiktsuttrykk der han ikke oppfatter spørsmålet i replikk 21....	314
Illustrasjon 6.3h: Tegnet KONE-2	315
Illustrasjon 6.3i: Artikulasjonssted på den andres kropp – tegnet DIN.....	315
Illustrasjon 6.3j: Turskifte når samtalepartners hender er plassert på den andres kropp	316
Illustrasjon 6.3k: Samtidig tegnføring Nils: [AKKURAT-PÅ-HÅNDLEDD] og Inger: [STAKKAR]	317
Illustrasjon 6.3l: ARM - startposisjon Illustrasjon 6.3m: ARM - midtposisjon....	319
Illustrasjon 6.3n: ARM – sluttposisjon. Inger løfter og holder sin arm opp mot Nils....	319
Illustrasjon 6.3o: Samkonstruksjon om tegnføring	320
Illustrasjon 6.3p: Inger sier STAKKAR-2/FORSIKTIG.....	322
Illustrasjon 6.3q: MANGE	322
Illustrasjon 6.3r: Inger tar ned mot sin arm/sitt håndledd	323
Illustrasjon 6.3s: Første del av tegnet LENGE Inger løfter hendene	323
Illustrasjon 6.3t: siste del av tegnet LENGE – hendene føres fram mot Nils	324
Illustrasjon 6.3u: Nils skriver i Ingers håndflate	325
Illustrasjon 6.3v: Skifte i grep fra skrift i hånd til bokstavering med tohåndselfabet	326
Illustrasjon 6.3w: Overlapping mellom Nils som bokstaverer med tohåndselfabetet R (den siste bokstaven i ordet U-K-E-R) og Inger som tar over turen.....	327
Illustrasjon 6.3x: Replikk 40 Inger: LANG TID. Tegnet blir utført med en langsom utstrakt bevegelse	328
Illustrasjon 6.3y: To tegn utført samtidig: FØRSTE og TOLK	330
Illustrasjon 6.3z: FØRSTE utført med høyre hånd og TOLK utført med venstre hånd..	331
Illustrasjon 6.3 aa: Inger bokstaverer F	332
Illustrasjon 6.3bb: Aktiv lytting signalisert ved håndføring/grep	333
Illustrasjon 6.3cc: Inger bokstaverer A (2ha) og sier ”a” og Nils sier ”a” med munnbevegelser.....	334
Illustrasjon 6.3dd: Inger tegner NY Nils tegner NY	334
Illustrasjon 6.3ee: Inger bekrefter og smiler.....	335
Illustrasjon 6.3ff: Turskifte og bekreftelse	335
Illustrasjon 6.3gg: Inger avbryter Arne	339
Illustrasjon 6.3hh: HVEM	340
Illustrasjon 6.3iii: Inger gjentar HVEM	340
Illustrasjon 6.3jj: Inger gjentar ER mens Arne avbryter	341
Illustrasjon 6.3kk: Nils sier HØREAPPARAT-1	342
Illustrasjon 6.3ll: Nils spør HVOR.....	346
Illustrasjon 6.3mm: Nils bokstaverer Å i N-Å-R	347

Illustrasjon 6.3nn: Ivar forsøker å overta turen og ytre seg, men får hendene holdt tilbake av Nils	347
Illustrasjon 6.3oo: HØREAPPARAT-1	348
Illustrasjon 6.3pp: Nils spør NÅR	348
Illustrasjon 6.4a: Inger replikk 12: Næmmen!	361
Illustrasjon 6.4b: Tegnet HILSE-1	367
Illustrasjon 6.4c: Tegnet HILSE-2	367
Tabell 6.4d: IR-analyse av <i>Min gode venn</i> – Replikk 01 til 14.....	375
Inger oppfatter bokstaven E Inger oppfatter ikke bokstaven M.....	383
Illustrasjon 6.4d: Tilbakemelding som regulerer tempo.....	383
Illustrasjon 6.4e: Arne 03.1: bokstaver GLEMMER – her E	384
Illustrasjon 6.4f: Replikk 3.1: Inger oppfatter ikke	386
Illustrasjon 6.4g: Arne sier GLEMME. Merk Ingers ansiktsuttrykk ved avlesningen av tegnet	387
Illustrasjon 6.4h: Tegneren tar mot den andres kropp.....	395
Illustrasjon 6.4i: Tegneren tar på sin egen kropp	395
Illustrasjon 6.4j: Inger oppfatter Arnes nyhet og blir overrasket	396
Illustrasjon 6.4k: Delt forståelse.....	406
Illustrasjon 6.5a: Eksempel på transkripsjon, jamfør Wallin (1994:111)	411
Illustrasjon 6.5b: Nils utførere siste del av uttrykket OVER - HAUG.....	414
Illustrasjon 6.5d: Grunnrelasjon av informasjonsenhetene i gesten OVER-HAUG	421
Illustrasjon 6.5e: Presisering av avstand mellom informasjonsenhetene	422
Illustrasjon 6.5f: Første del av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA	424
Illustrasjon 6.5g: Del av uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA.....	424
Illustrasjon 6.5h: Tredje del av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA	425
Illustrasjon 6.5i: Inger tegner JA og smiler	429
Illustrasjon 6.5j: Nils peker og ser mot venstre	430
Illustrasjon 6.5k: Blendingmodell av gesten GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA.....	431
Illustrasjon 6.5l: Elementene av forflytning i forhold til et underlag.....	433
Illustrasjon 6.5m: Uttrykket ”gå over (snø)haug”, fra replikk 03 – oppstart av gesten ..	434
Illustrasjon 6.5n: GÅ-OVER utført med løftet arm/albu.....	435
Illustrasjon 6.5o: GÅ-OVER avsluttende del av gesten.....	435
Illustrasjon 6.5p: Blendingmodell av det gestuelle uttrykket GÅ-OVER.....	437
Illustrasjon 6.5q: Modell av sekvensiell blendingsprosess	439
Illustrasjon 6.5r: Strukturlikhet og korrespondanse mellom formen på menneskers føtter og utstrakt peke- og langfinger (Sarah Taub 2001:22).....	441
Illustrasjon 6.5s: HAUG	443
Illustrasjon 6.6a: Gesten ”ledsaging på vinterføre	451
Illustrasjon 6.6b: LEDSAAGE-1	455
Illustrasjon 6.6c: LEDSAAGE-2.....	455
Illustrasjon 6.6d: GÅ (MED MOBILITYSTAV).....	456
Illustrasjon 6.6e: GÅ-MED-LEDSAGER	457
Illustrasjon 6.6f: <i>Ledsaging på vinterføre</i> , bilde 01 til 03.....	461
Illustrasjon 6.6g: Første del av gesten LEDSAAGE, bilde 04 til 08	461
Illustrasjon 6.6h: Nils sitt grep rundt Ingers arm og albue	462
Illustrasjon 6.6i: Trajector og landmark i LEDSAAGE a – å ledsage	464
Illustrasjon 6.6j: Forutsetning for fortolkning av kommunikasjonssituasjon.....	465
Illustrasjon 6.6k: Trajector og landmark i LEDSAAGE b – å bli ledsaget.....	466
Illustrasjon 6.6l: Å bli ledsaget.....	467
Illustrasjon 6.6m: Skjematisk uttrykk av forståelse av et uttrykk LEDSAAGE a	469

Illustrasjon 6.6n: Input til tolkning av meningsdanning for første del av gesten ledsage på vinterføre	472
Illustrasjon 6.6o: Første del av gesten <i>ledsage på vinterføre</i>	473
Illustrasjon 6.6p: LEDSAge c – å bli ledsaget. Den som ledsages plassert i Nils sin posisjon.....	474
Illustrasjon 6.6 q: Nils sitt grep om Ingers håndledd.....	475
Illustrasjon 6.6r: STØTTE – andre del av uttrykket.....	476
Illustrasjon 6.6s: STØTTE a – gi støtte ved ledsaging.....	476
Illustrasjon 6.6t: STØTTE b – å få ekstra støtte ved ledsaging.....	477
Illustrasjon 6.6u: Andre del av gesten ledsaging på vinterføre	480
Illustrasjon 6.6v: Ledsaging på vinterføre STABILISERE.....	482
Illustrasjon 6.6w: Fjerde del av gesten – LEDE-OPPOVER	484
Illustrasjon 6.6x: ”Som om” å utføre ledsaging oppover LEDE-OPPOVER a.....	484
Illustrasjon 6.6y: ”som om” å bli ledsaget oppover LEDES-OPPOVER b	485
Illustrasjon 6.6z: Tilbakemelding med klapp [Ja Ja].....	485
Illustrasjon 6.6æ: Tilbakemelding med tegn JA og munnbevegelser ”ja”	486
Illustrasjon 6.6ø: Blendingmodell av uttrykket ledsaging på vinterføre	490
Illustrasjon 6.6å: Tre hender samlet i ett grep – et grep som viser til et grep	491
Illustrasjon 6.6å: The bathtub effect.....	493
Illustrasjon 6.6aa: Meningsdanningsprosessen for gesten <i>ledsaging på vinterføre</i> fra Ingers perspektiv	499

Vedlegg 2. Oversikt tabeller

Tabell 5a: Mulige alternativ til ytringer uten taktil kontakt	246
Tabell 5b: Mottakers oppfatning av tilbakemeldingssignaler i taktil kommunikasjon ...	258
Tabell 6.2a: <i>Din kone</i> , replikk 01 til 07	279
Tabell 6.2b: Temautvikling i replikk 01 til 07	281
Tabell 6.2c: Transkripsjon – replikk 04.2 til 7.1	283
Tabell 6.3 a: <i>Din kone</i> – replikk 21 til 25	311
Tabell 6.3b: <i>Din kone</i> – replikk 38 til 40	321
Tabell 6.3c: <i>Din kone</i> – replikk 12 til 16.....	330
Tabell 6.3d: <i>Din kone</i> – replikk 51 til 55	337
Tabell 6.3e: <i>Min gode venn</i> – replikk 09 til 11	339
Tabell 6.3f: <i>Stjerne</i> , replikk 01 til 13	343
Tabell 6.4b: Transkripsjon – Norsk oversettelse, <i>Min gode venn</i> , replikk 1 til 14	357
Tabell 6.4c: Innholdsoppsett for samtalesekvensen 01 til 14.....	359
Tabell 6.4d: IR-analyse av <i>Min gode venn</i> – Replikk 01 til 14.....	375
Tabell 6.4e: Temautvikling og samtalefunksjon knyttet til replikk 01 til 14.....	393
Tabell 6.5a: <i>Din kone</i> , replikk 01 til 04.2.....	408
Tabell 6.5b: Detaljtranskripsjon av uttrykket OVER-HAUG	413
Tabell 6.5c: Detaljtranskripsjon av uttrykket GÅ-USTØDIG-PÅ-GLATTA.....	423
Tabell 6.5d: Detaljtranskripsjon av uttrykket GÅ-OVER.....	434

Vedlegg 3. Illustrasjon av gesten ”ledsaging på vinterføre”

Ledsage på vinterføre 01til 03

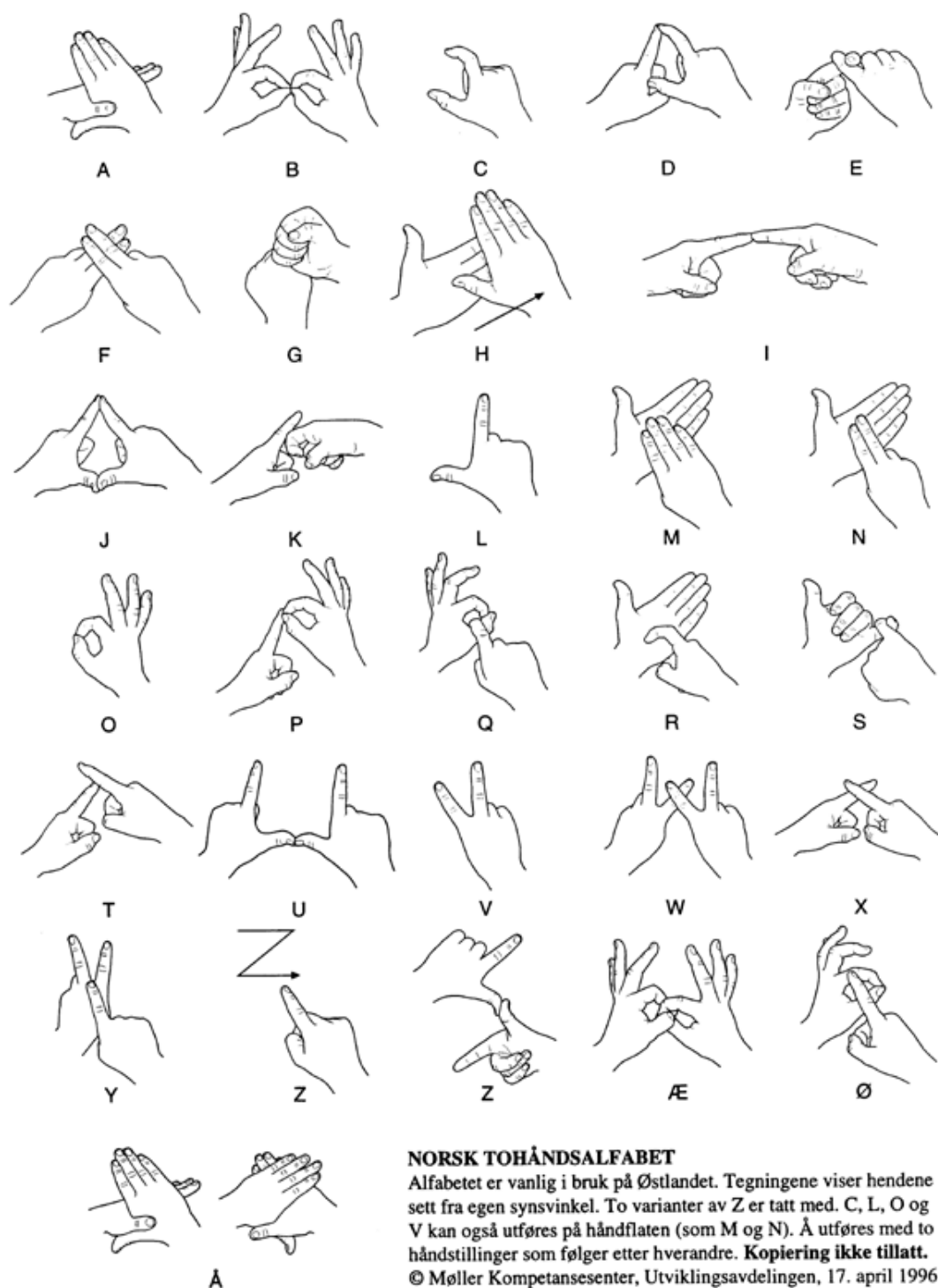

Ledsage på vinterføre 04 til 08

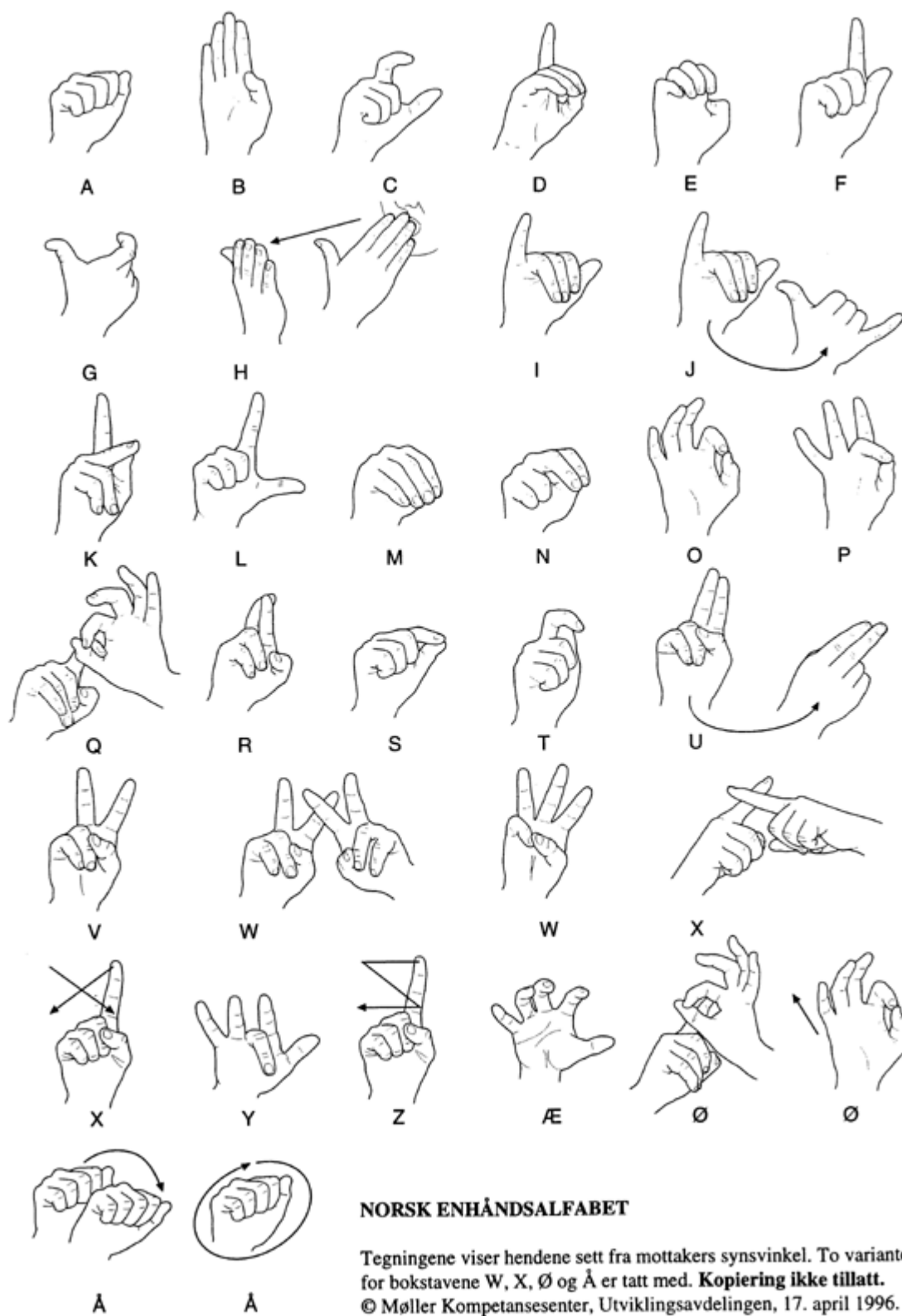

Ledsage på vinterføre 09 til 14

Vedlegg 4

Kilde fra <http://www.deafnet.no/index.jsp> norsk tohåndsalfabet
<http://www.acm.no/materiell/handalfabet/2hands.html> 15.02.2005

<http://www.acm.no/materiell/handalfabet/1hands.html> 15.02.2005

Litteraturliste

- Ahlgren, Inger (1996). *Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling*. Stockholm: Stockholm universitet. Institutionen för lingvistik.
- Aitchison, Jean (1994). *Words in the mind: An introduction to the mental lexicon*. Oxford: Blackwell.
- Albrigtsen, Inge (2004). Ode til tegnspråket [dikt] i *NYT fra VidensCentret for DøvBlindBlevne* (s.8), 2004(1).
- Allwood, Jens (2001). Cooperation and flexibility in multimodal communication. I Bunt, Harry & Beun, Robbert-Jan (Red.), *Cooperative multimodal communication: Second international conference, CMC'98, Tilburg, The Netherlands, January 28-30, 1998: Selected papers* (s. 113-124). Berlin: Springer.
- Alvarez Reyes, Daniel (2001, oktober). What it means to be deafblind? [Keynote speaker]. *Proceedings of the 7th Helen Keller World Conference, New Zealand*. Lastet ned 15.februar 2005, fra <http://www.deafblind.org.nz/hkdaniel.html>
- Amundsen, Guri (1998). *Bruken av tegnrommet i en saksprega tegnspråketekst: En eksplorerende undersøkelse*. Semesteroppgave i anvendt språkvitenskap (AVS 203), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Andersen, Karen, Brandsborg, Knut & Vik, Astrid (1999). Hånd over hånd: Blind synspedagog i arbeid med et blindt barn.(s. 3-11). *Spesialpedagogikk*, 65(2).
- Andersen, Vivi og Mortensen, Ole (1998). Alle kneb gælder: Om totalkommunikation og individuelt udviklede kommunikationsmetoder Dronninglund: Nordisk uddannelsescenter for døvblindepersonale.I Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). (1998). *Kommunikation med døvblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (s.101-112), (Nordisk veileder, 22). Dronninglund: Forlaget Nord-Press.
- Andersson, Bo (Red.). (1981). *Dövblinda berättar: En antologi*. Stockholm: Tolk- og översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Andreassen, Evabritt & Nicholas, Jude (2004, august). Identifikasjon av dövblindhet: Erfaringer fra Nasjonalt tverrfaglig team for identifisering av dövblindhet. Innlegg ved *Nordisk Konferanse om Døvblindhet i det moderne samfund, 18.-22. august 2004, Reykjavík, Island*.
- Anward, Jan (2003). On achieving normality through paraphasias. I Goodwin, Charles (Red.), *Conversation and brain damage* (s. 189-210). Oxford: Oxford University Press.
- Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon* (3. utg., 1995-1999). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Ask Larsen, Flemming (2003). *The washing-smooth hole fish: And other findings of semantic potential and negotiation strategies in conversation with congenitally deafblind children*. M.A. thesis in Cognitive Semiotics, Center for Semiotics, University of Aarhus. Upublisert.
- Ask Larsen, Flemming (2004). Om at forstå ting, der er vanskelige at forstå.(s. 4-8). *Døvblinde-nyt*, (2004-1).
- Askedal, John Olav (1996). Den andre – den annen. I Lévinas, Emmanuel, *Den annens humanisme* (s. 188-191). Oslo: Aschehoug.
- Askjem, Solveig (1999). Den første utdanning av tolker for døvblinde. I Woll, Heidi (Red.), *Døvetolk- og døvblindetolkarkets fremvekst i Norge: Hvordan døvetolker og døvblindetolker ble en egen yrkesgruppe i Norge* (s. 29-35). Bergen: Døves forlag.
- Austad, Ingolv (Red.). (1992). *Mening i tekst: Teorier og metoder i grunnleggende lese og skriveopplæring*. Oslo: Cappelen.

- Axtell, Roger E. (1992). *Talande gester: Ordlös kommunikation över alla gränser*. Stockholm: Wahlström.
- Bacon, Francis (1605). *The TVVOO Bookes of Francis Bacon. Of the proficiencie and aduancement of Learning, divine and humane. To the King*. At London. Printed for Henrie Tomes, and are to be sould at his shop at Graies Inne Gate in Holborne. 1605. The Project Gutenberg EBook of The Advancement of Learning, Lastet ned 20.02.2006 <http://gutenberg.kk.dk/etext04/adlr10.txt>
- Baker, Charlotte & Battison, Robbin (Red.). (1980). *Sign language and the deaf community: Essays in honor of William C. Stokoe*. Silver Spring, MD: National Association of the Deaf.
- Baker, Charlotte (1977). Regulators and turn-taking in American Sign Language Discourse. I Friedman, Lynn A.(Red.), *On the other hand: New perspectives on American sign language* (s. 215-236). New York: Academic Press.
- Bakhtin, Mikhail (1986). *Speech genres and other late essay*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail (1998). *Spørsmålet om talegenrane*. Bergen: Ariadne forlag.
- Barr, Vivien (2003). *Social constructionism*. (2nd ed.). London: Routledge.
- Bateson, Mary C. (1975). Mother-infant exchanges: The epigenesis of conversation interaction. I Aaronsen, Doris & Rieber, Robert W. (Red.), *Developmental psycholinguistics and communication disorders* (s.101-113). (Annals of the New York Academy of Sciences, 263). New York: New York Academy of Sciences.
- Battison, Robbin (1995). Analyzing Signs. I Valli, Clayton & Lucas, Ceil (Red.), *Linguistics of American sign language* (s. 184-202). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Bellugi, Ursula & Klima, Edward S. (1972). The signs of language in child and chimpanzee. I: Alloway, Thomas, Krames, Lester & Pliner, Patricia (Red.), *Communication and affect: A comparative approach* (s. 67-96). (Symposium on communication and affect, 1). New York: Academic Press.
- Berge, Kjell Lars (1996). *Norsksensorenes tekstnormer og doxa: En kultursemiotisk og sosiotekstologisk analyse*. Avhandling (dr. art.), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Berge, Sigrid Slettebakk (2003). *Tegnspråktolkens handlinger* (Skriftserien klasseromsforskning). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966). *Den samfundsskabte virkelighed: En videnssociologisk afhandling*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1990). *Den samfundsskabte virkelighed: En videnssociologisk afhandling*. 6. oplag København: Lindhardt og Ringhof.
- Bergh, Grete (2004). *Norsk tegnspråk som offisielt språk* (ABM skrift, 10). Oslo: ABM-utvikling.
- Bergman, Brita & Bjørkstrand, Thomas (1993). *Kompendium i teckentranskription*. Stockholm: Institutionen för lingvistik. Stockholms Universitet.
- Bergman, Brita (1977). *Tecknad svenska* (Utbildningsforskning, rapport 28). Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, Brita (1983). Några satstyper i det svenska teckenspråket. I Tellevik, Jon Magne, Vogt-Svendsen, Marit & Schröder, Odd-Inge (Red.), *Tegnspråk og undervisning av døve barn: Nordisk seminar, Trondheim juni 1982* (s. 53-64). Trondheim: Tapir.
- Bergwitz, Øyvind (2003). *Døves medborgerskap — et forprosjekt*. Rapport nr 16, Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Berth, Inger (1976). *Institusjonsbarn og hjemmebarn: Kontakt, stimulering og utvikling*. Oslo: Gyldendal.

- Birdwhistell, Ray L. (1952). *Introduction to kinesics: An annotation system for analysis of body motion and gesture*. Washington, DC: Department of State, Foreign Service Institute.
- Birdwhistell, Ray L. (1955). Background to kinesics. *ETC* 13:10 –1.8
- Birdwhistell, Ray L. (1975). *Kinesics and context: Essays on body-motion communication*. London: Penguin.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1977) *Reproduction in education, society and culture*. (Sage studies in social and educational change; 5). London: Sage.
- Bourdieu, Pierre (1984). Vad det vill säga att tala: Det språkliga utbyttets ekonomi. I *Rätten att tala* (s. 27-68). (Skeptron,1). Stockholm: Symposion.
- Bourdieu, Pierre (1996). *Symbolisk makt : artikler i utvalg* . En Pax-bok Oversatt av Anick Prieur. Oslo: Pax.
- Blommfield, Leonard (1933). *Language*. New York: Hold, Rinehart & Winston.
- Bragg, Lois (Ed.). (2001). *Deaf world: A historical reader and primary sourcebook*. New York: New York University Press.
- Brandt, Line & Brandt, Per Aage (2002). Making sense of a blend. Paper presentert på *Nordisk konferanse om døvblindhet, Göteborg 2002*. Research paper, Center for Semiotics, Århus, Denmark. Upublisert.
- Brandt, Per Aage (1999). Blending and metaphors. I Gibbs, Raymond W. & Gerard J. (Red.), *Metaphor in cognitive linguistics: Selected papers from the fifth International Cognitive Linguistics Conference, Amsterdam, July 1997*. Amsterdam: John Benjamins.
- Brandt, Per Aage (2000). The architecture of semantic domains: A grounding hypothesis, cognitive semiotics. *Revista Portuguesa de Humanidades*, 4(1/2), 12-52.
- Brandt, Per Aage (2002). Caution and narration. A dynamic approach. *Almen Semiotik*. 200:16 *Tem: Narration.s* 36-53. Aarhus Universitetsforlag.
- Branson, Jan & Miller, Don (2002). *Damned for their difference: The cultural construction of deaf people as disabled: A sociological history*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Breivik, Jan-Kåre (2000a). Døve - funksjonshemmede eller kulturell minoritet? I Romøren, Tor Inge (Red.), *Usynlighetskappen: Levevilkår for funksjonshemmede*. Oslo: Akribe.
- Breivik, Jan-Kåre (2000b). Sosial konstruksjon av døv identitet. [Hilde og Anitas historier]. I Froestad, Jan, Solvang, Per & Söder, Mårten (Red.), *Funksjonshemming, politikk og samfunn* (s.144-156). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Breivik, Jan-Kåre (2001a). *Deaf identities in the making: Metaphors and narratives in translocal lives*. Avhandling (dr. polit.), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Breivik, Jan-Kåre (2001b). Identitet skapes. Norges forskningsråd, Velferdsforskningsprogrammet. Lastet ned 15.02.06.
http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=GenerellArtikkel&cid=1127199459252&pageName=vfo%2FGenerellArtikkel%2FVis_i_opprinnelig_meny punkt
- Brennan, Mary (1992). The visual world of BSL: An introduction. I Brien, David (Red.), *Dictionary of British sign language – English*. London: Faber and Faber.
- Brennan, Mary, Colville, Martin D. & Lawson, Lilian K. (1990). *Words in hand: A structural analysis of the signs of British sign language* (2nd ed.). Carlisle: The British Deaf Association.
- Brentari, Diane (1998). *A prosodic model of sign language phonology*. Cambridge, MA : MIT Press.
- Brown, Roger & McNeill, David (1966). The "tip of the tongue" phenomenon.(s.325-37). *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5.

- Brown, Roger (1958). *Words and things*. New York: The Free Press.
- Bruner, Jerome S. (1983). *Child's talk: Learning to use language*. Oxford: Oxford University Press.
- Bruner, Jerome S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bråten, Stein (2004). *Kommunikasjon og samspill: Fra fødsel til alderdom* (2.utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bråten, Stein (Red.). (1998). *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bullowa, Margaret (Red.). (1979). *Before Speech: The beginning of interpersonal communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). (1998). *Kommunikation med døvblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (Nordisk veileder, 22). Dronninglund: Forlaget Nord-Press.
- Carroll, Cathryn & Fischer, Catherine Hoffpauir (2001). *Orchid of the Bayou: A deaf woman faces blindness*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Chen, Deborah (1999). Beginning communication with infants. I Chen, Deborah (Red.), *Essential elements in early intervention: Visual impairments and multiple disabilities* (s.337-377). New York: AFB Press.
- Chen, Deborah, Downing, June & Rodriguez-Gil, Gloria (2001). Tactile strategies for children who are deaf-blind: Considerations and concerns from Project SALUTE. *Deaf-Blind Perspectives*, 8 (2), 1-6. Lastet ned 25. august 2005, fra <http://www.tr.wou.edu/tr/dbp/pdf/dec00.PDF>
- Clark, Herbert H. (1996). *Using language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collins, Steven & Petronio, Karen (1998). What Happens in Tactile ASL? I Lucas, Ceil (Red.), *Pinky extension and eye gaze language use in deaf communities*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Collins, Steven (1993). Deaf-blind interpreting: The structure of ASL and the interpreting process. (s.20-36). *Gallaudet University Communication Forum, 1993- 2*.
- Collins, Steven D. (2003). *Adverbial morphemes in tactile American sign language*. Avhandling, Graduate School, Union Institute and University, Cincinnati.
- Collins, Steven, Fleetwood, Earl & Metzger, Melanie (2004). Discourse Genre and Linguistic Mode: Interpreter Influences in Visual and Tactile Interpreted Interaction. (s.118-137). *Sign Language Studies 4(2)*.
- Collis, Glyn (1979). Describing the structure of social interaction in infancy. I M. Bullowa (Red.), *Before speech: The beginning of interpersonal communication* (s.111-130). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cormier, Kearsy (2002, juni). The effect of number marking on the use of space in ASL. Paper presentert på *Gesture – The Living Medium, June 5-8, 2002, The First Congress of the International Society for Gesture Studies*, The University of Texas at Austin. Lastet ned 15. februar 2005, fra <http://research.communication.utexas.edu/isgs/Contributions/Cormier/Cormier.html>
- Coulson, Seana & Fauconnier, Gilles (1999). Fake Guns and Stone Lions: Conceptual Blending and Private Adjectives. I B. Fox, D. Jurafsky & L. Michaelis (Red.) *Cognition and Function in Language*. Palo Alto, CA:CSLI
- Crystal, David (1997). *The Cambridge encyclopedia of language* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Curtiss, Susan (1977). *Genie: A psycholinguistic study of a modern-day "wild child"* (Perspectives in neurolinguistics and psycholinguistics). New York: Academic Press.
- Cyrus, Michael (1988). *Mobility for døvblinde* (Nordisk veileder, 3). Dronninglund: Nord-Press.
- Daelman, Marlene, Nafstad, Anne, Rødbroe, Inger, Souriau, Jacques & Visser, Ton (1997). *Udvikling af samspil & kommunikation: Kontakt & samspilsmønstre hos mennesker med medfødt døvblindhed* [Videogram]. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte.
- Daelman, Marlene, Nafstad, Anne, Rødbroe, Inger, Souriau, Jacques & Visser, Ton (1999). *Social interaction and the emergence of communication: The story behind the video*. Dronninglund: Nordisk uddannelsescenter for døvblindepersonale. Upublisert.
- Dalum, Vibeke, Jeppesen, Ole, Myrup, Louise & Pedersen, Annegrethe (1997). *Taktil tegnsprogs kommunikation*. København: Center for tegnsprog og tegnstøttet kommunikation-KC.
- Davidson, Bjørn (Red.). (1987). *Vi vil-altså kan vi! : Utgitt i anledning Forening Norges døvblindes 30-års jubileum 13.oktober 1987*. Arendal: Foreningen Norges døvblinde.
- Deely, John N. (1990). *Basics of semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Degsell, Christer (1994). Identitetsutveckling och självbild hos unga och yngre vuxna med Usher's syndrom typ I *Rapport fra Nordisk konferens om døvblindhet, Tromsø 24. - 28. august 1994* (s. 86-90). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Dively, Valerie L. & Petronio, Karen (2003, november). *YES, #NO & questions in tactile ASL*. Powerpointpresentasjon ved The interpretation IDuranti, Alessandro & Goodwin, Charles (Red.). (1992). *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon* (Studies in the social and cultural foundation of language, 11). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dysthe, Olga (2001). *Dialog, samspel og læring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Døvblindes kommunikasjon: Treningsprogram for døvblindetolker* [Videogram I-III]. (1987). Utarbeidet for Utdanningskurs for tolk- og ledsagerer for døvblinde. Ål: Døves video.
- Eastman, Gilbert C., Noretsky, Martin & Censoplano, Sharon (1989). *From mime to sign*. Silver Spring, MD: T.J. Publishers.
- ecture series, Departement of Interpretation, Gallaudet University November, 7, 2003. Lastet ned 9. september 2005, fra <http://interpretation.gallaudet.edu/lectureseries-dively.html>
- Edwards, Jane A. (2001). The transcription of discourse. I Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E., *The handbook of discourse analysis* (s. 321- 347). Oxford: Blackwell.
- Edwardsen Mosand, Nora & Malmquist, Ann Kristin (1996). *Se mitt språk!: Språkbok: En innføring i norsk tegnspråk*. Bergen: Døves forlag.
- Eggen, Tine, Haug, Gunhild & Raanes, Eli (2002, oktober). Interpreters in a group discussion among deaf-blind persons: A performance in making contact. Paper presentert på *European Forum of Sign Language Interpreters: Performance - Interpreting - a piece of art?*, 5.-6. oktober 2002, Oslo. Upublisert.
- Elmerskog, Bengt, Martinsen, Harald, Storliløkken, Magna & Tellevik, Magne (1993). *Førlighetsopplæring: Mobility i en funksjonell sammenheng*. Trondheim: Tapir.
- Enerstvedt, Regi Theodor (1996). *Legacy of the past: Those who are gone but have not left: Some aspects of the history of blind education, deaf education and deaf-blind education with emphasis on the time before 1900*. Dronninglund: Nord-Press.
- Enerstvedt, Regi Theodor (1999). *Theodor: Lexicon of impairments: With emphasis on hearing, visual and multi-sensory impairments* (Skådalen publication series, 7). Oslo: Skådalen Resource Centre for Special Education of the Hearing Impaired and the Deaf-Blind.

- Enestad, Nils-Petter (2001). *Tegnet i hendene: Historien om Frelsesarmeens arbeid blant døve og blinde i Norge*. Oslo: Genesis.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1991). *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. København: Døves Center for Total Kommunikation.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1993). *Space in Danish sign language: The semantics and morphosyntax of the use of space in a visual language* (International studies on sign language and communication of the deaf, 19. Hamburg: Signum.
- Engen, Trygg (1983). The Human Uses of Olfaction. (s.250-251). *American Journal of Otolaryngology*, 4(4).
- Engen, Trygg (1991). *Odor sensation and memory*. New York: Praeger.
- Erickson, Frederick (2004). *Talk and social Theory: Ecologies of speaking and listening in everyday life*. Cambridge: Polity.
- Eriksen, Hylland Thomas (Red.). (1997). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Erlenkamp, Sonja (2003). Informanter i tegnspråksforskning: Problemer og utfordringer. I Johannesen, Janne Bondi (Red.), *På språkjakt: Problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling* (s. 83- 131). Oslo: Unipub.
- Erlenkamp, Sonja (2004). *Lærings- og Undervisningsmateriale Relatert til Tegnspråk*. Samling fagtekster. Lastet ned 15.oktober 2005. <http://lurt.alt.hist.no>
- Fangen, Katrine (2004). *Deltagende observasjon*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Fauconnier, Gilles & Turner, Mark (1996). Blending as a central process of grammar. I Goldberg, Adele E. (Red.), *Conceptual structure, discourse and language* (s.113-130). Stanford, CA: CSLI Publications.
- Fauconnier, Gilles & Turner, Mark (1998). Conceptual integration networks.(S 133-187). *Cognitive Science*, 22(2).
- Fauconnier, Gilles & Turner, Mark (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
- Fauconnier, Gilles (2004). Pragmatics and cognitive linguistics. I Horn, Laurence R. & Ward, Gregory L. (Red.), *The handbook of pragmatics* (s.657-674). Oxford: Blackwell.
- Feilberg, Julie (1991). "To må man være": *Mor-barn dialoger i et utviklingsperspektiv*. Avhandling (dr. art.), Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Fillmore, Charles (1985). Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di semantica*, 6(2), 222-253.
- Foppa, Klaus & Markovà , Ivana (Red.). (1990). *The dynamics of dialogue*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Frankel, Mindy A. (2002). Deaf-blind interpreting: interpreter's use of negation in tactile American Sign Language.(s. 169-181). *Sign Language Studies*, 2(2).
- Freeberg, Ernest (2001). *The education of Laura Bridgman: First deaf and blind person to learn language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Friele, Birgit & Nafstad, Anne (1982). *Rapport*. Oslo: Statens sentralteam for døvblinde.
- Frishberg, Nancy & Gough, Bonnie (1973). *Morphology in American sign language*. La Jolla, CA: The Salk Institute For Biological Studies.
- Frishberg, Nancy & Gough, Bonnie (1973). Time on our hands. Paper presentert på 3rd *Annual California Linguistics Meeting*. Stanford, California. Upublisert.

- Fuglesang, Live & Mortensen, Ole (1997, juli). Communicative strategy – including transfer to tactile mode. Plenumforelæsning presentert på *Europæiske konference om døvblindhed*, Madrid, Spania, juli 1997. Upublisert.
- Fuglesang, Live (1987). *Kan jeg bruke en av døvblindes viktigste taktil-kinestetiske kommunikasjonsformer, to-håndselfabetet, på talespråkets premisser?* Universitetet i Oslo, Oslo. Upublisert.
- Fuglesang, Live (1988). *Kommunikasjon med døvblinde: Non-verbale aspekter ved bruk av to-håndselfabetet?* Oppgave i pedagogikk mellomfag, Universitetet i Oslo, Oslo. Upublisert.
- Fuglesang, Live (1995). *Taktil kommunikasjon ved døvblindblitte ved hjelp av to-håndselfabetet: Strategier for bruk av bokstavert kommunikasjon* [Kompodium]. Oslo: Statens sentralteam for døvblinde. Upublisert.
- Fuglesang, Live (1998). Strategier for bruk av taktilt bokstavert kommunikasjon. I Mortensen, Ole, Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). *Kommunikasjon med døvblindblevne: Om sprog og kommunikasjonsformer, tilpasning og gjennomførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (s 79-87). (Nordisk vejleder, 22). Dronninglund: Nord-Press.
- Fukushima, Satoshi (2001, oktober). Communication- It is what supports the life of a Deafblind individual. P Paper presentert på *The 7th Helen Keller World Conference*, October 9, 2001, Auckland, New Zealand. Lastet ned 15. September 2005, fra <http://www.bfp.rcast.u-tokyo.ac.jp/fukushima/2001p01e.htm>
- Gadamer, Hans-Georg (1997). *Sanning och metod: I urval*. Göteborg: Daidalos.
- Gannon, Jack R. (1981). *Deaf heritage: a narrative history of deaf America*. Silver Spring, MD: National Association of the Deaf.
- Garfinkel, H. & Sacks, Harvey (1970). On Formal Structures of Practical Actions. I McKenney, J.C. & Tiryakian, E.A (red). *Theoretical Sociology*. New York: Appleton-Century-Crofts
- Gee, James Paul (1996). *Social linguistics and literacy: Ideology in discourses* (2nd ed.). London: Taylor & Francis.
- Gee, James Paul (2001). *An introduction to discourse analysis: theory and method*. London; New York: Routledge.
- Gee, James Paul (2002). Discourse and sociocultural studies in reading. I Kamil, Michael L. et al. (Red.), *Handbook of reading research* (vol.3, s. 195-207). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gitter, Elisabeth (2001). *The imprisoned guest: Samuel Howe and Laura Bridgman, the original deaf-blind girl*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Goffman, Erving (1963). *Behavior in public places: Notes on the social organization of gatherings*. New York: Free Press.
- Goffman, Erving (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face behaviour*. New York: Doubleday.
- Goffman, Erving (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Goode, David (1994). *A world without words: The social construction of children born deaf and blind*. Philadelphia: Temple University Press.
- Goodwin, Charles (1981). *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers* (Language, thought, and culture). New York: Academic Press.

- Goodwin, Charles (2002, juni). Multi-modal gestures. Paper presentert på *Gesture -the Living Medium, the first Congress of the International Society for Gesture Studies*, The University of Texas at Austin, June 5 - 8, 2002. Lastet ned 1. september 2005, fra http://research.communication.utexas.edu/isgs/Contributions/Goodwin/Goodwin_mulimodal.html
- Goodwin, Charles (2003a). Pointing at situated practice. I Kita, Sotaro (Red.), *Pointing: Where language, culture and cognition meet* (s. 217-241). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Goodwin, Charles (Red.). (2003b). *Conversation and brain damage*. Oxford: Oxford University Press.
- Goodwin, Charles (2003c). Conversational frameworks for the accomplishment of meaning in aphasia. I Goodwin, Charles (Red.), *Conversation and Brain Damage* (s. 60-90). Oxford: Oxford University Press.
- Greenall, Ann Jorid Klungervik (1995). "And one might need others.": *H.P. Grice's cooperative principle: The proliferation of maxims and principles in linguistics and literary studies*. Hovedoppgave i engelsk, Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Greenall, Ann Jorid Klungervik (2002). *Towards a socio-cognitive account of flouting and flout-based meaning*. Avhandling (dr. art.), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Greftegreff, Irene (1991). *Håndformer og håndformendringer i norsk tegnspråk*. Hovedoppgave i lingvistikk, Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Grønlie, Sissel Marit (2005). *Uten hørsel?: en bok om hørselhemming* Bergen: Fagbokforlaget. 1.utgave. Oslo: Døves forlag 1995 med tittel: *Når noen ikke hører*.
- Gumperz, John J. (1982). *Discourse strategies* (Studies in interactional sociolinguistics, 1). New York: Cambridge University Press.
- Gumperz, John J. (1992). Contextualization and understanding. I Duranti, A. & Goodwin, C.(Red.) *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomomon.*(s 229-252), Cambridge: Cambridge University press.
- Gundersen, Preben (1994). Kultur og pædagogik. I *Rapport fra Nordisk konferanse om døvblindhet, Tromsø 24. - 28. august 1994* (s.90-95). Dronninglund: Nordisk uddannelsescenter for døvblindepersonale.
- Gürgens, Rikke (2004). "En usedvanlig estetikk": *En studie av betydningen av egenproduserte teatererfaringer for det usedvanlige mennesket*. Avhandling (dr. art.), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Göransson, Sara & Westholm, Göran (1995). *Nästan allt om döva*. Örebro: SIH-Läromedel.
- Habermas, Jürgen (1979). *Communication and the evolution of society*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1999). *Kommunikativ handling, moral og rett*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Hall, Edward (1966). *The hidden dimension*. New York: Doubleday.
- Hammer, Ragnvald (1982). *Ragnhild Kåta: Et sant eventyr*. Arendal: Foreningen Norges Døvblinde.
- Hansen, Britta (1979). Total kommunikation: Tanker om anvendelse af tegnsprog, tegndansk og talesprog. I Hansen, Britta (Red.), *Total kommunikation, døvhed, integration* (s. 5-10). København: Døves Center for Total Kommunikation..
- Hansen, Britta (1984). *Rapport vedrørende uddannelse af tolke indenfor hørehandicapområdet*. København: Nordisk Ministerråd.
- Hansen, Britta (Red.). (1980). *Total kommunikation – tegnsprog – tegndansk*. København: Døves Center for Total Kommunikation.

- Hansen, Britta (Red.). (1989). *Tegn på tegnsprog: Holdninger og kultur*. København: Døves Center for Total Kommunikation
- Hansen, Mogens (2003). *Intelligens og tænkning: En bog om kognitiv psykologi* (2. udg.). Horsens: Åløkke.
- Hansen, Aase Lyngvær (1994). *Levende bilder for døve*. Hovedoppgave i filmvitenskap, Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Hansen, Aase Lyngvær (2003). *Å fange virkeligheten: Bruk av video som metode i klasseromsforskning*. [Essay i metode]. Institutt for tverrfaglige kulturstudier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Upublisert.
- Hansen, Aase Lyngvær (2005) *Kommunikative praksiser i visuelt orienterte klasserom: en studie av et tilrettelagt opplegg for døve lærerstudenter*. Avhandling (dr. art.). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Harper, Robert G., Wiens, Arthur N. & Matarazzo, Joseph D. (1978). *Nonverbal Communication: The state of the art*. New York: Wiley.
- Hart, Paul (2003). Communication partners: The role of a partner in communication episodes with a deafblind person. *DbI Review: The magazine of deafblind international*, (s. 4-8), 31.
- Hassinen, Leena & Woll, Benice (1990). *Communication with the deaf-blind: A preliminary study of tactile forms of communication*. Center for Deaf Studies, Bristol University. Upublisert.
- Hassinen, Leena (1999). Roles and functions of the deafblind interpreter - an overview. In: Peckford, Robert W. (Red.). *Proceedings of an International Symposium on developments and innovations in interpreting for deafblind people. Leeuwenhorst, The Netherlands June 1999*, CACDP (2000)
- Haualand, Hilde Maria (2000). *Døves tilgang til og bruk av informasjon: Hva slags informasjon oppsøkes, og noen mulige årsaker til disse valgene*. Oslo: Norges Døveforbund.
- Haualand, Hilde Maria (2002). *I endringens tegn: Virkelighetsforståelser og argumentasjon i døvebevegelsen*. Oslo: Unipub.
- Haualand, Hilde Maria, Grønningsæter, Arne & Hansen, Inger Lise Skog (2003). *Uniting divided worlds: A study of deaf and hard of hearing youth* (FAFO-rapport, 412). Oslo: Fafo.
- Have, Paul ten (1991). Talk and institution: a reconsideration of the "asymmetry" of doctor-patient interaction. I Boden, Deirdre & Zimmerman, Don H. (Red.), *Talk and social structure: Studies in ethnomethodology and conversation analysis* (s. 138-163), Oxford: Polity Press.
- Have, Paul ten (1999). *Doing conversation analysis: A practical guide*. London: Sage.
- Helleland, Hazel & Manne, Gerd (1991). *Kommunikasjon i språkundervisningen*. Oslo: Fag og kultur
- Hepp, Peter (1998). Taubblindheit – Doppelte Kommunikationsbehinderung: Die Bedeutung der "taktilen Gebärdensprache" in Deutschland. (s. 384-391), *Das Zeichen*, 12:45.
- Hepp, Peter (2000). Vom hörgeschädigten Kind zum taubblinden Erwachsenen. *Hörgeschädigte Kinder* 37., 53-58
- Herheim, Live (2004). *Kunne det vært annerledes?: Teater Manu – Norsk Tegnspråketeater, et tradisjonelt og litterært teater*. Hovedoppgave i drama, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Herreweghe, Mieke van & Vermeerbergen, Myriam (Red) (2004). *To the lexicon and beyond : sociolinguistics in European deaf communities*. The sociolinguistics in deaf communities series, 10. Washington, DC: Gallaudet University Press
- Herreweghe, Mieke Van (2002). Turn-taking mechanisms and active participation in meeting with deaf and hearing participants in Flanders. I Lucas, Ceil (Red.), *Turn-taking, fingerspelling, and*

- contact in signed languages* (Sociolinguistics in deaf communities series, 8), (s.73-103), Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Hindenes, Jorunn, Matre, Nina Foss & Kristensen, Birthe Lis (1996). *Ledsagerteknikk med informasjonstegn for døvblinde* (Nordisk veileder, 21). Dronninglund: Nord-Press.
- Hjulstad, Oddvar & Kristoffersen, Ann-Elise(2004). Kommunikasjon og deltakelse i barnehager med barn med cochlear implantat. I: *Inkluderende eller ekskluderende klasserom Døveundervisningen - et case å lære av?*. Oslo: Skådalen Resource Centre.
- Hjulstad, Oddvar (1999). *Fra handikap til kultur: døves identitetsforhandling i et sosial konstruksjonistisk perspektiv*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Hjulstad, Oddvar, Kristoffersen & Ann-Elise, Simonsen, Eva (2002). *Kommunikative praksiser i barnehagen*. Skådalen publication series; no. 17. Rapporten inngår i prosjektet Barn med cochleaimplantat (1999- 2001). Oslo: Skådalen kompetansesenter.
- Holm, Astri (2001). *Hvordan kan døve og tunghørte barn bli gode lesere og skrivere?* (HiST ALT rapport, 1). Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag. Avdeling for lærerutdanning og tegnspråk.
- Holm, Astri, Kermit, Patrick & Mjøen, Odd Morten (2005). *Cochleaimplantat i et tospråklig og etisk perspektiv*. HiST ALT rapport ; nr 14. Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for lærer- og tolkeutdanning.
- Howe, Elliot og Howe, Hall (1903). *Laura Bridgman. Dr. Howe's famous pupil and what he taught her*. Boston: Little, Brown and Company.
- Howitt, Ricard, Mantovani, Mario, Lynne, Elizabeth, McKenna, Patricia & Figueiredo, Iida (2004). Døvblindhed anerkjennes som selvstændigt handicap i EU. (s.22), *Døvblindenytt*, (2).
- Hyltenstam Kenneth (1999). Inledning: Ideologi, politik ock minoritetsspråk. I Hyltenstam Kenneth (Red.), *Sveriges sju inhemska språk: Ett minoritetsspråksperspektiv* (s. 11-40). Lund: Studentlitteratur.
- Innst. S. nr. 160 (1990-91) *Om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov*. Innstilling fra Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen.
- Jacobsen, Karl H. (Red.) (1992). *Forutsetninger for kommunikasjon med døvblinde fødte*.(Nordisk Veileder, 15). Dronninglund: Nord-Press.
- Jacobsen, Karl H., Johansen, Finn, Robertsen, Reinholt & Simensen, Bjørg (1990). *Helse- og levekårsundersøkelse av døvblinde*. En spørreskjemaundersøkelse i samarbeid mellom Forening Norges Døvblinde og Statens Sentralteam for døvblinde. Oslo. Upublisert.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005a). *Teori og metode*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005b). *Å få en diagnose*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005c). *Å få støtte*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005d). *Å være delaktig*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005e). *Utdanning, arbeid og organisasjonsliv*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.
- Jansbøl, Kirsten & Olesen, Birgitte Ravn (2005f). *Hverdagsfortellinger*. Erfaringer fra mennesker med døvblindhet – et nordisk prosjekt. Videnscentret for Døvblindblevne, Herlev.

- Jansbøl, Kirsten (2004, august). Erfaringer med et nordisk prosjekt om personer med ervervet døvblindhet. Presentasjon på *Nordisk Konferanse om døvblindhet.*, 18.-22. august 2004, Reykjavik. Upublisert.
- Janssen, Helena Johanna Maria (2003). *Fostering harmonious interactions between deafblind children and their educators*. Avhandling, Katholieke Universiteit, Nijmegen.
- Johannesen, Janne Bondi (Red.). (2003). *På språkjakt: Problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo: Unipub.
- Johansen, Knut (1999). *Underveis: På vei mot Solveigs hus: Utvalgte tidsbilder fra begivenhetsrike år i arbeidet for døvblindfødte barn og voksne* (Nordisk vejleder, 23). Dronninglund: Nord-Press.
- Johansen, Knut (2005). Den nordiske definisjonen av døvblindhet. (s. 9-13), *Nyhedsbrevet – Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale*. 2:05.
- Johnson-Thompson, Keller (2000). *To love this life: Quotations by Helen Keller*. New York: AFB Press.
- Jørgensen, Marianne Winther & Phillips Louise (1999). *Diskursanalyse som teori og metode* Roskilde: Roskilde Universitetsforlag
- Karbo, Michael B. (2004). *Lyd, video og DVD: Fra A til Å: Digital hi-fi, DVD og hjemmekino, minidisk og webkamera*. Oslo: Damm.
- Kasper, Gabriele (1999). Data collection in pragmatics research. *University of Hawaii working papers in ESL*, (s.71-109), 18(1).
- Kates, Linda & Schein, Jerome Daniel (1980). *A complete guide to communication with deaf-blind persons*. Silver Spring, MD: National Association of the Deaf .
- Keller, Helen (1965). *Mitt livs historie*. Aschehoug Oslo.
- Kendon, Adam (2004). *Gesture: visible action as utterance*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Kendon, Adam (Red.) (1981). *Nonverbal communication, interaction, and gesture: Selections from Semiotica* (Approaches to semiotics, 41). The Hague: Mouton Publishers.
- Kendon, Adam, Harris, Richard M. & Key, Mary Ritchie (Red.). (1975). *Organization of behavior in face-to-face interaction* (World anthropology). The Hague: Mouton Publishers.
- Kendon, Adam (2004). *Gesture: Visible Action as Utterance*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kita, Sotaro (Red.). (2003). *Pointing: Where language, culture, and cognition meet*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Klima, Edward S. & Bellugi, Ursula (1979). *The signs of language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kolstad, Hans (1996). Efterord om Bergson og Lévinas. I Emmanuel Lévinas, *Den annens humanisme*. Oslo: Aschehoug.
- Kress, Gunther og van Leeuwen, Theo (1996) *Reading Images. The grammar of visual design*. London/New York: Routledge.
- Kristiansen, Hans & Kristiansen, Inger (1995). *Demografisk undersøgelse af antal voksne døvblindblevne i Århus Amt* (Demographic Survey of the Number of Adult Persons with Acquired Deafblindness in Århus County). Herlev, Videnscentret for Døvblindblevne
- Kristiansen, Hans & Mortensen, Ole (Red.). (1995). *Brugerkonferansen: "Viden på kryss og tværs": Oppsamlende rapport*. Herlev: Vitenscentret for døvblindblevne. Upublisert.

- Krog-Jespersen, Kristen (1999) Forord til den danske udgave, av Bruner, Jerome. *Mening i handling*. (s.9-12). Århus: Forlaget Klim.
- Lachmann, Renate (2004). Rhetoric, The Dialogical Principle and the Fantastic in Bakhtin's Thought. I Bostad, F., Brandist, C., Evensen, L.S. (Red.), *Bakhtinian perspectives on language and cultur: Meaning in language, art and new media*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ (2000): *Holistic and interactive communication methods with acquired deafblind people and families: A practical approach*. Joint Training Initiative (JTI) Distance Learning Course on Multi Sensory Impairment, Manchester University, Manchester. Upublicert.
- Lahtinen, Riitta (2002). De dövblindas olika kommunikationsmöjligheter – projekt. *Nyhedsbrevet, Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale*, (s8-9), 2. Lastet ned 9. september 2005, fra <http://www.nud.dk/B54B45D0-55FD-4002-A8DC-15C6189318B5>.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (2003). *Hverdagslivets metaforer: Fornuft, følelser og menneskehjernen*. Oslo: Pax.
- Lakoff, George (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books.
- Lamson, M. S.(1978). *Life and Education of Laura Dewey Bridgman: The Deaf, Dumb and Blind Girl*. New York: Arno Press, 1978. (Første trykk 1881.)
- Langacker, Ronald W. (1987-1991). *Foundations of cognitive grammar* (Vols.1-2). Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1990). *Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar* (Cognitive linguistics research, 1). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. (2000). *Grammar and conceptualisation*. Cognitive linguistics research; 14. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Langer, Susanne K. (1969). *Menneske og symbol: En studie i fornuftens, ritualets og kunstens symboler*. København: Gyldendal.
- Larsen, Vilhelm (1938). *Lilly: Bogen om den blinde-døvstumme pige*. Fredericia: Ville&Ranie.
- Le Ple, Frieda (1949). *Glimpses into a hidden world: To would-be helpers of the deaf-blind*. Thornton Heath: W. H. Hubert.
- Leontjev, Aleksej Nikolajevitj (1983). *Virksomhed, bevidsthed, personlighed*. København: Sputnik.
- Lévinas, Emmanuel (1987). *Collected philosophical papers*. Dordrecht : Nijhoff.
- Lévinas, Emmanuel (1996). *Den annens humanisme*. Oslo: Aschehoug.
- Levitin, Karl (1976). *I have passed through gloom and sorrows*. Moscow: The all-Russia association of the blind.
- Liddell, Scott K. & Vogt-Svenden, Marit (2005). *Constructing spatial conceptualisations from limited input: Evidence from Norwegian Sign Language*. [To appear in a Festschrift in Honor of David McNeill]. Under arbeid for publisering.
- Liddell, Scott K. (1990). Four functions of a locus: Reexamining the structure of space in ASL. I Lucas, Ceil (Red.), *Sign language research: Theoretical issues* (s.176-198). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Liddell, Scott K. (2002). Modality effects and conflicting agendas, I Armstrong, D.F. , Karchmer, M.A. & Van Cleve, J.V. (Red.), *The study of signed languages: Essays in honor of William C. Stokoe* (s. 53- 85). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Liddell, Scott K. (2003). *Grammar, gesture, and meaning in American sign language*. New York: Cambridge University Press.

- Lilli-Martin, Diane (2002). Where are all the modality effects? I Meier, Richard P., Cormier, Kearsy & Quinto-Pozos, David (Red.), *Modality and structure in signed and spoken languages* (s.241-263). Cambridge: Cambridge University Press.
- Linell, Per & Gustavsson, Lennart (1987). *Initiativ och respons: Om dialogens dynamik, dominans och koherens* (SIC, 15). Linköping: Linköpings universitet.
- Linell, Per (2005). *Samtalskulturer: Analys av samtal och språkliga möten som kommunikativa verksamheter.*, SAMKULT Del III: Avslutning och bibliografi versjon pr 2005-06-25, Lastet ned 15.januar 2006 <http://www.tema.liu.se/tema-k/personal/perli/>
- Linell, Per (1982). *Människans språk: En orientering om språk, tänkande och kommunikation*. Lund: Liber.
- Linell, Per (1998). *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspective* (Impact, studies in language and society, 3). Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, Per (2003): *What is dialogism? Aspects and elements of a dialogical approach to language, communication and cognition*. Department of Communication Studies. Linköping University (Först presentert oktober 2000, denne versjon 2003-02-26)
- Lorentzen, Per (1998). *Språk og handling. Språkutvikling hos vanlige og uvanlige barn*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Lorentzen, Per (2001). *Uvanlige barns språk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om folketrygd (1980). *Forskrifter om tolkehjelp for døve*.
- Lov om folketrygd (1986). *Forskrifter om tolk- og ledsagerhjelp for døvblinde*.
- Lucas, Ceil (Red.). (1995). *Sociolinguistics of the deaf community*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Lucas, Ceil (Red.). (1996). *Multicultural aspects of sociolinguistics in deaf community*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Lucas, Ceil. (Red.). 2001. *The Sociolinguistics of Sign Languages*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lucas, Ceil, Bayley, Robert & Valli, Clayton (2001). *Sociolinguistic variation in American sign language* (Sociolinguistics in deaf communities serie, 7). Washington, DC: Gallaudet
- Lucas, Ceil & Valli, Clayton (1992). *Language contact in the American deaf community*. San Diego, CA: Academic Press. University Press.
- Luckmann, Thomas (1990). Social communication, dialogue and conversation. I Markovà, Ivana & Foppa, Klaus (Red.), *The dynamics of dialogue* (s.45-59). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Luckmann, Thomas (1999) *Lebenswelt: Modebegriff oder Forschungsprogramm*. Grundlager der Weiterbildung, 1 (1990) Heft.1 (s 9-13). Oversatt av Gustav Erik Gullikstad Karlsauene: Livsverden: motebegrep eller forskningsprogram. Kompendium. NTNU.
- Luckmann, Thomas (2002). On the methodology of (oral) genres. I: Linell, P.& Aronsson, K. (red). *Jagen och rösterna: Goffman, Viveka och samtalen* (SIC, 42) (s.319-337). Linköping: Tema Kommunikation
- Lundström, Beata (1986). *Från morgon till kväll: En intervjuundersökning med dövblinda*. Bromma Handikappinstitutet.
- Lundström, Beata (1988). *Än lyser gräset grönt*. Bromma: Handikappinstitutet.
- Lundström, Beata (1993). *Dövblinda. Att anpassa studiesituationen för vuxenstuderande med funktionsnedsättning*. Stockholm: Nämnden för vårdtjänst.
- Luttgens, Kathryn & Hamilton, Nancy (1997). (9th ed.). *Kinesiology: Scientific basis of human motion*. Madison, WI: Brown & Benchmark.

- Lyons, John (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John (1981). *Language, meaning and context*. London: Fontana Paperbacks.
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen* (1996). Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Malmquist, Ann Kristin & Mosand, Nora Edwardsen (1996). *Se mitt språk!* Bergen: Døves forlag.
- Markovà , Ivana (1990). Introduction. Why the dynamics of dialogue? I Foppa, Klaus & Markovà , Ivana (Red.). (1990). *The dynamics of dialogue*. (s.1-22). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Martin, Cathrin (2004). *From other to self: Learning as interactional change* (Uppsala studies in education, 107). Avhandling (dr. philos.), Uppsala universitet, Uppsala.
- Martinsen, Harald, Nordeng, Halvor & Tetzchner, Stephen von (1985). *Tegnspråk: Sosial betydning, utvikling og pedagogisk bruk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mather, Susan M. (1991). *The discourse marker OH in typed telephone conversations among deaf typists*. Avhandling, Georgetown University, Washington, DC. Upublisert
- McClave, Evelyn (2002, juni). Nonmanual gestures in American sign language. Paper presentert på *Gesture – The Living: The First Congress of the International Society for Gesture Studies*, The University of Texas at Austin, June 5 - 8, 2002.
- McInnes, John M. (Red.). (1999). *A guide to planning and support for individuals who are deafblind*. Toronto: University of Toronto Press.
- McIntire, Marina (Red.). (1994). *The acquisition of American sign language by deaf children*. Burtonsville, MD: Linstok Press.
- McNeill, David (1992). *Hand and mind: what gestures reveal about thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, George Herbert (1934). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mead, George Herbert (1977). *On social psychology: Selected papers*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mehlum, Anders (1994). *Skriveundervisning: Mellom styring og frihet*. Oslo: TANO.
- Meier, Raichard P. (2002). Explaining effects and non-effects of modality. I Meier, Richard P., Cormier, Kearsy & Quinto-Pozos, David (2002), *Modality and structure in signed and spoken languages* (s. 1-26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Meier, Richard P., Cormier, Kearsy & Quinto-Pozos, David (2002). *Modality and structure in signed and spoken languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meningsdanning og taktilt tegnspråk. Fagplan* (2003). Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag, HiST.
- Menn, Lise & Ratner Nan Bernstein (Red.). (2000). *Methods for studying language production*. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Merleau-Ponty, Maurice (2002). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Merriam-Webster's Online Dictionary. Lastet ned 15.februar 2006, fra <http://www.m-w.com/dictionary>
- Mesch, Johanna (1994). *Dövblindas teckenspråk: En pilotstudie* (Forskning om teckenspråk, 18). Stockholm: Stockholm universitet, Institutionen för lingvistik.
- Mesch, Johanna (2000). Tactile Swedish sign language: Turn taking in signed conversation of people who are deaf and blind. I Metzger, Melanie (Red.), *Bilingualism and identity in deaf communities* (s.187-203). (The sociolinguistics in deaf communities series, 6). Washington, DC: Gallaudet University Press.

- Mesch, Johanna (2001). *Tactile sign language: Turn taking and questions in signed conversations of deaf-blind people* (International Studies on Sign Language and Communication of the Deaf; 38). Hamburg: Signum.
- Mesch, Johanna (2002a). *Døvblindas teckenspråkskommunikation* (Nordisk vejleder. Arbejdstekster, 40). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale. Lastet ned 8. september 2005, fra <http://www.nud.dk/D9E63E47-8924-4957-B65A-174404244B14>
- Mesch, Johanna (2002b) Tactile sign language: turn taking and questions in signed conversations of deaf-blind people. I *Sign Language Studies* 2(2), 187-203.
- Mesch, Johanna. (1998a). *Teckenspråk i taktill form: Turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk*. Avhandling (doktorgrad), Stockholms universitet, Stockholm.
- Mesch, Johanna. (1998b). Teckenspråket som kommunikationsmedel för dövblinda. I Mortensen, Ole, Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). *Kommunikation med dövblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er dövblindblevne* (s71-78). (Nordisk vejleder, 22). Dronninglund: Nord-Press.
- Metzger, Melanie, Fleetwood, Earl & Collins, Steven D. (2004). Discourse genre and linguistic mode: Interpreter influences in visual and tactile interpreted interaction. *Sign Language Studies*, (s.118-137), 4(2).
- Miles, Barbara & Riggio, Marianne (1999). *Remarkable conversations: A guide to developing meaningful communication with children and young adults who are deafblind*. Watertown, MA.: Perkins School for the blind.
- Miles, Barbara (1998). *Talking the language of the hands to the hands, DB-LINK*. Dansk oversetteslse: At tale hændernes sprog fra hand til hand, Aalborg: Videnscenter for døvblindfødte.
- Molander, Bengt (1990). Kunskapers tysta och tystade sidor: Ett försök till översikt. *Nordisk pedagogikk*, (s.99-114),10(3).
- Molander, Bengt (1996). *Kunskap i handling* (2. omarb. uppl.). Göteborg: Daidalos.
- Morgan, Gary & Woll, Bencie (Red.). (2002). *Directions in sign language acquisition* (Trends in language acquisition research, 2). Amsterdam: John Benjamins.
- Morgan, Susie (1998). Sign language with people who are deaf-blind: Suggestions for tactile and visual modifications. *Deaf-Blind Perspectives*, 6(1), 3-7. Lastet ned 8. September 2005, fra <http://www.tr.wou.edu/tr/dbp/pdf/sept98.pdf>
- Mortensen, Ole (1999, juni). Fasten seatbelts: A guided tour of the research on deafblind communication in 45 min. Paper presentert på *International Symposium on Development and Innovations in Interpreting for Deafblind People*, Netherlands, June 1999. Lastet ned 8. september 2005, fra <http://www.dbcent.dk/uk/commres.htm>
- Mortensen, Ole, Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). (1998). *Kommunikation med dövblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er dövblindblevne* (Nordisk vejleder, 22). Dronninglund: Nord-Press.
- Moustgaard, Kristian I. & Vejleskov, Hans (1997). *Om samtalen*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Möller, Kerstin (1999). *Onödigt svårt: Intervjuer med 32 dövblinda i Örebro län: Projektredovisning*. Örebro: Örebro kommun.
- Maagerø, Eva & Tønnessen, Elise Seip (2001). Ragnar Rommetveit. I Maagerø, Eva & Tønnessen, Elise Seip, *Samtaler om tekst, språk og kultur* (s. 121-141). Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Akademisk forlag.

- Maagerø, Eva (1998). Hallidays funksjonelle grammatikk: En presentasjon. I Berge, Kjell Lars, Coppock, Patrick J. & Maagerø, Eva (Red.), *Å skape mening med språk: En samling artikler* (s. 33-63). Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Akademisk forlag.
- Maagerø, Eva og Tønnesen, Elise Seip (2001). *Samtaler om tekst, språk og kultur*. Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Akademisk forlag.
- Nadel, Jacqueline & Camaioni, Luigia (Red.). (1993). *New perspectives in early communicative development*. London: Routledge.
- Nafstad, Anne & Rødbroe, Inger (1992). *Utviklingsprofilen for døvblindfødte: Et verktøy i diagnostisering og habilitering ved medfødt døvblindhet* (Nordisk Vejleder. Arbejdstekster, 22). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Nafstad, Anne & Vonen, Arnfinn M. (1999). The concept of natural language: What does it mean for congenital deafblind people? I *Communication and Congenital Deafblindness "The Emergence of Communication – Part II: Actes du Cours international, Suresnes, 11 – 14 avril 1999* (s. 115-128). Suresnes: Éditions du Centre national de Suresnes, France.
- Nafstad, Anne & Rødbroe, Inger (1999). *At skabe kommunikation med døvblindfødte: Perspektiver på diagnosticerende undervisning for personer med medfødt døvblindhed eller personer med tilgrænsende funktionsnedsættelse* (Nordisk Vejleder, 24). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Nafstad, Anne & Vonen, Muruvik Arnfinn (2003). *Fra kroppslig-taktile gester til betydningsbærende symboler. Et forhandlingsperspektiv anvendt i forståelsen av etableringen av felles mening*. Arbejdstekst 41. Dronninglund: Nordisk Utdanningscenter for døvblindepersonale.
- Nafstad, Anne (1988). *Kritisk informasjon*. [Kompendium til Utdanningskurs for døvblindetolker]. Oslo/Eikholt. Upublisert.
- Nafstad, Anne (1989). *Livsrom: Om betingelser for identitetsutvikling ved medfødt døvblindhet* (Nordisk Vejleder. Arbejdstekst, 9). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Nafstad, Anne (1990). *Teoretiske perspektiver i arbeidet med døvblindfødte i Norden: Rapport skrevet etter Temakurs om nye perspektiv i arbeidet med døvblindfødte NUD 14.01.90 - 21.01.90* (Nordisk Vejleder. Arbejdstekst, 19). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Nafstad, Anne (1992). Forutsetninger for omverdensforståelse. I Jacobsen, Karl H. (Red.), *Forutsetninger for kommunikasjon med døvblindedfødte* (s. 78-103). (Nordisk Vejleder, 15). Dronninglund: Nord-Press.
- Nafstad, Anne (1993). Det utviklingspsykologiske perspektivet: Et bidrag til diagnostikk og behandling. Gjærum Bente (Red.), *Kunnskap og ettertanke: Psykisk utviklingshemning som flerfaglig utfordring* (s.104-199). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nafstad, Anne (1999). Educating the deaf-blind – state of the art: Does the education of the deaf-blind have a future? I Simonsen, Eva & Arnesen, Knut (Red.), *Fornuft og følelser: Perspektiver etter 150 års undervisning av døve og døvblinde* (s. 19-39). (Skådalen Publication Series, 8). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Nafstad, Anne Varran & Ask Larsen, Flemming (2003, desember). *The relation between potential and realized meaning*. Paper presentert på Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale, Dronninglund, 9.-12. desember 2003. Lastet ned 9. september 2005, fra http://skolenettet.ls.no/skolenettet/data/f/1/74/84/4_802_0/DbIWGC_dec03_cnus.doc
- Nafstad, Anne & Vonen, Arnfinn Muruvik (2003). *Fra kroppslig-taktile gester til betydningsbærende symboler. Et forhandlingsperspektiv anvendt i forståelsen av etableringen av felles mening*. (Arbejdstekst 41). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for

- Døvblindepersonale, Lastet ned 14.januar 2006 fra
<http://www.nud.dk/arbejdstekster?mid=66184FD3-965C-42E7-8794-6205161A4E5C&>
- Nofsinger, Robert. E. (1991). *Everyday Conversation*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Nordisk lederforum døvblindfødte (2004, april) *Funktionsnedsættelsen døvblindhed: en nordisk vejleder*. [Et høringsmateriale]. Dronninglund: Nordisk uddannelsescenter for døvblindepersonale. Lastet ned 3. august 2005, fra
http://www.nud.dk/da/publikation/arbejdstekster/nordisk_vejleder.pdf
- Nordiska arbetsgruppen för dövblinda (1978). *Dövblinda i Norden: Lägesrapport utarbetad av en nordisk arbetsgrupp för dövblinda*. Bromma: Nordiska nämnden för handikappfrågor.
- Norges døveforbund (1990). *Døv: Informasjon om døve og sterkt tunghørte og deres situasjon*. Bergen: Døves Forlag.
- Norges offentlige utredninger (2001). NOU 2001:22. *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*. Utredning fra et utvalg oppnevnt 21. april 1999. Oslo: Sosial- og helsedepartementet 29. juni 2001.
- Norrby, Catrin (1996). *Samtalsanalys: Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Norsk tegn ordbok: 4.592 ord/tegnbilder* (1988). (Ny, utvidet utg.). Bergen: Døves forlag.
- Norsk tegnordbok* (2004). [CD-ROM]. Trondheim: Møller kompetansesenter.
- Norton, S.J. , Schultz, M.C., Reed, C.M., Braid, L.D., Durlach, N.I., Rabinowitz, W.M. & Chomsky, C. (1977). Analytic study of the Tadoma method: Background and preliminary results. (s.574-595). *Journal of speech and hearing research*, 20 (3).
- Nyling, Per (2003). *Intryck som ger avtryck, leder till uttryck: Att skapa kommunikation med vuxna dövblindfödda*. [Projektrapport]. Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Næss, Trine (2004). *Haptisk kommunikasjon: En strategi for kommunikasjon og tilnærming av miljøbeskrivelse og kontekstuell respons for dövblind-blitte: Kombinert syns-/hørselshemmede/døvblindblitte og kommunikasjon*. [Kompendium]. Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag. Upublisert.
- Nöth, Winfried (1995). *Handbook of semiotics* (Enl. and completely rev. ed.). Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Nöth, Winfried (Red.). (1990). *Handbook of semiotics* (Advances in semiotics). Bloomington, IN: Indiana University Press .
- Nöth, Winfried (Red.). (1994). *Origins of semiotics: Sign evolution in nature and culture* (Approaches to semiotics, 116). Berlin: Gruyter.
- O'Brien, Stephanie / Steffen, Candace (1996). *Tactile ASL: ASL as used by deaf-blind persons*. In: Byers, Laura / Rose, Mary (eds): *Communication forum*. Vol. 5.(s.145-158), Washington, DC: Gallaudet Univ. School of Communication.
- Ohlson, Stig (1994). Vad händer när en dövblind inte förstår sammanhanget? *NUD, artikel*. Også i *Hva er meningen? – når en dövblind taber tråden*. I Vesterberg, Palle (1994). *Hverdag for døve*. Aalborg: Instituet for døve: Døveskolernes Materialecenter.
- Ohlson, Stig (2001, oktober). What can deafblind people expect for the future? Paper presentert på *Helen Keller Conference, New Zealand*. Lastet ned 9.September 2005, fra
<http://www.deafblind.org.nz/hkstig.html>
- Ohna, Stein Erik (1996). Å være döv i en hørende verden. *Nordisk tidskrift för dövundervisningen*, (s.53-66), 98(2).

- Ohna, Stein Erik (2001). *Å skape et selv: Døves fortellinger om interaksjoner med hørende*. Oslo: Unipub.
- [Opplæringslova] Lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Opplæringslova) (i kraft 1. august 1999).
- Palmgren, Elisabeth (1993b). *Resurscenter för dövblinda i de nordiska länderna* (NNH, 7/93. Vällingby: Nordiska nämnden för handikapfrågor.
- Palmgren, Elisabeth(1993a). *Dövblindas livsvillkor i Norden inför år 2000* (NNH, 8/93. Vällingby: Nordiska nämnden för handikapfrågor.
- Parrill, Fey & Sweetser, Eve (2002, juni). *Representing Meaning: Morphemic-level analysis within a holistic approach to gesture transcription*. Paper presentert på *Gesture – The Living: The First Congress of the International Society for Gesture Studies*, The University of Texas at Austin, June 5 - 8, 2002. Lastet ned 12. September 2005, fra <http://research.communication.utexas.edu/isgs/Contributions/Parrill/Eve-Fey.html>
- Pease, Allan (1986). *Kroppens språk: De lydløse signalene*. Oslo: Cappelen.
- Peterson Sven Arne (1995) *Utviklingen av tegnspråknorsk I Norge*. Semesteroppgave i tegnspråk grunnfag. Universitetet i Oslo. Særtrykk fra *Døves Tidsskrift* 1997:11, 1997:12.
- Peterson, Paal Richard (2001). *Døv identitet og politisk deltakelse: Taus minoritet eller arbeid i det stille?* Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Petrén, Finn (1980). *Bättre livsvillkor för dövblinda i Norden: Förslag från Nordiska arbetsgruppen för dövblinda*. Bromma: Nordiska nämnden för handikapfrågor.
- Petronio, Karen, Dively, Val Garden, Marie & Stevens, Tara (2002). *Aspects of tactile American sign language used by the deaf-blind community*. Presentasjon ved Deaf Way II, Washington, DC, 11th July 2002. Upublisert.
- Pittroff, Hanne (1999). Zum Thema „Taktile Gebärdensprache bei höresehbehinderten und taubblinden Menschen“. (s.76-83), *Das Zeichen*, 13(47).
- Pittroff, Hanne (2000). Mit höresehbehinderten und taubblinden Menschen taktil gebärden. (s. 59-61), *Hörgeschädigte Kinder*,37(2).
- Polanyi, Michael (1967). *The tacit dimension*. Garden City, NY: Doubleday.
- Polanyi, Michael (2000). *Den tause dimensjonen: En innføring i taus kunnskap* (Virus, 5). Oslo: Spartacus.
- Quinto-Pozos, David (2000, februar). Deixis in the visual/gestural and tactile modalities. Paper presentert på *the Texas Linguistics Society Conference on The Effects of Modality on Language and Linguistic Theory*, February 25-27, 2000. Upublisert.
- Quinto-Pozos, David (2002). Deictic points in the visual-gestural and tactile-gestural modalities. I Meier, Richard P., Cormier, Kearsy & Quinto-Pozos, David (Red.), *Modality and structure in signed and spoken languages* (s. 442-467). Cambridge: Cambridge University Press.
- Quinto-Pozos, David (2003). Review of tactile sign language: Turn taking and questions in signed conversations of deaf-blind people by Johanna Mesch. *Sign language and linguistics* 6(1),
- Reed, Charlotte M., Delhorne, Lorraine A, Durlach, Nathaniel I. & Fischer, Susan D. (1995). A study of the tactual reception of sign language. *Journal of speech and hearing research*, (s.477-489), 38(2).
- Reed, Charlotte M., Delhorne, Lorraine A., Durlach, Nathaniel I & Fischer, Susan D. (1990). A study of the tactual and visual reception of fingerspelling. *Journal of speech and hearing research*,)s.786 – 797), 33(4).

- Reed, Charlotte M., Durlach, Nathaniel I., Braida, L.D. & Schultz, M.C. (1989). Analytic study of the Tadoma Method: Effects of hand position on segmental speech perception. *Journal of speech and hearing research*, (s.921-929), 32.
- Reed, Charlotte M., Rabinowitz, W.M., Durlach, Nathaniel I., Delhorne, Lorraine A., Braida, L.D., Pemberton, J.C., Mulcahey, B.D. & Washington, L.D. (1992). Analytic study of the Tadoma method: Improving performance through the use of supplementary tactual displays. *Journal of speech and hearing research*, (s.450-465), 35(2).
- Reed, Sarah & Floyd, Jannice (1998). *Communication through touch project: Findings from the eighteen months' project from October 1996 to March 1998*. London: Sense.
- Richards, Jack C., Platt, John & Platt, Heidi (1992). *Longman dictionary of language teaching and applied Linguistics*. Harlow: Longman.
- Rikstrykdeverket(2004), *Nasjonal standard for tolketjenesten*, Hjelpemiddelkontoret. Oslo :RTV.
- Rimestad, Hans & Stahn, Lisbeth (1998). *Lugtesansen: et kommunikatív element*. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte.
- Rizzolatti, Giacomo & Arbib, Michael A. (1998). Language within our grasp. *Trends in Neurosciences*, 21(5), 188-194.
- Roald, Ingvild K.(1993). *Å lese og skrive tegn med Suttons SignWriting : en innføring i tegnskrift*. Nesttun : Vestlandet kompetansesenter
- Rommetveit, Ragnar (1972). *Språk, tanke og kommunikasjon: Ei innføring i språkpsykologi og psykolingvistik*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rommetveit, Ragnar (1974). *On message structure: A framework for the study of language and communication*. London: Wiley.
- Rommetveit, Ragnar (2001). I Maagerø, Eva & Tønnessen, Elise Seip, *Samtaler om tekst, språk og kultur*: Ragnar Rommetveit. (s. 121-141). Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Akademisk forlag.
- Roy, Cynthia B. (2000). *Interpreting as a discourse process* (Oxford studies in sociolinguistics). New York: Oxford University Press.
- Rødbroe, Inger & Souriau, Jacques (2002a). *Udvikling af kommunikation med døvblindfødte*. Aalborg : Videncenter for Døvblindfødte
- Rødbroe, Inger & Souriau, Jacques(2002b). *Kulturelt betingede rammer for døvblindfødte personers utvikling*. Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale
- Raanes, Eli (1991) *Historien om Synnøve: Utvikling av initiativ og kommunikasjon hos en døvblind person som har vært utsatt for langvarig deprivasjon*. Hovedoppgave i pedagogikk, Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Raanes, Eli (1993). *Døvblind: Litt om tilrettelegging for personer med kombinert syns- og hørselshemming*. Oslo: Statens Sentralteam for døvblinde.
- Raanes, Eli (1994a). *Prosjekt tolketjeneste: Rapport om evaluering av Sosialdepartementets forsøk med tolketjeneste for døve, døvblinde og døvblitte*. Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Raanes, Eli (1994b). *Utprøving av tolk og ledsagertjeneste for en døvblindfødte mann*. Oslo: Statens sentralteam for døvblinde. Upublisert.
- Raanes, Eli (1997). *Talking i formelle og uformelle situasjoner*. [Kompendium]. Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for lærer- og tolkeutdanning. Upublisert

- Raanes, Eli (1998). Tale og Taleforståelighet. I Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). (1998). *Kommunikation med døvblindblevne: Om språk og kommunikasjonsformer, tilpasning og gjennomførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (Nordisk veileder, 22). (s 87-100).Dronninglund: Forlaget Nord-Press.
- [Raanes, Eli \(2001a\)](#). *Beskrivelse* (Nordisk vejleder. Arbeidstekst, 37). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Raanes, Eli (2001b). *Døvblindes kommunikasjonsituasjon* (Nordisk vejleder. Arbeidstekst, 35). Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale.
- Raanes, Eli (2001c, oktober). Diskursiv praksis i taktilt tegnspråk: Hvordan fange dynamikken? Paper presentert på *Samhällets diskurser: Språk- och samhällsvetenskapliga perspektiv*, 18.-21. oktober 2001, Stockholms universitet, Stockholm. Upublisert
- Raanes, Eli (2001d, november). *Samtaleanalyse av taktilt tegnspråklige dialoger*. [Paper ved Forskerkurs i anvendt språkvitenskap, 22.- 24.november 2001] Institutt for anvendt språkvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Upublisert
- Sacks, Harvey (1992). *Lectures on conversation* (Vols. 1-2). Oxford: Blackwell.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel A. & Jefferson, Gail (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation. *Language*, 50 (4):696-735.
- Sacks, O. (1989). *Seeing voices: A journey into the world of the deaf*. New York: Harper Perennial.
- Sande, Elin (1999). Norsk døvblindetolkforening. I Woll,, Heidi (Red.), *Døvetolk- og døvblindetolkyrkets fremvekst i Norge: Hvordan døvetolker og døvblindetolker ble en egen yrkesgruppe i Norge* (s. 127-142). Bergen: Døves forlag.
- Sander, Thorbjørn J. (1993). *Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år: Norges døveforbund 1918-1993*. Bergen: Døves forlag.
- Sander, Thorbjørn J.(Red.). (1978). *Døv i dagens norske samfunn - 78: Tanker ved et nytt jubileum: Utgitt i anledning Norges døveforbunds 60 års jubileum 1978*. Bergen: Norges døveforbund.
- Sander, Thorbjørn J.(Red.). (1991). *Døv i dagens norske samfunn1991: En artikkelsamling*. Bergen : Døves forlag.
- Sauerburger, Dona (1993). *Independence without sight or sound: Suggestions for practitioners working with deaf-blind adults*. New York: American Foundation for the Blind.
- Schegloff, Emanuel A. (2003). Conversation analysis and communication disorders I Goodwin, Charles (Red.). (2003), *Conversation and brain damage* (s. 21–57). Oxford: Oxford University Press.
- Schein, Jerome D. og Stewart, David A. (1995). *Language in motion: Exploring the nature of sign*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Schiffrin, Deborah (1987). *Discourse markers* (Studies in international sociolinguistics, 5). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (Red.). (2001). *The handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Schopenhauer, Arthur (1969). *The world as will and representation*. New York: Dover Publications.
- Schröder, Odd-Inge (1978). *Døveforeningen 1878-1978: Fra de Norske døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening - et 100 års jubileum*. Oslo: Aschehoug.
- Schröder, Odd-Inge (1983a). Fonologien i norsk tegnsprog. I Tellevik, Jon Magne, Vogt-Svendsen, Marit & Schröder, Odd-Inge (Red.), *Tegnspråk og undervisning av døve barn: N ordisk seminar Trondheim juni 1982* (s. 39-52). Trondheim: Tapir.

- Schröder, Odd-Inge (1983b). Tegnsprog og poesi. *Nordisk tidskrift för dövundervisningen*, 85(4), 154-157.
- Schröder, Odd-Inge (1986). Trekk fra tegnsproget hos en 3-åring. I: Mjaavatn, Per Egil & Smith Lars (Red.), *Barnespråk: Om normal og avvikende språkutvikling: En artikkelsamling* (s. 59-72). (Rapport / NAVF's senter for barneforskning, 8). Trondheim: NAVF's senter for barneforskning.
- Schröder, Odd-Inge (1993). Introduction to the History of Norwegian Sign Language. I Fisher, Renate & Lane, Harlan (Red.), *Looking back: A reader on the history of deaf communities and their sign languages*. Hamburg: Signum.
- Schröder, Odd-Inge (1995a). *Håndalfabetene*. [Forelesningsnotat]. Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo. Upublisert
- Schröder, Odd-Inge (1995b). *Tallsystemene i norsk tegnsprog*. [Forelesningsnotat]. Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo. Upublisert
- Schröder, Odd-Inge (2005, november). Norskens påvirkning på NTS. *Innlegg på konferansen Møter om norsk språk, MONS 11*. Universitetet i Bergen 24-26.november 2005
- Schutz, Alfred (1973). *Collected papers: Vol.1. The problem of social reality*. The Hauge: Martinus Nijhoff.
- Schütz, Alfred & Luckmann, Thomas (1973). *The structures of the life-world*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Selvik, Kari-Anne (2005). *Spatial Paths Representing Time: A Cognitive Analysis of Temporal Expressions in Norwegian Sign Language*. Ph.d. avhandling. Det Humanistiske fakultet, Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Oslo: Universitetet i Oslo
- Sence (2003) *Factsheets deafblindnes*. Lokalisert den 12.september 2005 på Verdensveven: <http://www.sense.org.uk/publications/factsheets/>
- Sibbe, Tora (Red.). (1986). *Utbildning av tolkar för kommunikation mellan hörande och döva/dövblinda: En skrift*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Simonsen, Eva (2000). *Vitenskap og profesjonskamp: Opplæring av døve og åndssvake i Norge 1881-1963* (Perspektiv: 17 x 24, 2/2000). Oslo: Unipub forlag.
- Sivertsen, Eva (1967). *Fonologi: Fonetikk og fonemikk for språkstudenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skaten, Ingeborg (2005). *Tolk, døvetolk – eller tegnspråktolk? En diskursanalytisk undersøkelse av identitetskonstruksjon hos tolkestudenter*. Hovedfagsoppgave i sosiologi. Universitetet i Bergen, Sosiologisk institutt.
- Skavlan, Sigvald (1875). *Thronhjems Døvstumme-Institut: Program, udgivet i Anledning af Institutets 50-aarige Bestaaen*. Thronhjem: Lie & Sundts Bogtrykkeri.
- Skedsmo, Kristian (2001). *Hva tolker tolken når hun tolker? .. eller kanskje: Hva setter oversetteren over? En eksplorerende, diskursanalytisk undersøkelse av konstruksjoner av mening og kommunikasjon i et utvalg av litteratur om tolking og oversetting*. Oppgave ved AVS 304, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Upublisert.
- Skedsmo, Kristian (2005). *Tolking i grenseland: en analyse av et utvalg tegnspråktolkers grenseoppganger mellom god og tvilsom praksis, og mellom tolking og ikke-tolking*. Hovedoppgave i anvendt språkvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Skjølberg, Trygve (1989). *Andreas Christian Møller: Døvstummeinstituttet i Trondhjem og den første tiden i norsk døveundervisning*. Bergen: Døves forlag.

- Skjølberg, Trygve (1992). *Trondheim offentlige skole for døve (1825-1986): Med hovedlinjene i døveundervisningens historie ute og hjemme*. Bergen: Døves forlag.
- Slethei, Kolbjørn (1996). *Grunnbok i fonetikk for språkstudenter*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Sletmo, Einar (1991). Hørselsvansker. I Asmervik, Sverre, Ogden, Terje & Rygvold, Anne-Lise (Red.), *Innføring i spesialpedagogikk* (s. 233-260). Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, Theresa B. (2002). *Guidelines: Practical tips for working and socializing with deaf-blind people*. Burtonsville, MA: Sign Media.
- Smith, Theresa B. (1977). *Guidelines for working/playing with deaf-blind people*. Seattle Central Community College. Distributed by the Helen Keller National Center, New York. Upublisert.
- Smithdas, Robert J. (1982). *Shared Beauty*. New York: Portal Press
- Snider, Bruce D. (Red.). (1994). *Being in touch: Communication and other issues in the lives of people who are deafblind*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Snow, Ann-Marie, Källgren, Gunnel & Östman, Britt (1983). *Studiematerial i tecken för vuxendöva dövblinda*. Stockholm: Skolöverstyrelsen i samarbete med Föreningen Sveriges Dövblinda.
- Solbakken, Solveig (1984). *Tolk/ledsager og kontaktpersonstjeneste for døvblinde. Rapport fra prøveprosjektet 1981-1983*. Oslo: Sosialdepartementet/Statens Sentralteam for døvblinde
- Sosialdepartementet (1977). *The deaf-blind of Norway 1976/77: A survey by the Health services of Norway*. Oslo: The Royal Norwegian Ministry of Social affairs.
- SOU 1991:91 *En väg till delaktighet och inflytande: Tolk för döva, dövblinda, vuxendöva, hörselskadade och talskadade*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- St.meld. nr. 35 (1990-91). *Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov: Tillegg til St.meld. nr. 54 (1989-90)*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 54 (1989-90). *Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 8 (1998-99). *Om handlingsplan for funksjonshemmede 1998-2001: Deltaking og likestilling*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- St.prp. nr.1 (1987-88). *Prosjekt S. Handlingsplan for barn og ungdom 1988*. Lagt fram av Kultur- og vitenskapsdepartementet som vedlegg til Statsbudsjettet 1988
- Statens sentralteam for døvblinde (1977). *Helsedirektoratets engangskartlegging av Norges døvblinde 1976/77*. Oslo: Sosialdepartementet, Helsedirektoratet.
- Statlig kompetansesystem for døvblinde (2003). I Statlig spesialpedagogiske støttesystem, *Årsmelding 2003*. Molde: Statlig spesialpedagogisk støttesystem. Lastet ned 12. september 2005, fra http://www2.skolenettet.no/skolenettet/data/f/2/31/28/8_802_0/aarsrapport_2003.pdf
- Statlig spesialpedagogisk støttesystem (2001). *Døvblindhet: En orientering* [Brosjyre]. Molde: Statlig spesialpedagogisk støttesystem.
- Stenquist, Gertrude (1974). *The story of Leonard Dowdy: Deaf-blindness acquired in infancy*. Watertown, MA: Perkins School for the Blind.
- Stern, Daniel (1982). Some interactive functions of rhythm changes between mother and infant. I Davis Martha (Red.), *Interaction rhythms: Periodicity in communicative behavior* (s.101-117). New York: Human Sciences Press.
- Stern, Daniel (1991). *Barns interpersonelle univers*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stern, Daniel (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stokoe, William C. (1993). *Sign language structure: An Outline of the visual communication systems of the American deaf*. Bortonsville, MD: Linstok Press.

- Storflom og andre hendelser: Sommerstevnet for døvblinde* (1995). [Videogram]. Regi: Raanes, Eli Eggen, Tine & Haug, Gunnhild. Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag: Institutt for tegnspråk, tolking og kommunikasjon.
- Streeck, Jürgen (2004). *Manual dexterity* [Intervju]. Lastet ned 5. oktober 2004, fra <http://communication.utexas.edu/news/archives/features/gesture.html>
- Strömquist, Sven (1994). Language acquisition, processing and change – perspectives on speech, sign and writing. I Ahlgren, Inger & Hyltenstam, Kenneth (red.), *Bilingualism in deaf education* (s. 219-238). Hamburg: Signum.
- Strömquist, Sven (1996). *Discourse flow and linguistic information structuring: Explorations in speech and writing* (Gothenburg papers in theoretical linguistics, 77). Göteborg: University of Gothenburg, Department of Linguistics.
- Strömquist, Sven (1998). Lite om språk, kommunikation och tänkande. I Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.), *Kommunikation med døvblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (s.127-147). (Nordisk Vejleder, 22). Dronninglund: Forlaget Nor-Press.
- Sutton-Spence, Rachel & Woll, Bencie (1999). *The Linguistics of British Sign Language: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sutton-Spence, Rachel (1998). Grammatical constraints on fingerspelled English verb loans in BSL. I Lucas, Ceil (Red.), *Pinky extension and eye gaze: Language use i deaf communities* (s. 41-58). (The sociolinguistics in deaf communities series, 4). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Svendsen, Åsfrid (1985). *Tekstens mønstre: Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svennevig, Jan (2001). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (LNU's skriftserie, 141). Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) / Cappelen akademisk forlag.
- Svingen, Else Marie (1998). *Rapport fra prosjektet Kartlegging av eldre mennesker med alvorlig kombinert syns- og hørselsnedsettelse: Oppfølging, veiledning og informasjon*. Oslo: Statens sentralteam for døvblinde.
- Sweetser, Ewe (1999). Compositionality and blending: Semantic composition in a cognitively realistic framework. I Janssen, Theo & Redeker, Gisela (Red.), *Cognitive Linguistics: Foundations, scope and methodology* (s. 129-162). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Söderbergh, Ragnhild (1988). *Barnets tidige språkutveckling*. Stockholm: Liber.
- Taktile signaler: Eksempler på døvblindenes bruk af taktile signaler* (2000). [Videogram]. Hvidovre: Foreningen af Danske DøvBlinde.
- Talmy, Leonard (1983). How language structures space. I Pick, Herbert L. & Acredolo, Linda P. (Red.), *Spatial Orientation: Theory, research and application* (s. 225-282). New York: Plenum Press.
- Taub, Sarah F. (1999). *Conceptual Metaphor in American Sign Language: The Role of Iconicity* [Kompendium]. Washington, DC: Department of ASL, Linguistics, and Interpretation, Galludet University.
- Taub, Sarah F. (2000, desember). Conceptual 'Rhymes' in Sign Language Poetry. Paper presentert på *The 2000 Annual Conference of the Modern Language Association*. Washington DC. Upublisert.
- Taub, Sarah F. (2001b). *Language from the body: Iconicity and metaphor in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Taub, Sarah F.(2001a). Complex superposition of metaphors in an ASL poem. I Dively, Valerie L., et al. (Red.), *Signed languages: Discoveries from international research*. (s.197-230). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Taub, Sarah F.(2004). *Meaning construction in sign language and gesture: An overview* [PowerPoint presentasjon]. Lastet ned 31.januar 2004, fra <http://www.alt.hist.no/adm/studier/opptak/nettstudier/MENTAK/Taub1.ppt>
- Taub, Sarah F., Pinar, Pilar & Galvan, Dennis (2002, juni). Comparing Spatial Information in Speech/Gesture and Signed Language. Paper presentert på *Gesture – The Living: The First Congress of the International Society for Gesture Studies*, The University of Texas at Austin, June 5 - 8, 2002. Lastet ned 12.september 2005, fra <http://research.communication.utexas.edu/isgs/Contributions/Taub/taub.html>
- Taylor, John R. (1995). *Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Taylor, John R. (2002). *Cognitive grammar* (Oxford textbooks in linguistics). Oxford: Oxford University Press.
- TegnSmed og TegnSpiller* (1999). [CD-ROM). Trondheim: Møller kompetansesenter.
- Tellevik, Jon Magne, Vogt-Svendsen, Marit og Schröder, Odd-Inge (Red.). (1983). *Tegnspråk og undervisning av døve barn: Nordisk seminar Trondheim juni 1982*. Trondheim: Tapir.
- Tennant, Richard A. & Brown, Marianne Gluszak (1998). *The American Sign Language handshape dictionary*. Washington, DC: Clerc Books, Gallaudet University Press.
- Tervoort, Bernard T. (1953). *Structurele Analyse van Visueel Taalgebruik binnen een Groep Dove Kinderen* (Deel 1, Tekst). [Avhandling]. Univ. Dissertation. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij.
- Thomas, William. L. & Thomas, D. S. (1928). *The Child in America. behaviour problems and programs*. New York: Knopf.
- Treningsprogram for døvblindetolker* (1986). Ål: Døves video.
- Trevarthen, Colwyn (1979). Communication and cooperation in early infancy: A description of primary intersubjectivity. I Bullowa, Margaret (Red.), *Before Speech: The beginning of interpersonal communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trevarthen, Colwyn & Hubley, Penelope (1978). Secondary intersubjectivity: Confidence, confiding and acts of meaning in the first year. I Lock, Andrew (Red.), *Action, gesture and symbol* (s.183-229). London: Academic Press.
- Trevarthen, Colwyn (1994). Infant semiosis. I Nöth, Winfried (Red.), *Origins of semiosis: Sign evolution in nature and culture* (s. 219-252). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Trevarthen, Colwyn (1998). The concept and foundations of infant intersubjectivity I Bråten, Stein (Red.), *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny* (s.15-46). (Studies in emotion and social interaction. Second series). Cambridge: Cambridge University Press.
- Trevarthen, Colwyn (1999). Expressing the impulses and experiences of active mind-time and of intersubjective sympathy, I *Communication and Congenital Deafblindness "The Emergence of Communication – Part II: Actes du Cours international, Suresnes, 11 – 14 avril 1999"* (s. 144-151). Suresnes: Éditions du Centre national de Suresnes, France.
- Trevarthen, Colwyn (2002a). Making sense of infants making sense. *Intellectica*, nr 34, 161-188.
- Trevarthen, Colwyn (2002b, mai). Learning in Companionship. Forelesning på *Sansning, perception og meningsdannelse hos døvblindfødte*, Nordisk utdanningscenter for døvblindepersonale, Gøteborg, 13. mai 2002.

- Turner, Mark & Fauconnier, Gilles (1998). Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science* 22(2), 133-187.
- Turunen, Leena (Red.). (1992). *Stilhedens sange*. Hvidovre: Foreningen af Danske Døvblinde.
- Usher syndrom: En kort beskrivelse* (1999). (5. rev. udg.). Herlev: VidensCentret for Døvblindblevne.
- Utdanningsprogram for døvblindetolker: Fagplan* (1983). Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Vagle, Wenche, Sandvik, Margareth, & Svennevig, Jan (1993). *Tekst og kontekst: En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk* (LNU's skriftserie, 73). Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen.
- Valli, Clayton & Lucas, Ceil (1992). *Linguistics of American sign language: A resource text for ASL users*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Valli, Clayton & Lucas, Ceil (1995). *Linguistics of American sign language: An introduction* (2nd ed.). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Van Deventer, Andre(2001), *Who are we?[Plenary Speaker No. 2]. Proceedings of the 7th Helen Keller World Conference, New Zealand*. Lastet ned 02.januar 2006, fra <http://www.deafblind.org.nz/hkdevent.html>
- Vege, Gunnar (2003-2004). "It don't mean a thing, if it ain't got that swing!": Narrativbegrepet og dets praktiske anvendelse i arbeidet med døvblindfødte. *Oss Imellom: Tidskrift for Stiftelsen Signo*. 11,2003 og 1, 2004.
- Vestberg, Palle (Red.). (1994). *Hverdag for døve: Facetter af tilværelsen: Fælleskab: Individualitet: Liv og virke: Kontakt og Kommunikation: Dialog og Samspill*. Aalborg: Døveskolernes Materialelaboratorium.
- Videnscentret for døvblindblevne (1997). *Ældre døvblindblevnes behov og muligheder for støtte: Rapport*. Herlev: Videnscentret for Døvblindblevne.
- Videnscentret for Døvblindblevne (1998). *Det er ikke så svært! : Veiledning i ADL og mobility for døvblindblevne som anvender taktil kommunikation* Herlev: Videnscentret for Døvblindblevne.
- Videnscentret for Døvblindblevne (1999) *Usher syndrom i skolen. november 1999* Herlev: Videnscentret for Døvblindblevne <http://www.dbcent.dk/Usheriskolen.htm> 15.01.2006
- Videnscentret for Døvblindblevne (1999). *USHER SYNDROM - en kort beskrivelse* 5. reviderede udgave, maj 1999. Herlev: Videnscentret for Døvblindblevne <http://www.dbcent.dk/usher.htm> 15.01.2006
- Vik, Astrid Kristin (2000). *Med hånd over hånd: Analyse av formidlingsprosessen når en blind synspedagog og et blindt barn veileder nærpersionene i barnets nettverk*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Vinterjhøj, Kurt (1985). *Multihandikappades språkutveckling: Om språkutveckling hos syn- och hörselhandikappade barn*. Örebro: RPH-HÖR.
- Virtanen, Pirkko (1998). Samtal med livet. I Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). *Kommunikation med døvblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (s. 127-147) (Nordisk Vejleder, 22). Dronninglund: Forlaget Nor-Press.
- Vogt-Svendsen, Marit (1983). *Norske døves tegnspråk: Noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter*. Trondheim: Tapir.
- Vogt-Svendsen, Marit (1987a). *Døve tospråklighet og tospråklig undervising av døve* (SPAS, 1). Hosle: Statens spesiallærerhøgskole.

- Vogt-Svendsen, Marit (1987b). *Tegnspråk og norsk og blandingsformer av de to språkene* (SPAS, 2). Hosle: Statens spesiallærerhøgskole.
- Vogt-Svendsen, Marit (1990). *Interrogative strukturer i norsk tegnspråk: En analyse av nonmanuelle komponenter i 86 spørsmål*. Avhandling (dr.art.), Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Vonen, Arnfinn Muruvik (1997). *1997. Et merkeår i døveundervisningens historie*. Skådalen Publication Series; 2 Oslo: Skådalen Resource Centre Resource Centre.
- Vonen, Arnfinn Muruvik (1998). Congenital deafblindness and natural language. I *Discovering the wor(l)d together: 4th DbI European Conference on Deafblindness: Proceedings* (s. 32-39). Madrid: ONCE /Deafblind International.
- Vonen, Arnfinn Muruvik (1998). Litt om språk og identitet. I Bäckman, Thord, Mortensen, Ole E., Raanes, Eli & Østli, Elin (Red.). (1998). *Kommunikation med døvblindblevne: Om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gjennomførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (Nordisk veileder, 22). (s.21-28). Dronninglund: Forlaget Nord-Press.
- Vonen, Arnfinn Muruvik (1999). Emosjonelle sider ved språk. I: Simonsen, E. og K. Arnesen (Red.), *Fornuft og følelser - perspektiver etter 150 års undervisning av døde og døvblinde: Rapport fra seminar 15.-16. oktober 1998, Helga Engs hus, Universitetet i Oslo* (s. 69-86). (Skådalen publication series, 8). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Vonen, Arnfinn Muruvik (2003). Arbeid med informanter i feltarbeid med "eksotiske" språk. I Johannesen, Janne Bondi (Red.), *På språkjakt: Problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling* (s. 31-58). Oslo: Unipub forlag.
- Vonen, Arnfinn Muruvik et al. (Red.). (1996). *Bilingualism and literacy concerning deafness and deaf-blindness: Proceedings of an international workshop 10th-13th November 1994* (Skådalen publication series, 1). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen
- Wadel, Cato (1991). *Feltarbeid i egen kultur: En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.
- Wallin, Lars (1982). *Sammansatta tecken i svenska teckenspråket* (Forskning om teckenspråk, 8). Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Wallin, Lars (1994). *Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket*. Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Werner, Trygve Karsten (1973). *Med bare tre sanser: Hvordan våre døvblinde lever*. Oslo: Aschehoug.
- Wilbur, Ronnie B. (1987). *American sign language: Linguistic and applied dimensions* (2nd ed.). Boston: College-Hill.
- Winchester, Simon (2003). *Professoren og galningen: En beretning om drap, vanvidd og Oxford English Dictionary*. Oslo: Cappelen.
- Woll, Heidi (1998). *Når sansene settes på prøve: En kvalitativ studie av hvordan pårørende til flerfunksjonshemmete døde og døvblinde opplever sin livssituasjon* (HiO-hovedfagsrapport, 1998 nr 8, Temaer i sosialt arbeid, 1998 nr 7). Oslo: Høgskolen i Oslo
- Woll, Heidi. (Red.). (1999). *Døvetolk- og døvblindetolkkyrkets fremvekst i Norge: Hvordan døvetolker og døvblindetolker ble en egen yrkesgruppe i Norge*. Bergen: Døves forlag.
- Yoken, Carol (1979). *Living with Deaf-Blindness: Nine profiles*. Washington, DC: National Academy of Gallaudet College.
- Øyslebø, Olaf (1988). *Ikkeverbal kommunikasjon: Introduksjon til en tverrvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Øyslebø, Olaf (1992). *Det usagte sagt: Studier i ikkeverbal kommunikasjon i tale og tekst*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aarnes, Asbjørn (1996). Emmanuel Lévinas: liv og verk. I Lévinas, Emmanuel, *Den annens humanisme* (s. 191-220). Oslo: Aschehoug.

Aarsæther, Finn (2004). *To språk i en tekst: Kodeveksling i samtaler mellom pakistansk-norske tiåringer* (Acta humaniora, 208). Avhandling (dr. philos.), Universitetet i Oslo, Oslo.

Nettadresser

<http://lurt.alt.hist.no> 19.01.2006

<http://research.communication.utexas.edu/isgs/Contributions/Parrill/Eve-Fey.html> 07.11.2005

<http://www.gesturestudies.com/> 19.01.2006

<http://www.acm.no/materiell/handalfabet/1hands.html> 15.02.2005

<http://www.acm.no/materiell/handalfabet/2hands.html> 15.02.2005

<http://www.deafblind.org.nz/hkstig.html> 15.02.2005

http://deafblindinternational.org/standard/publications_nizw.html 07.11.2005

<http://www.deafnet.no/index.jsp> norsk enhåndsalphabet/ 15.02.2005

<http://www.projectsalute.net/Learned> 07.11.2005

<http://www.doofblind.nl/files/LED-Folder.pdf> 07.11 2005

<http://mcneilllab.uchicago.edu/topics/topics.html> 22.01.2006